

Suttantapiṭake Aṅguttaranikāye

Ekakanipātassa saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

Manorathapūraṇī nāma

AṅGUTTARATṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Buddhavasse 2552

Marammavasse 1370

AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1968

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 17

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ည ṇa
ဋ ta	ဌ tha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa တ ha ဠ ḷa ၵ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

-၁ ၵ = ā ၵ = i ၵ = ī ၵ - ၵ = u ၵ - ၵ = ū - = e -၁ ၵ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကိ kī	ကု ku	ကု kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခိ khī	ခု khu	ခု khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ဃ န္ဂha	ဏ န္ဓha	ဈ သ္ဃa	ဠ ပla	ဣ လla
ကွ kka	ဠ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဠ သ္ဃa	ဠ ပba	လျ lya
ကျ kya	ဠ ccha	ဏ္ဍ ṇḍa	ဠ ṅta	ဠ bbha	လှ lha
ကြ kri	ဠ jja	ဏ္ဍ ṇḍa	ဠ ṅntva	ဠ bya	ဂှ vha
ကလ kla	ဠ jjha	တ္တ tta	ဠ ṅntha	ဠ bra	တ္တ sta
ကွ kva	ည ṇṇa	တ္တ ttha	ဠ ṅnda	ဠ mpa	တ္တ strā
ချ khya	ည ṇṇha	တ္တ tva	ဠ ṅndra	ဠ mpha	ဠ sna
ခွ khva	ည ṇṇca	တ္တ tya	ဠ ṅndha	ဠ mba	လျ sya
ဂှ gga	ဠ ṇcha	တြ tra	ဠ ṅnna	ဠ mbha	သ ssa
ဠ ggha	ည ṇja	ဠ dda	ဠ ṅnya	ဠ mma	သှ sma
ချ gya	ည ṇjha	ဠ ddha	ဠ ṅnha	ဠ mya	သှ sva
တြ gra	ဠ ṭta	ဠ dya	ဠ ppa	ဠ mha	တ္တ hma
ကံ ṅka	ဠ ṭtha	တြ dra	ဠ ppha	လျ yya	တ္တ hva
ခံ ṅkha	ည ḍḍa	ဠ dva	ဠ pya	လျ yha	ဠ ḷha
ဂံ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Nidānakathā

Sirimatā amhākaṃ Buddhena Bhagavatā Arahatā Sammāsambuddhena sakalalokapatthaṭamahākaruṇāsinehasiniddhahadayena sabbattha appaṭihatasabbaññutānāvarenaḍiñāḅobhāsasamujjalitena sanarāmaralokagurunā sadevakassa lokassa atthāya hitāya sukhāya dhammo ca vinayo ca desito pañṅatto, so pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena vibhatesu tīsu saddhammesu pariyattisaddhammo nāma, tadeva ca sāsanatṭhitiyā pamāṇaṃ, satiyeva hi tasmaṃ itare uppajjanti, nāsati, vuttaṅhetam **Aṅguttaraṭṭhakathāyaṃ**— (Am-Ṭṭha 1. 72 piṭṭhe)

“Suttantesu asantesu, pamuṭṭhe vinayamhi ca.

Tamo bhavissati loko, sūriye atthaṅgate yathā.

Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā.

Paṭipattiyam ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhamsati”ti.

Teneva ca saddhammaciraṭṭhitikāmino theravarā Mahākassapādayo pariyattisaddhammasaṅkhātāṃ Tepiṭakaṃ Buddhavacanāṃ saṅgītimāropetvā Buddhasāsanāṃ samrakkhimsu, taṃkālikā ca rājāno saddhammābhivuddhikāṃā tesāṃ saṅgītikārānāmanubalappadānena sahāyattamupāgamuṃ.

Tathā hi catūhādhikatimāsaparinibbute Bhagavati Mahākassapattherappamukhehi pañcahi arahantasatehi Rājagahe **paṭhamā dhammasaṅgīti** katā rañño Māgadhasa Ajātasattuno visesaṅgahamādāya.

Vassasatparinibbute ca Bhagavati Mahāyasattherappamukhehi sattahi arahantasatehi Vesāliyaṃ **dutiya dhammasaṅgīti** katā, tadā ca Kālāsoko mahīpati tesāṃ sahāyattamupāgato.

Tathāgataparinibbānato pana dvinnāṃ vassasatānamupari pañcattimsatime vasse Mahāmoggaliputtatissattherappamukhehi arahantasahasēhi Pāṭaliputte **tatiya dhammasaṅgīti** katā sakalalokapatthaṭayasassa Dhammāsokassa bhūpatino niratisayānuggaham laddhāna.

Sammāsambuddhapariniibbutito pana catunnaṃ vassasatānamupari paṇṇāse vasse Laṅkādiṭṭe Vaṭṭagāmaṇirājino kāle Mātulajanapade Ālokaleṇe **catutthī dhammasaṅgīti** katā pañcahi arahantasatehi Mahādhammarakkhitattherappamukhehi, yā loke “potthakāropanasāṅgīti”ti pākaṭā.

Buddhavasṣe pana catussatādhikadvisahassānamupari pannarasamasāṅkhyāṃ sampatte imasmimpi Marammaraṭṭhe **Mindonnā**massa mahādhammarājino kāle Mandalay itipākaṭe Ratanāpuñjanagare **pañcamī dhammasaṅgīti** katā catussatādhikadvisahassattherehi Dakkhiṇārāmaṃvāsītipiṭakadharabhadantaṭṭhagarattherappamukhehi tasṣeva rañño anavasesānuggahamādāya, yā loke “selakkharāropanasāṅgīti”ti vuccati.

Itthaṃ sudāṃ Buddhassa Bhagavato sāsanaṃ iddhañceva hoti phītañca vitthārikāṃ bāhujaññaṃ puthubhūtaṃ yāvajjatanā.

Cirakālato panetaṃ Buddhavacanaṃ lekhaṇaparamparāya ceva muddaṇaparamparāya ca anekakkhattuṃ parivattiyābhataṃ na sakkā dāni vattuṃ “paṭhamadutiyatatiyādīsāṅgītimāropitākāreṇeva sabbaso parisuddhaṃ”ti, aññadatthu paṇādhunikapotthakesu saṃvijjamānehi kehici pamādālekhaḍḍisāñjātakhalitādhikaparibhaṭṭhapāṭṭhehi malīnamevetāṃ, tathā hi nāñadesiyapotthakesu aññamaññaṃ saṃsandiyaṃānesu anekā visadisapāṭṭhā dissanti.

Tatoyeva ca Buddhavacanassa suparisuddhabhāvakāmīno mahātherā sasatthantarapīṭakattayakovidā dhammavinayaṃ vācentāyeva te khalitādhikaparibhaṭṭhapāṭṭhe disvā evaṃ samacintesuṃ kathesuṃ ca—

“Advayavādīno suparisuddhavacanassa tassa Bhagavato pāvācanaṃ advayaṃ suparisuddhaṃ nimmalamevassa, imesu pana pāvācanapotthakesu aññamaññaṃ visadisā ceva aparisuddhā ca pāṭṭhā dissanti, nissāmsayaṃ kho ayameva mūlapāṭṭho, yo nesāṃ yuttisampanno, tadañño pana pamādālekhaṭṭhoyeva, tādisā ca dissanti ādhunikapāvācanapotthakesu kismiñci kismiñci ṭhāne.

Kāmañcetedāni na tāva bahutarā, yāva yathābhūtaṃ Pāliya atthaṃ paṭisedheyyuṃ, etarahi pana asodhiyaṃānā te gacchante gacchante

kāle bahutarā bahutarā jāyeyyūṃ, taṃkālikā ca pacchimā janā te sodhetuṃ asamatthā yathādhippetāṃ Pāḷiyā atthāṃ na sammā jāneyyūṃ, evamete saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvatteyyūṃ.

Vuttaṃ hetāṃ **Āṅguttaranikāye**— (Am 1. 60 piṭṭhe)

‘Dveme bhikkhave dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvattanti, katame dve, dunnikkhittaṃ ca padabyañjanaṃ attho ca dunnīto, dunnikkhittassa bhikkhave padabyañjanassa atthopi dunnayo hoti, ime kho bhikkhave dve dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvattanti’ ti.

Yaṃnūna mayāṃ te sodhetvā nimmalaṃ parisuddhaṃ Buddhavacanaṃ sampatiṭṭhāpeyyāma, tadassa saddhammaciraṭṭhitiyā bahujanahitāya bahujanasukhāya ca, taṃ pana na sukaraṃ sampādetuṃ aññatra dhammikaṃrājūnāmanuggahenā” ti.

Sā panāyaṃ kathā patthaṭā sādhujanaparamparāya, sutā ca **U Nu** nāmadheyaggamahāmacappamukhehi Marammaraṭṭhissarehi, sutvāna te evaṃ samacintesuṃ sammantayimsu ca “na kho panetaṃ amhākaṃ patirūpaṃ, ye mayāṃ pubbakehi dhammikehi dhammarājūhi samanuggahitassa Buddhasāsanassa parihānikāraṇaṃ passamānāyeva ajjuhekkhitvā appossukkā vihareyyāma, yaṃnūna mayāṃ sāsānopakārupāye sampādetvā visesato ca ādhunikapāvācanapotthakesu dissamāne saṃsayaṭṭhāniye pamādalekhpāṭhe saṃsodhetukāmānaṃ mahātherānaṃ ajjhāsayaṃ paripūretvā Buddhasāsanāṃ anuggaṇheyyāmā” ti, atha te sabbepi sāsānānuggahāya katasanniṭṭhānā ahesuṃ.

Anuggahitukāmehipi ca tehi na sakkā āṇāya kātuṃ vinā mahājanacchandasañjātopadesena, mahājanappatinidhibhūtā hi etarahi Marammikā rājāno, upadeso ca santhāgārasamitiyaṃ mahājanappatinidhibhūtānaṃ matisajīvānaṃ chandeneva samuppajjati, tasmā Buddhasāsanānuggahāya santhāgārasamitiyaṃ ekaṃ dhammupadesaṃ paññāpetvā **Buddhasāsanasamiti** nāma mahāsamiti samuṭṭhāpitā. Tassā kho pana samitiyā sabhāpati hoti *Thadosirīsudhammopādhidhārī* **Sīr U Thwin**vhayo mahāseṭṭhi, upasabhāpati pana *Thadosirīsudhammopādhidhārī*eva **U Thein Maung**vhayo padhānaḍḍavinicchayamandīramhi mahākkhadassādhipati, sabbakammavidhāyako pana

hitadharo *Thadomahāsa*resīthūpādhiko **U Chan Htun**vhayo upadesikādhīpatipadhānanīvedimahāmantī. Bhaṇḍuppādako pana raṭṭhissarānaṃ patinidhibhūto **U Win** nāmadheyyo sāsanaṭṭhānikamahāmatto.

Atha te Buddhasāsanasamitikā “yāyeva kho panatthāya samuṭṭhāpitāyaṃ samiti, tadatthamidāni visesato kāhāmā”ti Marammaraṭṭhebbhipākaṭaḡaḡasamudayasamudite tattha tattha padhānanāyakabhūte paropaṇṇāsamahāthere dīghadassino nimantiya evamārocesuṃ “ayaṃ bhante amhākaṃ Buddhasāsanamahāsamiti Buddhasāsanānuggahatthāyeva raṭṭhissarānaṃ dhammupadesena samuṭṭhāpitā, sacedāni bhante pubbe viya dhammasaṅgītiṃ katvā sāsanaṃ paggaṇhituṃ yujjeyya, mahātherā ca tathā kātumiccheyyūṃ, vissatthāva bhante karontu, mayaṃ tattha kāyañāṇapaccayabalehi niravasesaṃ byāvaṭā bhavissāmā”ti.

Atha kho te mahātherā “dhammasaṅgītiṃ karissāmā”ti katasanniṭṭhānā evaṃ pativedesuṃ “kattabbāyevesā dhammasaṅgīti, nesā na kattabbā, tasmā mayaṃ dāni piṭakapotthakāni pañcamasaṅgītisilālekhāya samānetvā tāniyeva sarīraṃ katvā Pāḷisaṃsodhanapubbaṅgamaṃ dhammasaṅgītiṃ kassāma, yāya ādhunikapotthakesu paramparāparivattanavasena sañjātā pamādalekhaṇā ca nirākarīyissanti, visodhitaṅca suparisuddhaṃ pāvacaṇamūlaṃ labhitvā taṃ muddāpetvā sakalaloke nānāraṭṭhesu nānādesesu byāpanavasena Buddhasāsanassa ciraṭṭhiti ca sādhiyissati, sabbe ca Theravādīkā raṭṭhā Marammaraṭṭhasahitā ekato hutvā Buddhasāsanāṃ abhūtapubbapaggahena paggaṇhituṃ labhissanti, sā ca purimikā pañca saṅgītiyo upanidhāya **chaṭṭhasaṅgīti** nāma bhavissati, taṅca sabbaṃ bhavissati bahujaṇahitāya bahujaṇasukhāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ, bahūni panettha āvassakakiccāni paṭikacceva samādapetabbāni tumhākamāyattāni, tasmā saṅgītikālavavattānādīkiccaṃ tumhākaṃyeva bhāro hotū”ti.

Atha te Buddhasāsanasamitikā sāsanaṭṭhānikānaṃ mahātherānaṃ chandaṅca ruciṅca samādāya ovādaṅca sirasā sampaṭicchitvā therānaṃ ceva attano ca kattabbakiccānaṃ pariniṭṭhānasamayaṃ sallakkhetvā “ayaṃ chaṭṭhasaṅgīti Sammāsambuddhapariniṭṭhānato catussatādhīkānaṃ dvinnāṃ vassasahassānamupari

aṭṭhanavutime vasse vesākhapuṇṇamito paṭṭhāya ārabhitabbā, dve ca vassāni kattabbā, pañcannaṃ ca sāsanaṃvassasahassānamupaḍḍhavasve vesākhapuṇṇamiyaṃyeva pariniṭṭhāpetabbā”ti saṅgītikālaṃ vavatthapesuṃ.

Tato paṭṭhāya ca te punappunaṃ sannipatitvā sammantayitvā saṅgītiyā pubbakiccesu niraṇṭaraṃ byāvaṭṭā honti, “mahantaṃ kho Jinasāsanaṃ mahatiyāyevetaṃ pūjāya pūjanīyaṃ”ti mantvā tehi kārapitāni mahantamahantāni sāsanaṃmandirāni, tattha saṅgītiṃ kurumānassa bhikkhusaṅghassa sukhasannisaṅgāthaṃ sannipātaṭṭhānabhūtaṃ mahantaṃ saṅgītiṃmandiraṃ Yangon nāma rājadhāniyaṃ **Sirīmaṅgalatthale Kaba Aye** (Lokasāma) nāmakassa cetiyassa āsanne selapabbataguhāvesena kārapitaṃ tibhūmakam pāyaso silā-iṭṭhakāyomayaṃ, evaṃ mahantampetaṃ ekasaṃvacchareneva pariniṭṭhāpitaṃ iddhiyā maññe nimmitaṃ, tañca bahi ṭhatvā apekkhattaṃ sayamaṅjātaselapabbato viya dissati, anto pavisitvā olokayataṃ pana olokitolokitaṭṭhānato dassanīyaṃ pāsādikaṃ ramaṇīyaṃ atittikameva hutvā devavimānaṃmiva khāyati. Tassa panāvidūre aḍḍhateyyānaṃ saṅgītikārabhikkhusahassānaṃ nivāsappahonakā cattāro iṭṭhakamayā mahāpāsādā ceva iṭṭhakamayāyeva bhojanamahāsālā ca mahāsīmāpāsādādayo ca muddaṇayantasālā ca tatheva kārapitā.

Mahātherāpi ca “saṅgītikiccaṃ nāma therādheyyaṃ, therānaṃ ovādeneva kattabbaṃ, na vinā tena, tasmā bhikkhusaṅghassa ceva upāsakānañca sabbampi saṅgītipaṭibaddhamovādaṃ dātum bhavitabbamettha ovādadāyakaṃsaṅghasabhāyapī”ti Marammaraṭṭhadhajūpame aggamahāpaṇḍitopādhidhārino ca raṭṭhovādācariyasammate ca raṭṭhavinayadharasammate ca aññe cābhipākaṭagarubhāvanīyādiguṇagaṇasamaṅginoti parosataṃ nāyakamahāthere uccinitvā “chaṭṭhasaṅgīti-ovādācariyasāṅghanāyakaṃsaṅghasabhāṃ” nāmekam padhānamahāsāṅghasabhāṃ patiṭṭhāpesuṃ, te ca nāyakamahātherā Sambuddhavadānaratanākarapārage vividhasatthantaragahanāsaṅgacārīne therānuthere pañcavīsatiṃmatte samuccinitvā “chaṭṭhasaṅgītidhurandharasabhā”ti ca sammānitvā tassā sabhāya bhāraṃ niyyātesuṃ sabbāni saṅgītipaṭibaddhakiccāni saṃvidahitum. Te ca saṅgītidhurandharasabhikā therā sakalamarammaraṭṭhe **Nyaung Yan Sayadaw**ti abhipākaṭaṃ “Aggamahāpaṇḍito” pādhiṇā ceva “Abhidhajamahāraṭṭhagurū” pādhiṇā cāti

dvīhi Marammaraṭṭhissarasamappitopādhihi virājitam jātiyā āsītivassikam upasampadāya saṭṭhivassam “Bhadantarevatam” nāma mahātheravaram sabhāpatiṃ katvā Tepiṭake Buddhavacane ceva nānāsatthesu ca kovide dhammācariyakavipadappatte bhikkhū uccinitvā aṭṭhadasādivaggavasena parosatam Pāḷivisodhakavagge ceva sambahule ca paṭivisodhakavagge bandhāpetvā visodhanappaṭivisodhanehi Buddhavacanam suparisuddhattam paṭipāpetvā dhammasaṅgītimakamsu yathā tam porāṇakasāṅgītikārā.

Evam saṅgītimāropitassa Tepiṭakassa Buddhavacanassa atthasaṃvaṇṇanābhūtā Aṭṭhakathāyo ca saṃvijjanti manoramāya tantinayānucchavikāya bhāsāya Ācariyabuddhaghosādīhi theravarehi katā.

Tāsampi Aṭṭhakathānam sadesīyamūlehi ceva videsīyamūlehi ca saṃsanditvā Tepiṭakassa viya Buddhavacanassa visodhanappaṭivisodhanavasena mahātherā pāvacanadassino saṃvaṇṇanākovidā pāṭhasodhanamakamsu.

Icevamaṭṭhakathāyo ca pamādakhalitādhika paribhaṭṭhapāṭhānam nirākaraṇavasena visodhitā ceva paṭivisodhitā ca hutvā Buddhasāsanamuddaṇayantālaye samappitā suṭṭhu muddāpaṇāya.

Muddāpaṇakāle ca Piṭakattayamuddāpaṇe viya mahātheravarā mūlasodheyypattapāṭhakehi gahaṭṭhapaṇḍitehi ceva dhammācariyabhikkhupaṇḍitehi ca anekavāram parisodhitam osānasodheyypattam paṭivisodhitamūlapotthakena ceva aññehi sadesa desantarika Aṭṭhakathāpotthakehi ca vividhabyākaraṇādisatthehi ca punappunam saṃsandetvā suvisada paribyattakaṇḍavāra vākyaccheda saṅketatañca sampāpetvā mahatā parissamena osānasodhanamakamsu.

Evametāsampi ca suvisodhitānam Aṭṭhakathānam saṅgītibhāranitthārakā mahātherā nikhilamarammaraṭṭhe **Maso Yein Sayadawti** abhipākaṭam “Aggamahāpaṇḍito” pādhinā ceva “Abhidhajamahāraṭṭhagurū” pādhinā cāti dvīhi Marammaraṭṭhissarasamappitopādhihi virājitam jātiyā chasattativassikam upasampadāya chappaññāsavassam “Bhadantasūriyābhivaṃsam” nāma mahātheravaram sabhāpatiṃ katvā chaṭṭhasaṅgītikārakapariyāpannehi therānutherehi saṅgamma paṭhanatthāya samārabhimsu yathā tam chaṭṭhasaṅgītidhammasaṅgāyanākāle.

Evametāsaṃ Aṭṭhakathānaṃ saṃsodhana-muddāpaṇa-sampañhanesu
karīyamānesu raṭṭhissaragaṇe aggamahāmacco **U Nu** nāmadheyyo
mahāsayo ceva Buddhasāsanasamitiyaṃ sampati bhaṇḍuppādako
raṭṭhissarānaṃ patinidhibhūto **U Basaw** nāmadheyyo
sāsanatṭhānikamahāmatto cāti-imepi taṃkiccasampādanāya Pāḷisaṅgītikāle
viya mahussāhena byāvaṭṭā honti.

Icevametāpi Aṭṭhakathāyo theravādīnekāyikavibudhappamukhānaṃ
satthāgamaratanālayasāragāhīnaṃ veyyākaraṇakesarīnaṃ
accantanimmalañāṇavārīnā paridhovitā saṅgamma ca paṭhitā, tā
vibudhappavarekagocarā vimuttirasassādāyiniyo Piṭakattayassatthānaṃ
paribyattaṃ pakāsentīyo ciraṃ vilasantiyo lokatthasiddhiṃ sādhayantūti.

Tenetaṃ vuccati—

1. Mūlakam pariyaṭṭiva, sāsanaṃ Mahesino.
Pariyaṭṭipamāṇā hi, ciraṃ saddhammasaṅgīti.
2. Tasmā taṃ rakkhituṃ therā, dhammasaṅgāhaka purā.
Rājāno upanissāya, akaṃsu dhammasaṅgahe.
3. **Paṭhamam** dhammasaṅgītiṃ, **Ajātasattur**ājino.
Anuggahena katvāna, pālayuṃ Jinasāsanam.
4. **Dutiyaṃ** tu tathā katvā, **Kālāsokassa** rājino.
Kāle tamupanissāya, pālayuṃ Jinasāsanam.
5. **Tatiyaṃ**pica katvāna, **Dhammāsokassa** rājino.
Anuggahena Buddhassa, sāsanaṃ abhipālayuṃ.
6. **Catutthim** pana Laṅkāyaṃ, **Vatṭagāmaṇir**ājino.
Kālamhi potthakāruḷham, katvāna pālayuṃ tathā.
7. Imasmiṃ Marammaraṭṭhepi, **Mindonnāma** narādhipaṃ.
Rajjaṃ samanussāntaṃ, ratanattayamāmakaṃ.
8. Sannissāya mahātherā, thirasilā guṇākara.
Pañcamim dhammasaṅgītiṃ, karontā sāsanaṭṭhitim.

9. Patthayantā likhāpetvā, silāpaṭṭesu peṭakaṃ.
Vāyāmena mahantena, pālayuṃ Jinasāsanāṃ.
10. Itthaṃ purā mahātherā, rājāno cāpi dhammikā.
Sāsanāṃ paripālesuṃ, jīvitāṃ viya attano.
11. Tathāpi khalitādāni, dissanti Piṭakattaye.
Paramparāya lekhāya, sañjātā muddaṇena ca.
12. Disvāna te mahātherā, vācentāva Tipeṭakaṃ.
Vuccamānanayenevaṃ, cintesuṃ mantayimsu ca.
13. “Katvāna sādhukaṃ gantha-suddhikaṃ sāsānāyukaṃ.
Yaṃnūna dhammasaṅgītiṃ, kareyyāma mayāṃ” iti.
14. Etamatthaṃ suṇitvāna, **U Nu** nāma mahāsayo.
Marammavisaye **agga-mahāmaccadhurandharo**.
15. “Sāsānāyattakiccāni, sampādentā visesato.
Saṅgītiyañca therānaṃ, sampūrentā manorathāṃ.
16. Yathā rakkhimsu porāṇā, surājāno tathā mayāṃ.
Saṃrakkheyyāma Sambuddha-sāsānaṃ” iti cintiya.
17. Mahāmaccehi aññehi, saṅgamehi ca mantiya.
Suppatiṭṭhāpayitvāna, **Buddhasāsana**saṅgamaṃ.
18. Mahātherānamādāya, chandaṃ idha nivāsinaṃ.
Aññesu Sīhaḷādīsu, videsesu ca vāsinaṃ.
19. Kāretvā dhammasaṅgītiṃ, sodhetvā Satthusāsanaṃ.
Saddhammānuggahatthāya, karaṃ daḷhaparakkamaṃ.
20. **Sirīmaṅgalavikhyāte**, thalasmim pavare subhe.
Cetiyaśāvidūramhi, **Kaba Aye** itisaññino.
21. Guhāvesena kāretvā, mahāsaṅgītimandiraṃ.
Āvāsādiñca bhikkhūnaṃ, kāresi muddaṇālayaṃ.
22. Ganthasaṃsodhanaṃ dhamma-saṅgītiyā tu paṇḍitā.
Mahātheravarākaṃsu, satimantā punappunaṃ.

23. Muddāpente ca passivā, mahātherehi pañcahi.
Sodheyyapattamosānam, nimmalattam supāpitam.
24. Katvā suvisadam Buddha-bhāsitam Piṭakattayam.
Yathā muddāpitam āsi, sāsanattham Mahesino.
25. Tathā Aṭṭhakathāyo ca, samsodhetvā punappunam.
Suṭṭhu muddāpitā honti, sabbalokatthasiddhiyāti.

Ekakanipāta Aṅguttaraṭṭhakathā

Mātikā		Piṭṭhaṅka
	Ganthārambhakathā 1
1.	Rūpādivaggavaṇṇanā 3
2.	Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā 22
3.	Akammaniyavaggavaṇṇanā 40
4.	Adantavaggavaṇṇanā 41
5.	Paṇihita-acchavaggavaṇṇanā 42
6.	Accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā 46
7.	Vīriyārambhādivaggavaṇṇanā 56
8.	Kalyāṇamittatādivaggavaṇṇanā 62
9.	Pamādādivaggavaṇṇanā 65
10.	Dutiyapamādādivaggavaṇṇanā 65
11.	Adhammavaggavaṇṇanā 72
12.	Anāpattivaggavaṇṇanā 73
13.	Ekapuggalavaggavaṇṇanā 73
14.	Etadaggavagga 1. Paṭhamavagga Etadaggapadavaṇṇanā ...	96
	Aññāsikoṇḍaññattheravatthu 105
	Sāriputta-moggallānattheravatthu 116
	Mahākassapattheravatthu 126
	Anuruddhattheravatthu 143
	Bhaddiyattheravatthu 150
	Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu 152
	Piṇḍolabhāradvājattheravatthu 153
	Mantāṇiputta-puṇṇattheravatthu 156
	Mahākaccānattheravatthu 160

Mātikā

Piṭṭhaṅka

2. Dutiyavagga

Cūḷapanthakattheravatthu	164
Subhūtitttheravatthu	173
Khadiravaniyarevatattheravatthu	175
Kaṅkhārevatattheravatthu	180
Soṇakoḷivisattheravatthu	181
Soṇakuṭikaṇṇattheravatthu	185
Sīvalitttheravatthu	190
Vakkalitttheravatthu	194

3. Tatiyavagga

Rāhula-raṭṭhapālattheravatthu	197
Kuṇḍadhānattheravatthu	203
Vaṅgīsatttheravatthu	208
Upasenavaṅgantaputtattheravatthu	211
Dabbatttheravatthu	213
Pilindavacchattheravatthu	215
Bāhiyadārucīriyattheravatthu	217
Kumārakassapattheravatthu	220
Mahākoṭṭhitattheravatthu	222

4. Catutthavagga

Ānandattheravatthu	223
Uruvelakassapattheravatthu	230
Kāḷudāyitttheravatthu	233
Bākulattheravatthu	236
Sobhitattheravatthu	240
Upālittheravatthu	241
Nandakattheravatthu	242

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
Nandattheravatthu	244
Mahākappinattheravatthu	246
Sāgatattheravatthu	251
Rādhattheravatthu	253
Mogharājattheravatthu	256

5. Pañcamavagga

Mahāpajāpatigotamītherīvatthu	261
Khemātherīvatthu	264
Uppalavaṇṇātherīvatthu	266
Paṭācārātherīvatthu	275
Dhammadinnātherīvatthu	278
Nandātherīvatthu	280
Soṇātherīvatthu	281
Bakulātherīvatthu	283
Kuṇḍalakesātherīvatthu	283
Bhaddākāpilānītherīvatthu	288
Bhaddākaccānātherīvatthu	289
Kisāgotamītherīvatthu	290
Siṅgālakamātātherīvatthu	293

6. Chaṭṭhavagga

Tapussa-bhallikavatthu	293
Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu	295
Cittagahapativatthu	296
Hatthaka-āḷavakavatthu	299
Mahānāmasakkavatthu	302
Uggagahapativatthu	303
Uggatagahapativatthu	304

Mātikā		Piṭṭhaṅka
Sūrambaṭṭhavatthu	...	305
Jīvakavatthu	...	306
Nakulapitugahapativatthu	...	307

7. Sattamavagga

Sujātāvatthu	...	309
Visākhāvatthu	...	311
Khujjuttarā-sāmāvatīvatthu	...	321
Uttarānandamātāvatthu	...	342
Suppavāsāvatthu	...	347
Suppiyāvatthu	...	348
Kāṭiyānīvatthu	...	349
Nakulamātāvatthu	...	351
Kālīkuraragharikāvatthu	...	351
15. Aṭṭhānapāḷi	1. Paṭhamavaggavaṇṇanā	352
	2. Dutiyavaggavaṇṇanā	362
16. Ekadhammapāḷi	1. Paṭhamavaggavaṇṇanā	365
	2. Dutiyavaggavaṇṇanā	368
	3. Tatiyavaggavaṇṇanā	371
	4. Catutthavaggavaṇṇanā	377
17. Pasādakaradhammavaggavaṇṇanā	...	380
18. Aparā-accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā	...	381
19. Kāyagatāsativaggavaṇṇanā	...	410
20. Amatavaggavaṇṇanā	...	416

Aṅguttaraṭṭhakathāya Ekakanipātassa mātikā niṭṭhitā.

Ekakanipāta

Āṅguttaraṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Karuṇāsītalalahadayaṃ, paññāpajjotavihatamohatamaṃ.
Sanarāmaralokagaruṃ¹, vande **Sugataṃ** gativimuttaṃ.

Buddhopi Buddhabhāvaṃ, bhāvetvā ceva sacchikatvā ca.
Yaṃ upagato gatamalaṃ, vande tamanuttaraṃ **dhammaṃ**.

Sugatassa orasānaṃ, puttānaṃ mārasenamathanānaṃ.
Aṭṭhannampi samūhaṃ, siraṣā vande **ariyasamghaṃ**.

Iti me pasannamatino, ratanattayavandanāmayaṃ puññaṃ.
Yaṃ suvihatantarāyo, hutvā tassānubhāvena.

Ekakadukādipaṭima, ṇḍitassa **Āṅguttarāgamavarassa**.
Dhammakathikapuṅgavānaṃ, vicittapaṭibhānajanassa.

Atthappakāsanatthaṃ, **Aṭṭhakathā** ādito vasisatehi.
Pañcahi yā saṅgītā, anusaṅgītā ca pacchāpi.

Sīhaḷadīpaṃ pana ā, bhatātha vasinā Mahāmahindena.
Ṭhapitā Sīhaḷabhāsāya, dīpavāsīnamatthāya.

1. Sanarāmaralokagaruṃ (Sī, Syā)

Apanetvāna tatohaṃ, Sihaḷabhāsaṃ manoramāṃ bhāsaṃ.
Tantinayānucchavikaṃ, āropento vigatadosaṃ.

Samayaṃ avilomento, therānaṃ theravaṃsadīpānaṃ¹.
Sunipuṇavinicchayaṇaṃ, Mahāvihāre nivāsīnaṃ².

Hitvā punappunāgata, matthaṃ atthaṃ pakāsayissāmi.
Sujanassa ca tuṭṭhatthaṃ, ciraṭṭhitatthaṃca dhammassa.

Sāvatthipabhūtīnaṃ, nagarānaṃ vaṇṇanā katā heṭṭhā.
Dīghassa majjhimassa ca, yā me atthaṃ vadantena.

Vitthāravasena sudāṃ, vatthūni ca tattha yāni vuttāni.
Tesampi na idha bhiyyo, vitthārakathaṃ karissāmi.

Suttānaṃ pana atthā, na vinā vatthūhi ye pakāsanti.
Tesaṃ pakāsanatthaṃ, vatthūnipi dassayissāmi³.

Sīlakathā dhutadhammā, kammaṭṭhānāni ceva sabbāni.
Cariyāvidhānasahito, jhānasamāpattivitthāro.

Sabbā ca abhiññāyo, paññāsaṅkalananicchayo⁴ ceva.
Khandhādhatāyatani, ndriyāni ariyāni ceva cattāri.

Saccāni paccayākā, radesanā suparisuddhanipuṇanayā.
Avimuttatantimaggā, vipassanābhāvanā ceva.

Iti pana sabbaṃ yasmā, **Visuddhimagge** mayā suparisuddhaṃ.
Vuttaṃ tasmā bhiyyo, na taṃ idha vicārayissāmi.

“Majjhe **Visuddhimaggo**, esa catunnampi āgamānaṃ hi.
Ṭhatvā pakāsayissati, tattha yathābhāsitamatthaṃ”.

Iceva kato tasmā, tampi gahetvāna saddhimetāya.
Aṭṭhakathāya vijānatha, Aṅguttaranissitaṃ atthanti.

1. Theravaṃsappadīpānaṃ (Sī, Syā)

2. Mahāvihārādhivāsīnaṃ (Sī), Mahāvihāravāsīnaṃ (Syā)

3. Vatthūnipi kathessāmi (Syā), vatthūnipi idha kathessāmi (Ka)

4. Paññāsakalavinicchayo (Syā)

1. Rūpādivaggavaṇṇanā

Tattha **Aṅguttarāgamo** nāma Ekakanipāto Dukanipāto Tikanipāto Catukkanipāto Pañcakanipāto Chakkanipāto Sattakanipāto Aṭṭhakanipāto Navakanipāto Dasakanipāto Ekādasakanipātoti ekādasā nipātā honti. Suttato—

Nava suttasahassāni, pañca suttasatāni ca.
Sattapaññāsa suttāni, honti Aṅguttarāgame.

Tassa nipātesu **Ekakanipāto** ādi, suttesu **Cittapariyādānasuttaṃ**. Tassāpi “evaṃ me sutan”ti-ādikaṃ āyasmatā Ānandena Paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttaṃ nidānamādi. Sā panesā paṭhamamahāsaṅgīti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāyaṭṭhakathāya ādimhi vitthāritā, tasmā sā tattha vitthāritanayeneva veditabbā.

1. Yaṃ panetaṃ “evaṃ me sutan”ti-ādikaṃ nidānaṃ, tattha **evanti** nipātapadaṃ, **meti**-ādīni nāmapadāni. **Sāvatthiyaṃ viharatīti** ettha **vīti** upasaggapadaṃ, **haratīti** ākhyātapadanti iminā tāva nayena padavibhāgo veditabbo.

Atthato pana **evam**saddo tāva upamūpadesasampahamsanagaraḥṇa-vacanasampañiggahākāranidassanāvadhāraṇādi-anekatthappabhedo. Tathā hesa “evaṃ jātena maccena, kattabbaṃ kusalaṃ bahun”ti evamādīsu¹ upamāyaṃ āgato. “Evaṃ te abhikkamitabbaṃ, evaṃ te paṭikkamitabban”ti-ādīsu² upadese. “Evametaṃ Bhagavā, evametaṃ Sugatā”ti-ādīsu³ sampahamsane. “Evamevaṃ panāyaṃ vasalī yasmim vā tasmim vā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaṃ bhāsati”ti-ādīsu⁴ garahaṇe. “Evaṃ bhanteti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosun”ti-ādīsu⁵ vacanasampañiggahaḥ⁶. “Evaṃ byākho ahaṃ bhante Bhagavatā dhammaṃ desitaṃ ājānāmī”ti-ādīsu⁷ ākāre. “Ehi tvaṃ māṇavaka, yena samaṇo Ānando tenupasaṅkama, upasaṅkavitvā

1. Khu 1. 21 piṭṭhe.

2. Aṃ 1. 439 piṭṭhe.

3. Aṃ 1. 193 piṭṭhe.

4. Saṃ 1. 162 piṭṭhe.

5. Ma 1. 1 piṭṭhe.

6. Vacanasampañicchane (Sī, Syā)

7. Ma 1. 325 piṭṭhe.

mama vacanena samaṇaṃ Ānandaṃ appābādhaṃ appātaṅkaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ puccha ‘Subho māṇavo Todeyyaputto bhavantaṃ Ānandaṃ appābādhaṃ -pa- phāsuvihāraṃ pucchatī’ti, evañca vadehi ‘sādhu kira bhavaṃ Ānando yena Subhassa māṇavassa Todeyyaputtassa nivesanaṃ, tenupasaṅkamatu anukampaṃ upādāyā”ti-ādīsu¹ nidassane. “Taṃ kiṃ maññatha Kālāmā, ime dhammā kusalā vā akusalā vāti. Akusalā bhante. Sāvajjā vā anavajjā vāti. Sāvajjā bhante. Viññugarahitā vā viññuppasatthā vāti. Viññugarahitā bhante. Samattā samādinnā ahitāya dukkhāya saṃvattanti no vā, kathaṃ vo ettha hotīti. Samattā bhante samādinnā ahitāya dukkhāya saṃvattanti, evaṃ no ettha hotī”ti-ādīsu² avadhāraṇe. Svāyamidha ākāranidassanāvadhāraṇesu daṭṭhabbo.

Tattha ākāratthena **evamsaddena** etamatthaṃ dīpetinānāyanipuṇaṃ anekajjhāsayasamuṭṭhānaṃ atthabyañjanasampannaṃ vividhapāṭihāriyaṃ dhammatthadesanāpaṭivedhagambhīraṃ sabbasattānaṃ sakasakabhāsā-nurūpato sotapathamāgacchantaṃ tassa Bhagavato vacanaṃ sabbappakārena ko samattho viññātuṃ, sabbathāmena pana sotukāmataṃ janetvāpi evaṃ me sutāṃ, mayāpi ekenākārena sutanti.

Nidassanatthena “nāhaṃ sayambhū, na mayā idaṃ sacchikatan”ti attānaṃ parimocento “evaṃ me sutāṃ, mayāpi evaṃ sutan”ti idāni vattabbaṃ sakalaṃ suttaṃ nidasseti.

Avadhāraṇatthena “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ bahussutānaṃ yadidaṃ Ānando, satimantānaṃ, gatimantānaṃ, dhitimantānaṃ, upaṭṭhākānaṃ yadidaṃ Ānando”ti³ evaṃ Bhagavatā, “āyasmā Ānando atthakusalo dhammakusalo byañjanakusalo niruttikusalo pubbāparakusalo”ti⁴ evaṃ Dhammasenāpatinā ca pasattabhāvānurūpaṃ attano dhāraṇabalaṃ dassento sattānaṃ sotukāmataṃ janeti “evaṃ me sutāṃ, tañca kho atthato vā byañjanato vā anūnāmanadhikaṃ, evameva, na aññathā daṭṭhabban”ti.

1. Dī 1. 188 piṭṭhe.

3. Am 1. 25 piṭṭhe.

2. Am 1. 190 piṭṭhe.

4. Am 2. 177 piṭṭhe.

Mesaddo tīsu atthesu dissati. Tathā hissa “gāthābhigītaṃ me abhojaneyyan”ti-ādīsu¹ mayāti attho. “Sādhu me bhante Bhagavā saṃkhittena dhammaṃ desetū”ti-ādīsu² mayhanti attho. “Dhammadāyādā me bhikkhave bhavathā”ti-ādīsu³ mamāti attho. Idha pana “mayā sutan”ti ca, “mama sutan”ti ca atthadvaye yujjati.

Sutanti ayaṃ **sutasaddo** sa-upasaggo ca anupasaggo ca gamanavissutakilinna-upacitānuyoga sotaviññeyya sotadvārānusāra viññātādi-anekatthappabhedo. Tathā hissa “senāya pasuto”ti-ādīsu gacchantoti attho. “Sutadhammassa passato”ti-ādīsu⁴ vissutadhammassāti attho. “Avassutā avassutassā”ti-ādīsu⁵ kilinnā kilinnassāti attho. “Tumhehi puññaṃ pasutaṃ anappakan”ti-ādīsu⁶ upacitanti attho. “Ye jhānappasubhā dhīrā”ti-ādīsu⁷ jhānānuyuttāti attho. “Diṭṭhaṃ sutam mutan”ti-ādīsu⁸ sotaviññeyyanti attho. “Sutadharo sutasannicayo”ti-ādīsu⁹ sotadvārānusāraviññātadharoti attho. Idha panassa sotadvārānusārena upadhāritanti vā upadhāraṇanti vāti attho. Mesaddassa hi mayāti atthe sati “evaṃ mayā sutam sotadvārānusārena upadhāritan”ti yujjati. Mamāti atthe sati “evaṃ mama sutam sotadvārānusārena upadhāraṇan”ti yujjati.

Evametesu tīsu padesu **evanti** sotaviññāṇādiviññāṇakiccanidassanaṃ. **Meti** vuttaviññāṇasamaṅgipuggalanidassanaṃ. **Sutanti** assavanabhāvapaṭikkhepato anūnādhikāvīparītaggaḥaṇanidassanaṃ. Tathā **evanti** tassā sotadvārānusārena pavattāya viññāṇavīthiyā nānappakārena ārammaṇe pavattabhāvappakāsaṇaṃ. **Meti** attappakāsaṇaṃ. **Sutanti** dhammappakāsaṇaṃ. Ayañhettha saṅkhepo “nānappakārena ārammaṇe pavattāya viññāṇavīthiyā mayā na aññaṃ kataṃ, idaṃ pana kataṃ, ayaṃ dhammo suto”ti.

Tathā **evanti** niddisittabbappakāsaṇaṃ. **Meti** puggalappakāsaṇaṃ. **Sutanti** puggalakiccappakāsaṇaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yaṃ suttaṃ niddisissāmi, taṃ mayā evaṃ sutanti.

1. Khu 1. 292; Saṃ 1. 169 piṭṭhesu. 2. Saṃ 2. 285 piṭṭhe. 3. Ma 1. 15 piṭṭhe.
 4. Khu 1. 88 piṭṭhe. 5. Vi 2. 276 piṭṭhe. 6. Khu 1. 9 piṭṭhe.
 7. Khu 1. 40 Dhammapade. 8. Ma 1. 189 piṭṭhe. 9. Ma 1. 277 piṭṭhe.

Tathā **evanti** yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañjanaggahaṇaṃ hoti, tassa nānākāraniddeso. **Evanti** hi ayaṃ ākārapaññatti. **Meti** kattuniddeso. **Sutanti** visayaniddeso. Ettāvata nānākārappavattena cittasantānena taṃsamaṅgino kattu visaye gahaṇasanniṭṭhānaṃ¹ kataṃ hoti.

Atha vā **evanti** puggalakiccaniddeso. **Sutanti** viññāṇakiccaniddeso. **Meti** ubhayakiccupattapuggalaniddeso. Ayaṃ panettha saṅkhepo—mayā savanakiccaviññāṇasamaṅginā puggalena viññāṇavasena laddhasavanakiccvohārena sutanti.

Tattha **evanti** ca **meti** ca saccikaṭṭhaparamatthavasena avijjamānapaññatti. Kiñhettha taṃ paramatthato atthi, yaṃ evanti vā meti vā niddesaṃ labhetha. **Sutanti** vijjamānapaññatti. Yañhi taṃ ettha sotena upaladdhaṃ, taṃ paramatthato vijjamānanti. Tathā **evanti** ca **meti** ca taṃ taṃ upādāya vattabbato upādāpaññatti. **Sutanti** diṭṭhādīni upanidhāya vattabbato upanidhāpaññatti.

Ettha ca **evanti** vacanena asaṃmohaṃ dīpeti. Na hi sammūlho nānappakārapaṭivedhasamattho hoti. **Sutanti** vacanena sutassa asaṃmosaṃ dīpeti. Yassa hi sutāṃ sammuṭṭhaṃ hoti, na so kālantarena mayā sutanti paṭijānāti. Iccassa asaṃmohena paññāsiddhi, asaṃmosena pana satisiddhi. Tattha paññāpubbaṅgamāya satiyā byañjanāvadhāraṇasamatthatā, satipubbaṅgamāya paññāya atthapaṭivedhasamatthatā. Tadubhayasamatthatāyogena atthabyañjanasampannassa dhammakosassa anupālanasamatthato dhammabhaṇḍāgārikattasiddhi.

Aparo nayo—**evanti** vacanena yoniso manasikāraṃ dīpeti ayoniso manasikaroto hi nānappakārapaṭivedhābhāvato. **Sutanti** vacanena avikkhepaṃ dīpeti vikkhittacittassa savanābhāvato. Tathā hi vikkhittacitto puggalo sabbasampattiyā vuccamānopi “na mayā sutāṃ, puna bhaṇathā”ti bhaṇati. Yoniso manasikārena cettha attasammāpaṇidhiṃ pubbe ca katapuññatāṃ sādheti sammā appaṇihitattassa pubbe akatapuññassa vā tadabhāvato. Tathā avikkhepena saddhammassavanāṃ

1. Kattuvisayaggahaṇasanniṭṭhānaṃ (Syā, Ka)

sappurisūpanissayañca sādheti. Na hi vikkhittacitto sotum sakkoti, na ca sappurise anupassayamānassa savanam atthīti.

Aparo nayo—yasmā “**evanti** yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañjanaggahaṇam hoti, tassa nānākāraniddeso”ti vuttam, so ca evam bhaddako ākāro na sammā appaṇihittatano pubbe akatapuññassa vā hoti, tasmā **evanti** iminā bhaddakenākārena pacchimacakkadvaya-sampattimattano dīpeti. **Sutanti** savanayogena purimacakkadvayasampattim. Na hi appatirūpadese vasato sappurisūpanissayavirahitassa vā savanam atthi. Iccassa pacchimacakkadvayasiddhiyā āsayasuddhi siddhā hoti, purimacakkadvayasiddhiyā payogasuddhi. Tāya ca āsayasuddhiyā adhigamabyattisiddhi, payogasuddhiyā āgamabyattisiddhi. Iti payogāsayasuddhassa āgamādhigamasampannassa vacanam aruṇuggam¹ viya sūriyassa udayato, yoniso manasikāro viya ca kusalakammassa, arahati Bhagavato vacanassa pubbaṅgamam bhavitunti thāne nidānam tḥapento **evam me sutanti-ādimāha**.

Aparo nayo—**evanti** iminā nānappakārapaṭivedhadīpakena vacanena attano atthapaṭiḥhānapaṭisambhidāsampattisabbhāvam dīpeti. **Sutanti** iminā sotabbahedapaṭivedhadīpakena vacanena dhammaniruttipaṭisambhidā-sampattisabbhāvam. **Evanti** ca idam yoniso manasikāradīpakavacanam bhāsamāno “ete mayā dhammā manasā anupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā”ti dīpeti. **Sutanti** idam savanayogadīpakavacanam bhāsamāno “bahū mayā dhammā sutā dhātā² vacasā paricitā”ti dīpeti. Tadubhayenapi atthabyañjanapāripūrim dīpento savane ādaram janeti. Atthabyañjanaparipuṇṇam hi dhammam ādarena assuṇanto mahatā hitā paribāhiro hotīti ādaram janetvā sakkaccam dhammo sotabboti.

Evam me sutanti iminā pana sakalena vacanena āyasmā Ānando Tathāgatappaveditam dhammam attano adahanto asappurisabhūmim atikkamati, sāvakattam paṭijānanto sappurisabhūmim okkamati. Tathā asaddhammā cittam vuṭṭhāpeti, saddhamme cittam paṭiṭṭhāpeti. “Kevalam sutamevetam mayā, tasseva pana Bhagavato vacanam”ti dīpento attānam

1. Aruṇaggam (Sī)

2. Dhātā (Sī, Syā)

parimoceti, Sathhāraṃ apadisati, Jinavacanaṃ appeti, dhammanettim̃ patiṭṭhāpeti.

Apica “evaṃ me sutan”ti attanā uppāditabhāvaṃ appaṭijānanto purimavacanaṃ¹ vivaranto “sammukhā paṭiggahitamidaṃ mayā tassa Bhagavato catuvesārajjavīsāradassa dasabaladharassa āsabhaṭṭhānaṭṭhāyino sīhanādanādino sabbasattuttamassa dhammissarassa dhammarājassa dhammādhipatino dhammadīpassa dhammasaraṇassa saddhammavaracakkavattino Sammāsambuddhassa vacanaṃ, na ettha atthe vā dhamme vā pade vā byañjane vā kaṅkhā vā vimati vā kattabbā”ti sabbadevamanussānaṃ imasmim̃ dhamme assaddhiyaṃ vināseti, saddhāsampadaṃ uppādeti. Tenetaṃ vuccati—

“Vināsayati assaddhaṃ, saddhaṃ vaḍḍhetai sāsane.
Evaṃ me sutamiccevaṃ, vadaṃ Gotamasāvako”ti.

Ekanti gaṇanaparicchedaniddeso. **Samayanti** paricchinnaniddeso. **Ekam̃ samayanti** aniyamitaparidīpanaṃ. Tattha **samayasaddo**—

Samavāye khaṇe kāle, samūhe hetudiṭṭhisu.
Paṭilābhe pahāne ca, paṭivedhe ca dissati.

Tathā hissa “appeva nāma svepi upasaṅkameyyāma kālañca samayañca upādāyā”ti evamādīsu² samavāyo attho. “Ekova kho bhikkhave khaṇo ca samayo ca brahmacariyavāsāyā”ti-ādīsu³ khaṇo. “Uṇhasamayo pariḷāhasamayo”ti-ādīsu⁴ kālo. “Mahāsamayo pavanasmin”ti-ādīsu⁵ samūho. “Samayopi kho te Bhaddāli appaṭividdho ahosi, Bhagavā kho Sāvatthiyaṃ viharati, Bhagavāpi maṃ jānissati ‘Bhaddāli nāma bhikkhu Satthu sāsane sikkhāya aparipūrakārī’ti, ayampi kho te Bhaddāli samayo appaṭividdho ahosī”ti-ādīsu⁶ hetu. “Tena kho pana samayena Uggāhamāno paribbājako Samaṇamuṇḍikāputto⁷ samayappavādake tindukācīre ekasālake Mallikāya ārāme paṭivasati”ti-ādīsu⁸ diṭṭhi.

1. Purimasavanaṃ (Sī)

2. Dī 1. 188 piṭṭhe.

3. Am̃ 3. 61 piṭṭhe.

4. Vi 2. 155 piṭṭhe.

5. Dī 2. 203 piṭṭhe.

6. Ma 2. 102 piṭṭhe.

7. Samaṇamuṇḍikāputto (Sī)

8. Ma 2. 214 piṭṭhe.

“Diṭṭhe dhamme ca yo attho, yo cattho samparāyiko.

Atthābhisamayā dhīro, paṇḍitoti pavuccatī”ti—

ādīsu¹ paṭilābho. “Sammā mānābhisamayā antamakāsi dukkhassā”ti-ādīsu² pahānam. “Dukkhassa pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭho santāpaṭṭho vipariṇāmaṭṭho abhisamayāṭṭho”ti-ādīsu³ paṭivedho. Idha panassa kālo attho. Tena saṁvacchara-utumāsa-
aḍḍhamāsarattidivapubbaṅghamaṅghānāhikasāyanhapaṭṭhamamaṅghāpaccchima yāmamuhuttādīsu kālappabhedabhūtesu samayesu ekaṁ samayanti dīpeti.

Tattha kiñcāpi etesu saṁvaccharādīsu yaṁ yaṁ suttaṁ yaṁhi yaṁhi saṁvacchare utumhi māse pakkhe rattibhāge divasabhāge vā vuttaṁ, sabbaṁ taṁ therassa suviditaṁ suvatthāpitaṁ paññāya. Yasmā pana “evaṁ me suttaṁ asukasāvacchare asuka-utumhi asukamāse asukapakkhe asukarattibhāge asukadivasabhāge vā”ti evaṁ vutte na sakkā sukhena dhāretuṁ vā uddisituṁ vā uddisāpetuṁ vā, bahu ca vattabbaṁ hoti, tasmā ekeneva padena tamatthaṁ⁴ samodhānetvā “ekaṁ samayan”ti āha.

Ye vā ime gabbhokkantisamayo⁵ jātisamayo saṁvegasamayo abhinikkhamanasamayo dukkarakārikasamayo māravijayasamayo abhisambodhisamayo diṭṭhadhammasukhavihārasamayo desanāsamayo parinibbānasamayoti evamādayo Bhagavato devamanussesu ativiya suppakāsā anekakālappabhedā eva samayā, tesu samayesu desanāsamayasaṅkhātā ekaṁ samayanti dīpeti. Yo cāyaṁ
ñāṇakarūṇākkiccasamayesu karūṇākkiccasamayo,
attahitaparahitapaṭṭipattisamayesu parahitapaṭṭipattisamayo, sannipatitānaṁ karaṇīyadvayasamayesu dhammikathāsamayo, desanāpaṭṭipattisamayesu desanāsamayo, tesupi samayesu aññataraṁ sandhāya “ekaṁ samayan”ti āha.

Kasmā panettha yathā abhidhamme “yasmim samaye kāmāvacaran”ti ca, ito aññesu ca suttapadesu “yasmim samaye bhikkhave bhikkhu vivicceva kāmehi”ti ca bhummavacanena niddeso kato, vinaye ca “tena samayena

1. Saṁ 1. 90 piṭṭhe.

2. Ma 1. 15 piṭṭhe.

3. Khu 9. 293 piṭṭhe.

4. Sabbametta (Sī)

5. Gabbhavokkantisamayo (Ka)

Buddho Bhagavā”ti karaṇavacanena niddeso kato, tathā akatvā “ekaṃ samayan”ti upayogavacanena niddeso katoti. Tattha tathā, idha ca aññathā atthasambhavato. Tattha hi abhidhamme ito aññesu suttapadesu ca adhikaraṇattho bhāvenabhāvalakkhaṇattho ca sambhavati. Adhikaraṇaṃ hi kālattho samūhattho ca samayo, tattha vuttānaṃ phassādidhammānaṃ khaṇasamavāyahetusaṅkhātassa ca samayassa bhāvena tesāṃ bhāvo lakkhīyati, tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha bhumavacanena niddeso kato.

Vinaye ca hetu-attho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo Sāriputtādīhipi dubbhiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena ca sikkhāpadāni paññāpayanto sikkhāpadapaññattihetuṅca apekkhamāno Bhagavā tattha tattha vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha karaṇavacanena niddeso kato.

Idha pana aññasmiṃ ca evaṃjālike accantasamyogattho sambhavati. Yaṃ hi samayaṃ Bhagavā imaṃ aññaṃ vā suttantaṃ desesi, accantameva taṃ samayaṃ karuṇāvihārena vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ idha upayogavacananiddeso katoti. Tenetaṃ vuccati—

“Taṃ taṃ atthamapekkhitvā, bhummena karaṇena ca.
Aññatra samayo vutto, upayogena so idhā”ti.

Porāṇā pana vaṇṇayanti—“tasmiṃ samaye”ti vā “tena samayenā”ti vā “ekaṃ samayan”ti¹ vā abhilāpamattabhedo esa, sabbattha bhumamevatthoti. Tasmā “ekaṃ samayan”ti vuttepi “ekasmiṃ samaye”ti attho veditabbo.

Bhagavāti garu. Garuṃ hi loke “Bhagavā”ti vadanti. Ayañca sabbaguṇavisitṭhatāya sabbasattānaṃ garu, tasmā “Bhagavā”ti veditabbo. Porāṇehipi vuttaṃ—

“Bhagavāti vacanaṃ seṭṭhaṃ, Bhagavāti vacanamuttamaṃ.
Garu gāravayutto so, Bhagavā tena vuccatī”ti.

1. Taṃ samayanti (Sī, Syā)

Apica—

“Bhāgyavā Bhaggavā yutto, bhagehi ca vibhattavā.
Bhattavā vantagamano, bhavesu Bhagavā tato”ti—

imissāpi gāthāya vasenassa padassa vitthārato attho veditabbo. So ca **Visuddhimagge**¹ Buddhānussatiniddese vuttoyeva.

Ettāvata cetha **evam me sutanti** vacanena yathāsutaṃ dhammaṃ dassento² Bhagavato dhammasarīraṃ paccakkhaṃ karoti. Tena “na idaṃ atikkantasatthukaṃ pāvacaṇaṃ, ayaṃ vo Satthā”ti Satthu adassanena ukkaṇṭhitaṃ jaṇaṃ samassāseti. **Ekam samayaṃ Bhagavā**ti vacanena tasmim samaye Bhagavato avijjamānabhāvaṃ dassento rūpakāyapariniḅbānaṃ sādheti³. Tena “evamvidhassa nāma ariyadhammassa desako⁴ dasabaladharo vajirasaṅghātasamānakāyo sopi Bhagavā pariniḅbuto, kena aññena jīvite āsā janetabbā”ti jīvitamadattaṃ jaṇaṃ samvejeti, saddhamme cassa ussāhaṃ janeti. **Evanti** ca bhaṇanto desanāsampattiṃ niddisati. **Me sutanti** sāvakasampattiṃ. **Ekam samayanti** kālasampattiṃ. **Bhagavā**ti desakasampattiṃ.

Sāvattiyanti evaṃnāmake nagare. Samīpatthe cetam bhumma vacanaṃ. **Viharatī**ti avisesena iriyāpathadibbrahma-ariyavihāresu aññataravihārasamaṅgiparidīpanametaṃ⁵. Idha pana ṭhānagamananisaṅgāyapabbhedesu iriyāpathesu aññatara-iriyāpathasamāyogaparidīpanaṃ, tena ṭhitopi gacchantopi nisinnopi sayānopi Bhagavā viharaticceva veditabbo. So hi ekam iriyāpathabādhanam aññena iriyāpathena vicchinditvā aparipatantaṃ attabhāvaṃ harati pavatteti, tasmā “viharatī”ti vuccati.

Jetavaneti Jetassa rājakumārassa vane. Tañhi tena ropitaṃ samvaḍḍhitaṃ paripālitaṃ, so cassa sāmī ahosi⁶, tasmā Jetavananti saṅkhaṃ gataṃ, tasmim Jetavane. **Anāthapiṇḍikassa ārāmeti** Anāthapiṇḍikena gahapatinā catupaññāsahiraññakoṭipariccāgena Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa niyyātittatā Anāthapiṇḍikassāti⁷ saṅkhaṃ gate

1. Visuddhi 1. 203 piṭṭhe.

4. Desetā (Sī)

6. Paripālitaṃ ahosi (Sī)

2. Desento (Sī, Syā, Ka)

5. Aññataravihārasamāyogaparidīpanametaṃ (Ka)

7. Anāthapiṇḍikassa ārāmeti (Sam-Ṭṭha 1. 12 piṭṭhe)

3. Sāreti (Sī)

ārāme, ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Papañcasūdaniyā
Majjhimaṭṭhakathāya Sabbāsavasuttavaṇṇanāyam¹ vutto.

Tattha siyā—yadi tāva Bhagavā Sāvattthiyaṃ viharati, “Jetavane”ti na
vattabbaṃ. Atha tattha viharati, “Sāvattthiyaṃ”ti na vattabbaṃ. Na hi sakkā
ubhayattha ekaṃ samayaṃ viharitunti. Na kho panetaṃ evaṃ daṭṭhabbaṃ.
Nanu avocumha “samīpatthe bhummavacanan”ti. Tasmā yathā
Gaṅgāyamunādīnaṃ samīpe goyūthāni carantāni “Gaṅgāya caranti,
Yamunāya caranti”ti vuccanti, evamidhāpi yadidaṃ Sāvattthiyā samīpe
Jetavanaṃ, tattha viharanto vuccati “Sāvattthiyaṃ viharati Jetavane”ti.
Gocaragāmanidassanattthaṃ hissa Sāvattthivacanaṃ,
pabbajitānurūpanivāsanaṭṭhānanidassanattthaṃ sesavacanaṃ.

Tattha Sāvattthivacanaṃ āyasmā Ānando Bhagavato
gahaṭṭhānuggahakaraṇaṃ dasseti, Jetavanādikittanena
pabbajitānuggahakaraṇaṃ. Tathā purimena paccayaggahaṇato
attakilamathānuyogavivajjanaṃ, pacchimena vatthukāmapphānato
kāmasukhallikānuyogavivajjanūpāyadassanaṃ. Purimena ca
dhammadesanābhīyogaṃ, pacchimena vivekādhimuttim. Purimena karuṇāya
upagamaṇaṃ, pacchimena paññāya apagamaṇaṃ. Purimena sattānaṃ
hitasukhanipphādanādhimuttitaṃ, pacchimena parahitasukhakaṛaṇe
nirupalepataṃ. Purimena dhammikasukhāpariccāganimittaphāsuvihāraṃ,
pacchimena uttarimanussadhammānuyoganimittaṃ. Purimena manussānaṃ
upakārabahulataṃ, pacchimena devatānaṃ. Purimena loke jātassa loke
saṃvaḍḍhabhāvaṃ, pacchimena lokena anupalittataṃ. Purimena
“ekapuggalo bhikkhave loke uppajjamaṇo uppajjati bahujaṇahitāya
bahujaṇasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ.
Katamo ekapuggalo, Tathāgato Arahaṃ Sammāsambuddho”ti² vacanato
yadatthaṃ Bhagavā uppanno, tadatthapariniḥḍanaṃ, pacchimena yattha
uppanno, tadanurūpavihāraṃ. Bhagavā hi paṭhamāṃ Lumbinivane, dutiyaṃ
Bodhimaṇḍeti lokiyalokuttarāya uppattiyā vaneveva uppanno, tenassa
vaneveva vihāraṃ dasseti evamādinā nāyenettha atthayojanā veditabbā.

Tatrāti desakālaparidīpanaṃ. Tañhi yaṃ samayaṃ viharati, tatra
samaye. Yasmiṃ ca ārāme viharati, tatra ārāmeti dīpeti.

1. Ma-Ṭṭha 1. 62 piṭṭhe.

2. Am 1. 21 piṭṭhe.

Bhāsitabbayutte vā desakāle dīpeti. Na hi Bhagavā ayutte dese vā kāle vā dhammaṃ bhāsati. “Akālo kho tāva bāhiyā”ti-ādi¹ cettha sādhamakam. **Khoti** padapūraṇamatte avadhāraṇe ādikālatthe vā nipāto. **Bhagavāti** lokagarudīpanam. **Bhikkhūti** kathāsavanayuttapuggalavacanam. Api cettha “bhikkhakoti bhikkhu, bhikkhācariyam ajjhupagatoti bhikkhū”ti-ādina² nayena vacanattho veditabbo. **Āmantesīti** ālapi abhāsi sambodhesīti ayamettha attho. Aññatra pana ñāpanepi hoti. Yathāha “āmantayāmi vo bhikkhave paṭivedayāmi vo bhikkhave”ti. Pakkosanepi. Yathāha “ehi tvam bhikkhu mama vacanena Sāriputtam āmantehi”ti³.

Bhikkhavoti āmantanākāraparidīpanam. Tañca bhikkhanasīlatādiguṇa-yogasiddhattā vuttam. Bhikkhanasīlatāguṇayuttopi hi bhikkhu, bhikkhanadhammatāguṇayuttopi bhikkhu, bhikkhane sādhamakāritāguṇayuttopi saddavidū maññanti. Tena ca nesam bhikkhanasīlatādiguṇayogasiddhena vacanena hīnādhikajanasevitam vuttim pakāsento uddhatadinabhāvaniggaham karoti. **Bhikkhavoti** iminā karuṇāvippahārasommahadayanayanānipātapubbaṅgamena vacanena te attano mukhābhimukhe⁴ karoti. Tenava ca kathetukamyatādīpakena vacanena tesam sotukamyatam janeti. Teneva ca sambodhanatthena sādhamakam savanamamasikārepi te niyojati. Sādhamakam savanamamasikārayattā hi sāsanasampatti.

Aparesupi devamanussesu vijjamānesu kasmā bhikkhūyeva āmantesīti ce. Jeṭṭhaseṭṭhāsannasādāsannihitabhāvato. Sabbaparisasādhamāraṇā hi Bhagavato dhammadesanā. Parisāya ca jeṭṭhā bhikkhū paṭhamuppānattā, seṭṭhā anagāriyabhāvam ādim katvā Satthucariyānuvidhāyakattā sakalasāsanapaṭiggāhakattā ca⁵. Āsannā te tattha nisennesu Satthusantikattā. Sādāsannihitā Satthusantikāvācarattāti. Apica te dhammadesanāya bhājanam yathānusiṭṭham paṭipattisabbhāvatotipi te eva āmantesi.

1. Khu 1. 85 piṭṭhe.

3. Am 3. 181; Sam 1. 283 piṭṭhesu.

5. Paṭiṭṭhāpakattā ca (Ka)

2. Vi 1. 28; Abhi 2. 254 piṭṭhesu.

4. Mukhābhimukham (Ka)

Kimatthaṃ pana Bhagavā dhammaṃ desento paṭhamam bhikkhū āmantesi, na dhammameva desesīti. Satijananatthaṃ. Bhikkhū hi aññaṃ cintentāpi vikkhittacittāpi dhammaṃ paccavekkhantāpi kammaṭṭhānaṃ manasikarontāpi nisinnā honti, te anāmantetvā dhamme desiyamāne “ayaṃ desanā kiṃnidānā kiṃpaccayā katamāya aṭṭhuppattiyā desitā”ti sallakkhetum asakkontā duggahitaṃ vā gaṇheyyum, na vā gaṇheyyum. Tena nesaṃ satijananatthaṃ Bhagavā paṭhamam āmantetvā pacchā dhammaṃ deseti.

Bhadanteti gāravavacanametam¹, Satthu paṭivacanadānaṃ vā. Api cettha “bhikkhavo”ti vadamāno Bhagavā te bhikkhū ālapati. “Bhadante”ti vadamānā te Bhagavantam paccālapanti. Tathā “bhikkhavo”ti Bhagavā ādimhi bhāsati, “bhadante”ti te paccābhāsanti. “Bhikkhavo”ti paṭivacanam dāpeti, “bhadante”ti paṭivacanam denti. **Te bhikkhūti** ye Bhagavā āmantesi, te. **Bhagavato paccassosunti** Bhagavato āmantanam paṭi-assosum, abhimukhā hutvā suṇimsu sampaṭicchimsu paṭiggahesunti attho. **Bhagavā etadavocāti** Bhagavā etam idāni vattabham sakalam suttaṃ avoca. Ettāvata ca yaṃ āyasmatā Ānandena imassa suttassa sukhāvagāhaṇattham kāladesadesakapaṭimaṇḍitam² nidānam bhāsitaṃ, tassa atthavaṇṇanā samattāti.

Idāni **nāham bhikkhave aññaṃ ekarūpampi samanupassāmīti**-ādinā nayena Bhagavatā nikkhittassa suttassa vaṇṇanāya okāso anupatto, sā panesā suttavaṇṇanā yasmā suttanikkhepaṃ vicāretvāva vuccamānā pākaṭā hoti, tasmā suttanikkhepavicāraṇā tāva veditabbā. Cattāro hi suttanikkhepā attajjhāsayo parajjhāsayo pucchāvasiko aṭṭhuppattikoti. Tattha yāni suttāni Bhagavā parehi anajjhīṭṭho kevalam attano ajjhāsayeneva kathesi, seyyathidaṃ? Ākaṅkheyyasuttam Vatthasuttanti evamādīni, tesam attajjhāsayo nikkhepo. Yāni pana “paripakkā kho Rāhulassa vimutti-paripācanīyā dhammā, yaṃnūnāham Rāhulam uttari āsavānam khaye vineyyan”ti³ evam paresam ajjhāsayaṃ khantiṃ manam abhinīhāram bujjanabhāvañca oloketvā parajjhāsaya vasena kathitāni, seyyathidaṃ?

1. Garuvacanametam (Ka)

2. Kāladesadesakapaṭimaṇḍitam (Ka)

3. Saṃ 2. 324; Ma 3. 324 piṭṭhesu.

Rāhulovādasuttaṃ dhammacakkappavattananti evamādīni, tesam parajjhāsayo nikkhepo. Bhagavantam pana upasaṅkamtivā te te devamanussā tathā tathā pañham pucchanti. Evam puṭṭhena Bhagavatā yāni kathitāni Devatāsaṃyuttabojjhaṅgasamṃyuttādīni, tesam pucchāvasiko nikkhepo. Yāni pana uppannam kāraṇam paṭicca kathitāni Dhammadāyādasuttaputtamaṃsūpamādīni, tesam aṭṭhuppattiko nikkhepo. Evamimesu catūsu nikkhepesu imassa suttassa parajjhāsayo nikkhepo. Parajjhāsayavasena hetam nikkhittam. Kesam ajjhāsayenāti? Rūpagarukānam purisānam.

Tattha **nāham bhikkhaveli**-ādīsu nakāro paṭisedhattho. **Ahanti** attānam niddisati. **Bhikkhaveli** te bhikkhū ālapati. **Aññanti** idāni vattabbā itthirūpato aññam. **Ekarūpampī** ekampi rūpam. **Samanupassāmī**ti dve samanupassanā ñāṇasamanupassanā ca diṭṭhisamanupassanā ca. Tattha “aniccato samanupassati, no niccato”¹ti¹ ayam **ñāṇasamanupassanā** nāma. “Rūpam attato samanupassati”²ti-ādīkā² pana **diṭṭhisamanupassanā** nāma. Tāsu idha ñāṇasamanupassanā adhippetā. Imassa pana padassa nakārena sambandho veditabbo. Idam hi vuttam hoti—aham bhikkhave sabbaññutaññāṇena oloketopi aññam ekarūpampi na samanupassāmīti. **Yam evam purisassa cittam pariyādāya tiṭṭhati**ti yam rūpam rūpagarukassa purisassa catubhūmakakusalacittam pariyādiyivā gaṇhitvā khepetvā tiṭṭhati. “Sabbam hatthikāyam pariyādiyivā”³ti-ādīsu³ hi gahaṇam pariyādānam nāma. “Aniccasaññā bhikkhave bhāvitā bahulikatā sabbam kāmarāgam pariyādiyati”⁴ti-ādīsu⁴ khepanam. Idha ubhayampi vaṭṭati. Tattha idam rūpam catubhūmakakusalacittam gaṇhantam na nīluppalakalāpam puriso viya hatthena gaṇhāti, nāpi khepayamānam aggi viya uddhane udakam santāpetvā khepeti. Uppattiṅcassa nivārayamānameva catubhūmakampi kusalacittam gaṇhāti ceva khepeti cāti veditabbam. Tena vuttam “purisassa cittam pariyādāya tiṭṭhati”⁵ti.

Yathayidanti yathā idam. **Itthirūpanti** itthiyā rūpam. Tattha “kiñca bhikkhave rūpam vadetha. Ruppattīti kho bhikkhave tasmā rūpanti vuccati. Kena ruppatti. Sītenapi ruppatti uñhenapi ruppatti”⁵ti⁵ suttānusārena rūpassa

1. Khu 9. 406 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

2. Khu 9. 137 piṭṭhe.

3. Saṃ 1. 85 piṭṭhe.

4. Saṃ 2. 126 piṭṭhe.

5. Saṃ 2. 71 piṭṭhe.

vacanattho ceva sāmāññalakkhaṇaṇca veditabbaṃ. Ayaṃ pana rūpasaddo khandhabhavanimittapaccayasarīravaṇṇasaṅghānādīsu anekesu atthesu vattati. Ayañhi “yaṃ kiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ”¹ ettha rūpakkhandhe vattati. “Rūpūpapattiyā maggaṃ bhāvetī”² ettha rūpabhāve. “Ajjhattaṃ arūpasaññī bahiddhā rūpāni passaṃ”³ ettha kaṣiṇanimitte. “Sarūpā bhikkhave uppajjanti pāpakā akusalā dhammā no arūpā”⁴ ettha paccaye. “Ākāso parivārito rūpantveva saṅkhaṃ gacchati”⁵ ettha sarīre. “Cakkhuṇca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuvīññāṇaṃ”⁶ ettha vaṇṇe. “Rūpappamaṇo rūpappasannaṃ”⁷ ettha saṅghāne. Ādisaddena “piyarūpaṃ sātārūpaṃ, arasarūpo”⁸ ti-ādīnipi saṅgaṇhitabbāni. Idha panesa itthiyā catusamuṭṭhāne rūpāyatanasaṅkhāte vaṇṇe vattati. Apica yo koci itthiyā nivatthanivāsanassa vā alaṅkāraṇassa vā gandhavaṇṇakādīnaṃ vā piḷandhanamālādīnaṃ vāti kāyappaṭibaddho ca vaṇṇo purisassa cakkhuvīññāṇassa āramaṇaṃ hutvā upakappati, sabbametaṃ itthirūpanteva veditabbaṃ. **Itthirūpaṃ bhikkhave purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhatī** ti idaṃ purimasseva dalhīkaraṇatthaṃ vuttaṃ. Purimaṃ vā “yathayidaṃ bhikkhave itthirūpaṃ”⁹ ti evaṃ opammavasena vuttaṃ, idaṃ pariyādānānubhāvadassanavasena⁸.

Tatridaṃ itthirūpassa pariyādānānubhāve vatthu—Mahādāṭhikanāgarājā kira Cetiyagirimhi Ambatthale⁹ mahāthūpaṃ kārapetvā giribhaṇḍapūjaṃ¹⁰ nāma katvā kālena kālaṃ orodhagaṇaparivuto Cetiyagiriṃ gantvā bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ deti. Bahūnaṃ sannipātaṭṭhāne nāma na sabbesaṃ sati sūpaṭṭhitā hoti, rañño ca Damiḷadevī nāma mahesī paṭhamavaye ṭhitā dassanīyā pāsādikā. Atheko Cittatthero nāma vuḍḍhapabbajito asaṃvaraniyāmena olokento tassā rūpāramaṇe nimittaṃ gahetvā ummādappatto viya ṭhitanisinnaṭṭhānesu “handa Damiḷadevī handa Damiḷadevī”¹¹

1. Abhi 2. 1; Vi 3. 20 piṭṭhādīsu.

3. Abhi 1. 55 piṭṭhādīsu.

5. Ma 1. 248 piṭṭhe.

7. Am 1. 382 piṭṭhe.

9. Ambaṭṭhaleṇe (Syā, Ka)

11. Subhaṃ Damiḷadevī subhaṃ Damiḷadevīti (Sī)

2. Abhi 1. 44; Abhi 2. 274 piṭṭhādīsu.

4. Am 1. 81 piṭṭhe.

6. Ma 1. 326; Ma 3. 328 piṭṭhesu.

8. Pariyādānānubhāvadassanavasena (Syā, Ka)

10. Giribhaṇḍavāhanapūjaṃ (Sī, Syā)

vadanto vicarati. Tato paṭṭhāya cassa daharasāmaṇerā Ummattakacittattherotveva nāmaṃ katvā vohariṃsu. Atha sā devī nacirasseva kālamakāsi. Bhikkhusaṃghe sivathikadassanaṃ¹ gantvā āgate daharasāmaṇerā tassa santikaṃ gantvā evamaṃsaṃsu “bhante Cittatthera yassatthāya tvaṃ vilapasi, mayaṃ tassā deviyā sivathikadassanaṃ gantvā āgatā”ti. Evaṃ vuttepi assaddahanto “yassā vā tassā vā tumhe² sivathikadassanatthāya gatā, mukhaṃ tumhākaṃ dhūmavaṇṇaṃ”ti ummattakavacanameva avoca. Evaṃ Ummattakacittattherassa cittaṃ pariyādāya aṭṭhāsi idaṃ itthirūpaṃ.

Aparampi vatthu—Saddhātissamahārājā kira ekadivasaṃ orodhagaṇaparivuto vihāraṃ āgato. Eko daharo lohapāsādadvārakoṭṭhake ṭhatvā asaṃvare ṭhito ekaṃ itthiṃ olokesi, sāpi gamanaṃ pacchinditvā taṃ olokesi, ubhopi abbhantare uṭṭhitena rāgagginā ḍayhitvā kālamakaṃsu. Evaṃ itthirūpaṃ daharassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati.

Aparampi vatthu—Kalyāṇayamahāvihārato kireko daharo uddesatthāya Kāladīghavāpīgāmadvāravihāraṃ gantvā niṭṭhituddesakicco atthakāmānaṃ vacanaṃ aggahetvā “gataṭṭhāne daharasāmaṇerehi puṭṭhena gāmassa niviṭṭhākāro kathetabbo bhavissatī”ti gāme piṇḍāya caranto visabhāgārammaṇe nimittaṃ gahetvā attano vasanaṭṭhānaṃ gato tāya nivatthavatthaṃ sañjānitvā “kahaṃ bhante idaṃ laddhaṃ”ti pucchanto tassā matabhāvaṃ ṇatvā “evarūpā nāma itthī maṃ nissāya matā”ti cinto anto-uṭṭhitena rāgagginā ḍayhitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Evampi idaṃ itthirūpaṃ purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhatīti veditabbaṃ.

2. Dutiyādīni saddagarukādīnaṃ āsayavasena vuttāni. Tesu **itthisaddoti** itthiyā cittaṃ samuṭṭhāno kathitagītavādītasaddo. Apica itthiyā nivatthanivāsanassāpi alaṅkatālaṅkāraṃssāpi itthipayoganiṭṭhādito vīṇāsaṅkhapaṇavādīsaddopi itthisaddotveva veditabbo. Sabbopi heso purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati.

1. Sivathikāya dassanaṃ (Sī, Syā)

2. Yassatthāya vā tumhepi (Ka)

Tattha suvaṇṇakakkaṭakasuvaṇṇamoradaharabhikkhu-ādīnaṃ vatthūni veditabbāni. Pabbatantaraṃ kira nissāya mahantaṃ hatthināgakulaṃ vasati. Avidūraṭṭhāne cassa mahāparibhogasaro atthi, tasmim kāyūpapanno suvaṇṇakakkaṭako atthi. So taṃ saraṃ otiṇṇotiṇṇe saṇḍāsena viya aḷehi pāde gahetvā attano vasaṃ¹ netvā māreti. Tassa otārāpekkhā² hatthināgā ekaṃ mahāhatthim jeṭṭhakaṃ katvā vicaranti. So ekadivasam taṃ hatthināgaṃ gaṇhi. Thāmasatisampanno hatthināgo cintesi “sacāhaṃ bhītaravaṃ ravissāmi, sabbe yathāruciya akīlitvā palāyissantī”ti niccalova aṭṭhāsi. Atha sabbesaṃ uttiṇṇabhāvaṃ ṇatvā tena gahitabhāvaṃ attano bhariyaṃ jānāpetum viravitvā evamāha—

“Siṅgīmigo āyatacakkhunetto,
Aṭṭhittaco vārisayo alomo.
Tenā’bhibhūto kapaṇaṃ³ rudāmi,
Mā heva maṃ pāṇasamaṃ jaheyyā”ti⁴.

Sā taṃ sutvā sāmikassa gahitabhāvaṃ ṇatvā taṃ tamhā bhayā mocetum hatthinā ca kuḷīrena ca saddhim sallapantī evamāha—

“Ayya na taṃ jahissāmi, kuṇjaraṃ saṭṭhihāyanaṃ⁵.
Pathabyā cāturantāya, Suppiyo hosi me tuvaṃ.
Ye kuḷīrā samuddasmim, Gaṅgāya Yamunāya ca⁶.
Tesaṃ tvaṃ vārijo seṭṭho, muñca rodantiyaṃ patin”ti⁴.

Kuḷīro saha itthisaddassavanena gahaṇaṃ sithilamakāsi. Atha hatthināgo “ayamevetassa okāso”ti ekaṃ pādaṃ gahitākāreneva ṭhapetvā dutiyaṃ ukkhipitvā taṃ piṭṭhikapāle akkamitvā vicuṇṇikaṃ katvā thokaṃ ākaḍḍhitvā tīre khipi. Atha naṃ sabbahatthino sannipatitvā “amhākaṃ verī”ti vicuṇṇayimsu. Evaṃ tāva itthisaddo suvaṇṇakakkaṭakassa cittaṃ pariyādiyitvā tiṭṭhati⁷.

1. Vasanaṭṭhānaṃ (Ka)

3. Karuṇaṃ (Syā, Ṭikā)

5. Kuṇjara saṭṭhihāyana (Sī)

7. Cittaṃ pariyādiyīti (Sī, Syā)

2. Tasmim otarāpentā (Ka)

4. Khu 5. 78 piṭṭhe Jātake.

6. Nammadāya ca (Sī)

Suvaṇṇamoropi Himavantam anupavisitvā mahantam pabbatagahanam
nissāya vasanto niccakālam sūriyassa udayakāle sūriyamaṇḍalam ulloketvā
attano rakkham karonto evam vadati—

“Udetayam cakkhumā ekarājā,
Harissavaṇṇo pathavippabhāso.
Tam tam namassāmi harissavaṇṇam pathavippabhāsam,
Tayājja guttā viharemu divasam.
Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
Te me namo te ca mam pālayantu.
Namatthu Buddhānam namatthu bodhiyā,
Namo vimuttānam namo vimuttiyā.
Imam so parittam katvā, moro carati esanā”¹.

So divasam gocaram gahetvā sāyanhasamaye vasanaṭṭhānam pavisanto
atthaṅgataṃ sūriyamaṇḍalam oloketvāpi imam gātham² vadati—

“Apetayam cakkhumā ekarājā,
Harissavaṇṇo pathavippabhāso.
Tam tam namassāmi harissavaṇṇam pathavippabhāsam,
Tayājja guttā viharemu rattim.
Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
Te me namo te ca mam pālayantu.
Namatthu Buddhānam namatthu bodhiyā,
Namo vimuttānam namo vimuttiyā.
Imam so parittam katvā, moro vāsamakappayī”¹.

Iminā niyāmena satta vassasatāni vītināmetvā ekadivasaṃ
parittakammato puretameva morakukkuṭikāya saddam sutvā
parittakammaṃ asarivā raññā pesitassa luddakassa vasaṃ upagato. Evam
itthisaddo suvaṇṇamorassa cittam pariyaḍiyitvā tiṭṭhatīti. Chātapabbatavāsī
daharo pana sudhāmuṇḍakavāsī³ daharo ca itthisaddam sutvā
anayabyasanaṃ pattāti.

1. Khu 5. 38 piṭṭhe.

2. Thutim (Sī, Syā)

3. Paṇamugāmaṇḍitavāsī (Ka)

3. Tatiye **itthigandhoti** itthiyā catusamuṭṭhānikam gandhāyatanam. Svāyam itthiyā sarīragandho duggandho hoti, kāyāruḷho pana āgantuka-anulepanādīgandho idha adhippeto. Ekaccā hi itthī assagandhinī hoti, ekaccā meṇḍakagandhinī, ekaccā sedagandhinī, ekaccā soṇitagandhinī. Ekacco andhabālo evarūpāyapi itthiyā rajjateva. Cakkavattino pana itthiratanassa kāyato candanagandho vāyati, mukhato ca uppalagandho. Ayam na sabbāsam hoti, āgantuka-anulepanādīgandhova idha adhippeto. Tiracchānagatā pana hatthi-assagoṇādayo tiracchānagatānam sajāti-itthīnam utugandhena yojanadvijoyanatiyojanacatuyojanampi gacchanti. Itthikāye gandho vā¹ hotu itthiyā nivatthanivāsana-anulittālepanapiḷandhamālādīgandho vā, sabbopi itthigandhotveva vedītabbo.

4. Catutthe **itthirasoti** itthiyā catusamuṭṭhānikam rasāyatanam. Tipiṭakacūlanāgacūḷābhayattherā pana “yvāyam itthiyā kimkārapaṭissāvītādivasena savanaraso² ceva paribhogaraso ca, ayam itthiraso”ti vadanti. Kim tena, yo panāyam itthiyā oṭṭhamamsasammakkhanakheḷādirasopi, sāmikassa dinnayāgubhattādīnam rasopi, sabbo so itthirasotveva vedītabbo. Aneke hi sattā attano mātugāmena yaṁkiñci sahatthā dinnameva madhuranti gahetvā anayabyasanam pattāti.

5. Pañcame **itthiphoṭṭhabboti** itthiyā kāyasamphasso, itthisarīraruḷhānam vatthālaṅkāramālādīnampi phasso itthiphoṭṭhabbotveva vedītabbo. Sabbopesa purisassa cittam pariyādiyati mahācetiyaṅgaṇe gaṇasajjhāyam gaṇhantassa daharabhikkhuno visabhāgārammaṇaphasso viyāti.

Iti Sathā sattānam āsayānusayavasena rūpādīsu ekekam gahetvā aññam īdisam na passāmīti āha. Yathā hi rūpagarukassa purisassa itthirūpam cittuppādam gameti palibundhati bajjhāpeti baddhāpeti moheti sammoheti³, na tathā sesā saddādayo. Yathā ca saddādigarukānam saddādayo, na tathā rūpādīni ārammaṇāni. Ekaccassa ca rūpādīsu ekamevārammaṇam cittam pariyādiyati, ekaccassa dvepi tīṇipi cattāripi pañcapi. Iti

1. Iti kāyagandhovā (Sī), itthikāyagandho vā (Syā)

2. Assavaraso (Sī)

3. Palibujjhati majjāpeti pamajjāpeti pamoheti (Sī)

ime pañca suttantā pañcagarukavasena kathitā, na pañcagarukajātakavasena. **Pañcagarukajātakam**¹ pana sakkhibhāvattāya āharitvā kathetabbaṃ. Tatra hi amanussehi kantāramajjhe katāya āpaṇādivicāraṇāya² mahāpurisassa pañcasu sahāyesu rūpagaruko rūpārammaṇe bajjhitvā³ anayabyasanam patto, saddādigarukā saddārammaṇādīsu. Iti taṃ sakkhibhāvattāya āharitvā kathetabbaṃ. Ime pana pañca suttantā pañcagarukavaseneva kathitā.

6. Yasmā ca na kevalaṃ purisāyeva pañcagarukā honti, itthiyopi hontiyeva, tasmā tāsampi vasena puna pañca suttante kathesi. Tesampi attho vuttanayeneva veditabbo. Vatthūsupi paṭhamasutte lohapāsādadvāre (hitaṃ daharaṃ oloketvā matāya Rājorodhāya vatthu veditabbaṃ. Taṃ heṭṭhā vitthāritameva.

7. Dutiyasutte Bārāṇasiyaṃ rūpūpajīvino mātugāmassa vatthu veditabbaṃ. Guttilavīṇāvādako kirekissā itthiyā sahasaṃ paṇi, sā taṃ uppaṇḍetvā gaṇhituṃ na icchi. So “karissāmettha kattabbaṃ”ti sāyanhakālasamanantare alaṅkatapaṭiyatto tassā gehassa abhimukhaṭṭhāne aññasmiṃ gehadvāre nisino vīṇāya tantiyo same guṇe patiṭṭhāpetvā tantissarena gītassaraṃ anatikkamanto gāyi. Sā itthī tassa gītasaddaṃ sutvā dvāranti saññāya “vivaṭavātapānena tassa santikaṃ gamissāmi”ti ākāseyeva jīvitakkhayaṃ pattā.

8. Tatiyasutte cakkavattirañño kāyato candanagandho vāyati, mukhato ca uppalagandhoti idaṃ āharitabbaṃ. Idaṃ cettha vatthu veditabbaṃ. Sāvatthiyaṃ kirekissā kuṭumbikadhītāya sāmiko Satthu dhammadesanaṃ sutvā “na sakkā mayā ayaṃ dhammo gihibhūtena pūretuṃ”ti aññatarassa piṇḍapātikattherassa santike pabbaji. Athassa bhariyaṃ “assāmikā ayaṃ”ti ñatvā rājā Pasenadikosalo antepuraṃ āharāpetvā⁴ ekadivasam ekaṃ nīluppalakalāpaṃ ādāya antepuraṃ pavīṭṭho ekekissā ekekaṃ nīluppalaṃ dāpesi. Puppheṣu bhājiyamānesu tassā itthiyā dve

1. Khu 5. 31 piṭṭhe.

3. Rajjitvā (Ka)

2. Āpaṇaracanāya (Sī)

4. Atiharāpetvā (Sī, Syā)

hattham pattāni. Sā pahaṭṭhākāraṃ dassetvā upasiṅghitvā parodi. Rājā tassā ubhayākāraṃ disvā taṃ pakkosāpetvā pucchi. Sā attano pahaṭṭhākāraṇaṇca rodanakāraṇaṇca kathesi. Yāvatatiyaṃ kathitepi rājā assaddahanto punadivase sakalarājanivesane sabbamālāvilepanādisugandhagandham harāpetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa āsanāni paññāpetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā bhattakiccapariyosāne taṃ itthiṃ “kataro te thero”ti pucchitvā “ayan”ti vutte ñatvā Satthāraṃ vanditvā “bhante tumhehi saddhiṃ bhikkhusaṅgho gacchatu, amhākaṃ asukatthero anumodanaṃ karissatī”ti āha. Satthā taṃ bhikkhuṃ ṭhapetvā vihāraṃ gato. There anumodanaṃ vattuṃ āraddhamatte sakalaṃ rājanivesanaṃ gandhapūraṃ viya jātaṃ. Rājā “saccamevesā āhā”ti pasīditvā punadivase Satthāraṃ taṃ kāraṇaṃ pucchi. Satthā “ayaṃ atīte dhammakathaṃ suṇanto ‘sādhu sādhu’ti sādhu-kāraṃ pavattento sakkaccaṃ assosi, tammūlako tena¹ mahārāja ayamānisaṃso laddho”ti ācikkhi.

Saddhammadesanākāle, sādhu sādhuṭi bhāsato.

Mukhato jāyate² gandho, uppalaṃva yathodaketi³.

Sesaṃ sabbattha uttānamevāti. Imasmiṃ vagge vaṭṭameva kathitaṃ.

Rūpādivaggavaṇṇanā

2. Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā

11. Dutiyaṃ paṭhame **ekadhammampīti** ettha “tasmiṃ kho pana samaye dhammā hontī”ti-ādīsu⁴ viya nissattaṭṭhena dhammo vedītabbo. Tasmā ekadhammampīti nissattaṃ ekasabhāvampīti ayamettha attho. **Anuppannovāti** ettha pana “bhūtānaṃ vā sattānaṃ ṭhitiyā sambhavesīnaṃ vā anuggahāya⁵ yāvatā bhikkhave sattā apadā vā dvīpadā vā”ti⁶ evamādīsu

1. Tammūlakena (Ka)

2. Nibbattatī (Sī)

3. Uppalaṃ viya vāyatīti (Syā)

4. Abhi 1. 35 piṭṭhe.

5. Ma 1. 327; Saṃ 1. 253 piṭṭhesu.

6. Am 1. 343; Khu 1. 254 piṭṭhesu.

viya samuccayattho vāsaddo daṭṭhabbo, na vikappattho. Ayañhettha attho—yena dhammena anuppanno ca kāmacchando uppajjati, uppano ca kāmacchando bhīyyobhāvāya vepullāya samvattati, tamahaṃ yathā subhanimittam, evaṃ aññaṃ na passāmīti. Tattha **anuppannoti** ajāto asañjāto apātubhūto asamudāgato. **Kāmacchandoti** “yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā”ti-ādinā¹ nayena vitthāritam kāmacchandanivaraṇam. **Uppajjati** nibbattati pātubhavati. So panesa asamudācāravasena vā ananubhūtārammaṇavasena vā anuppanno uppajjatiṭi veditabbo. Aññathā hi anamatagge saṃsāre anuppanno nāma natthi.

Tattha ekaccassa vattavasena kilesa na samudācarati, ekaccassa ganthadhutaṅgasamādhivipassanānavakammādīnam aññataravasena. Kathaṃ? Ekacco hi vattasampanno hoti, tassa dve-asīti khuddakavattāni cuddasa mahāvattāni cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇapānīyamāḷaka-uposathāgāra-āgantukagamikavattāni ca karontasseva kilesa okāsam na labhati. Aparabhāge panassa vattam vissajjetvā bhinnavattassa carato ayonisomanasikārañceva sativossaggañca āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco ganthayutto hoti, ekampi nikāyam gaṇhāti² dvepi tayopi cattāropi pañcapi. Tassa teṭṭakam Buddhavacanam atthavasena Pāḷivasena anusandhivasena pubbāparavasena gaṇhantassa sajjhāyantassa vācentassa desentassa pakāsentassa kilesa okāsam na labhati. Aparabhāge panassa ganthakammam pahāya kusītassa carato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco pana dhutaṅgadhara hoti, terasa dhutaṅgaguṇe samādāya vattati. Tassa pana dhutaṅgaguṇe pariharantassa kilesa okāsam na labhati. Aparabhāge panassa dhutaṅgāni vissajjetvā bāhullāya āvattassa carato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

1. Abhi 1. 232 piṭṭhe.

2. Gaṇhanto (Syā, Ka)

Ekacco aṭṭhasu samāpattīsu ciñnavasī hoti, tassa paṭhamajjhānādīsu āvajjanavasi-ādīnaṃ vasena viharantassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa parihīnajjhānassa vā vissaṭṭhajjhānassa vā bhassādīsu anuyuttassa viharato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco pana vipassako hoti, sattasu vā anupassanāsu aṭṭhārasasu vā mahāvipassanāsu kammaṃ karonto viharati. Tassevaṃ viharato kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa vipassanākammaṃ pahāya kāyadaḥhībahulassa viharato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco navakammiko hoti, uposathāgārabbojanasālādīni kāreti. Tassa tesāṃ upakaraṇāni cintentassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa navakamme niṭṭhite vā vissaṭṭhe vā ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco pana brahmalokā āgato suddhasatto hoti tassa anāsevanatāya kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa laddhāsevanassa ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma. Evaṃ tāva asamudācāravasena anuppannassa uppannatā veditabbā.

Kathaṃ ananubhūtārammaṇavasena? Idhekacco ananubhūtapubbaṃ manāpiyaṃ rūpādi-ārammaṇaṃ labhati, tassa tattha ayonisomanasikārasativossagge āgamma rāgo uppajjati. Evaṃ ananubhūtārammaṇavasena anuppanno uppajjati nāma.

Uppannoti jāto sañjāto nibbato abhinibbato pātubhūto. **Bhiyyobhāvāyāti** punappunabhāvāya. **Vepullāyāti** vipulabhāvāya rāsibhāvāya. Tattha sakim uppanno kāmaccchando na nirujjhissati, sakim

niruddho vā sveva puna¹ uppajjissatīti aṭṭhānametaṃ. Ekasmim̄ pana niruddhe tasmim̄ vā ārammaṇe aññasmim̄ vā ārammaṇe aparāparam̄ uppajjamāno bhīyyobhāvāya vepullāya samvattati nāma.

Subhanimittanti rāgaṭṭhāniyaṃ ārammaṇaṃ. “Sanimittā² bhikkhave uppajjanti pāpakā akusalā dhammā, no animittā”³ ti³ ettha nimittanti paccayassa nāmaṃ. “Adhicittamanuyuttena bhikkhave bhikkhunā pañca nimittāni kālena kālaṃ manasikātabbānī”⁴ ti⁴ ettha kāraṇassa. “So taṃ nimittam̄ āsevati bhāveti”⁵ ti⁵ ettha samādhissa. “Yaṃ nimittam̄ āgamma yaṃ nimittam̄ manasikaroto anantarā āsavānaṃ khayō hotī”⁶ ti⁶ ettha vipassanāya. Idha pana rāgaṭṭhāniyo iṭṭhārammaṇadhammo “subhanimittan”⁷ ti adhippeto. **Ayonisomanasikarototi** “tatha katamo ayonisomanasikāro. Anicce niccanti dukkhe sukham̄ti anattani attāti asubhe subham̄ti ayonisomanasikāro uppathamanasikāro, saccavippaṭṭikūlena vā cittassa āvajjanā anvāvajjanā⁷ ābhogo samannāhāro manasikāro. Ayaṃ vuccati ayonisomanasikāro”⁸ ti⁸ imassa manasikāraṃ vasena anupāyena manasikarontassāti.

12. Dutiye **byāpādoti** bhattabyāpatti viya cittassa byāpajjanam̄ pakativijahanabhāvo. “Tattha katamaṃ byāpādanīvaraṇaṃ. Anattam̄ me acarīti āghāto jāyati”⁹ ti⁹ evaṃ vitthāritassa byāpādanīvaraṇassetam̄ adhivacanaṃ. **Paṭighanimittanti** aniṭṭham̄ nimittam̄. Paṭighassapi paṭighārammaṇassapi etaṃ adhivacanaṃ. Vuttampi cetaṃ Aṭṭhakathāyaṃ “paṭighampi paṭighanimittam̄, paṭighārammaṇopi dhammo paṭighanimittan”¹⁰ ti. Sesamettha kāmacchande vuttanayeneva veditabbaṃ. Yathā cettha, evaṃ ito paresupi. Tattha tattha hi visesamattameva vakkhāmāti.

13. Tatiye **thinamiddhanti** thinañceva middhañca. Tesu cittassa akammaññatā **thinam̄**¹⁰, ālasiyabhāvassetam̄ adhivacanaṃ. Tiṇṇam̄ khandhānaṃ akammaññatā **middham̄**,

1. Niruddho pana puna (Ka)

2. Subhanimittā (Syā, Ka)

3. Asubhanimittāti (Syā, Ka), Am̄ 1. 80 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

4. Ma 1. 167 piṭṭhe.

5. Am̄ 3. 217 piṭṭhe.

6. Am̄ 2. 281 piṭṭhe.

7. Āvaṭṭanā anvāvaṭṭanā (Sī)

8. Abhi 2. 387 piṭṭhe.

9. Abhi 1. 232 piṭṭhe.

10. Thīnam̄ (Sī, Syā)

kapimiddhassa pacalāyikabhāvassetaṃ adhivacanaṃ. Ubhinnampi “tattha katamaṃ thinaṃ. Yā cittassa akalyatā akammaññatā oliyanā sallīyanā. Tattha katamaṃ middhaṃ. Yā kāyassa akalyatā akammaññatā onāho pariyanāho”¹ti-ādinā¹ nayena vitthāro veditabbo. **Aratī**-ādīni Vibhaṅge vibhantanayeneva veditabbāni. Vuttañhetam—

“Tattha katamā **arati**, pantesu vā senāsanesu aññataraññataresu vā adhikusalesu dhammesu arati aratitā anabhirati anabhiramanā ukkaṅṭhitā paritassitā, ayaṃ vuccati arati. Tattha katamā **tandī**, yā tandī tandiyanā tandimanatā ālassaṃ ālassāyanā ālassāyitattaṃ, ayaṃ vuccati tandī. Tattha katamā **vijambhitā**, yā kāyassa jambhanā vijambhanā ānamanā vinamanā sannamanā paṇamanā byādhiyakaṃ, ayaṃ vuccati vijambhitā. Tattha katamo **bhattasammado**, yā bhuttāvissa bhattamucchā bhattakilamatho bhattapariḷāho kāyaduṭṭhullaṃ², ayaṃ vuccati bhattasammado. Tattha katamaṃ **cetaso ca līnattaṃ**, yā cittassa akalyatā akammaññatā oliyanā sallīyanā līnaṃ līyanā līyitattaṃ thinaṃ thiyānā thiyitattaṃ cittassa, idaṃ vuccati cetaso ca līnattaṃ”³.

Ettha ca purimā cattāro dhammā thinamiddhanīvaraṇassa sahaḷātavasenāpi upanissayavasenāpi paccayā honti, cetaso ca līnattaṃ attanova attanā sahaḷātaṃ na hoti, upanissayakoṭiyā pana hotīti.

14. Catutthe **uddhaccakukkuccanti** uddhaccañceva kukkucçaṅca. Tattha **uddhaccam nāma** cittassa uddhatākāro. **Kukkucçam nāma** akatakalyāṇassa katapāpassa tappaccayā vippaṭṭisāro. **Cetaso avūpasamoti** uddhaccakukkuccassevetam nāmaṃ. **Avūpasantacittassāti** jhānena vā vipassanāya vā avūpasamitacittassa. Ayaṃ pana avūpasamo uddhaccakukkuccassa upanissayakoṭiyā paccayo hotīti.

1. Abhi 1. 233 piṭṭhe.

2. Kāyadubbalyam (Ka)

3. Abhi 2. 365 piṭṭhe.

15. Pañcame **vicikicchā**ti “Satthari kaṅkhatī”¹ti-ādinā¹ nayena vitthāritam vicikicchānīvaraṇam. Ayonisomanasikāro vuttalakkhaṇoyevāti.

16. Chaṭṭhe **anuppanno vā kāmaccchando nuppajjati** asamudācāravasena vā ananubhūtārammaṇavasena vāti dvīheva kāraṇehi anuppanno na uppajjati, tathā vikkhambhitova hoti, puna hetum vā paccayaṃ vā na labhati. Idhāpi vattādīnaṃyeva vasena asamudācāro vedītabbo. Ekaccassa hi vuttanayeneva vatte yuttassa vattam karontasseva kilesa okāsam na labhati, vattavasena vikkhambhito hoti. So tam tathāvikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattam gaṇhāti Milakkhatissatthero² viya.

So kirāyasmā Rohaṇajanapade Gāmeṇḍavālamahāvihārassa³ bhikkhācāre nesādakule nibbato. Vayaṃ āgamma katagharāvāso “puttadāram possessāmi”¹ti adūhalasatam saṅghapetvā pāsasatam yojetvā sūlasatam ropetvā bahum pāpam āyūhanto ekadivasam gehato aggiṅca loṇaṅca gahetvā araṇṇam gato pāse baddhamigaṃ vadhitvā aṅgārapakkamaṃsam khādītvā pipāsito hutvā Gāmeṇḍavālamahāvihāram pavīṭṭho pānīyamālake dasamattesu pānīyaghaṭesu pipāsāvinodanamattampi pānīyam alabhanto “kiṃ nāmetam ettakānam bhikkhūnam vasanaṭṭhāne pipāsāya āgatānam pipāsāvinodanamattam pānīyam natthī”¹ti ujjhāyitum āraddho. Cūḷapiṇḍapātīkatissatthero tassa katham sutvā tassa santikam gacchanto pānīyamālake dasamatte pānīyaghaṭe pūre disvā “jīvamānapetakasatto ayaṃ bhavissati”¹ti cintetvā “upāsaka sace pipāsitosi, piva pānīyam”¹ti vatvā kuṭam ukkhipitvā tassa hatthesu āsiṅci. Tassa kammaṃ paṭicca pītapītam pānīyam tattakapāle⁴ pakkhittamiva nassati, sakalepi ghaṭe pivato pipāsā na pacchijji. Atha nam thero āha “yāva dāruṇaṅca te upāsaka kammaṃ kataṃ, idāneva peto jāto, vipāko kīdiso bhavissati”¹ti.

So tassa katham sutvā laddhasamvego theram vanditvā tāni adūhalādīni visankharitvā vegena gharam gantvā puttadāram oloketvā

1. Abhi 1. 233 piṭṭhe.

2. Mālakatissatthero (Syā, Ka)

3. Maṇḍalavāsīmahāvihārassa (Syā, Ka)

4. Tattakapāle (Sī)

satthāni¹ bhinditvā dīpakamigapakkhino araṇṇe vissajjetvā theram paccupasaṅkamtivā pabbajjam yāci. Dukkarā āvuso pabbajjā, katham tvam pabbajjissasīti. Bhante evarūpam paccakkhakāraṇam disvā katham na pabbajjissāmīti. Thero tacapañcakakammaṭṭhānam datvā pabbājesi. So vattārabhito hutvā Buddhavacanam uggaṇhanto ekadivasam Devadūtasutte “tamenam bhikkhave nirayapālā puna mahāniraye pakkhipanti”ti² imam ṭhānam sutvā “ettakam dukkharāsim anubhavasattam puna mahāniraye pakkhipanti, aho bhāriyo bhante mahānirayo”ti āha. Āmāvuso bhāriyoti. Sakkā bhante passitunti. “Na sakkā passitum, diṭṭhasadisam kātum ekam kāraṇam dassessāmī”ti sāmaṇere samādapetvā pāsāṇapiṭṭhe alladārurāsim kārehīti. So tathā kāresi. Thero yathānisinnova iddhiyā abhisāṅkharitvā mahānirayato khajjopanakamattam aggipapaṭikam nīharitvā passantasseva tassa therassa dārurāsimhi pakkhipi. Tassa tattha nipāto ca dārurāsino jhāyitvā chārikabhāvūpagamanañca apacchā apurimam aho.

So tam disvā “bhante imasmim sāsane kati dhurāni nāmā”ti pucchi. Āvuso vipassanādhuram³ ganthadhuranti. “Bhante gantho nāma paṭibalassa bhāro, mayham pana dukkhūpanisā saddhā, vipassanādhuram pūressāmi kammaṭṭhānam me dethā”ti vanditvā nisīdi. Thero “vattasampanno bhikkhū”ti vattasīse ṭhatvā tassa kammaṭṭhānam kathesi. So kammaṭṭhānam gahetvā vipassanāya ca kammam karoti, vattañca pūreti. Ekadivasam Cittalapabbatamahāvihāre vattam karoti, ekadivasam Gāmeṇḍavālamahāvihāre, ekadivasam Gocaragāmamahāvihāre⁴. Thinamidde okkantamatte vattaparihānibhayena palālavaraṇakam⁵ temetvā sīse ṭhapetvā pāde udake otāretvā nisīdati. So ekadivasam Cittalapabbatamahāvihāre dve yāme vattam katvā balavapaccūsakāle niddāya okkamtum āradhāya allapalālam sīse ṭhapetvā nisinnopācīnapabbatapasse sāmaṇerassa Aruṇavatiyasuttantaṃ sajjhāyantassa—

“Ārambhatha nikkamatha, yuñjatha Buddhasāsane.
Dhunātha maccuno senam, naḷāgāramva kuñjaro.

1. Sattim (Sī, Syā) 2. Ma 3. 224; Am 1. 140 piṭṭhesu. 3. Vāsadhurañca (Sī, Syā)
4. Kājaragāmamahāvihāre (Sī) 5. Palālavaraṇakam (Sī)

Yo imasmim dhammavinaye, appamatto vihassati.

Pahāya jātisamsāraṃ, dukkhassantaṃ karissatī”ti¹—

idaṃ ṭhānaṃ sutvā “mādisassa āraddhavīriyassa bhikkhuno
Sammāsambuddhena idaṃ kathitaṃ bhavissatī”ti pītiṃ uppādetvā jhānaṃ
nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā anāgāmiṃphale patiṭṭhāya aparāparaṃ
vāyamanto saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Parinibbānakāle ca
tadeva kāraṇaṃ dassento evamāha—

“Allaṃ palālapuñjāhaṃ, sīsenādāya caṅkamim.

Pattosmi tatiyaṃ ṭhānaṃ, ettha me natthi samsayo”ti.

Evarūpassa vattavasena vikkhambhitakilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekaccassa vuttanayeneva ganthe yuttassa ganthaṃ uggaṇhantassa
sajjhāyantassa vācentassa desentassa pakāsentassa ca kilesa okāsaṃ na
labhati, ganthavasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva
katvā vivatṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **Maliyadevatthero** viya. So kirāyasmā
tivassabhikkhukāle Kallagāmake² Maṇḍalārāmamahāvihāre uddesaṅca
gaṇhāti, vipassanāya ca kammaṃ karoti. Tassekadivasam kallagāme
bhikkhāya carato ekā upāsikā yāgu-uḷuṅkaṃ datvā puttasiṅhaṃ uppādetvā
theraṃ antonivesane nisīdāpetvā paṇitabhojanaṃ bhojetvā
“kataragāmaṃvāsikosi tāta”ti pucchi. Maṇḍalārāmamahāvihāre
ganthakammaṃ karomi upāsiketi. Tena hi tāta yāva ganthakammaṃ karosi³,
idheva nibaddhaṃ bhikkhaṃ gaṇhāti. So taṃ adhivāsetvā tatha nibaddhaṃ
bhikkhaṃ gaṇhāti, bhattakiccāvasāne anumodanaṃ karonto “sukhaṃ hotu,
dukkhā mucatū”ti⁴ padadvayameva kathetvā gacchati. Antovasse temāsaṃ
tassāyeva saṅghaṃ karonto piṇḍāpacitiṃ katvā mahāpavāraṇāya saha
paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Nevāsikamahāthero āha “āvuso mahādeva
ajja vihāre mahājano sannipatissati, tassa dhammadānaṃ dadeyyāsī”ti.
Thero adhivāsesi.

1. Saṃ 1. 159 piṭṭhe.

3. Ganthakammakaraṇā (Sī, Syā)

2. Kallagāmato (Ka)

4. Muccāti (Sī)

Daharasāmaṇera upāsikāya saññaṃ adamsu “ajja te putto dhammaṃ kathessati, vihāraṃ gantvā suṇeyyāsī”ti. Tātā na sabbeva dhammakathaṃ jānanti, mama putto ettakaṃ kālāṃ mayhaṃ kathento “sukhaṃ hotu, dukkhā muccatū”ti¹ padadvayameva kathesi, mā keḷim karothāti. Mā tvaṃ upāsike jānanaṃ vā ajānanaṃ vā upaṭṭhahassu², vihāraṃ gantvā dhammameva suṇāhīti. Upāsikā gandhamālādīni gahetvā gantvā pūjetvā parisante dhammaṃ suṇamānā nisīdi. Divādhammakathiko ca sarabhāṇako ca attano pamāṇaṃ ñatvā uṭṭhahimsu. Tato Maliyadevatthero dhammāsane nisīditvā cittabjaniṃ gahetvā anupubbim kathaṃ³ vatvā “mayā mahā-upāsikāya tayo māse dvīheva padehi anumodanā katā, ajja sabbarattim tīhi piṭakehi sammasitvā tasseva padadvayassa atthaṃ kathessāmī”ti dhammadesanaṃ ārabhitvā sabbarattim kathesi. Aruṇuggamane desanāpariyosāne mahā-upāsikā sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

Aparopi tasminyeva mahāvihāre **Tissabhūtithero** nāma vinayaṃ gaṇhanto bhikkhācārelāyaṃ antogāmaṃ pavīṭṭho visabhāgārammaṇaṃ olokesi, tassa lobho uppajji, so patiṭṭhitapādaṃ acāletvā attano patte yāgum upaṭṭhākadaharassa patte ākiritvā “ayaṃ vitakko vaḍḍhamāno maṃ catūsu apāyesu saṃsīdāpessatī”ti⁴ tatova nivattitvā ācariyassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ ṭhito āha “eko me byādhi uppanno, ahaṃ etaṃ tikicchitum sakkonto āgamissāmi, itarathā nāgamissāmi. Tumhe divā uddesaṅca sāyaṃ uddesaṅca maṃ oloketvā ṭhapetha, paccūsakāle uddesaṃ pana mā ṭhapyitthā”ti evaṃ vatvā Malayavāsimahāsamgharakkhitattherassa santikaṃ āgamāsi. Thero attano paṇṇasālāya paribhaṇḍaṃ karonto taṃ anoloketvāva “paṭisāmehi āvuso tava pattacīvaraṃ”ti āha. Bhante eko me byādhi atthi, sace tumhe taṃ tikicchitum sakkotha, paṭisāmessāmīti. Āvuso uppannaṃ rogaṃ tikicchitum samatthassa santikaṃ āgatosi, paṭisāmehīti. Subbaco bhikkhu “amhākaṃ ācariyo ajānitvā evaṃ na vakkhatī”ti pattacīvaraṃ ṭhapetvā therassa vattaṃ dassetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

1. Muccāti (Sī)

2. Upaṭṭhayaṃ (Sī), upaṭṭhayaṃ (Syā)

3. Pubbagāthā (Sī), pubbakathaṃ (Syā)

4. Saṃsumbhissatīti (Ka)

Thero “rāgacarito ayan”ti ñatvā asubhakammaṭṭhānaṃ kathesi. So uṭṭhāya pattacīvaraṃ aṃse laggetvā therāṃ punappunaṃ vandi. Kim āvuso mahābhūti atirekanipaccakāraṃ dassesīti. Bhante sace attano kiccaṃ kātuṃ sakkhissāmi, iccetaṃ kusalaṃ. No ce, idaṃ me pacchimadassananti. Gacchāvuso mahābhūti tādisassa yuttayogassa kulaputtassa na jhānaṃ vā vipassanā vā maggo vā phalaṃ vā dullabhanti. So therassa kathaṃ sutvā nipaccakāraṃ dassetvā āgamanakāle vavatthāpitaṃ channaṃ sepaṇṇigacchamūlaṃ gantvā pallaṅkena nisinna asubhakammaṭṭhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahatte patiṭṭhāya paccūsakāle uddesaṃ sampāpuṇi. Evarūpānaṃ ganthavasena vikkhambhitā kilesā tathā vikkhambhitāva honti.

Ekaccassa pana vuttanayeneva dhutaṅgāni pariharato kilesa okāsaṃ na labhati, dhutaṅgavasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti

Gāmantapabbhāravāsī Mahāsīvatthero viya. Thero kira mahāgāme Tissamahāvihāre vasanto tepiṭakaṃ atthavasena ca Pāḷivasena ca aṭṭhārasa mahāgaṇe vāceti. Therassa ovāde ṭhatvā saṭṭhisahassa¹ bhikkhū arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Tesu eko bhikkhu attanā paṭividdhadhammaṃ ārabha uppannasomanasso cintesi “atthi nu kho idaṃ sukhaṃ amhākaṃ ācariyassā”ti. So āvajjento therassa puthujjanabhāvaṃ ñatvā “ekenupāyena therassa saṃvegaṃ uppādessāmi”ti attano vasanaṭṭhānato therassa santikaṃ gantvā vanditvā vattaṃ dassetvā nisīdi. Atha naṃ thero “kim āgatosi āvuso piṇḍapātikā”ti āha. “Sace me okāsaṃ karissatha, ekaṃ dhammapadaṃ gaṇhissāmi”ti āgatosmi bhanteti. Bahū āvuso gaṇhanti, tuyhaṃ okāso na bhavissatīti. So sabbesu rattidivasabhāgesu okāsaṃ alabhanto “bhante evaṃ okāse asati maraṇassa kathaṃ okāsaṃ labhissathā”ti āha. Tadā thero cintesi “nāyaṃ uddesatthāya āgato, mayhaṃ panesa saṃvegajananatthāya āgato”ti. Sopi thero “bhikkhunā nāma bhante mādisena bhavitabban”ti vatvā therāṃ vanditvā maṇivaṇṇe ākāse uppatitvā agamāsi.

1. Timsasahassā (Sī)

Thero tassa gatakā lato paṭṭhāya jātasamvego divā uddesañca sāyaṃ uddesañca vācetaṃ pattaṃvaram hatthapāse ṭhapetvā paccūsakāle uddesaṃ gahetvā otarantena bhikkhunā saddhiṃ pattaṃvaramādāya otiṇṇo terasa dhutaṅge paripuṇṇe adhiṭṭhāya gāmantapabbhārasenāsanam gantvā pabbhāram paṭijaggitvā mañcapīṭham ussāpetvā “arahattaṃ apatvā mañce piṭṭhim na pasāressāmi”ti mānasam bandhitvā caṅkamaṃ otari. Tassa “ajja arahattaṃ gaṇhissāmi ajja arahattaṃ gaṇhissāmi”ti ghaṭentasseva pavāraṇā sampattā. So pavāraṇāya upakaṭṭhāya “puthujjanabhāvaṃ pahāya visuddhipavāraṇam pavāressāmi”ti cintento ativiya kilamati. So tāya pavāraṇāya maggaṃ vā phalaṃ vā uppādetum asakkonto “mādisopi nāma āradhavi-passako na labhati, yāva dullabhañca vatidaṃ¹ arahattan”ti vatvā teneva niyāmena ṭhānacaṅkamabahulo hutvā tiṃsa vassāni samaṇadhammaṃ katvā mahāpavāraṇāya majjhe ṭhitaṃ puṇṇacandaṃ disvā “kiṃ nu kho candamaṇḍalaṃ visuddham, udāhu mayham sīlan”ti cintento “candamaṇḍale sasalakkhaṇam paññāyati, mayham pana upasampadato paṭṭhāya yāvajjadivasā sīlasmiṃ kālakam vā tilako vā natthi”ti āvajjetvā sañjātapītisomanasso paripakkañāṇattā pītiṃ vikkhambhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Evarūpassa dhutaṅgavasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekaccassa vuttanayeneva paṭhamajjhānādisamāpajjanabahulatāya kilesa okāsam na labhati, samāpattivasena vikkhambhitova hoti. So tam tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **Mahātissatthero** viya. Thero kira avassikakā lato² paṭṭhāya aṭṭhasamāpattilābhī. So samāpattivikkhambhitānaṃ kilesānaṃ asamudācārena uggahaparipucchāvaseneva ariyamaggasāmantam katheti, saṭṭhivassakālepi attano puthujjanabhāvaṃ na jānāti. Athekadivasam mahāgāme tissamahāvihārato bhikkhusamgho talaṅgara³ Vāsiddhammadinnattherassa sāsanam pesesi “thero āgantvā amhākaṃ dhammakatham kathetū”ti. Thero adhvāsetvā “mama santike mahallakataro bhikkhu natthi, Mahātissatthero kho pana me kammaṭṭhānācariyo, tam saṃghattheram katvā

1. Dullabhataram (Ka)

2. Aṭṭhavassikakā lato (Ka)

3. Vālaṅkara (Ka)

gamissāmi”ti cintento bhikkhusaṅghaparivuto therassa vihāraṃ gantvā divāṭṭhāne therassa vattaṃ dassetvā ekamantaṃ nisīdi.

Thero āha “kiṃ dhammadinna cirassaṃ āgatosī”ti. “Āma bhante Tissamahāvihārato me bhikkhusaṅgho sāsanaṃ pesesi, ahaṃ ekako na gamissāmi, tumhehi pana saddhiṃ gantukāmo hutvā āgatomhī”ti sāraṇīyakathaṃ kathentova papañcetvā¹ “kadā bhante tumhehi ayaṃ dhammo adhigato”ti pucchi. Saṭṭhimattāni āvuso Dhammadinna vassāni honṭīti. Samāpattim̐ pana bhante vaḷañjethāti. Āma āvusoti. Ekaṃ pokkharāṇim̐ māpetum̐ sakkuṇeyyātha bhanteti. “Na āvuso etaṃ bhāriyan”ti vatvā sammukhaṭṭhāne pokkharāṇim̐ māpesi. “Ettha bhante ekaṃ padumagacchaṃ māpethā”ti ca vutto tampi māpesi. Idānettha mahantaṃ pupphaṃ dassethāti. Thero tampi dassesi. Ettha soḷasavassuddesikaṃ itthirūpaṃ dassethāti. Thero soḷasavassuddesikaṃ itthirūpaṃ dassesi. Tato naṃ āha “idaṃ bhante punappunaṃ subhato manasi karoṭhā”ti. Thero attanāva māpitaṃ itthirūpaṃ olokento lobhaṃ uppādesi. Tadā attano puthujjanabhāvaṃ ñatvā “avassayo me sappurisa hohī”ti antevāsikassa santike ukkuṭikaṃ nisīdi. “Etadatthamevāhaṃ bhante āgato”ti therassa asubhavasena sallahukaṃ katvā kammaṭṭhānaṃ kathetvā therassa okāsaṃ kātum̐ bahi nikkhanto. Suparimadditasaṅkhāro thero tasmim̐ divāṭṭhānato nikkhantamatteyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ saṅghattheraṃ katvā Dhammadinnatthero Tissamahāvihāraṃ gantvā saṅghassa dhammakathaṃ kathesi. Evarūpassa samāpattivāsena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekaccassa pana vuttanayeneva vipassanāya kammaṃ karontassa kilesa okāsaṃ na labhati, vipassanāvasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti Buddhakāle saṭṭhimattā āradhvipassakā bhikkhū viya. Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā vivittaṃ araṇṇaṃ pavisitvā vipassanāya kammaṃ karontā kilesānaṃ asamudācārasena “paṭividdhamaggaphalā mayan”ti saññāya

1. Sāraṇīyaṃ katentova vaḷḍhetvā (Ka)

maggaphalattḥāya vāyāmaṃ akatvā “amhehi paṭividdhadhammaṃ Dasabalassa āroccesāma”ti Satthu santikaṃ āgacchanti.

Satthā tesam pure āgamanatova Ānandattheram āha “Ānanda padhānakammikā bhikkhū ajja maṃ passitum āgamissanti, tesam mama dassanāya okāsam akatvā ‘āmakasusānam gantvā alla-asubhabhāvanam karoṭhā’ti pahīneyyāsī”ti. Thero tesam āgatānam Satthārā kathitasāsanam ārocesi. Te “Tathāgato ajānitvā na kathessati, addhā ettha kāraṇam bhavissati”ti āmakasusānam gantvā alla-asubham oloketā lobham uppādetvā “idaṃ nūna Sammāsambuddhena diṭṭham bhavissati”ti jātasamvegā laddhamaggaṃ kammaṭṭhānam ādito paṭṭhāya ārabhimsu. Satthā tesam vipassanāya āradhabhāvam ñatvā Gandhakuṭiyam nisinnova imaṃ obhāsagāthamāha—

“Yānimāni apattāni¹, alābūneva² sārade.

Kāpotakāni aṭṭhīni, tāni disvāna kā ratī”ti³.

Gāthāpariyosāne arahattaphale paṭiṭṭhahimsu. Evarūpānam vipassanāvasena vikkhambhitā kilesā tathā vikkhambhitāva honti.

Ekaccassa vuttanayeneva navakammaṃ karontassa kilesa okāsam na labhati, navakammavasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **Cittalapabbate Tissatthero** viya. Tassa kira aṭṭhavassikakāle⁴ anabhirati uppajji, so taṃ vinodetum asakko attano cīvaram dhovivā rajivā pattaṃ pacivā kese ohāretvā upajjhāyam vandivā aṭṭhāsi. Atha naṃ thero āha “kiṃ āvuso Mahātissa atuṭṭhassa viya te ākāro”ti. Āma bhante anabhirati me uppanā, taṃ vinodetum na sakkomīti. Thero tassāsayaṃ⁵ oloketo arahattassa upanissayaṃ disvā anukampāvasena āha “āvuso Tissa mayaṃ mahallakā, ekaṃ no vasanaṭṭhānam karoḥī”ti. Dutiyakathaṃ akathitapubbo bhikkhu “sādhu bhante”ti sampaṭicchi.

1. Apatthāni (Sī, Syā)

2. Alāpūneva (Sī)

3. Khu 1. 36 piṭṭhe Dhammapade.

4. Avassikakāle (Sī)

5. Tassajjhāsayaṃ (Syā)

Atha naṃ thero āha “āvuso navakammaṃ karonto uddesamaggañca mā vissajji, kammaṭṭhānañca manasi karohi, kālena ca kālaṃ kasiṇaparikammaṃ karohi”ti. “Evaṃ karissāmi bhante”ti theram vanditvā tathārūpaṃ sappāyaṭṭhānaṃ¹ oloketvā “ettha kātum sakkā”ti dārūhi² pūretvā jhāpetvā sodhetvā iṭṭhakāhi parikkhipitvā dvāravātapānādīni yojetvā saddhiṃ caṅkamanabhūmibhittiparikammādīhi leṇaṃ niṭṭhāpetvā mañcapīṭhaṃ santharitvā therassa santikaṃ gantvā vanditvā “bhante niṭṭhitam leṇe parikammaṃ, vasathā”ti āha. Āvuso dukkhena tayā etaṃ kammaṃ kataṃ, ajja ekadivasam tvaññevettha vasāhīti. So “sādhu bhante”ti vanditvā³ pāde dhovitvā leṇaṃ pavisitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinno attanā katakammaṃ āvajji. Tassa “manāpaṃ mayā upajjhāyassa kāyaveyyāvaccam katan”ti cintentassa abbhantare pīti uppannā. So taṃ vikkhambhetvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā⁴ aggaphalaṃ arahattaṃ pāpuṇi. Evarūpassa navakammavasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekacco pana brahmalokato āgato suddhasatto hoti. Tassa anāsevanatāya kilesa na samudācarati, bhavavasena vikkhambhito hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **āyasmā Mahākassapo** viya. So hi āyasmā agāramajjhepi kāme aparibhuñjitvā mahāsampattiṃ pahāya pabbajitvā nikkhanto antarāmagge paccuggamanatthāya āgataṃ Satthāraṃ disvā vanditvā tīhi ovādehi upasampadam labhitvā aṭṭhame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Evarūpassa bhavavasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Yo pana ananubhūtapubbaṃ rūpādi-ārammaṇaṃ labhitvā tattheva vipassanaṃ paṭṭhapetvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti, evarūpassa ananubhūtārammaṇavasena kāmacchando anuppannova nuppajjati nāma.

Uppanno vā kāmacchando pahīyatīti ettha **uppannoti** jāto bhūto samudāgato. **Pahīyatīti** tadaṅgappahānaṃ vikkhambhanappahānaṃ samucchadappahānaṃ paṭipassaddhippahānaṃ nissaraṇappahānanti imehi pañcahi pahānehi pahīyati,

1. Pabbhāraṭṭhānaṃ (Sī, Syā)

3. Vatvā (Sī, Syā)

2. Dārūni (Syā, Ka)

4. Vaḍḍhetvā (Syā, Ka)

na puna uppajjatīti attho. Tattha vipassanāya kilesā tadaṅgavasena pahīyantīti vipassanā **tadaṅgappahānanti** veditabbā. Samāpatti pana kilese vikkhambhetīti sā **vikkhambhanappahānanti** veditabbā. Maggo samucchindanto uppajjati, phalaṃ paṭippassambhayamānaṃ, nibbānaṃ sabbakilesehi nissaṭanti imāni tīṇi **samucchadapaṭipassaddhi-nissaraṇappahānānīti** vuccanti. Imehi lokiyalokuttarehi pañcahi pahānehi pahīyatīti attho.

Asubhanimittanti dasasu asubhesu uppannaṃ sārammaṇaṃ paṭhamajjhānaṃ. Tenāhu porāṇā “asubhampi asubhanimittaṃ, asubhārammaṇā dhammāpi asubhanimittan”ti. **Yoniso manasikarototi** “tattha katamo yonisomanasikāro, anicce aniccan”ti-ādinā nayena vuttassa upāyamanasikārassa vasena manasikaroto. **Anuppanno ceva kāmacchando nuppajjatīti** asamudāgato na samudāgacchati. **Uppanno ca kāmacchando pahīyatīti** samudāgato ca kāmacchando pañcavidhena pahānena pahīyati.

Apica cha dhammā **kāmacchandassa** pahānāya saṃvattanti— asubhanimittassa uggaho asubhabhāvanānuyogo indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Dasavidhañhi asubhanimittaṃ uggaṇhantassāpi kāmacchando pahīyati, bhāventassāpi, indriyesu pihitadvārassāpi, catunnaṃ pañcannaṃ ālopānaṃ okāse sati udakaṃ pivivā yāpanasīlatāya bhojane mattaññunopi. Tenetaṃ vuttaṃ—

“Cattāro pañca ālope, abhuvā udakaṃ pive.

Alaṃ phāsuviḥārāya, pahitattassa bhikkhuno”ti¹.

Asubhakammikatissattherasadise asubhabhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi kavamacchando pahīyati, ṭhānanisajjādīsu dasa-asubhanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā kāmacchandassa pahānāya saṃvattanti”ti.

17. Sattame **mettā cetovimuttīti** sabbasattesu hitapharaṇakā mettā. Yasmā pana taṃsampayuttacittaṃ nīvaraṇādīhi paccanīkadhammehi vimuccati, tasmā sā “cetovimuttī”ti vuccati. Visesato vā sabbabyāpādapariyuṭṭhānena vimuttattā sā² cetovimuttīti veditabbā. Tattha “mettā”ti

1. Khu 2. 343 piṭṭhe.

2. Vimuttato cesā (Sī, Syā)

ettāvatā pubbhāgopi¹ vaṭṭati, “cetovimuttī”ti vuttattā pana idha tikacatukkajjhānavasena appanāva adhippetā. **Yoniso manasikarototi** taṃ mettaṃ cetovimuttim vuttalakkaṇena upāyamanasikārena manasikarontassa.

Apica cha dhammā **byāpādassa** pahānāya saṃvattanti—mettānimitassa uggaho mettābhāvanānuयोgo kammassakatāpaccavekkhaṇā paṭisaṅkhānabahulatā kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Odissaka-anodissakadisāpharaṇānaṃ hi aññataravasena mettaṃ uggaṇhantassāpi byāpādo pahīyati, odhiso anodhiso disāpharaṇavasena mettaṃ bhāventassāpi. “Tvaṃ etassa kuddho kiṃ karissasi, kimassa sīlādīni nāsetuṃ sakkhissasi, nanu tvaṃ attano kammaena āgantvā attano kammeneva gamissasi, parassa kujjhaṇaṃ nāma vītaccitaṅgāratatta-ayasalākagūthādīni² gahetvā paraṃ paharitukāmatāsadisaṃ hoti. Esopi tava kuddho kiṃ karissati, kiṃ te sīlādīni nāsetuṃ sakkhissati, esa attano kammaena āgantvā attano kammeneva gamissati, appaṭicchitapaheṇakaṃ viya paṭivātaṃ khittarajomuṭṭhi viya ca etassevesa kodho matthake patissatī”ti evaṃ attano ca parassa ca kammassakataṃ paccavekkhatopi, ubhayakammassakataṃ paccavekkhitvā paṭisaṅkhāne ṭhitassāpi, Assaguttattherasadise mettābhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi byāpādo pahīyati, ṭhānanisajjādīsu mettānissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā byāpādassa pahānāya saṃvattanti”ti. Sesamidha ito paresu ca vuttanayeneva veditabbaṃ, visesamattameva pana vakkhāmāti.

18. Aṭṭhame **ārambhadhātū**ti-ādīsu **ārambhadhātu** nāma paṭhamārambhavīriyaṃ. **Nikkamadhātu** nāma kosajjato nikkhantattā tato balavataraṃ. **Parakkamadhātu** nāma paraṃ paraṃ ṭhānaṃ akkamanato tatopi balavataraṃ. Aṭṭhakathāyaṃ pana “ārambho cetaso kāmānaṃ panūdanāya, nikkamo cetaso palighugghātanāya, parakkamo cetaso bandhanacchedanāyā”ti vatvā “tīhi petehi adhimattavīriyameva kathitaṃ”ti vuttaṃ.

1. Pubbhāgāpi (Sī, Syā)

2. ...ayasalākāsathānkusādīni (Ka)

Āraddhavīriyassāti paripuṇṇavīriyassa ceva paggahitavīriyassa ca. Tattha catudosāpagataṃ vīriyaṃ āraddhanti veditabbaṃ. Na ca atilīnaṃ¹ hoti, na ca atipaggahitaṃ, na ca ajjhattaṃ saṃkhittaṃ, na ca bahiddhā vikkhittaṃ. Tadetam duvidham hoti kāyikaṃ cetasikañca. Tattha “idha bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodhetī”²ti evaṃ rattidivassa pañca koṭṭhāse kāyena ghaṭentassa vāyamantassa **kāyikavīriyaṃ** veditabbaṃ. “Na tāvāhaṃ ito leṇā nikkhamissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccatī”²ti evaṃ okāsaparichedena vā, “na tāvāhaṃ imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi”²ti evaṃ nisajjādiparicchedena vā mānaṃ bandhitvā ghaṭentassa vāyamantassa **cetasikavīriyaṃ** veditabbaṃ. Tadubhayampi idha vaṭṭati. Duvidhenāpi hi iminā vīriyena āraddhavīriyassa anuppannañceva thinamiddhaṃ nuppajjati, uppannañca thinamiddhaṃ pahīyati Milakkhatissattherassa viya, Gāmantapabbhāravāsimaḥāsivattherassa viya, Pītimallakattherassa viya, Kuṭumbiyaputtatissattherassa viya ca. Etesu hi purimā tayo aññe ca evarūpā kāyikavīriyena āraddhavīriyā, Kuṭumbiyaputtatissatthero aññe ca evarūpā cetasikavīriyena āraddhavīriyā, Uccāvālukavāsī Mahānāgatthero pana dvīhipi vīriyehi āraddhavīriyova. Thero kira ekaṃ sattāhaṃ caṅkamati, ekaṃ tiṭṭhati, ekaṃ nisīdati, ekaṃ nipajjati. Mahātherassa eka-iriyāpathopi asappāyo nāma natthi, catutthe sattāhe vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahatte patiṭṭhāsi.

Apica cha dhammā **thinamiddhassa** pahānāya saṃvattanti—atibhojane nimittaggāho iriyāpathasamparivattanatā ālokasaññāmanasikāro abbhokāsavāso kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Āharahatthakabhuttavamitakatatravaṭṭaka-alaṃsāṭakakākamāsakabrāhmaṇādayo viya bhojanaṃ bhuñjitvā rattitṭhānadivāṭṭhāne nisinnassa hi samaṇadhammaṃ karoto thinamiddhaṃ mahāhatthī viya ottharantaṃ āgacchati, catupañca-ālopa-okāsaṃ pana ṭhapetvā pānīyaṃ pivitvā yāpanasīlassa bhikkhuno taṃ na hotīti evaṃ atibhojane nimittaṃ gaṇhantassāpi thinamiddhaṃ pahīyati. Yasmim iriyāpathe thinamiddhaṃ okkamati, tato aññaṃ parivattentassāpi, rattim candālokadīpāloka-ukkāloke divā sūriyālokaṃ

1. Alīnaṃ (Ka)

2. Abhi 2. 258 piṭṭhe Jhānavibhaṅge.

manasikarontassāpi, abbhokāse vasantassāpi, Mahākassapattherasadise pahīnathinamiddhe kalyāṇamitte sevantassāpi thinamiddham pahīyati, ṭhānanisajjādīsu dhutaṅganissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttam “cha dhammā thinamiddhassa pahānāya saṁvattantī”ti.

19. Navame **vūpasantacittassā**ti jhānena vā vipassanāya vā vūpasamitacittassa.

Apica cha dhammā **uddhaccakukkuccassa** pahānāya saṁvattanti—bahussutā paripecchakatā vinaye pakataññutā vuddhasevitā kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Bāhusaccenāpi hi ekaṁ vā dve vā tayo vā cattāro vā pañca vā nikāye Pāḷivasena ca atthavasena ca uggaṇhantassāpi uddhaccakukkuccaṁ pahīyati, kappiyākappiyaparipecchābahulassāpi, vinayapaññattiyam ciṇṇavasībhāvatāya pakataññunopi, vuḍḍhe mahallakatthere upasaṅkamantassāpi, Upālittherasadise vinayadhare kalyāṇamitte sevantassāpi uddhaccakukkuccaṁ pahīyati, ṭhānanisajjādīsu kappiyākappiyaniissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttam “cha dhammā uddhaccakukkuccassa pahānāya saṁvattantī”ti.

20. Dasame **yoniso bhikkhave manasikarototi** vuttanayeneva upāyato manasikarontassa.

Apica cha dhammā **vicikicchāya** pahānāya saṁvattanti—bahussutā paripecchakatā vinaye pakataññutā adhimokkhabahulatā kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Bāhusaccenāpi hi ekaṁ vā -pa- pañca vā nikāye Pāḷivasena ca atthavasena ca uggaṇhantassāpi vicikicchā pahīyati, tīṇi ratanāni ārabha paripecchābahulassāpi, vinaye ciṇṇavasībhāvassāpi, tīsu ratanesu okappaniyasaddhāsaṅkhātā-adhimokkhabahulassāpi, saddhādhimutte Vakkalittherasadise kalyāṇamitte sevantassāpi vicikicchā pahīyati, ṭhānanisajjādīsu tiṇṇam ratanānam guṇanissitasappāyakathāyapi pahīyati, tena vuttam “cha dhammā vicikicchāya pahānāya saṁvattantī”ti. Imasmim Nīvaraṇappahānavagge vaṭṭavivaṭṭam kathitanti.

Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā.

3. Akammaniyavaggavaṇṇanā

21-22. Tatiyassa paṭhame **abhāvitanti** avadḍhitam bhāvanāvasena appavattitam. **Akammaniyam hotīti** kammakkhamam kammayoggam na hoti. Dutiye vuttavipariyāyena attho veditabbo. Ettha ca paṭhame **cittanti** vaṭṭavasena uppannacittam, dutiye vivaṭṭavasena uppannacittam. Tattha ca vaṭṭam vaṭṭapādam, vivaṭṭam vivaṭṭapādanti ayam pabhedo veditabbo. **Vaṭṭam** nāma tebhūmakavaṭṭam, **vaṭṭapādam** nāma vaṭṭapaṭilābhāya kammam, **vivaṭṭam** nāma nava lokuttaradhammā, **vivaṭṭapādam** nāma vivaṭṭapaṭilābhāya kammam. Iti imesu suttesu vaṭṭavivaṭṭameva kathitanti.

23-24. Tatiye vaṭṭavaseneva uppannacittam veditabbam. **Mahato anathāya samvattatīti** devamanussasampattiyo mārābrahma-issariyāni ca dadamānampi punappunam jātijarābyādhimaraṇasokaparidevadukkha-domanassupāyāse khandhadhātu-āyatanapaṭiccasamuppādaṭṭāni ca dadamānam kevalam dukkhakkhandhameva detīti mahato anathāya samvattati nāmāti. Catutthe **cittanti** vivaṭṭavaseneva uppannacittam.

25-26. Pañcamachaṭṭhesu **abhāvitam apātubhūtanti** ayam viseso. Tatrāyamadhippāyo—vaṭṭavasena uppannacittam nāma uppannampi abhāvitam apātubhūtameva hoti. Kasmā? Lokuttarapādakajjhānavipassanāmaggaphalanibbānesu pakkhanditum asamatthattā. Vivaṭṭavasena uppannam pana bhāvitam pātubhūtam nāma hoti. Kasmā? Tesu dhammesu pakkhinditum samatthattā. Kurundakavāsī Phussamittatthero¹ panāha “maggacittameva āvuso bhāvitam pātubhūtam nāma hotī”ti.

27-28. Sattamaṭṭhamesu **abahulikatanti** punappunam akatam. Imānipi dve vaṭṭavivaṭṭavasena uppannacittāneva veditabbānīti.

29. Navame “jātipi dukkhā”ti-ādinā nayena vuttam dukkham adhvahati āharatīti **dukkhādhivaham**². Dukkhādhivāhantipi pāṭho. Tassattho—

1. Kurundakavāsī Sumittatthero (Ka), Kurundakavāsī Phussamittatthero (Syā)

2. Dukkham āvahati āharatīti dukkhāvaham (Sī)

lokuttarapādakajjhānādi¹ ariyadhammābhimukhaṃ dukkhena adhivāhiyati pesīyatīti dukkhādhivāhaṃ. Idampi vaṭṭavasena uppannacittameva. Tañhi vuttappakārā devamanussādisampattiyo dadamānampi jāti-ādīnaṃ adhivahanato dukkhādhivahaṃ², ariyadhammādhigamāya duppesanato dukkhādhivāhaṃca nāma hotīti.

30. Dasame vivaṭṭavasena uppannacittameva cittaṃ. Tañhi mānusakasukhato dibbasukhaṃ, dibbasukhato jhānasukhaṃ, jhānasukhato vipassanāsukhaṃ, vipassanāsukhato maggasukhaṃ, maggasukhato phalasukhaṃ, phalasukhato nibbānasukhaṃ adhivahati āharatīti **sukhādhivahaṃ** nāma hoti, sukhādhivāhaṃ vā. Tañhi lokuttarapādakajjhānādi-ariyadhammābhimukhaṃ supesayaṃ vissaṭṭha-indavajirasadisāṃ hotīti sukhādhivāhantipi vuccati. Imasmimpi vagge vaṭṭavivaṭṭameva kathitanti.

Akammaniyavaggavaṇṇanā

4. Adantavaggavaṇṇanā

31. Catutthassa paṭhame **adantanti** savisevanāṃ adantahatthi-assādisadisāṃ. **Cittanti** vaṭṭavasena uppannacittameva.

32. Dutiye **dantanti** nibbisevanāṃ dantahatthi-assādisadisāṃ. Imasmimpi suttadvaye vaṭṭavivaṭṭavasena uppannacittameva kathitaṃ. Yathā cettha, evaṃ ito paresupīti.

33. Tatiye **aguttanti** agopitaṃ satisāṃvararahitaṃ aguttahatthi-assādisadisāṃ.

34. Catutthe **guttanti** gopitaṃ avissaṭṭhasatisāṃvaram guttahatthi-assādi-sadisāṃ.

35-36. Pañcamachatṭhāni **arakkhitāṃ rakkhitanti** padavasena bujjanakānaṃ ajjhāsayena vuttāni. Attho panettha purimasadisoyeva.

1. Lokuttarapādakajjhānādisu (Sī)

2. Āvahanato dukkhāvahaṃ (Sī)

37-38. Sattamaṭṭhamesupi eseva nayo. Upamā panettha asaṃvutaghara-dvārādivasena veditabbā.

39-40. Navamadasamāni catūhipi padehi yojetvā vuttāni. Imasmimpi vagge vaṭṭavivaṭṭameva kathitanti.

Adantavaggavaṇṇanā.

5. Paṇihita-acchavaggavaṇṇanā

41. Pañcamassa paṭhame **seyyathāpīti** opammatthe nipāto. Tatra Bhagavā katthaci atthena upamaṃ parivāretvā dasseti Vatthasutte¹ viya, Pāricchattakopama² Aggikkhandhopamādisuttetu³ viya ca, katthaci upamāya atthaṃ parivāretvā dasseti Loṇambilasutte⁴ viya, Suvaṇṇakārasuttasūriyopamādisuttetu⁵ viya ca. Imasmiṃ pana sālīsūkopame upamāya atthaṃ parivāretvā dassento **seyyathāpi bhikkhaveti-**ādimāha. Tattha **sālīsūkanti** sāliphālassa⁶ sūkam. **Yavasūkepi** eseva nayo. Vā-saddo vikappattho. **Micchāpaṇihitanti** micchāṭhapitaṃ. Yathā vijjhituṃ sakkoti, na evaṃ uddhaggaṃ katvā ṭhapitanti attho. **Bhecchatīti**⁷ bhindissati, chaviṃ chindissatīti attho. **Micchāpaṇihitena cittenāti** micchāṭhapitena cittena. Vaṭṭavasena uppannacittaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Avijjanti** aṭṭhasu ṭhānesu aññāṇabhūtaṃ ghanabahalaṃ mahā-avijjāṃ. **Vijjanti** uppādessatīti ettha **vijjanti** arahattamaggañāṇaṃ. **Nibbānanti** taṇhāvānato nikkhantabhāvena evaṃ vuttaṃ amataṃ. **Sacchikarissatīti** paccakkhaṃ karissati.

42. Dutiye **sammāpaṇihitanti** yathā bhindituṃ sakkoti, evaṃ uddhaggaṃ katvā suṭṭhu ṭhapitaṃ. **Akkantanti** ettha pādeneva akkantaṃ nāma hoti, hatthena uppīlitaṃ. Ruḷhisaddavasena pana akkantanteva vuttaṃ. Ayañhettha ariyavohāro. Kasmā pana aññe sepaṇṇikaṇṭakamadanakaṇṭakādayo mahante aggahetvā sukhumāṃ dubbalaṃ sālīsūkayavasūkameva gahitanti?

1. Ma 1. 43 piṭṭhe.

2. Am 2. 486 piṭṭhe.

3. Am 2. 495 piṭṭhe.

4. Am 1. 250 piṭṭhe.

5. Am 2. 473 piṭṭhe.

6. Sāliphale (Ka)

7. Bhijjissatīti (Syā, Ka)

Appamattakassāpi kusalakammassa vivaṭṭāya samatthabhāvadassanattamā. Yathā hi sukhumam dubbalam sālīsūkam vā yavasūkam vā hotu, mahantamahantā sepaṇṇikaṇṭakamadanakaṇṭakādayo vā, etesu yaṃkiñci micchā ṭhapitam hattham vā pādam vā bhinditum lohitaṃ vā uppādetum na sakkoti, sammā ṭhapitam pana sakkoti, evameva appamattakam tiṇamuṭṭhi¹ mattadānakusalam vā hotu, mahantaṃ velāmadānādikusalam vā, sace vaṭṭasampattim patthetvā vaṭṭasannissitavasena micchā ṭhapitam hoti, vaṭṭameva āharitum sakkoti, no vivaṭṭam. “Idam me dānam āsavakkhayāvaham hotū”ti evam pana vivaṭṭam patthentena vivaṭṭavasena sammā ṭhapitam arahattampi paccekabodhiñāṇampi sabbaññutaññāṇampi dātum sakkotiyeva. Vuttañhetam—

“Paṭisambhidā vimokkhā ca, yā ca sāvakaṇṭaramī.

Paccekabodhi Buddhabhūmi, sabbametena labbhatī”ti².

Imasmim suttadvaye ca vaṭṭavivaṭṭam kathitam.

43. Tatiye **paduṭṭhacittanti** dosena paduṭṭhacittam. **Cetasā cetopariccāti** attano cittena tassa cittam paricchindivā. **Yathābhatam nikkhattoti** yathā āharitvā ṭhapito. **Evam nirayeti** evam niraye ṭhitoyevāti vattabbo. **Apāyanti-** ādi sabbam nirayavevacanameva. Nirayo hi ayasaṅkhātā sukhā apetoti **apāyo**, dukkhassa gati paṭisaraṇanti **duggati**, dukkaṭakārino ettha vivasā nipatantīti **vinipāto**, nirassādatthena **nirayo**.

44. Catutthe **pasannanti** saddhāpasādena pasannaṃ. **Sugatinti** sukhassa gatim. **Saggaṃ lokanti** rūpādisampattīti suṭṭhu aggaṃ lokam.

45. Pañcame **udakarahadoti** udakadahō. **Āviloti** avippasanno. **Lulitoti** aparisaṅghito. **Kalalībhūtoti** kaddamībhūto. **Sippisambukanti**-ādīsu sippiyo ca sambukā ca **sippisambukam**. Sakkharā ca kaṭhalāni ca **sakkharakaṭhalam**. Macchānam gumbarṃ ghaṭāti **macchagumbarṃ**. **Carantampi tiṭṭhantampīti** ettha sakkharakaṭhalam tiṭṭhatiyeva, itarāni carantipi tiṭṭhantipi. Yathā pana antarantarā ṭhitāsupi nisinnāsupi nipajjamānāsupi “etā

1. Paṇṇamuṭṭhi (Sī, Syā)

2. Khu 1. 10 piṭṭhe.

gāviyo carantī”ti carantiyo upādāya itarāpi “carantī”ti vuccanti, evaṃ tiṭṭhantameva sakkharaḥhalam upādāya itarampi dvayaṃ “tiṭṭhantan”ti vuttam, itaram dvayaṃ carantam upādāya sakkharaḥhalampi “carantan”ti vuttam.

Āvilenāti pañcahi nīvaraṇehi pariyaṇaddhena. **Attattham vāti**-ādīsu attano diṭṭhadhammiko lokiyalokuttaramissako attho attattho nāma. Attanova samparāye lokiyalokuttaramissako attho parattho nāma hoti. So hi parattha atthoti parattho. Tadubhayaṃ ubhayattho nāma. Apica attano diṭṭhadhammikasamparāyikopi lokiyalokuttaro attho attattho nāma, parassa tādisova attho parattho nāma, tadubhayampi ubhayattho nāma. **Uttarim vā manussadhammāti** dasakusalakammaphasāṅkhātā manussadhammā uttarim. Ayañhi dasavidho dhammo vināpi aññaṃ samādāpakam sathantarakappāvasāne jātasamvegehi manussehi sayameva samādinnatā manussadhammoti vuccati, tato uttarim pana jhānavipassanāmaggaḥhalāni veditabbāni. **Alamariyaññadassanavisesanti** ariyānaṃ yuttam, ariyabhāvaṃ vā kātum samattham ññadassanasāṅkhātānaṃ visesaṃ. Ññaṃeva hi jānanaṭṭhena ññaṃ, dassanaṭṭhena dassananti veditabbaṃ, dibbacakkuññaṃ vipassanāññaṃ maggaññaḥhalāññaṃ paccavekkhaṇaṇñaṃ nametaṃ adhivacanaṃ.

46. Chaṭṭhe **acchoti** abahalo, pasannotipi vaṭṭati. **Vippasannoti** suṭṭhu pasanno. **Anāviloti** na āvilo, parisuddhoti attho, pheṇapubbuḷasaṅkhasevāla-paṇakavirahitoti vuttam hoti. **Anāvilenāti** pañcañīvaraṇavimuttana¹. Sesam catutthe vuttanayameva. Imasmimpi suttadvaye vaṭṭavivaṭṭameva kathitam.

47. Sattame **rukkhajātānanti** paccatte sāmivacanaṃ, rukkhajātānīti attho. Rukkhānametaṃ adhivacanaṃ. **Yadidanti** nipātamattaṃ. **Mudutāyāti** mudubhāvena. Koci hi rukkho vaṇṇena aggo hoti, koci gandhena, koci rasena, koci thaddhatāya². Phandano pana mudutāya ceva kammaññatāya ca aggo seṭṭhoti dasseti. **Cittam bhikkhave bhāvitaṃ bahulikatanti** ettha samathavipassanāvasena bhāvitañceva punappunakatañca

1. Pañcañīvaraṇavippayuttana (Sī, Syā)

2. Phuṭṭhatāya (Ka)

cittaṃ adhippetam. Kurundakavāsī Phussamittatthero panāha “ekantaṃ mudu ceva kammaniyañca cittaṃ nāma abhiññāpādakacatutthajjhānacittameva āvuso”ti.

48. Aṭṭhame **evam lahuparivattanti** evaṃ lahuṃ uppajjitvā lahuṃ nirujjhanakaṃ. **Yāvañcāti** adhimattapamaṇatthe nipāto, ativiya na sukarāti attho. **Idanti** nipātamattaṃ. **Cittanti** ekacce tāva ācariyā “bhavaṅgacittan”ti vadanti, taṃ pana paṭikkhipitvā “idha cittanti yaṃkiñci antamaso cakkhuviññānampi adhippetamevā”ti vuttaṃ. Imasmim panatthe Milindarājā dhammakathikaṃ Nāgasenaṭṭheraṃ pucchi “bhante Nāgasena ekasmim accharākkhaṇe pavattitacittasaṅkhārā sace rūpino assu¹, kīva mahārāsi bhavyeyyā”ti. Vāhasatānaṃ kho mahārāja vīhīnaṃ aḍḍhacūlañca vāhā vīhisattambaṇāni dve ca tumbā ekaccharākkhaṇe pavattitassa cittassa saṅkhampi na upenti, kalampi na upenti, kalabhāgampi na upenti”ti². Atha kasmā Sammāsambuddhena “upamāpi na sukarā”ti vuttaṃ. Yatheva hi upamaṃ paṭikkhipitvāpi kappadīghabhāvassa yojanikapabbatena yojanikasāsapapuṇṇanagarena, nirayadukkhassa sattisatāhatopamena, saggasukkhassa ca cakkavattisampattiyā upamā katā, evamidhāpi kātabbāti? Tattha “sakkā pana bhante upamā kātun”ti evaṃ pucchāvasena upamā katā, imasmim sutte pucchāya abhāvena na katā. Idañhi suttaṃ dhammadesanāpariyosāne vuttaṃ. Iti imasmim sutte cittaṛāsi nāma kathitoti.

49. Navame **pabhassaranti** paṇḍaraṃ parisuddhaṃ. **Cittanti** bhavaṅgacittaṃ. Kim pana cittassa vaṇṇo nāma atthī? Natthi. Nīlādīnañhi aññataravaṇṇaṃ vā hotu avaṇṇaṃ vā³ yaṃkiñci parisuddhatāya “pabhassaran”ti vuccati. Idampi nirupakkilesatāya parisuddhanti pabhassaraṃ. **Tañca khoti** taṃ bhavaṅgacittaṃ. **Āgantukehīti** asahajātehi pacchā javanakkhaṇe uppajjanakehi. **Upakkilesehīti** rāgādīhi upakkiliṭṭhattā upakkiliṭṭhaṃ nāmāti vuccati. Kathaṃ? Yathā hi silavantā ācārasampannā mātāpitaro vā ācariyupajjhāyā vā dussīlānaṃ durācāraṇaṃ avattasampannānaṃ puttānañceva antevāsikasaddhivihārikānañca vasena “attano putte vā antevāsikasaddhivihārike vā na tajjenti na sikkhāpentī na ovadanti

1. Piṇḍo assa (Ka)

2. Khu 11. 109 piṭṭhe.

3. Suvaṇṇaṃ vā (Ka)

nānūsāsantī”ti avaṇṇaṃ akittiṃ labhanti, evaṃsampadamidaṃ veditabbaṃ. Ācārasampannā mātāpitaro viya ca ācariyupajjhāyā viya ca bhavaṅgacittaṃ daṭṭhabbaṃ, puttādīnaṃ vasena tesāṃ akittilābho viya javanakkhaṇe rajjanadussanamuyhanasabhāvānaṃ lobhasahagatādīnaṃ cittānaṃ vasena uppannehi āgantukehi upakkilesehi pakatiparisuddhampi bhavaṅgacittaṃ upakkiliṭṭhaṃ nāma hotīti.

50. Dasamepi bhavaṅgacittameva **cittaṃ**. **Vippamuttanti** javanakkhaṇe arajjamānaṃ adussamānaṃ amuyhamānaṃ tihetukaññānasampayuttādi-kusalavasena uppajjamānaṃ āgantukehi upakkilesehi vippamuttaṃ nāma hoti. Idhāpi yathā sīlavantānaṃ ācārasampannānaṃ puttādīnaṃ vasena mātādayo “sobhanā eteyeva attano puttakādayo sikkhāpentī ovadanti anusāsantī”ti vaṇṇakittilābhino honti, evaṃ javanakkhaṇe uppannakusalacittavasena idaṃ bhavaṅgacittaṃ āgantukehi upakkilesehi vippamuttanti vuccatīti.

Paṇihita-acchavaggavaṇṇanā.

6. Accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā

51. Chaṭṭhassa paṭhame **taṃ assutavā puthujjanoti** taṃ bhavaṅgacittaṃ sutavirahito puthujjano. Tattha āgamādhigamābhāvā ñeyyo assutavā iti. Yo hi idaṃ suttaṃ ādito paṭṭhāya atthavasena upaparikkhanto “idaṃ bhavaṅgacittaṃ nāma pakatiparisuddhampi javanakkhaṇe uppannehi lobhādīhi upakkilesehi upakkiliṭṭhan”ti neva āgamavasena na adhigamavasena jānāti, yassa ca khandhadhātu-āyatanapaccayākārasatipaṭṭhānādīsu uggahaparipucchāvinicchayavirahitattā yathābhūtaññāpaṭivedhasādhako neva āgamo, paṭipattiyā adhigantabbassa anadhigatattā na adhigamo atthi, so āgamādhigamābhāvā ñeyyo assutavā iti. Svāyaṃ—

Puthūnaṃ jananādīhi, kāraṇehi puthujjano.

Puthujjanantogadhattā, puthuvāyaṃ jano iti.

So hi puthūnaṃ nānappakārānaṃ kilesādīnaṃ janānādīhi kāraṇehi puthujjano. Yathāha—

“Puthu¹ kilese janentīti puthujjanā, puthu avihatasakkāyadiṭṭhikāti puthujjanā, puthu Satthārānaṃ mukhullokikāti² puthujjanā, puthu sabbagatīhi avuṭṭhitāti puthujjanā, puthu nānābhisaṅkhāre abhisaṅkharontīti puthujjanā, puthu nānā-oghehi vuyhantīti puthujjanā, puthu nānāsantāpehi santappantīti puthujjanā, puthu nānāpariḷāhehi pariḷayhantīti puthujjanā, puthu pañcasu kāmagaṇesu rattā giddhā gadhitā³ mucchitā ajjhoppānā⁴ laggā laggitā palibuddhāti puthujjanā, puthu pañcahi nīvaraṇehi āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti puthujjanā”ti⁵.

Puthūnaṃ vā gaṇanapathamatītānaṃ ariyadhammaparammukhānaṃ nīcadhammasamācārānaṃ janānaṃ antogadhattāpi puthujjano, puthu vā ayaṃ visumyeva saṅkhaṃ gato, visamsaṭṭho, sīlasutādiguṇayuttehi ariyehi janoti puthujjano. Evametehi “assutavā puthujjano”ti dvīhi padehi ye te—

Dve puthujjanā vuttā, Buddhenādiccabandhunā.

Andho puthujjano eko, kalyāṇeko puthujjanoti—

Dve puthujjanā vuttā, tesu andhaputhujjano vutto hotīti veditabbo.

Yathābhūtaṃ nappajānātīti “idañca bhavaṅgacittaṃ evaṃ āgantukehi upakkilesehi upakkiliṭṭhaṃ nāma hoti, evaṃ vipparamuttaṃ nāmā”ti yathāsabhāvato na jānāti. **Tasmāti** yasmā na jānāti, tasmā. **Cittabhāvanā natthīti** cittaṭṭhiti cittapariggaho natthi, natthibhāvene va “natthī”ti vadāmīti dasseti.

1. Puthū (Syā)

3. Gathitā (Ka)

5. Khu 7. 113, 192 piṭṭhesu.

2. Mukhullokakāti (Sī), mukholokakāti (Syā)

4. Ajjhāpanā (Sī, Syā), ajjhosannā (Ka)

52. Dutiye **sutavā**ti sutasampanno. Vitthārato panettha assutavāti padassa paṭipakkhavasena attho veditabbo. **Ariyasāvako**ti atthi ariyo na sāvako seyyathāpi Buddhā ceva Paccekabuddhā ca, atthi sāvako na ariyo seyyathāpi gihī anāgataphalo, atthi neva ariyo na sāvako seyyathāpi puthutthiyā. Atthi ariyoceva sāvako ca seyyathāpi samaṇā Sakyaputtiyā āgataphalā viññātasāsanā. Idha pana gihī vā hotu pabbajito vā, yo koci sutavāti ettha vuttassa atthassa vasena sutasampanno, ayaṃ ariyasāvako ti veditabbo. **Yathābhūtaṃ pajānāti**ti “evamidam bhavaṅgacittam āgantukehi upakkilesehi vippanuttam hoti, evam upakkiliṭṭhan”ti yathāsabhāvato jānāti. **Cittabhāvanā atthī**ti cittaṭṭhiti cittapariggaho atthi, atthibhāveneva “atthi”ti vadāmīti dasseti. Imasmiṃ sutte balavavipassanā kathitā. Keci taruṇavipassanāti vadanti.

53. Tatiyaṃ aṭṭhuppattiyaṃ kathitaṃ. Katarāyaṃ pana aṭṭhuppattiyaṃ? Aggikkhandhopamasuttanta-aṭṭhuppattiyaṃ. Bhagavā kira ekasmiṃ samaye Sāvatthiṃ upanissāya Jetavanamahāvihāre paṭivasati. Buddhānaṃca yattha katthaci paṭivasantānaṃ pañcavidhaṃ kiccaṃ avijahitameva hoti. Pañca hi Buddhakiccāni¹ purehattakiccaṃ pacchābhattakiccaṃ purimayāmakiccaṃ majjhimayāmakiccaṃ pacchimayāmakiccanti.

Tatridaṃ purehattakiccaṃ—Bhagavā hi pātova vuṭṭhāya upaṭṭhākānuggahatthaṃ sarīraṃpāsukatthaṃca mukhadhovanādisarīra-parikammaṃ katvā yāva bhikkhācāraṃvā, tāva vivittāsane vītinaṃmetvā bhikkhācāraṃvā nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ pārupitvā pattamādāya kadāci ekakova, kadāci bhikkhusaṃghaparivuto gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati kadāci pakatiyā, kadāci anekehi pāṭihāriyehi vattamānehi. Seyyathidaṃ? Piṇḍāya pavisato lokanāthassa purato purato gantvā mudugataṃvā pathaviṃ sodhenti, valāhakā udakaphusitāni muñcantā magge reṇuṃ vūpasametvā upari vitānaṃ hutvā tiṭṭhanti, apare vātā pupphāni² upasaṃharitvā magge okiranti,

1. Pañca Buddhakiccāni nāma (Ka)

2. Vālukāni pupphāni ca (Ka)

unnatā bhūmippadesā onamanti, onatā unnamanti, pādanikkhepasamaye samāva bhūmi hoti, sukhasamphassāni padumapupphāni vā pāde sampatīchanti. Indakhīlassa anto ṭhapitamatte dakkhiṇapāde sarīrato chabbaṇṇarasmiyo nikkhamitvā suvaṇṇarasapiṇjarāni viya citrapaṭṭaparikkhittāni¹ viya ca pāsādakūṭāgārādīni alaṅkarontiyo ito cito ca dhāvanti², hatthi-assavihaṅgādayo³ sakasakaṭṭhānesu ṭhitāyeva madhurenākārena saddaṃ karonti, tathā bherivīṇādīni tūriyāni manussānañca kāyūpagāni ābharaṇāni. Tena saññāṇena manussā jānanti “ajja Bhagavā idha piṇḍāya pavitṭho”ti. Te sunivatthā supārutā gandhapupphādīni ādāya gharā nikkhamitvā antaravīthim paṭipajjitvā Bhagavantam gandhapupphādīhi sakkaccaṃ pūjetvā vanditvā “amhākaṃ bhante dasa bhikkhū, amhākaṃ vīsati, paññāsaṃ -pa- satam dethā”ti yācītvā Bhagavatopi pattaṃ gahetvā āsanaṃ paññāpetvā sakkaccaṃ piṇḍapātena paṭimānenti. Bhagavā katabhattakicco tesam upanissayacittasantānāni oloketvā tathā dhammaṃ deseti, yathā keci saraṇagamanesu paṭiṭṭhahanti, keci pañcasu sīlesu, keci sotāpattisakadāgāmi-anāgāmiphalānaṃ aññatarasmim, keci pabbajitvā aggaphale arahatteti. Evaṃ mahājanaṃ anuggahetvā uṭṭhāyāsanaṃ vihāraṃ gacchati. Tattha gantvā gandhamaṇḍalamāle paññattavarabuddhāsane nisīdati bhikkhūnaṃ bhattakiccapariyosānaṃ āgamayamāno. Tato bhikkhūnaṃ bhattakiccapariyosāne upaṭṭhāko Bhagavato nivedeti. Atha Bhagavā Gandhakuṭim pavisati. Idam tāva **purebhattakiccam**.

Atha Bhagavā evaṃ katapurebhattakicco Gandhakuṭiyā upaṭṭhāne nisīditvā pāde pakkhāletvā pādapiṭṭhe ṭhatvā bhikkhusamghaṃ ovadati “bhikkhave appamādena sampādetha, dullabho Buddhuppādo lokasmim, dullabho manussattaṭṭhālabho, dullabhā khaṇasampatti⁴, dullabhā pabbajjā, dullabham saddhammassavanan”ti. Tattha keci Bhagavantam kammaṭṭhānaṃ pucchanti. Bhagavā tesam cariyānurūpaṃ kammaṭṭhānaṃ deti. Tato sabbepi Bhagavantam vanditvā attano attano rattitṭhānadivāṭṭhānāni gacchanti. Keci araññaṃ, keci rukkhamaṇḍalam, keci pabbatādīnaṃ aññataram, keci Cātumahārājikabhavanaṃ -pa- keci

1. Citrapaṭṭaparikkhittāni (Sī)

2. Vidhāvanti (Sī)

3. Hatthi-assamahimsādayo (Ka)

4. Saddhāsampatti (Syā, Ka) Ṭikā oloketabbā.

vasavattibhavananti. Tato Bhagavā Gandhakuṭim pavisitvā sace ākaṅkhati, dakkhiṇena passena sato sampajāno muhuttaṃ sīhaseyyaṃ kappeti. Atha samassāsita-kāyo uṭṭhahitvā dutiyabhāge lokam voloketi. Tatiyabhāge yaṃ gāmaṃ vā nigamaṃ vā upanissāya viharati, tattha mahājano purebhattaṃ dānaṃ datvā pacchābhattaṃ sunivattho supāruto gandhapupphādini ādāya vihāre sannipatati. Tato Bhagavā sampattaparissāya anurūpena pāṭihāriyena gantvā dhammasabhāyaṃ paññattavarabuddhāsane nisajja dhammaṃ deseti kālayuttaṃ samayayuttaṃ, atha kālam viditvā parisam uyyojeti, manussā Bhagavantaṃ vanditvā pakkamanti. Idam **pacchābhattakiccaṃ**.

So evaṃ niṭṭhitapacchābhattakicco sace gattāni osiñcitukāmo hoti, Buddhāsanaṃ uṭṭhāya nhāna kāṭṭhakaṃ pavisitvā upaṭṭhākena paṭiyādita-udakena gattāni utum gaṇhāpeti. Upaṭṭhākopi Buddhāsanaṃ ānetvā Gandhakuṭipariveṇe paññāpeti. Bhagavā surattadupaṭṭam¹ nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā uttarāsaṅgaṃ ekaṃsaṃ katvā tattha āgantvā nisīdati ekakova muhuttaṃ paṭisallīno, atha bhikkhū tato tato āgama Bhagavato upaṭṭhānaṃ āgacchanti. Tattha ekacce pañhaṃ pucchanti, ekacce kammaṭṭhānaṃ, ekacce dhammassavanaṃ yācanti. Bhagavā tesam adhippāyaṃ sampādento purimayāmaṃ vītināmeti. Idam **purimayāmakiccaṃ**.

Purimayāmakiccapariyosāne pana bhikkhūsu Bhagavantaṃ vanditvā pakkantesu sakaladasasahassilokadhātudevatāyo okāsam labhamānā Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanti yathābhisāṅkhatam antamaso caturakkharampi. Bhagavā tāsam devatānaṃ pañhaṃ vissajjento majjhimayāmaṃ vītināmeti. Idam **majjhimayāmakiccaṃ**.

Pacchimayāmaṃ pana tayo koṭṭhāse katvā purebhattato paṭṭhāya nisajjāpīlitassa sarīrassa kilāsubhāvamocanattaṃ ekaṃ koṭṭhāsaṃ caṅkamaṇa vītināmeti, dutiyakoṭṭhāse Gandhakuṭim pavisitvā dakkhiṇena passena sato sampajāno sīhaseyyaṃ kappeti. Tatiyakoṭṭhāse paccuṭṭhāya nisīditvā purimabuddhānaṃ santike dānasīlādivasena katādhikārapuggaladassanattaṃ Buddhacakkhunā lokam voloketi. Idam **pacchimayāmakiccaṃ**.

1. Rattadupaṭṭam (Sī)

Tampi divasaṃ Bhagavā imasmimēva kicce ṭhito lokam olokeno idam addasa—mayā Kosalaratṭhe cārikam carantena aggikkhandhena upametvā ekasmim sutte desite satṭhi bhikkhū arahattam pāpuṇissanti, satṭhimattānam uṇham lohitaṃ mukhato uggacchissati, satṭhimattā gihibhāvaṃ gamissanti. Tattha ye arahattam pāpuṇissanti, te yaṃkiñci dhammadesanaṃ sutvā pāpuṇissanteva. Itaresaṃ pana bhikkhūnaṃ saṅgahatthāya cārikam caritukāmo hutvā “Ānanda bhikkhūnaṃ ārocehi”ti āha.

Thero anupariveṇam gantvā “āvuso Satthā mahājanassa saṅgahatthāya cārikam caritukāmo, gantukāmā āgacchathā”ti āha. Bhikkhū mahālābham labhitvā viya tuṭṭhamānasā “labhissāma vata mahājanassa dhammaṃ desentassa Bhagavato suvaṇṇavaṇṇam sarīram oloketum madhurañca dhammakatham sotun”ti parulhakesā kese ohāretvā malaggahitapattā patte pacitvā kiliṭṭhacivarā cīvarāni dhovitvā gamanasajjā ahesum. Satthā aparicchinnena bhikkhusaṃghena parivuto Kosalaratṭham cārikāya nikkhanto gāmanigamaṭṭipāṭiyā ekadivasaṃ gāvuta-adḍhayaṃjanatigāvutayaṃjanaparamam cārikam caranto ekasmim padese mahantaṃ susirarukkham agginā sampajjalitaṃ disvā “imameva vatthum katvā sattahi aṅgehi paṭimaṇḍetvā dhammadesanaṃ kathessāmi”ti gamanaṃ pacchinditvā aññataraṃ rukkhamūlam upasaṅkamtivā nisajjākāram dassesi. Ānandatthero Satthu adhippāyaṃ ṇatvā “addhā kāraṇam bhavissati, na akāraṇena Tathāgatā gamanaṃ pacchinditvā nisīdanti”ti catugguṇam saṃghāṭim paññāpesi. Satthā nisīditvā bhikkhū āmantetvā “passatha no tumhe bhikkhave amum mahantaṃ aggikkhandhan”ti **Aggikkhandhopamasuttantaṃ**¹ deseti.

Imasmim ca pana veyyākaraṇe bhaññamāne satṭhimattānam bhikkhūnaṃ uṇham lohitaṃ mukhato uggañchi, satṭhimattā bhikkhū sikkham paccakkhāya hīnāyāvattimsu, satṭhimattānam bhikkhūnaṃ anupādāya āsavehi cittāni vimuccimsu. Tañhi veyyākaraṇam sutvā satṭhimattānam bhikkhūnaṃ nāmakāyo santatto, nāmakāye santatte karajakāyo santatto, karajakāye santatte nidhānagataṃ uṇham lohitaṃ mukhato uggañchi. Satṭhimattā bhikkhū “dukkaram vata Buddhasāsane yāvajīvaṃ paripuṇṇam parisuddham brahmacariyaṃ caritun”ti sikkham paccakkhāya hīnāyāvattā,

1. Am 2. 495 piṭṭhe.

saṭṭhimattā bhikkhū Satthu desanābhimukhaṃ ñāṇaṃ pesetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pattā.

Tattha yesaṃ uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi, te pārājikaṃ āpajjimsu. Ye gihibhāvaṃ pattā, te khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni maddantā vicarimsu. Ye arahattaṃ pattā, te parisuddhasīlāva ahesuṃ. Satthu dhammadesanā imesaṃ tiṇṇampi saphalāva jātāti. Arahattaṃ pattānaṃ tāva saphalā hotu, itaresaṃ kathaṃ saphalā jātāti? Tepi hi sace imaṃ dhammadesanaṃ na suṇeyyūṃ, pamattāva hutvā ṭhānaṃ jahituṃ na sakkusēyyuṃ. Tato nesaṃ taṃ pāpaṃ vaḍḍhamānaṃ apāyesuyeva saṃsīdāpeyya. Imaṃ pana desanaṃ sutvā jātasamvegā ṭhānaṃ jahitvā sāmaṇerabhūmiyaṃ ṭhitā dasa sīlāni pūretvā yoniso manasikāre yuttappayuttā keci sotāpannā keci sakadāgāmino keci anāgāmino ahesuṃ, keci devaloke nibbattimsu, evaṃ pārājikapannānampi saphalā ahoṣi. Itare pana sace imaṃ dhammadesanaṃ na suṇeyyūṃ, gacchante gacchante kāle anupubbena saṃghādisesampi pārājikaṃ pāpuṇitvā apāyesuyeva uppajjitvā mahādukkhaṃ anubhaveyyuṃ. Imaṃ pana desanaṃ sutvā “aho sallekhitāṃ Buddhasāsaṇaṃ, na sakkā amhehi yāvajīvaṃ imaṃ paṭipattim pūretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya upāsakadhammaṃ pūretvā dukkhā muccissāmā”ti gihibhāvaṃ upagamimsu. Te tīsu saraṇesu paṭiṭṭhāya pañca sīlāni rakkhitvā upāsakadhammaṃ pūretvā keci sotāpannā keci sakadāgāmino keci anāgāmino jātā, keci devaloke nibbattāti evaṃ tesampi saphalāva ahoṣi.

Imaṃ pana Satthu dhammadesanaṃ sutvā devasaṃghā yehipi sutā, yehipi na sutā, sabbesaṃyeva ārocentā vicarimsu. Bhikkhū sutvā sutvā “dukkaraṃ bho Buddhānaṃ sāsane yāvajīvaṃ paripuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ caritun”ti ekakkhaṇeṇeva dasapi bhikkhū vīsatiṃ saṭṭhipi satampi saḥassampi bhikkhū gihī honti. Satthā yathāruciyaṃ cārikaṃ caritvā puna Jetavanaṃ āgantvā bhikkhū āmantesi “bhikkhave Tathāgato cārikaṃ caramāno ciraṃ ākiṇṇo vihāsi, icchāmaṃ bhikkhave aḍḍhamāsaṃ paṭisalliyituṃ, nāmi kenaci upasaṅkamtabbo aññatra ekena piṇḍapātanihāraṇa”ti.

Aḍḍhamāsaṃ ekībhāvena vītināmetvā paṭisallānā vuṭṭhito Ānandattherena saddhiṃ vihāracārikaṃ caramāno olokitolokitaṭṭhāne tanubhūtaṃ bhikkhusaṃghaṃ disvā jānantoyeva therāṃ pucchi “Ānanda aññasmim kāle Tathāgate cārikaṃ caritvā Jetavanāṃ āgate sakalavihāro kāsāvapajjoto isivātapparivāto¹ hoti, idāni pana tanubhūto bhikkhusaṃgho dissati, yebhuyyena ca uppaṇḍupaṇḍukajātā bhikkhū, kiṃ nu kho etaṃ”ti. Etarahi Bhagavā tumhākaṃ aggikkhandhopamadhammadesanaṃ kathitakālato paṭṭhāya bhikkhū saṃvegappattā hutvā “mayāṃ etaṃ dhammaṃ sabbappakārena paripūretuṃ na sakkhissāma, asammāvattantānañca janassa saddhādeyyaṃ paribhuñjituṃ ayuttan”ti gihibhāvaṃ saṅkamantīti.

Tasmim̄ khaṇe Bhagavato dhammasaṃvego uppajji. Tato therāṃ āha “mayi paṭisallāne vītināmente na koci mama puttānaṃ ekaṃ assāsaṭṭhānaṃ kathesi. Sāgarassa hi otaraṇatitthāni viya bahūni imasmim̄ sāsane assāsakāraṇāni. Gacchānanda Gandhakuṭipariveṇe Buddhāsaṇaṃ paññāpetvā bhikkhusaṃghaṃ sannipātehi”ti. Thero tathā akāsi. Satthā Buddhāsanavaragato bhikkhū āmantetvā “bhikkhave mettāya sabbapubbabhāgo nāma neva appanā, na upacāro, sattānaṃ hitapharaṇamattamevā”ti vatvā imissā aṭṭhuppattiyā imaṃ Cūlaccharāsaṅghātasuttaṃ desesi.

Tattha **accharāsaṅghātamattanti** accharāpaharaṇamattaṃ, dve aṅguliyo paharivā saddakaraṇamattanti attho. **Mettācittanti**² sabbasattānaṃ hitapharaṇacittaṃ. **Āsevatīti** kathaṃ āsevati? Āvajjento āsevati, jānanto āsevati, passanto āsevati, paccavekkhanto āsevati, cittaṃ adhiṭṭhahanto āsevati, saddhāya adhimuccanto āsevati, vīriyaṃ paggaṇhanto āsevati, satim̄ upaṭṭhāpentō āsevati, cittaṃ samādahanto āsevati, paññāya pajānanto āsevati, abhiññeyyaṃ abhijānanto āsevati, pariññeyyaṃ parijānanto āsevati, pahātabbaṃ pajahanto āsevati, bhāvetabbaṃ bhāvento āsevati, sacchikātabbaṃ sacchikaronto āsevatīti³. Idha pana mettāpubbabhāgena hitapharaṇappavattanamatteneva āsevatīti veditabbo.

1. Isivātapparivāto (Sī, Ṭikāyaṃ ca)

2. Mettaṃ cittanti (Sī), mettacittanti (Syā)

3. Khu 9. 284 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

Arittajjhānoti atucchajjhāno apariccattajjhāno vā. **Viharatī**ti iriyati pavattati pāleti yapeti yāpeti carati viharati. Tena vuccati viharatīti. Iminā padena mettāṃ āsevantaṃ bhikkhuno iriyāpathavihāro kathito. Satthusāsana**karoti** Satthu anusāsana**karoti**. **Ovādapatikaroti** ovādakārako. Ettha ca sakimvacanaṃ ovādo, punappunavacanaṃ anusāsanaṃ. Sammukhāvaca**nampi** ovādo, pesetvā parammukhāvaca**nam** anusāsanaṃ. Otiṇṇe vatthusmiṃ vacanaṃ ovādo, otiṇṇe vā anotiṇṇe vā vatthusmiṃ tantiṭhapanavasena vacanaṃ anusāsanaṃ. Evaṃ viseso veditabbo. Paramatthato pana ovādoti vā anusāsanaṃti vā ese eke ekatṭhe same samabhāge tājāte taññevāti. Ettha ca “accharāsaṅghātamattampi ce bhikkhave bhikkhu mettācittaṃ āsevati”ti idameva Satthusāsana**nceva** ovādo ca, tassa karaṇato esa sāsana**karoti** ovādapatikaroti veditabbo.

Amoghanti atucchaṃ. **Ratṭhapiṇḍanti** nātīparivaṭṭaṃ pahāya ratṭhaṃ nissāya pabbajitena paresaṃ gehato paṭiladdhattā piṇḍapāto ratṭhapiṇḍo nāma vuccati. **Paribhuṅjati**ti cattāro paribhogā theyyaparibhogo iṇaparibhogo dāyajjaparibhogo sāmīparibhogoti. Tattha dussīlassa paribhogo **theyyaparibhogo** nāma. Sīlavato apaccavekkhitaparibhogo **iṇaparibhogo** nāma. Sattannaṃ sekkhānaṃ paribhogo **dāyajjaparibhogā** nāma. Khīṇāsavassa paribhogo **sāmīparibhogo** nāma. Tattha imassa bhikkhuno ayaṃ ratṭhapiṇḍaparibhogo dvīhi karaṇehi amogho hoti. Accharāsaṅghātamattampi mettācittaṃ āsevanto bhikkhu ratṭhapiṇḍassa sāmīko hutvā aṇaṇo hutvā dāyādo hutvā paribhuṅjatiṭipissa amogho ratṭhapiṇḍaparibhogo. Accharāsaṅghātamattampi mettāṃ āsevantaṃ bhikkhuno dinnadānaṃ mahatṭhiyaṃ hoti mahapphalaṃ mahānisamsaṃ mahājutikaṃ mahāvīpphārantipissa amogho ratṭhapiṇḍaparibhogo. **Ko pana vādo ye naṃ bahulīkarontī**ti ye pana imaṃ mettācittaṃ bahulaṃ āsevanti bhāventi punappunaṃ karonti, te amoghaṃ ratṭhapiṇḍaṃ paribhuṅjanti ettha vattabbameva kiṃ¹. Evarūpā hi bhikkhū ratṭhapiṇḍassa sāmīno aṇaṇā dāyādā hutvā paribhuṅjanti.

1. Natthi (Ka)

54-55. Catutthe **bhāvetī**ti uppādeti vaḍḍheti. Pañcame **manasi karotī**ti manasmim karoti. Sesam imesu dvīsupi tatiye vuttanayeneva veditabban. Yo hi āsevati, ayameva bhāveti, ayam manasi karoti. Yena cittena āsevati, teneva bhāveti, tena manasi karoti. Sammāsambuddho pana yāya dhammadhātuyā suppaṭividdhattā desanāvilāsappatto¹ nāma hoti, tassā suppaṭividdhattā attano desanāvilāsam dhammassariyatanam paṭisambhidāpabhedakusalatanam appaṭihatasabbaññutaññāṇaṇca nissāya ekakkhaṇe uppannam ekacittameva tīhi koṭṭhāsehi vibhajivā dassesīti.

56. Chaṭṭhe **ye kecī**ti aniyāmitavacanam. **Akusalā**ti tesam niyāmitavacanam. Ettāvata sabbākusalā asesato pariyādinnā honti. **Akusalabhāgiyā akusalapakkhikā**ti akusalānamevetam nāmam. Akusalāyeva hi ekacce akusalam sahaḷātavasena, ekacce upanissayavasena bhajanti ceva, tesaṇca pakkhā bhavantīti “akusalabhāgiyā akusalapakkhikā”ti vuccanti. **Sabbete manopubbaṅgamā**ti mano pubbam paṭhamataram gacchati etesanti manopubbaṅgamā. Ete hi kiñcāpi manena saddhim ekuppādā ekavatthukā ekanirodhā ekārammaṇā ca honti, yasmā pana tesam mano uppādako kārako janako samuṭṭhāpako nibbattako, tasmā manopubbaṅgamā nāma honti.

Paṭhamam uppajjatiti yathā nāma “rājā nikkhanto”ti vutte “rājāyeva nikkhanto, sesā rājasenā² nikkhantā anikkhantā”ti pucchitabbakāraṇam natthi, sabbā nikkhantāteva paññāyanti, evameva mano uppannoti vuttakālato³ paṭṭhāya avasesā sahaḷātasamsaṭṭhasampayuttā uppannā na uppannāti pucchitabbakāraṇam natthi, sabbe te uppannāteva paññāyanti. Etamatthavasam paṭicca⁴ tehi saṃsaṭṭhasampayutto ekuppādekanirodhopi samāno mano tesam dhammānam paṭhamam uppajjati vutto. **Anvadevā**ti anudeva, saheva ekatoyevāti attho. Byañjanacchāyam pana gahetvā paṭhamam cittam uppajjati, pacchā cetasikāti na gahetabban. Attho hi

1. Desanāvilāsasampanno (Sī, Syā)

2. Rājaparisā (Ka)

3. Tassa uppādakālato (Ka)

4. Etamattham sampaṭiccha (Ka)

paṭisaraṇaṃ, na byañjanaṃ. “Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā”ti gāthāyapi eseva nayo.

57. Sattame **kusalāti** catubhūmakāpi kusalā dhammā kathitā. Sesāṃ chaṭṭhe vuttanayeneva veditabbaṃ.

58. Aṭṭhame **yathayidaṃ bhikkhave pamādoti** ettha **bhikkhaveli** ālapanāṃ, yathā ayaṃ pamādoti attho. **Pamādoti** pamajjanākāro. Vuttañhetā—

“Tattha katamo pamādo, kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite vā pañcasu vā kāmagaṇesu cittassa vossaggo vossaggānuppadānaṃ kusalānaṃ vā dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā olīnavuttitā ikkhittachandatā nikkhittadhuratā anadhiṭṭhānaṃ ananuyogo anāsevanā bhāvanā abahulīkammaṃ. Yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṃ, ayaṃ vuccati pamādo”ti¹.

Uppannā ca kusalā dhammā parihāyantīti idaṃ jhānavipassanānaṃ vasena vuttaṃ. Maggaphalānaṃ pana sakimū uppannānaṃ puna parihānaṃ nāma natthi.

59. Navame appamādo pamādassa paṭipakkhavasena vitthārato veditabbo.

60. Dasame **kosajjanti** kusītabhāvo. Sesāṃ vuttanayamevāti.

Accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā

7. Vīriyārambhādivaggavaṇṇanā

61. Sattamassa paṭhame **vīriyārambhoti** catukiccassa sammappadhānavīriyassa ārambho, āradhappaggahitaparipuṇṇavīriyatāti² attho.

1. Abhi 2. 363 piṭṭhe.

2. Paggahitaparipuṇṇavīriyatāti (Sī, Syā)

62. Dutiye **mahicchatā**ti mahālobho. Yaṃ sandhāya vuttaṃ—

“Tattha katamā mahicchatā,
itarītaracīvarapaṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārehi
pañcahi vā kāmaguṇehi asantuṭṭhassa bhiiyokamyatā, yā evarūpā icchā
icchāgatā¹ mahicchatā rāgo sārāgo cittassa sārāgo. Ayaṃ vuccati
mahicchatā”^{ti}2.

63. Tatiye **appicchatā**ti alobho. **Appicchassā**ti anicchassa. Ettha hi
byañjanaṃ sāvasesaṃ viya, attho pana niravaseso. Na hi appamattikāya
icchāya atthibhāvena so appicchoti vutto, icchāya pana abhāvena
punappunaṃ āsevitassa alobhasseva bhāvena appicchoti vutto.

Apicettha atricchatā pāpicchatā mahicchatā appicchatāti ayaṃ bhedo
veditabbo. Tattha sakalābhe atittassa paralābhe patthanā **atricchatā** nāma,
tāya samannāgatassa ekabhājane pakkapūvepi attano patte patite na supakko
viya khuddako viya ca khāyati, sveva pana parassa patte pakkhitto supakko
viya mahanto viya ca khāyati. Asantaguṇasambhāvanatā³ pana paṭiggahaṇe
ca amattaññutā **pāpicchatā** nāma, sā “idhekacco assaddho samāno saddhoti
maṃ jano jānātū”^{ti}ādinā² nayena abhidhamme āgatāyeva, tāya
samannāgato puggalo kohaṇṇe patiṭṭhāti. Santaguṇasambhāvanatā pana
paṭiggahaṇe ca amattaññutā **mahicchatā** nāma, sāpi “idhekacco saddho
samāno saddhoti maṃ jano jānātūti icchati, sīlavā samāno sīlavāti maṃ jano
jānātū”^{ti}2 iminā nayena āgatāyeva. Tāya samannāgato puggalo
dussantappayo hoti, vijātamātāpissa cittaṃ gahetuṃ na sakkoti. Tenetaṃ
vuccati—

“Aggikkhandho samuddo ca, mahiccho cāpi puggalo.
Sakaṭena paccaye dentu, tayopete atappayā”^{ti}4.

1. Icchāgataṃ (Sī, Syā) 2. Abhi 2. 364 piṭṭhe. 3. Asantaguṇapakāsanatā (Syā, Ka)

4. Atappiyāti (Syā, Ka) Abhi-Ṭṭha 2. 455; Ma-Ṭṭha 2. 45 piṭṭhesupi passitabbaṃ.

Santagūṇanigūhanatā pana paṭiggahaṇe ca mattaññutā **appicchatā** nāma, tāya samannāgato puggalo attani vijjamānampi guṇaṃ paṭicchādetukāmatāya saddho samāno “saddhoti maṃ jano jānātū”ti na icchati. Sīlavā, pavivitto, bahussuto, āraddhavīriyo, samādhisampanno, paññavā, khīṇāsavo samāno “khīṇāsavoti maṃ jano jānātū”ti na icchati seyyathāpi **Majjhantikathero**.

Thero kira mahākhīṇāsavo ahosi, pattacīvaraṃ panassa pādamattameva agghati. So Asokassa dhammarañño vihāramahadivase saṃghatthero ahosi, athassa atilūkhabhāvaṃ disvā manussā “bhante thokaṃ bahi hothā”ti āhamsu. Thero “mādise khīṇāsavo rañño saṅghaṃ akaronte añño ko karissatī”ti pathaviyaṃ nimujjitvā saṃghattherassa ukkhittapiṇḍaṃ gaṇhantoyeva ummujji. Evaṃ khīṇāsavo samāno “khīṇāsavoti maṃ jano jānātū”ti na icchati. Evaṃ appiccho ca pana bhikkhu anuppannaṃ, lābhaṃ uppādeti, uppannaṃ thāvaraṃ karoti, dāyakānaṃ cittaṃ ārādheti. Yathā yathā hi so attano appicchatāya appaṃ gaṇhāti, tathā tathā tassa vatte pasannā manussā bahū denti.

Aparopi catubbidho appiccho paccaya-appiccho dhutaṅga-appiccho pariyaṭṭi-appiccho adhigama-appicchoti. Tattha catūsu paccayesu appiccho **paccaya-appiccho** nāma. So dāyakassa vasaṃ jānāti, deyyadhammassa vasaṃ jānāti, attano thāmaṃ jānāti. Yadi hi deyyadhammo bahu hoti, dāyako appamattakaṃ dātukāmo, dāyakassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammo appo, dāyako bahuṃ dātukāmo, deyyadhammassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammopi bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, attano thāmaṃ ñatvā pamāṇeneva gaṇhāti.

Dhutaṅgasamādānassa attani atthibhāvaṃ najānāpetukāmo **dhutaṅga-appiccho** nāma. Tassa vibhāvanatthaṃ imāni vatthūni—
Sosānikamahākumārathero¹ kira saṭṭhi vassāni susāne vasi, añño ekabhikkhupi na aññāsī. Tenevāha—

1. Sosānikamahāsumatthero (Ma-Ṭṭha 2. 46 piṭṭhe.)

“Susāne saṭṭhi vassāni, abbokiṇṇaṃ vasāmahaṃ.

Dutiyo maṃ na jāneyya, aho sosānikuttamo”ti.

Cetiyapabbate dve **bhātikattherā** vasiṃsu. Kaniṭṭho upaṭṭhākena pesitaṃ ucchukhaṇḍikaṃ¹ gahetvā jeṭṭhassa santikaṃ agamāsi “paribhogam bhante karoṭhā”ti. Therassa ca bhattakiccaṃ katvā mukhavikkhālanakālo ahosi. So “alam āvuso”ti āha. Kacci bhante ekāsanikatthāti. Āharāvuso ucchukhaṇḍikanti paññāsa vassāni ekāsaniko samānopi dhutaṅgam nigūhamāno paribhogam katvā mukham vikkhāletvā puna dhutaṅgam adhiṭṭhāya gato.

Yo pana **Sāketatissatthero** viya bahussutabhāvaṃ jānāpetum na icchati, ayaṃ **pariyatti-appiccho** nāma. Thero kira “khaṇo natthīti uddesapari-pucchāsu okāsaṃ akaronto kadā maraṇakkhaṇam bhante labhissathā”ti codito gaṇam vissajjetvā kaṇikāravālikasamuddavīhāram gato. Tattha antovassaṃ theranavamajjhimaṇam upakāro hutvā mahāpavāraṇāya uposathadivase dhammakathāya janapadam khobhetvā gato.

Yo pana sotāpannādīsu aññataro hutvā sotāpannādibhāvaṃ jānāpetum na icchati, ayaṃ **adhigama-appiccho** nāma tayo kulaputtā² viya ghaṭikārakumbhakāro³ viya ca. Imasmiṃ panatthe laddhāsevanena balava-alobhena samannāgato sekkhopi puthujjanopi appicchoti veditabbo.

64. Catutthe **asantuṭṭhitā**ti asantuṭṭhe puggale sevantassa bhajantassa payirupāsantassa uppanno asantosasaṅkhāto lobho.

65. Pañcame **santuṭṭhitā**ti santuṭṭhe puggale sevantassa bhajantassa payirupāsantassa uppanno alobhasaṅkhāto santoso. **Santuṭṭhassāti** itarītarapaccayasantosena samannāgatassa. So panesa

1. Uchhubhaṇḍikaṃ (Sī), ucchukhaṇḍike (Syā)

2. Ma 1. 266 piṭṭhe.

3. Ma 2. 236 piṭṭhe.

santoso dvādasavidho hoti. Seyyathidaṃ? Cīvare yathālābhasantoso yathābalasantoso yathāsāruppasantosoti tividho. Evaṃ piṇḍapātādīsu.

Tassāyaṃ pabhedasaṃvaṇṇanā—idha bhikkhu cīvaram labhati sundaram vā asundaram vā. So teneva yāpeti aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa cīvare **yathālābhasantoso**. Atha¹ pana pakatidubbalo vā hoti ābādhajarābhībhūto vā, garuṃ cīvaram pārupanto² kilamati. So sabhāgena bhikkhunā saddhiṃ taṃ parivattetvā lahukena yāpentopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa cīvare **yathābalasantoso**. Aparo paṇītapaccayalābhī hoti. So paṭṭacīvarādīnaṃ aññatarāṃ mahagghacīvaram bahūni vā pana cīvarāni labhitvā “idaṃ therānaṃ cirapabbajitānaṃ, idaṃ bahussutānaṃ anurūpaṃ, idaṃ gilānānaṃ, idaṃ appalābhānaṃ hotū”ti datvā tesāṃ purānacīvaram vā saṅkārakūṭādito vā nantakāni uccinitvā tehi saṅghāṭim katvā dhārentopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa cīvare **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu piṇḍapātāṃ labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa piṇḍapāte **yathālābhasantoso**. Yo pana attano pakativiruddhaṃ vā byādhiviruddhaṃ vā piṇḍapātāṃ labhati, yenassa paribhuttena aphāsu hoti, so sabhāgassa bhikkhuno taṃ datvā tassa hatthato sappāyabhojanaṃ bhuñjitvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa piṇḍapāte **yathābalasantoso**. Aparo bahuṃ paṇītaṃ piṇḍapātāṃ labhati. So taṃ cīvaram viya theracirapabbajitabahussuta-appalābhagilānānaṃ datvā tesāṃ vā sesakam³ piṇḍāya vā caritvā missakāhāraṃ bhuñjantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa piṇḍapāte **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu senāsaṇaṃ labhati manāpaṃ vā amanāpaṃ vā, so tena neva somanassaṃ na domanassaṃ⁴ uppādeti, antamaso tiṇasanthārakenāpi

1. Aparo (Sī, Syā) 2. Dhārento (Ka) 3. Santakam (Sī) 4. Paṭiḅhaṃ (Sī, Syā)

yathāladdheneva tussati. Ayamassa senāsane **yathālābhasantoso**. Yo pana attano pakativiruddham vā byādhiviruddham vā senāsanam labhati, yathassa vasato aphāsu hoti, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa santake sappāyasenāsane vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa senāsane **yathābalasantoso**.

Aparo mahāpuñño leṇamaṇḍapakūṭāgārādīni bahūni paṇītasenāsanāni labhati. So tāni cīvarādīni viya theracirapabbajitabahussuta-appalābhagilānānam datvā yattha katthaci vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa senāsane **yathāsārappasantoso**. Yopi “uttamasenāsanam nāma pamādaṭṭhānam, tattha nisinnassa thinamidham okkamati, niddābhibhūtassa puna paṭibujjhato pāpavitakkā pātubhavanti”ti paṭisañcikkhitvā tādīsam senāsanam pattampi na sampaṭicchati, so taṃ paṭikkhipitvā abbhokāsarukkhamulādīsu vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayampissa senāsane **yathāsārappasantoso**.

Idha pana bhikkhu bhesajjam labhati lūkham vā paṇitam vā, so yam labhati, teneva tussati, aññam na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa gilānapaccaye **yathālābhasantoso**. Yo pana telena atthiko phāṇitam labhati, so taṃ sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa hatthato telam gahevā aññadeva vā pariyesitvā bhesajjam karontopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa gilānapaccaye **yathābalasantoso**.

Aparo mahāpuñño bhum telamadhuphāṇitādīpaṇītabhesajjam labhati. So taṃ cīvaram viya theracirapabbajitabahussuta-appalābhagilānānam datvā tesam ābhatena yena kenaci yāpentopi santuṭṭhova hoti. Yo pana ekasmim bhājane muttahrītakam ṭhapetvā ekasmim catumadhuram “gaṇhatha bhante yadicchakan”ti vuccamāno “sacassa tesu aññatārenapi rogo vūpasammati, atha muttahrītakam nāma Buddhādīhi vaṇṇitan”ti catumadhuram paṭikkhipitvā muttahrītakena bhesajjam karontopi paramasantuṭṭhova hoti. Ayamassa gilānapaccaye **yathāsārappasantoso**. Imesam pana paccapakaccayesu¹ tiṇṇam tiṇṇam santosānam yathāsārappasantosova aggo.

1. Imesu pana catūsu paccayesu (Ka)

66-67. Chaṭṭhasattamesu ayonisomanasikārayonisomanasikārā heṭṭhā vuttalakkhaṇāva. Sesamettha uttānatthamevāti.

68. Aṭṭhame **asampajaññanti** asampajānabhāvo, mohassetam̐ adhivacanam̐. **Asampajānassāti** ajānantassa sammulhassa¹.

69. Navame **sampajaññanti** sampajānabhāvo, paññāyetaṃ nāmaṃ. **Sampajānassāti** sampajānantassa.

70. Dasame **pāpamittatāti** yassa pāpā lāmakā mittā, so pāpamitto. Pāpamittassa bhāvo pāpamittatā, tenākārena pavattānaṃ catunnaṃ khandhānamevetaṃ nāmaṃ. Vuttampi cetam̐—

“Tattha katamā pāpamittatā. Ye te puggalā assaddhā dussīlā appassutā maccharino duppaññā. Yā tesam̐ sevanā nisevanā saṃsevanā bhajanā sambhajanā bhatti sambhatti sampavaṅkatā. Ayaṃ vuccati pāpamittatā”².

Vīriyārambhādivaggavaṇṇanā

8. Kalyāṇamittatādivaggavaṇṇanā

71. Aṭṭhamassa paṭhame **kalyāṇamittatāti** kalyāṇā mittā assāti kalyāṇamitto, tassa bhāvo kalyāṇamittatā. Sesam̐ vuttapaṭipakkhanayena veditabbarṃ.

72-73. Dutiye **anuyogoti** yogo payogo. **Ananuyogoti** ayogo appayogo. **Anuyogāti** anuyogena. **Ananuyogāti** ananuyogena. **Kusalānaṃ dhammānanti** catubhūmakakusaladhammānaṃ. Tatiyaṃ uttānatthameva.

74. Catutthe **bojjhaṅgāti** bujjhanakasattassa aṅgabhūtā satta dhammā. Yāya vā dhammasāmaggiyā so bujjhati, sammohaniddāto³ vā vuṭṭhāti,

1. Pamuṭṭhassa (Ka)

2. Abhi 2. 374 piṭṭhe.

3. Vaṭṭato (Sī, Syā)

catusaccadhammaṃ vā sacchikaroti. Tassā bodhiyā aṅgabhūtātipi bojjaṅgā. “Bojjaṅgāti kenatthena bojjaṅgā, bujjhantīti bojjaṅgā, anubujjhantīti bojjaṅgā, paṭibujjhantīti bojjaṅgā, sambujjhantīti bojjaṅgā, bodhāya saṃvattantīti bojjaṅgā”¹ti evaṃ panetaṃ padaṃ vibhattameva.

75. Pañcame **bhāvanāpāripūriṃ gacchantīti** iminā padena bojjaṅgānaṃ yāthāvasarasabhūmi nāma kathitā. Sā panesā catubbidhā hoti vipassanā vipassanāpādakajjhānaṃ maggo phalanti. Tattha vipassanāya uppajjanakāle bojjaṅgā kāmāvacarā honti, vipassanāpādakajjhānamhi uppajjanakāle rūpāvacara-arūpāvacarā, maggaphalesu uppajjanakāle lokuttarā. Iti imasmiṃ sutte bojjaṅgā catubhūmakā kathitā.

76. Chaṭṭhassa aṭṭhuppattiko nikkhepo. Aṭṭhuppattiyāṃ hetāṃ nikkhittāṃ. Sambahulā kira bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā. Tesāṃ antare Bandhulamallasenāpatim ārabba ayaṃ kathā udapādi “āvuso asukaṃ nāma kulaṃ pubbe bahuñātikāṃ ahosi bahupakkhaṃ, idāni appañātikāṃ appapakkhaṃ jātan”ti. Atha Bhagavā tesāṃ cittācāraṃ ñatvā “mayi gate mahatī desanā bhavissatī”ti ñatvā Gandhakuṭito nikkhamma dhammasabhāyaṃ paññattavarabuddhāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti āha. Bhagavā aññā gāmanigamādikathā natthi, asukaṃ nāma kulaṃ pubbe bahuñātikāṃ ahosi bahupakkhaṃ, idāni appañātikāṃ appapakkhaṃ jātanti vadantā nisinnamhāti. Satthā imissā aṭṭhuppattiyā **appamattikā esā bhikkhave parihānīti** idaṃ suttaṃ ārabhi.

Tattha **appamattikāti** parittā parittappamāṇā. Etāya hi parihāniyā saggato vā maggato vā parihāni nāma natthi, diṭṭhadhammikaparihānimattameva etanti āha. **Etāṃ patikiṭṭhanti** etāṃ pacchimaṃ etaṃ lāmakāṃ. **Yadidaṃ paññāparihānīti** yā esā mama sāsane kammassakatapaññāya jhānapaññāya vipassanāpaññāya maggapaññāya phalapaññāya ca parihāni, esā pacchimā esā lāmakā esā chaḍḍaniyāti attho.

1. Khu 9. 302 piṭṭhe.

77. Sattamampi aṭṭhuppattiyameva kathitaṃ. Dhammasabhāyaṃ kira nisinnesu bhikkhūsu ekacce evaṃ āhaṃsu “asukarṃ nāma kulam pubbe appañātikam appapakkham ahoṣi, idāni taṃ bahuñātikam bahupakkham jātan”ti. Kam sandhāya evamāhaṃsūti. Visākhā upāsikā Vesālīke ca Licchavī. Satthā tesā cittaṅgāraṃ nātvā purimanayeneva āgantvā dhammāsane nisinno “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te yathābhūtaṃ kathayimṃsu. Satthā imissā aṭṭhuppattiyā imāṃ suttāṃ ārabhi. Tattha **appamattikā**ti taṃ sampattiṃ nissāya saggāṃ vā maggāṃ vā sampattānaṃ abhāvato parittā. **Yadidaṃ paññāvuddhī**ti kammassakatapaññādīnaṃ vuddhi. **Tasmāti** yasmā nātināṃ vuddhi nāma diṭṭhadhammikamattā appā parittā, sā saggāṃ vā maggāṃ vā pāpetum asamatthā. Tasmā. **Paññāvuddhiyāti** kammassakatādipaññāya vuddhiyā.

78. Aṭṭhamampi aṭṭhuppattiyameva kathitaṃ. Sambahulā kira bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā Mahādhanasetṭhiputtaṃ ārabha “asukarṃ nāma kulam pubbe mahābhogaṃ mahāhiraññasuvaṇṇam ahoṣi, taṃ idāni appabhogaṃ jātan”ti kathayimṃsu. Satthā purimanayeneva āgantvā tesā vacanaṃ sutvā imāṃ suttāṃ ārabhi.

79. Navamampi aṭṭhuppattiyameva vuttaṃ. Dhammasabhāyaṃ kira sannisinnā bhikkhū Kākavaliyasetṭhiṅca Puṇṇasetṭhiṅca ārabha “asukarṃ nāma kulam pubbe appabhogaṃ ahoṣi, taṃ idāni mahābhogaṃ jātan”ti kathayimṃsu. Satthā purimanayeneva āgantvā tesā vacanaṃ sutvā imāṃ suttāṃ ārabhi. Sesāṃ imesu dvīsūpi heṭṭhā vuttanayeneva veditabbaṃ.

80. Dasamampi aṭṭhuppattiyāṃ vuttaṃ. Dhammasabhāyaṃ kira bhikkhū Kosalamahārājānaṃ ārabha “asukarṃ nāma kulam pubbe mahāyasaṃ mahāparivāraṃ ahoṣi, idāni appayasaṃ appaparivāraṃ jātan”ti kathayimṃsu. Bhagavā purimanayeneva āgantvā tesā vacanaṃ sutvā imāṃ dhammadesanaṃ ārabhi. Sesāṃ vuttanayeneva veditabbanti.

Kalyāṇamittatādivaggaṇṇanā.

9. Pamādādivaggavaṇṇanā

81. Navamassāpi paṭhamam aṭṭhuppattiyameva kathitam. Sambahulā kira bhikkhū dhammasabhāyam nisinnā Kumbhaghosakam ārabha “asukam nāma kulam pubbe appayasam apparivāram ahosi, idāni mahāyasam mahāparivāram jātan”ti kathayimsu. Satthā purimanayeneva āgantvā tesam vacanam sutvā imam suttam ārabhi. Tassattho heṭṭhā vuttanayeneva veditabbo.

82. Dutiyādīsu **mahato anattāyāti** mahantassa anattassa atthāya. Sesamettha uttānamevāti.

Pamādādivaggavaṇṇanā.

10. Dutiyapamādādivaggavaṇṇanā

98. Dasame **ajjhantikanti** niyakajjhattavasena ajjhantikam. **Aṅanti** kāraṇam. **Iti karitvāti** evam katvā. Idam vuttam hoti—bhikkhave ajjhattam paccattam attano santāne samuṭṭhitam kāraṇanti katvā na aññam ekam kāraṇampi samanupassāmīti.

110-114. **Bāhiranti** ajjhattasantānato bahi bhavam. **Saddhammassāti** sudhammassa, sāsanassāti attho. **Sammosāyāti** vināsāya. **Antaradhānāyāti** apaññāṇatthāya¹.

115. **Ṭhitiyāti** ciratṭhitattham. **Asammosāya anantaradhānāyāti** vuttapaṭipakkhanayeneva veditabbam. Sesamettha catukkoṭike vuttanayameva.

130. Ito paresu **adhammam dhammoti dīpentī**-ādīsu suttantapariyāyena tāva dasa kusalakammapathā dhammo, dasa akusalakammapathā adhammo. Tathā cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcandriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti sattatiṃsa bodhipakkhiyadhammā dhammo nāma, tayo satipaṭṭhānā

1. Apaññāpanatthāya (Syā), apaññāyanatthāya (Ka)

tayo sammappadhānā tayo iddhipādā cha indriyāni cha balāni aṭṭha bojjhaṅgā navaṅgiko maggoti ca cattāro upādānā pañca nīvaraṇāni satta anusayā aṭṭha micchattāti ca ayaṃ adhammo.

Tattha yaṃkiñci ekaṃ adhammakotṭhāsaṃ gahetvā “imaṃ adhammaṃ dhammoti karissāma, evaṃ amhākaṃ ācariyakulaṃ niyyānikaṃ bhavissati, mayaṃ ca loke pākaṭā bhavissāmā”ti taṃ adhammaṃ “dhammo ayaṃ”ti kathayantā **adhammaṃ dhammoti** dīpenti nāma. Tatheva dhammakotṭhāsetu ekaṃ gahetvā “ayaṃ adhammo”ti kathentā **dhammaṃ adhammoti** dīpenti nāma. Vinayapariyāyena pana bhūtena vatthunā codetvā sāretvā yathapaṭiññāya kattabbaṃ kammaṃ dhammo nāma, abhūtena vatthunā acodetvā asāretvā apaṭiññāya kattabbaṃ kammaṃ adhammo nāma.

Suttantapariyāyena rāgavinayo dosavinayo mohavinayo saṃvaro pahānaṃ paṭisaṅkhāti ayaṃ **vinayo** nāma, rāgādīnaṃ avinayo asaṃvaro appahānaṃ apaṭisaṅkhāti ayaṃ **avinayo** nāma. Vinayapariyāyena vatthusampatti ṇattisampatti anussāvanasampatti sīmāsampatti parisasampattīti ayaṃ vinayo nāma. Vatthuvipatti ṇattivipatti anussāvanavipatti sīmāvipatti parisavipattīti ayaṃ avinayo nāma.

Suttantapariyāyena cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti idaṃ **bhāsitaṃ lapitaṃ Tathāgatena**, tayo satipaṭṭhānā tayo sammappadhānā tayo iddhipādā cha indriyāni cha balāni aṭṭha bojjhaṅgā navaṅgiko maggoti idaṃ **abhāsitaṃ alapitaṃ Tathāgatena**. Vinayapariyāyena cattāro pārājikā terasa saṃghādisesā dve aniyatā tiṃsa nissaggiyā pācittiyāti idaṃ bhāsitaṃ lapitaṃ Tathāgatena, tayo pārājikā cuddasa saṃghādisesā tayo aniyatā ekatiṃsa nissaggiyā pācittiyāti idaṃ abhāsitaṃ alapitaṃ Tathāgatena.

Suttantapariyāyena devasikaṃ phalasaṃpattisaṃpajjanaṃ mahākaruṇāsaṃpattisaṃpajjanaṃ Buddhacakkhunā lokavolokanaṃ aṭṭhuppattivasena suttantadesanā Jātakakathāti idaṃ **āciṇṇaṃ**, na devasikaṃ phalasaṃpattisaṃpajjanaṃ -pa- na Jātakakathāti idaṃ **anāciṇṇaṃ**.

Vinayapariyāyena nimantitassa vassāvāsaṃ vasitvā apaloketvā cārikāpakkamaṇaṃ pavāretvā cārikāpakkamaṇaṃ, āgantukehi saddhiṃ paṭhamam paṭisanthāra karaṇanti idaṃ āciṇṇam, tasseva āciṇṇassa akaraṇam anāciṇṇam nāma.

Suttantapariyāyena cattāro satipaṭṭhānā -pa- aṭṭhaṅgiko maggoti idaṃ **paññattaṃ** nāma, tayo satipaṭṭhānā -pa- navaṅgiko maggoti idaṃ **apaññattaṃ** nāma. Vinayapariyāyena cattāro pārājikā -pa- timsanissaggiyā pācittiyāti idaṃ paññattaṃ nāma, tayo pārājikā -pa- ekatimsa nissaggiyā pācittiyāti idaṃ apaññattaṃ nāma.

Yaṃ panetaṃ sabbasuttānaṃ pariyosāne **tecimaṃ saddhammaṃ antaradhāpentīti** vuttam, tattha **pañca antaradhānāni** nāma adhigama-antaradhānaṃ paṭipatti-antaradhānaṃ pariyatti-antaradhānaṃ liṅga-antaradhānaṃ dhātu-antaradhānanti. Tattha **adhigamoti** cattāro maggā cattāri phalāni catasso paṭisambhidā tisso vijjā cha abhiññāti. So parihāyamāno paṭisambhidāto paṭṭhāya parihāyati. Buddhānaṃ hi parinibbānato vassasahassameva paṭisambhidā nibbattetuṃ sakkonti, tato paraṃ cha abhiññā, tato tāpi nibbattetuṃ asakkontā tisso vijjā nibbattenti. Gacchante gacchante kāle tāpi nibbattetuṃ asakkontā sukkhavipassakā honti. Eteneva upāyena anāgāmino sakadāgāmino sotāpannāti. Tesu dharantesu adhigamo antarahito nāma na hoti. Pacchimakassa pana sotāpannassa jīvitakkhayena adhigamo antarahito nāma hoti. Idaṃ **adhigama-antaradhānaṃ** nāma.

Paṭipatti-antaradhānaṃ nāma jhānavipassanāmagga phalāni nibbattetuṃ asakkontā catupārisuddhisīlamattaṃ rakkhanti. Gacchante gacchante kāle “sīlaṃ paripuṇṇam katvā rakkhāma, padhānañca anuyuñjāma, na ca maggaṃ vā phalaṃ vā sacchikātuṃ sakkoma, natthi idāni ariyadhammapaṭivedho”ti vosānaṃ āpajjitvā kosajjabahulā aññamaññaṃ na codenti na sārenti akukkucakā honti, tato paṭṭhāya khuddānukhuddakāni maddanti. Gacchante gacchante kāle pācittiyathullaccayāni āpajjanti, tato garukāpattim. Pārājikamattameva tiṭṭhati. Cattāri pārājikāni rakkhantānaṃ bhikkhūnaṃ satēpi sahassepi dharamāne paṭipatti antarahitā nāma na hoti. Pacchimakassa pana bhikkhuno

sīlabhedena vā jīvitakkhayena vā antarahitā hotīti idaṃ **paṭṭipatti-antaradhānaṃ** nāma.

Pariyattī tepiṭakaṃ Buddhavacanaṃ sātṭhakathā Pāḷi. Yāva sā tiṭṭhati, tāva pariyatti paripuṇṇā nāma hoti. Gacchante gacchante kāle rājayuvarājāno¹ adhammikā honti, tesu adhammikesu rājāmaccādayo adhammikā honti, tato raṭṭhajanapadavāsinoti. Etesaṃ adhammikatāya devo na sammā vassati, tato sassāni na sampajjanti. Tesu asampajjantesu paccayadāyakā bhikkhusaṃghassa paccaye dātuṃ na sakkonti, bhikkhū paccayehi kilamantā antevāsike saṅgahetuṃ na sakkonti. Gacchante gacchante kāle pariyatti parihāyati, atthavasena dhāretuṃ na sakkonti, Pāḷivaseneva dhārenti. Tato gacchante gacchante kāle Pāḷimpi sakalaṃ dhāretuṃ na sakkonti, paṭṭhamaṃ Abhidhammapiṭakaṃ parihāyati. Parihāyamānaṃ matthakato paṭṭhāya parihāyati. Paṭṭhamameva hi Paṭṭhānamahāpakaraṇaṃ parihāyati, tasmim parihīne Yamakaṃ, Kathāvattu, Puggalapañṇatti, Dhātukathā, Vibhaṅgo, Dhammasaṅgahoti.

Evam Abhidhammapiṭake parihīne matthakato paṭṭhāya Suttantapiṭakaṃ parihāyati. Paṭṭhamaṃ hi Aṅguttaranikāyo parihāyati, tasmimpi paṭṭhamaṃ Ekādasakanipāto, tato Dasakanipāto -pa- tato Ekakanipātoti. Evam Aṅguttare parihīne matthakato paṭṭhāya Saṃyuttanikāyo parihāyati. Paṭṭhamaṃ hi Mahāvaggo parihāyati, tato Saḷāyatanavaggo. Khandhavaggo, Nidānavaggo Sagāthāvaggoti. Evam Saṃyuttanikāye parihīne matthakato paṭṭhāya Majjhimanikāyo parihāyati. Paṭṭhamaṃ hi Uparipaṇṇāsako parihāyati, tato Majjhimapañṇāsako, tato Mūlapañṇāsakoti. Evam Majjhimanikāye parihīne Matthakato paṭṭhāya Dīghanikāyo parihāyati. Paṭṭhamaṃ hi Pāthikavaggo parihāyati. Tato Mahāvaggo, tato Sīlakkhandhavaggoti. Evam Dīghanikāye parihīne Suttantapiṭakaṃ parihīnaṃ nāma hoti. Vinayapiṭakena saddhiṃ Jātakameva dhārenti. Vinayapiṭakaṃ lajjinova dhārenti, lābhakāmā pana “suttante kathitepi sallakkhentā natthī”ti jātakameva dhārenti. Gacchante gacchante

1. Kaliyugarājāno (Sī), kaliyuge rājayuvarājāno (Syā)

kāle Jātakampi dhāretuṃ na sakkonti. Atha nesaṃ paṭhamāṃ Vessantarajātakāṃ parihāyati, tato paṭilomakkamena Puṇṇakajātakāṃ, Mahānāradaajātakānti pariyosāne Apaṇṇakajātakāṃ parihāyati. Evaṃ jātake parihīne Vinayapiṭakameva dhārenti.

Gacchante gacchante kāle Vinayapiṭakampi matthakato paṭṭhāya parihāyati. Paṭhamāṃ hi Parivāro parihāyati, tato Khandhako, Bhikkhunīvibhaṅgo, Mahāvibhaṅgoti anukkamena Uposathakkhandhakamattameva dhārenti. Tadāpi pariyatti antarahitā na hoti. Yāva pana manussesu cātuppadikagāthāpi pavattati, tāva pariyatti anantarahitāva hoti. Yadā saddho pasanno rājā hatthikkhandhe suvaṇṇacaṅkoṭakamhi sahasatthavikāṃ ṭhapāpetvā “Buddhehi kathitaṃ cātuppadikagāthāṃ jānanto imaṃ sahasaṃ gaṇhatū”ti nagare bheriṃ carāpetvā gaṇhanakāṃ alabhitvā “ekavāraṃ carāpīte nāma suṇantāpi honti assuṇantāpi”ti yāvatatiyaṃ carāpetvā gaṇhanakāṃ alabhitvā rājapurisā taṃ sahasatthavikāṃ puna rājakulaṃ pavesenti, tadā pariyatti antarahitā nāma hoti. Idāṃ **pariyatti-antaradhānaṃ** nāma.

Gacchante gacchante kāle cīvaraggahaṇaṃ pattaggahaṇaṃ samiñjanapasāraṇaṃ ālokitavilokitaṃ na pāsādikaṃ hoti, Nigaṇṭhasamaṇā viya alābupattāṃ bhikkhū pattāṃ aggabāhāya pakkhipitvā ādāya vicaranti, ettāvātāpi liṅgaṃ anantarahitameva hoti. Gacchante gacchante pana kāle aggabāhato otāretvā hatthena vā sikkāya vā olambitvā¹ vicaranti, cīvarampi rajanasāruppaṃ akatvā oṭṭhatṭhivaṇṇaṃ katvā vicaranti. Gacchante gacchante kāle rajanampi na hoti dasacchindanampi ovaṭṭikavijjhanampi, kappamattāṃ katvā vaḷaṅjenti. Puna ovaṭṭikāṃ vijjhivā kappāṃ na karonti. Tato ubhayampi akatvā dasā chetvā paribbājakā viya caranti. Gacchante gacchante kāle “ko iminā amhākaṃ attho”ti khuddakaṃ kāsāvakaṇḍaṃ hatthe vā gīvāya vā bandhanti, kesesu vā allīyāpenti, dārabharaṇaṃ vā karontā kasitvā vapitvā jīvikaṃ kappentā vicaranti. Tadā dakkhiṇaṃ dentā saṃghaṃ uddissa etesaṃ denti. Idāṃ sandhāya Bhagavatā vuttaṃ “bhavissanti kho paṇānanda anāgatamaddhānaṃ gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā dussīlā pāpadhamā, tesu dussīlesu saṃghaṃ uddissa dānaṃ dassanti, tadāpāhaṃ Ānanda saṃghagataṃ dakkhiṇaṃ

1. Olaggetvā (Sī)

asaṅkheyyaṃ appameyyaṃ vadāmi”¹. Tato gacchante kāle nānāvidhāni kammāni karontā “papañco esa, kiṃ iminā amhākaṃ”²ti kāsāvakhaṇḍaṃ chinditvā araṇṇe khipanti. Etasmiṃ kāle liṅgaṃ antarahitaṃ nāma hoti. Kassapadasabalassa kira kālato paṭṭhāya yonakānaṃ setavattham² pārupitvā caraṇaṃ cārittaṃ jātanti. Idaṃ **liṅga-antaradhānaṃ** nāma.

(Dhātu-antaradhānaṃ pana evaṃ vedītabbaṃ—tīṇi parinibbānāni kilesaparinihbānaṃ khandhaparinihbānaṃ dhātuparinihbānanti. Tattha kilesaparinihbānaṃ Bodhipallaṅke ahoṣi, khandhaparinihbānaṃ Kusinārāyaṃ, dhātuparinihbānaṃ anāgate bhavissati. Kathaṃ?)³ Tato tattha tattha sakkārasammānaṃ alabhamānā dhātuyo Buddhānaṃ adhiṭṭhānabalena sakkārasammānalabhanakaṭṭhānaṃ gacchanti. Gacchante gacchante kāle sabbaṭṭhānesu sakkārasammāno na hoti. (Sāsanassa hi osakkanakāle imasmiṃ Tambapaṇḍīpe sabbā dhātuyo sannipatitvā Mahācetiyaṃ, tato Nāgadīpe Rājāyatanacetiyaṃ, tato Bodhipallaṅkaṃ gamissanti. Nāgabhavanatopi devalokatopi brahmalokatopi dhātuyo Mahābodhipallaṅkameva gamissanti. Sāsapamattāpi dhātu antarā na nassissati)³. Sabbā dhātuyo Mahābodhimaṇḍe sannipatitvā Buddharūpaṃ gahetvā Bodhimaṇḍe pallaṅkena nisinnabuddhasarīrasiriṃ⁴ dassenti⁵. Dvattimsa mahāpurisalakkhaṇāni asīti anubyañjanāni byāmapabhāti sabbam paripuṇṇameva hoti. Tato yamakapāṭihāriyadivase viya pāṭihāriyaṃ katvā dassenti⁵. Tada⁶ manussabhūtasatto nāma tattha gato⁷ natthi, dasasahassacakkavāḷe pana devatā sabbāva sannipatitvā “ajja Dasabalo parinihbāyati, itodāni paṭṭhāya andhakāraṃ bhavissati”⁷ti paridevanti. Atha dhātusarīrato tejo samuṭṭhāya taṃ sarīraṃ apanṇattikabhāvaṃ⁸ gameti. (Dhātusarīrato samuṭṭhitā jālā yāva brahmalokā uggacchissati, sāsapamattāya sesāyapi dhātuyā sati ekajālāva bhavissati. Dhātūsu pariyādānaṃ gatāsu pacchijjissati. Evaṃ mahantaṃ ānubhāvaṃ dassetvā

1. Ma 3. 299 piṭṭhe.

3. () etthantare pāṭho Sihaḷapotthake natthi.

5. Dassessanti (Ka)

7. Gantā (Sī)

2. Kāle tesam setakāni vatthāni (Syā, Ka)

4. Nisinnabuddhasiriṃ (Syā, Ka)

6. Taṃ ṭhānaṃ (Sī, Syā)

8. Apanṇakabhāvaṃ (Ka)

dhātuyo antaradhāyanti.)¹ Tadā sannipatitā devasaṃghā² Buddhānaṃ parinibbutadivase viya dibbagandhamālātūriyādīhi sakkāraṃ katvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā “anāgate uppajjanakaṃ Buddhaṃ passituṃ labhissāma Bhagavā”ti vatvā sakasakaṭṭhānameva gacchanti. Idaṃ **dhātu-antaradhānaṃ** nāma.

Imassa pañcavidhassa antaradhānassa pariyatti-antaradhānameva mūlaṃ. Pariyattiyā hi antarahitāya paṭipatti antaradhāyati, pariyattiyā ṭhitāya paṭipatti patiṭṭhāti. Teneva imasmiṃ dīpe Caṇḍālatissamahābhaye Sakko devarājā mahā-uḷumpaṃ māpetvā bhikkhūnaṃ ārocāpesi “mahantaṃ bhayaṃ bhavissati, na sammā devo vassissati, bhikkhū paccayehi kilamantā pariyattiṃ sandhāretuṃ na sakkhissanti, paratīraṃ gantvā ayyehi jīvitaṃ rakkhituṃ vaṭṭati. Imaṃ mahā-uḷumpaṃ āruyha gacchatha bhante. Yesaṃ ettha nisajjaṭṭhānaṃ nappahoti, te kaṭṭhakaṇḍepi uraṃ ṭhapetvā gacchantu, sabbesampi bhayaṃ na bhavissati”ti. Tadā samuddatīraṃ patvā saṭṭhi bhikkhū katikaṃ katvā “amhākaṃ ettha gamanakiccaṃ natthi, mayaṃ idheva hutvā tepiṭakaṃ rakkhissāmā”ti tato nivattitvā Dakkhiṇamalaya janapadaṃ gantvā kandaṃ ulapaṇṇehi jīvikaṃ kappentā vasimsu. Kāye vahante nisīditvā sajjhāyaṃ karonti, avahante vālikaṃ ussāretvā³ parivāretvā sīsāni ekaṭṭhāne katvā pariyattiṃ sammasanti. Iminā niyāmena dvādasa saṃvaccharāni sāṭṭhakathaṃ tepiṭakaṃ paripuṇṇaṃ katvā dhārayimsu.

Bhaye vūpasante sattaṣaṭṭha bhikkhū attano gataṭṭhāne sāṭṭhakathe tepiṭake ekakkharampi ekabyañjanampi anāsetvā imameva dīpamāgama Kallagāmajanapade Maṇḍalārāma vihāraṃ pavimsu. Therānaṃ āgamanappavattiṃ⁴ sutvā imasmiṃ dīpe ohīnā saṭṭhi bhikkhū “there passissāmā”ti gantvā therehi saddhiṃ tepiṭakaṃ sodhentā ekakkharampi ekabyañjanampi asantaṃ nāma na passimsu. Tasmiṃ ṭhāne therānaṃ ayaṃ kathā udapādi “pariyatti nu kho sāsanassa mūlaṃ, udāhu paṭipattī”ti. Paṃsukūlikattherā “paṭipattimūlaṃ”ti-āhaṃsu, dhammakathikā “pariyattī”ti. Atha ne therā “tumhākaṃ dvinnampi janānaṃ vacanamatteneva na karoma, jinabhāsitaṃ suttaṃ āharathā”ti āhaṃsu. Suttaṃ āharituṃ na bhāroti⁵ “ime ca

1. () etthantare pāṭho Sīhalapotthake natthi.

2. Sannipatito devasaṃgho (Sī)

4. Āgatapavattiṃ (Sī), āgamanapavuttiṃ (Syā)

3. Ussāpetvā (Sī)

5. Na garūti (Ka)

Subhadda bhikkhū sammā vihareyyum, asuñño loko arahantehi assāti¹.
Paṭipattimūlakam mahārāja Satthusāsanaṃ paṭipattisārakam. Paṭipattiyā
dharantāya² tiṭṭhatī”ti³ suttam āharimsu. Imaṃ suttam sutvā dhammakathikā
attano vādaṭṭhapanatthāya imaṃ suttam āharimsu—

“Yāva tiṭṭhanti suttantā, vinayo yāva dippati.⁴
Tāva dakkhanti⁵ ālokaṃ, sūriye abbhuṭṭhite yathā.

Suttantesu asantesu, pamuṭṭhe vinayamhi ca.
Tamo bhavissati loke, sūriye atthaṅgate yathā.

Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā.
Paṭipattiyam ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhamṣatī”ti.

Imasmim sutte āhaṭe paṃsukūlikattherā tuṅhī ahesum,
dhammakathikattherānaṃyeva vacanaṃ purato ahosi. Yathā hi gavasatassa
vā gavasahassassa vā antare pavēṇipālikāya dhenuyā asati so vaṃso sā
pavēṇi na ghaṭiyati, evamevaṃ āradhāvīpassakānaṃ bhikkhūnaṃ satepi
sahassepī saṃvijjamāne pariyaṭṭiyā asati ariyamaggapaṭivedho nāma na hoti.
Yathā ca nidhikumbhiyā jānanatthāya pāsāṇapitṭhe akkharesu ṭhapitesu⁶
yāva akkharāni dharanti, tāva nidhikumbhi naṭṭhānāma na hoti⁷. Evamevaṃ
pariyaṭṭiyā dharamānāya sāsanaṃ antarahitaṃ nāma na hotīti.

Dutiyapamādādivaggavaṇṇanā

11. Adhammavaggavaṇṇanā

140. Ekādasame vagge **adhammaṃ adhammoti**-ādīni vuttanayeneva
veditabbāni. Sesamettha uttānamevāti.

Adhammavaggavaṇṇanā.

1. Dī 2. 125 piṭṭhe.

3. Khu 11. 136 piṭṭhe Milindapañhe.

5. Rakkhanti (Ka)

7. Nidhikumbhiyo naṭṭhā nāma na honti (Ka)

2. Paṭipattiyam dharantaṃ (Sī, Syā)

4. Dibbati (Ka)

6. Upanibaddhesu (Sī)

12. Anāpattivaggavaṇṇanā

150. Dvādasame pana **anāpattim āpattī**-ādīsu “anāpatti ajānantassa attheyyacittassa namaraṇādhippāyassa anullapanādhippāyassa namocanādhippāyassa”ti tattha tattha vuttā anāpatti **anāpatti** nāma, “jānantassa theyyacittassā”ti-ādinā nayena vuttā āpatti **āpatti** nāma, pañcāpattikkhandhā **lahukāpatti** nāma, dve āpattikkhandhā **garukāpatti** nāma. Dve āpattikkhandhā **duṭṭhullāpatti** nāma, pañcāpattikkhandhā **aduṭṭhullāpatti** nāma. Cha āpattikkhandhā **sāvasesāpatti** nāma, eko pārājikāpattikkhandho **anavasesāpatti** nāma. **Sappaṭikammāpatti** nāma sāvasesāpattiyeva, **appaṭikammāpatti** nāma anavasesāpattiyeva. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Anāpattivaggavaṇṇanā.

13. Ekapuggalavaggavaṇṇanā

170. Ekapuggalavaggassa paṭhame **ekapuggaloti** eko puggalo. Ettha **ekoti** dutiyādiṭṭhapattho¹ gaṇanaparichedo. **Puggaloti** sammutikathā, na paramatthakathā. Buddhassa hi Bhagavato duvidhā desanā sammutidesanā paramatthadesanā cāti. Tattha “puggalo satto itthi puriso khattiyō brāhmaṇo devo māro”ti evarūpā **sammutidesanā**, “aniccam dukkham anattā khandhā dhātū āyatanāni satipaṭṭhānā”ti evarūpā **paramatthadesanā**. Tattha Bhagavā ye sammutivasena desanam sutvā attham paṭivijjhivā moham pahāya visesam adhigantum samatthā, tesam sammutidesanam deseti. Ye pana paramatthavasena desanam sutvā attham paṭivijjhivā moham pahāya visesamadhigantum samatthā, tesam paramatthadesanam deseti.

Tatrāyam upamā—yathā hi desabhāsākusalo tiṇṇam vedānam atthasamvaṇṇanako ācariyo ye Damiḷabhāsāya vutte attham jānanti, tesam Damiḷabhāsāya ācikkhati. Ye andhabhāsādīsu aññatarāya

1. Dutiyādiṭṭhapatthe (Sī)

bhāsāya, tesam tāya tāya bhāsāya. Evaṃ te māṇavakā chekaṃ byattaṃ ācariyamāgamma khippameva sippaṃ uggaṇhanti. Tattha ācariyo viya Buddho Bhagavā, tayo vedā viya kathetabbabhāve ʘhitāni tīṇi piṭakāni, desabhāsākosallamiva sammutiparamatthakosallaṃ, nānādesabhāsā māṇavakā viya sammutiparamatthavasena paṭivijjhanasamatthā veyyassattā, ācariyassa Damaḷabhāsādi-ācikkhanaṃ viya Bhagavato sammutiparamatthavasena desanā veditabbā. Āha¹ cettha—

“Duve saccāni akkhāsi, Sambuddho vadataṃ varo.
Sammutiṃ paramatthaṅca, tatiyaṃ nupalabbhati.

Saṅketavacanaṃ saccaṃ, lokasammutikāraṇā.
Paramatthavacanaṃ saccaṃ, dhammānaṃ bhūtakāraṇā².

Tasmā vohārakusalassa, Lokanāthassa Satthuno.
Sammutiṃ voharantassa, musāvādo na jāyati”ti.

Apica aṭṭhahi kāraṇehi Bhagavā puggalakathaṃ katheti—
hirottappadīpanatthaṃ kammassakatādīpanatthaṃ
paccattapurisakāradīpanatthaṃ ānantariyadīpanatthaṃ
brahmavihāradīpanatthaṃ pubbenivāsadīpanatthaṃ
dakkhiṇāvisuddhidīpanatthaṃ lokasammutiyā appahānatthaṅcāti.
“Khandhadhātu-āyatanāni hiriyanti ottappanti”ti hi vutte mahājano na jānāti,
sammohamāpajjati, paṭisattu hoti “kimidaṃ khandhadhātu-āyatanāni
hiriyanti ottappanti nāmā”ti. “Itthi hiriyati ottappati, puriso khattiyo
brahmaṇo devo māro”ti vutte pana jānāti, na sammohamāpajjati, na
paṭisattu hoti. Tasmā Bhagavā **hirottappadīpanatthaṃ** puggalakathaṃ
katheti.

“Khandhā kammassakā, dhātuyo āyatanāni”ti vuttepi eseva nayo.
Tasmā Bhagavā **kammassakatādīpanatthaṃ** puggalakathaṃ katheti.

“Veḷuvanādayo mahāvihārā khandhehi kārapitā, dhātūhi āyatanehi”ti
vuttepi eseva nayo. Tasmā Bhagavā **paccattapurisakāradīpanatthaṃ**
puggalakathaṃ katheti.

1. Āhu (Ka)

2. ...kāraṇaṃ (Ka)

“Khandhā mātaraṃ jīvitā voropenti pitaraṃ arahantaṃ, ruhiruppādakammaṃ saṃghabhedakammaṃ karonti dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi eseva nayo. Tasmā Bhagavā **ānantariyadīpanattham** puggalakatham katheti.

“Khandhā mettāyanti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi eseva nayo. Tasmā Bhagavā **brahmavihāradīpanattham** puggalakatham katheti.

“Khandhā pubbenivāsamanussaranti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi eseva nayo. Tasmā Bhagavā **pubbenivāsadīpanattham** puggalakatham katheti.

“Khandhā dānaṃ paṭiggaṇhanti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi mahājano na jānāti, sammohaṃ āpajjati, paṭisattu hoti “kimidaṃ khandhadhātu-āyatanāni paṭiggaṇhanti nāmā”ti. “Puggalā paṭiggaṇhanti sīlavanto kalyāṇadhammā”ti vutte pana jānāti, na sammohaṃ āpajjati, na paṭisattu hoti. Tasmā Bhagavā **dakkhiṇāvisuddhidīpanattham** puggalakatham katheti.

Lokasammutiṃ ca Buddhā Bhagavanto nappajahanti, lokasamaññāya lokaniruttiyā lokābhilāpe tṭhitāyeva dhammaṃ desenti. Tasmā Bhagavā **lokasammutiyā appahānatthampi** puggalakatham katheti.

Iti eko ca so puggalo cāti **ekapuggalo**. Kenatṭhena ekapuggalo? Asadisatṭhena guṇavisitṭhatṭhena asamasamatṭhenāti. So hi dasannaṃ pāramīnaṃ paṭipāṭiyā āvajjanaṃ¹ ādiṃ katvā bodhisambhāraguṇehi ceva Buddhaguṇehi ca sesamahājanena asadisoti **asadisatṭhenapi** ekapuggalo. Ye cassa te guṇā, te sesasattānaṃ guṇehi visitṭhāti **guṇavisitṭhatṭhenapi** ekapuggalo. Purimakā Sammāsambuddhā sabbasattehi asamā, tehi saddhiṃ ayameva eko rūpakāyaguṇehi ceva nāmakāyaguṇehi ca samoti **asamasamatṭhenapi** ekapuggalo.

Loketi tayo lokā sattaloko okāsaloko saṅkhāralokoti. Tesam vitthārakathā Visuddhimage² vuttā. Tesu idha sattaloko adhippeto. Sattaloke uppajjamānopi cesa na devaloke, na brahmaloke, manussalokeyeva uppajjati.

1. Āvajjanapaṭipajjanaṃ (Ka)

2. Visuddhi 1. 198 piṭṭhe.

Manussalokepi na aññasmiṃ cakkavāḷe, imasmimyeva cakkavāḷe uppajjati.
Tatrāpi na sabbaṭṭhānesu.

“Puratthimāya disāya Gajaṅgalaṃ¹ nāma nigamo, tassa parena mahāsālā, tato parā pacchantimā janapadā, orato majjhe. Puratthimadakkhiṇāya disāya Sallavatī nāma nadī, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya Setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchimāya disāya Thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya Usīraddhajo nāma pabbato, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe”² evaṃ paricchinne āyāmato tiyojanasate vitthārato aḍḍhateyyayojanasate parikkhepato navayojanasate Majjhimadeso uppajjati. Na kevalaṅca Tathāgatova, Paccekabuddhā aggasāvaka asīti mahātherā Buddhamātā Buddhapitā cakkavattī rājā aññe ca sārappattā brāhmaṇagahapatikā ettheva uppajjanti.

Uppajjamāno uppajjati idaṃ pana ubhayampi vipakatavacanameva. Uppajjamāno bahujanahitāya³ uppajjati, na aññena kāraṇeṇāti evaṃ panettha attho veditabbo. Evarūpañcettha lakkhaṇaṃ na sakkā etaṃ aññena saddalakkhaṇeṇa paṭibāhituṃ.

Apica uppajjamāno nāma, uppajjati nāma, uppanno nāmāti ayamettha bhedo veditabbo. Esa hi Dīpaṅkarapādamaḷato paṭṭhāya laddhabyākaraṇo Buddhakāraḷe dhamme pariyesanto dasa pāramiyo disvā “ime dhammā mayā pūretabbā”⁴ti katasanniṭṭhāno dānapāramiṃ pūrentopi **uppajjamāno** nāma. Silāpāramī -pa- upekkhāpāramīti imā dasa pāramiyo pūrentopi, dasa upapāramiyo pūrentopi uppajjamāno nāma. Dasa paramatthapāramiyo pūrentopi uppajjamānova nāma. Pañca mahāpariccāge pariccajantopi uppajjamāno nāma. Attatthacariyaṃ ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ⁴ pūrayamānopi uppajjamāno nāma. Kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni Buddhakāraḷe dhamme matthakaṃ pāpentopi uppajjamāno nāma. Vessantarattabhāvaṃ

1. Kajaṅgalaṃ (Sī, Syā)

2. Vi 3. 287 piṭṭhe.

3. Uppajjanto bahujanahitatthāya (Sī, Syā)

4. Ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ buddhicariyaṃ (Sī),
ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ Buddhatthacariyaṃ (Syā)

pahāya Tusitapure paṭisandhim gahetvā saṭṭhivassasatasahassādhikā sattapaṇṇāsavassakoṭiyo tiṭṭhantopi uppajjamāno nāma. Devatāhi yācito pañcamahāvīlokitaṃ viloketvā Mahāmāyādeviyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhantopi, anūnādhike dasa māse gabbhavāsaṃ vasantopi uppajjamāno nāma. Ekūnatimsavassāni agāramajjhe tiṭṭhantopi uppajjamāno nāma. Kāmesu ādīnavāṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā Rāhulabhaddassa jātadivase Channasahāyo Kaṇḍakaṃ vāhanavaram¹ āruya nikkhamantopi uppajjamānova nāma. Tīṇi rajjāni atikkamantopi Anomānadītīre pabbajantopi uppajjamāno nāma. Chabbassāni mahāpadhānaṃ karontopi uppajjamāno nāma. Paripakkagate nāṇe oḷārikāhāraṃ āharantopi uppajjamānova nāma. Sāyanhasamaye Visākhapuṇṇamāya Mahābodhimaṇḍaṃ āruya mārabalaṃ vidhametvā paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussarivā majjhimayāme dibbacakkuṃ parisodhetvā pacchimayāmasamanantare dvādasāṅgaṃ paṭiccasamuppādaṃ anulomapaṭilomato sammāsivā sotāpattimaggaṃ paṭivijjhantopi uppajjamānova nāma. sotāpattiphalakkhaṇepi sakadāgāmimaggaṃ sakadāgāmiphalaṃ anāgāmimaggaṃ anāgāmiphalaṃ uppajjamānova nāma. arahattamaggaṃ pana **uppajjati** nāma. Arahattaphalakkhaṇe **uppanno** nāma. Buddhānaṃ hi sāvakānaṃ viya na paṭipāṭiyā iddhividhaññāḍīni uppajjanti, saheva pana arahattamaggaṃ sakalopi sabbaññutaññāḍīni guṇarāsi āgatova nāma hoti. Tasmā te nipphattasabbakiccattā² arahattaphalakkhaṇe uppannā nāma honti. Imasmimpi sutte arahattaphalakkhaṇānyeva sandhāya “uppajjati”ti veditaḃbo, uppanno hotīti ayañhettha attho.

Bahujanahitāyāti mahājanassa hitatthāya uppajjati. **Bahujanasukhāyā**ti mahājanassa sukhatthāya uppajjati. **Lokānukampāyā**ti sattalokassa anukampaṃ paṭicca uppajjati. Katarasattalokassāti? Yo Tathāgatassa dhammadesanaṃ sutvā amatapānaṃ pivivā³ dhammaṃ paṭivijjhi, tassa⁴. Bhagavatā hi Mahābodhimaṇḍe sattasattāhaṃ vītināmetvā Bodhimaṇḍā Isipatanaṃ āgamma “dveme bhikkhave antā pabbajitena na

1. Kanthakaṃ hayavaram (Sī), Kanthakaṃ assavaram (Syā)

2. Nibbattasabbakiccattā (Sī)

3. Pivi (Sī)

4. Tassatthāya (Ka)

sevitabbā”ti Dhammacakkappavattanasutte¹ desite āyasmatā
 Aññāsikoṇḍaññattherena saddhiṃ aṭṭhārasakoṭisaṅkhā brahmāno
 amatapānaṃ pivimsu, etassa sattalokassa anukampāya uppanno.
 Pañcamadivase Anattalakkhaṇasuttantapariyosāne² pañcavaggiyā therā
 arahatte patiṭṭhahimsu, etassapi sattalokassa anukampāya uppanno. Tato
 Yasadārakappamukhe pañcapaṇṇāsa purise arahatte patiṭṭhāpesi, tato
 Kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa Bhaddavaggiye tayo magge ca tīṇi phalāni ca
 sampāpesi, etassapi sattalokassa anukampāya uppanno. Gayāsīse
 Ādittapariyāyasuttapariyosāne³ jaṭilasahassaṃ arahatte patiṭṭhāpesi,
 Tālaṭṭhivane Bimbisārappamukhā ekādasa nahutā brāhmaṇagahapatikā
 Satthu dhammadesanaṃ sutvā sotāpatti-phale patiṭṭhahimsu, ekaṃ nahutaṃ
 saraṇesu patiṭṭhitaṃ. Tirokuṭṭa-anumodanāvasāne caturāsītiyā paṇasahasseehi
 amatapānaṃ pītaṃ. Sumanamālākārasamāgame caturāsītiyā ca.
 Dhanapālakasamāgame dasahi paṇasahasseehi, Khadiraṅgārajātakasamāgame
 caturāsītiyā paṇasahasseehi, Jambuka-ājīvakasamāgame caturāsītiyā ca.
 Ānandaseṭṭhisamāgame caturāsītiyā ca paṇasahasseehi amatapānaṃ pītaṃ.
 Pāsāṇakacetiye Pārāyanasuttantakathādivase cuddasa koṭiyo amatapānaṃ
 pavimsu. Yamakapāṭihāriyadivase vīsati paṇakoṭiyo, Tāvatiṃsabhavane
 Paṇḍukambalasilāya nisīditvā mātaraṃ kāyasakkhiṃ katvā sattappakaraṇaṃ
 abhidhammaṃ desentassa asīti paṇakoṭiyo, devorohane tiṃsa paṇakoṭiyo,
 Sakkapañhasuttante asīti devatāsahassāni amatapānaṃ pivimsu.
 Mahāsamayāsuttante Maṅgalasuttante Cūlarāhulovāde samacittapaṭipadāyāti
 imesu catūsu ṭhānesu abhisamayāṃ pattasattānaṃ paricchedo natthi.
 Etassapi sattalokassa anukampāya uppannoti. Yāvajjadivasā ito param
 anāgate ca sāsanaṃ nissāya saggamokkhamagge patiṭṭhahantānaṃ vasenāpi
 ayamatto veditabbo.

Devamanussānanti na kevalaṃ devamanussānaṃyeva, avasesānaṃ
 nāgasupaṇṇādīnampi-atthāya hitāya sukhāyeva uppanno.
 Sahetukapaṭisandhike⁴

1. Vi 3. 14; Saṃ 3. 368 piṭṭhesu.

3. Vi 3. 44 piṭṭhe.

2. Vi 3. 18; Saṃ 2. 55 piṭṭhesu.

4. Sahetukapaṭisandhivasena (Ka)

pana maggaphalasadchikiriyāya bhabbe puggale dassetuṃ evaṃ vuttaṃ.
Tasmā etesampi atthāya hitāya sukhāyeva uppannoti veditabbo.

Katamo ekapuggaloti ayaṃ pucchā. Pucchā ca nāmesā pañcavidhā hoti
adiṭṭhajotanā pucchā diṭṭhasaṃsandanā pucchā vimaticchedanā pucchā
anumatipucchā kathetukamyatāpucchāti.

Tāsaṃ idaṃ nānattaṃ—katamā **adiṭṭhajotanā pucchā**. Pakatiyā
lakkhaṇaṃ aññātaṃ hoti adiṭṭhaṃ atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ abhāvitaṃ,
tassa nāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhūtatthāya vibhāvanatthāya
pañhaṃ pucchati, ayaṃ adiṭṭhajotanā pucchā.

Katamā **diṭṭhasaṃsandanā pucchā**. Pakatiyā lakkhaṇaṃ nātaṃ hoti
diṭṭhaṃ tulitaṃ tīritaṃ vibhūtaṃ vibhāvitaṃ, so aññehi paṇḍitehi saddhim
saṃsandanatthāya pañhaṃ pucchati, ayaṃ diṭṭhasaṃsandanā pucchā.

Katamā **vimaticchedanā pucchā**. Pakatiyā saṃsayapakkhando hoti
vimatipakkhando dvelhakaḷāto “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho,
kathaṃ nu kho”ti, so vimaticchedanatthāya pañhaṃ pucchati, ayaṃ
vimaticchedanā pucchā.

Katamā **anumatipucchā**. Bhagavā hi bhikkhūnaṃ anumatiyā pañhaṃ
pucchati “taṃ kiṃ maññatha bhikkhave rūpaṃ niccaṃ vā aniccaṃ vā”ti,
aniccaṃ bhante. Yaṃ paṇāniccaṃ, dukkhaṃ vā taṃ sukhaṃ vāti. Dukkhaṃ
bhante. Yaṃ paṇāniccaṃ dukkhaṃ vipariṇāmadhammaṃ, kallaṃ nu kho
taṃ samanupassituṃ etaṃ mama, esohamasmi, eso me attāti, no hetāṃ
bhanteti, ayaṃ anumati pucchā.

Katamā **kathetukamyatā pucchā**. Bhagavā bhikkhūnaṃ
kathetukamyatāya pañhaṃ pucchati “cattārome bhikkhave satipaṭṭhānā.
Katame cattāro”ti. Ayaṃ kathetukamyatāpucchāti¹.

Tattha Buddhānaṃ purimā tisso pucchā natthi. Kasmā? Buddhānaṃ hi
tīsu addhāsu kiñci saṅkhataṃ addhāvimuttaṃ vā asaṅkhataṃ adiṭṭhaṃ
ajānitaṃ atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ avibhāvitaṃ nāma natthi, tasmā tesāṃ
adiṭṭhajotanāpucchā natthi. Yaṃ pana Bhagavatā attano nāṇena paṭividdhaṃ,
tassa aññena samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā
vā saddhim

1. Khu 7. 263; Khu 8. 50 piṭṭhesu.

saṃsandanakiccaṃ natthi. Tenassa diṭṭhasaṃsandanaṅpucchā natthi. Yasmā panesa akathamkathā tiṇṇavicikiccho sabbadhammesu vihatasaṃsayo, tenassa vimaticchedanaṅpucchā natthi. Itarā pana dve pucchā Bhagavato atthi, tāsu ayaṃ kathetukamyatāpucchāti veditabbā.

Idāni tāya pucchāya puṭṭhaṃ ekapuggalaṃ vibhāvento Tathāgato **Araham Sammāsambuddhoti** āha. Tattha Tathāgatoti aṭṭhahi kāraṇehi Bhagavā Tathāgato—tathā āgatoti Tathāgato, tathā gatoti Tathāgato, tathalakkhaṇaṃ āgatoti Tathāgato, tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti Tathāgato, tathadassitāya Tathāgato, tathavāditāya Tathāgato, tathākāritāya Tathāgato, abhibhavanaṭṭhena Tathāgatoti.

Kathaṃ Bhagavā **tathā āgatoti Tathāgato?** Yathā sabbalokahitāya ussukkamāpannā purimakā Sammāsambuddhā āgatā, yathā Vipassī Bhagavā āgato, yathā Sikhī Bhagavā, yathā Vessabhū Bhagavā, yathā Kakusandho Bhagavā, yathā Koṇāgamano Bhagavā, yathā Kassapo Bhagavā āgatoti. Kim vuttaṃ hoti—yena abhinīhārena ete Bhagavanto āgatā, teneva amhākampi Bhagavā āgato. Atha vā yathā Vipassī Bhagavā -pa- yathā Kassapo Bhagavā dānapāramiṃ pūretvā, sīlanekkhammaṇṇāvīriyakhantisaccādhiṭṭhānamettā-upekkhāpāramiṃ pūretvā imā dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyoti samatiṃsa pāramiyo pūretvā, aṅgapariccāgaṃ nayanadhanarajjaputtadārapariccāganti ime pañca mahāpariccāge pariccajivā, pubbayogapubbacariyadhammakkhānañātathacariyādayo pūretvā buddhacariyāya¹ koṭiṃ patvā āgato, tathā amhākampi Bhagavā āgato. Yathā ca Vipassī Bhagavā -pa- Kassapo Bhagavā cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcīndriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāvetvā brūhetvā āgato, tathā amhākampi Bhagavā āgatoti Tathāgato.

1. Buddhacariyāya (Ka)

Yatheva lokamhi Vipassi-ādayo,
 Sabbaññubhāvaṃ Munayo idhāgatā.
 Tathā ayam Sakyamunīpi āgato,
 Tathāgato vuccati tena cakkhumāti.

Evam tathā āgatoti Tathāgato. (1)

Katham **tathā gatoti Tathāgato?** Yathā sampatijāto Vipassī Bhagavā gato -pa- Kassapo Bhagavā gato, kathañca so gatoti?¹ So hi sampatijātova samehi pādehi pathaviyaṃ patiṭṭhāya uttarābhimukho sattapadavītiḥārena gato. Yathāha “sampatijāto Ānanda bodhisatto samehi pādehi pathaviyaṃ patiṭṭhahitvā uttarābhimukho sattapadavītiḥārena gacchati setamhi chatte anudhāriyamāne, sabbā ca disā anuviloketi, āsabiñca vācaṃ bhāsati ‘aggohamasmi lokassa, jeṭṭhohamasmi lokassa, seṭṭhohamasmi lokassa, ayamantimā jāti, natthi dāni punabbhavo’ti”². Tañcassa gamanaṃ tathaṃ ahosi avitathaṃ anekesaṃ visesādhigamānaṃ pubbanimittabhāvena. Yañhi so sampatijātova samehi pādehi patiṭṭhahi, idamassa caturiddhipādapaṭilābhassa pubbanimittam, uttarābhimukhabhāvo pana sabbalokuttarabhāvassa³ pubbanimittam, sattapadavītiḥāro sattabojjhaṅgaratanapaṭilābhassa, “suvaṇṇadaṇḍā vītipatanti cāmarā”⁴ ettha vuttacāmarukkhepo pana sabbatitthiyanimmathanassa pubbanimittam, setacchattadhāraṇaṃ arahattaphalavimuttivaravimalasetacchattapaṭilābhassa pubbanimittam, sabbadisānuvilokanaṃ sabbaññutānāvaraṇaṇāṇapaṭilābhassa pubbanimittam, āsabhivācābhāsanam appaṭivattiyavaradhammacakkappavattanassa pubbanimittam. Tathā ayam Bhagavāpi gato. Tañcassa gamanaṃ tathaṃ ahosi avitathaṃ tesamyeva visesādhigamānaṃ pubbanimittabhāvena. Tenāhu porāṇā—

“Muhuttajātova Gavampatī yathā,
 Samehi pādehi phusī vasundharam.
 So vikkamī satta padāni Gotamo,
 Setañca chattaṃ anudhārayuṃ marū.

1. Tathā ca amhākampi Bhagavā gatoti Tathāgato (Ka)

3. Sabbalokuttarapaṭilābhassa (Ka)

2. Ma 3. 164 piṭṭhe.

4. Khu 1. 386 piṭṭhe.

Gantvāna so satta padāni Gotamo,
 Disā vilokesi samā samantato.
 Aṭṭhaṅgupetaṃ giramabbhudīrayi,
 Sīho yathā pabbatamuddhaniṭṭhito”ti.

Evam tathā gatoti Tathāgato.

Atha vā yathā Vipassī Bhagavā -pa- yathā Kassapo Bhagavā, ayampi Bhagavā tatheva nekkhammena kāmacchandaṃ pahāya gato, abyāpādena byāpādaṃ, ālokasaññāya thinamiddhaṃ, avikkhepena uddhaccakukkuccaṃ, dhammavavathhānena vicikicchaṃ pahāya gato, ñāṇena avijjaṃ padāletvā gato, pāmojjena aratiṃ vinodetvā, paṭhamajjhānena nīvaraṇakavāṭaṃ ugghāṭetvā, dutiyajjhānena vitakkavicāraṃ¹ vūpasametvā, tatiyajjhānena pītiṃ virājetvā, catutthajjhānena sukhadukkhaṃ pahāya, ākāsaññāyatanasamāpattiyā rūpasaññāpaṭighasaññānānattasaññāyo samatikkamitvā, viññāṇaṇcāyatanasamāpattiyā ākāsaññāyatanasaññāṃ, ākiñcaññāyatanasamāpattiyā viññāṇaṇcāyatanasaññāṃ, nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā ākiñcaññāyatanasaññāṃ samatikkamitvā gato.

Aniccānupassanāya niccasaññāṃ pahāya, dukkhānupassanāya sukhasaññāṃ, anattānupassanāya attasaññāṃ, nibbidānupassanāya nandiṃ, virāgānupassanāya rāgaṃ, nirodhānupassanāya samudayaṃ, paṭinissaggānupassanāya² ādānaṃ khayānupassanāya ghanasaññāṃ, vayānupassanāya āyūhanaṃ, vipariṇāmānupassanāya dhūvasaññāṃ, animittānupassanāya nimittasaññāṃ, appaṇihitānupassanāya paṇidhiṃ, suññatānupassanāya abhinivesaṃ, adhipaññādhammavipassanāya sārādānābhinivesaṃ, yathābhūtañāṇadassanena sammohābhinivesaṃ, ādīnavānupassanāya ālayābhinivesaṃ, paṭisaṅkhānupassanāya appaṭisaṅkhaṃ, vivaṭṭānupassanāya saṃyogābhinivesaṃ, sotāpattimaggena diṭṭhekaṭṭhe kilese bhañjitvā, sakadāgāmimaggena oḷārike kilese pahāya, anāgāmimaggena aṇusahagate kilese samugghāṭetvā, arahattamaggena sabbakilese samucchinditvā gato. Evampi tathā gatoti Tathāgato. (2)

1. Vitakkavicāradhūmaṃ (Sī)

2. Upasamānupassanāya (Sī, Syā)

Katham **tathalakkhaṇam āgatoti Tathāgato?** Pathavīdhātuyā
kakkhalattalakkhaṇam tatham avitatham, āpodhātuyā paggharaṇalakkhaṇam,
tejodhātuyā uṇhattalakkhaṇam, vāyodhātuyā vitthambhanalakkhaṇam,
ākāsadhātuyā asamphuṭthalakkhaṇam, viññādhātuyā vijānanalakkhaṇam.

Rūpassa ruppanalakkhaṇam, vedanāya vedayitalakkhaṇam, saññāya
sañjānanalakkhaṇam, saṅkhārānam abhisāṅkharāṇalakkhaṇam, viññāssa
vijānanalakkhaṇam.

Vitakkassa abhiniropanalakkhaṇam, vicārassa anumajjanalakkhaṇam,
pītiyā pharaṇalakkhaṇam, sukhasa sātālakkhaṇam, cittaekaggatāya
avikkhepalakkhaṇam, phassassa phusanalakkhaṇam.

Saddhindriyassa adhimokkhalakkhaṇam, vīriyindriyassa
paggahalakkhaṇam, satindriyassa upaṭṭhānalakkhaṇam, samādhindriyassa
avikkhepalakkhaṇam, paññindriyassa pajānanalakkhaṇam.

Saddhābalassa assaddhiye akampiyalakkhaṇam, vīriyabalassa kosajje,
satibalassa muṭṭhassacce, samādhibalassa uddhacce, paññābalassa avijjāya
akampiyalakkhaṇam.

Satisambojjhaṅgassa upaṭṭhānalakkhaṇam,
dhammavicayasambojjhaṅgassa pavicayalakkhaṇam, vīriyasambojjhaṅgassa
paggahalakkhaṇam, pītisambojjhaṅgassa pharaṇalakkhaṇam,
passaddhisambojjhaṅgassa vūpasamalakkhaṇam, samādhisambojjhaṅgassa
avikkhepalakkhaṇam, upekkhāsambojjhaṅgassa paṭisaṅkhānalakkhaṇam.

Sammādiṭṭhiyā dassanalakkhaṇam, sammāsaṅkappassa
abhiniropanalakkhaṇam, sammāvācāya pariggahalakkhaṇam,
sammākammantassa samuṭṭhānalakkhaṇam, sammā-ājīvassa
vodānalakkhaṇam, sammāvāyāmassa pagghahalakkhaṇam, sammāsatiyā
upaṭṭhānalakkhaṇam, sammāsamādhissa avikkhepalakkhaṇam.

Avijjāya aññāṇalakkhaṇam, saṅkhārānam cetanānalakkhaṇam, viññāssa
vijānanalakkhaṇam, nāmassa namanalakkhaṇam, rūpassa
ruppanalakkhaṇam, saḷāyatanassa āyatanalakkhaṇam, phassassa
phusanalakkhaṇam, vedanāya vedayitalakkhaṇam, taṇhāya hetulakkhaṇam,
upādānassa gahaṇalakkhaṇam, bhavassa āyūhanalakkhaṇam, jātiyā
nibbatilakkhaṇam, jarāya jīraṇalakkhaṇam, maraṇassa cutilakkhaṇam.

Dhātūnaṃ suññatālakkaṇaṃ, āyatanānaṃ āyatanalakkaṇaṃ, satipaṭṭhānānaṃ upaṭṭhānalakkaṇaṃ, sammappadhānānaṃ padahanalakkaṇaṃ, iddhipādānaṃ ijjhanalakkaṇaṃ, indriyānaṃ adhipatilakkaṇaṃ, balānaṃ akampiyalakkaṇaṃ, bojjhaṅgānaṃ niyyānalakkaṇaṃ, maggassa hetulakkaṇaṃ.

Saccānaṃ tathalakkaṇaṃ, samathassa avikkhepalakkaṇaṃ, vipassanāya anupassanālakkaṇaṃ, samathavipassanānaṃ ekarasalakkaṇaṃ, yuganaddhānaṃ anativattanalakkaṇaṃ.

Sīlavisuddhiyā samvaraṇalakkaṇaṃ, cittavisuddhiyā avikkhepalakkaṇaṃ, diṭṭhivisuddhiyā dassanalakkaṇaṃ.

Khaye nāṇassa samucchedalakkaṇaṃ, anuppāde nāṇassa passaddhilakkaṇaṃ.

Chandassa mūlalakkaṇaṃ, manasikārassa samuṭṭhānalakkaṇaṃ, phassassa samodhānalakkaṇaṃ, vedanāya samosaraṇalakkaṇaṃ, samādhissa pamukhalakkaṇaṃ, satiṃ ādhipateyyalakkaṇaṃ, paññāya tatuttariyalakkaṇaṃ, vimuttiyā sāralakkaṇaṃ, amatogadhassa nibbānassa pariyoṣānalakkaṇaṃ tathaṃ avitathaṃ. Evaṃ tathalakkaṇaṃ nāṇagatiyā āgato avirajjhivā patto anuppattoti Tathāgato. Evaṃ tathalakkaṇaṃ āgatoti Tathāgato. (3)

Kathaṃ tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti Tathāgato?
Tathadhammā nāma cattāri ariyasaccāni. Yathāha “cattārimāni bhikkhave tathāni avitathāni anaññathāni. Katamāni cattāri, ‘idaṃ dukkhaṃ’ ti bhikkhave tathametaṃ avitathametaṃ anaññathametan”¹ vitthāro. Tāni ca Bhagavā abhisambuddho, tasmā tathānaṃ abhisambuddhattā Tathāgatoti vuccati. Abhisambodhattho hi ettha gatasaddo.

Apica jarāmaṇassa jātipaccayasambhūtasamudāgataṭṭho tatho avitatho anaññatho -pa-. Saṅkhārānaṃ avijjāpaccayasambhūtasamudāgataṭṭho tatho avitatho anaññatho. Tathā avijjāya saṅkhārānaṃ paccayaṭṭho, saṅkhārānaṃ viññāṇassa paccayaṭṭho -pa-. Jātiyā jarāmaṇassa paccayaṭṭho tatho avitatho anaññatho. Tam sabbam Bhagavā abhisambuddho.

Tasmāpi tathānaṃ dhammānaṃ abhisambuddhattā Tathāgatoti vuccati.
Evaṃ tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti Tathāgato. (4)

Kathaṃ **tathadassitāya Tathāgato? Bhagavā** yaṃ sadevake loke -pa-
sadevamanussāya aparimāṇasu lokadhātūsu aparimāṇānaṃ sattānaṃ
cakkhuvāre āpāthaṃ āgacchantāṃ rūpārammaṇānaṃ nāma atthi, taṃ
sabbākārato jānāti passati. Evaṃ jānatā passatā ca tena taṃ
iṭṭhāniṭṭhādivasena vā diṭṭhasutamutaviññātesu labbhamānakapadavasena vā
“katamaṃ taṃ rūpaṃ rūpāyatanaṃ, yaṃ rūpaṃ catunnaṃ mahābhūtānaṃ
upādāya vaṇṇanibhā sanidassanaṃ sappaṭighaṃ nīlaṃ pītakaṃ”¹
nayena anekehi nāmehi terasahi vārehi dvepaññāsāya nayehi vibhajjamaṇaṃ
tathameva hoti, vitathaṃ natthi. Esa nayo sotadvārādīsipi
āpāthamāgacchantesu saddādīsū. Vuttañhetā Bhagavatā “yaṃ bhikkhave
sadevakassa lokassa -pa- sadevamanussāya diṭṭhaṃ sutāṃ mutāṃ viññātaṃ
pattāṃ pariyesitaṃ anuvicaritaṃ manasā, tamahaṃ jānāmi, tamahaṃ
abbhaññāsim, taṃ Tathāgatassa viditaṃ, taṃ Tathāgato na upaṭṭhāsī”².
Evaṃ tathadassitāya Tathāgato. Tattha tathadassī-atthe Tathāgatoti
padasambhavo veditabbo. (5)

Kathaṃ **tathavāditāya Tathāgato?** Yaṃ rattim Bhagavā Bodhimaṇḍe
Aparājitapallaṅke nisinno tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā anuttaraṃ
sammāsambodhiṃ abhisambuddho, yañca rattim yamakasālānaṃ antare
anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi, etthantare
pañcaccattālīsavassaparimāṇe kāle paṭhamabodhiyāpi majjhimabodhiyāpi
pacchimabodhiyāpi yaṃ Bhagavatā bhāsitaṃ Suttaṃ Geyyaṃ -pa-
Vedallaṃ, sabbaṃ taṃ atthato ca byañjanato ca anupavajjaṃ anūnaṃ
anadhikaṃ sabbākārāparipuṇṇaṃ rāgamadanimmadanaṃ
dosamohadanimmadanaṃ, natthi tattha vālaggamattampi avakkhalitaṃ³,
sabbaṃ taṃ ekamuddikāya lañchitaṃ viya ekanālikāya mitaṃ viya
ekatulāya tulitaṃ viya ca tathameva hoti avitathaṃ. Tenāha “yañca Cunda
rattim Tathāgato anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhati, yañca rattim
anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, yaṃ etasmiṃ antare

1. Abhi 1. 162 piṭṭhe.

2. Am 1. 333 piṭṭhe.

3. Pakkhalitaṃ (Ka)

bhāsati lapati niddisati, sabbaṃ taṃ tatheva hoti no aññathā. Tasmā Tathāgatoti vuccatī”ti¹. Gadattho hi ettha gatasaddo. Evaṃ tathavāditāya Tathāgato.

Apica āgadanāṃ āgado, vacananti attho. Tatho aviparīto āgado assāti dakārassa takāraṃ katvā Tathāgatoti evampetasmim atthe padasiddhi veditabbā. (6)

Kathaṃ **tathākāritāya Tathāgato?** ()² Bhagavato hi vācāya kāyo anulometi kāyassapi vācā, tasmā yathāvādī tathākārī yathākārī tathāvādī ca hoti. Evaṃ bhūtassa cassa yathā vācā, kāyopi tathā gato, pavattoti attho. Yathā ca kāyo, vācāpi tathā gatāti Tathāgato. Tenevāha “yathāvādī bhikkhave Tathāgato tathākārī, yathākārī tathāvādī. Iti yathāvādī tathākārī, yathākārī tathāvādī. Tasmā ‘Tathāgato’ti vuccatī”ti³. Evaṃ tathākāritāya Tathāgato. (7)

Kathaṃ **abhibhavanaṭṭhena Tathāgato?** Upari Bhavaggaṃ heṭṭhā Avīcim pariyaṃtaṃ katvā tiriyaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu sabbasatte abhibhavati sīlenapi samādhināpi paññāyapi vimuttiyāpi, na tassa tulā vā pamāṇaṃ vā atthi, atulo appameyyo anuttaro rājarājo⁴ devadevo sakkānamatisakko brahmānamatibrahmā. Tenāha “sadevake loke bhikkhave -pa- sadevamanussāya Tathāgato abhibhū anabhibhūto aññadatthu daso vasavattī. Tasmā ‘Tathāgato’ti vuccatī”ti³.

Tatrevaṃ padasiddhi veditabbā—agado viya agado. Ko panesa? Desanāvīlāso ceva puññussayo ca. Tena hesa mahānubhāvo bhisakkā dibbāgadena sappe viya sabbaparappavādino sadevakañca lokāṃ abhibhavati. Iti sabbalokābhibhavane tatho aviparīto desanāvīlāso ceva puññussayo ca agado assāti dakārassa takāraṃ katvā Tathāgatoti veditabbo. Evaṃ abhibhavanaṭṭhena Tathāgato. (8)

1. Dī 3. 111 piṭṭhe.

2. (Bhagavā hi yaṃ vācaṃ bhāsati, tatheva kāyena karoti) (Ka)

3. Am 1. 332 piṭṭhe.

4. Rājātirājā (Ka)

Apica tathāya gatotipi Tathāgato, tatham gatotipi Tathāgato, gatoti avagato atīto patto paṭipannoti attho. Tattha sakalalokam tīraṇapariññāya tathāya gato avagatoti Tathāgato. Lokasamudayam pahānapariññāya tathāya gato atītoti Tathāgato, lokanirodham sacchikiriyāya tathāya gato pattoti Tathāgato, lokanirodhagāminim paṭipadam tathāya gato paṭipannoti Tathāgato. Tena yam vuttam Bhagavatā—

“Loko bhikkhave Tathāgatena abhisambuddho, lokasmā Tathāgato visamyutto. Lokasamudayo bhikkhave Tathāgatena abhisambuddho, lokasamudayo Tathāgatassa pahīno. Lokanirodho bhikkhave Tathāgatena abhisambuddho, lokanirodho Tathāgatassa sacchikato. Lokanirodhagāminī paṭipadā bhikkhave Tathāgatena abhisambuddhā, lokanirodhagāminī paṭipadā Tathāgatassa bhāvitā. Yam bhikkhave sadevakassa lokassa -pa- sabbam tam Tathāgatena abhisambuddham. Tasmā ‘Tathāgato’ti vuccatī”¹.

Tassapi evam attho veditabbo. Idampi ca Tathāgatassa Tathāgatabhāvadīpane mukhamattameva, sabbākārena pana Tathāgatova Tathāgatassa Tathāgatabhāvam vaṇṇeyya.

Arahāṃ Sammāsambuddhoti padadvaye pana ārakattā, arīnam arānañca hatattā, paccayādīnam arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvāti imehi tāva kāraṇehi Arahanti veditabbo. Sammā sāmañca sabbadhammānam buddhattā pana **Sammāsambuddhoti** ayamettha saṅkhepo, vitthārato panetaṃ padadvayam Visuddhimagge² Buddhānussativaṇṇanāyam pakāsitanti.

171. Dutiye **pātubhāvoti** uppatti nipphatti. **Dullabho lokasminti** imasmim satta-loke dullabho sudullabho paramadullabho. Kasmā dullabhōti? Ekavāram dānapāramim pūretvā Buddhena bhavituṃ na sakkā, dve vāre dasa vāre vīsati vāre paññāsa vāre vārasatam vārasahassam vārasatasahassam vāra-koṭṭisatasahassampi dānapāramim pūretvā Buddhena

1. Am 1. 331 piṭṭhe.

2. Visuddhi 1. 191 piṭṭhe.

bhavituṃ na sakkā. Tathā ekadivasaṃ dve divase dasa divase vīsati divase paññāsa divase divasasataṃ divasasahasasāṃ divasasatasahasasāṃ divasakoṭṭisatasahasasāṃ. Ekamāsaṃ dve māse -pa- māsaakoṭṭisatasahasasāṃ. Ekasaṃvaccharaṃ dve saṃvacchare -pa- saṃvaccharakoṭṭisatasahasasāṃ. Ekakappaṃ dve kappe -pa- kappakoṭṭisatasahasasāṃ. Kappānaṃ ekam asaṅkhyeyyaṃ dve asaṅkhyeyyāni tīṇi asaṅkhyeyyāni dānapāramiṃ pūretvā Buddhena bhavituṃ na sakkā. Silapāramīnekkhammapāramī -pa- upekkhāpāramīsipi eseva nayo. Pacchimakoṭṭiyā pana kappasatasahasasādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni dasa pāramiyo pūretvā Buddhena bhavituṃ sakkāti iminā kāraṇena dullabho.

172. Tatiye **acchariyamanusso**ti acchariyo manusso. Acchariyoti andhassa pabbatārohaṇaṃ viya niccaṃ na hotīti attho. Ayaṃ tāva saddanayo. Ayaṃ pana Aṭṭhakathānayo—accharāyoggoti acchariyo, accharaṃ paharivā passitabboti attho. Apica “Tathāgatassa bhikkhave Arahatō Sammāsambuddhassa pātubhāvā cattāro acchariyā abbhutā dhammā pātubhavanti”¹ti¹ evamādīhi anekehi acchariyabbhutadhammehi samannāgatattāpi acchariyamanusso. Āciṇṇamanussotipi acchariyamanusso.

Abhinīhārassa hi sampādake aṭṭha dhamme samodhānetvā Ekabuddhassa sammukhe Mahābodhimaṇḍe mānaṃ bandhitvā nisajjanaṃ nāma² na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tathā Buddhānaṃ santike byākaraṇaṃ labhitvā anivattakena hutvā vīriyādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhāya Buddhakāradhammānaṃ pūraṇampi na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tathā pāramiyo gabbhaṃ gaṇhāpetvā Vessantarattabhāvasadise attabhāve ṭhatvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitānaṃ hatthīnaṃ sattasatāni assānaṃ sattasatānīti evaṃ sattasatakamahādānaṃ datvā Jālikumārasadisāṃ puttaṃ Kaṇhājīnāsadisāṃ dhītaraṃ Maddīdevisadisāṃ bhariyaṅca dānamukhe niyyātetvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā dutiye attabhāve Tusitabhavane paṭisandhiggahaṇampi na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tusitapure yāvatāyukaṃ ṭhatvā devatānaṃ āyācanaṃ sampatīcchitvā pañcamahāvīlokanāṃ viloketvā

1. Am 1. 446 piṭṭhe.

2. Nipajjanaṃ nāma (Sī, Ka)

satassa sampajānassa Tusitapurā cavitvā mahābhogakule
 paṭisandhiggahaṇampi na aññassa kassaci āciṇṇam, sabbaññubodhisattasseva
 āciṇṇam. Tathā paṭisandhiggahaṇadivase dasasahasilokadhātukampanampi,
 satassa sampajānassa mātukucchiyaṃ nivāsoṇi, satassa sampajānassa
 mātukucchito nikkhamanadivase dasasahasilokadhātukampanampi,
 sampatijātassa sattapadavītihāragamanampi, dibbasetacchattadhāraṇampi,
 dibbavāḷabījanukkhepopi, sabbadisāsu sīhaviḷokanaṃ viloketvā attanā
 paṭisamaṃ kañci sattaṃ adisvā ‘aggohamasmi lokassa’¹ti evaṃ
 sīhanādanadanampi, paripākagate ñāṇe mahāsampattiṃ pahāya
 mahābhinnikkhamanampi, Mahābodhimaṇḍe pallaṅkena nisinnassa
 māravijayaṃ ādim katvā pubbenivāsānussatidibbacakkhuvīsodhanāni katvā
 paccūsasamaye sabbaññutaññāṇaṇaṇarāsipaṭividdhakkhaṇe
 dasasahasilokadhātukampanampi, paṭhamadhammadeśanāya anuttaram
 tiparivaṭṭaṃ dhammacakkappavattanampīti evamādi sabbaṃ na aññassa
 kassaci āciṇṇam, Sabbaññubuddhasseva āciṇṇam. Evaṃ āciṇṇamanussotipi
 acchariyamanusso.

173. Catutthe **kālakiriyā**ti ekasmim kāle pākaṭā kiriyāti kālakiriyā.
 Tathāgato hi pañcacattālīsa vassāni ṭhatvā tīṇi piṭakāni pañca nikāye
 navaṅgaṃ Satthusāsaṇaṃ caturāsīti dhammakkhandaśasāni pakāsetvā
 mahājanam nibbānaninnaṃ nibbānaṇaṇaṃ katvā yamakasālānamantare
 nipanno bhikkhusaṅgham āmantetvā appamādena ovaditvā sato sampajāno
 anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Ayamassa kiriyā¹ yāvajjatanā
 pākaṭāti ekasmim kāle pākaṭā kiriyāti kālakiriyā. **Anutappā**² hotīti
 anutāpakarā hoti. Tattha cakkavattirañño kālakiriyā ekacakkavāḷe
 devamanussānaṃ anutāpakarā hoti. Buddhānaṃ kālakiriyā
 dasasahaccakkavāḷesu devamanussānaṃ anutāpakarā hoti. Tena vuttaṃ
 “bahuno janassa anutappā hoti”²ti.

174. Pañcame **adutiyo**ti dutiyassa Buddhassa abhāvo adutiyo. Cattāro hi
 buddhā sutabuddho catusaccabuddho Paccekabuddho Sabbaññubuddhoti.
 Tattha bahussuto bhikkhu **sutabuddho** nāma. Khīṇāsavo **catusaccabuddho**

1. Kālakiriyā (Syā, Ka)

2. Ānutappā (Sī)

samattho Buddho hutvā uppajjati. Devesu uppajjamāno dasasahasilokadhātum Vasavattī mahābrāhmā hutvā uppajjati. So tassa kappiyakārako vā ārāmiko vā sampajjati. Iti tatopi seṭṭhataravasenesa dvipadānam aggoti vutto.

175-186. Chaṭṭhādīsu **ekapuggalassa bhikkhave pātubhāvā mahato cakkhussa pātubhāvo hotīti** bhikkhave ekapuggalassa Tathāgatassa Arahato Sammāsambuddhassa pātubhāvena mahantassa cakkhussa pātubhāvo hoti. Tasmim puggale pātubhūte tam pātubhūtameva hoti, na vinā tassa pātubhāvena pātubhavati. **Pātubhāvoti** uppatti nipphatti. Katamassa cakkhussāti? Paññācakkhussa. Kīvarūpassāti? Sāriputtattherassa vipassanāpaññāsadisassa Mahāmoggallānattherassa samādhipaññāsadisassāti. **Ālokādīsupi** eseva nayo. Ubhinnam aggasāvakanam paññā-ālokasadisoyeva hi ettha āloko, paññā-obhāsasadisoyeva obhāso adhippeto. “Mahato cakkhussa, mahato ālokassa, mahato obhāsassā”ti imāni ca pana tīpi lokiyalokuttaramissakāni kathitānīti veditabbāni.

Channam anuttariyānanti uttaritaravirahitānam channam uttamadhammānam. Tattha dassanānuttariyam savanānuttariyam lābhānuttariyam sikkhānuttariyam pāricariyānuttariyam anussatānuttariyanti imāni cha anuttariyāni. Imesam pātubhāvo hotīti attho. Āyasmā hi Ānandatthero sāyampātam Tathāgataṃ cakkhuvīññāṇena daṭṭhum labhati, idaṃ **dassanānuttariyam**. Aññopi sotāpanno vā sakadāgāmī vā anāgāmī vā Ānandatthero viya Tathāgataṃ dassanāya labhati, idampi dassanānuttariyam. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabalam dassanāya labhitvā tam dassanam vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, idaṃ dassanameva nāma, mūladassanam pana dassanānuttariyam nāma.

Ānandattheroyeva ca abhikkhaṇam Dasabalassa vacanam sotaviññāṇena sotum labhati, idaṃ **savanānuttariyam**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya Tathāgatassa vacanam savanāya labhanti, idampi savanānuttariyam. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya

Tathāgatassa vacanaṃ sotuṃ labhitvā taṃ savanaṃ vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, idaṃ savanameva nāma, mūlasavanaṃ pana savanānuttariyaṃ nāma.

Ānandattheroyeva ca Dasabale saddham paṭilabhati, idaṃ **lābhānuttariyaṃ**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya Dasabale saddhāpaṭilābham labhanti, idampi lābhānuttariyaṃ. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabale saddhāpaṭilābham labhitvā taṃ lābham vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, ayaṃ lābhoyeva nāma, mūlalābho pana lābhānuttariyaṃ nāma.

Ānandattheroyeva ca Dasabalassa sāsane tisso sikkhā sikkhati, idaṃ **sikkhānuttariyaṃ**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya Dasabalassa sāsane tisso sikkhā sikkhanti, idampi sikkhānuttariyaṃ. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabalassa sāsane tisso sikkhā sikkhitvā tā sikkhā vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, ayaṃ sikkhāyeva nāma, mūlasikkhā pana sikkhānuttariyaṃ nāma.

Ānandattheroyeva ca abhiñham Dasabalam paricarati, idaṃ **pāricariyānuttariyaṃ**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya abhiñham Dasabalam paricaranti, idampi pāricariyānuttariyaṃ. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabalam paricaritvā taṃ pāricariyaṃ vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, ayaṃ pāricariyāyeva nāma, mūlapāricariyā pana pāricariyānuttariyaṃ nāma.

Ānandattheroyeva ca Dasabalassa lokiyalokuttare guṇe anussarati, idaṃ **anussatānuttariyaṃ**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya Dasabalassa lokiyalokuttare guṇe anussaranti, idampi anussatānuttariyaṃ. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabalassa lokiyalokuttare guṇe anussaritvā taṃ anussatiṃ vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, ayaṃ anussatiyeva nāma, mūlānussati pana anussatānuttariyaṃ nāma. Imāni cha anuttariyāni, imesaṃ pātubhāvo hoti. Imāni ca pana cha anuttariyāni lokiyalokuttaramissakāni kathitānīti veditabbāni.

Catunnaṃ paṭisambhidānaṃ sacchikiriyā hotīti catasso hi paṭisambhidāyo atthapaṭisambhidā dhammapaṭisambhidā niruttipaṭisambhidā paṭibhānapaṭisambhidāti. Tattha atthesu ñāṇaṃ atthapaṭisambhidā, dhammesu ñāṇaṃ dhammapaṭisambhidā, atthadhammaniruttābhilāpe ñāṇaṃ niruttipaṭisambhidā, ñāṇesu ñāṇaṃ paṭibhānapaṭisambhidā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro panetāsam abhidhamme¹ āgatoyeva. Imāsaṃ catassannaṃ paṭisambhidānaṃ Buddhuppāde paccakkhikiriyā hoti, na vinā Buddhuppādā. Etāsaṃ sacchikiriyāti attho. Imāpi lokiya lokuttarāva kathitāti veditabbā.

Anekadhātupaṭivedhoti “cakkhudhātu rūpadhātū”ti-ādīnaṃ aṭṭhārasannaṃ dhātūnaṃ Buddhuppādeyeva paṭivedho hoti, na vinā Buddhuppādenāti attho. **Nānādhātupaṭivedho**ti ettha imāva aṭṭhārasa dhātuyo nānāsabhāvato nānādhātuyoti veditabbā. Yo panetāsam “nānāsabhāvā etā”ti evaṃ nānākaraṇato paṭivedho, ayaṃ nānādhātupaṭivedho nāma. **Vijjāvimuttiphala**sacchikiriyāti ettha vijjāti phale ñāṇaṃ, **vimuttīti** tadavasesā phalasampayuttā dhammā. **Sotāpattiphala**sacchikiriyāti sototi paṭhamamaggo, tena sotena pattabbaṃ phalanti² sotāpattiphalaṃ. **Sakadāgāmiphala**dīni pākāṭāneva.

187. **Anuttaranti** niruttaraṃ³. **Dhammacakkanti** seṭṭhacakkaṃ. Cakkasaddo hesa—

“Catubbhi aṭṭhajjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa.
Soḷasāhi ca bāttimsa, atricchaṃ cakkamāsado.
Icchāhatassa posassa, cakkam bhamati matthake”ti⁴—

ettha uracakke⁵ āgato. “Cakkasamāruḷhā jānapadā pariyāyanti”ti⁶ ettha iriyāpathacakke. “Atha kho so bhikkhave rathakāro yaṃ taṃ cakkam chahi māsehi niṭṭhitaṃ, taṃ pavattesi”ti⁷ ettha dārucakke. “Addasā kho Doṇo brāhmaṇo Bhagavato pādesu cakkāni saḥassārāni”ti⁸ ettha lakkhaṇacakke. “Cattārimāni bhikkhave cakkāni, yehi samannāgatānaṃ

1. Abhi 2. 307 piṭṭhādīsu.

2. Pavattaphalanti (Sī)

3. Anuttariyaṃ (Ka)

4. Khu 5. 24, 132 piṭṭhesu.

5. Khuracakke (Ka)

6. Am 1. 179; Am 2. 58 piṭṭhesu.

7. Am 1. 110 piṭṭhe.

8. Am 1. 346 piṭṭhe.

devamanussānaṃ catucakkaṃ vattatī”¹ti ettha sampatticakke. “Dibbaṃ cakkaratanāṃ pātubhavatī”²ti ettha ratanacakke. Idha pana dhammacakke āgato.

Pavattitanti ettha ca dhammacakkaṃ abhinīharati nāma, abhinīhaṭaṃ nāma, uppādeti nāma, uppāditaṃ nāma, pavatteti nāma, pavattitaṃ nāmāti ayaṃ pabhedo veditabbo. Kuto paṭṭhāya dhammacakkaṃ **abhinīharati** nāmāti? Yadā Sumedhabrāhmaṇo hutvā kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā sattasatakamahādānaṃ³ datvā isipabbajjaṃ pabbajitvā pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattesi, tato paṭṭhāya dhammacakkaṃ abhinīharati nāma.

Kuto paṭṭhāya **abhinīhaṭaṃ** nāmāti? Yadā aṭṭha dhamme samodhānetvā Dīpaṅkarapādamaṇḍale Mahābodhimaṇḍatthāya mānaṃ bandhitvā “byākaraṇaṃ aladdhā na vuṭṭhahissāmi”⁴ti vīriyādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhāya nipanno Dasabalassa santikā byākaraṇaṃ labhi, tato paṭṭhāya dhammacakkaṃ abhinīhaṭaṃ nāma.

Kuto paṭṭhāya **uppādeti** nāmāti? Tato paṭṭhāya dānapāramiṃ pūrentopi dhammacakkaṃ uppādeti nāma. Sīlapāramiṃ pūrentopi -pa- upekkhāpāramiṃ pūrentopi dhammacakkaṃ uppādeti nāma. Dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyo pūrentopi, pañca mahāpariccāge pariccajantopi, ñātatthacariyaṃ pūrentopi dhammacakkaṃ uppādeti nāma. Vessantarattabhāve ṭhatvā sattasatakamahādānaṃ datvā puttadāraṃ dānamukhe niyyātetvā pāramikūṭaṃ gahetvā Tusitapure nibbattitvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā devatāhi āyācito paṭiññaṃ datvā pañcamahāvilocanaṃ vilokentopi dhammacakkaṃ uppādetiyeva nāma. Mātukucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhantopi, paṭisandhikkhaṇe dasasahassacakkavālaṃ kampentopi, mātukucchito nikkhantadivase tattheva lokaṃ kampentopi, sampatijāto satta padāni gantvā “aggohamasmī”⁵ti sīhanādaṃ nadantopi, ekūnatimsa saṃvaccharāni agāramajjhe vasantopi, mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhamantopi, Anomānadīṭṭe pabbajantopi mahāpadhāne chabbassāni vīriyaṃ karontopi, Sujātāya dinnam madhupāyāsaṃ bhuñjitvā suvaṇṇapāṭiṃ nadiyā pavāhetvā sāyanhasamaye Bodhimaṇḍavaragato puratthimaṃ lokadhāturaṃ olokeno nisīditvā sūriye dharamāneyeva mārabalaṃ vidhametvā

1. Am 1. 341 piṭṭhe. 2. Dī 2. 141; Ma 3. 211 piṭṭhesu. 3. Sattāhaṃ mahādānaṃ (Si)

paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussarantopi, majjhimayāme dibbacakkhum visodhentopi, paccūsakālasamanantare paccayākāraṃ sammasitvā sotāpattimaggam paṭivijjhantopi, sotāpattiphalaṃ sacchikarontopi, sakadāgāmimaggam sakadāgāmiphalaṃ anāgāmimaggam anāgāmiphalaṃ sacchikarontopi, arahattamaggam paṭivijjhantopi dhammacakkaṃ uppādetiyeva nāma.

Arahattaphalakkhaṇe pana tena dhammacakkaṃ **uppāditam** nāma. Buddhānaṃ hi sakalalokiyalokuttaraguṇarāsi arahattaphaleneva saddhiṃ ijjhati. Tasmā tena tasmim khaṇe dhammacakkaṃ uppāditam nāma hoti.

Kadā **pavatteti** nāma? Bodhimaṇḍe sattasattāhaṃ vītināmetvā Isipatane migadāye Aññākoṇḍaññattheraṃ kāyasakkhim katvā Dhammacakkappavattanasuttantaṃ desento dhammacakkaṃ pavatteti nāma.

Yadā pana Aññākoṇḍaññattherena Dasabalassa desanāññānubhāva-nibbattaṃ savanaṃ labhitvā sabbapaṭhamam dhammo adhigato, tato paṭṭhāya dhammacakkaṃ **pavattitam** nāma hotīti veditabbaṃ. Dhammacakkanti cetam desanāññāṇassapi nāmaṃ paṭivedhaññāṇassapi. Tesu desanāññāṇam lokiyam, paṭivedhaññāṇam lokuttaram. Kassa desanāpaṭivedhaññanti? Na aññassa kassaci Sammāsambuddhasseva desanāññāṇaṇca paṭivedhaññāṇaṇcāti veditabbaṃ.

Sammadevāti hetunā nayena kāraṇeneva. **Anuppavatteti**ti yathā purato gacchantassa pacchato gacchanta taṃ anugacchati nāma, evam paṭhamataram Satthārā pavattitam thero anuppavatteti nāma. Katham? Satthā hi “cattārome bhikkhave satipaṭṭhānā. Katame cattāro”ti kathento dhammacakkaṃ pavatteti nāma, dhammasenāpati Sāriputtattheropi “cattārome āvuso satipaṭṭhānā”ti kathento dhammacakkaṃ anuppavatteti nāma. Sammappadhānādisupi e seva nayo. Na kevalaṇca bodhipakkhiyadhammesu, “cattārimāni bhikkhave ariyasaccāni. Cattārome bhikkhave ariyavaṃsā”ti-ādīsupi ayam nayo netabbova. Evam Sammāsambuddho dhammacakkaṃ pavatteti nāma, thero Dasabalena pavattitam dhammacakkaṃ anuppavatteti nāma.

Evam dhammacakkaṃ anuppavattentena pana therena dhammo desitopi pakāsitopi Satthārāva desito pakāsito hoti. Yo hi koci bhikkhu vā bhikkhunī vā upāsako vā upāsikā vā devo vā Sakko vā

māro vā brahmā vā dhammaṃ desetu pakāsetu, sabbo so Satthārā desito pakāsitova nāma hoti, sesajano pana lekhaḥāarakapakkhe¹ ṭhitova nāma hoti. Kathaṃ? Yathā hi raññā dinnam paṇṇam vācetvā yaṃ yaṃ kammaṃ karonti, taṃ taṃ kammaṃ yena kenaci katampi kāritampi raññā kāritanteva vuccati. Mahārājā viya hi Sammāsambuddho. Rājapaṇṇam viya tepiṭakaṃ Buddhavacanaṃ. Paṇṇadānaṃ viya tepiṭake nayamukhadānaṃ paṇṇam vācetvā taṃtaṃkammānaṃ karaṇaṃ viya catunnaṃ parisānaṃ attano balena Buddhavacanaṃ uggaṇhitvā paresaṃ desanā pakāsanā. Tattha yathā paṇṇam vācetvā yena kenaci katampi kāritampi taṃ kammaṃ raññā kāritameva hoti, evameva yena kenaci desitopi pakāsitopi dhammo Satthārā desito pakāsitova nāma hotīti veditabbo. Sesaṃ sabbattha uttānatthamevāti.

Ekapuggalavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavagga 1. Paṭhamavagga

Etadaggapadavaṇṇanā

188. Etadaggesu paṭhamavaggassa paṭhame **etadagganti** etaṃ aggaṃ. Ettha ca ayaṃ aggasaddo ādikoṭikoṭṭhāsasetṭhesu dissati. “Ajjatagge sammadovārika āvarāmi dvāraṃ Nigaṇṭhānaṃ Nigaṇṭhīnaṃ”ti-ādīsu² hi ādimhi dissati. “Teneva aṅgulaggena taṃ aṅgulaggaṃ parāmaseyya³, ucchaggaṃ veḷaggaṃ”ti-ādīsu koṭiyaṃ. “Ambilaggaṃ vā madhuraggaṃ vā tittakaggaṃ vā⁴, anujānāmi bhikkhave viharaggena vā pariveṇaggena vā bhājetun”ti-ādīsu⁵ koṭṭhāse. “Yāvataṃ bhikkhave sattā apadā vā -pa-Tathāgato tesāṃ aggamakkhāyati”ti⁶ ādīsu seṭṭhe. Svāyamidha koṭiyampi vaṭṭati seṭṭhepi. Te hi therā attano attano ṭhāne koṭibhūtātipi aggā, seṭṭhabhūtātipi. Tasmā etadagganti esā koṭi eso seṭṭhoti ayamettha attho. Eseva nayo sabbasuttesu.

1. Lekhaḥāarakapakkhe nayamukhadāne (Si)

3. Abhi 4. 237 piṭṭhe.

5. Vi 4. 317 piṭṭhe.

2. Ma 2. 43 piṭṭhe.

4. Saṃ 3. 130 piṭṭhe.

6. Am 1. 343; Khu 1. 254 piṭṭhesu.

Ayañca etadaggasannikkhepo nāma catūhi kāraṇehi labbhati aṭṭhuppattito āgamanato ciñṇavasito guṇāṭirekatoti. Tattha koci thero ekena kāraṇena etadaggaṭṭhānam labhati, koci dvīhi, koci tīhi, koci sabbeheva catūhipi āyasmā Sāriputtatthero viya. So hi aṭṭhuppattitopi mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānam labhi āgamanādīhipi. Kathaṃ? Ekasmiṃ hi samaye Satthā Jetavanamahāvihāre viharanto Kaṇḍambarukkhamūle titthiyamaddanam¹ yamakapāṭihāriyam dassetvā “kahaṃ nu kho purimabuddhā yamakapāṭihāriyam katvā vassam upagacchanti”ti āvajjento “Tāvatiṃsabhavane”ti ñatvā dve padantarāni dassetvā tatiyena padena Tāvatiṃsabhavane paccuṭṭhāsi. Sakko devarājā Bhagavantam disvā Paṇḍukambalasilāto uṭṭhāya saddhim devagaṇena paccuggamanam agamāsi. Devā cintayimsu “Sakko devarājā devagaṇaparivuto saṭṭhiyojanāyāmāya Paṇḍukambalasilāya nisīditvāsampattim anubhavati, Buddhānam nāma nisinnakālato paṭṭhāya na sakkā aññena ettha hatthampi ṭhabetun”ti. Satthāpi tattha nisinn² tesam cittācāram ñatvā mahāpaṃsukūliko viya muṇḍapīṭhakam³ sabbameva Paṇḍukambalasilam avattharivā nisīdi. Evam nisīdanto pana attano vā sarīram mahantam katvā māpesi, Paṇḍukambalasilam vā khuddakam akāsīti na sallakkhetabbam. Acinteyyo hi Buddhavisayo. Evam nisinn² pana mātaram kāyasakkhim katvā dasahassacakkavāḷadevatānam “kusalā dhammā akusalā dhammā abyākatā dhammā”ti Abhidhammapīṭakam desesi.

Pāṭihāriyaṭṭhānepi sabbāpi dvādasayojanikā parisā Anuruddhattheram upasaṅkamitvā “kahaṃ bhante Dasabalo gato”ti pucchi. Tāvatiṃsabhavane Paṇḍukambalasilāyam passam upagantvā abhidhammakatham⁴ desetum gatoti. Bhante na mayam Satthāram adisvā gamissāma, kadā Satthā āgamissatīti Satthu āgamanakālam jānāthāti. Mahāmogallānattherassa bhāram karotha, so Buddhānam santikam gantvā sāsanam āharissatīti. Kim pana therassa tattha gantum balam natthīti? Atthi, visesavantānam pana visesam passantūti evamāha. Mahājano Mahāmogallānattheram upasaṅkamitvā

1. Titthiyamathanam (Sī)

3. Khuddapīṭhakam (Sī, Ka)

2. Nisīdantova (Sī)

4. Abhidhammapīṭakam (Sī)

Satthu sāsanaṃ gahetvā āgamanatthāya yāci. Thero passanteyeva mahājane¹ pathaviyaṃ nimujjivā antosinerunā gantvā Satthāraṃ vanditvā āha “bhante mahājano tumhākaṃ dassanakāmo, āgamanadivasaṃ vo jānitum icchatī”ti. Tena hi “ito temāsaccayena Saṅkassanagaradvāre passathā”tissa vadehīti. Thero Bhagavato sāsanaṃ āharitvā mahājanassa kathesi. Mahājano tattheva temāsaṃ khandhāvāraṃ bandhitvā vasi. Cūḷa-anāthapiṇḍiko dvādasayojanāya parisāya temāsaṃ yāgubhattaṃ ādāsi.

Satthāpi sattappakaraṇāni desetvā manussalokaṃ āgamanatthāya ākappaṃ dassesi. Sakko devarājā Vissakammaṃ² āmantetvā Tathāgatassa otaraṇatthāya sopānaṃ māpetum āṇāpesi. So ekato sovaṇṇamayaṃ ekato rajatamayaṃ sopānaṃ māpetvā majjhe maṇimayaṃ māpesi. Satthā maṇimaye sopāne ṭhatvā “mahājano maṃ passatū”ti adhiṭṭhāsi. Attano ānubhāveneva “mahājano Avīcimahānirayaṃ passatū”tipi adhiṭṭhāsi. Nirayadassanena cassa uppannaṣaṃvegataṃ ṇatvā devalokaṃ dassesi. Athassa otarantassa mahābrahmā chattaṃ dhāresi, Sakko devarājā pattaṃ³ gaṇhi, Suyāmo devarājā dibbaṃ vāḷabījanaṃ bīji, Pañcasikho Gandhabbadevaputto Beluvapaṇḍuvīṇaṃ samapaññāsāya mucchanāhi mucchitvā⁴ vādentō purato otari. Buddhānaṃ pathaviyaṃ patiṭṭhitakāle “ahaṃ paṭhamāṃ vandissāmi, ahaṃ paṭhamāṃ vandissāmi”ti mahājano aṭṭhāsi. Saha mahāpathavī-akkamanena pana Bhagavato neva mahājano na asītimahāsāvakaṃ paṭhamakavandanaṃ sampāpuṇiṃsu, Dhammasenāpati Sāriputtattheroyeva pana sampāpuṇi.

Atha Satthā dvādasayojanāya parisāya antare “therassa paññānubhāvaṃ jānantū”ti puthujjanapañcakaṃ pañhaṃ ārabhi. Paṭhamāṃ lokiyamahājano sallakkhessatīti puthujjanapañhaṃ pucchi. Ye ye sallakkhiṃsu, te te kathayiṃsu. Dutiyāṃ puthujjanavisayaṃ atikkamitvā sotāpattimagge pañhaṃ pucchi. Puthujjanā tuṅhī ahesum, sotāpannāva kathayiṃsu. Tato

1. Passantasseva mahājanassa (Sī)

2. Vissukammaṃ (Syā), Visukammaṃ (Ka)

3. Pattacīvaraṃ (Sī)

4. Mucchetvā (Sī)

sotāpannānaṃ visayaṃ atikkamivā sakadāgāminimagge pañhaṃ pucchi. Sotāpannā tuṅhī ahesuṃ, sakadāgāminova kathayimsu. Tesampi visayaṃ atikkamivā anāgāminimagge pañhaṃ pucchi. Sakadāgāmino tuṅhī ahesuṃ, anāgāminova kathayimsu. Tesampi visayaṃ atikkamivā arahattamagge pañhaṃ pucchi. Anāgāmino tuṅhī ahesuṃ, arahantāva kathayimsu. Tato heṭṭhimakoṭito paṭṭhāya abhiññāte abhiññāte sāvake pucchi, te attano attano paṭisambhidāvisaye ṭhatvā kathayimsu. Atha Mahāmoggallānaṃ pucchi, sesasāvakaṃ tuṅhī ahesuṃ, therova kathesi. Tassāpi visayaṃ atikkamivā Sāriputtattherassa visaye pañhaṃ pucchi. Mahāmoggallāno tuṅhī ahosi, Sāriputtattherova kathesi. Therassāpi visayaṃ atikkamivā Buddhavisaye pañhaṃ pucchi. Dhammasenāpati āvajjentopi passituṃ na sakkoti, puratthimapacchimuttaradakkhiṇā catasso disā catasso anudisāti ito cito ca olokeno pañhuppattiṭṭhānaṃ sallakkhetuṃ nāsakkhi.

Satthā therassa kilamanabhāvaṃ jānitvā “Sāriputto kilamati, nayamukhamassa dassessāmi”ti “āgamehi tvaṃ Sāriputtā”ti vatvā “nāyaṃ tuyhaṃ visayo pañho, Buddhānaṃ esa visayo Sabbaññūnaṃ yasassīnaṃ”ti Buddhavisayabhāvaṃ ācikkhitvā “Bhūtamidanti Sāriputta samanupassasī”ti¹ āha. Thero “catumahābhūtikakāyapariggahaṃ me Bhagavā ācikkhatī”ti ṇatvā “aññātaṃ Bhagavā, aññātaṃ Sugatā”ti āha. Etasmim ṭhāne ayaṃ kathā udapādi—mahāpañño vata bho Sāriputtatthero, yatra hi nāma sabbehi anaññātaṃ pañhaṃ kathesi, Buddhēhi ca dinnanaye ṭhatvā Buddhavisaye pañhaṃ kathesi, iti therassa paññānubhāvo yattakaṃ ṭhānaṃ Buddhānaṃ kittisaddena otthaṭaṃ, sabbaṃ ajjhottharivā gatoti evaṃ tāva thero **aṭṭhuppattito** mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Kathaṃ āgamanato? Imissāyeva hi aṭṭhuppattiyā Satthā āha—Sāriputto na idāneva pañnavā, atīte pañca jātisatāni isipabbajjāṃ pabbajitvāpi mahāpañño va ahosi—

1. Passasīti (Sī, Syā)

“Yo pabbajī jāṭisatāni pañca,
 Pahāya kāmāni manoramāni.
 Taṃ vītarāgaṃ susamāhitindriyaṃ,
 Parinibbutaṃ vandatha Sāriputtaṃ”ti.

Evam pabbajjaṃ upabrūhayamāno ekasmiṃ samaye Bārāṇasiyaṃ brāhmaṇakule nibbatto. Tayo vede uggaṇhitvā tattha sāraṃ apassanto “pabbajitvā ekaṃ mokkhadhammaṃ gavesituṃ vaṭṭati”ti cittaṃ uppādesi. Tasmim kāle bodhisattopi Kāsiraṭṭhe udiccabrāhmaṇamahāsālakule nibbatto vuddhimanvāya uggaḥitasippo kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ diṣvā gharāvāsaṃ pahāya Himavantaṃ pavisitvā kaṣiṇaparikkammaṃ katvā pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā vanamūlaphalāhāro Himavantappadese¹ vasati. Sopi māṇavo nikkhamitvā tasseva santike pabbaji. Parivāro mahā ahosi pañcasatamattā isayo.

Athassa so jeṭṭhantevāsiko ekadesaṃ parisaṃ gahetvā loṇambilasevanatthaṃ manussapathaṃ agamāsi. Tasmim samaye bodhisatto tasmimyeva Himavantappadese kālaṃ akāsi. Kālakiriyasamayeva naṃ antevāsikā sannipatitvā pucchimsu “atthi tumhehi koci viseso adhigato”ti. Bodhisatto “natthi kiñcī”ti vatvā aparihīnajjhāno Ābhassarabrahmaloke nibbatto. So kiñcāpi ākiñcaññāyatanassa lābhī, bodhisattānaṃ pana arūpāvacare paṭisandhi nāma na hoti. Kasmā? Abhabbaṭṭhānattā. Iti so arūpasamāpattilābhī samānopi rūpāvacare nibbatti. Antevāsikāpissa “ācariyo ‘natthi kiñcī’ti āha, moghā tassa kālakiriyā”ti na kiñci sakkārasammānaṃ akaṃsu. Atha so jeṭṭhantevāsiko atikkante vassāvāse āgantvā “kahaṃ ācariyo”ti pucchi. Kālaṃ katoti. Api nu ācariyena laddhaguṇaṃ pucchitthāti. Āma pucchimhāti. Kim vadetīti. Natthi kiñcīti. Mayampi “ācariyena laddhaguṇo nāma natthī”ti nāssa sakkārasammānaṃ karimhāti. Tumhe bhāsitassa atthaṃ na jānittha, ācariyo ākiñcaññāyatanassa lābhīti.

1. Himavantapasse (Sī)

Atha te¹ jeṭṭhantevāsikassa kathaṃ na saddahimsu. So punappunam kathentopi saddahāpetum nāsakkhi. Atha bodhisatto āvajjamāno “andhabālo mahājano mayhaṃ jeṭṭhantevāsikassa kathaṃ na gaṇhāti, imaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ karissāmi”ti brahmalokato otarivā assamapadamatthake ṭhito ākāśagatova jeṭṭhantevāsikassa paññānubhāvaṃ vaṇṇetvā imaṃ gāthaṃ abhāsi—

“Parosahassampi samāgatānaṃ,
Kandeyyūṃ te vassasataṃ apaññā.
Ekova seyyo puriso sapañño,
Yo bhāsitassa vijānāti atthan”ti².

Evam isigaṇaṃ saññāpetvā bodhisatto brahmalokameva gato sesa- isigaṇopi aparihīnajjhāno hutvā kālaṃ katvā brahmalokaparāyaṇo jāto. Tattha bodhisatto sabbaññutaṃ patto, jeṭṭhantevāsiko Sāriputtatthero jāto, sesā isayo Buddhaparisā jātāti evaṃ atītepi Sāriputto mahāpañño va saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ jānituṃ samatthoti veditabbo.

Idameva ca puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā—

“Parosatañcepi samāgatānaṃ,
Jhāyeyyūṃ te vassasataṃ apaññā.
Ekova seyyo puriso sapañño,
So bhāsitassa vijānāti atthan”ti³—

imampi jātaṃ katesi. Tassa purimajātake vuttanayeneva attho veditabbo.

Aparampi idameva puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā—

“Ye saññino tepi duggatā, yepi asaññino tepi duggatā.
Etaṃ ubhayaṃ vivajjaya, taṃ samāpattisukhaṃ anaṅgaṇaṃ”ti⁴—

1. Avasesā (Sī)

3. Khu 5. 24 piṭṭhe Jātake.

2. Khu 5. 23 piṭṭhe Jātake.

4. Khu 5. 31 piṭṭhe.

imaṃ Anaṅgaṇajātakam kathesi. Ettha ca ācariyo kālam karonto antevāsikehi pucchito “nevasaññī nāsaññī”ti āha. Sesam vuttanayeneva veditabbam.

Aparampi idameva puthujjanapañcakam aṭṭhuppattim katvā—

“Candābham sūriyābhañca, yodha paññāya gādhati.
Avitakkena jhānena, hoti ābhassarūpago”ti¹—

idaṃ Candābhajātakam kathesi. Etthāpi ācariyo kālam karonto antevāsikehi pucchito “odātakasiṇam candābham nāma, pītakasiṇam sūriyābham nāmāti tam ubhayam yo paññāya gādhati pavisati pakkhandati, so avitakkena dutiyajjhānena ābhassarūpago hoti, tādiso ahan”ti sandhāya “candābham sūriyābhan”ti āha. Sesam purimanayeneva veditabbam.

Idameva ca puthujjanapañcakam aṭṭhuppattim katvā—

“Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.
Passāmi voham attānam, yathā icchim tathā ahu.
Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.
Passāmi voham attānam, udakā thalamubbhataṃ.

Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.
Passāmi voham attānam, yathā icchim tathā ahu.

Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.
Passāmi voham attānam, udakā thalamubbhataṃ.

Dukkhūpanītopi naro sapañño,
Āsam na chindeyya sukhāgamāya.
Bahū hi phassā ahitā hitā ca,
Avitakkitaṃ maccamupabbajanti².

Acintitampi bhavati, cintitampi vinassati.
Na hi cintāmayā bhogā, itthiyā purisassa vā.

1. Khu 5. 31 piṭṭhe.

2. Maccumukham vajanti (Syā)

Sarabham giriduggasmim, yaṃ tvaṃ anusarī pure.

Alīnacittassa tuvaṃ¹, vikkanta'manujīvasi.

Yo taṃ viduggā narakā samuddhari,

Silāya yoggaṃ sarabho karitvā.

Dukkūpanītaṃ maccumukhā pamocayi,

Alīnacittaṃ ta miggaṃ vadesi.

Kim tvaṃ nu² tattheva tadā ahosi,

Udāhu te koci naṃ etadakkhā.

Vivaṭṭacchaddo nu'si sabbadassī,

Ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhimsarūpaṃ.

Na cevahaṃ tattha tadā ahosiṃ,

Na cāpi me koci naṃ etadakkhā.

Gāthāpadānaṃca subhāsitaṇaṃ,

Atthaṃ ta'dānenti janinda dhīrā³—

imaṃ Terasanipāte Sarabhajātakaṇca kathesi. Imāni pana pañcapi jātakāni atītepi saṃkhittena bhāsitaṃ vitthārena atthaṃ mayhaṃ putto jānātīti Satthārā Dhammasenāpatisāriputtattherassa paññānubhāvappakāsanatthameva kathitānīti evaṃ āgamanatopi thero mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Kathaṃ **ciṇṇavasitoti**? Ciṇṇaṃ kiretaṃ therassa catuparisamajjhe dhammaṃ kathento cattāri saccāni amuñcitvā kathetīti evaṃ ciṇṇavasitopi thero mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Kathaṃ **guṇātirekatoti**? Ṭhapetvā hi Dasabalaṃ aṅṅo koci ekasāvakopi mahāpaññatāya Dhammasenāpatinā sadiso nāma natthīti evaṃ guṇātirekatopi thero mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Yathā ca Sāriputtatthero, evaṃ **Mahāmoggallānattheropi** sabbeheva catūhipi imehi kāraṇehi etadaggaṭṭhānaṃ labhi. Kathaṃ? Thero hi mahiddhiko mahānubhāvo Nandopanandasadisampi nāgarājānaṃ dāmesīti evaṃ

1. Alīnacittaṃ tassa tvaṃ (Sī)

2. Tvaṃnu (Sī)

3. Khu 5. 272 piṭṭhe.

tāva aṭṭhuppattito labhi. Na panesa idāneva mahiddhiko mahānubhāvo. Atīte pañca jāṭisatāni isipabbajjam pabbajitopi mahiddhiko mahānubhāvo ahosīti.

Yo pabbajī jāṭisatāni pañca,
Pahāya kāmāni manoramāni.
Tam vītarāgam̃ susamāhitindriyam̃,
Parinibbutam̃ vandatha Moggallā nanti.

Evam̃ āgamanatopi labhi. Ciṇṇam̃ cetam̃ therassa nirayam̃ gantvā attano iddhibalena nirayasattānam̃ assāsajanattham̃ sītam̃ adhiṭṭhāya cakkamattam̃ padumam̃ māpetvā padumakaṇṇikāyam̃ nisīditvā dhammakatham̃ katheti, devalokam̃ gantvā devasam̃gham̃ kammagatim̃ jānāpetvā saccakatham̃ kathetīti evam̃ ciṇṇavasito labhi. Ṭhapetvā ca Sammāsambuddham̃ añño sāvako Mahāmoggallāno viya mahiddhiko mahānubhāvo natthīti evam̃ guṇāṭirekato labhi.

Yathā cesa, evam̃ **Mahākassapattheropi** sabbehevimehi kāraṇehi etadaggaṭṭhānam̃ labhi. Katham̃? Sammāsambuddho hi therassa tigāvutam̃ maggam̃ paccuggamanam̃ katvā tīhi ovādehi upasampādetvā cīvaram̃ parivattetvā adāsi. Tasmim̃ samaye mahāpathavī udakapariyantam̃ katvā kampi, mahājanassa abbhantare therassa kittisaddo ajjhottharivā gato. Evam̃ aṭṭhuppattito labhi. Na cesa idāneva dhutadharo¹, atīte pañca jāṭisatāni isipabbajjam̃ pabbajitopi dhutadharova ahosi.

Yo pabbajī jāṭisatāni pañca,
Pahāya kāmāni manoramāni.
Tam̃ vītarāgam̃ susamāhitindriyam̃,
Parinibbutam̃ vandatha Mahākassapanti.

Evam̃ āgamanatopi labhi. Ciṇṇam̃ cetam̃ therassa catuparisamajjhagato dhammam̃ kathento dasa kathāvatthūni avijahitvāva kathetīti evam̃ ciṇṇavasito labhi. Ṭhapetvā ca Sammāsambuddham̃ añño sāvako terasahi dhutaguṇehi Mahākassapasadiso natthīti evam̃ guṇāṭirekato

1. Dhutavādo (Sī)

labhi. Imināva niyāmena tesam tesam therānam yathālābhato guṇe kittetum vaṭṭati.

Guṇavaseneva hi Sammāsambuddho yathā nāma rājā cakkavattī cakkaratanānubhāvena cakkavāḷagabbhe rajjasirim¹ patvā “pattabban me pattam, kim me idāni mahājanena olokitenā”ti na apposukko hutvā rajjasirimyeva anubhoti, kālena pana kālam vinicchayaṭṭhāne nisīditvā niggahetabbe niggaṇhāti, paggaḥetabbe paggaṇhāti, ṭhānantaresu ca ṭhapetabbayuttake ṭhānantaresu ṭhapeti, evamevaṃ Mahābodhimaṇḍe adhigatassa sabbaññutaññāṇassa ānubhāvena anuppattadhammarajjo Dhammarājāpi “kim me idāni lokena olokiteṇa, anuttaram phalasaṃpattisukhaṃ anubhavissāmi”ti apposukkataṃ anāpajjitvā catuparisamaṃjhe paññattavarabuddhāsane nisinno aṭṭhaṅgasamannāgataṃ brahmasaram nicchāretvā dhammaṃ desayamāno niggahetabbayutte kaṇhadhamme puggale Sinerupāde² pakkipanto viya apāyabhayasantaṃjanena niggahetvā paggaḥetabbayutte kalyāṇadhamme puggale ukkipitvā bhavagge nisīdāpento viya paggaṇhitvā ṭhānantaresu ṭhapetabbayuttake Aññāsikoṇḍaññattherādayo sāvake yāthāvasarasaguṇavaseneva ṭhānantaresu ṭhapento **etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakaṇaṃ bhikkhūnaṃ rattaññūnaṃ, yadidaṃ Aññāsikoṇḍaññoti-ādimaḥa.**

Aññāsikoṇḍaññattheravattu

Tattha **etadaggaṃ** padaṃ vuttatthameva. **Rattaññūnanti** rattiyo jānantānaṃ. Ṭhapetvā hi Sammāsambuddhaṃ añño sāvako Aññāsikoṇḍaññattherato paṭhamataraṃ pabbajito nāma natthīti pabbajitakālato paṭṭhāya thero cirakālaṃ rattiyo jānātīti rattaññū. Sabbapaṭhamam dhammassa paṭividdhattā yadā tena dhammo paṭividdho, cirakālato paṭṭhāya taṃ rattim jānātītipi rattaññū. Apica khīṇāsavānaṃ rattidivasaparichedo pākaṭova hoti, ayaṇca paṭhamakhīṇāsavoti evampi rattaññūnaṃ sāvakaṇaṃ ayameva aggo purimakoṭibhūto seṭṭho. Tena vuttam “rattaññūnaṃ yadidaṃ Aññāsikoṇḍañño”ti.

1. Cakkavattisirim (Sī)

2. Sinerupapāte (Sī, Syā)

Ettha ca **yadidanti** nipāto, tassa theram avekkhitvā yo esoti, aggasaddam avekkhitvā yam etanti attho. **Aññāsikoṇḍaññoti** Ñātaḥkoṇḍañño Paṭividdhakoṇḍañño. Tenevāha “aññāsi vata bho Koṇḍañño, aññāsi vata bho Koṇḍaññoti. Iti hidam āyasmato Koṇḍaññassa Aññāsikoṇḍaññotveva nāmam ahoṣī”¹.

Ayam pana thero Katarabuddhakāle pubbatthanam abhinīhāram akāsi, kadā pabbajito, kadānena paṭhamam dhammo adhigato, kadā ṭhānantare ṭhapitoti iminā nayena sabbesupi etadaggesu pañhakammam veditabbanam.

Tattha imassa tāva therassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ito kappasatasahassamatthake Padumuttaro nāma Buddho loke udapādi, tassa paṭividdhasabbaññutaññāṇassa Mahābodhipallaṅkato uṭṭhahantassa mahāpathaviyam ṭhapetum pāde ukkhittamatte pādasampañcchanattham mahantam padumapuppham uggañchi, tassa dhurapattāni navutihatthāni honti, kesaram timsahattham, kaṇṇikā dvādasahatthā, pādena patiṭṭhitatṭhānam ekādasahattham. Tassa pana Bhagavato sarīram aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedham ahoṣi. Tassa padumakaṇṇikāya dakkhiṇapāde patiṭṭhahante mahātumbamattā reṇu uggantvā sarīram okiramānā otari, vāmapādassa ṭhapanakālepi tathārūpaṃyeva padumam uggantvā pādāni sampañcchi. Tatopi uggantvā vuttappamāṇāva reṇu sarīram okiri. Tam pana reṇum abhibhavamānā tassa Bhagavato sarīrappabhā nikkhamitvā yantanālikāya vissatṭhasuvaṇṇarasadhārā viya samantā dvādasayojanaṭṭhānam ekobhāsam akāsi. Tatiyapādudhdharaṇakāle pathamuggatam padumam antaradhāyi, pādasampañcchanattham aññam navam padumam uggañchi. Imināva niyāmena yattha yattha gantukāmo hoti, tattha tatthapi² mahāpadumam uggacchati. Tenevassa “Padumuttarasammāsambuddho”^{ti} nāmam ahoṣi.

Evam so Bhagavā loke uppajjitvā bhikkhusatasahassaparivāro mahājanassa saṅghatthāya gāmanigamarājadhānīsu bhikkhāya caranto Haṃsavatīnagaram sampāpuṇi. Tassa āgatabhāvam sutvā pitā mahārājā

1. Sam 3. 371; Vi 3. 17 piṭṭhesu.

2. Pade pade (Sī, Syā)

paccuggamanam akāsi. Satthā tassa dhammakatham kathesi.
Desanāpariyosāne keci sotāpannā keci sakadāgāmī keci anāgāmī keci arahattam pāpuṇimsu. Rājā svātanāya Dasabalam nimantetvā punadivase kālam ārocāpetvā bhikkhusatasahassaparivārassa Bhagavato sakanivesane mahādānam adāsi. Satthā bhattānumodanam katvā vihārameva gato. Teneva niyāmena punadivase nāgarā, punadivase rājāti dīghamaddhānam dānam adamsu.

Tasmim kāle ayam thero Hamsavatīnagare gahapatimahāsālakule nibbato. Ekadivasam Buddhānam dhammadesanākāle Hamsavatīnagaravāsino gandhamālādihatthe yena Buddho, yena dhammo, yena saṅgho, tanninne tappoṇe tappabbhāre gacchante disvā tena mahājanena saddhim dhammadesanaṭṭhānam agamāsi. Tasmim ca samaye Padumuttaro Bhagavā attano sāsane paṭhamam paṭividdhadhammam ekam bhikkhum etadaggaṭṭhāne ṭhapesi. So kulaputto tam kāraṇam sutvā “mahā vatāyam bhikkhu, ṭhapetvā kira Buddhānam añño iminā paṭhamataram paṭividdhadhammo nāma natthi. Aho vatāhampi anāgate ekassa Buddhassa sāsane paṭhamam dhammam paṭivijjhanasamattho bhavēyyam”ti cintetvā desanāpariyosāne Bhagavantam upasaṅkamitvā “sve mayham bhikkham gaṇhathā”ti nimantesi. Satthā adhivāsēsi.

So Bhagavantam abhivādetvā padakkhiṇam katvā sakanivesanam gantvā sabbarattim Buddhānam nisajjanaṭṭhānam gandhadāmamālādāmādīhi¹ alaṅkaritvā paṇītam khādanīyam bhojanīyam paṭiyādāpetvā tassā rattiyā accayena sakanivesane bhikkhusatasahassaparivārassa Bhagavato vicitrayāgukhajjakaparivāram nānārasasūpabyañjanam gandhasālibhojanam datvā bhattakiccapariyosāne ticīvarapahonake vaṅgapaṭṭe² Tathāgatassa pādāmūle ṭhapetvā cintesi “nāham parittakassa ṭhānassatthāya carāmi, mahantam ṭhānam patthento carāmi, na kho pana sakkā ekameva divasam dānam datvā tam ṭhānantaram patthetun”ti “anupaṭipāṭiyā satta divasāni mahādānam datvā patthessāmi”ti. So teneva niyāmena satta divasāni mahādānam datvā bhattakiccapariyosāne dussakoṭṭhāgāram vivarāpetvā uttamasukhumavattham Buddhānam pādāmūle ṭhapetvā bhikkhusatasahassam ticīvarena acchādetvā

1. Gandhamālādāmādīhi (Sī)

2. Vatthayuge (Syā, Ka)

Tathāgataṃ upasaṅkamitvā “bhante yo tumhehi ito sattadivasamatthake bhikkhu etadagge ṭhapito, ahampi so bhikkhu viya anāgate uppajjanaka Buddhassa sāsane pabbajitvā paṭhamam dhammam paṭivijjhitaṃ samattho bhaveyyan”ti vatvā Satthu pādamūle sīsam katvā nipajji.

Satthā tassa vacanam sutvā “iminā kulaputtana mahā-adhikāro kato, samijjhissati nu kho etassa ayam patthanā no”ti anāgataṃsaññaṃ pesetvā āvajjento “samijjhissati”ti passi. Buddhānam hi atītam vā anāgataṃ vā paccuppannam vā ārabhha āvajjentānam āvaraṇam nāma natthi, anekakappakoṭisatasahassantarampi¹ ca atītam vā anāgataṃ vā cakkavālasahassantarampi² ca paccuppannam vā āvajjanapaṭibaddhameva manasikārapaṭibaddhameva hoti. Evaṃ appaṭivattiyena³ ñāṇena so Bhagavā idaṃ addasa “anāgate satasahassakappapariyosāne Gotamo nāma Buddho loke uppajjissati, tadā imassa patthanā samijjhissati”ti. Atha nam evamāha “ambho kulaputta anāgate satasahassakappapariyosāne Gotamo nāma Buddho loke uppajjissati, tvam tassa paṭhamakadhammadesanāya teparivaṭṭadhammacakkappavattanasuttantapariyosāne aṭṭhārasahi brahmakoṭiḥi saddhim sahasanayasampanne sotāpattiphale paṭiṭṭhahissasī”ti.

Iti Satthā taṃ kulaputtaṃ byākaritvā caturāsīti dhammakkhandhasahassāni desetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Tassa parinibbutassa sarīram suvaṇṇakkhandho viya ekagghanam ahoṣi, sarīracetiyaṃ panassubbedhena sattayojanikaṃ akaṃsu. Iṭṭhakā suvaṇṇamayā ahesum, haritālamanoṣilāya mattikākiccaṃ, telena udakakiccaṃ sādhamiṃsu. Buddhānam dharamānakāle sarīrappabhā dvādasayojanikaṃ phari, parinibbutānam pana tesam rasmi nikkhamitvā samantā yojanasataṃ avatthari.

Ayam seṭṭhi Buddhānam sarīracetiyaṃ parivāretvā sahasaratanagghiyāni kāresi. Cetiyaṃpaṭiṭṭhāpanadivase antocetiye ratanagharāṃ kāresi. So vassasatasahassam mahantaṃ dānādīmayam kalyāṇakammaṃ katvā tato cuto devapure nibbatti. Tassa devesu ca manusseṣu ca saṃsarantasseva

1. ...satasahassantaritampi (Sī)

2. Cakkavālasahassabbhantaritampi (Sī)

3. Appaṭihatavatthiyena (Ka)

navanavuti kappasahassāni nava kappasatāni nava ca kappā samatikkantā.
Ettakassa kālassa accayena ito ekanavutikappamatthake ayaṃ kulaputto
Bandhumatīnagarassa dvārasamīpe gāme¹ kuṭumbiyagehe nibbatto. Tassa
Mahākāloti² nāmaṃ ahosi, kaniṭṭhabhātā panassa Cūlakālo nāma.

Tasmim̐ samaye Vipassī bodhisatto Tusitapurā cavitvā
Bandhumatīnagare Bandhumassa rañño aggamahesiyā kucchismim̐ nibbatto.
Anukkamena sabbaññutaṃ patvā dhammadesanatthāya Mahābrahmunā
āyācito “kassa nu kho paṭhamam̐ dhammam̐ desessāmī”ti cintetvā attano
kaniṭṭham̐ Khaṇḍam̐ nāma rājakumāram̐ Tissañca purohitaputtam̐
“paṭhamam̐ dhammam̐ paṭivijjhitaṃ samatthā”ti disvā “tesañca dhammam̐
desessāmi, pitu ca saṅgaham̐ karissāmī”ti Bodhimaṇḍato ākāseneva āgantvā
kheme migadāye otiṇṇo te pakkosāpetvā dhammam̐ desesi.
Desanāpariyosāne te dvepi janā caturāsītiyā pāṇasahashehi saddhim̐
arahattaphale patiṭṭhahimsu.

Athāparepi bodhisattakāle anupabbajitā caturāsītisahassā kulaputtā taṃ
pavattim̐ sutvā Satthu santikam̐ āgantvā dhammadesanam̐ sutvā
arahattaphale patiṭṭhahimsu. Satthā nam̐ tattheva Khaṇḍattheram̐
aggasāvakaṭṭhāne, Tissattheram̐ dutiyasāvakaṭṭhāne ṭhapesi. Rājāpi taṃ
pavattim̐ sutvā “puttam̐ passissāmī”ti uyyānam̐ gantvā dhammadesanam̐
suttvā tīsu saraṇesu patiṭṭhāya Satthāram̐ svātanāya nimantetvā abhivādetvā
padakkhiṇam̐ katvā pakkāmi.

So pāsādaragato nisīditvā cintesi “mayham̐ jeṭṭhaputto nikkhamitvā
Buddho jāto, dutiyaputto me aggasāvako, purohitaputto dutiyasāvako. Ime
ca avasesabhikkhū gihikālepi mayham̐ puttameva parivāretvā vicarimsu,
ime pubbepi dānīpi mayhameva bhārā, ahameva te catūhi paccayehi
upaṭṭhahissāmi, aññesam̐ okāsam̐ na dassāmī”ti vihāradvārakoṭṭhakato
paṭṭhāya yāva rājagehadvārā ubhosu passesu khadirapākāram̐ kāretvā
vatthehi paṭicchādāpetvā upari suvaṇṇatāarakavicittam̐
samolambitātālakkhandhamattavividhapupphadāmavitānam̐ kāretvā

1. Dvāragāme (Sī)

2. Mahākāloti (Sī)

heṭṭhābhūmiṃ vicittattharaṇehi santharāpetvā anto ubhosu passesu
mālāgacchakesu puṇṇaghaṭe¹ sakalamaggavāsathāya ca gandhantaresu²
pupphāni pupphantaresu³ gandhe ca ṭhapāpetvā Bhagavato kālaṃ ārocāpesi.
Bhagavā bhikkhusaṃghaparivuto antosāṇiyāva rājagehaṃ gantvā
bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ paccāgacchati. Añño koci daṭṭhumpi na labhati,
kuto pana bhikkhaṃ vā dātuṃ pūjaṃ vā kātuṃ.

Nāgarā cintesuṃ “ajja Satthu loke uppannassa sattamāsādhikāni satta
saṃvaccharāni, mayaṅca daṭṭhumpi na labhāma, pageva bhikkhaṃ vā dātuṃ
pūjaṃ vā kātuṃ dhammaṃ vā sotuṃ. Rājā ‘mayhaṃ eva Buddho,
mayhaṃdhammo, mayhaṃ saṃgho’ ti mamāyitvā sayameva upaṭṭhahati.
Satthā ca uppajjamāno sadevakassa lokassa atthāya uppanno, na rañño ye va
atthāya. Na hi rañño ye va nirayo⁴ uṇho, aññesaṃ nīluppalavanasadiso.
Tasmā rājānaṃ evaṃ vadāma ‘sace no Satthāraṃ deti, iccetaṃ kusalaṃ. No
ce deti, raññaṃ saddhiṃ yujjhivā saṃghaṃ gahetvā dānādāni puññāni
karoma. Na sakkā kho pana suddhanāgareheva evaṃ kātuṃ, ekaṃ
jeṭṭhakapurisampi gaṇhāmā’ ti” senāpatīṃ upasaṅkamtivā tassa tamatthaṃ
ārocetvā “sāmi kiṃ amhākaṃ pakkho hohisi, udāhu rañño” ti āhaṃsu. So
āha “tumhākaṃ pakkho homi, apica kho pana paṭhamadivaso mayhaṃ
dātabbo” ti. Te sampāṭicchimsu.

So rājānaṃ upasaṅkamtivā “nāgarā deva tumhākaṃ kupitā” ti āha.
Kimatthaṃ tātāti. Satthāraṃ kira tumheva upaṭṭhahatha, amhe na labhāmāti.
Sace idānipi labhanti⁵, na kuppanti. Alabhantā tumhehi saddhiṃ
yujjhikāmā devāti. Yujjhāmi tāta, na bhikkhusaṃghaṃ demīti. Deva
tumhākaṃ dāsā tumhehi saddhiṃ yujjhāmāti vadanti, tumhe kaṃ gaṇhitvā
yujjhissathāti. Nanu tvaṃ senāpatīti. Nāgarehi vinā asamattho ahaṃ devāti.
Tato rājā “balavanto nāgarā, senāpatipi tesāmyeva pakkho” ti ṇatvā “aññāni
sattamāsādhikāni satta saṃvaccharāni mayhaṃ bhikkhusaṃghaṃ dentū” ti
āha. Nāgarā na sampāṭicchimsu. Rājā “chabbassāni pañcavassāni” ti evaṃ
hāpetvā aññe satta divase

1. Mālāgacchake suvaṇṇaghaṭe (Ka)

2. Gandhantare (Sī)

3. Pupphantare (Sī)

4. Narako (Sī)

5. Sace te aññepi patilabhanti (Ka)

yāci. Nāgarā “atikakkhaḷaṃ dāni raññā saddhiṃ kātuṃ na vaṭṭatī”ti anujāniṃsu. Rājā sattamāsādhikānaṃ sattannaṃ saṃvaccharānaṃ sajjitaṃ dānamukhaṃ sattannameva divasānaṃ sajjetvā cha divase kesañci apassantānaṃyeva dānaṃ datvā sattame divase nāgare pakkosāpetvā “sakkhissatha tātā evarūpaṃ dānaṃ dātun”ti āha. Tepi “nanu amheyeva nissāyetaṃ devassa uppannaṃ”ti vatvā “sakkhissāmā”ti āhaṃsu. Rājā piṭṭhihatthena assūni puñchamāno Bhagavantaṃ vanditvā “bhante aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassaṃ aññassu bhāraṃ akatvā yāvajīvaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmīti cintesiṃ, nāgarānaṃ dāni me anuññātaṃ, nāgarā hi ‘mayam dānaṃ dātun na labhāmā’ti Bhagavā kuppanti. Sveva paṭṭhāya tesam anuggahaṃ karoṭhā”ti āha.

Atha dutiyadivase senāpati mahādānaṃ adāsi. Tato nāgarā raññā katasakkārato uttaritaraṃ sakkārasammānaṃ katvā dānaṃ adāsi. Eteneva niyāmena sakalanagarassa paṭipāṭiyā gatāya dvāragāmaṃvāsino sakkārasammānaṃ sajjayiṃsu. Mahākālakuṭumbiko Cūlakālaṃ āha “Dasabalassa sakkārasammānaṃ sveva amhākaṃ pāpuṇāti, kiṃ sakkāraṃ karissāmā”ti. Tvameva bhātika jānāhīti. Sace mayhaṃ ruciyaṃ karosi, amhākaṃ soḷasakarīsamattesu khettesu gahitagabbhā sāliyo atthi. Sāligabbhaṃ phāletvā ādāya Buddhānaṃ anucchavikaṃ pacāpemāti. Evaṃ kayiramāne kassaci upakāro na hoti, tasmā netaṃ mayhaṃ rucati. Sace tvaṃ evaṃ na karosi¹ ahaṃ mayhaṃ santakaṃ mamāyitun labhāmīti soḷasakarīsamattaṃ khettaṃ majjhe bhinditvā aṭṭhakarīsaṭṭhāne sīmaṃ ṭhapetvā sāligabbhaṃ phāletvā ādāya asammbhinne khīre pacāpetvā catumadhuraṃ pakkhipitvā Buddhappamukhassa saṃghassa adāsi. Kuṭumbikassa kho gabbhaṃ² phāletvā gahitagahitaṭṭhānaṃ puna pūrati. Puthukakāle puthukaggaṃ nāma adāsi, gāmaṃvāsīhi saddhiṃ aggasassaṃ nāma adāsi, lāyane lāyanaggaṃ, veṇikaraṇe veṇaggam, kalāpādīsu kalāpaggam khalaggam khalabhaṇḍaggam koṭṭhagganti. Evaṃ so ekasasseva nava vāre aggadānaṃ adāsi. Tampi sassam atirekaṃ utṭhānasampannaṃ ahosi.

Yāva Buddho dharati, yāva ca saṃgho³ dharati, eteneva niyāmena kalyāṇakammaṃ katvā tato cuto devaloke nibbattitvā devesu

1. Evaṃ vadesi (Sī)

2. Tampi kho sāligabbhaṃ (Syā)

3. Sayam (Sī)

ceva manussesu ca saṃsaranto ekanavutikappe sampattiṃ anubhavitvā amhākaṃ Satthu loke uppannakāle Kapilavatthunagarassa avidūre Doṇavatthubrāhmaṇagāme brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase **Koṇḍaññaṃāṇavo**ti nāmaṃ akaṃsu. So vuddhimanvāya tayo vede uggahetvā lakkhaṇamantānaṃ pāraṃ agamāsi. Tena samayena amhākaṃ bodhisatto Tusitapurā cavitvā Kapilavatthupure nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase aṭṭhuttaraṃ brāhmaṇasataṃ ahatavatthehi acchādetvā appodakaṃ madhupāyāsaṃ pāyetvā tesāṃ antare aṭṭha jane uccinitvā mahātale nisīdāpetvā alaṅkatapaṭiyattaṃ jodhisattaṃ dukūlacumbaṭake nipajjāpetvā lakkhaṇapariggahaṇatthaṃ tesāṃ santikaṃ ānayiṃsu. Dhurāsane nisinnabrāhmaṇo mahāpurisassa sarīrasampattiṃ oloketvā dve aṅguliyo ukkhipi. Evaṃ paṭipāṭiyā satta janā ukkhipiṃsu. Tesāṃ pana sabbanavako Koṇḍaññaṃāṇavo, so bodhisattassa lakkhaṇavaraniṭṭhitaṃ oloketvā “agāramajjhe ṭhānakāraṇaṃ natthi, ekantenesa vivaṭṭacchaddo Buddho bhavissati”ti ekameva aṅgulim ukkhipi. Itare pana satta janā “sace agāraṃ ajjhāvasissati, rājā bhavissati cakkavattī. Sace pabbajissati, Buddho bhavissati”ti dve gatiyo disvā dve aṅguliyo ukkhipiṃsu. Ayaṃ pana Koṇḍañño katādhikāro pacchimabhavikasatto paññāya itare satta jane abhibhavitvā “imehi lakkhaṇehi samannāgatassa agāramajjhe ṭhānakāraṇaṃ nāma natthi, nissāsaṃsayaṃ Buddho bhavissati”ti ekameva gatiṃ addasa, tasmā ekaṃ aṅgulim ukkhipi. Tato brāhmaṇā attano gharāni gantvā putte āmantayimṃsu “tātā amhe mahallakā, Suddhodanamahārājassa puttaṃ sabbaññutappattaṃ mayāṃ sambhāveyyāma vā no vā. Tumhe tasmim kumāre sabbaññutaṃ patte tassa sāsane pabbajeyyāthā”ti.

Suddhodanamahārājāpi bodhisattassa dhātiyo ādim katvā parihāraṃ upaṭṭhapento bodhisattaṃ vuddhim āpādesi. Mahāsattopi vuddhippatto devo viya sampattiṃ anubhavitvā paripakke ñāṇe kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā Rāhulakumārassa jātadivase Channasahāyo Kaṇḍakam āruya devatāhi vivaṭṭena dvārena mahābhiniṭṭhamaṇaṃ nikkhamitvā teneva rattibhāgena tīṇi rajjāni atikkamitvā Anomānadītire pabbajitvā Ghaṭikāramahābrahmunā ābhate arahaddhaje

gahitamattayeva vassasaṭṭhikatthero viya¹ pāsādikena iriyāpathena Rājagahaṃ patvā tatha piṇḍāya caritvā Paṇḍavapabbatacchāyāya piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā raññā Māgadhena rajjasiriyā nimantiyamānopi taṃ paṭikkhipitvā anukkamena Uruvelaṃ gantvā “ramaṇīyo vata ayaṃ bhūmibhāgo, alaṃ vatidaṃ kulaputtassa padhānatthikassa padhānāyā”ti padhānābhimukhaṃ cittaṃ uppādetvā tatha vāsāṃ upagato.

Tena samayena itare satta brāhmaṇā yathākammaṃ gatā, sabbadaharo pana lakkhaṇapariggāhako Koṇḍaññaṃaṇavo arogo. So “mahāpuriso pabbajito”ti sutvā tesāṃ brāhmaṇānaṃ putte upasaṅkamtivā evamāha “Siddhatthakumāro kira pabbajito. So hi nissamsayaṃ Buddho bhavissati. Sace tumhākaṃ pitaro arogā assu, ajja nikkhamitvā pabbajeyyūṃ. Sace tumhepi icchatha, etha mayaṃ taṃ mahāpurisamanupabbajissāmā”ti. Te sabbe ekacchanda bhavitūṃ nāsakkhimsu. Tayo janā na pabbajimsu, Koṇḍaññabrāhmaṇaṃ jeṭṭhakaṃ katvā itare cattāro pabbajimsu. Ime pañca pabbajitvā gāmanigamarājadhānīsu bhikkhāya carantā bodhisattassa santikaṃ agamimsu. Te chabbassāni bodhisatte mahāpadhānaṃ padahante “idāni Buddho bhavissati idāni Buddho bhavissati”ti mahāsattaṃ upaṭṭhahamānā santikāvacarāvassa ahesuṃ. Yadā pana bodhisatto ekatilaṇḍulādīhi vītināmentopi dukkarakārikāya ariyadhammapaṭivedhassa abhāvaṃ ṇatvā oḷārikaṃ āhāraṃ āhari, tadā te pakkamtivā Isipatanaṃ agamaṃsu.

Atha bodhisatto oḷārikāhāraparibhogena chavimaṃsalohitapāripūriṃ katvā Visākhapuṇṇamadivase Sujātāya dinnāṃ varabhojanaṃ bhūñjitvā suvaṇṇapātiṃ nadiyā paṭisotaṃ khipitvā “ajja Buddho bhavissāmi”ti katasanniṭṭhāno sāyanhasamaye kālena² nāgarājena anekehi thutisatehi abhitthaviyamāno Mahābodhimaṇḍaṃ āruyha acalaṭṭhāne pācīnalokadhātu-abhimukho pallaṅkena nisīditvā caturaṅgasamannāgataṃ vīriyaṃ adhiṭṭhāya sūriye dhamaṇeyeva mārabalaṃ vidhamitvā paṭhamayāme pubbenivāsāṃ anussarivā majjhimayāme dibbacakkhuṃ visodhetvā paccūsakālasamanantare paṭiccasamuppāde ṇāṇaṃ otāretvā anulomapaṭilomaṃ

1. Vassasatikathero viya (Sī)

2. Kālena (Sī)

paccayākāraṇaṃ¹ sammāsanto sabbabuddhehi paṭividdhaṃ asādhāraṇaṃ sabbaññutaññānaṃ paṭivijjhitaṃ nibbānārammaṇāya phalasaṃpattiyā tattheva sattāhaṃ vītināmesi.

Eteneva upāyena sattaṣattāhaṃ Bodhimaṇḍe viharitvā Rājāyatanamūle madhupiṇḍikabhōjanaṃ paribhuñjitvā puna Ajaṇḍanigrodhamūlaṃ āgantvā tattha nisinno dhammagambhīrataṃ paccavekkhitvā appossukkatāya citte namante² mahābrahmunā yācīto Buddhacakkhunā lokaṃ volokento tikkhindriyādibhede satte disvā mahābrahmuno dhammadesanāya paṭiññānaṃ datvā “kassa nu kho ahaṃ paṭhamaṃ dhammaṃ desessāmi”ti Āḷarudakānaṃ kālakatabhāvaṃ ñatvā puna cintento “bahūpakārā kho pana me pañcavaggiyā bhikkhū, ye maṃ padhānapahitattaṃ upaṭṭhahimsu. Yannūnāhaṃ pañcavaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ paṭhamaṃ dhammaṃ deseyyan”ti cittaṃ uppādesi. Idaṃ pana sabbameva Buddhānaṃ parivittakamattameva³, ṭhapetvā pana Koṇḍaññabrāhmaṇaṃ añño koci paṭhamaṃ dhammaṃ paṭivijjhitaṃ samattho nāma natthi. Sopi etadattameva kappasatasahassaṃ adhikāraṃ kammaṃ akāsi, Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa nava vāre aggasassadānaṃ adāsi.

Atha Satthā pattacīvaramādāya anupubbena Isipatanaṃ gantvā yena Pañcavaggiyā bhikkhū tenupasaṅkama. Te Tathāgataṃ āgacchantaṃ disvāva attano katikāya saṅghātaṃ nāsakkhimsu. Eko pattacīvaraṃ paṭiggahesi, eko āsanaṃ paññāpesi, eko pādodakaṃ paccupaṭṭhāpesi, eko pāde dhovi, eko tālavaṇṇaṃ gahetvā bījamāno ṭhito. Evaṃ tesu vattaṃ dassetvā santike nisinnessu Koṇḍaññattheraṃ kāyasakkhiṃ katvā Satthā anuttaraṃ te parivaṭṭaṃ Dhammacakkappavattanasuttantaṃ ārabhi. Manussaparisā pañca janāva ahesuṃ, devaparisā aparicchinnā. Desanāpariyosāne Koṇḍaññatthero aṭṭhārasahi mahābrahmakoṭṭhi saddhiṃ sotāpattiphale paṭiṭṭhito. Atha Satthā “mayā dukkarasatābhataṃ dhammaṃ paṭhamameva aññāsīti Aññāsikoṇḍañño nāma ayan”ti therāṃ ālapanto “aññāsi vata bho Koṇḍañño, aññāsi vata bho Koṇḍañño”ti āha. Tassa tadeva nāmaṃ jātaṃ. Tena vuttaṃ “iti

1. Paccayaṇṇaṃ (Sī), paccayākāraṃ (Syā)

2. Namite (Ka)

3. Parivittakamattameva (Sī)

hidam āyasmato Koṇḍaññaassa Aññāsikoṇḍaññoṭveva nāmaṃ ahoṣī”ti.

Iti thero Āsāhipuṇṇamāyaṃ sotāpattiphale patiṭṭhito, pāṭipadadivase Bhaddiyatthero, dutiyapakkhadivase Vappatthero, tatiyapakkhadivase Mahānāmatthero, pakkhassa catutthiyaṃ Assajitthero sotāpattiphale patiṭṭhito. Pañcamiyā pana pakkhassa Anattalakkhaṇasuttantadesanā-pariyosāne sabbepi arahatte patiṭṭhitā.

Tena kho pana samayena cha loke arahanto honti. Tato paṭṭhāya Satthā Yasadārakappamukhe pañcapaññāsa purise, Kappāsiyavanasaṇḍe tiṃsamatte Bhaddavaggiye Gayāsīse piṭṭhipāsāṇe saḥsamatte purāṇajaṭileti evaṃ mahājanam ariyabhūmiṃ otāretvā Bimbisārappamukhāni ekādasanahutāni sotāpattiphale, ekaṃ nahutaṃ saraṇattaye patiṭṭhāpetvā Jambudīpatale sāsanaṃ pupphitaphalitaṃ katvā sakalajambudīpamaṇḍalaṃ kāsāvapajjotaṃ isivātaṭṭhāpetvā¹ karonto ekasmiṃ samaye Jetavanamahāvihāraṃ patvā tattha vasanto bhikkhusaṃghamajjhe paññattavarabuddhāsanagato dhammaṃ desento “paṭhamaṃ dhammaṃ paṭividdhabhikkhūnaṃ antare mama putto Koṇḍañño aggo”ti dassetuṃ etadaggaṭṭhāne ṭhapesi.

Theropi dve aggasāvake attano nipaccakāraṃ karonte disvā Buddhānaṃ santikā apakkamitukāmo hutvā “Puṇṇamāṇavo pabbajitvā sāsane aggadhammakathiko bhavissatī”ti disvā Doṇavatthubrāhmaṇagāmaṃ gantvā attano bhāgineyyaṃ Puṇṇamāṇavaṃ pabbājetvā “ayaṃ Buddhānaṃ santike vasissatī”ti tassa Buddhānaṃ antevāsikabhāvaṃ katvā sayam Dasabalam upasaṅkamitvā “Bhagavā mayhaṃ gāmantasenāsanaṃ asappāyaṃ, ākiṇṇo viharitum na sakkomi, Chaddantadahaṃ gantvā vasissāmī”ti Bhagavantaṃ anujānāpetvā uṭṭhāyāsanaṃ Satthāraṃ vanditvā Chaddantadahaṃ gantvā Chaddantahatthikulaṃ nissāya dvādasa vassāni vītināmetvā tattheva anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi.

1. Isi vātaparivātaṃ (Sī)

Sāriputta-moggallānattheravatthu

189-190. Dutiyatatiyesu **mahāpaññānanti** mahatiyā paññāya samannāgatānaṃ. **Iddhimantānanti** iddhiyā sampannānaṃ. **Sāriputto Moggallā** noti tesāṃ therānaṃ nāmaṃ.

Imesampi pañhakamme ayamanupubbikathā—ito satasahassakappādhike asaṅkhyeyyakappamatthake Sāriputto brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, nāmena Saradamāṇavo nāma ahoṣi. Moggallāno gahapatimahāsālakule nibbatti, nāmena Sirivaḍḍhanakuṭumbiyo nāma ahoṣi. Te ubhopi sahapamsukīlitāva sahāyakā ahesuṃ. Saradamāṇavo pitu accayena kulasantakaṃ mahādhanāṃ paṭipajjitvā ekadivasāṃ rahogato cintesi “ahaṃ idhalokattabhāvameva jānāmi, no paralokattabhāvāṃ, jātasattānaṃ maraṇāṃ nāma dhuvaṃ, mayā ekaṃ pabbajjāṃ pabbajitvā mokkhadhammagavesanaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So sahāyakaṃ upasaṅkamtivā āha “samma Sirivaḍḍhana ahaṃ pabbajitvā mokkhadhammaṃ gavesissāmi, tvaṃ mayā saddhiṃ pabbajituṃ sakkhissasī”ti. Na sakkhissāmi samma, tvaṃyeva pabbajāhīti. So cintesi “paralokaṃ gacchantā sahāye vā nātimitte vā gahetvā gatā nāma natthi, attanā kataṃ attanova hotī”ti. Tato ratanakoṭṭhāgāraṃ vivarāpetvā kapaṇaddhikavaṇṇibbakayācakānaṃ mahādānaṃ datvā pabbatapādaṃ pavisitvā isipabbajjāṃ pabbaji. Tassa eko dve tayoti evaṃ anupabbajjāṃ pabbajitā catusattatisahassamattā jaṭilā ahesuṃ. So pañcābhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattetvā tesampi jaṭilānaṃ kaṣiṇaparikkamaṃ ācikkhi. Tepi sabbe pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattesuṃ.

Tena samayena Anomadassī nāma Buddho loke udapādi. Nagaraṃ Candavatī nāma ahoṣi, pitā Yasavanto nāma khattiyo, mātā Yasodharā nāma devī, bodhi Ajjunarukkho, Nisabhatthero ca Anomatthero cāti dve aggasāvaka, Varuṇatthero nāma upaṭṭhāko, Sundarā ca Sumanā cāti dve aggasāvika, āyu vassasatasahassaṃ ahoṣi, sarīraṃ aṭṭhapaññāsahatthubbedhaṃ, sarīrappabhā dvādasayojanaṃ phari, bhikkhusatasahassaparivāro ahoṣi.

Athekadivasam paccūsakāle mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokam volokento Saradatāpasam disvā “ajja mayham Saradatāpasassa santikam gatapaccayena dhammadesanā ca mahatī bhavissati, so ca aggasāvakaṭṭhānam patthessati, tassa sahāyako Sirivadḍhanakuṭumbiyo dutiyasāvakaṭṭhānam, desanāpariyosāne cassa parivārā catusattatisahassajaṭilā arahattam pāpuṇissanti, mayā tattha gantum vaṭṭati”¹ti attano pattacīvaramādāya aññam kañci anāmantetvā sīho viya ekacaro hutvā Saradatāpasassa antevāsikesu phalāphalathāya gatesu “Buddhabhāvam me jānātū”²ti tassa passantasseva Saradatāpasassa ākāsato otarivā pathaviyam patiṭṭhāsi. Saradatāpaso Buddhānubhāvam ceva sarīrasampattim¹ cassa disvā lakkhaṇamante sammāsivā “imehi lakkhaṇehi samannāgato nāma agāramajjhe vasanto rājā hoti cakkavattī, pabbajanto loke vivaṭṭacchado Sabbaññubuddho hoti, ayam puriso nissamsayam Buddho”²ti jānitvā paccuggamanam katvā pañcapatiṭṭhitaena vanditvā āsanam paññāpetvā adāsi. Nisīdi Bhagavā paññattāsane. Saradatāpasopi attano anucchavikam āsanam gahetvā ekamantam nisīdi.

Tasmim samaye catusattatisahassajaṭilā paṇitapaṇitāni ojavantāni phalāphalāni gahetvā ācariyassa santiddddkam sampattā Buddhānañceva ācariyassa ca nisinnāsanam oloketvā āhamsu “ācariya mayam ‘imasmim loke tumhehi mahantataro natthi’³ti vicarāma, ayam pana puriso tumhehi mahantataro maññe”⁴ti. Tātā kim vadatha, sāsapena saddhim aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassubbedham Sinerum samam katum icchatha, Sabbaññubuddhena saddhim mayham upamam mā karittha puttakāti. Atha te tāpasā “sace ayam ittarasatto abhavissa, na amhākam ācariyo evarūpam upamam āhareyya, yāva mahā vatāyam puriso”⁵ti sabbeva pādesu nipatitvā sirasā vandimsu.

Atha ne ācariyo āha “tātā amhākam Buddhānam anucchaviko deyyadhammo natthi, Satthā ca bhikkhācāraṇelāya idhāgato, mayam yathābalaṃ deyyadhammam dassāma. Tumhe yaṃ yaṃ paṇitam phalāphalam, tam tam āharathā”⁶ti āharāpetvā hatthe dhovitvā sayam Tathāgatassa patte

1. Sarīranipphattim (Sī)

patiṭṭhāpesi. Satthārā ca phalāphale paṭiggahitamatte devatā dibbojaṃ pakkhipiṃsu. Tāpaso udakampi sayameva parissāvetvā adāsi. Tato bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā hatthaṃ dhovivā nisinne Satthari sabbe antevāsike pakkosivā Satthu santike sāraṇīyaṃ kathaṃ kathento nisīdi. Satthā “dve aggasāvakā bhikkhusaṃghena saddhiṃ āgacchantū”ti cintesi. Te Satthu cittaṃ ñatvā sataśahassakhīṇāsavaparivārā āgantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu.

Tato Saradatāpaso antevāsike āmantesi “tātā Buddhānaṃ nisinnāsanampi nīcaṃ, samaṇasatasahassānampi āsanaṃ natthi, tumhehi ajja uḷāraṃ Buddhasakkāraṃ kātuṃ vaṭṭati, pabbatapādato vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharathā”ti. Kathanakālo papañco viya hoti, iddhimantānaṃ pana visayo acinteyyoti muhuttamatteneva te tāpasā vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharitvā Buddhānaṃ yojanappamāṇaṃ pupphāsaṇaṃ paññāpesuṃ, ubhinnaṃ aggasāvakānaṃ tigāvutaṃ, sesabhikkhūnaṃ aḍḍhajojanikādibhedaṃ, saṃghanavakassa usabhamattaṃ ahosi. Evaṃ paññattesu āsanesu Saradatāpaso Tathāgatassa purato añjaliṃ paggahetvā ṭhito “bhante mayhaṃ dīgharattaṃ hitasukhatthāya imaṃ pupphāsaṇaṃ abhiruhathā”ti āha.

Nānāpupphañca gandhañca, sampādetvāna ekato.
 Pupphāsaṇaṃ paññāpetvā, idaṃ vacanamabravim.
 Idaṃ te āsanaṃ vīra, paññattaṃ tavanucchavim.
 Mama cittaṃ pasādento, nisīda pupphamāsane.
 Sattarattidivaṃ Buddho, nisīdi pupphamāsane.
 Mama cittaṃ pasādetvā, hāsavitvā sadevaketi.

Evaṃ nisinne Satthari dve aggasāvakā ca sesabhikkhū ca attano attano pattāsanesu nisīdimsu. Saradatāpaso mahantaṃ pupphacchattaṃ gahetvā Tathāgatassa matthake dhārayanto aṭṭhāsi. Satthā “jaṭilānaṃ ayaṃ sakkāro mahapphalo hotū”ti nirodhasamāpattiṃ samāpajji. Satthu samāpannabhāvaṃ ñatvā dve aggasāvakāpi sesabhikkhūpi

samāpattim samāpajjimsu. Tathāgate sattāhaṃ nirodhasamāpattim samāpajjitvā nisinne antevāsikā bhikkhācārakāle sampatte vanamūlaphalāphalaṃ paribhuñjitvā sesakāle Buddhānaṃ añjaliṃ paggayha tiṭṭhanti. Saradatāpaso pana bhikkhācārampi agantvā pupphacchattam gahitanīyāmeneva sattāhaṃ pītisukhena vītināmesi.

Satthā nirodhato vuṭṭhāya dakkhiṇapasse nisinnam aggasāvakaṃ Nisabhattheram āmantesi “Nisabha sakkārakārakānaṃ tāpasānaṃ pupphāsānānumodanaṃ karohī”ti. Thero cakkavattirañño santikā paṭiladdhamahālābho mahāyodho viya tuṭṭhamānaso sāvakaṃpāramiñāṇe ṭhatvā pupphāsānānumodanaṃ ārabhi. Tassadesanāvasāne dutiyasāvakaṃ āmantesi “tvampi dhammaṃ deseḥī”ti. Anomatthero teṭṭakam Buddhavacanaṃ sammasitvā dhammaṃ kathesi. Dvinnam sāvakānaṃ desanāya ekassapi abhisamayo nāhosi. Atha Satthā aparimāṇe Buddhavisaye ṭhatvā dhammadesanaṃ ārabhi. Desanāpariyosāne ṭhapetvā Saradatāpasam sabbepe catusattatisahassajaṭilā arahattaṃ pāpuṇimsu. Satthā “etha bhikkhavo”ti hattham pasāresi. Tesam tāvadeva kesamassu antaradhāyi, aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkāva ahesuṃ.

Saradatāpaso kasmā arahattaṃ na pattoti? Vikkhittacittatā. Tassa kira Buddhānaṃ dutiyāsane nisīditvā sāvakaṃpāramiñāṇe ṭhatvā dhammaṃ desayato aggasāvakassa desanaṃ sotum āradhakālato paṭṭhāya “aho vatāhampi anāgate uppajjanakassa Buddhassa sāsane imināva sāvakena laddhadhuraṃ labheyyan”ti cittaṃ udapādi. So tena parivitakkena maggaphalapaṭivedham kātuṃ nāsakkhi. Tathāgataṃ pana vanditvā sammukhe ṭhatvā āha “bhante tumhākaṃ anantarāsane nisinno bhikkhu tumhākaṃ sāsane ko nāma hotī”ti. Mayā pavattitaṃ dhammacakkaṃ anuppavattetā sāvakaṃpāramiñāṇassa koṭippatto soḷasa paññā paṭivijjhitvā ṭhito mayham sāsane aggasāvako Nisabhatthero nāma esoti. “Bhante yvāyam mayā sattāhaṃ pupphacchattam dhārentena sakkāro kato, aham imassa phalena aññaṃ sakkattaṃ vā brahmattaṃ vā na patthemī, anāgate pana ayaṃ Nisabhatthero viya ekassa Buddhassa aggasāvako bhaveyyan”ti patthanaṃ akāsi.

Satthā “samijjhissati nu kho imassa purisassa patthanā”^{ti} anāgataṃsaññaṃ pesetvā olokeno kappasatasahassāmikaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā samijjhanabhāvaṃ addasa. Disvā Saradatāpasam āha “na te ayaṃ patthanā moghā bhavissati, anāgate pana kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā Gotamo nāma Buddho loke uppajjissati. Tassa mātā Mahāmāyā nāma devī bhavissati, pitā Suddhodano nāma rājā¹, putto Rāhulo nāma, upaṭṭhako Ānando nāma, dutiyasāvako Moggallāno nāma, tvaṃ pana tassa aggasāvako Dhammasenāpati Sāriputto nāma bhavissasī”^{ti}. Evaṃ tāpasam byākaritvāddhammakathaṃ kathetvā bhikkhusaṃghaparivāro ākāsaṃ pakkhandi.

Saradatāpasopi antevāsikattherānaṃ santikaṃ gantvā sahāyakassa Sirivaḍḍhanakuṭumbikassa sāsanaṃ pesesi “bhante mama sahāyakassa vadetha ‘sahāyakena te Saradatāpasena Anomadassibuddhassa pādamūle anāgate uppajjanakassa Gotamabuddhassa sāsane aggasāvakaṭṭhānaṃ patthitaṃ, tvaṃ dutiyasāvakaṭṭhānaṃ patthehī’^{ti}”. Evañca pana vatvā therehi puretameva ekapassena gantvā Sirivaḍḍhanassa nivesanadvāre aṭṭhāsi.

Sirivaḍḍhano “cirassaṃ vata me ayyo āgato”^{ti} āsane nisīdāpetvā attanā nīcāsane² nisinno “antevāsikaparisā pana vo bhante na paññāyati”^{ti} pucchi. Āma samma amhākaṃ assamaṃ Anomadassī nāma Buddho āgato, mayaṃ tassa attano balena sakkāraṃ akarimha. Satthā sabbesaṃ dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne ṭhapetvā maṃ sesā arahattaṃ patvā pabbajimsūti. Tumhe kasmā na pabbajitāti. Ahaṃ Satthu aggasāvakaṃ Nisabhattheraṃ disvā anāgate uppajjanakassa Gotamassa nāma Buddhassa sāsane aggasāvakaṭṭhānaṃ patthesiṃ, tvampi tassa sāsane dutiyasāvakaṭṭhānaṃ patthehīti. Mayhaṃ Buddhhehi saddhiṃ paricayo natthi bhanteti. Buddhhehi saddhiṃ kathaṃ mayhaṃ bhāro hotu, tvaṃ mahantaṃ adhikāraṃ sajjehīti.

1. Suddhodanamahārājā nāma (Sī, Syā)

2. Nīcatare āsane (Sī, Syā)

Sirivaḍḍhano Saradatāpasassa vacanaṃ sutvā attano nivesanadvāre rājamānena aṭṭhakarīsamattaṃ ṭhānaṃ samatalaṃ kāretvā vālukaṃ okirāpetvā lājapañcamāni pupphāni vikiritvā nīluppalacchadanaṃ maṇḍapaṃ kāretvā Buddhāsanāṃ paññāpetvā sesabhikkhūnampi āsanāni paṭiyādāpetvā mahantaṃ sakkārasammānaṃ sajjetvā Buddhānaṃ nimantanatthāya Saradatāpasassa saññaṃ adāsi. Tāpaso tassa vacanaṃ sutvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ gahetvā tassa nivesanaṃ agamāsi. Sirivaḍḍhano paccuggamaṇaṃ katvā Tathāgatassa hatthato pattaṃ gahetvā maṇḍapaṃ pavesetvā paññattāsanesu nisinnassa Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dakkhiṇodakaṃ datvā paṇītena bhojanena parivisitvā bhattakiccapariyosāne Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ mahārahehi vatthehi acchādetvā “bhante nāyaṃ ārambho appamattakaṭṭhānatthāya, imināva niyāmena sattāhaṃ anukampaṃ karoṭhā”ti āha. Satthā adhivāsesi. So teneva niyāmena sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā Bhagavantaṃ vanditvā añjaliṃ paggahetvā ṭhito āha “bhante mama sahāyo Saradatāpaso yassa Satthu aggasāvako homīti patthesi, ahampi tasseva dutiyasāvako bhavāmi”ti.

Satthā anāgataṃ oloketvā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ disvā byākāsi “tvaṃ ito kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyaṃ atikkamitvā Gotamabuddhassa dutiyasāvako bhavissasi”ti. Buddhānaṃ byākaraṇaṃ sutvā Sirivaḍḍhano haṭṭhapahaṭṭho ahoṣi. Satthāpi bhattānumodanaṃ katvā saparivāro vihārameva gato. Sirivaḍḍhano tato paṭṭhāya yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā dutiyattavāre¹ kāmāvacaradevaloke nibbatto. Saradatāpaso cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbatto.

Tato paṭṭhāya imesaṃ ubhinnampi antarākammaṃ na kathitaṃ. Amhākaṃ pana Buddhassa nibbattito puretameva Saradatāpaso Rājagahanagaraṃ avidūre Upatissagāme Sāribrāhmaṇiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Taṃdivasameva cassa sahāyopi Rājagahasseeva avidūre Kolitagāme Moggalibrāhmaṇiyā kucchiyā paṭisandhiṃ gaṇhi. Tāni kira dvepi kulāni

1. Dutiyacittavāre (Syā)

yāva sattamā kulaparivaṭṭā ābaddhapaṭibaddhasahāyakāneva. Tesam dvinnampi ekadivasameva gabbhaparihāram adamsu. Dasamāsaccayena jātānampi tesam chasatṭhi dhātiyo upaṭṭhahimsu¹. Nāmaggaḥaṇadivase Sāribrahmaṇiyā puttassa Upatissagāme jeṭṭhakulassa puttattā **Upatissoti** nāmaṃ akaṃsu, itarassa Kolutagāme jeṭṭhakulassa puttattā **Kolutoti** nāmaṃ akaṃsu. Te ubhopi vuddhimanvāya sabbasippānaṃ pāraṃ agamaṃsu.

Upatissamāṇavassa kīlanatthāya nadiṃ vā uyyānaṃ vā pabbataṃ vā gamanakāle pañca suvaṇṇasivikāsātāni parivārā honti, Kolutamāṇavassa pañca ājaññarathasātāni. Dvepi janā pañcapañcamāṇavakasataparivārā honti. Rājagahe ca anusaṃvaccharam giraggasamajjam nāma hoti, tesam dvinnampi ekaṭṭhāneyeva pañcam bandhanti. Dvepi janā ekatova nisīditvā samajjam passantā hasitabbaṭṭhāne hasanti, saṃvegaṭṭhāne saṃvijjanti, dāyaṃ dātuṃ yuttaṭṭhāne dāyaṃ denti. Tesam imināva niyāmena ekadivasam samajjam passantānaṃ paripākagatattā ñāṇassa purimadivasesu viya hasitabbaṭṭhāne hāso vā saṃvegaṭṭhāne saṃvejanaṃ vā dāyaṃ dātuṃ yuttaṭṭhāne dāyadānaṃ vā nāhosi. Dvepi pana janā evaṃ cintayimsu “kiṃ ettha oloketabbam atthi, sabbepime appatte vassasate apaṇṇattikabhāvaṃ gamissanti. Amhehi pana ekaṃ mokkhadhammaṃ gavesituṃ vaṭṭatī”ti ārammaṇaṃ gahetvā nisīdimsu.

Tato Koluto Upatissaṃ āha “samma Upatissa na tvaṃ aññesu divasesu viya haṭṭhapahaṭṭho, anattamanadhātukosi, kiṃ te sallakkhitan”ti. Samma Koluta “etesam olokane sāro natthi, niratthakametaṃ, attano mokkhadhammaṃ gavesituṃ vaṭṭatī”ti idaṃ cintayanto nisinnomhīti, tvaṃ pana kasmā anattamanosīti. Sopi tatheva āha. Athassa attanā saddhim ekajjhāsayataṃ ñatvā Upatisso taṃ evamāha “amhākaṃ ubhinnampi sucintitaṃ, mokkhadhammaṃ gavesantehi pana ekā pabbajjā laddhuṃ vaṭṭati, kassa santike pabbajāmā”ti.

Tena kho pana समयena Sañcayo² paribbājako Rājagahe paṭivasati mahatiyā paribbājakaparisāya saddhim. Te “tassa santike pabbajissāmā”ti

1. Upanayimsu (Sī, Syā)

2. Sañjayo (Sī, Syā)

pañcahi māṇavakasatehi saddhiṃ Sañcayassa santike pabbajimsu. Tesam pabbajitakālato paṭṭhāya Sañcayo¹ atirekalābhaggayasaggappatto ahoṣi. Te katipāheneva sabbam Sañcayassa samayaṃ pariggaṇhitvā “ācariya tumhākaṃ jānanasamayo ettakova, udāhu uttariṇi atthi”ti pucchimsu. Sañcayo “ettakova, sabbam tumhehi nātan”ti āha. Te tassa katham sutvā cintayimsu ‘evaṃ sati imassa santike brahmacariyavāso niratthako, mayaṃ mokkhadhamma gavesitum nikkhantā, so imassa santike uppādetum na sakkā. Mahā kho pana Jambudīpo, gāmanigamarājadhāniyo carantā mayaṃ avassam mokkhadhammadesakaṃ ekaṃ ācariyaṃ labhissāmā”ti. Te tato paṭṭhāya yattha yattha paṇḍitā samaṇabrāhmaṇā atthiṇi suṇanti, tattha tattha gantvā pañhasākacchaṃ karonti. Tehi puṭṭham pañham aññe kathetum samatthā natthi, te pana tesam pañham vissajjenti. Evaṃ sakalajambudīpaṃ pariggaṇhitvā nivattitvā sakaṭṭhānameva āgantvā “samma Kolutayo paṭhamam amataṃ adhigacchati, so ārocutū”ti katikaṃ akaṃsu.

Tena samayena amhākaṃ Satthā paṭhamābhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko anupubbena Rājagahaṃ sampatto hoti. Atha “ekasatthi arahanto loke uppannā honti”ti vuttakāle “caratha bhikkhave cārikaṃ bahujanahitāyā”ti ratanattayaguṇappakāsanattham uyyojitānam bhikkhūnam antare pañcavaggiyabbhantaro Assajitthero paṇinivattitvā Rājagahameva āgato. Punadivase pātova pattacīvaram ādāya Rājagahaṃ piṇḍāya pāvīsi.

Tasmiṃ samaye Upatissaparibbājako pātova bhattakiccaṃ katvā paribbājakārāmaṃ gacchanto theram disvā cintesi “mayā evarūpo pabbajito nāma nadiṭṭhapubbo. Ye vata loke arahanto vā arahattamaggaṃ vā samāpannā, ayaṃ tesam bhikkhūnam aññataro, yannūnāham imam bhikkhum upasaṅkamtivā pañham puccheyyam ‘kaṃsi tvaṃ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā, kassa vā tvaṃ dhammam rocesi’ti”. Athassa etadahosi ‘akālo kho imam bhikkhum pañham pucchitum, antaragharam pavittho piṇḍāya carati, yannūnāham imam bhikkhum piṭṭhito piṭṭhito anubandheyam atthikehi upaññātam maggan”ti. So theram laddhapiṇḍapātam

1. Sañjayo (Sī, Syā)

aññatarāṃ okāsaṃ gacchantāṃ disvā nisīditukāmatañcassa ñatvā attano paribbājakapīṭhakaṃ paññāpetvā adāsi. Bhattakiccapariyosānepissa attano kuṇḍikāya udakaṃ adāsi.

Evam ācariyavattam katvā katabhattakiccena therena saddhim madhurapaṭisanthāraṃ katvā “vippasannāni kho te āvuso indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṃsi tvaṃ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesi”ti pucchi. Thero “atthāvuso mahāsamaṇo Sakyaputto Sakyakulā pabbajito, tāhaṃ Bhagavantaṃ uddissa pabbajito, so ca me Bhagavā Satthā, tassevāhaṃ Bhagavato dhammaṃ rocemī”ti āha. Atha naṃ “kiṃ vādī panāyasmato Satthā, kimakkhāyī”ti pucchi. Thero cintesi “ime paribbājakā nāma sāsanassa paṭipakkhabhūtā, imassa sāsanassa¹ gambhīrataṃ dassessāmī”ti. Attano navakabhāvaṃ dassento āha “ahaṃ kho āvuso navo acirapabbajito, adhunāgato imāṃ dhammavinayaṃ, na tāvāhaṃ sakkomi vitthārena dhammaṃ desetun”ti. Paribbājako “ahaṃ Upatisso nāma, tvaṃ yathāsattiyā appaṃ vā bahum vā vada, etaṃ nayasatena nayasahassena paṭivijjhitaṃ mayhaṃ bhāro”ti cintetvā āha—

“Appaṃ vā bahum vā bhāsassu, atthaṃyeva me brūhi.
Attheneva me attho, kiṃ kāhasi byañjanaṃ bahun”ti².

Evam vutte thero “ye dhammā hetuppabhavā”ti³ gāthaṃ āha. Paribbājako paṭhamapadadvayameva sutvā sahassanayasampanne sotāpattimagge paṭiṭṭhahi, itaraṃ padadvayaṃ sotāpannakāle niṭṭhāsi.

So sotāpanno hutvā upariviseṣe appavattente “bhavissati ettha kāraṇaṃ”ti sallakkhetvā therāṃ āha “bhante mā upari dhammadesanaṃ vaḍḍhayittha, ettakameva hotu, kahaṃ amhākaṃ Satthā vasatī”ti. Veḷuvane paribbājakāti. Bhante tumhe purato yātha, mayhaṃ eko sahāyako atthi. Amhehi ca aññamaññaṃ katikā katā “yo paṭhamaṃ amataṃ adhigacchati, so ārocetū”ti. Ahaṃ taṃ paṭiññaṃ mocetvā

1. Sāsane (Sī, Syā)

2. Vi 3. 51 piṭṭhe.

3. Vi 3. 51; Khu 3. 27 piṭṭhesu.

sahāyakam̐ gahetvā tumhākam̐ gatamaggeneva Satthu santikam̐ āgamissāmīti pañcapaṭiṭṭhitena therassa pādesu nipatitvā tikkhattum̐ padakkhiṇam̐ katvā theram̐ uyyojetvā paribbājakārāmābhimukho agamāsi.

Kolitaparibbājako tam̐ dūratova āgacchantam̐ disvā “ajja mayham̐ sahāyakassa mukhavaṇṇo na aññesu divasesu viya, addhā tena amatam̐ adhigatam̐ bhavissatī”ti amatādhigamam̐ pucchi. Sopissa “āma āvuso amatam̐ adhigatan”ti paṭijānitvā tameva gātham̐ abhāsi. Gāthāpariyosāne Kolito sotāpattiphale paṭiṭṭhahitvā āha “kham̐ kira samma Satthā vasatī”ti. “Veḷuvane kira samma vasatī”ti evam̐ no ācariyena Assajittherena kathitanti. Tena hi samma āyāma, Satthāram̐ passissāmāti. Sāriputtatthero ca nāmesa sadāpi ācariyapūjakova, tasmā sahāyam̐ Kolitamāṇavam̐ evamāha “samma amhehi adhigatam̐ amatam̐ amhākam̐ ācariyassa Sañcayaparibbājakassāpi kathessāma. Bujjhamāno paṭivijjhissati, appaṭivijjhanto amhākam̐ saddahitvā Satthu santikam̐ gamissati, Buddhānam̐ desanam̐ sutvā maggaphalapaṭivedham̐ karissatī”ti.

Tato dvepi janā Sañcayassa santikam̐ gantvā “ācariya tvaṃ kim̐ karosi, Buddho loke uppanno, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅgho. Āyāma Dasabalam̐ passissāmā”ti. So “kim̐ vadetha tātā”ti tepi vāretvā lābhaggayasaggappattimeva tesam̐ dīpesi. Te “amhākam̐ evarūpo antevāsikavāso niccameva hotu, tumhākam̐ pana gamanam̐ vā agamanam̐ vā jānāthā”ti āham̐su. Sañcayo “ime ettakam̐ jānantā mama vacanam̐ na karissantī”ti ñatvā “gacchatha tumhe tātā, aham̐ mahallakakāle antevāsikavāsam̐ vasitum̐ na sakkomī”ti āha. Te anekehipi kāraṇehi tam̐ bodhetum̐ asakkontā attano ovāde vattamānam̐ janam̐ ādāya Veḷuvanam̐ agamaṃsu. Atha tesam̐ pañcasu antevāsikasatesu aḍḍhateyyasatā nivattim̐su, aḍḍhateyyasatā tehi saddhim̐ agamaṃsu.

Satthā catuparisamajjhe dhammam̐ desento te dūratova disvā bhikkhū āmantesi “ete bhikkhave dve sahāyā āgacchanti Kolito ca Upatisso ca, etam̐ me sāvakayugam̐ bhavissati aggam̐ bhaddayugan”ti. Atha tesam̐ parisāya cariyavasena dhammadesanam̐ vaḍḍhesi. Ṭhapetvā dve aggasāvake sabbepi te aḍḍhateyyasatā paribbājakā arahattam̐

pāpuṇimsu. Satthā “ettha bhikkhavo”ti hattham pasāresi. Sabbesaṃ kesamassu antaradhāyi, iddhimayaṃ pattacīvaraṃ kāyappaṭibaddhaṃ ahoṣi. Dvinnam aggasāvakaṇampi iddhimayapattacīvaraṃ āgataṃ, uparimaggattayakiccaṃ pana na niṭṭhāsi. Kasmā? Sāvakaṇāmiṇāṇassa mahantatāya.

Athāyasmā Mahāmogallāno pabbajitadivasato sattame divase Magadharatṭhe Kallavālagāmakam¹ upanissāya samaṇadhammaṃ karonto thinamiddhe okkante Satthārā samvejito thinamiddham vinodetvā Tathāgatena dinnam dhātukammaṭṭhānam suṇantova uparimaggattayakiccaṃ niṭṭhāpetvā sāvakaṇāmiṇāṇassa matthakam patto. Sāriputtattheropi pabbajitadivasato addhamāsaṃ atikkamitvā Satthārā saddhim tameva Rājagahaṃ upanissāya Sūkarakhataleṇe viharanto attano bhāgineyyassa Dīghanakhaparibbājakassa Vedanāpariggahasuttante² desiyamāne suttānusārena ṇāṇam pesetvā parassa vaḍḍhitabhattaṃ bhūñjanto viya sāvakaṇāmiṇāṇassa matthakam patto. Bhāgineyyo panassa desanāpariyosāne sotāpattiṭṭhale patiṭṭhito. Iti dvinnampi mahāsāvakaṇam Tathāgate Rājagahe viharanteyeva sāvakaṇāmiṇāṇakiccaṃ matthakam pattam. Aparabhāge pana Satthā Jetavane viharanto “mahāpaṇṇānam yadidaṃ Sāriputto, iddhimantānam yadidaṃ Mahāmogallāno”ti dvepi mahāsāvake ṭhānantare ṭhapesīti.

Mahākassapattheravatthu

191. Catutthe **dhutavādānanti** ettha dhuto veditabbo, dhutavādo veditabbo, dhutadhammā veditabbā, dhutaṅgāni veditabbāni. Tattha **dhutoti** dhutakilesa vā puggalo kilesadhunano vā³ dhammo.

Dhutavādoti ettha pana atthi dhuto na dhutavādo, atthi na dhuto dhutavādo, atthi neva dhuto na dhutavādo, atthi dhuto ceva dhutavādo ca. Tattha yo dhutaṅgena attano kilese dhuni, param pana dhutaṅgena na ovadati nānusāsati Bākulatthero viya, ayam dhuto na dhutavādo. Yathāha “yadidaṃ⁴ āyasmā Bākulo⁵ dhuto na dhutavādo”ti. Yo

1. Kalaṇḍuvālagāmantam (Ka), Kallavālaputtagāme (Am 2. 461 piṭṭhe)

2. Ma 2. 168 piṭṭhe.

3. Kilese dhunanto vā (Ka)

4. Yadidaṃ (Ka)

5. Bakkulo (Sī, Syā)

pana dhutaṅgena attano kilese na dhuni, kevalaṃ aññe dhutaṅgena ovadati anusāsati Upanandatthero viya, ayaṃ na dhuto dhutavādo. Yathāha “tayidaṃ āyasmā Upanando na dhuto dhutavādo”ti. Yo pana ubhayavipanno Lāḷudāyī viya, ayaṃ neva dhuto na dhutavādo. Yathāha “tayidaṃ āyasmā Lāḷudāyī neva dhuto na dhutavādo”ti. Yo pana ubhayasampanno āyasmā Mahākassapatthero viya, ayaṃ dhuto ceva dhutavādo ca. Yathāha “tayidaṃ āyasmā Mahākassapo dhuto ceva dhutavādo cā”ti.

Dhutadhammā veditabbāti appicchatā santuṭṭhitā sallekhatā pavivekatā idamaṭṭhitāti ime dhutaṅgacetanāya parivārā pañca dhammā “appicchaṃyeva nissāyā”ti-ādivacanato¹ dhutadhammā nāma. Tattha appicchatā ca santuṭṭhitā ca alobho, sallekhatā ca pavivekatā ca dvīsu dhammesu anupatanti alobhe ceva amohe ca, idamaṭṭhitā nāṇameva. Tattha alobhena paṭikkhepavattḥūsu lobhaṃ, amohena tesveva ādīnavappaṭicchādakaṃ mohaṃ dhunāti. Ālobhena ca anuññātānaṃ paṭisevanamukhena pavattaṃ kāmasukhallikānuyogaṃ, amohena dhutaṅgesu atisallekhamukhena pavattaṃ attakilamathānuyogaṃ dhunāti. Tasmā ime dhammā dhutadhammāti veditabbā.

Dhutaṅgāni veditabbānīti terasa dhutaṅgāni veditabbāni paṃsukūlikaṅgaṃ -pa- nesajjikaṅganti.

Dhutavādānaṃ yadidaṃ Mahākassapoti yattakā dhutavādaṃ vadanti, tesāṃ sabbesampi antare ayaṃ Mahākassapatthero aggoti aggaṭṭhāne ṭhapesi. **Mahākassapoti** Uruveḷakassapo Nadīkassapo Gayākassapo Kumārakassapoti ime khuddānukhuddake there upādāya ayaṃ mahā, tasmā Mahākassapoti vutto.

Imassāpi pañhakamme ayamanupubbikathā—atīte kira kappasatasahassamatthake Padumuttaro nāma Satthā loke udapādi, tasmim̃ Haṃsavatīnagaraṃ upanissāya kheme migadāye viharante Vedeho nāma kuṭumbiko asītikoṭidhanavibhavo pātova subhojanaṃ bhuñjitvā uposathaṅgāni²

1. Am 2. 193; Vi 5. 233 piṭṭhesu.

2. Uposathaṃ (Ka)

adhiṭṭhāya gandhapupphādīni gahetvā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tasmim ca khaṇe Satthā Mahānisabhattheraṃ nāma tatiyasāvakaṃ “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ dhutavādānaṃ, yadidaṃ Nisabho”ti etadagge ṭhapesi. Upāsako taṃ sutvā pasanno dhammakathāvasāne mahājane uṭṭhāya gate Satthāraṃ vanditvā “bhante sve mayhaṃ bhikkhaṃ adhivāsethā”ti āha. Mahā kho upāsaka bhikkhusaṃghoti. Kittako Bhagavā ti. Aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassanti. Bhante ekaṃ sāmaṇerampi vihāre asetvā bhikkhaṃ adhivāsethāti. Adhivāsesi Bhagavā tuṅhībhāvena. Upāsako Satthu adhivāsanāṃ viditvā gehaṃ gantvā mahādānaṃ sajjitvā punadivase Satthu kālaṃ ārocāpesi. Satthā pattacīvaramādāya bhikkhusaṃghaparivuto upāsakassa gharaṃ gantvā paññatte āsane nisinno dakkhiṇodakāvasāne yāgu-ādīni sampaṭicchanto bhattavissaggaṃ akāsi. Upāsakopi Satthu santike nisīdi.

Tasmim antare **Mahānisabhatthero** piṇḍāya caranto tameva vīthi paṭipajji. Upāsako disvā uṭṭhāya gantvā therāṃ vanditvā “pattaṃ bhante dethā”ti āha. Thero pattaṃ adāsi. Bhante idheva pavisatha, Satthāpi gehe nisinnoti. Na vaṭṭissati upāsakāti. Upāsako therassa pattaṃ gahetvā piṇḍapātassa pūretvā nīharitvā adāsi. Tato¹ therāṃ anugantvā nivatto Satthu santike nisīditvā evamāha “bhante Mahānisabhatthero ‘Satthā gehe nisinno’ti vuttepi pavisitum na icchi, atthi nu kho etassa tumhākaṃ guṇehi atireko guṇo”ti. Buddhānañca vaṇṇamaccheraṃ nāma natthi. Atha Satthā evamāha “upāsaka mayhaṃ bhikkhaṃ āgamayamānā gehe nisidāma, so bhikkhu na evaṃ nisīditvā bhikkhaṃ udikkhati. Mayhaṃ gāmantasenāsane vasāma, so araññasmiṃyeva vasati. Mayhaṃ channe vasāma, so abbhokāsamiyeva vasati. Iti tassa ayañca ayañca guṇo”ti mahāsamuddaṃ pūrayamāno viya kathesi. Upāsako pakatīyāpi jalamānadīpo telena āsitto² viya suṭṭhutarāṃ pasanno hutvā cintesi “kiṃ mayhaṃ aññāya sampattiyā, anāgate ekassa Buddhassa santike dhutavādānaṃ aggabhāvatthāya patthanāṃ karissāmī”ti.

1. Tam (Ka)

2. Jalamānadīpe tele āsitto (Sī)

So punapi Satthāraṃ nimantetvā teneva niyāmena satta divasāni mahādānaṃ datvā sattame divase Buddhappamukhassa mahābhikkhusaṃghassa ticīvarāni datvā Satthu pādamūle nipajjitvā evamāha “yaṃ me bhante satta divasāni dānaṃ dentassa mettaṃ kāyakammaṃ mettaṃ vacīkammaṃ mettaṃ manokammaṃ paccupaṭṭhitaṃ, imināhaṃ na aññaṃ devasampattiṃ vā sakkamārabrahmasampattiṃ vā patthemī, idaṃ pana me kammaṃ anāgate ekassa Buddhassa santike etassa Mahānisabhattherena pattaṭṭhānantaraṃ pāpuṇanattāyā terasadhutaṅgadhārānaṃ aggabhāvassa saccakāro¹ hotū”ti. Satthā “mahantaṃ ṭhānaṃ iminā patthitaṃ, samijjhissati nu kho, no”ti olokeno samijjhanabhāvaṃ disvā āha “manāpaṃ te ṭhānaṃ patthitaṃ, anāgate satahassakappavasāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tassa tvaṃ tatiyasāvako Mahākassapatthero nāma bhavissasi”ti. Taṃ sutvā upāsako “Buddhānaṃ dve kathā nāma natthī”ti punadivase pattabbaṃ viya taṃ sampattiṃ amaññittha. So yāvatāyukaṃ nānappakāraṃ dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhitvā nānappakāraṃ kalyāṇakammaṃ katvā tattha kālaṃ kato sagge nibbatti.

Tato paṭṭhāya devamanussesu sampattiṃ anubhavanto ito ekanavutikappe Vipassisammāsambuddhe Bandhumatiṃ nissāya kheme migadāye viharante devalokā cavitvā aññatarasmim pariḷiṅge brāhmaṇakule nibbatti. Tasmañca kāle Vipassī Bhagavā sattame sattame saṃvacchare dhammaṃ katheti, mahantaṃ kolāhalaṃ ahosi. Sakalajambudīpe devatā “Satthā dhammaṃ kathessati”ti ārocenti. Brāhmaṇo taṃ sāsanaṃ assosi. Tassa ca nivāsanasāṭako ekova hoti, tathā brāhmaṇiyā. Pārūpanaṃ pana dvinnampi ekameva. Sakalanagare **Ekasāṭakabrāhmaṇoti** paññāyati. Brāhmaṇānaṃ kenacideva kiccena sannipāte sati brāhmaṇim gehe ṭhapetvā sayāṃ gacchati. Brāhmaṇīnaṃ sannipāte sati sayāṃ gehe tiṭṭhati, brāhmaṇī taṃ vatthaṃ pārūpitvā gacchati. Tasmim pana divase brāhmaṇo brāhmaṇim āha “bhoti kiṃ rattim dhammassavanaṃ suṇissasi, divā”ti. “Mayaṃ mātugāmajātikā nāma rattim sotum na sakkoma, divā sossāmi”ti brāhmaṇaṃ gehe ṭhapetvā taṃ vatthaṃ pārūpitvā upāsikāhi saddhim divā gantvā Satthāraṃ

1. Paccayo (Syā, Ka, Saṃ-Ṭṭha 2. 169 piṭṭhe ca) Ṭṭkā pana passitabbā.

vanditvā ekamante nisinnā dhammaṃ sutvā upāsikāhiyeva saddhiṃ āgamāsi. Atha brāhmaṇo brāhmaṇiṃ gehe ṭhapetvā taṃ vatthaṃ pārupitvā vihāraṃ gato.

Tasmim ca samaye Satthā parisamajjhe alaṅkatadhammāsane nisinno cittabājanim ādāya ākāsagaṅgaṃ otārento viya Sinerum matthaṃ¹ katvā sāgaraṃ nimmathento viya dhammakathaṃ kathesi. Brāhmaṇassa parisante nisinnassa dhammaṃ suṇantassa paṭhamayāmasmimyeva sakalasarīraṃ pūrayamānā pañcavaṇṇā pīti uppajji. So pārutavatthaṃ saṅgharivā² “Dasabalassa dassāmi”ti cintesi. Athassa ādīnavasahassaṃ dassayamānaṃ maccheraṃ uppajji. So “brāhmaṇiyā ca mayhañca ekameva vatthaṃ, aññaṃ kiñci pārupanaṃ natthi, apārupitvā ca nāma bahi caritum na sakkā”ti sabbathāpi adātukāmo ahoṣi. Athassa nikkhante paṭhamayāme majjhimayāmepe tatheva pīti uppajji. So tatheva cintetvā tatheva adātukāmo ahoṣi. Athassa majjhimayāme nikkhante pacchimayāmepe tatheva pīti uppajji. So “taraṇaṃ vā hotu maraṇaṃ vā³, pacchāpi jānissāmi”ti vatthaṃ saṅgharivā Satthu pādāmūle ṭhapesi. Tato vāmahatthaṃ ābhujitvā dakkhiṇena hatthena tikkhattum apphoṭetvā “jitaṃ me, jitaṃ me”ti tayo vāre nadi.

Tasmim ca samaye Bandhumarājā dhammāsanassa pacchato antosāṇiyam nisinno dhammaṃ suṇāti. Rañño ca nāma “jitaṃ me”ti saddo amanāpo hoti. So purisaṃ pesesi “gaccha etaṃ puccha kim vadasi”ti. So tena gantvā pucchito āha “avasesā hatthiyānādīni āruyha asicammādīni gahetvā parasenaṃ jinanti, na taṃ jitaṃ acchariyam, ahaṃ pana pacchato āgacchantassa duṭṭhagoṇassa muggarena sīsaṃ bhinditvā taṃ palāpento viya maccheracittaṃ madditvā pārutavatthaṃ Dasabalassa adāsim, taṃ me macchariyam jitaṃ”ti āha. So puriso āgantvā taṃ pavattim rañño ārocesi. Rājā āha “amhe bhaṇe Dasabalassa anurūpaṃ na jānimha, brāhmaṇo jāni”ti vatthayugaṃ pesesi. Taṃ disvā brāhmaṇo cintesi “ayaṃ mayhaṃ tuṅhī nisinnassa paṭhamam kiñci adatvā Satthu guṇe

1. Sinerumatthakaṃ (Syā), Sinerum matthakaṃ (Ka)

2. Saṅgharivā (Sī)

3. Maraṇaṃ vā hotu amaraṇaṃ vā (Ka)

kathentassa adāsi, Satthu guṇe paṭicca uppanna mayhaṃ ko attho”ti tampi vatthayugaṃ Dasabalasseva adāsi. Rājāpi “kiṃ brāhmaṇena katan”ti pucchitvā “tampi tena vatthayugaṃ Tathāgatasseva dinnan”ti sutvā aññānīpi dve vatthayugāni pesesi, so tānīpi adāsi. Rājā aññānīpi cattārīti evaṃ yāva dvattimsavattayugāni pesesi. Atha brāhmaṇo “idaṃ vaḍḍhetvā gahaṇaṃ viya hoti”ti attano atthāya ekaṃ, brāhmaṇiyā ekanti dve vatthayugāni gahetvā timsa yugāni Tathāgatasseva adāsi. Tato paṭṭhāya cassa Satthu vissāsiko jāto.

Atha naṃ rājā ekadivasaṃ sītasamaye Satthu santike dhammaṃ suṇantaṃ disvā sataṣaḥṣaḥṣānakaṃ attano pārutarattakambalaṃ datvā āha “ito paṭṭhāya imaṃ pārupitvā dhammaṃ suṇāhi”ti. So “kiṃ me iminā kambalena imasmiṃ pūtikāye upanītenā”ti cintetvā antogandhakuṭiyam Tathāgataṃ mañcassa upari vitānaṃ katvā agamāsi. Athekadivasaṃ rājā pātova vihāraṃ gantvā antogandhakuṭiyam Satthu santike nisīdi. Tasmīn ca samaye chabbaṇṇā Buddharasmiyo kambale paṭihaññanti, kambalo ativiya virocati. Rājā olokento sañjānitvā āha “bhante amhākaṃ esa kambalo, amhehi Ekasātakabrāhmaṇassa dinno”ti. Tumhehi mahārāja brāhmaṇo pūjito, brāhmaṇena mayam pūjitāti. Rājā “brāhmaṇo yuttaṃ aññāsi, na mayan”ti pasīditvā yaṃ manussānaṃ upakārabhūtaṃ, taṃ sabbaṃ aṭṭhaṭṭhakaṃ katvā sabba-aṭṭhakaṃ nāma dānaṃ datvā purohitaṭṭhāne ṭhapesi. Sopi “aṭṭhaṭṭhakaṃ nāma catusaṭṭhi hoti”ti catusaṭṭhi salākābhattāni upanibandhāpetvā yāvajīvaṃ dānaṃ datvā silaṃ rakkhitvā tato cuto sagge nibbatti.

Puna tato cuto imasmiṃ kappe Koṇāgamanassa ca Bhagavato Kassapadasabalassa cāti dvinnam Buddhānaṃ antare Bārāṇasīyam kuṭumbiyaghare nibbatto. So vuddhimanvāya gharāvāsaṃ vasanto ekadivasaṃ araññe jaṅghavihāraṃ carati, tasmīn ca samaye Paccekabuddho nadītīre cīvarakammaṃ karonto anuvāte appahonte saṃgharivā ṭhabetuṃ āradḍho. So disvā “kasmā bhante saṃgharivā ṭhaphethā”ti āha. Anuvāto

nappahotīti. “Iminā bhante karothā”ti sātakam datvā “nibbattanibbattaṭṭhāne me kenaci parihāni mā hotū”ti patthanam paṭṭhapesi.

Atha gharepissa bhaginiyā saddhim bhariyāya kalaham karontiyā Paccekabuddho piṇḍāya pāvisi. Athassa bhaginī Paccekabuddhassa piṇḍapātam datvā tassa bhariyam sandhāya¹ “evarūpam bālam yojanasatena parivajjeyyan”ti patthanam paṭṭhapesi. Sā gehadvāre² ṭhitā sutvā “imāya dinnam bhattam mā esa bhuñjatū”ti pattam gahetvā piṇḍapātam chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Itarā disvā “bāle mam tāva akkosa vā pahara³ vā, evarūpassa pana dve asaṅkhyeyyāni pūritapāramissa patthato bhattam chaḍḍetvā kalalam dātum na yuttan”ti āha. Athassa bhariyāya paṭisaṅkhānam uppajji. Sā “tiṭṭhatha bhante”ti kalalam chaḍḍetvā pattam dhovivā gandhacūṇṇena ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena sappinā vijjotamānam Paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “yathā ayam piṇḍapāto obhāsajāto, evam obhāsajātam me sarīram hotū”ti patthanam paṭṭhapesi. Paccekabuddho anumoditvā ākāsam pakkhandi. Tepi dve jāyampatikā yāvatāyukam kusalam katvā sagge nibbattivā puna tato cavitvā upāsako Kassapasammāsambuddhakāle Bārāṇasiyam asītikoṭṭivibhavassa seṭṭhino putto hutvā nibbatti, itarāpi tādisasseva seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti.

Tassa vuddhipattassa tameva seṭṭhidhītam ānayimsu. Tassā pubbe adinnavipākassa tassa kammassa ānubhāvena patikulam pavīṭṭhamattāya ummārabhantare sakalasarīram ugghāṭitavaccakuṭi viya duggandham jātam. Seṭṭhikumāro “kassāyam gandho”ti pucchitvā “seṭṭhikaññāyā”ti sutvā “nīharathā”ti ābhataniyāmeneva⁴ kulagharam pesesi. Sā eteneva nīhārena sattasu ṭhānesu paṭinivattitā.

Tena ca samayena Kassapadasabalo parinibbāyi, tassa ghanakoṭṭimāhi satahassagghanikāhi rattasuvaṇṇa-iṭṭhakāhi yojanubbedham cetiyam ārabhimsu. Tasmim cetiye kariyamāne sā seṭṭhidhītā cintesi “aham sattasu ṭhānesu paṭinivattitā, kim me jīvitena”ti

1. Sandhāya evamāha (Sī, Syā, Ka)

2. Gehaṅgaṇe (Sī, Syā)

3. Paribhāsa (Syā, Ka)

4. Āgatayāneva (Sī), āgataniyāmeneva (Syā)

attano sarīrābharaṇabhaṇḍakam¹ bhañjāpetvā suvaṇṇa-iṭṭhakam kāresi ratanāyataṃ vidatthivittinnaṃ caturaṅgulubbedham. Tato haritālamanosilāpiṇḍam gahetvā aṭṭha uppalahatthake ādāya cetiyakaraṇaṭṭhānam gatā. Tasmim ca khaṇe ekā iṭṭhakāpanti parikkhipitvā āgacchamānā ghaṭaniṭṭhakāya unā hoti. Seṭṭhidhītā vadḍhakim āha “imam iṭṭhakam ettha ṭhapethā”ti. Amma bhaddake kāle āgatāsi, sayameva ṭhapehīti. Sā āruya telena haritālamanosilam yojetvā tena bandhanena iṭṭhakam patiṭṭhapetvā upari aṭṭhahi uppalahatthakehi pūjam katvā vanditvā “nibbattanibbattaṭṭhāne me kāyato candanagandho vāyatu, mukhato uppalagandho”ti patthanam katvā cetiyam vanditvā padakkhiṇam katvā agamāsi.

Atha tasmimyeva khaṇe yassa seṭṭhiputtassa paṭhamam geham nītā, tassa tam ārabha sati udapādi. Nagarepi nakkhattam saṅghuṭṭham hoti. So upaṭṭhāke āha “tadā idha ānītā seṭṭhidhītā atthi, kham sā”ti. Kulagehe sāmīti. Ānetha nam, nakkhattam kilissāmāti. Te gantvā tam vanditvā ṭhitā “kim tātā āgatatthā”ti tāya puṭṭhā tam pavattim ācikkhimsu. Tātā mayā ābharaṇabhaṇḍena cetiyam pūjitam, ābharaṇam me natthīti. Te gantvā seṭṭhiputtassa ārocesum. Ānetha nam, piḷandhanam labhissāmāti. Te ānayimsu. Tassā saha gharappavesanena sakalageham candanagandhañceva nīluppalagandhañca vāyi.

Seṭṭhiputto tam pucchi “paṭhamam tava sarīrato duggandho vāyi, idāni pana te sarīrato candanagandho, mukhato uppalagandho vāyati, kim etan”ti. Sā ādito paṭṭhāya attanā katakammaṃ ārocesi. Seṭṭhiputto “niyyānikam vata Buddhasāsanam”ti pasīditvā yojanikam suvaṇṇacetiyam kambalakañcukena parikkhipitvā tattha tattha rathacakkappamāṇehi suvaṇṇapadumehi alaṅkari. Tesam dvādasahatthā olambakā hontī. So tattha yāvatāyukam ṭhatvā sagge nibbattitvā tato cuto Bārāṇasito yojanamatte ṭhāne aññatarasmim amaccakule nibbatti. Seṭṭhikaññāpi devalokato cavitvā rājakule jeṭṭhadhītā hutvā nibbatti.

1. Ābharaṇabhaṇḍam (Sī)

Tesu vayapattesu kumārassa vasanagāme nakkhattaṃ saṅghuṭṭhaṃ. So mātaraṃ āha “sāṭakaṃ me amma dehi, nakkhattaṃ kīḷissāmi”ti. Sā dhotavattthaṃ nīharitvā adāsi. Amma thūlaṃ idaṃ, aññaṃ dehīti. Aññaṃ nīharitvā adāsi, tampi paṭikkhipi. Aññaṃ nīharitvā adāsi, tampi paṭikkhipi. Atha naṃ mātā āha “tāta yādise gehe mayaṃ jātā, natthi no ito sukhumatarassa paṭilābhāya puññaṃ”ti. Tena hi labhanaṭṭhānaṃ gacchāmi ammāti. Putta ahaṃ ajjeva tuyhaṃ Bārāṇasinaḡare rajjapaṭilābhaṃ icchāmi. So mātaraṃ vanditvā āha “gacchāmi ammā”ti. Gaccha tātāti. Evaṃ kirassā cittaṃ ahoṣi “kahaṃ gamissati, idha vā ettha vā gehe nisīdissati”ti. So pana puññaniyāmena nikkhamitvā Bārāṇasiṃ gantvā uyyāne maṅgalasilāpaṭṭesasiṃ pārupitvā nipajji. So ca Bārāṇasirañño kālakatassa sattamo divaso hoti.

Amacco rañño sarīrakiccaṃ katvā rājaṅgaṇe nisīditvā mantayimsu “rañño ekā dhīṭava atthi, putto natthi, arājakaṃ rajjaṃ na vaṭṭati¹, ko rājā hoti”ti² mantetvā “tvaṃ hohi, tvaṃ hohi”ti āhaṃsu. Purohito āha “bahuṃ oloketuṃ na vaṭṭati, Phussarathaṃ vissajjemā”ti. Te kumudavaṇṇe cattāro sindhave yojetvā pañcavidhaṃ rājakakudhabhaṇḍaṃ setacchattañca rathasmimyeva ṭhapetvā rathaṃ vissajjetvā pacchato tūriyāni paggaṇhāpesuṃ. Ratho pācīnadvārena nikkhamitvā uyyānābhimukho ahoṣi. “Paricayena uyyānābhimukho gacchati, nivattemā”ti keci āhaṃsu. Purohito “mā nivattayitthā”ti āha. Ratho kumāraṃ padakkhiṇaṃ katvā ārohanasajjo hutvā aṭṭhāsi. Purohito pārupanakaṇṇaṃ apanetvā pādatalāni olokento “tiṭṭhatu ayaṃ dīpo, dvisahassadīpaparivāresu catūsu dīpesu eso rajjaṃ kāretuṃ³ yutto”ti vatvā “punapi tūriyāni paggaṇhatha, punapi tūriyāni paggaṇhathā”ti tikkhattuṃ tūriyāni paggaṇhāpesi.

Atha kumāro mukhaṃ vivaritvā oloketvā “kena kammaṇa āgatattā”ti āha. Deva tumhākaṃ rajjaṃ pāpuṇātīti. Rājā kahanti. Devattaṃ gato⁴ sāmīti. Kati divasā atikkantāti. Ajja

1. Na nandati (Sī) 2. Hotūti (Sī) 3. Ekarajjaṃ kātuṃ (Sī) 4. Divaṅgato (Syā)

sattamo divasoti. Putto vā dhītā vā natthīti. Dhītā atthi deva, putto natthīti. Karissāmi rajjanti. Te tāvadeva abhisekamaṇḍapaṃ kāretvā rājadhītaraṃ sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā uyyānaṃ ānetvā kumārassa abhisekaṃ akaṃsu.

Athassa katābhisekassa sahasagghanakaṃ vatthaṃ upaharimsu. So “kimidaṃ tātā”ti āha. Nivāsanavatthaṃ devāti. Nanu tātā thūlaṃ, aññaṃ sukhumataṃ natthīti. Manussānaṃ paribhogavatthesu ito sukhumataṃ natthi devāti. Tumhākaṃ rājā evarūpaṃ nivāsesīti. Āma devāti. Na mañña puññavā tumhākaṃ rājā, suvaṇṇabhiṅgāraṃ¹ āharatha, labhissāma vatthanti. Te suvaṇṇabhiṅgāraṃ āharimsu. So uṭṭhāya hatthe dhovivā mukhaṃ vikkhāletvā hatthena udakaṃ ādāya puratthimāya disāya abbhukkiri, tāvadeva ghanapathaviṃ bhinditvā aṭṭha kapparukkhā uṭṭhahimsu. Puna udakaṃ gahetvā dakkhiṇaṃ pacchimaṃ uttaranti evaṃ catassopi disā abbhukkiri, sabbadisāsu aṭṭhaṭṭha katvā dvattimsa kapparukkhā uṭṭhahimsu. So ekaṃ dibbadussaṃ nivāsetvā ekaṃ pārūpitvā “Nandarañño vijite suttakantikā itthiyo mā suttam kantimsūti evaṃ bheriṃ carāpethā”ti vatvā chattaṃ ussāpetvā alaṅkatapaṭiyatto hatthikkhandhavaragato nagaraṃ pavisitvā pāsādaṃ āruya mahāsampattiṃ anubhavi.

Evaṃ kāle gacchante ekadivasaṃ devī rañño mahāsampattiṃ disvā “aho tapassī”ti² kāruññākāraṃ dassesi. “Kimidaṃ devī”ti ca puṭṭhā “atimahaṭī te deva sampatti, atīte Buddhānaṃ saddahitvā kalyāṇaṃ akattha, idāni anāgatassa paccayaṃ kusalaṃ na karoṭhā”ti āha. Kassa dassāmi, sīlavanto natthīti. “Asuñño deva Jambudīpo arahantehi, tumhe dānameva sajjetha, ahaṃ arahante lacchāmī”ti āha. Rājā punadivase pācīnadvāre dānaṃ sajjāpesi. Devī pātova uposathaṅgāni adhiṭṭhāya uparipāsāde puratthābhimukhā urena nipajjitvā “sace etissā disāya arahanto atthi, sve āgantvā amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhantū”ti āha. Tassaṃ disāyaṃ arahanto nāhesuṃ, taṃ sakkāraṃ kapaṇayācakānaṃ adamsu.

1. Suvaṇṇabhiṅgāraṃ (Sī)

2. Aho vata tapassīti (Syā)

Punadivase dakkhiṇadvāre dānaṃ sajjetvā tatheva akāsi, punadivase pacchimadvāre. Uttaradvāre sajjanadivase pana deviyā tatheva nimantite Himavante vasantānaṃ Padumavatiyā puttānaṃ pañcasatānaṃ Paccekabuddhānaṃ jeṭṭhako Mahāpadumapaccekabuddho bhātike āmantesi “mārisā Nandarājā tumhe nimanteti, adhivāsetha tassā”ti. Te adhivāsetvā punadivase Anotattadahe mukhaṃ dhovivā ākāsenā āgantvā uttaradvāre otariṃsu. Manussā gantvā “pañcasatā deva Paccekabuddhā āgatā”ti rañño ārocesuṃ. Rājā saddhiṃ deviyā gantvā vanditvā pattānaṃ gahetvā Paccekabuddhe pāsādaṃ āropetvā tatra tesānaṃ dānaṃ datvā bhattakiccāvasāne rājā saṃghattherassa, devī saṃghanavakassa pādāmūle nipajjitvā “ayyā paccayehi na kilamissanti, mayaṃ puññaena na hāyissāma, amhākaṃ yāvajjivaṃ idha nivāsāya paṭṭiññaṃ dethā”ti paṭiññaṃ kāretvā uyyāne pañca paṇṇasālāsātāni pañca caṅkamasatānīti sabbākārena nivāsattānaṃ sampādetvā tattha vasāpesuṃ.

Evānaṃ kāle gacchante rañño paccanto kupito¹. So “ahaṃ paccantaṃ vūpasametuṃ gacchāmi, tvaṃ Paccekabuddhesu mā pamajji”ti devīnaṃ ovaditvā gato. Tasmīnaṃ anāgateyeva Paccekabuddhānaṃ āyusaṅkhārā khīṇā. Mahāpadumapaccekabuddho tiyāmarattīnaṃ jhānakīlaṃ kīlitvā aruṇuggamane ālambanaphalakaṃ ālambitvā ṭhitakova anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi, etenupāyena sesāpīti sabbeva parinibbutā. Punadivase devī Paccekabuddhānaṃ nisīdanattānaṃ haritupalittaṃ kāretvā pupphāni vikiritvā dhūmaṃ datvā tesānaṃ āgamaṇaṃ oloketi nisinnā āgamaṇaṃ apassanti purisaṃ pesesi “gaccha tāta jānāhi, kiṃ ayyānaṃ kiñci aphāsukaṃ”ti. So gantvā Mahāpadumassa paṇṇasālādvāraṃ vivaritvā tattha apassanto caṅkamaṇaṃ gantvā ālambanaphalakaṃ nissāya ṭhitaṃ disvā vanditvā “kālo bhante”ti āha. Parinibbutasarīraṃ kiṃ kathessati, so “niddāyati mañña”ti gantvā piṭṭhipāde hatthena parāmasitvā pādānaṃ sītalatāya ceva thaddhatāya ca parinibbutabhāvaṃ ñatvā dutiyassa santikaṃ agamāsi, evānaṃ tatiyassati sabbesaṃ parinibbutabhāvaṃ ñatvā rājakulaṃ gato “kahaṃ tāta Paccekabuddhā”ti puṭṭho “parinibbutā devī”ti

1. Kuppi (Sī, Syā)

āha. Devī kandantī rodantī nikkhamitvā nāgarehi saddhim tattha gantvā sādhuḷīḷitam¹ kāretvā Paccekabuddhānaṃ sarīrakiccaṃ katvā dhātuyo gahetvā cetiyam paṭiṭṭhāpesi.

Rājā paccantaṃ vūpasametvā āgato paccuggamaṇaṃ āgataṃ devim pucchi “kim bhadde Paccekabuddhesu nappamajji, nirogā ayyā”ti. Parinibbutā devāti. Rājā cintesi ‘evarūpānampi paṇḍitānaṃ maraṇaṃ uppajjati, amhākaṃ kuto mokkho”ti. So nagaraṃ agantvā² uyyānameva pavisitvā jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā tassa rajjaṃ paṭiyādetvā sayam samaṇakapabbajjaṃ pabbaji. Devīpi “imasmim pabbajite ahaṃ kim karissāmi”ti tattheva uyyāne pabbajitā. Dvepi jhānaṃ bhāvetvā tato cutā brahmaloke nibbattiṃsu.

Tesu tattheva vasantesu amhākaṃ Satthā loke uppajjitvā pavattitavaradhammacakko anupubbena Rājagahaṃ pāvīsi. Satthari tattha vasante ayaṃ Pippalimāṇavo³ Magadharatṭhe Mahātitthabrāhmaṇagāme Kapilabrāhmaṇassa aggamahesiyā kucchimhi nibbato, ayaṃ Bhaddā Kāpilānī Maddaratṭhe Sāgalanagare Kosiyagottabrāhmaṇassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattā. Tesam anukkamena vaḍḍhamānānaṃ Pippalimāṇavassa vīsatime vasse Bhaddāya soḷasame vasse sampatte mātāpitaro puttaṃ oloketvā “tāta tvaṃ vayapatto, kulavaṃso nāma paṭiṭṭhāpetabbo”ti ativiya nippīlayiṃsu. Māṇavo āha “mayhaṃ sotāpathe evarūpaṃ kathaṃ mā kathetha, ahaṃ yāva tumhe dharatha, tāva paṭijaggissāmi, tumhākaṃ accayena⁴ nikkhamitvā pabbajissāmi”ti. Te katipāhaṃ atikkamitvā puna kathayiṃsu, sopi tattheva paṭikkhipi. Punapi kathayiṃsu, punapi paṭikkhipi. Tato paṭṭhāya mātā nirantaraṃ kathesiyeva.

Māṇavo “mama mātaraṃ saññāpessāmi”ti rattasuvaṇṇassa nikkhasahassaṃ datvā suvaṇṇakārehi ekam itthirūpaṃ kārapetvā tassa majjanaghaṭṭanādikamma pariyoṣāne taṃ rattavatthaṃ nivāsāpetvā vaṇnasampannehi pupphehi ceva nānā-alāṅkārehi ca alāṅkārapetvā mātaraṃ pakkosāpetvā āha “amma evarūpaṃ āramaṇaṃ labhanto gehe vasissāmi⁵, alabhanto

1. Sādhuḷīḷikaṃ (Sī)

2. Āgantvā (Sī)

3. Pippalimāṇavo (Sī, Syā)

4. Pacchato (Sī)

5. Ṭhassāmi (Sī)

na vasissāmī”ti¹. Paṇḍitā brāhmaṇī cintesi “mayhaṃ putto puñṇavā dinnadāno katābhinihāro, puñṇaṃ karonto na ekakova akāsi, addhā etena saha katapuñṇā suvaṇṇarūpakapaṭibhāgāva bhavissatī”ti aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā sabbakāmehi santappetvā suvaṇṇarūpakaṃ rathaṃ āropetvā “gacchatha tātā, yattha amhākaṃ jātigottabhogehi samānakule evarūpaṃ dārikaṃ passatha, imameva suvaṇṇarūpakaṃ paṇṇākāraṃ² katvā dethā”ti uyyojesi.

Te “amhākaṃ nāma etaṃ kamman”ti nikkhamitvā “kattha gamissāmā”ti cintetvā “Maddaraṭṭhaṃ nāma itthākaro, Maddaraṭṭhaṃ gamissāmā”ti Maddaraṭṭhe Sāgalanagaraṃ agamaṃsu. Tattha taṃ suvaṇṇarūpakaṃ nhānatitthe ṭhapetvā ekamante nisīdīsu. Atha Bhaddāya dhātī Bhaddaṃ nhāpetvā alaṅkaritvā sirigabbhe nisīdāpetvā nhāyitum āgacchantī taṃ rūpakaṃ disvā “ayyadhītā me idhāgatā”ti saññāya santajjetvā “dubbinīte kiṃ tvaṃ idhāgatā”ti talasattikaṃ uggiritvā “gaccha sīghan”ti gaṇḍapasse pahari. Hattho pāsāṇe paṭihato viya kampittha³. Sā paṭikkamitvā “evaṃ thaddhaṃ nāma mahāgīvaṃ disvā ‘ayyadhītā me’ti saññāṃ uppādesim, ayyadhītāya hi me nivāsanapaṭiggāhikāyapi⁴ ayuttā”ti āha. Atha naṃ te manussā parivāretvā “evarūpā te sāmīdhītā”ti pucchīsu. Kiṃ esā, imāya sataguṇena sahasaguṇena mayhaṃ ayyadhītā abhirūpatarā, dvādasahatthe gabbhe nisinnāya padīpakiccaṃ natthi, sarīrobhāseneva tamaṃ vidhamatīti. “Tena hi āgacchā”ti khujjaṃ gahetvā suvaṇṇarūpakaṃ rathaṃ āropetvā Kosiyagottassa brāhmaṇassa gharadvāre ṭhatvā āgamaṃ nivedayīsu.

Brāhmaṇo paṭisanthāraṃ katvā “kuto āgatathā”ti pucchi. Magadharatṭhe Mahātittagāme Kapilabrāhmaṇassa gharatoti. Kiṃ kāraṇā āgatāti. Iminā nāma kāraṇenāti. “Kalyāṇaṃ tātā, samajātigottavibhavo amhākaṃ brāhmaṇo, dassāmi dārikaṃ”ti paṇṇākāraṃ gaṇhi. Te Kapilabrāhmaṇassa sāsanaṃ pahiṇīsu “laddhā dārikā, kattabbaṃ karoṭhā”ti. Taṃ sāsanaṃ sutvā Pippalimāṇavassa ārocayīsu “laddhā kira dārikā”ti. Māṇavo “ahaṃ na labhissatīti cintesim, ime laddhāti vadanti, anattiko hutvā paṇṇaṃ pesessāmī”ti rahogato

1. Na ṭhassāmīti (Sī)

3. Vikampittha (Sī)

2. Saccakāraṃ (Sī)

4. Nivāsanapaṭiggāhikāpi (Ka)

paṇṇaṃ likhi “Bhaddā attano jātigottabhogānurūpaṃ gharāvāsaṃ labhatu, ahaṃ nikkhamitvā pabbajissāmi, mā pacchā vippaṭṭisarīṇi ahoṣi”ti. Bhaddāpi “asukassa kira maṃ dātukāmo”ti sutvā rahogatā paṇṇaṃ likhi “ayyaputto attano jātigottabhogānurūpaṃ gharāvāsaṃ labhatu, ahaṃ nikkhamitvā pabbajissāmi, mā pacchā vippaṭṭisarī ahoṣi”ti. Dve paṇṇāni antarāmagge samāgacchimsu. Idaṃ kassa paṇṇanti. Pippalimāṇavena Bhaddāya pahitanti. Idaṃ kassāti. Bhaddāya Pippalimāṇavassa pahitanti ca vutte dvepi vācetvā “passatha dāraṇaṃ kamman”ti phāletvā araṇṇe chaḍḍetvā samānapaṇṇaṃ likhitvā ito ca etto ca pesesuṃ. Iti tesāṃ anicchamānānaṃyeva samāgamo ahoṣi.

Taṃdivasameva māṇavo ekaṃ pupphadāmaṃ gahetvā ṭhapesi¹ Bhaddāpi, tāni sayanamajjhe ṭhapesi². Bhuttasāyamāsā ubhopi “sayanaṃ abhiruhissāmā”ti samāgantvā māṇavo dakkhiṇapassena sayanaṃ abhiruhi. Bhaddā vāmapassena abhiruhitvā āha “yassa passe pupphāni milāyanti, tassa rāgacittaṃ uppannanti vijānissāma, imaṃ pupphadāmaṃ na allīyitabban”ti. Te pana aññamaññaṃ sarīrasamphassabhayena tiyāmarattiṃ niddaṃ anokkamantāva vītināmenti, divā pana hāsamattampi nāhoṣi. Te lokāmisena asaṃsaṭṭhā yāva mātāpitaro dharanti, tāva kuṭumbaṃ avicāretvā tesu kālaṅkatesu vicārayimsu. Mahatī māṇavassa sampatti sattāsītikoṭidhanaṃ, ekadivasaṃ sarīraṃ ubbaṭṭetvā chaḍḍettabbaṃ suvaṇṇacūṇṇameva magadhanāḷiyā dvādasanāḷimattaṃ laddhuṃ vaṭṭati. Yantabaddhāni saṭṭhi mahātaḷākāni, kammanto dvādasayojaniko, anurādhapurappamaṇā cuddasa gāmā, cuddasa hatthānīkā, cuddasa assānīkā, cuddasa rathānīkā.

So ekadivasaṃ alaṅkata-assaṃ³ āruya mahājanaparivuto kammantaṃ gantvā khettakoṭiyaṃ ṭhito naṅgalehi bhinnaṭṭhānato kākādayo sakuṇe gaṇḍuppādāḍipāṇake uddharitvā khādante disvā “tātā ime kiṃ khādanti”ti pucchi. Gaṇḍuppāde ayyāti. Etehi kataṃ pāpaṃ kassa hotīti. Tumhākaṃ ayyāti. So cintesi “sace etehi kataṃ

1. Ganthitvā pesesi (Ka)

2. Tāni vāmena majjhe ṭhabetvā (Sī)

3. Alaṅkatarathaṃ (Sī)

pāpaṃ mayhaṃ hoti, kiṃ me karissati sattāsītikoṭṭidhanaṃ, kiṃ dvādasayojaniko kammanto, kiṃ saṭṭhiyantabaddhāni taḷākāni, kiṃ cuddasa gāmā, sabbametaṃ Bhaddāya Kāpilāniyā niyyātetvā nikkhamma pabbajissāmi”ti.

Bhaddāpi Kāpilāni tasmiṃ khaṇe antaravattumhi tayo tilakumbhe pattharāpetvā dhātīhi parivutā nisinnā kāke tilapāṇake khādante disvā “ammā kiṃ ime khādanti”ti pucchi pāṇake ayyeti. Akusalaṃ kassa hotīti. Tumhākaṃ ayyeti. Sā cintesi “mayhaṃ catuhattavatthaṃ nālikodanamattañca laddhuṃ vaṭṭati, yadi panetaṃ ettakena janena kataṃ akusalaṃ mayhaṃ hoti, addhā bhavasahassenapi vaṭṭato sīsaṃ ukkhipitum na sakkā, ayyaputte āgatamatteyeva sabbam tassa niyyātetvā nikkhamma pabbajissāmi”ti.

Māṇavo āgantvā nhāyivā pāsādaṃ āruyha mahārahe pallaṅke nisīdi, athassa cakkavattino anucchavikaṃ bhojanaṃ sajjayimsu. Dvepi bhuñjivā parijane nikkhante rahogata phāsukaṭṭhāne nisīdimsu. Tato māṇavo Bhaddaṃ āha “bhadde imaṃ gharaṃ āgacchanti kittakaṃ dhanam āhari”ti. Pañcapanṇāsa sakaṭasahassāni ayyāti. Etaṃ sabbam, yā ca imasmim ghare sattāsīti koṭiyo yantabaddhā saṭṭhitaḷākādibhedā sampatti atthi, sabbam tuyhamyeva niyyātemīti. Tumhe pana kahaṃ gacchatha ayyāti. Ahaṃ pabbajissāmi. Ayya ahampi tumhākaṃyeva āgamaṇam olokayamānā nisinnā, ahampi pabbajissāmi. Tesam ādittapaṇṇakuṭi viya tayo bhavā upaṭṭhahimsu. Te antarāpaṇato kasāvarasapītāni vatthāni mattikāpatte ca āharāpetvā aññaṃaññaṃ kese ohārāpetvā “ye loke arahanto, te uddissa amhākaṃ pabbajjā”ti vatvā thavikāya patte osāretvā¹ amse laggetvā pāsādato otarimsu. Gehe dāsesu vā kammakāresu vā na koci sañjāni.

Atha ne brāhmaṇagāmato nikkhamma dāsagāmadvārena gacchante ākappakuttavasena dāsagāmaṃvāsino sañjānimsu. Te rodantā pādesu nipatitvā “kiṃ amhe anāthe karotha ayyā”ti āhamsu. “Mayam bhaṇe ādittapaṇṇasālā viya tayo bhavāti pabbajimhā, sace

1. Osāpetvā (Ka)

tumhesu ekekaṃ bhujissaṃ karoma, vassasatampi nappahoti. Tumheva tumhākaṃ sīsaṃ dhovitvā bhujissā hutvā jīvathā”ti vatvā tesam rodantānaṃyeva pakkamimsu. Thero purato gacchanto nivattitvā olokento cintesi “ayaṃ Bhaddā Kāpilānī sakalajambudīpagghanikā itthī mayhaṃ pacchato āgacchati. Thānaṃ kho panetaṃ vijjati, yaṃ kocideva evaṃ cinteyya ‘ime pabbajitvāpi vinā bhavituṃ na sakkonti, ananucchavikaṃ karontī’ti. Koci vā pana amhesu manam padūsetvā apāyapūrako bhaveyya¹. Imaṃ pahāya mayā gantuṃ vaṭṭati”ti cittaṃ uppādesi.

So purato gacchanto dvedhāpathaṃ disvā tassa matthake aṭṭhāsi. Bhaddāpi āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ āha “bhadde tādisim itthim mama pacchato āgacchantim disvā ‘ime pabbajitvāpi vinā bhavituṃ na sakkonti’ti cintetvā amhesu paduṭṭhacitto mahājano apāyapūrako bhaveyya. Imasmim dvedhāpathe tvaṃ ekaṃ gaṇha, ahaṃ ekena gamissāmi”ti. “Āma ayya pabbajitānaṃ mātugāmo nāma malaṃ, ‘pabbajitvāpi vinā na bhavantī’ti amhākaṃ dosaṃ dassanti², tumhe ekaṃ maggaṃ gaṇhatha, ahaṃ ekaṃ gaṇhitvā vinā bhavissāma”ti tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu thānesu pañcapatīṭṭhitena vanditvā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjalim paggayha “satasahassakappamāṇe addhāne kato mittasanthavo ajja bhijjati”ti vatvā “tumhe dakkhiṇajātikā nāma, tumhākaṃ dakkhiṇamaggo vaṭṭati. Mayaṃ mātugāmā nāma vāmajātikā, amhākaṃ vāmamaggo vaṭṭati”ti vanditvā maggaṃ paṭipannā. Tesam dvedhābhūtakāle ayaṃ mahāpathavī “ahaṃ cakkavāḷagirisinerupabbate dhāretuṃ sakkontīpi tumhākaṃ guṇe dhāretuṃ na sakkomi”ti vadantī viya viravamānā akampi, ākāse asanisaddo viya pavatti, cakkavāḷapabbato unnadi³.

Sammāsambuddho Veḷuvanamahāvihāre Gandhakuṭiyaṃ nisinno pathavīkampanasaddaṃ sutvā “kassa nu kho pathavī kampatī”ti āvajjento “Pippalimāṇavo ca Bhaddā ca Kāpilānī maṃ uddissa appameyyaṃ sampattim pahāya pabbajitā, tesam viyogaṭṭhāne ubhinnampi guṇabalena ayaṃ pathavīkampo jāto, mayāpi etesaṃ saṅgahaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti Gandhakuṭito nikkhamma

1. Apāyūpago bhaveyya (Sī), apāyamuccako na bhaveyya (Ka)

2. Passanti (Ka)

3. Unnami (Sī), onami (Syā)

sayameva pattacīvaramādāya asītimahātheresu kañci anāmantetvā tigāvutaṃ maggaṃ paccuggamaṇaṃ katvā Rājagahassa ca Nālandāya ca antare Bahuputtakanigrodharukkhamūle pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Nisīdanto pana aññatarapaṃsukūliko viya anisīditvā Buddhavesaṃ gahe tvā asītihatthā ghanabuddharasmiyo vissajjento nisīdi. Iti tasmim̃ khaṇe paṇṇacchattasakaṭacakkakūṭāgārādippamaṇā Buddharasmiyo ito cito ca vipphandantiyo vidhāvantiyo candasahassasūriyasahassa-uggamanakālo¹ viya kurumānā taṃ vanantaṃ ekobhāsaṃ akaṃsu. Dvattimsamahāpurisalakkhaṇasiriyā samujjalatārāgaṇaṃ viya gagaṇaṃ, supupphitakamala-kuvalayaṃ viya salilaṃ vanantaṃ virocittha. Nigrodharukkhasa khandho nāma seto hoti, pattāni nāma nīlāni, pakkāni rattāni. Tasmim̃ pana divase satasākho nigrodho suvaṇṇavaṇṇova ahosi.

Mahākassapatthero “ayaṃ mayhaṃ satthā bhavissati, imāhaṃ uddissa pabbajito”ti diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya oṇatoṇato gantvā tīsu ṭhānesu vanditvā “Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmi, Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmī”ti āha. Atha naṃ Bhagavā avoca “Kassapa sace tvaṃ imaṃ nipaccakāraṃ mahāpathaviyā kareyyāsi, sāpi dhāretuṃ na sakkuṇeyya. Tathāgatassa evaṃ guṇamahantaṃ jānata² tayā kato nipaccakāro mayhaṃ lomampi cāletuṃ na sakkoti. Nisīda Kassapa, dāyajjaṃ te dassāmi”ti. Athassa Bhagavā tihi ovādehi upasampadaṃ adāsi. Datvā Bahuputtakanigrodhamūlato nikkhamitvā therāṃ pacchāsamaṇaṃ katvā maggaṃ paṭipajji. Satthu sarīraṃ dvattimsamahāpurisalakkhaṇavicittaṃ, Mahākassapassa sattamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ. So kañcanamahānāvāya pacchābandho viya Satthu padānupadikaṃ anugañchi. Satthā thokaṃ maggaṃ gantvā maggā okkamma aññatarasmiṃ rukkhamūle nisajjākāraṃ dassesi, therō “nisīditukāmo Satthā”ti ñatvā attano pārūpanapilotikasaṅghāṭiṃ catugguṇaṃ katvā paññāpesi.

Satthā tasmim̃ nisīditvā hatthena cīvaraṃ parāmasitvā³ “mudukā kho tyāyaṃ Kassapa pilotikasaṅghāṭi”ti⁴ āha. Thero “Satthā

1. ...uggamanakāle (Sī)

2. Guṇamahantaṭāya (Syā), guṇamahantaṭāyassa (Ka)

3. Parimaddanto (Sī)

4. Paṭapilotinaṃ saṅghāṭi (Sī)

me saṅghāṭiyā mudukabhāvaṃ katheti, pārupitukāmo bhavissatī”ti ñatvā “pārupatu bhante Bhagavā saṅghāṭin”ti āha. Kiṃ tvaṃ pārupissasi Kassapāti. Tumhākaṃ nivāsaṇaṃ labhanto pārupissāmi bhanteti. “Kiṃ pana tvaṃ Kassapa imaṃ paribhogajīṇṇaṃ paṃsukūlaṃ dhāretuṃ sakkhissasi. Mayā hi imassa paṃsukūlassa gahitadivase udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī kampi, imaṃ Buddhānaṃ paribhogajīṇṇaṃ cīvaraṃ nāma na sakkā parittaguṇena dhāretuṃ, paṭibalenevidaṃ paṭipattipūraṇasamatthena jātipaṃsukūlikena gahetuṃ vaṭṭatī”ti vatvā therena saddhiṃ cīvaraṃ parivattesi.

Evam pana cīvaraparivattaṃ katvā therena pārutacīvaraṃ Bhagavā pārupi, Satthu cīvaraṃ thero pārupi. Tasmim samaye acetanāpi ayaṃ mahāpathavī “dukkaraṃ bhante akattha, attanā pārutacīvaraṃ sāvakassa dīnnapubbaṃ nāma natthi, ahaṃ tumhākaṃ guṇaṃ dhāretuṃ na sakkomi”ti vadantī viya udakapariyantaṃ katvā kampi. Theropi “laddhaṃ dāni mayā Buddhānaṃ paribhogacīvaraṃ, kiṃ me idāni uttari kattabbaṃ atthi”ti unnatim akatvā Buddhānaṃ santikeyeva terasa dhutaguṇe samādāya sattadivasamattaṃ puthujjano hutvā aṭṭhame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Satthāpi “Kassapo bhikkhave candūpamo kulāni upasaṅkamati, apakasseva kāyaṃ apakassa cittaṃ niccānavako¹ kulesu appagabbho”ti² evamādīhi suttehi theram thometvā aparabhāge etadeva Kassapasamyuttaṃ aṭṭhuppattim katvā “mama sāsane dhutavādānaṃ bhikkhūnaṃ Mahākassapo aggo”ti theram ṭhānantare ṭhapesīti.

Anuruddhattheravatthu

192. Pañcame **dibbacakkhukānaṃ yadidaṃ Anuruddhoti** dibbacakkhukabhikkhūnaṃ Anuruddhatthero aggoti vadati. Tassa ciṇṇavasitāya aggabhāvo veditabbo. Thero kira bhojanapapañcamattaṃ ṭhapetvā sesakālaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbacakkhūnā satte olokontova viharati. Iti ahorattaṃ ciṇṇavasitāya esa dibbacakkhukānaṃ aggo nāma jāto. Apica kappasatasahassaṃ patthitabhāvenapesa dibbacakkhukānaṃ aggo jāto.

1. Niccaṃ navo (Sī, Ṭikāyaṃ ca)

2. Sam 1. 402 piṭṭhe.

Tatrasa pañhakamme¹ ayamanupubbikathā—ayampi hi kulaputto Padumuttarasseva Bhagavato kāle pacchābhattaṃ dhammassavanatthaṃ vihāraṃ gacchantena mahājanena saddhiṃ agamāsi. Ayaṃ hi tadā aññataro apākaṭaṇāmo issarakuṭumbiko ahosi. So Dasabalaṃ vanditvā parisapariyante ṭhito dhammakathaṃ suṇāti. Satthā desanaṃ yathānusandhikaṃ ghaṭetvā² ekaṃ dibbacakkhukaṃ bhikkhuṃ etadaggaṭṭhāne ṭhapesi.

Tato kuṭumbikassa etadahosi “mahā vatāyaṃ bhikkhu, yaṃ evaṃ Satthā sayāṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Aho vatāhampi anāgate uppajjanakabuddhassa sāsane dibbacakkhukānaṃ aggo bhaveyyan”ti cittaṃ uppādetvā parisantarena gantvā svātanāya Bhagavantaṃ bhikkhusaṃghena saddhiṃ nimantetvā punadivase Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā “mahantaṃ ṭhānantaraṃ mayā patthitaṃ”ti teneva niyāmena ajjatanāya svātanāyāti nimantetvā satta divasāni mahādānaṃ pavattetvāsaparivārassa Bhagavato uttamavatthāni datvā “Bhagavā nāhaṃ imaṃ sakkāraṃ dibbasampattiyā na manussasampattiyā atthāya karomi, yaṃ pana tumhe ito sattadivasamatthake bhikkhuṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapyittha, ahampi anāgate ekassa Buddhassa sāsane so bhikkhu viya dibbacakkhukānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanaṃ katvā pādāmūle nipajji. Satthā anāgataṃ oloketvā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ ṇatvā evamāha “ambho purisa anāgate kappasatasahassapariyosāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tassa sāsane tvaṃ dibbacakkhukānaṃ aggo Anuruddho nāma bhavissasī”ti. Evañca pana vatvā bhattānumodanaṃ katvā vihārameva agamāsi.

Kuṭumbikopi yāva Buddho dharati, tāva avijahitameva kalyāṇakammaṃ katvā parinibbute Satthari niṭṭhite sattayojanike suvaṇṇacetiye bhikkhusaṃghaṃ upasaṅkamitvā “bhante kiṃ dibbacakkhussa parikammaṃ”ti pucchi. Padīpadānaṃ nāma dātuṃ vaṭṭati upāsakāti. Sādhu bhante karissāmīti sahasadīpānaṃyeva tāva dīparukkhānaṃ sahasaṃ kāresi, tadanantaraṃ tato parittatare, tadanantaraṃ tato parittatareti anekasahassee dīparukkhe kāresi. Sesadīpā pana aparimāṇā ahesuṃ.

1. Pubbakamme (Syā, Ka)

2. Yathānusandhiṃ gahetvā (Si)

Evam yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devesu ca manussesu ca saṃsaranto kappasatasahassaṃ atikkamitvā Kassapasammāsambuddhassa kāle Bārāṇasiyaṃ kuṭumbiyagehe nibbattitvā parinibbute Satthari niṭṭhite yojanike cetiye bahū kaṃsapātiyo kārāpetvā sappimaṇḍassa pūretvā majjhe ekekaṃ guḷapiṇḍaṃ ṭhapetvā ujjāletvā¹ mukhavaṭṭiyā mukhavaṭṭim phusāpento² cetiyaṃ parikkhipāpetvā attano sabbamahantaṃ kaṃsapātīm kāretvā sappimaṇḍassa pūretvā tassā mukhavaṭṭiyaṃ samantato vaṭṭisahassaṃ jālāpetvā majjhatṭhāne thūpikaṃ pilotikāya veṭhetvā jālāpetvā kaṃsapātīm sisenādāya³ sabbarattim yojanikaṃ cetiyaṃ anupariyāyi. Evam tenāpi attabhāvena yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devaloke nibbato.

Puna anuppanne Buddhe tasmiṃyeva nagare duggatakulassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā Sumanaseṭṭhiṃ nāma nissāya vasi, **Annabhārotissa** nāmaṃ ahosi. So pana Sumanaseṭṭhi devasikaṃ kapaṇaddhikavaṇibbakayācakānaṃ gehadvāre mahādānaṃ deti. athekadivasam Upariṭṭho nāma Paccekabuddho Gandhamādanapabbate nirodhasamāpattim samāpanno, tato vuṭṭhāya “ajja kassa anuggahaṃ kātum vaṭṭati”ti vīmaṃsi. Paccekabuddhā ca nāma duggatānukampakā honti, so “ajja mayā Annabhārassa anuggahaṃ kātum vaṭṭati”ti cintetvā “idāni Annabhāro aṭavito attano geham āgamissati”ti ñatvā pattacīvaramādāya Gandhamādanapabbatā vehāsam abbhuggantvā gāmadvāre Annabhārassa sammukhe paccuṭṭhāsi.

Annabhāro Paccekabuddham tucchapattahattham disvā Paccekabuddham abhivādetvā “api bhante bhikkham labhitthā”ti pucchi. Labhissāma mahāpuññāti. “Bhante thokaṃ idheva hothā”ti vegena gantvā attano gehe mātuḡāmaṃ pucchi “bhadde mayham ṭhapitam bhāgabhattam atthi, natthi”ti. Atthi sāmīti. So tatova gantvā Paccekabuddhassa hatthato pattamādāya āgantvā “bhadde mayam purimabhava kalyāṇakammaṃ akatattā bhattam paccāsīsamānā

1. Majjhe ekekaṅgulantarikaṃ ṭhapetvā (Syā)

2. Ghamsāpento (Sī)

3. Tam pātīm sīse ṭhapetvā (Sī)

viharāma¹, amhākaṃ dātukāmatāya sati deyyadhammo na hoti, deyyadhamme sati paṭiggāhakaṃ na labhāma, ajja me Upariṭṭhapaccekabuddho diṭṭho, bhāgabhattaṅca atthi, mayhaṃ bhāgabhattaṃ imasmim̃ patte pakkhipāhī”ti.

Byattā itthī “yato mayhaṃ sāmiko bhāgabhattaṃ deti, mayāpi imasmim̃ dāne bhāginiyā bhavitabban”ti attano bhāgabhattampi Upariṭṭhassa Paccekabuddhassa patte patiṭṭhapetvā adāsi. Annabhāro pattam̃ āharitvā Paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “bhante evarūpā dujjīvitā² muccāmā”ti āha. Evaṃ hotu mahāpuññāti. So attano uttarasāṭakaṃ ekasmim̃ padese attharivā “bhante idha nisīditvā paribhuñjathā”ti āha. Paccekabuddho tattha nisīditvā navavidhaṃ pāṭikulyaṃ paccavekkhanto paribhuñji. Paribhuttakāle Annabhāro pattadhovana-udakaṃ adāsi. Paccekabuddho niṭṭhitabhattakicco—

“Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, sabbameva³ samijjhatu.

Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso⁴ yathā”ti—

anumodanaṃ katvā maggaṃ paṭipajji. Sumanaseṭṭhissa chatte adhivatthā devatā “aho dānaṃ paramadānaṃ upariṭṭhe suppatiṭṭhitan”ti tikkhattuṃ vatvā sādhuḱāraṃ adāsi. Sumanaseṭṭhi “kiṃ tvaṃ maṃ ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dadamānaṃ na passasī”ti āha. Nāhaṃ tava dāne sādhuḱāraṃ demi, Annabhārena Upariṭṭhapaccekabuddhassa dinnapiṇḍapāte pasīditvā sādhuḱāraṃ demīti.

Sumanaseṭṭhi cintesi “acchariyaṃ vatidaṃ, ahaṃ ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dento devataṃ⁵ sādhuḱāraṃ dāpetuṃ nāsakkhiṃ, ayaṃ Annabhāro maṃ nissāya vasanto anurūpassa⁶ paṭiggāhakaḱupuggalassa laddhattā ekapiṇḍapātadāneneva sādhuḱāraṃ dāpesi, etassa anucchavikaṃ datvā etaṃ piṇḍapātaṃ mama santakaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti Annabhāraṃ pakkosāpetvā “ajja tayā kassaci kiñci dānaṃ dinnan”ti pucchi. Āma ayya, Upariṭṭhapaccekabuddhassa me attano bhāgabhattaṃ dinnanti. Handa bho kahāpaṇaṃ gaṇhitvā etaṃ piṇḍapātaṃ mayhaṃ dehīti. Na demi ayyāti. So yāva sahasaṃ vaḍḍhesi, Annabhāro

1. Bhojanaṃ paccāsimsamānā vicarāma (Sī), bhatimpaccāsimsamānā viharāma (Syā)

2. Dujjīvikā (Sī)

3. Khippameva (Ka)

4. Pannarasī (Sī)

5. Devatāhi (Sī), devatā (Syā)

6. Sādhurūpassa (Sī)

“Sahassenāpi na demī”ti āha. Hotu bho, yadi piṇḍapātaṃ na desi, sahasaṃ gaṇhitvā pattim me dehīti. “Etampi dātum yuttaṃ vā ayuttaṃ vā na jānāmi, ayyaṃ pana Upariṭṭhapaccekaḥ buddhaṃ pucchitvā sace dātum yuttaṃ bhavissati, dassāmi”ti gantvā Paccekaḥ buddhaṃ sampāpuṇitvā “bhante Sumanasetṭhi mayhaṃ sahasaṃ datvā tumhākaṃ dinnapiṇḍapāte pattim yāceti, dammi vā na dammi vā”ti. Upamaṃ te paṇḍita karissāmi, seyyathāpi kulasatike gāme ekasmiṃyeva ghare dīpaṃ jāleyya, sesā attano attano telena vaṭṭim temetvā jālapetvā gaṇheyyaṃ, purimadīpassa pabhā atthi, natthīti. Atirekatarā bhante pabhā hotīti. Evameva paṇḍita uḷūṅkayāgu vā hotu kaṭacchubbhikkhā vā, attano piṇḍapāte paresaṃ pattim dentassa satassa vā detu sahasassa vā, yattakānaṃ deti, tattakānaṃ puññaṃ vaḍḍhati¹. Tvaṃ dento ekameva piṇḍapātaṃ adāsi, Sumanasetṭhissa pana pattiyā dinnāya dve piṇḍapātā honti eko tava, eko ca tassāti.

So Paccekaḥ buddhaṃ abhivādetvā Sumanasetṭhissa santikaṃ gantvā “piṇḍapāte pattim gaṇha sāmī”ti āha. Handa kahāpaṇasahasāṃ gaṇhāti. Nāhaṃ piṇḍapātaṃ vikkiṇāmi, saddhāya pana tumhākaṃ pattim demīti. Tāta tvaṃ mayhaṃ saddhāya pattim desi, ahaṃ pana tuyhaṃ guṇaṃ pūjento sahasaṃ demi, gaṇha tātāti. So “evaṃ hotū”ti sahasaṃ gaṇhi. Tāta tuyhaṃ sahasaṃ laddhakālato paṭṭhāya sahatthā kammakaraṇakiccaṃ natthi, vīthiyaṃ gharaṃ māpetvā vasa. Yena tuyhaṃ attho, taṃ maṃ āharāpetvā gaṇhāhīti. Nirodhasamāpattito Vuṭṭhitapaccekaḥ buddhassa dinnapiṇḍapāto nāma taṃdivasameva vipākaṃ deti. Tasmā Sumanasetṭhi aññaṃ divasaṃ Annabhāraṃ gahetvā rājakulaṃ agacchantopi taṃdivasaṃ pana gahetvāva gato.

Annabhāraṃ puññaṃ āgamma rājā setṭhim anoloketvā Annabhārameva olokesi. Kiṃ deva imaṃ purisaṃ ativiya olokesīti. Aññaṃ divasaṃ adiṭṭhapubbattā olokemīti. Oloketabbayuttako esa devāti. Ko panassa oloketabbayuttako guṇoti. Ajja attano bhāgabhattaṃ sayam abhuñjitvā Upariṭṭhapaccekaḥ buddhassa dinnattā mama hatthato sahasaṃ labhi devāti. Konāmo esoti. Annabhāro

1. Yattakaṃ deti, tattakaṃ vaḍḍhati (Sī, Ka)

nāma devāti. “Tava hatthato laddhattā mamapi hatthato laddhum arahati, ahampissa pūjam karissāmi”ti vatvā sahasam adāsi. Etassa vasanageham jānātha bhaṇeti. Sādhu devāti ekam gehaṭṭhānam sodhentā kuddālena āhatāhataṭṭhāne nidhikumbhiyo gīvāya gīvam āhacca ṭhitā disvā rañño ārocayimsu. Rājā “tena hi gantvā khanathā”ti āha. Tesam khanantānam khanantānam heṭṭhā gacchanti. Puna gantvā rañño ārocayimsu. Rājā “Annabhārassa vacanena khanathā”ti āha. Te gantvā “Annabhārasseva vacanan”ti khanimsu. Kuddālena āhatāhataṭṭhāne ahicchattakamakuḷāni viya kumbhiyo uṭṭhahimsu. Te dhanam āharitvā rañño santike rāsim akaṃsu. Rājā amacce sannipātetvā “imasmiṃ nagare kassa aññassa ettakam dhanam atthi”ti pucchi. Natthi kassaci devāti. Tena hi ayam Annabhāro imasmiṃ nagare dhanaseṭṭhi nāma hotūti. Tamdivasameva seṭṭhicchattam labhi.

So tato paṭṭhāya yāvajīvam kalyāṇakammaṃ katvā tato cuto devaloke nibbato. Dīgharattam devamanussesu saṃsaritvā amhākam Satthu uppajjanakāle Kapilavatthunagare Amittodanasakkassa¹ gehe paṭisandhim gaṇhi. Nāmaggaṇadivase panassa **Anuruddhoti** nāmam akaṃsu. Mahānāmasakkassa kaniṭṭhabhātā Satthu cūlapituputto paramasukhumālo mahāpuñño ahosi. Suvaṇṇapātiyaṃyevassa bhattam uppajji. Athassa mātā ekadivasaṃ “mama puttam natthi padam jānāpessāmi”ti ekam suvaṇṇapātiṃ aññāya suvaṇṇapātiyā² pidahitvā tucchakāmyeva pesesi, antarāmagge devatā dibbapūvehi pūresum. Evaṃ mahāpuñño ahosi. Tiṇṇam utūnam anucchavikesu tisu pāsādesu alaṅkatanāṭakitthi parivuto devo viya sampattim anubhavi.

Amhākampi bodhisatto tasmim samaye Tusitapurā cavitvā Suddhodanamahārājassa aggamahesiyā kucchimim paṭisandhim gahetvā anukkamena vuddhippatto ekūnatimsa vassāni agāramajjhe vasitvā mahābhinnikkhamanam nikkhamitvā anukkamena paṭividdhasabbaññutaññāno Bodhimaṇḍe sattaṣattāham vītināmetvā Isipatane migadāye dhammacakkappavattanam pavattetvā lokānuggaham karonto Rājagaham āgamma “putto me Rājagaham āgato”ti

1. Amittodanasakkassa (Sī)

2. Suvaṇṇathālam aññena suvaṇṇathālena (Sī)

sutvā “gacchatha bhaṇe mama puttāṃ ānethā”ti pitarā pahite
 sahasasahassaparivāre dasa amacce ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā
 Kāḷudāyittherena cārikāgamanāṃ āyācīto Rājagahato
 vīsatisahassabhikkhuparivāro nikkhamitvā Kapilavatthupurāṃ gantvā
 nāṭisamāgame anekehi iddhipāṭihāriyehi sappāṭihāriyaṃ
 vicitradhamadesanāṃ katvā mahājanāṃ amatapānāṃ pāyetvā dutiyadivase
 pattacīvaramādāya nagaradvāre ṭhatvā “kiṃ nu kho kulanagaraṃ āgatānaṃ
 Sabbaññubuddhānaṃ āciṇṇaṃ”ti āvajjamāno “sapaḍānaṃ piṇḍāya caraṇāṃ
 āciṇṇaṃ”ti ṇatvā sapadānaṃ piṇḍāya caranto “putto me¹ piṇḍāya caratī”ti
 sutvā āgatassa rañño dhammaṃ kathetvā tena sakanivesanaṃ pavesetvā
 katasakkārasammāno tattha kātabbāṃ nāṭijanānuggahaṃ katvā
 Rāhulakumāraṃ pabbājetvā nacirasseva Kapilavatthupurato Mallaraṭṭhe
 cārikaṃ caramāno Anupiya-ambavanaṃ agamāsi.

Tasmim samaye Suddhodanamahārājā Sākiyajānaṃ² sannipātetvā āha
 “sace mama putto agāraṃ ajjhāvasissa, rājā abhavissa cakkavattī
 sattaratanasamannāgato. Nattāpi me Rāhulakumāro khattiyagaṇena saddhim
 taṃ parivāretvā acarissa, tumhepi etamatthaṃ jānātha. Idāni pana me putto
 Buddho jāto, khattiyāvassa parivārā hontu. Tumhe ekekakulato ekekaṃ
 dāraḥ dethā”ti. Evaṃ vutte ekappahāreneva sahasakhattiyakumārā
 pabbajimsu. Tasmim samaye Mahānāmo kuṭumbasāmiko hoti. So
 Anuruddhasakkaṃ upasaṅkamitvā etadavoca “etarahi tāta Anuruddha
 abhiññātā abhiññātā Sakyakumārā Bhagavantaṃ pabbajitaṃ anupabbajanti,
 amhākaṃ kule natthi koci agārasmā anagāriyaṃ pabbajito. Tena hi tvaṃ vā
 pabbaja, ahaṃ vā pabbajissāmi”ti. So tassa vacanaṃ sutvā gharāvāse ruciṃ
 akatvā attasattamo agārasmā anagāriyaṃ pabbajito. Tassa pabbajjānukkamo
 Saṃghabhedakakkhandhake³ āgatova.

Evaṃ Anupiya-ambavanaṃ gantvā pabbajitesu pana tesu tasmimyeva
 antovasse Bhaddiyatthero arahattaṃ pāpuṇi, Anuruddhatthero
 dibbacakkuṃ nibbattesi, Devadatto aṭṭha samāpattiyo nibbattesi,
 Ānandatthero

1. Te (Sī)

2. Sākiyānaṃ gaṇaṃ (Sī)

3. Vi 4. 336 piṭṭhe.

sotāpattiṭṭhale paṭiṭṭhāsi, Bhagutthero ca Kimilatthero¹ ca pacchā arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Tesāṃ pana sabbesampi therānaṃ attano attano āgataṭṭhāne pubbapatthanābhinihāro āgamissati². Ayaṃ pana Anuruddhatthero Dhammasenāpatissa santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā Cetiyaraṭṭhe Pācīnavaṃsamigadāyaṃ gantvā samaṇadhammaṃ karonto satta mahāpurisavitakke vitakkesi, aṭṭhame kilamati. Satthā “Anuruddho aṭṭhame mahāpurisavitakke kilamati”ti ñatvā “tassa saṅkappaṃ pūressāmī”ti tattha gantvā paññattavarabuddhāsane nisinno aṭṭhamaṃ mahāpurisavitakkaṃ pūretvā catupaccayasantosabhāvanārāmapaṭimaṇḍitaṃ mahā-ariyavaṃsa-paṭipadaṃ³ kathetvā ākāse uppatitvā Bhesakalāvanameva gato.

Thero Tathāgate gatamatteyeva teviḷḷo mahākhīṇāsavo hutvā “Satthā mayhaṃ manāṃ jānitvā āgantvā aṭṭhamaṃ mahāpurisavitakkaṃ pūretvā adāsi, so ca me manoratho matthakaṃ patto”ti Buddhānaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ attano ca paṭividdhadhammaṃ ārabha imā gāthā abhāsi⁴—

“Mama saṅkappamaññāya, Satthā loke anuttaro.
Manomayena kāyena, iddhiyā upasaṅkami.

Yadā⁵ me ahu saṅkappo, tato uttari desayi.
Nippapañcarato Buddho, nippapañcamadesayi.

Tassāhaṃ dhammamaññāya, vihāsiṃ sāsane rato.
Tisso vijjā anuppattā⁶, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti⁷.

Atha naṃ aparabhāge Satthā Jetavanamahāvihāre viharanto “mama sāsane dibbacakkhukānaṃ Anuruddho aggo”ti aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Bhaddiyattheravatthu

193. Chaṭṭhe **uccākulikānanti** ucce kule jātānaṃ. **Bhaddiyoti** Anuruddhattherena saddhiṃ nikkhamanto Sakyarājā. **Kāḷigodhāya puttoti** kāḷavaṇṇā sā devī, Godhāti panassā nāmaṃ. Tasmā Kāḷigodhāti

1. Kimbilatthero (Sī)

3. Am 3. 62 piṭṭhe.

5. Yathā (Sī, Syā) Am 3. 68 piṭṭhe ca.

7. Khu 2. 336 piṭṭhe Theragāthāyaṃ.

2. Āvi bhavissati (Sī)

4. Udānagāthā āha (Sī)

6. Anuppatto (Syā, Ka)

vuccati, tassā puttoti attho. Kasmā panāyaṃ uccākulikānaṃ aggoti vutto, kim tato uccākulikatarā natthīti? Āma natthi. Tassa hi mātā Sākiyānīnaṃ antare vayena sabbajeṭṭhikā, soyeva ca Sākiyakule sampattam rajjam pahāya pabbajito. Tasmā uccākulikānaṃ aggoti vutto. Apica pubbapatthanānubhāvena cesa anupaṭipāṭiyā pañca jātisatāni rājakule nibbattivā rajjam kāresiyeva. Imināpi kāraṇena uccākulikānaṃ aggoti vutto.

Pañhakamme panassa ayamanupubbikathā—ayampi hi atīte Padumuttarabuddhakāle mahābhogakule nibbatto vuttanayeneva dhammassavanatthāya gato. Tamdivasaṃ Satthāraṃ¹ ekaṃ bhikkhuṃ uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ² disvā “mayāpi anāgate ekassa Buddhassa sāsane uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggena bhavitum vaṭṭati”ti Tathāgataṃ nimantetvā satta divasāni Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā “bhante ahaṃ imassa dānassa phalena nāññaṃ sampattiṃ ākaṅkhāmi, anāgate pana ekassa Buddhassa sāsane uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthayitvā pādamūle nipajji.

Satthā anāgataṃ olokento samijjhanabhāvaṃ disvā “samijjhissati te idaṃ kammaṃ, ito kappasatasahassavasāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā bhattānumodanaṃ katvā vihāraṃ agamāsi. Sopi tam byākaraṇaṃ labhitvā uccākulikasaṃvattanikakammaṃ pucchitvā dhammāsanāni kāretvā tesu paccattharaṇāni santharāpetvā dhammabījaniyo dhammakathikavaṭṭam uposathāgāre padīpateladānanti evaṃ yāvajīvaṃ bahuvidham kalyāṇakammaṃ katvā tattha kālakato devesu ca manussesu ca saṃsaranto Kassapadasabalassa ca amhākaṅca Bhagavato antare Bārāṇasiyaṃ kuṭumbiyaghare nibbatto.

Tena ca samayena sambahulā Paccekabuddhā Gandhamādanapabbatā āgamma Bārāṇasiyaṃ Gaṅgāya tīre phāsukaṭṭhāne nisīditvā piṇḍapātaṃ paribhuñjanti, so kuṭumbiyo tesam nibaddhameva tasmim ṭhāne bhattavissaggakaraṇaṃ

1. Satthārā (Ka)

2. Ṭhapitaṃ (Ka)

ñatvā aṭṭha pāsāṇaphalakāni attharivā yāvajīvaṃ Paccekabuddhe upaṭṭhahi. Athekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Kapilavatthunagare khattiyakule nibbatti. Nāmaggaṇaḍdivase cassa **Bhaddiyakumāro**ti nāmaṃ akaṃsu. So vayaṃ āgamma heṭṭhā Anuruddhasutthe vuttanayeneva channaṃ khattiyānaṃ abbhantaro hutvā Satthari Anupiya-ambavane viharante Satthu santike pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Atha Satthā aparabhāge Jetavanamahāvihāre viharanto “mama sāsane uccākulikānaṃ Kāligodhāya putto Bhaddiyatthero aggo”ti aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu

194. Sattame **mañjussarāna**nti madhurassarānaṃ. **Lakuṇḍakabhaddiyoti** ubbedhena rasso, nāmena Bhaddiyo. Tassāpi pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare mahābhogakule nibbatto vuttanayeneva dhammassavanatthāya vihāraṃ gato. Tasmim samaye Satthāraṃ ekaṃ mañjussaraṃ bhikkhuṃ etadagge ṭhapentaṃ disvā “aho vatāhampi anāgate ayaṃ bhikkhu viya ekassa Buddhassa sāsane mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhaveyyan”ti cittaṃ uppādetvā Satthāraṃ nimantetvā satta divasāni Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā “bhante ahaṃ imassa dānassa phalena na aññaṃ sampattiṃ ākaṅkhāmi, anāgate pana ekassa Buddhassa sāsane mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthayitvā Satthu pādāmūle nipajji. Satthā anāgataṃ olokento samijjhanabhāvaṃ disvā “samijjhissati te idaṃ kammaṃ, ito kappasatasahassāvasāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhavissasi”ti byākāritvā vihāraṃ agamāsi.

Sopi taṃ byākaraṇaṃ labhitvā yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā tato kālakato devesu ca manussesu ca saṃsaranto Vipassīsammasambuddhakāle **Cittapattakokilo** nāma hutvā kheme migadāye vasanto ekadivasaṃ Himavantaṃ gantvā madhuraṃ ambaphalaṃ tuṇḍena gahetvā āgacchanto bhikkhusaṃghaparivutaṃ Satthāraṃ disvā cintesi “ahaṃ aññesu divasesu rittako Tathāgataṃ passāmi, ajja pana me imaṃ ambapakkaṃ

puttakānaṃ atthāya ābhaṃ. Tesāṃ aññampi āharitvā dassāmi, imaṃ pana Dasabalassa dātuṃ vaṭṭatī”ti otaritvā ākāse carati. Satthā tassa cittaṃ ñatvā Asokattheraṃ nāma upaṭṭhākaṃ olokesi, so pattaṃ nīharitvā Satthu hatthe ṭhapesi. So Kokilo Dasabalassa patte ambapakkāṃ patiṭṭhāpesi. Satthā tattheva nisīditvā taṃ paribhuñji. Kokilo pasannacitto punappunaṃ Dasabalassa guṇe āvajjetvā Dasabalaṃ vanditvā attano kulāvakaṃ gantvā sattāhaṃ pītisukhena vītināmesi. Ettakaṃ tasmim attabhāve kalyāṇakammaṃ, imināssa kamma¹ saro madhuro ahoṣi.

Kassapasammāsambuddhakāle pana cetiye āradde “kiṃ pamāṇaṃ karoma, sattayojanappamāṇaṃ. Atimahantaṃ etaṃ, chayojanaṃ karoma. Idampi atimahantaṃ, pañcayojanaṃ karoma, catuyojanaṃ, tiyojanaṃ, dviyojanaṃ”ti vutte ayaṃ tadā jeṭṭhavaḍḍhakī hutvā “etha bho anāgate sukhaṭṭijaggiyaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vatvā rajjuṃ ādāya parikkhipanto gāvutamattake ṭhatvā “ekekāṃ mukhaṃ gāvutaṃ gāvutaṃ hotu, cetiyaṃ yojanāvattaṃ yojanubbedhaṃ bhavissatī”ti āha. Te tassa vacane aṭṭhaṃsu. Iti appamāṇassa Buddhassa pamāṇaṃ akāsīti. Tena kamma nibbattanibbattaṭṭhāne aññehi hīnatarappamaṇo ahoṣi. So amhākaṃ Satthu kāle Sāvattiyaṃ mahābhogakule nibbatti. “Bhaddiyo”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto Satthari Jetavanamahāvihāre paṭivasante vihāraṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā vipassanāya kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ Satthā aparabhāge ariyavaragaṇamajjhe nisinna mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Piṇḍolabhāradvājattheravattu

195. Aṭṭhame **sīhanādikānanti** sīhanādaṃ nadantānaṃ.

Piṇḍolabhāradvājoti so kira arahattaṃ pattadivase avāpuraṇaṃ ādāya vihārena vihāraṃ pariveṇena pariveṇaṃ gantvā “yassa magge vā phale vā kaṅkhā atthi, so maṃ pucchatū”ti sīhanādaṃ nadanto vicari. Buddhānampi purato ṭhatvā

1. Iminā puññakamma (Sī)

“Imasmim bhante sāsane kattabbakiccaṃ mayhaṃ matthakaṃ pattaṃ”ti sīhanādaṃ nadi. Tasmā sīhanādikānaṃ aggo nāma jāto.

Pañhakamme panassa ayamanupubbikathā—ayam kira Padumuttarabuddhakāle pabbatapāde sīhayoniyam nibbato. Satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento tassa hetusampattim disvā Haṃsavatīyaṃ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ sīhe gocarāya pakkante tassa vasanaguhaṃ pavisitvā ākāse pallaṅkaṃ ābhujitvā nirodhaṃ samāpajjitvā nisīdi. Sīho gocaraṃ labhitvā nivatto guhādvāre t̥hito antoguhāyaṃ Dasabalaṃ nisinnaṃ disvā “mama vasanaṭṭhānaṃ āgantvā añño satto nisīdituṃ samattho nāma natthi, mahanto vatāyaṃ puriso, yo antoguhāyaṃ pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinno. Sarīrapabhāpissa samantā pharitvā¹ gatā, mayā evarūpaṃ acchariyaṃ nadiṭṭhapubbaṃ. Ayam puriso imasmim loke pūjaneyyānaṃ aggo bhavissati, mayāpissa yathāsatti yathābalaṃ sakkāraṃ kātuṃ vaṭṭati”ti jalajathalajāni nānakusumāni āharitvā bhūmito yāva nisinnapallaṅkaṭṭhānā pupphāsanaṃ santharitvā sabbarattim sammukhaṭṭhāne Tathāgataṃ namassamāno aṭṭhāsi. Punadivase purāṇapupphāni apantvā navapupphehi āsanaṃ santhari.

Eteneva niyāmena satta divasāni pupphāsanaṃ paññāpetvā balavapītisomanassaṃ nibbattetvā guhādvāre ārakkhaṃ gaṇhi. Sattame divase Satthā nirodhato vuṭṭhāya guhādvāre aṭṭhāsi. Sīhopi migarājā Tathāgataṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu t̥hānesu vanditvā paṭikkamitvā aṭṭhāsi. Satthā “vaṭṭissati ettako upanissayo etassā”ti vehāsaṃ abbhuggantvā vihārameva gato.

Sopi sīho Buddhaviyogena dukkhito kālaṃ katvā Haṃsavatīnagare mahāsālakule² paṭisandhim gaṇhitvā vayappatto ekadivasam nagaravāsīhi saddhim vihāraṃ gantvā dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ sīhanādikānaṃ aggaṭṭhāne t̥hapentaṃ disvā vuttanayeneva sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā taṃ t̥hānantaraṃ patthetvā Satthārā samijjhanabhāvaṃ³ disvā byākato yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tattha kālakato devesu ca

1. Pattharitvā (Sī)

2. Mahābhogakule (Sī)

3. Anantarāyaṃ (Sī)

manussesu ca saṃsaranto imasmim Buddhuppāde Rājagahanagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Nāmena Bhāradvājo nāma ahosi. So vayappatto tayo vede uggahetvā pañca māṇavasatāni mante vācento vicarati. So attano jeṭṭhakabhāvena nimantanaṭṭhānesu sabbesaṃ bhikkhaṃ sayameva sampaṭicchi. Eso kira īsakaṃ loladhātuko ahosi. So tehi māṇavehi saddhim “kuhim yāgu kuhim bhattan”ti yāgubhattakhajjakāneva pariyesamāno carati. So gatagataṭṭhāne piṇḍameva paṭimānento caratīti **Piṇḍolabhāradvājoteva** paññāyi.

So ekadivasaṃ Satthari Rājagahamanuppatte dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pattavelāyameva avāpuraṇaṃ ādāya vihārena vihāraṃ pariveṇena pariveṇaṃ gantvā “yassa magge vā phale vā kaṅkhā atthi, so maṃ pucchatū”ti sīhanādaṃ nadanto vicari. So ekadivasaṃ Rājagahasetṭhinā¹ veḷuparamparāya ussāpetvā ākāse laggitam jayasumanavaṇṇaṃ candanasārapattaṃ iddhiyā ādāya sādhuḥkāraṃ dadantena mahājanena parivuto vihāraṃ āgantvā Tathāgatassa hatthe ṭhapesi. Satthā jānantova paṭipucchi “kuto te Bhāradvāja ayaṃ patto laddho”ti. So laddhakāraṇaṃ kathesi. Satthā “tvaṃ evarūpaṃ uttarimanussadhammaṃ² mahājanassa dassesi, akattabbaṃ tayā katan”ti anekapariyāyena vigarahitvā “na bhikkhave gihīnaṃ uttarimanussadhammaṃ iddhipāṭihāriyaṃ dassetabbaṃ, yo dasseyya, āpatti dukkaṭassā”ti³ sikkhāpadaṃ paññāpesi.

Atha bhikkhusaṃghamaṃjje kathā udapādi “Sīhanādiyatthero arahattaṃ pattadivase bhikkhusaṃghamaṃjje ‘yassa magge vā phale vā kaṅkhā atthi, so maṃ pucchatū’ti kathesi. Buddhānampi sammukhe attano arahattappattim kathesi, aññe sāvakaṃ tuṅhī ahesuṃ. Attano sīhanādiyabhāveneva mahājanassa pasādaṃ janetvā vehāsaṃ abbhuggantvā candanasārapattaṃca gaṇhī”ti. Te bhikkhū ime tayopi guṇe ekato katvā Satthu kathayimsu. Buddhā ca nāma garahitabbayuttakaṃ garahanti, pasamsitabbayuttakaṃ pasamsantīti imasmim ṭhāne therassa pasamsitabbayuttameva aṅgaṃ gahetvā “tiṇṇaṃ kho pana bhikkhave indriyānaṃ bhāvitattā

1. Rājagahasetṭhino (Ka)

2. Uttamasāradhammaṃ (Sī)

3. Vi 4. 247 piṭṭhe.

bahulīkatattā Bhāradvājo bhikkhu aññaṃ byākāsi ‘khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariyaṃ, kataṃ karaṇīyaṃ, nāparaṃ itthattāyāti pajānāmī’ti. Katamesaṃ tiṇṇaṃ, satindriyassa samādhindriyassa paññandriyassa. Imesaṃ kho bhikkhave tiṇṇaṃ indriyānaṃ bhāvitattā bahulīkatattā Bhāradvājo bhikkhu aññaṃ byākāsi ‘khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariyaṃ, kataṃ karaṇīyaṃ, nāparaṃ itthattāyāti pajānāmī’ti”¹ therāṃ pasaṃsitvā sīhanādikānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Mantāniputta-puṇṇattheravatthu

196. Navame **Puṇṇo Mantāniputtoti** nāmena Puṇṇo, Mantāṇibrāhmaṇiyā pana so puttoti Mantāniputto. Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttaradasabalassa uppattito puretameva Haṃsavatīnagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nāmaggaḥaḍdivase Gotamoti nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā sabbasippesu kovido hutvā pañcamāṇavakasataparivāro vicaranto tayopi vede oloketvā mokkhadhammaṃ adisvā² “idaṃ vedatthayaṃ nāma kadalikkhandho viya bahi maṭṭhaṃ anto nissāraṃ, imaṃ gahetvā vicaraṇaṃ thusakoṭṭanasadisam³ hoti, kiṃ me iminā”ti isipabbajjāṃ pabbajitvā brahmavihāre nibbattetvā “aparihīnajjhāno brahmalokūpapanno bhavissāmī”ti⁴ pañcahi māṇavakasatchi saddhiṃ pabbatapādaṃ gantvā isipabbajjāṃ pabbaji. Tassa parivārāni aṭṭhārasa jaṭīlasahassāni ahesuṃ. So pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā tesampi kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Te tassa ovāde ṭhatvā sabbepi pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattesuṃ.

Addhāne atikkante tassa Gotamatāpasassa mahallakakāle Padumuttaradasabalo paṭhamābhisambodhiṃ⁵ patvā pavattitavaradhammacakko bhikkhusatasahassaparivāro Haṃsavatīnagaraṃ upanissāya vihāsi. So ekadivasaṃ paccūsasamaye lokaṃ olokeno Gotamatāpasassa

1. Saṃ 3. 197 piṭṭhe.

2. Gavesanto (Sī)

3. Thusabhojanasadisam (Syā), thusakoṭṭhasadisam (Ka)

4. Brahmaloکاṃ kamento gamissāmīti (Sī)

5. Paramābhisambodhiṃ (Sī, Syā)

parisāya arahattūpanissayaṃ Gotamatāpasassa ca “ahaṃ anāgate uppajjamānakabuddhassa sāsane dhammakathikabhikkhūnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanabhāvaṅca disvā pātova sarīrapaṭijagganaṃ katvā attano pattacīvaraṃ sayameva gahetvā aññātakavesena Gotamatāpasassa antevāsikesu vanamūlaphalāphalathāya gatesu gantvā Gotamassa paṇṇasālādvāre aṭṭhāsi. Gotamo Buddhānaṃ uppannabhāvaṃ ajānantopi dūrato Dasabalaṃ disvā “ayaṃ puriso lokato mutto hutvā paññāyati, yathā assa sarīranipphatti yehi ca lakkhaṇehi samannāgato agāramajjhe vā tiṭṭhanto cakkavattī rājā hoti, pabbajanto vā vivaṭṭacchado Sabbaññubuddho hoti”ti ñatvā paṭhamadassaneneva Dasabalaṃ abhivādetvā “ito etha Bhagavā”ti Buddhāsanam paññāpetvā adāsi. Tathāgato tāpasassa dhammam desayamāno nisīdi.

Tasmim samaye te jaṭilā “paṇītapāṇītam vanamūlaphalāphalam ācariyassa datvā sesakam paribhuñjissāmā”ti āgacchantā Dasabalaṃ uccāsane, ācariyam pana nīcāsane nisinnam disvā “passatha, mayam ‘imasmim loke amhākam ācariyena uttaritaro natthi’ti vicarāma, idāni pana no ācariyam nīcāsane nisīdāpetvā uccāsane nisinnako eko paññāyati, mahanto vatāyam puriso bhavissati”ti piṭakāni gahetvā āgacchanti. Gotamatāpaso “ime mam Dasabalassa santike vandeyyun”ti bhīto dūrato āha “tātā mā mam vandittha, sadevake loke aggapuggalo sabbesaṃ vandanāraho puriso idha nisinno, etaṃ vandathā”ti. Tāpasā “na ajānitvā ācariyo kathessati”ti¹ sabbeva Tathāgatassa pāde vandimsu. “Tātā amhākam aññam Dasabalassa dātabbayuttakam bhojanam natthi, imam vanamūlaphalāphalam dassāmā”ti paṇītapāṇītam Buddhānam patte patiṭṭhāpesi. Satthā vanamūlaphalāphalam paribhuñji. Tadanantaram tāpasopi saddhim antevāsikehi paribhuñji, Satthā bhattakiccam katvā “dve aggasāvaka bhikkhusatasahassam gahetvā āgacchantū”ti cintesi. Tasmim khaṇe aggasāvako Mahādevatthero² “kham nu kho

1. Kathesīti (Syā, Ka)

2. Mahādevatthero (Sī), Mahādevilatthero (Ka)

Satthā gato”ti āvajjento “Satthā amhākaṃ āgamaṇaṃ paccāsīsatī”ti bhikkhusatasahassaṃ gahetvā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā namassamāno aṭṭhāsi.

Gotamo antevāsike āha “tātā amhākaṃ añño sakkāro natthi, bhikkhusaṃgho dukkhena¹ ṭhito. Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa pupphāsaṇaṃ paññāpessāma, jalajathalajapupphāni āharathā”ti. Te tāvadeva pabbatapādato vaṇṇagandhasampannāni pupphāni iddhiyā āharitvā Sāriputtattherassa vatthumhi vuttanayeneva āsanāni paññāpayimsu. Nirodhasamāpattisamāpajjanampi chattadhāraṇampi sabbaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ.

Satthā sattame divase nirodhato vuṭṭhāya parivāretvā ṭhite tāpase disvā dhammakathikabhāve etadaggappattaṃ sāvakaṃ āmantesi “iminā bhikkhu isigaṇena mahāsakkāro² kato, etesaṃ pupphāsaṇānumodanaṃ karohī”ti. So Satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā tīṇi piṭakāni sammasitvā anumodanaṃ akāsi. Tassa desanāpariyosāne Satthā sayam brahmaghoṣaṃ nicchāretvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne ṭhapetvā Gotamatāpasam sesā aṭṭhārasa sahasasajaṭilā arahattaṃ pāpuṇimsu.

Gotamo pana tenattabhāvena paṭivedhaṃ kātuṃ asakkonto Bhagavantaṃ āha “Bhagavā yena bhikkhunā paṭhamaṃ dhammo desito, ko nāma ayaṃ tumhākaṃ sāsane”ti. Ayaṃ Gotama mayhaṃ sāsane dhammakathikānaṃ aggoti. “Ahampi bhante imassa satta divasāni katassa adhikārassa phalena ayaṃ bhikkhu viya anāgate ekassa Buddhassa sāsane dhammakathikānaṃ aggo bhavēyyan”ti patthanaṃ katvā pādamūle nipajji.

Satthā anāgataṃ oloketvā anantarāyenassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ ṇatvā “anāgate kappasatasahassāvasāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane dhammakathikānaṃ aggo bhavissasī”ti byākāritvā te arahattappatte tāpase “etha bhikkhavo”ti āha. Sabbe antarahitakesamassū iddhimayapattacīvaradharā

1. Dukkhaṃ (Sī)

2. Buddhasakkāro (Sī)

vassasaṭṭhikattherasadisā¹ ahesuṃ. Satthā bhikkhusaṃghamādāya vihāraṃ gato.

Gotamopi yāvajīvaṃ Tathāgataṃ paricaritvā yathābalaṃ kalyāṇakammaṃ katvā kappasatasahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaritvā amhākaṃ Bhagavato kāle Kapilavatthunagarassa avidūre Doṇavatthubrāhmaṇagāme brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase Puṇṇamāṇavoti nāmaṃ akaṃsu. Satthari abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakke anupubbena āgantvā Rājagahaṃ upanissāya viharante Aññāsikoṇḍaññatthero Kapilavatthum gantvā² attano bhāgeyyaṃ Puṇṇamāṇavaṃ pabbājetvā punadivase Dasabalassa santikaṃ āgantvā Bhagavantaṃ vanditvā āpucchitvā nivāsatthāya Chaddantadahaṃ gato. Puṇṇopi Mantāṇiputto mātulena Aññāsikoṇḍaññattherena saddhiṃ Dasabalassa santikaṃ āgantvā “mayhaṃ pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pāpetvāva Dasabalassa santikaṃ gamissāmi”ti Kapilavatthusmiṃyeva ohīno yonisomanasikāre kammaṃ karonto nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tassa santike pabbajitakulaputtāpi pañcasatā ahesuṃ. Thero sayāṃ dasakathāvatthulābhitāya tepi dasahi kathāvatthūhi ovadati. Te tassa ovāde ṭhatvā sabbeva arahattaṃ pattā.

Te attano pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattāṃ ñatvā upajjhāyaṃ upasaṅkamitvā āhaṃsu “bhante amhākaṃ kiccaṃ matthakaṃ pattāṃ, dasannañca mahākathāvatthūnaṃ lābhino, samayo no Dasabalaṃ passitun”ti. Thero tesāṃ kathaṃ sutvā cintesi “mama dasakathāvatthulābhitāṃ Satthā jānāti, ahaṃ dhammaṃ desento dasa kathāvatthūni amuñcantova³ desemi. Mayi gacchante sabbe pime bhikkhū parivāretvā gacchissanti, evaṃ gaṇasaṅgaṇikāya gantvā pana ayuttaṃ mayhaṃ Dasabalaṃ passitum, ime tāva gantvā passantū”ti te bhikkhū āha “āvuso tumhe purato gantvā Tathāgataṃ passatha, mama vacanena Dasabalassa pāde vandatha, ahampi tumhākaṃ gatamaggena gamissāmi”ti.

Te therā sabbe pi Dasabalassa jātibhūmiratṭhavāsino sabbe khīṇāsavā sabbe dasakathāvatthulābhino attano upajjhāyassa ovādaṃ abhinditvā⁴

1. Vassasatikattherasadisā (Sī)

2. Āgantvā (Syā, Ka)

3. Amuñcitvāva (Sī)

4. Amadditvā therāṃ vanditvā (Sī)

anupubbena cārikam carantā saṭṭhiyojanamaggaṃ atikkamma Rājagahe Veḷuvanamahāvihāraṃ gantvā Dasabalassa pāde vanditvā ekamantaṃ nisīdimṃsu. Āciṇṇaṃ kho panetaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ āgantukehi bhikkhūhi saddhiṃ paṭisammoditunti Bhagavā tehi saddhiṃ “kacci bhikkhave khamaṇīyaṃ”ti-ādinā nayena madhurapaṭisanthāraṃ katvā “kuto ca tumhe bhikkhave āgacchathā”ti pucchi. Tehi “jātibhūmito”ti vutte “ko nu kho bhikkhave jātibhūmiyaṃ jātibhūmakānaṃ bhikkhūnaṃ sabrahmacārīhi¹ evaṃ sambhāvito attanā ca appiccho appicchakathaṅca bhikkhūnaṃ kattā”ti dasakathāvattulābhiṃ bhikkhuṃ pucchi. Tepi “Puṇṇo nāma bhante āyasmā Mantāṇiputto”ti ārocayimṃsu. Taṃ kathaṃ sutvā āyasmā Sāriputto therassa dassanakāmo ahosi.

Atha Satthā Rājagahato Sāvattihim agamāsi. Puṇṇatthero Dasabalassa tattha āgatabhāvaṃ sutvā “Satthāraṃ passissāmī”ti gantvā antogandhakuṭiyāmyeva Tathāgataṃ sampāpuṇi. Satthā tassa dhammaṃ desesi. Thero dhammaṃ sutvā Dasabalaṃ vanditvā paṭisallānatthāya Andhavanaṃ gantvā aññatarasmiṃ rukkhamaṇi divāvihāraṃ nisīdi. Sāriputtattheropi tassa gamanaṃ sutvā sīsānulokiko gantvā okāsaṃ sallakkhetvā taṃ rukkhamaṇi upasaṅkamtivā therena saddhiṃ sammoditvā sattavisuddhikkamaṃ² pucchi. Theropissa pucchitaṃ pucchitaṃ byākāsi. Te aññamaññaṃ subhāsitaṃ samanumodimṃsu. Atha Satthā aparabhāge bhikkhusaṃghamaṃjhe nisinna therāṃ dhammakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahākaccānattheravattu

197. Dasame **saṅkhittena bhāsitaṃ** saṅkhittena kathitadhammassa. **Vitthārena atthaṃ vibhajantānanti** taṃ desanaṃ vitthāretvā atthaṃ vibhajamānānaṃ. Aññe kira Tathāgatassa saṅkhepavacanaṃ atthavasena vā pūretuṃ sakkonti byañjanavasena vā, ayaṃ pana thero ubhayavasena sakkoti. Tasmā aggoti vutto. Pubbapatthanāpi cassa evarūpāva.

1. Sabrahmacārīnaṃ (Syā, Ka)

2. Ma 1. 200 piṭṭhe.

Ayaṃ panassa pañhakamme anupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarasammāsambuddhakāle gahapatimahāsālakule nibbattivā vuddhippatto ekadivasam vuttanayeneva vihāram gantvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ suṇanto Satthāram attanā¹ saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ vibhajantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ ekaṃ bhikkhuṃ disvā “mahanto vatāyaṃ bhikkhu, yaṃ Satthā evaṃ vaṇṇeti, mayāpi anāgate ekassa Buddhassa sāsane evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti Satthāram nimantetvā vuttanayeneva sattāhaṃ mahādānaṃ datvā “bhante ahaṃ imassa sakkārassa phalena na aññaṃ sampattiṃ patthemī, anāgate pana ekassa Buddhassa sāsane ito sattadivasamatthake tumhehi ṭhānantare ṭhapitabhikkhu viya ahampi taṃ ṭhānantaraṃ labheyyaṃ”ti patthanaṃ katvā pādāmūle nipajji. Satthā anāgataṃ olokeno “samijjhissati imassa kulaputtassa patthanā”ti disvā “ambho kulaputta anāgate kappasatasahassāvāsāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ vibhajantānaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā Satthari parinibbute suvaṇṇacetiyakaraṇaṭṭhānaṃ gantvā satasahassagghanikāya suvaṇṇiṭṭhakāya pūjaṃ katvā “Bhagavā mayhaṃ nibbattanibbattaṭṭhāne sarīraṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ hotū”ti patthanaṃ akāsi. Tato yāvajīvaṃ kusalakammaṃ katvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ Dasabalassa uppattikāle Ujjeninagare purohitassa gehe nibbatti. Tassa nāmaggaṇadivase “mayhaṃ putto suvaṇṇavaṇṇasarīro attanāva attano nāmaṃ gahetvā āgato”ti Kañcanaṃāṇavotevassa nāmaṃ akaṃsu. So vuddhimanvāya tayo vede uggaṇhitvā pitu accayena purohitaṭṭhānaṃ labhi. So gottavasena Kaccāno nāma jāto.

Caṇḍapajjotarājā amacce sannipātetvā āha “Buddho loke nibbatto, taṃ ānetuṃ samatthā gantvā ānetha tātā”ti. Deva añño Dasabalaṃ ānetuṃ samattho nāma natthi, ācariyo

1. Attano (Sī)

Kaccānabrāhmaṇova samattho, taṃ paṇiṇathāti. Rājā taṃ pakkosāpetvā “tāta Dasabalassa santikaṃ gacchāhi”ti āha. Gantvā pabbajitum labhanto gamissāmi mahārājāti. Yamkiñci katvā Tathāgataṃ ānehi tātāti. So “Buddhānaṃ santikaṃ gacchantassa mahāparisāya kammaṃ natthi”ti attatṭhamo agamāsi. Athassa Satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne saddhiṃ sattahi janehi saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Satthā “etha bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi. Tamkhaṇāmyeva sabbeva antarahitakesamassū iddhimayapattacīvaradharā vassasaṭṭhikattherā viya jātā.

Thero attano kicce matthakaṃ patte tuṅḥībhāvena anisīditvā Kāḷudāyitthero viya Satthu Ujjenigamanatthāya gamanavaṇṇam¹ kathesi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “Kaccāno attano jātibhūmiyaṃ mama gamanaṃ² paccāsīsatī”ti aññāsi. Buddhā ca nāma ekaṃ kāraṇaṃ paṭicca gantum ayuttaṭṭhānaṃ na gacchanti. Tasmā therā āha “tvaṃmyeva bhikkhu gaccha, tayi gatepi rājā pasīdissatī”ti. Thero “Buddhānaṃ dve kathā nāma natthi”ti Tathāgataṃ vanditvā attanā saddhiṃ āgatehi sattahi bhikkhūhi saddhiṃ Ujjeniṃ gacchanto antarāmagge Telapanāḷi nāma nigamo, tattha piṇḍāya cari. Tasmim ca nigame dve seṭṭhidhītarō. Tāsu ekā pariṇṇakule nibbattā duggatā mātāpitūnaṃ accayena dhātim nissāya jīvati. Attabhāvo panassā samiddho, kesā aññāhi ativiya dīghā. Tasmimyeva nigame aññā issaraseṭṭhikulassa dhītā nikkesikā, sā tato pubbe tassā samīpaṃ pesetvā “sataṃ vā sahasaṃ vā dassāmi”ti vatvāpi kese āharāpetum nāsakkhi.

Tasmim pana divase sā seṭṭhidhītā Mahākaccānattherāṃ sattahi bhikkhūhi parivutaṃ tucchapattaṃ āgacchantam³ disvā “ayaṃ suvaṇṇavaṇṇo eko brahmabandhubhikkhu yathādhoteneva pattena āgacchati⁴, mayhañca aññaṃ dhanam natthi. Asukaseṭṭhidhītā pana imesaṃ kesānaṃ atthāya pesesi. Idāni ito laddha-uppādena sakkā therassa deyyadhammaṃ dātun”ti dhātim pesetvā there nimantetvā antogehe nisīdāpesi. Therānaṃ nisinnakāle gabbhaṃ pavisitvā dhātiyā attano kese kappāpetvā

1. Maggassa vaṇṇam (Ka)

3. Gacchantam (Sī, Syā)

2. Jātibhūmigamanaṃ (Sī)

4. Gacchati (Sī, Syā)

“Amma ime kese asukāya nāma seṭṭhidhītāya datvā yaṃ sā deti, taṃ āhara, ayyānaṃ piṇḍapātaṃ dassāma”ti. Dhāti piṭṭhihatthena assūni puñchitvā ekena hatthena hadayamaṃsaṃ sandhāretvā therānaṃ santike paṭicchādetvā te kese ādāya tassā seṭṭhidhītāya santikaṃ gatā.

Paṇiyāṃ nāma sāravantampi sayāṃ upanītaṃ gāraṃ na janeti, tasmā sā seṭṭhidhītā cintesi “ahaṃ pubbe bahunāpi dhanena ime kese āharāpetuṃ nāsakkhiṃ, idāni pana chinnakālato paṭṭhāya na yathāmūlameva labhissati”ti dhātīm āha “ahaṃ pubbe tava sāminim bahunāpi dhanena kese āharāpetuṃ nāsakkhiṃ, yattha katthaci vinipātā pana nijjīvakasā¹ nāma aṭṭha kahāpaṇe agghantī”ti aṭṭheva kahāpaṇe adāsi. Dhāti kahāpaṇe āharitvā seṭṭhidhītāya adāsi. Seṭṭhidhītā ekekaṃ piṇḍapātaṃ ekekakahāpaṇagghanakaṃ katvā therānaṃ dāpesi. Thero āvajjitvā seṭṭhidhītāya upanissayaṃ disvā “kahaṃ seṭṭhidhītā”ti pucchi. Gabbhe ayyāti. Pakkosatha nanti. Sā ca theresu gāravena ekavacaneneva āgantvā there vanditvā balavasaddhaṃ uppādesi. Sukhette patiṭṭhitapiṇḍapāto diṭṭheva dhamme vipākaṃ detīti saha therānaṃ vandanena kesā pakatibhāveyeva aṭṭhaṃsu. Therāpi taṃ piṇḍapātaṃ gahetvā passantiyāyeva seṭṭhidhītāya vehāsaṃ abbhuggantvā Kañcanavanuyyāne otarīmsu.

Uyyānapālo therāṃ² disvā rañño santikaṃ gantvā “deva me ayyo purohito Kaccāno pabbajitvā uyyānamāgato”ti āha. Rājā Caṇḍapajjoto³ uyyānaṃ gantvā katabhattakiccaṃ therāṃ pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisinno “kahaṃ bhante Bhagavā”ti pucchi. Satthā sayāṃ anāgantvā maṃ pesesi mahārājāti. Kahaṃ bhante ajja bhikkhaṃ alatthāti. Thero rañño pucchāsabhāgena sabbaṃ seṭṭhidhītāya kataṃ dukkaraṃ ārocesi. Rājā therassa vasanaṭṭhānaṃ paṭiyādetvā therāṃ nimantetvā nivesanaṃ gantvā seṭṭhidhītaraṃ āṇāpetvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Imissā itthiyā diṭṭhadhammikova yasapaṭilābho ahoṣi.

1. Nītā pana jīvakasā (Sī)

2. There (Sī)

3. Chandajāto (Sī)

Tato paṭṭhāya rājā therassa mahāsakkāraṃ karoti. Theressa dhammakathāya pasīditvā mahājano therassa santike pabbaji. Tato paṭṭhāya sakalanagaraṃ ekakāsāvapajjotam isivātaparivātam¹ ahosi. Sāpi devī gabbhaṃ labhitvā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyi. Tassa nāmaggaḥaṇḍivase Gopālakumāroti mātāmahaseṭṭhino² nāmaṃ akaṃsu. Sā puttassa nāmasena Gopālamātā nāma devī jātā. Sā devī there ativiya pasīditvā rājānaṃ sampaṭicchāpetvā Kañcanavanuyyāne therassa vihāraṃ kāresi. Thero Ujjeninagaraṃ pasādetvā puna Satthu santikaṃ gato. Atha Satthā aparabhāge Jetavane viharanto Madhupiṇḍikasuttaṃ³ Kaccānapeyyālaṃ⁴ Pārāyanasuttanti ime tayo suttante aṭṭhuppattiṃ katvā theram saṃkhittena bhāsitaṃ vitthārena atthaṃ vibhajantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Paṭhamavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavagga 2. Dutiyavagga

Cūḷapanthakattheravattu

198-200. Dutiyassa paṭhame **manomayanti** manena nibbattitaṃ. “Manomayena kāyena, iddhiyā upasaṅkamaṃ”⁵ vuttaṭṭhānasmim hi manena katakāyo manomayakāyo nāma jāto. “Aññataraṃ manomayaṃ kāyaṃ upapajjati”⁶ vuttaṭṭhāne manena nibbattitakāyo manomayakāyo nāma jāto. Ayamidha adhippeto. Tattha aññe bhikkhū manomayaṃ kāyaṃ nibbattentā tayo vā cattāro vā nibbattenti, na bahuke. Ekasadiseyeva ca katvā nibbattenti ekavidhameva kammaṃ kurumāne. Cūḷapanthakatthero⁷ pana ekāvajjanena samaṇasahassaṃ māpesi. Dvepi ca jane na ekasadisē akāsi na ekavidhaṃ kammaṃ kurumāne. Tasmā manomayaṃ kāyaṃ abhinimminantānaṃ aggo nāma jāto.

1. Isivātaparivātam (Sī)

2. Pitāmahaseṭṭhino (Syā)

3. Ma 1. 154 piṭṭhe.

4. Ma 3. 231 piṭṭhe.

5. Khu 2. 336 piṭṭhe.

6. Vi 4. 342 piṭṭhe.

7. Cullapanthakatthero (Sī, Syā)

Cetovivaṭṭakusalānampi Cūḷapanthakova aggo, saññāvivaṭṭakusalānaṃ pana Mahāpanthakatthero aggoti vutto. Tattha Cūḷapanthakatthero catunnaṃ rūpāvacarajjhānānaṃ lābhitāya “cetovivaṭṭakusalo”ti vutto, Mahāpanthakatthero catunnaṃ arūpāvacarajjhānānaṃ lābhitāya “saññāvivaṭṭakusalo”ti vutto. Cūḷapanthako ca samādhikusalatāya cetovivaṭṭakusalo nāma, Mahāpanthako vipassanākusalatāya saññāvivaṭṭakusalo nāma. Eko cettha samādhilakkhaṇe cheko, eko vipassanālakkhāṇe. Tathā eko samādhigāḷho, eko vipassanāgāḷho. Eko cettha aṅgasamkhitte cheko, eko ārammaṇasamkhitte. Tathā eko aṅgavavattāhāne¹ cheko, eko ārammaṇavavattāhāneti evamettha yojanā kātabbā.

Apica Cūḷapanthakatthero rūpāvacarajjhānalābhī hutvā jhānaṅgehi vuṭṭhāya arahattaṃ pattoti cetovivaṭṭakusalo, Mahāpanthako arūpāvacarajjhānalābhī hutvā jhānaṅgehi vuṭṭhāya arahattaṃ pattoti saññāvivaṭṭakusalo. Ubhopi panthe jātattā panthakā nāma jātā. Tesam paṭhamajāto Mahāpanthako nāma, pacchājāto Cūḷapanthako nāma.

Imesaṃ pana ubhinnampi pañhakamme ayamanupubbikathā—atīte kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagaravāsino dve bhātikā kuṭumbikā saddhā pasannā nibaddham Satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇanti. Tesu ekadivasam kaniṭṭho Satthāraṃ dvīhaṅgehi samannāgataṃ ekaṃ bhikkhum “mama sāsane manomayaṃ kāyaṃ abhinimminantānaṃ cetovivaṭṭakusalānañca ayaṃ bhikkhu aggo”ti etadaggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā cintesi “mahā vatāyaṃ bhikkhu eko hutvā dve aṅgāni paripūretvā caratī, mayāpi anāgate ekassa Buddhassa sāsane aṅgadvayapūrakena hutvā vicarituṃ vaṭṭatī”ti. So purimanayeneva Satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā evamāha “yaṃ bhante bhikkhum tumhe ito sattadivasamatthake manomayaṅgena ca cetovivaṭṭakusalaṅgena ca ‘ayaṃ mama sāsane aggo’ti etadagge ṭhapayittha, ahampi imassa adhikārakammassa phalena so bhikkhu viya aṅgadvayapūrako bhavēyyaṃ”ti patthanam akāsi.

1. Aṅgava vatthāpane (Ṭikā)

Satthā anāgataṃ oloketvā anantarāyenassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ disvā “anāgate kappasatasahassāvasāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, so taṃ imasmim̃ ṭhānadvaye ṭhapessati”ti byākaritvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Bhātāpissa ekadivasaṃ Satthāraṃ saññāvivaṭṭakusalaṃ bhikkhuṃ etadaggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā tatheva adhikāraṃ katvā patthanaṃ akāsi, Satthāpi taṃ byākāsi.

Te ubhopi janā Satthari dharamāne kusalakammaṃ karitvā Satthu parinibbutakāle sarīracetiye suvaṇṇapūjaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattā. Tesāṃ devamanussesu saṃsarantānaṃyeva kappasatasahassaṃ atikkantaṃ. Tattha Mahāpanthakassa antarā katakalyāṇakammaṃ na kathiyati, Cūḷapanthako pana Kassapabhagavato sāsane pabbajitvā vīsati vassasahassāni odātakasiṇakammaṃ katvā devapure nibbatti. Atha amhākaṃ Satthā abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko Rājagahaṃ upanissāya Veḷuvanamahāvihāre paṭivasati.

Imasmim̃ ṭhāne ṭhatvā imesaṃ dvinnaṃ nibbattiṃ kathetuṃ vaṭṭati. Rājagahe kira dhanasetṭhikulassa dhītā attano dāseneva saddhiṃ santhavaṃ katvā “aññepi me imaṃ kammaṃ jāneyyun”ti cintetvā¹ evamāha “amhehi imasmim̃ ṭhāne vasituṃ na sakkā, sace me mātāpitaro imaṃ dosaṃ jānissanti, khaṇḍākhaṇḍaṃ karissanti, videsaṃ gantvā vasissāmā”ti hatthasāraṃ gahetvā aggadvārena nikkhamitvā “yattha vā tattha vā aññehi ajānanaṭṭhānaṃ gantvā vasissāmā”ti ubhopi agamaṃsu.

Tesaṃ ekasmim̃ ṭhāne vasantānaṃ saṃvāsamanvāya tassā kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. Sā gabbhassa paripākaṃ āgamma sāmikena saddhiṃ mantesi “gabbho me paripākaṃ gato, ñātimittādivirahite ṭhāne gabbhavuṭṭhānaṃ nāma ubhinnampi amhākaṃ dukkhameva, kulagehameva gacchāmā”ti. So “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti divase atikkamāpesi. Sā cintesi “ayaṃ bālo attano dosamahantatāya gantuṃ na ussahati, mātāpitaro ca nāma ekantahitā, ayaṃ gacchatu vā mā vā, mayā gantuṃ vaṭṭati”ti. Tasmim̃ gehā nikkhante sā gehe parikkhāraṃ paṭisāmetvā attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ anantaragehavāsīnaṃ² ārocetvā maggaṃ paṭipajji.

1. Bhītā (Sī)

2. Antikagharavāsīnaṃ (Ka)

Atha so puriso gharaṃ āgato taṃ adisvā paṭivissake pucchitvā “kulagharaṃ gatā”ti sutvā vegena anubandhitvā antarāmagge sampāpuṇi. Tassāpi tattheva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. So “kiṃ idaṃ bhadde”ti pucchi. Sāmi eko putto jātoti. Idāni kiṃ karissāmāti. Yassa atthāya mayāṃ kulagharaṃ gacchāma, taṃ kammaṃ antarāva nipphannaṃ, tattha gantvā kiṃ karissāma, nivattāmāti dvepi ekacittā hutvā nivattimsu. Tassa dārakassa ca panthe jātattā Panthakoti nāmaṃ akaṃsu. Tassā nacirasseva aparopi gabbho paṭiṭṭhahi. Sabbaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ. Tassāpi dārakassa panthe jātattā paṭhamajātassa Mahāpanthakoti nāmaṃ katvā pacchājātassa¹ Cūḷapanthakoti nāmaṃ akaṃsu.

Te dvepi dārake gahetvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Tesāṃ tattha vasantānaṃ ayaṃ Mahāpanthakadārako aññe dārakajane “cūḷapitā mahāpitā ayyako ayyikā”ti vadante sutvā mātaraṃ paṭipucchi “amma aññe dārakā kathenti ‘ayyako ayyikā’ti, kiṃ amhākaṃ ṇātakā natthi”ti. Āma tāta tumhākaṃ ettha ṇātakā natthi, Rājagahanagare pana vo dhanasetṭhi nāma ayyako, tattha tumhākaṃ bahū ṇātakāti. Kasmā tattha na gacchatha ammati. Sā attano agamanakāraṇaṃ puttassa akathetvā puttesu punappunaṃ kathentesu sāmikamāha “ime dārakā ativiya maṃ kilamenti, kiṃ no mātāpitaro disvā maṃsaṃ khādissanti, ehi dārakānaṃ ayyakakulaṃ dassemā”ti. Ahaṃ sammukhā bhavituṃ na sakkhissāmi, taṃ pana nayissāmāti. “Sādhu sāmi yena kenaci upāyena dārakānaṃ ayyakakulameva daṭṭhuṃ vaṭṭati”ti dvepi janā dārake ādāya anupubbena Rājagahaṃ patvā nagaradvāre ekissā sālāya nivāsaṃ katvā dārakamātā dve dārake gahetvā āgatabhāvaṃ mātāpitūnaṃ ārocāpesi.

Te taṃ sāsaṇaṃ sutvā saṃsāre saṃsarantānaṃ na putto na dhītā nāma natthi, te amhākaṃ mahāparādhikā, na sakkā tehi amhākaṃ cakkhupathe ṭhātuṃ. Ettakaṃ pana dhaṇaṃ gahetvā dvepi janā phāsukaṭṭhānaṃ gantvā jīvantu, dārake pana idha pesentūti. Setṭhidhītā mātāpitūhi pesitaṃ dhaṇaṃ gahetvā dārake āgatadūtānaṃ hattheyeva datvā

1. Itarassa (Sī)

pesesi. Dārakā ayyakakule vaḍḍhanti. Tesu Cūḷapanthako atidaharo, Mahāpanthako pana ayyakena saddhiṃ Dasabalassa dhammakathaṃ sotuṃ gacchati. Tassa niccaṃ Satthu sammukhe dhammaṃ suṇantassa pabbajjāya cittaṃ nami. So ayyakaṃ āha “sace tumhe anujāneyyātha¹, ahaṃ pabbajeyyan”ti. “Kiṃ vadesi tāta, mayhaṃ sakalalokassapi pabbajjato taveva pabbajjā bhaddikā. Sace sakkosi, pabbaja tātā”ti sampañicchitvā Satthu santikaṃ gato. Satthā “kiṃ mahāseṭṭhi dāraako te laddho”ti. “Āma bhante, ayaṃ dāraako mayhaṃ nattā, tumhākaṃ santike pabbajāmīti vadatī”ti āha.

Satthā aññataraṃ piṇḍacārikaṃ “imaṃ dāraakaṃ pabbājehī”ti aññāpesi. Thero tassa tacapañcakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājesi. So bahuṃ Buddhavacanaṃ uggaṇhitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhi. Upasampanno hutvā yonisomanasikāre kammaṃ karonto catunnaṃ arūpāvacaraṃjhānānaṃ lābhī hutvā jhānaṅgehi vuṭṭhāya arahattaṃ pāpuṇi. Iti so saññāvivaṭṭakusalānaṃ aggo jāto. So jhānasukhena phalasukhena² vītināmento cintesi “sakkā nu kho imaṃ sukhaṃ Cūḷapanthakassa dātun”ti. Tato ayyakaseṭṭhissa santikaṃ gantvā “mahāseṭṭhi sace tumhe sampañicchatha, ahaṃ Cūḷapanthakaṃ pabbājeyyan”ti āha. Pabbājetha bhanteti. Thero Cūḷapanthakadāraakaṃ pabbājetvā dasasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Cūḷapanthakasāmaṇero bhātikassa santike.

“Padumaṃ yathā kokanadaṃ³ sugandhaṃ,
Pāto siyā phullamavītagandhaṃ.
Aṅgīrasaṃ passa virocamaṇaṃ,
Tapantaṃmādiccamivantalikkhe”ti⁴—

imaṃ gāthaṃ gaṇhāti. Gahitagahitapadaṃ uparūparipadaṃ gaṇhantassa nassati. Tassa imaṃ gāthaṃ gahetuṃ vāyamantasseva cattāro māsā atikkantā. Atha naṃ Mahāpanthako āha “Cūḷapanthaka tvaṃ imasmim sāsane abhabbo, catūhi māsēhi ekagāthampi gahetuṃ na sakkosi, pabbajitakiccaṃ pana tvaṃ

1. Sampañicchatha (Sī, Syā)

2. Jhānasukhena maggasukhena phalasukhena nibbānasukhena ca (Sī, Syā)

3. Kokanudaṃ (Ka)

4. Saṃ 1. 81; Aṃ 2. 209 piṭṭhesu.

kathaṃ matthakaṃ pāpessasi, nikkhama ito”ti. So therena paṇāmito vihārapaccante rodamāno aṭṭhāsi.

Tena समयena Satthā Rājagahaṃ upanissāya Jīvakaṃbavane viharati. Tasmim̐ samaye Jīvako purisaṃ pesesi “pañcahi bhikkhusatehi saddhim̐ Satthāraṃ nimantehi”ti. Tena kho pana समयena Mahāpanthako bhattuddesako hoti. So “pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ bhikkhaṃ sampaṭicchatha bhante”ti vutto “Cūḷapanthakaṃ¹ ṭhapetvā sesānaṃ sampaṭicchāmi”ti āha. Cūḷapanthako taṃ kathaṃ sutvā bhīyoso mattāya domanassappatto ahosi. Satthā Cūḷapanthakassa khedaṃ disvā “Cūḷapanthako mayi gate bujjhissatī”ti gantvā avidūre ṭhāne attānaṃ dassetvā “kim tvam̐ panthakarodasi”ti āha. Bhātā maṃ bhante paṇāmetīti. Panthaka tuyhaṃ bhātikassa parapuggalānaṃ āsayānusayañāṇaṃ natthi, tvam̐ Buddhaveneyyapuggalo nāmāti iddhiyā abhisankharitvā suddhaṃ coḷakhaṇḍaṃ adāsi “imaṃ gahetvā ‘rajoharaṇaṃ rajoharaṇaṃ’ti vatvā bhāvehi panthakā”ti.

So Satthārā dinnam̐ coḷakhaṇḍaṃ “rajoharaṇaṃ rajoharaṇaṃ”ti hatthena parimajjanto nisīdi. Tassa parimajjantassa lomāni kiliṭṭhadhātukāni jātāni. Puna parimajjantassa ukkhaliparipuñchanasadisam̐ jātam̐. So ñāṇaparipākam̐ āgamma tattha khayavayaṃ paṭṭhapetvā cintesi “idaṃ coḷakhaṇḍaṃ pakatīyā paṇḍaram̐ parisuddham̐, upādinnakasarīram̐ nissāya kiliṭṭham̐ jātam̐, idaṃ cittampi evaṃgatikamevā”ti samādhim̐ bhāvetvā cattāri rūpāvacarajjhānāni pādakāni katvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. So manomayajjhānalābhī² hutvā eko hutvā bahudhā, bahudhā hutvā eko bhavitum̐ samatto ahosi. Arahattamaggeneva cassa tepiṭakañca cha abhiññā ca āgamimsu.

Punadivase Satthā ekūnehi pañcahi bhikkhusatehi saddhim̐ gantvā Jīvakassa nivesane nisīdi. Cūḷapanthako pana attano bhikkhāya asampaṭicchitattāyeva na gato. Jīvako yāgum̐ dātum̐ ārabhi, Satthā hatthena pattam̐ pidahi. Kasmā bhante na gaṇhathāti. Vihāre eko bhikkhu atthi

1. Vutte bālapanthakaṃ (Sī)

2. Manomayañānalābhī (Sī)

Jīvakāti. So purisaṃ paṇiṇi “gaccha bhaṇe vihāre nisinnaṃ ayyaṃ gahetvā ehī”ti. Cūḷapanthakattheropi tassa purisassa pure āgamanāyeva bhikkhusahassaṃ nimminivā ekampi ekena asadisam, ekassapi ca cīvaravicāraṇādisamaṇakammaṃ aññena asadisam akāsi. So puriso vihāre bhikkhūnaṃ bahubhāvaṃ disvā gantvā Jīvakassa kathesi “bhante imasmim vihāre¹ bhikkhusaṃgho bahutaro, tato pakkositabbaṃ bhadantaṃ na jānāmī”ti. Jīvako Satthāraṃ paṭipucchi “konāmo bhante vihāre nisinnabhikkhū”ti. Cūḷapanthako nāma jīvakāti. Gaccha bho “Cūḷapanthako nāma kataro”ti pucchitvā ānehīti. So vihāraṃ gantvā “Cūḷapanthako nāma bhante kataro”ti pucchi. “Ahaṃ Cūḷapanthako ahaṃ Cūḷapanthako”ti bhikkhusahassampi kathesi. So punāgantvā Jīvakassa kathesi “sahassamattā bhikkhū sabbepi ‘ahaṃ Cūḷapanthako ahaṃ Cūḷapanthako’ti kathenti, ahaṃ ‘asuko nāma pakkositabbo’ti na jānāmī”ti. Jīvakopi paṭividdhasaccatāya “iddhimā bhikkhū”ti nayato ṇatvā “paṭhamaṃ kathanabhikkhumeva ‘tumhe Satthā pakkosati’ti vatvā cīvarakaṇṇe gaṇha tātā”ti āha. So vihāraṃ gantvā tathā akāsi, tāvadeva sahassamattā bhikkhū antaradhāyimsu. So theram gahetvā agamāsi. Satthā tasmim khaṇe yāguṃ gaṇhi.

Dasabale bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gate dhammasabhāyaṃ kathā udapādi “yāva mahantā vata Buddhā nāma cattāro māse ekagāthaṃ gaṇhituṃ asakkaṃ bhikkhuṃ evaṃmahiddhikaṃ akaṃsū”ti. Satthā tesam bhikkhūnaṃ cittācāraṃ ṇatvā gantvā paññattāsane nisajja “kiṃ vadetha bhikkhave”ti pucchi. Na Bhagavā aññaṃ kiñci kathema, Cūḷapanthakena tumhākaṃ santikā mahālābho laddhoti tumhākaṃyeva guṇaṃ kathamāti. Anacchariyaṃ bhikkhave idāni mayhaṃ ovādaṃ katvā lokuttaradāyajjalābho, ayaṃ atītepi aparipakkaññaṇe ṭhitassa mayhaṃ ovādaṃ katvā lokiyadāyajaṃ labhīti. Bhikkhū “kadā bhante”ti āyācimsu. Satthā tesam bhikkhūnaṃ atītaṃ āharitvā dassesi.

Bhikkhave atīte Bārāṇasīnagare Brahmaddatto nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tasmim samaye Cūḷaseṭṭhi² nāma paṇḍito byatto

1. Bhante imasmā bhikkhusaṃghā vihāre (Sī)

2. Cūḷakaseṭṭhi (Syā, Ka)

sabbanimittāni jānāti. So ekadivasam rājūpaṭṭhānam gacchanto antaravīthiyam matamūsikam¹ disvā tasmim khaṇe nakkhattam samānetvā idamāha “sakkā cakkumatā kulaputtana imam undūram gahetvā dārabharaṇaṅca kātum kammante ca payojetun”ti. Aññataro duggatakulaputto tam seṭṭhissa vacanam sutvā “nāyam ajānitvā kathessatī”ti mūsikam gahetvā ekasmim āpaṇe biḷārassattāya datvā kākāṇikam labhi. Tāya kākāṇikāya phāṇitam kiṇitvā² ekena kuṭena pānīyam gaṇhitvā³ araññato āgacchante mālākāre disvā thokathokam phāṇitakhaṇḍam datvā uḷūkenā pānīyam adāsi. Te tassa ekekam pupphamuṭṭhim adamsu. So tena pupphamūlena punadivasepi phāṇitaṅca pānīyaghaṭaṅca gahetvā pupphārāmameva gato. Tassa tamdivasam mālākārā aḍḍha-ocitake pupphagacche datvā agamamsu. So nacirasseva iminā upāyena aṭṭha kahāpaṇe labhi.

Puna ekasmim vātavuṭṭhidivase chaḍḍita-uyyānam gantvā patitadārūnam rāsim katvā nisinno rājakumbhakārassa santikā soḷasa kahāpaṇe labhi, so catuvīsatiyā kahāpaṇesu jātesu “atthi ayam upāyo mayhan”ti nagaradvārato avidūre ṭhāne ekam pānīyacātim⁴ ṭhapetvā pañcasate tiṇahārake pānīyena upaṭṭhahi. Te āhamsu “tvaṁ samma amhākam bahupakāro, kim te karomā”ti. Sopi “mayham kicce uppanne karissathā”ti vatvā ito cito ca vicaranto thalapathakammikena ca jalapathakammikena ca saddhim mittasanthavam akāsi. Tassa thalapathakammiko “sve imam nagaram assavāṇijako pañca assasatāni gahetvā āgamissatī”ti ācikkhi, so tassa vacanam sutvā tiṇahārakānam saññam datvā ekekam tiṇakalāpam diguṇam katvā āharāpesi. Atha so assānam nagaram pavīṭṭhavelāya tiṇakalāpasahassam antaradvāre rāsim katvā nisīdi. Assavāṇijo sakalanagare assānam cārim⁵ alabhitvā tassa sahasam datvā tam tiṇam gaṇhi.

Tato katipāhaccayenassa samuddakammikasaḥāyako ārocesi “paṭṭanam mahānāvā āgatā”ti. So “atthi ayam upāyo”ti

1. Pūtimūsikam (Sī)

2. Gahetvā (Sī)

3. Gaṇhi, so (Sī)

4. Pānīyaghaṭam (Syā, Ka)

5. Haritam (Syā), gocaram (Ka)

aṭṭhahi kahāpaṇehi sabbaparivārasampannaṃ tāvakālikaṃ rathaṃ gahetvā nāvāpaṭṭanaṃ gantvā ekaṃ aṅgulimuddikaṃ nāvikassa¹ saccakāraṃ datvā avidūre ṭhāne sāṇim² parikkhipāpetvā tattha nisinno purise āṇāpesi “bāhirakesu³ vāṇijesu āgatesu tatiyena paṭihārena ārocethā”ti. “Nāvā āgatā”ti sutvā Bārāṇasito satamattā vāṇijā “bhaṇḍaṃ gaṇhāmā”ti āgamaṃsu. Bhaṇḍaṃ tumhe na labhissatha, asukaṭṭhāne nāma mahāvāṇijena saccakāro dinnoti. Te tesāṃ sutvā tassa santikaṃ āgatā, pādamūlikapurisā purimasāññāvasena tatiyena paṭihārena tesāṃ āgatabhāvaṃ ārocesuṃ. Te satamattāpi vāṇijā ekekaṃ sahasaṃ datvā tena saddhiṃ nāvāya pattikā hutvā puna ekekaṃ sahasaṃ datvā pattim viṣṣajjāpetvā bhaṇḍaṃ attano santakaṃ akaṃsu. So puriso dve sataśahassāni gahetvā Bārāṇasiṃ āgantvā “kataññunā bhavituṃ vaṭṭatī”ti ekaṃ sataśahassaṃ gahetvā cūḷaseṭṭhiṃ santikaṃ gato.

Atha taṃ cūḷaseṭṭhi “kiṃ te tāta katvā idaṃ dhaṇaṃ laddhaṃ”ti pucchi. So “tumhehi kathita-upāye ṭhatvā catumāsabbhantareyeva laddhaṃ”ti āha. Seṭṭhi tassa vacanaṃ sutvā ‘idāni evarūpaṃ dāraṃ parasantakaṃ kātuṃ na vaṭṭatī’ti vayappattaṃ dhītaraṃ datvā sakalakuṭumbassa sāmikaṃ akāsi. Sopi kulaputto seṭṭhino accayena tasmim nagare seṭṭhiṭṭhānaṃ gahetvā yāvātāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato. Satthā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā Abhisambuddhakāle imaṃ gāthamāha—

“Appakenapi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo.

Samuṭṭhāpeti attānaṃ, aṇuṃ aggimva sandhamaṃ”ti⁴.

Iti Satthā dhammasabhāyaṃ sannisinnānaṃ imaṃ kāraṇaṃ dassesi. Ayaṃ dvinnampi mahāsāvakaṇaṃ pubbatthanaṃ paṭṭhāya anupubbikathā. Aparabhāge pana Satthā ariyagaṇaparivuto dhammāsane nisinno manomayaṃ kāyaṃ abhinimminantānaṃ cetovivaṭṭakusalānaṃ Cūḷapanthakatheraṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi, saññāvivaṭṭakusalānaṃ Mahāpanthakanti.

1. Nāvāya (Syā, Ka)

3. Bāhirato (Sī, Syā)

2. Sāṇiyaṃ (Syā), sāṇiyā (Ka)

4. Khu 5. 2 piṭṭhe Jātaka.

Subhūtittheravatthu

201. Tatiye **araṇavihārīnanti** nikkilesavihārīnaṃ. **Raṇanti** hi rāgādayo kilesā vuccanti, tesāṃ abhāvena nikkilesavihāro araṇavihāro nāma. So yesāṃ atthi, te araṇavihārino. Tesāṃ araṇavihārīnaṃ Subhūtitthero aggoti. Kiñcāpi hi aññeṇi khīṇāsavā araṇavihārīnova, therena pana dhammadesanāya etaṃ nāmaṃ laddhaṃ. Aññe hi bhikkhū dhammaṃ desento uddissakam¹ katvā vaṇṇaṃ vā avaṇṇaṃ vā kathenti, thero pana dhammaṃ desento Satthārā desitaniyāmato anokkamitvā² deseti, tasmā araṇavihārīnaṃ aggo nāma jāto.

202. Catutthe **dakkhiṇeyyānanti** dakkhiṇārahānaṃ. Tattha kiñcāpi aññeṇi khīṇāsavā aggadakkhiṇeyyā, thero pana piṇḍāya caranto ghare ghare mettājhānaṃ samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya bhikkhaṃ gaṇhāti “evaṃ bhikkhādāyakānaṃ mahapphalaṃ bhavissatī”ti. Tasmā dakkhiṇeyyānaṃ aggoti vutto. Attabhāvo panassa susamiddho³, alaṅkatatoraṇaṃ viya cittapaṭo viya ca ativiya virocati. Tasmā Subhūtitī vuccati.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttare Bhagavati anuppanneyeva Haṃsavatīnagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, Nandamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā tattha sāraṃ apassanto attano parivārehi catucattālīsāya māṇavakasahashehi saddhiṃ pabbatapāde isipabbajjaṃ pabbajitvā pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattesi, antevāsikepi jhānalābhino akāsi.

Tasmīṃ samaye Padumuttaro Bhagavā loke nibbattitvā Haṃsavatīnagaraṃ upanissāya viharanto ekadīvasaṃ paccūsasamaye lokaṃ olokeno Nandatāpasassa antevāsikānaṃ jaṭilānaṃ arahattūpanissayaṃ Nandatāpasassa ca dvīhaṅgehi samannāgatassa sāvakassa ṭhānantarapatthanaṃ disvā pātova sarīrapaṭijagganaṃ katvā pubbaṅhasamayaṃ pattacīvaramādāya Sāriputtattherassa vatthumhi vuttanayeneva Nandatāpasassa assamaṃ agamāsi.

1. Odissakam (Sī)

2. Anukkamitvā (Ka)

3. Suṭṭhu bhūtivā samiddho (Sī), Subhūtiyā samiddho (Syā)

Tattha phalāphaladānañca pupphāsanapaññāpanañca
nirodhasamāpattisamāpajjanañca vuttanayeneva veditabbañ.

Satthā pana nirodhā vuṭṭhito araṇavihāri-aṅgena ca padakkhiṇeyyaṅgena cāti dvīhaṅgehi samannāgatañ ekañ sāvakañ “isigaṇassa pupphāsanānumodanañ karohī”ti āṇāpesi. So attano visaye ṭhatvā tepiṭakañ sammasitvā anumodanañ akāsi. Tassa desanāvasāne Satthā sayañ dhammañ desesi. Desanāpariyosāne sabbe catucattālīsasahassāpi tāpasā arahattañ pāpuṇimsu. Nandatāpaso pana anumodakassa bhikkhuno nimittañ gaṇhitvā Satthu desanānusāreṇa ñāṇaṃ pesetuñ nāsakkihi. Satthā “etha bhikkhavo”ti sesabhikkhūnañ hatthañ pasāresi, sabbepi antarahitakesamassū iddhimayaparikkhārā vassasatṭhikattherā viya¹ ahesuñ.

Nandatāpaso Tathāgatañ vanditvā sammukhe ṭhito āha “bhante yena bhikkhunā isigaṇassa pupphāsanānumodanā katā, konāmoyañ tumhākañ sāsane”ti. Araṇavihāri-aṅgena ca dakkhiṇeyyaṅgena ca² etadaggañ patto esoti. “Bhante ahampi iminā sattāhakatena adhikārakammaṇa aññañ sampattiñ na patthemī, anāgate pañāhañ ekassa Buddhassa sāsane ayañ thero viya dvīhaṅgehi samannāgato bhavēyyaṇ”ti patthanañ akāsi. Satthā anantarāyañ disvā byākaritvā pakkāmi. Nandatāpasopi kālena kālañ Dasabalassa santike dhammañ sutvā aparihīnajjhāno brahmaloke nibbato. Idamassa kalyāṇakammañ. Antarā pana kammañ na kathiyati.

So kappasatasahassañ atikkamitvā Sāvatthiyañ Sumanasetṭhissa gehe nibbatti, **Subhūti**tissa nāmañ akaṃsu. Aparabhāge amhākañ Satthā loke nibbato Rājagahañ upanissāya viharati. Tadā Anāthapiṇḍiko seṭṭhi Sāvatthiyañ uṭṭhānakabhaṇḍañ gahetvā attano sahāyakassa Rājagahasetṭhino gharañ gato Satthu uppanabhāvañ ñatvā Satthārañ Sītavane viharantañ upasaṅkamitvā paṭhamadassaneneva sotāpattiphale

1. Vassasatikattherā viya (Sī)

2. Araṇavihāraṅge ca dakkhiṇeyyaṅge ca (Sī)

patiṭṭhāya Satthāraṃ Sāvattim āgamanatthāya yācivā pañcattālīsajojane magge yojane yojane satahassapariccāgena vihāre patiṭṭhāpetvā Sāvattiyam rājamānena atṭhakarīsappamāṇam Jetarājakumārassa uyyānabhūmim koṭisanthārena kiṇitvā tattha Bhagavato vihāram kāretvā adāsi. Vihāramahadivase ayam Subhūtikūṭumbiko Anāthapiṇḍikaseṭṭhinā saddhim gantvā dhammam suṇanto saddham paṭilabhivā pabbaji. So upasampanno dve mātikā paguṇam katvā kammaṭṭhānam kathāpetvā araṇṇe samaṇadhammam karonto vipassanam vaḍḍhetvā mettājhānam pādakam katvā arahattam pāpuṇi. Dhammam desento vuttanayeneva dhammam katheti, piṇḍāya caranto vuttanayeneva mettājhānato vuṭṭhāya bhikkham gaṇhāti. Atha nam Satthā imam kāraṇadvayam paṭicca araṇavihārīnaṅca dakkhiṇeyyānaṅca bhikkhūnam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Khadiravanियarevatattheravatthu

203. Pañcame **āraṇṇakānanti** araṇṇavāsīnam. **Revato Khadiravaniyoti** Dhammasenāpatittherassa kaniṭṭhabhātiko. So yathā aṅṅe therā araṇṇe vasamānā vanasabhāgam udakasabhāgam¹ bhikkhācārasabhāgaṅca sallakkhetvā araṇṇe vasanti, na evam vasi. Etāni pana sabhāgāni anādiyivā ujaṅgalasakkharapāsāṇavisame Khadiravane paṭivasati. Tasmā āraṇṇakānam aggoti vutto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayam kira atīte Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare nibbato Mahāgaṅgāya payāgapatiṭṭhānatitthe nāvākamam karonto paṭivasati. Tasmim samaye Satthā satahassabhikkhuparivāro cārikam caranto payāgapatiṭṭhānatittham² sampāpuṇi. So Dasabalam disvā cintesi “mayham kālena kālam Buddhadassanam nāma natthi, ayam me kalyāṇakammāyūhanakkhaṇo”ti nāvāsaṅghātam bandhāpetvā upari celavitānam kāretvā gandhamālādāmāni osāretvā heṭṭhā varapotthakam cittattharaṇam attharāpetvā saporivāram Satthāram paratīram tāresi.

1. Utusabhāgam (Ka)

2. Payāgatitthe (Ka)

Tasmim̄ samaye Satthā ekaṃ āraññakaṃ bhikkhuṃ etadagge ṭhapesi. So nāviko taṃ disvā “mayāpi evamevaṃ anāgate ekassa Buddhassa sāsane āraññakānaṃ aggena bhavituṃ vaṭṭatī”ti Satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā Satthu pādāmūle nipajjitvā ‘bhante tumhehi etadagge ṭhapito so bhikkhu viya ahampi anāgate ekassa Buddhassa sāsane āraññakānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanam̄ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā “anāgate Gotamabuddhassa sāsane tvam̄ āraññakānaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi. Antarā pana aññaṃ kammaṃ na kathiyati.

So yāvajjivaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmim̄ Buddhuppāde Magadhakkhette Nālakabrāhmaṇagāme Sārībrāhmaṇiyā kucchimhi paṭisandhim̄ gahetvā tiṇṇaṃ bhātikānaṃ tissannañca bhaginīnaṃ sabbakaniṭṭho hutvā nibbatti, **Revatotissa** nāmaṃ akaṃsu. Athassa mātāpitaro cintesuṃ “vaḍḍhitavaḍḍhite dārake samaṇā Sakyaputtiyā netvā pabbājenti, amhākaṃ puttaṃ Revataṃ daharameva gharabandhanena bandhissāmā”ti samānakulato dārikaṃ ānetvā Revatassa ayyikaṃ¹ vandāpetvā “amma tava ayyikāya mahallakatarā hohi”ti² āhaṃsu. Revato tesam̄ katham̄ sutvā cintesi “ayaṃ dārikā daharā paṭhamavaye ṭhitā, imissā kira evaṃvidhaṃ rūpaṃ³ mama ayyikāya rūpasadisam̄ bhavissati, pucchissāmi tāva nesaṃ adhippāyan”ti cintetvā āha “tumhe kiṃ kathethā”ti. Tāta “ayaṃ dārikā ayyikā viya te jaraṃ pāpuṇātū”ti vadāmāti. So “imissā rūpaṃ evaṃvidhaṃ bhavissati”ti pucchi. Tāta kiṃ vadesi, mahāpuñña evaṃvidhā hontīti.

So cintesi “idaṃ kira rūpaṃ iminā niyāmena valittacaṃ bhavissati palitakesaṃ⁴ khaṇḍadantaṃ, ahaṃ evarūpe rūpe rajjitvā kiṃ karissāmi, mama bhātikānaṃ gatamaggameva gamissāmī”ti kīlanto viya hutvā samavaye taruṇadārake āha “etha bho vidhāvanikaṃ karissāmā”ti nikkhami. Tāta maṅgaladivase mā bahi gacchāti. So dārakehi saddhim̄ kīlanto⁵ viya attano dhāvanavāre sampatte thokaṃ gantvā papañcetvā

1. Ayyakaṃ (Sī) 2. Ayyikā viya mahallakatarā hotūti (Ka) 3. Evarūpaṃ (Ka)
4. Palitasāsaṃ (Sī) 5. Tiṭṭhanto (Sī)

āgacchati. Puna dutiyavāre sampatte tato turitaṃ viya¹ gantvā āgato, tatiyavāre sampatte “ayaṃ me kālo”ti ñatvā sammukhaṭṭhānena palāyitvā paṃsukūlikabhikkhūnaṃ nivāsaṭṭhānaṃ araṇṇaṃ gantvā there abhivādetvā pabbajjaṃ yāci. Sappurisa mayaṃ taṃ na jānāma “kassāsi² putto”ti, tvaṅca alaṅkataniyāmeneva āgato, ko taṃ pabbājetuṃ ussahissatī³. So ubho bāhā paggayha “vilumpanti maṃ vilumpanti maṃ”ti mahāravaṃ viravi. Ito cito ca bhikkhū sannipatitvā “sappurisa imasmim̐ ṭhāne tava vatthaṃ vā piḷandhanaṃ vā koci gaṇhanto nāma natthi, tvaṅca ‘vilumpanti’ti vadasi, kiṃ sandhāya vadasi”ti. Bhante nāhaṃ vatthālaṅkāraṃ sandhāya vadāmi, tissannaṃ pana me sampattīnaṃ vilopo vattati, taṃ sandhāya vadāmi. Maṃ tāva tumhe mā pabbājayittha, bhātaraṃ pana me jānāthāti. Konāmo pana te bhātāti. Gihikāle Upatisso nāma, idāni pana Sāriputto nāma jātoti vadantīti. “Āvuso evaṃ sante ayaṃ kulaputto amhākaṃ kaniṭṭhabhātiko nāma hoti, jeṭṭhabhātiko no Dhammasenāpati puretaraṃyeva āha ‘amhākaṃ ñātakā sabbeva micchādīṭṭhikā, yo koci amhākaṃ ñātīti āgacchati, taṃ yena tenupāyena pabbājeyyāthā’ti. Ayaṃ pana therassa ajjhattabhātiko⁴, pabbājetha naṃ”ti vatvā tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājayiṃsu. Atha naṃ paripuṇṇavassaṃ upasampādetvā kammaṭṭhāne yojayiṃsu.

Thero kammaṭṭhānaṃ gahetvā ācariyupajjhāyānaṃ avidūre ṭhāne vuttappakāraṃ Khadiravanaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ karoti. Tassa “arahattaṃ appatvā Dasabalaṃ vā bhātikattheraṃ vā na passissāmi”ti vāyamantasseva tayo māsā atikkantā, sukhumālakulaputtassa lūkhabhōjanaṃ bhuñjantassa cittaṃ valitaṃ nāma hoti⁵, kammaṭṭhānaṃ vimokkhaṃ na gataṃ. So temāsaccayena pavāretvā vutthavasso hutvā tasmim̐yeva ṭhāne samaṇadhammaṃ karoti. Tassa samaṇadhammaṃ karontassa⁶ cittaṃ ekaggaṃ ahoṣi, so vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi.

1. Anantare sampatte tato dūratarāṃ (Sī)

3. Ussahatīti (Sī)

5. Paṇītaṃ nāma na hoti (Sī)

2. Kassāpi (Sī)

4. Ajjhattikabhātiko (Sī)

6. Parikammaṃ karontassa karontassa (Sī)

Athāyasmā Sāriputto Satthāraṃ āha “bhante mayhaṃ kira kaniṭṭhabhātā Revato pabbajito, so abhirameyya vā na vā, gantvā naṃ passissāmi”ti. Bhagavā Revatassa āradhavi-passakabhāvaṃ ñatvā dve vāre paṭikkhipitvā tatiyavāre yācito arahattaṃ pattabhāvaṃ ñatvā “Sāriputta ahampi gamissāmi, bhikkhūnaṃ ārocehi”ti. Thero bhikkhusaṅghaṃ sannipādetvā “āvuso Satthā cārikaṃ caritukāmo, gantukāma āgacchantū”ti sabbesaṃyeva ārocesi. Dasabalassa cārikatthāya gamanakāle ohīnakabhikkhū nāma appakā honti, “Satthu suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ passissāma, madhuradhammakathaṃ vā suṇissāma”ti yebhuyyena gantukāmāva bahukā honti. Iti Satthā mahābhikkhusaṅghaparivāro “Revataṃ passissāmi”ti nikkhanto.

Athekasmiṃ padese Ānandatthero dvedhāpathaṃ patvā Bhagavantaṃ pucchi “bhante imasmiṃ ṭhāne dve maggā, kataramaggena saṅgho gacchatū”ti. Kataramaggo Ānanda ujukoti. Bhante ujumaggo tiṃsayojano amanussapatho, parihāramaggo pana saṭṭhiyojaniko khemo subhikkhoti. Ānanda Sīvali amhehi saddhiṃ āgatoti. Āma bhante āgatoti. Tena hi saṅgho ujumaggameva gaṇhatu, Sīvalissa puññaṃ vīmaṃsissāmāti. Satthā bhikkhusaṅghaparivāro Sīvalittherassa puññavīmaṃsanatthaṃ aṭavimaggam abhiruhi. Maggaṃ abhiruhanaṭṭhānato paṭṭhāya devasaṅgho yojane yojane ṭhāne nagaraṃ māpetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa vasanaṭṭhāya vihāre paṭiyādesi. Devaputtā rañña pesitakammakārā viya hutvā yāgukhajjakādīni gahetvā “kahaṃ ayyo Sīvali, kahaṃ ayyo Sīvali”ti pucchantaṃ gacchanti. Thero taṃ sakkārasammānaṃ gaṇhāpetvā Satthu santikaṃ gacchati. Satthā bhikkhusaṅghena saddhiṃ paribhuñji.

Imināva niyāmena Satthā sakkārasammānaṃ anubhavanto devasikaṃ yojanaparamaṃ gantvā tiṃsayojanikaṃ kantāraṃ atikkamma Khadiravaniyattherassa sabhāgaṭṭhānaṃ¹ patto, thero Satthu āgamaṃ ñatvā attano vasanaṭṭhāne Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa pahonakavihāre Dasabalassa Gandhakuṭiṃ rattiṭṭhānadvāṭṭhānādīni ca iddhiyā māpetvā Tathāgatassa

1. Vasanaṭṭhānaṃ (Ka)

paccuggamanam gato. Satthā alaṅkatapaṭiyattena maggena vihāram pāvisi. Atha Tathāgate Gandhakuṭim pavitṭhe bhikkhū vassaggena pattasenāsanāni pavisiṃsu. Devatā “akālo āhārassā”ti aṭṭhavidham pānakam āhariṃsu. Satthā saṃghena saddhim pānakam pivi. Imināva niyāmena Tathāgatassa sakkārasammānam anubhavantasseva addhamāso atikkanto.

Athekacce ukkaṇṭhitabhikkhū¹ ekasmim ṭhāne nisīditvā katham uppādayiṃsu “Satthā Dasabalo ‘mayham aggasāvakassa kaniṭṭhabhātā’ti vatvā evarūpaṃ navakammikabhikkhuṃ passitum āgato, imassa vihārassa santike Jetavanamahāvihāro vā Veḷuvanavihārādayo vā kim karissanti. Ayampi bhikkhu evarūpassa navakammasa kārako, kim nāma samaṇadhammam karissati”ti. Atha Satthā cintesi “mayi ciram vasante idam ṭhānam ākiṇṇam bhavissati, āraññakā bhikkhū nāma pavivekatthikā honti, Revatassa aphāsuvihāro bhavissati”ti tato Revatassa divaṭṭhānam gato. Thero ekakova caṅkamanakoṭiyam ālambanaphalakam² nissāya pāsāṇaphalake nisinno Satthāram dūratova āgacchantam disvā paccuggantvā vandi.

Atha nam Satthā pucchi “Revata imam vālamigaṭṭhānam, caṇḍānam hatthi-assādīnam saddam sutvā kinti karosī”ti. Tesam me bhante saddam suṇato araññarati nāma³ uppajjati. Satthā tasmimṭhāne Revatatherassa pañcahi gāthāsatehi araññe nivāsānisamsam nāma kathetvā punadivase avidūre ṭhāne piṇḍāya caritvā Revatatheram nivattetvā⁴ yehi bhikkhūhi therassa avaṇṇo kathito, tesam kattarayaṭṭhi-upāhanātelanāḷichattānam pamussanabhāvam akāsi. Te attano parikkhāratthāya nivattā āgatamaggeneva gacchantāpi tam ṭhānam sallakkhetum na sakkonti. Paṭhamam hi te alaṅkatapaṭiyattena maggena gantvā tamdivasam pana visamamaggena gacchantā tasmim tasmim ṭhāne ukkuṭikam nisīdanti, jāṇukena gacchanti. Te gumble ca gacche ca kaṇṭake ca maddantā attano vasitasabhāgaṭṭhānam gantvā tasmim tasmim khadirakhāṇuke attano chattam sañjānanti, upāhanam kattarayaṭṭhim telanāḷim sañjānanti. Te tasmim samaye

1. Uddhatabhikkhū (Sī)

3. Piti nāma (Sī)

2. Ālambanabāham (Sī)

4. Āmantetvā (Ka)

“Iddhimā ayaṃ bhikkhū”ti ñatvā attano parikkhāre ādāya “Dasabalassa paṭiyattasakkāro nāma evarūpo hotī”ti vadantā āgamaṃsu.

Purato¹ gatabhikkhū Visākhā upāsikā attano gehe nisinnakāle pucchati “manāpaṃ nu kho bhante Revatattherassa vasanaṭṭhānan”ti. Manāpaṃ upāsike nandanavanacittalatādipaṭibhāgaṃ taṃ senāsananti. Atha nesāṃ sabbapacchato āgatabhikkhū pucchi “manāpaṃ ayyā Revatattherassa vasanaṭṭhānan”ti. Mā puccha upāsike, kathetuṃ ayuttaṭṭhānametaṃ, ujjāṅgalaṃ sakkharapāsāṇavisamaṃ Khadiravanaṃ etaṃ, tattha so bhikkhu viharatīti. Visākhā purimānañca pacchimānañca bhikkhūnaṃ kathaṃ sutvā “kesāṃ nu kho kathā saccā”ti pacchābhatte gandhamālaṃ ādāya Dasabalassa upaṭṭhānaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinnā Sathhāraṃ pucchi “bhante Revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ ekacce ayyā vaṇṇenti, ekacce nindanti, kiṃ nāmetaṃ bhante”ti. Visākhā ramaṇīyaṃ vā hotu mā vā, yasmiṃ ṭhāne ariyānaṃ cittaṃ ramati, tadeva ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ nāmāti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Gāme vā yadi vā raññe, ninne vā yadi vā thale.

Yattha arahanto viharanti, taṃ bhūmirāmaṇeyyakan”ti².

Atha Sathhā aparabhāge Jetavanamahāvihāre ariyagaṇamaṃjhe nisinnō therāṃ āraññakānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kaṅkhārevatatttheravattu

204. Chaṭṭhe **jhāyīnanti** jhānalābhīnaṃ³ jhānābhīratānaṃ. So kira thero yā jhānasamāpattiyo Dasabalo samāpajjati, tato appataraṃ ṭhapetvā bahutarā samāpajjati. Tasmā jhāyīnaṃ aggo nāma jāto. Kaṅkhāyanabhāvena **Kaṅkhārevatoti** vuccati. Kaṅkhā nāma kukkuccaṃ, kukkucakoti attho. Kiṃ pana aññe kukkucakā natthīti? Atthi, ayaṃ pana thero kappiyepi kukkuccaṃ uppādesi. Tenassa kukkucakatā atipākaṭā jātāti Kaṅkhārevatotveva saṅkhaṃ gato.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle purimanayeneva mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito

1. Purato purato (Sī)

2. Khu 1. 27; Saṃ 1. 234 piṭṭhe.

3. Jhānasīlānaṃ (Sī)

dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ jhānābhīratānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti desanāvasāne Satthāraṃ nimantetvā purimanayeneva sattāhaṃ mahāsakkāraṃ katvā Bhagavantaṃ āha “bhante ahaṃ iminā adhikārakammaṇa na aññaṃ sampattiṃ patthemī, yathā pana so tumhehi ito sattadivasamatthake bhikkhu jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapito, evaṃ ahampi anāgate ekassa Buddhassa sāsane jhāyīnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanāṃ akāsi. Satthā anāgataṃ oloketvā samijjhanabhāvaṃ disvā “anāgate kappasatasahassāvasāne Gotamo nāma Buddhō uppajjissati, tassa sāsane tvaṃ jhāyīnaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi.

So yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā ambhākaṃ Bhagavato kāle Sāvattinagare mahābhogakule nibbatta pacchābhattaṃ dhammassavanatthaṃ gacchantena mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito Dasabalassa dhammakathaṃ sutvā saddhaṃ paṭilabhitvā pabbajito¹ upasampadaṃ labhitvā kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā jhānaparikkammaṃ karonto jhānalābhī hutvā jhānameva pādakaṃ katvā arahattaphalaṃ pāpuṇi. So Dasabalena samāpajjitabbasamāpattīnaṃ appatarā ṭhapetvā bahutarā samāpajjanto ahorattaṃ jhānesu ciṇṇavasī ahoṣi. Atha naṃ aparabhāge Satthā imaṃ guṇaṃ gahetvā jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. “Akappiyo āvuso guḷo, akappiyā muggā”ti² evaṃ pana kappiyesveva vatthūsu kukkuccassa uppāditatāya kukkucasaṅkhātāya kaṅkhāya bhāvena Kaṅkhārevatoti saṅkhaṃ gatoti.

Soṇakoḷivisattheravatthu

205. Sattame āradhāvīriyānanti paggahitavīriyānaṃ paripuṇṇavīriyānaṃ. **Soṇo Koḷivisoti Soṇoti** tassa nāmaṃ, **Koḷivisoti** gottaṃ. Koṭivessoti vā attho, issariyena koṭippattassa vessakulassa dāraḷakoti adhippāyo. Yasmā pana aññesaṃ bhikkhūnaṃ vīriyaṃ nāma vaḍḍhetabbaṃ hoti, therassa pana hāpetabbameva ahoṣi. Tasmā esa āradhāvīriyānaṃ aggo nāma jāto.

1. Pabbaji, pabbajito (Sī)

2. Vi 3. 303 piṭṭhe.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira atīte Padumuttarabuddhakāle seṭṭhikule nibbatti, Sirivaḍḍhakumārotissa nāmaṃ akamsu. So vayappatto purimanayeneva vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ āradhaviṛiyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭatī”ti desanāpariyosāne Dasabalaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā vuttanayeneva patthanaṃ akāsi. Satthā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ disvā purimanayeneva byākaritvā vihāraṃ gato.

Sopi Sirivaḍḍhasēṭṭhi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto kappasatasahassaṃ atikkamitvā imasmiṃ kappe parinibbuta Kassapadasabale anuppanne amhākaṃ Bhagavati Bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhi. So attano sahāyakehi saddhiṃ Gaṅgāyaṃ kīḷati. Tasmim¹ samaye eko jiṇṇacīvariko Paccekabuddho “Bārāṇasiṃ upanissāya Gaṅgāṭīre paṇṇasālaṃ katvā vassaṃ upagacchissāmi”ti udakena samupabyūḷhe daṇḍake ca valliyo ca saṃkaḍḍhati. Ayaṃ kumāro sahāyakehi saddhiṃ gantvā abhivādetvā ṭhito “bhante kiṃ karoṭhā”ti pucchi. Kumāra upakaṭṭhe antovasse pabbajitānaṃ vasanaṭṭhānaṃ nāma laddhuṃ vaṭṭatīti. “Bhante ajjeva ekadivasaṃ ayyo yathā tathā āgametu, ahaṃ sve ayyassa vasanaṭṭhānaṃ karissāmi”ti āha. Paccekabuddho “tasseva kumārassa saṅghaṃ karissāmi”ti āgatattā adhivāsesi. So tassa adhivāsanānaṃ viditvā gato punadivase sakkārasammānaṃ sajjetvā Paccekabuddhassa āgamaṇaṃ olokeno aṭṭhāsi. Paccekabuddhopi “kahaṃ nu kho² ajja bhikkhācāraṃ labhissāmi”ti āvajjento ñatvā³ tasseva gehadvāraṃ agamāsi.

Kumāro Paccekabuddhaṃ disvā sampiyāyamāno pattaṃ ādāya bhikkhaṃ datvā “imaṃ antovassaṃ mayhaṃ gehadvārameva āgacchatha bhante”ti paṭiññaṃ gahetvā Paccekabuddhe bhattakiccaṃ katvā pakkante attano sahāyakehi saddhiṃ gantvā ekadivaseveva Paccekabuddhassa vasanaṇṇasālaṇca caṅkamaṇaṇca rattitṭhānadivāṭṭhānāni ca kārāpetvā adāsi. Tasseva⁴ paṇṇasālaṃ

1. Atha ekasmiṃ (Syā, Ka)

3. Āvajjjetvā (Syā), āvajjento gantvā (Ka)

2. Kiṃ nu kho (Ka)

4. Tassa ca (Sī)

pavisanavelāya haritūpalittāya¹ bhūmiyā “pādesu kalalaṃ mā laggī”ti attano pārupanaṃ sataśahassagghanaṃ rattakambalaṃ bhūmattharaṇaṃ santharivā kambalassa vaṇṇena saddhiṃ Paccekabuddhassa sarīrappabhaṃ ekasadiśaṃ disvā ativiya pasanno hutvā āha “yathā tumhehi akkantakālato paṭṭhāya imassa kambalassa ativiya pabhā virocati, evameva mayhampi nibbattanibbattaṭṭhāne hatthapādānaṃ vaṇṇo bandhujīvakapupphavaṇṇo hotu, satakkhattuṃ vihatakkappāsapaṭalaphassasadiśova phasso hotū”ti. So temāsaṃ Paccekabuddhaṃ upaṭṭhahitvā pavāritakāle ticīvaraṃ adāsi. Paccekabuddho paripuṇṇapattacīvaro Gandhamādanameva gato.

Sopi kulaputto devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ Bhagavato kāle Kāḷacampānagare upaseṭṭhissa² ghare paṭisaṇḍhiṃ gaṇhi. Tassa paṭisaṇḍhiggaṇaṇakālato paṭṭhāya seṭṭhikulam³ anekāni paṇṇākārasahassāni āgacchanti. Jātadivase ca sakalanagaraṃ ekasakkārasammānaṃ ahosi. Athassa nāmaggaṇadivase mātāpitaro “amhākaṃ putto attano nāmaṃ gaṇhitvāva āgato, rattasuvaṇṇarasaparisaṇḍhā⁴ viyassa sarīracchavi”ti Soṇakumārotvevassa nāmaṃ akaṃsu.

Athassa saṭṭhi dhātiyo upanetvā devakumāraṃ viya naṃ sukhena vadḍhesuṃ. Tassa evarūpaṃ āhāraviddhānaṃ ahosi—saṭṭhikarīsamattaṃ ṭhānaṃ kasitvā⁵ tividdhena udakena posenti. Kedāre pavisantīsu udakamātikāsu khīrodakassa ca gandhodakassa ca anekāni cāṭisaḥassāni āsiṅcanti. Sālisīsānaṃ khīraggaṇaṇakāle sukādīnaṃ pāṇānaṃ ucchiṭṭhakarāṇanivāraṇatthaṃ vihigabbhānaṃ sukhumālabhāvattahaṅca pariyaṇṭaparikkhepe ca antarantarā ca thambhe nikhānitvā upari daṇḍake datvā kilaṅjehi chādetvā samantā sāṇiyā parikkhipitvā sabbapariyaṇṭe ārakkhaṃ gaṇhanti. Sasse nipphanne koṭṭhe catujātigandhehi paribhaṇḍaṃ katvā upari uttamagandhehi paribhāventi. Anekaśahassapurisā khettaṃ oruyha sālisīsāni vaṇṭesu chinditvā muṭṭhimuṭṭhiyo katvā rajjukehi bandhitvā sukkhāpentī. Tato koṭṭhakassa heṭṭhimatale⁶ gandhe santharivā upari sālisīsāni santharanti. Evaṃ ekantarikaṃ katvā santharantā koṭṭhakaṃ pūretvā dvāraṃ

1. Haritupattāya (Sī)

2. Seṭṭhikulamhi (Sī, Syā)

3. Tāva ṭhānaṃ vapitvā (Sī)

2. Usabhasēṭṭhissa (Sī, Syā)

4. Rattasuvaṇṇarasamaṃ siṅcanto (Ka)

6. Heṭṭhā samatale (Ka)

pidahanti, tivassasampattakāle koṭṭhakaṃ vivaranti. Vivaṭakāle sakalanagaraṃ sugandhagandhikaṃ hoti. Sālimhi pahate dhuttā thuse kiṇitvā gaṇhanti, kuṇḍakaṃ pana Cūḷupaṭṭhakā labhanti. Musalaghaṭṭitake¹ sālitaṇḍule vicinitvā gaṇhanti. Te suvaṇṇahīrakapacchīyaṃ pakkhipitvā satakālaṃ parissāvetvā gahite pakkuthitajātīrase² ekavāraṃ pakkhipitvā uddharanti, pamukhaṭṭhānaṃ³ sumanapupphasadisāṃ hoti. Taṃ bhojanaṃ suvaṇṇasarake pakkhipitvā pakkuthita-appodakamadhupāyāsapūritassa rajatathālassa upari katvā ādāya gantvā seṭṭhiputtassa purato ṭhapenti.

So attano yāpanamattaṃ bhuñjitvā gandhavāsītena udakena mukhaṃ vikkhāletvā hatthapāde dhovati. Athassa dhotahatthapādassa nānappakāraṃ mukhavāsaṃ upanenti. Tassa akkamaṇaṭṭhāne varapotthakacittattharaṇaṃ attharanti. Hatthapādatalānissa bandhujīvakaupphavaṇṇāni honti, satakālavihatakappāsassa viya phasso, pādātalesu maṇikuṇḍalāvattavaṇṇāni lomāni jāyimsu. So kassacideva kujjhitvā “ājānāhi bhūmiṃ akkamissāmī”ti vadati. Tassa vayappattassa tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavike tayo pāsāde kāretvā nāṭakāni ca upaṭṭhāpesuṃ. So mahāsampattim anubhavanto devo maññe paṭivasati.

Atha amhākaṃ Satthari sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakke Rājagahaṃ upanissāya viharante pādalomadassanattaṃ raññā Māgadhenā pakkosāpetvā asītiyā gāmiyasahasseehi saddhiṃ Satthu santikaṃ pahito dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho Satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ Bhagavā “anuññātosī mātāpitūhi”ti pucchitvā ananuññātabhāvaṃ sutvā “na kho Soṇa Tathāgatā mātāpitūhi ananuññātaṃ puttaṃ pabbājenti”ti paṭikkhipi. So “sādhu Bhagavā”ti Tathāgatassa vacanaṃ sirasā sampaṭicchitvā mātāpitūnaṃ santikaṃ gantvā anujānāpetvā Satthu santikaṃ āgamma aññatarassa bhikkhuno santike pabbaji. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panassa pabbajjāvidhānaṃ Pāḷiyaṃ⁴ āgatameva.

Tassa pabbajjañca upasampadañca labhitvā Rājagahe viharantassa sambahulā nātisālohitā ca sandiṭṭhasambhattā ca sakkārasammānaṃ āharanti,

1. Ghaṭṭitakāle (Sī)

3. Rasato muttamuttaṭṭhānaṃ (Sī)

2. Pakkuthitajātipiṇḍarase (Sī)

4. Vi 3. 267 piṭṭhe.

rūpanipphattiyā vaṇṇaṃ kathenti, aññepi janā passitum āgacchanti. Thero cintesi “mama santikaṃ bahū janā āgacchanti, kammaṭṭhāne vā¹ vipassanāya vā kammaṃ kātum kathaṃ sakkhissāmi, yannūnāhaṃ Satthu santike kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā Sītavanasusānaṃ gantvā samaṇadhammaṃ kareyyaṃ. Tatra hi susānanti jigucchitvā bahū janā nāgamissanti, evaṃsante mama kiccaṃ matthakaṃ pāpuṇissatī”ti Satthu santike kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā Sītavanaṃ gantvā samaṇadhammaṃ kātum ārabhi. So cintesi “mayhaṃ sarīraṃ paramasukhumālaṃ na kho pana sakkā sukheva sukhaṃ pāpuṇitum, kāyaṃ kilamētvāpi samaṇadhammaṃ kātum vaṭṭatī”ti. Tato ṭhānacaṅkamaeva adhiṭṭhāya padhānamakāsi. Tassa sukhumālānaṃ pādatalānaṃ antantehi phoṭā uṭṭhāya bhijjimsu, caṅkamo ekalohitova ahoṣi. Pādesu avahantesu jaṇṇukehipi hatthehipi vāyamitvā caṅkamati. Evaṃ vīriyaṃ daḷhaṃ karontopi obhāsamattampi nibbattetum asakkonto cintesi “sace aññopi āraddhavīriyo bhavye, mādisova bhavye. Ahaṃ kho pana evaṃ vāyamantopi maggaṃ vā phalaṃ vā uppādetum na sakkomi, addhā nevāhaṃ² ugghaṭṭitaññū, na vipaṅcitaññū, na neyyo, padaparamena mayā bhavitabbaṃ. Kim me pabbajjāya, hīnāyāvattitvā bhoge ca bhuñjissāmi puññāni ca karissāmi”ti.

Tasmiṃ samaye Satthā therassa vitakkaṃ ñatvā sāyanhasamaye bhikkhusaṅghaparivuto tattha gantvā lohitena phuṭṭhaṃ caṅkamaṃ disvā therāṃ vīṇovādena³ ovaḍitvā vīriyasamathayojanatthāya⁴ tassa kammaṭṭhānaṃ kathetvā Gijjhakūṭameva gato. Soṇattheropi Dasabalassa sammukhā ovādaṃ labhitvā nacirasseva arahatte patiṭṭhāsi. Atha Satthā aparabhāge Jetavane bhikkhusaṅghaparivuto dhammaṃ desento therāṃ āraddhavīriyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Soṇakuṭikaṇṇattheravatthu

206. Aṭṭhame **kalyāṇavākkaraṇānanti** vākkaraṇaṃ vuccati vacanakiriyā, madhuravacanānanti attho⁵. Ayañhi thero Dasabalena saddhim ekagandhakuṭiyā

1. Kammaṭṭhānāya vā (Syā, Ka)

2. Nevamhi (Sī)

3. Vi 3. 269 piṭṭhe.

4. Vīriyasamatayojanatthāya (Ka)

5. Vākkaraṇaṃ vuccati vacanaṃ, kalyāṇavākkaraṇaṃ madhuravacananti attho (Ka)

Tathāgatassa madhurena sarena dhammakathaṃ kathesi. Athassa Satthā sādhu-kāraṃ adāsi. Tasmā so kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggo nāma jāto. **Soṇoti** tassa nāmaṃ, koṭi-agghanakaṃ pana kaṇṇapiḷandhanaṃ dhāresi. Tasmā **Kuṭikaṇṇoti** vuccati, Koṭikaṇṇoti attho.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi Padumuttarabuddhakāle purimanayeneva mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhatvā Satthu dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate ekassa Buddhassa sāsane kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggena bhavitum vaṭṭati”ti cintetvā Dasabalaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā “bhante yaṃ bhikkhuṃ tumhe ito sattadīvasamatthake kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapayittha, ahampi imassa adhikārakammaṃ phalena anāgate ekassa Buddhassa sāsane tathārūpo bhaveyyaṃ”ti patthanaṃ akāsi. Satthā tassa anantarāyaṃ disvā “anāgate Gotamabuddhassa sāsane kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi.

Sopi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā kappasatasahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaranto amhākaṃ Dasabalassa uppattito puretameva devalokā cavitvā Kāḷiyā nāma Kuraragharikāya¹ upāsikāya kucchismiṃ² paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā paripakke gabbhe Rājagahanagare attano kulanivesanaṃ āgatā.

Tasmiṃ samaye amhākaṃ Satthā sabbaññutaṃ patto Isipatane dhammacakkaṃ pavattesi. Dhammacakkappavattane dasahassacakkavāḷadevatā sannipatimsu. Tattha eko aṭṭhavīsatiyā yakkhasenāpatīnaṃ abhantare Sātāgiro nāma yakkho Dasabalassa dhammakathaṃ sutvā sotāpatti-phale paṭiṭṭhāya cintesi “kiṃ nu kho ayaṃ evaṃ madhuradhammakathā mama sahāyena Hemavatena sutā na sutā”ti. So devasaṃghassa antare olokeno taṃ apassitvā “addhā mama sahāyo tiṇṇaṃ ratanaṃ uppannabhāvaṃ na jānāti, gacchāmi Dasabalassa ceva vaṇṇaṃ kathessāmi, paṭividdhadhammañca ārocessāmi”ti attano parisāya saddhiṃ Rājagahamatthakena tassa santikaṃ pāyāsi.

1. Kulagharikāya (Syā, Ka)

2. Kāḷī nāma Kuraragharikā upāsikā, tassā kucchismiṃ (Sī)

Hemavatopi tiyojanasahassam Himavantam akālapupphitam disvā
 “mama sahāyena Sātāgirena saddhim Himavantakīlītam kīḷissāmī”ti attano
 parisāya saddhim Rājagahamatthakeneva pāyāsi. Tesam dvinnampi
 aggabalakāyā kulagharikāya Kāḷi-upāsikāya nivesanamatthake samāgantvā
 “tumhe kassa parisā¹, mayam Sātāgirassa. Tumhe kassa parisā, mayam
 Hemavatassā”ti āhamsu. Te haṭṭhatuṭṭhāva gantvā tesam yakkhasenāpatīnam
 ārocayimsu. Tepi tamkhaṇaññeva upāsikāya nivesanamatthake
 samāgacchimsu. Sātāgiro Hemavatam āha “kham samma gacchasi”ti. Tava
 santikam sammāti. Kim kāraṇāti. Himavantam pupphitam disvā tayā
 saddhim tattha kīḷissāmīti. Tvam pana samma kham gacchasi. Tava
 santikam sammāti. Kim kāraṇāti. Tvam Himavantassa kena pupphitabhāvam
 jānāsīti. Na jānāmi sammāti. Suddhodanamahārājassa putto
 Siddhatthakumāro dasasahasilokadhātum kampetvā
 paṭividdhasabbaññutaññāṇo dasasahassacakkavāḷadevatānam majjhe
 anuttaram dhammacakkam pavattesi, tassa pavattitabhāvam na jānāsīti. na
 jānāmi sammāti. Tvam ettakameva ṭhānam pupphitanti aññasi², tassa pana
 purisassa sakkāratthāya sakaladasasahassacakkavāḷam ekamālāgūlasadisam³
 ajja jātam sammāti. Mālā tāva pupphantu, tayā so Satthā akkhīni pūretvā
 diṭṭhoti. Āma samma Satthā ca me diṭṭho, dhammo ca suto, amatañca pītam.
 Aham “etaṃ amatadhammam tampi jānāpessāmī”ti tava santikam āgatosmi
 sammāti. Tesam aññamaññam kathentānamyeva upāsikā sirisayanato
 uṭṭhāya nisinnā tam kathāsallāpam sutvā sadde nimittam gaṇhi. “Ayam
 saddo uddham, na heṭṭhā amanussabhāsito, no manussabhāsito”ti
 sallakkhetvā ohitasotā paggahitamānasā hutvā nisīdi, tato—

“Ajja pannaraso uposatho, (Iti Sātāgiro yakkho),

Dibbā ratti upaṭṭhitā.

Anomanāmam Satthāram,

Handa passāma Gotaman”ti—

1. Purisā (Sī)

2. Maññasi (Sī)

3. Mālāgūlasadisam (Sī)

Evam Sātāgirena vutte—

“Kacci mano supaṇihito, (Iti Hemavato yakkho,)
Sabbabhūtesu tādino.
Kacci iṭṭhe aniṭṭhe ca,
Saṅkappa’ssa vasīkatā”¹—

Evam Hemavato Satthu kāyasamācāraṅca ājīvaṅca manosamācāraṅca pucchi. Pucchitaṃ pucchitaṃ Sātāgiro vissajjesi. Evam Satthu sarīraṇṇaḅgaṇṇaḅgaṇṇakathanavasena Hemavatasuttante niṭṭhite Hemavato saḅāyakassa dhammadesanānusāreṇa ṅṅaṇaṃ pesetvā sotāpattiḅhale patiṭṭhahi.

Atha Kālī² upāsikā parassa dhamme desīyamāṇe Tathāgataṃ adiṭṭhapubbāva hutvā anussavappasādaṃ uppādetvā parassa vaḅḅhitaṃ bhojanaṃ bhuṅṅamāṇā viya sotāpattiḅhale patiṭṭhāsi. Sā sabbamātugāmāṇaṃ antare paṭṭhamakasotāpanṇā sabbajeṭṭhikā ahosi. Tassā saḅa sotāpattiḅhāvena tameva rattiṃ gabbhavuṭṭhāṇaṃ jātaṃ, paṭiladdhadārakassa ṅṅamaggahaṇṇadivase Soṇoti ṅṅamaṃ akāsi. Sā yathāruciyaṃ kulageḅe vasitvā kulaghameva agamāsi.

Tasmiṃ samaye Mahākaccānatthero taṃ nagaraṃ upanissāya upavatte³ pabbate paṭivasati. Upāsikā theram upaṭṭhāti. Thero nibaddhaṃ tassā nivesanaṃ gacchati. Soṇadārakopi nibaddhaṃ therassa santike vicaranto vissāsiko ahosi. So apareṇa samayena therassa santike pabbaji. Thero taṃ upasampādetukāmo tīṇi vassāni gaṇaṃ pariyesitvā upasampādesi. So upasampanno kammaṭṭhāṇaṃ kathāpetvā vipassanaṃ vaḅḅhetvā arahattaṃ patvā therasseva santike Suttanipātaṃ uggaṇṅhitvā vutthavasso pavāretvā Satthāraṃ passitukāmo hutvā upajjhāyaṃ āpucchi. Thero āha “Soṇa tayi gate Satthā taṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasāpetvā dhammaṃ ajjhesissati, tvaṃ dhammaṃ kathessasi. Satthā tava dhammakathāya pasīditvā tuyhaṃ varaṃ dassati. Tvaṃ varaṃ gaṇṅhanto imaṅca imaṅca gaṇṅhāhi, mama vacanena Dasabalassa pāde vandāhī”^{ti}. So upajjhāyena anuṅṅāto mātu-upāsikāya geḅaṃ gantvā ārocesi. Sāpi

1. Khu 1. 302 piṭṭhe Suttanipāte.

2. Ayampi Kālī (Sī)

3. Pavatte (Sī)

“Sādhu tāta tvaṃ Dasabalaṃ passituṃ gacchanto imaṃ kambalaṃ āharitvā Satthu vasanagandhakuṭiyā bhūmattharaṇaṃ katvā attharāhī”ti kambalaṃ adāsi. Soṇatthero taṃ ādāya senāsaṇaṃ saṃsāmetvā anupubbena Satthu vasanaṭṭhānaṃ gantvā Dasabalassa Buddhāsane nisinnavelāyameva upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā Ānandattheraṃ āmantesi “Ānanda imassa bhikkhussa senāsaṇaṃ jānāhī”ti. Thero Satthu adhippāyaṃ ṇatvā Antogandhakuṭiyāmyeva bhūmattharaṇaṃ¹ ussārento viya² atthari.

Atha kho Bhagavā bahudevarattiṃ ajjhokāse vītināmetvā vihāraṃ pāvīsi, āyasmāpi kho Soṇo bahudevarattiṃ ajjhokāse vītināmetvā vihāraṃ pāvīsi. Satthā pacchimayāme sīhaseyyaṃ kappetvā paccūsasamaye vuṭṭhāya nisīditvā “ettakena kālena Soṇassa kāyadaratho paṭippassaddho bhavissatī”ti ṇatvā āyasmantaṃ Soṇaṃ ajjhesi³ “paṭibhātu taṃ bhikkhu dhammo bhāsītuṃ”ti. Soṇatthero madhurassarena ekabyañjanampi avināsento aṭṭhakavaggiyāni suttāni⁴ abhāsi. Kathāpariyosāne Bhagavā sādhukāraṃ datvā “suggahito⁵ te bhikkhu dhammo, mayā desitakāle ca ajja ca ekasadisāva desanā, kiñci ūnaṃ vā adhikaṃ vā natthī”ti pasannabhāvaṃ pakāsesi. Soṇattheropi “ayaṃ okāso”ti sallakkhetvā upajjhāyassa vacanena Dasabalaṃ vanditvā vinayadharapañcamena gaṇena upasampadaṃ ādiṃ katvā sabbe vare yāci, Satthā adāsi. Puna thero mātu-upāsikāya vacanena vanditvā “ayaṃ bhante upāsikāya tumhākaṃ vasanagandhakuṭiyaṃ bhūmattharaṇatthaṃ kambalo pahito”ti kambalaṃ datvā uṭṭhāyāsanā Satthāraṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana therassa pabbajjaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ sutte⁶ āgatameva.

Iti thero Satthu santikā aṭṭha vare labhitvā upajjhāyassa santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Punadivase mātu-upāsikāya nivesanadvāraṃ gantvā bhikkhāya aṭṭhāsi. Upāsikā “putto kira me dvāre ṭhito”ti sutvā vegena āgantvā abhivādetvā hatthato pattāṃ

1. Bhummattharaṇaṃ (Sī)

2. Ussāpento viya (Sī)

3. Ajjhābhāsi (Sī)

4. Khu 1. 399 piṭṭhe.

5. Sukathito (Ka)

6. Vi 3. 286 piṭṭhe.

gahetvā antonivesane nisīdāpetvā bhojanam adāsi. Atha nam bhattakiccapariyosāne āha “diṭṭho te tāta Dasabalo”ti. Āma upāsiketi. Vandito te mama vacanenāti. Āma vandito, sopi ca me kambalo Tathāgatassa vasanaṭṭhāne bhūmattharaṇam katvā atthatoti. Kim tāta tayā kira Satthu dhammakathā kathitā, Satthārā ca te sādhu-kāro dinnoti. Tayā katham nātam upāsiketi. Tāta mayham gehe adhivatthā devatā Dasabalena tuyham sādhu-kāram dinnadivase “sakaladasasahassacakkavāḷe devatā sādhu-kāram adamsū”ti āha, tāta tayā kathitadhammakatham Buddhānam kathitaniyāmeneva mayhampi kathetum paccāsīsāmīti¹. Thero mātu katham sampañicchi. Sā tassa adhivāsanam viditvā dvāre maṇḍapam kāretvā Dasabalassa kathitaniyāmeneva attano dhammakatham kathāpesīti vatthu ettha samuṭṭhitam. Satthā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinno theram kalyāṇavākkaraṇānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Sīvalittheravatthu

207. Navame **lābhīnam yadidaṁ Sīvalīti** ṭhāpetvā Tathāgataṁ lābhīnam bhikkhūnam Sīvalitthero aggoti dasseti. Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi atīte Padumuttarabuddhakāle vuttanayeneva vihāram gantvā parisapariyante ṭhito dhammam suṇanto Satthāram ekaṁ bhikkhum lābhīnam aggaṭṭhāne ṭhāpentam disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavitum vaṭṭati”ti Dasabalam nimantetvā purimanayeneva sattāham mahādānam datvā “Bhagavā ahampi iminā adhikārakammena aññam sampattim na patthemī, anāgate pana ekassa Buddhassa sāsane ahampi tumhehi so etadagge ṭhāpitabhikkhu viya lābhīnam aggo bhaveyyan”ti patthanam akāsi. Satthā anantarāyam disvā “ayam te patthanā anāgate Gotamassa Buddhassa sāsane² samijjhissatī”ti byākaritvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvam kusalam katvā devamanussesu saṁsaranto Vipassībuddhakāle Bandhumatīnagarato avidūre ekasmiṁ gāme paṭisandhim gaṇhi. Tasmīmsamaye Bandhumatīnagaravāsino raññā saddhim sākacchitvā sākacchitvā

1. Kathehi, tam bujjhissāmīti (Ka)

2. Santike (Syā)

Dasabalassa dānaṃ denti. Te ekadivasaṃ sabbeva ekato hutvā dānaṃ dentā “kiṃ nu kho amhākaṃ dānamukhe natthi”ti madhuñca guḷadadhiñca na addasaṃsu. Te “yato kutoci āharissāmā”ti janapadato nagaram pavisanamagge purisaṃ ṭhapesuṃ. Tadā esa kulaputto attano gāmato guḷadadhivāraṃ gahetvā “kiñcideva āharissāmī”ti nagaram gacchanto mukhaṃ dhovivā “dhotahatthapādo pavissāmī”ti phāsukaṭṭhānaṃ olokeno naṅgalasīsamattaṃ nimmakkhikaṃ daṇḍakamadhuṃ disvā “puñña me idaṃ uppannaṃ”ti¹ gahetvā nagaram pavisati. Nāgarehi ṭhapitapuriso taṃ disvā “bho purisa kassimaṃ āharasī”ti pucchi. Na kassaci sāmi, vikkiṇitum pana me idaṃ ānītanti. Tena hi bho purisa imaṃ kahāpaṇaṃ gahetvā etaṃ madhuñca guḷadadhiñca dehīti.

So cintesi “idaṃ na bahumūlaṃ ayañca ekappahārenea bahuṃ deti, vīmaṃsitum vaṭṭati”ti. Tato naṃ “nāhaṃ ekakahāpaṇena demī”ti āha. Yadi evaṃ, dve gahetvā dehīti. Dvīhipi na demīti. Etenupāyena vaḍḍhantaṃ vaḍḍhantaṃ sahaṃsaṃ pāpuṇi. So cintesi “ati-añchitum na vaṭṭati, hotu tāva, imassa kattabbakiccaṃ pucchissāmī”ti. Atha naṃ āha “idaṃ na bahu-agghanakaṃ, tvañca bahuṃ desi, kena kammaṃ idaṃ gaṇhāsī”ti. Idha bho nagaravāsino rañña saddhiṃ paṭivirujjhivā Vipassīdasabalassa dānaṃ dentā idaṃ dvayaṃ dānamukhe apassantā pariyesanti. Sace idaṃ dvayaṃ na labhissanti, nāgarānaṃ parājayo bhavissati. tasmā sahaṃsaṃ datvā gaṇhāmīti. Kiṃ panetaṃ nāgarānameva vaṭṭati, na aññesaṃ dātum vaṭṭatīti. Yassa kassaci dātum avāritametanti. Atthi pana koci nāgarānaṃ dāne ekadivasaṃ sahaṃsaṃ dātāti. Natthi sammāti. Imesaṃ pana dvinnaṃ sahaṃsaṃ gaṇhāvaṃ jānāsīti. Āma jānāmīti. Tena hi gaccha, nāgarānaṃ ācikkha “eko puriso imāni dve mūlena na deti, sahattheneva dātukāmo, tumhe imesaṃ dvinnaṃ kāraṇā nirussukkā² hothā”ti. Tvaṃ pana me imasmim dānamukhe jeṭṭhakabhāvassa³ kāyasakkhī hohīti.

So gāmaṃ paṭibbayaṭṭhaṃ gahitaṃ pañcakaṭṭhakaṃ gahetvā cuṇṇaṃ katvā dadhito kañjiyaṃ vāhetvā⁴ tattha madhupaḷalaṃ piḷetvā pañcakaṭṭhakaṃ yojetvā ekasmim paduminipatte pakkhipitvā taṃ samvidahitvā

1. Nipphannanti (Sī) 2. Nibbitakkā (Sī) 3. Jeṭṭhakabhāve (Ka) 4. Gahetvā (Ka)

ādāya Dasabalassa avidūre t̥hāne nisīdi. Mahājanena āhariyamānassa sakkārassa antare attano pattavāram¹ olokayamāno okāsam̐ ñatvā Satthu santikaṃ gantvā “Bhagavā ayaṃ mayhaṃ duggatapaṇṇākāro, imaṃ me anukampaṃ paṭicca gaṇhathā”ti. Satthā tassa anukampaṃ paṭicca catumahārājadattiyena selamayena pattena taṃ paṭiggahetvā yathā aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassassa diyyamānaṃ na khīyati, evaṃ adhiṭṭhāsi. Sopi kulaputto niṭṭhitabhattakiccaṃ Bhagavantam̐ abhivādetvā ekamantaṃ t̥hito āha “diṭṭho me Bhagavā ajja Bandhumatīnagaravāsikehi tumhākaṃ sakkāro āhariyamāno, ahampi imassa kamma nissandena nibbattanibbattabhava lābhaggayasaggappatto bhaveyyaṃ”ti. Satthā “evaṃ hotu kulaputtā”ti vatvā tassa ca nagaravāsīnaṃca bhattānumodanaṃ katvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmim̐ Buddhuppāde Suppavāsāya rājadhītāya kucchismim̐ paṭisandhim̐ gaṇhi. Paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya sāyaṃ pātaṇca paṇṇākārasatāni pāpuṇanti, Suppavāsā sampattim̐ gacchati². Atha naṃ puññāvīmaṃsanattham̐ hatthena bījapacchim̐ phusāpenti, ekekaḃjato salākasatampi salākasahassampi nigacchati. Ekakarīsakhettato paññāsampi saṭṭhipi sakaṭāni uppajjanti. Koṭṭhapūraṇakālepi koṭṭhadvāram̐ hatthena phusāpenti, rājadhītāya puññena gaṇhantānaṃ gahitagaḃhitatṭhānaṃ puna pūراتi. Paripuṇṇabhattakumbhitopi “rājadhītāya puññan”ti vatvā yassa kassaci dentānaṃ yāva na ukkaḃḃhanti, na tāva bhattam̐ khīyati. Dārake kucchigateyeva satta vassāni atikkamim̐su.

Gabbhe pana paripakke sattāham̐ mahādukkham̐ anubhosi. Sā sāmikaṃ āmantetvā “pure maraṇā jīvamānāva dānaṃ dassāmī”ti Satthu santikaṃ pesesi “gaccha imaṃ pavattim̐ Satthu ārocetvā Satthāram̐ nimantehi, yaṇca Satthā vadeti, taṃ sādhukaṃ upalakkhetvā āgantvā mayhaṃ katthehī”ti. So gantvā tassā sāsanam̐ Bhagavato ārocesi. Satthā “sukhinī hotu Suppavāsā Koliyadhītā, sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyatū”ti āha. Rājā taṃ sutvā Bhagavantam̐ abhivādetvā antogāmābhimukho³ pāyāsi. Tassa pure āgamanāyeva Suppavāsāya

1. Hatthavāram̐ (Sī)

2. Sāyampātam̐ paṇca paṇca paṇṇākārasatāni suppavāsā sampatiḃchati (Sī)

3. Attano gāmābhimukho (Ka)

kucchito dhamakaraṇā udakaṃ viya gabbho nikkhami, parivāretvā nisinnajano assumukhova hasituṃ āraddho. Haṭṭhatuṭṭho mahājano rañño puttasāsanam ārocesum agamāsi.

Rājā tesam iṅgitaṃ disvāva “Dasabalena kathitakathā nipphannā maññe”ti cintesi. So āgantvā Satthu sāsanaṃ rājadhītāya ārocesi. Rājadhītā “tayā nimantitaṃ jīvitabhattameva maṅgalabhattaṃ bhavissati, gaccha sattāhaṃ Dasabalaṃ nimantehi”ti. Rājā tathā akāsi. Sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ pavattayimsu. Dārako sabbesaṃ nātinaṃ santattacittaṃ nibbāpento jātoti **Sīvalidārako**tevassa nāmaṃ akaṃsu. So satta vassāni gabbhe vasitattā jātakālato paṭṭhāya sabbakammakkhamo ahoṣi. Dhammasenāpati Sāriputto sattame divase tena saddhiṃ kathāsallāpaṃ akāsi. Sathāpi Dhammapade gāthaṃ abhāsi—

“Yomaṃ palipathaṃ duggaṃ, saṃsāraṃ mohamaccagā.
Tiṇṇo pāraṅgato jhāyī, anejo akathaṃkathī.
Anupādāya nibbuto, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti¹.

Atha naṃ thero evamāha “kiṃ pana tayā evarūpaṃ dukkharāsiṃ anubhavitvā pabbajituṃ na vaṭṭati”ti. Labhamāno pabbajeyaṃ bhanteti. Suppavāsā taṃ dārakaṃ therena saddhiṃ kathentaṃ disvā “kiṃ nu kho me putto Dhammasenāpatinā saddhiṃ katheti”ti theram upasaṅkamitvā pucchi “mayhaṃ putto tumhehi saddhiṃ kiṃ katheti bhadante”ti. Attanā anubhūtaṃ gabbhavāsadukkhaṃ kathetvā tumhehi anuññāto pabbajissāmīti vadatīti. Sādhu bhante pabbājetha nanti. Thero taṃ vihāraṃ netvā tacapañcakammaṭṭhānaṃ datvā pabbājento “Sīvali na tuyhaṃ aññena ovādena kammaṃ atthi, tayā satta vassāni anubhūtadukkhameva paccavekkhāhi”ti. Bhante pabbājanameva tumhākaṃ bhāro, yaṃ pana mayā kātuṃ sakkā, tamahaṃ jānissāmīti. So paṭhamakesavaṭṭiyā ohāritakkhaṇeyeva sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi, dutiyāya ohāritakkhaṇe sakadāgāmiphale, tatiyāya anāgāmiphale. Sabbesaṃmyeva pana kesānaṃ oropanañca arahattasacchikiriyā ca apacchā apurimā ahoṣi. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya bhikkhusaṅghassa cattāro paccayā yadicchakaṃ uppjanti. Evaṃ ettha vatthu samuṭṭhitaṃ.

1. Khu 1. 72 piṭṭhe.

Aparabhāge Satthā Sāvattim̄ agamāsi. Thero Satthāraṃ abhivādetvā “bhante mayhaṃ puññaṃ vīmaṃsissāmi, pañca me bhikkhusatāni dethā”ti āha. Gaṇha Sīvalīti. So pañcasate bhikkhū gahetvā Himavantābhikkuhaṃ gacchanto aṭṭvimaggāṃ gacchati. Tassa paṭhamaṃ diṭṭhā nigrodhe adhivatthā devatā satta divasāni dānaṃ adāsi. Iti so—

Nigrodhaṃ paṭhamaṃ passi, dutiyaṃ Paṇḍavapabbataṃ.
Tatiyaṃ Aciravatiyaṃ, catutthaṃ Varasāgaraṃ.

Pañcamaṃ Himavantaṃ so, chaṭṭhaṃ Chaddantupāgami¹.
Sattamaṃ Gandhamādanaṃ, aṭṭhamaṃ atha Revatanti.

Sabbaṭṭhānesu satta satta divasāneva dānaṃ adamsu.
Gandhamādanapabbate pana Nāgadattadevarājā nāma sattadivasesu ekadivasaṃ khīraṇḍapātāṃ adāsi, ekadivasaṃ sappiṇḍapātāṃ adāsi. Bhikkhusaṃgho āha “āvuso imassa devarañño neva dhenuyo duyhamānā paññāyanti, na dadhinimmathanaṃ, kuto te devarāja imaṃ uppajjati”ti. “Bhante Kassapadasabalassa kāle khīrasalākabhaddānassetāṃ phalaṃ”ti devarājā āha. Aparabhāge Satthā Khadiravaniyarevatassa paccuggamaṇaṃ aṭṭhuppattim̄ katvā therāṃ attano sāsane lābhaggayasaggappattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Vakkalitheravatthu

208. Dasame **saddhādhimuttānanti** saddhāya adhimuttānaṃ, balavasaddhānaṃ bhikkhūnaṃ Vakkalitthero aggoti dasseti. Aññesaṃ hi saddhā vaḍḍhetabbā hoti, therassa pana hāpetabbā jātā. Tasmā so saddhādhimuttānaṃ aggoti vutto. **Vakkalīti** panassa nāmaṃ.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi aṭṭe Padumuttarabuddhakāle vuttanayeneva vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ saddhādhimuttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇṭaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavitum̄ vaṭṭati”ti vuttanayeneva Satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā Dasabalaṃ vanditvā “bhante ahampi iminā adhikārakammaṇa tumhehi saddhādhimuttānaṃ etadagge ṭhapatibhikkhu viya

1. Chaddantamāgami (Si)

anāgate ekassa Buddhassa sāsane saddhādhimuttānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanam akāsi. Satthā tassa anantarāyaṃ disvā byākaritvā pakkāmi.

Sopi yāvajīvam kusalam katvā devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ Satthukāle Savatthiyaṃ brāhmaṇakule paṭisandhim gaṇhi, Vakkalītissa nāmaṃ akāmsu. So vuddhippatto tayo vede uggaṇhitvā Dasabalam bhikkhusaṃghaparivutaṃ Sāvattthiyaṃ carantaṃ disvā Satthu sarīrasampattiṃ oloken¹ sarīrasampattidassanena atitto Dasabalena saddhimyeva vicarati. Vihāraṃ gacchantena saddhim vihāraṃ gantvā sarīranippattiṃ oloketova tiṭṭhati. Dhammasabhāyaṃ nisīditvā dhammaṃ kathentassa sammukhaṭṭhāne ṭhito dhammaṃ suṇāti. So saddham paṭilabhitvā “agāramajjhe vasanto nibaddham Dasabalassa dassanaṃ² na labhissāmi”ti pabbajjaṃ yācitvā Satthu santike pabbaji.

Tato paṭṭhāya ṭhapetvā āhārakaraṇavelaṃ avasesakāle yattha ṭhiteṇa³ sakkā Dasabalaṃ passituṃ, tattha ṭhito yonisomanasikāraṃ pahāya Dasabalaṃ oloketova viharati. Satthā tassa nāṇaparipākam āgamento dīghampi addhānaṃ tasmim rūpadassanavaseneva vicarante kiñci avatvā “idānissa nāṇam paripākagataṃ, sakkā etaṃ bodhetun”ti ṇatvā evamāha “kiṃ te Vakkali iminā pūtikāyena diṭṭhena, yo kho Vakkali dhammaṃ passati, so maṃ passati. Yo maṃ passati, so dhammaṃ passati. Dhammaṃ hi Vakkali passanto maṃ passati, maṃ passanto dhammaṃ passati”ti.

Satthari evaṃ ovadantepi thero Dasabalassa dassanaṃ pahāya neva aññattha gantuṃ sakkoti. Tato Satthā “nāyaṃ bhikkhu saṃvegaṃ alabhitvā bujjhissati”ti upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya Rājagahaṃ gantvā vassūpanāyikadivase “apehi Vakkalī”ti theram paṇāmeti. Buddhā ca nāma ādeyyavacanā⁴ honti, tasmā thero Satthāraṃ paṭippharivā ṭhātuṃ asakkonto temāsaṃ Dasabalassa sammukhe āgantum avisahanto “kiṃ dāni sakkā kātuṃ, Tathāgatenamhi paṇāmito, sammukhībhāvaṃ na labhāmi, kiṃ mayham jīvitena”ti Giṃjhakūṭapabbate papātaṭṭhānaṃ abhiruhi. Satthā tassa kilamanabhāvaṃ ṇatvā “ayaṃ bhikkhu mama santikā assāsaṃ

1. Oloketvā (Sī)

2. Daṭṭhuṃ (Ka)

3. Ṭhito (Ka)

4. Advejjhavacanā (Ka)

alabhanto maggaphalānaṃ upanissayaṃ nāseyyā”ti attānaṃ dassetuṃ obhāsaṃ vissajjesi. Athassa Satthu diṭṭhakālato paṭṭhāya eva mahantaṃ sokasallaṃ pahīnaṃ. Satthā sukkhataḷāke oghaṃ āharanto viya Vakkalitttherassa balavapītisomanassaṃ uppādetuṃ Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Pāmojjabahulo bhikkhu, pasanno Buddhasāsane.

Adhigacche padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhaṃ”ti¹.

Vakkalitttherassa ca “ehi Vakkalī”ti hatthaṃ pasāresi. Thero “Dasabalo me diṭṭho, ehīti avhāyanampi² laddhan”ti balavapītiṃ uppādetvā “kuto gacchāmi”ti attano gamanabhāvaṃ³ ajānitvāva Dasabalassa sammukhe ākāse pakkhanditvā paṭhamapādena pabbate ṭhitoyeva Satthārā vuttagāthaṃ āvajjento ākāseyeva pītiṃ vikkhambhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā Tathāgataṃ vandamānova otari. Aparabhāge Satthā ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ saddhādhimuttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Dutiyavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavagga 3. Tatiyavagga

209. Tatiyavaggassa paṭhame **sikkhākāmānanti** tisso sikkhā kāmayaṃnānaṃ sampiyāyitvā sikkhantānanti attho. **Rāhuloti** attano puttaṃ Rāhulatheraṃ dasseti. Thero kira pabbajitadivasato paṭṭhāya pātova uṭṭhahanto hatthapūraṃ vālikaṃ ukkhipitvā “aho vatāhaṃ ajja Dasabalassa ceva ācariyupajjhāyānañca santikā⁴ ettakaṃ ovādañceva anusāsaniñca labheyyaṃ”ti pattheti. Tasmā sikkhākāmānaṃ aggo nāma jātoti.

210. Dutīye **saddhāpabbajitānanti** saddhāya pabbajitānaṃ. **Raṭṭhapāloti** raṭṭhaṃ pāletuṃ samattho, bhinnaṃ vā raṭṭhaṃ sandhāretuṃ samatthe kule

1. Khu 1. 68 piṭṭhe Dhammapade.

3. Patanabhāvaṃ (Sī)

2. Avhānampi (Sī, Syā)

4. Santike (Ka)

jātotipi Raṭṭhapāloti saṅkhaṃ gato. So hi Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho cuddasabhattacchede¹ katvā mātāpitaro pabbajjāṃ anujānāpetvā pabbajito. Tasmā saddhāpabbajitānaṃ aggo nāma jāto.

Rāhula-raṭṭhapālattheravatthu

Imesaṃ pana ubhinnampi therānaṃ pañhakamme ayamanupubbikathā—ete kira dvepi atīte Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare gahapatimahāsālakule nibbattiṃsu. Tesāṃ daharakāle nāmaṃ vā gottāṃ vā na kathiyati. Vayappattā pana gharāvāse patiṭṭhāya attano attano pitu accayena ubhopi attano attano ratanakoṭṭhāgārakammike pakkosāpetvā aparimāṇaṃ dhaṇaṃ disvā “imaṃ ettakaṃ dhanarāsiṃ ayyakapayyakādayo² attanā saddhiṃ gahetvā gantuṃ nāsakkhiṃsu, amhehi dāni yena kenaci upāyena imaṃ dhaṇaṃ gahetvā gantuṃ vaṭṭati”ti te ubhopi janā catūsu ṭhānesu³ kapaṇaddhikādīnaṃ mahādānaṃ dātuṃ āraddhā. Eko attano dānagge āgatāgatajanaṃ pucchitvā yāgukhajjakādīyu yassa yaṃ paṭibhāti, tassa taṃ adāsi, tassa teneva kāraṇena āgatapākoti⁴ nāmaṃ jātāṃ. Itaro apucchitvāva gahitagahitabhājanaṃ pūretvā pūretvā deti, tassapi teneva kāraṇena anaggapākoti⁵ nāmaṃ jātāṃ, appamāṇapākoti attho.

Te ubhopi ekadivasaṃ pātova mukhadhovanatthaṃ bahigāmaṃ agamaṃsu. Tasmīṃ samaye Himavantato dve mahiddhikā tāpasā bhikkhācārathāya ākāseṇa āgantvā tesāṃ sahāyakānaṃ avidūre otarivā “mā no⁶ ete passimsū”ti ekapasse aṭṭhaṃsu. Te ubhopi janā tesāṃ lābubhājanādi-parikkhāraṃ saṃvidhāya antogāmaṃ sandhāya bhikkhāya gatānaṃ⁷ santikaṃ āgamma vandīṃsu. Atha ne tāpasā “kāya velāya āgatattha mahāpuññā”ti āhaṃsu. Te “adhunāva bhante”ti

1. Cuddasabhattacchedaṃ (Ka) 2. Ayyakapeyyakādayo (Syā) 3. Dvāresu (Sī)
 4. Āgatayācakoti (Sī), āgatavācakoti (Syā)
 5. Anāgatavācakoti (Syā), anaggatapākoti (Ka) 6. Otariyamānā (Ka)
 7. Sandhāya payātānaṃ (Sī), sandhāya sanupayātānaṃ (Syā)

vatvā tesam hatthato lābubhājanam gahetvā attano attano geham netvā bhattakiccapariyosāne nibaddham bhikkhāgahaṇattham paṭiññam gaṇhimsu.

Tesu eko tāpaso sapariḷāhakāyadhātuko hoti, so attano ānubhāvena mahāsamudda-udakam dvedhā katvā Pathavindharanāgarājassa bhavanam gantvā divāvihāram nisīdati. So utusappāyam gahetvā paccāgantvā attano upaṭṭhākassa gehe bhattānumodanam karonto “Pathavindharanāgabhavanam viya hotū”ti vadati. Atha nam ekadivasam upaṭṭhāko pucchi “bhante tumhe anumodanam karontā ‘Pathavindharanāgabhavanam viya hotū’ti vadatha, mayamassa attham na jānāma, kim vuttam hoti idam bhante”ti. Āma kuṭumbiya aham “tumhākam sampatti Pathavindharanāgarājasampattisadisā hotū”ti vadāmi. Kuṭumbiko tato paṭṭhāya Pathavindharanāgarājabhavane cittaṃ ṭhapesi.

Itaro tāpaso Tāvatisabhavanam gantvā suññe Serisakavimāne divāvihāram karoti. So āgacchanto gacchanto ca Sakkassa devarājassa sampattiṃ disvā attano upaṭṭhākassa anumodanam karonto “Sakkavimānam viya hotū”ti vadati. Atha nam sopi kuṭumbiyo itaro sahāyako tam tāpasam viya pucchi. So tassa vacanam sutvā Sakkabhavane cittaṃ ṭhapesi. Te ubhopi patthitaṭṭhānesuyeva nibbattā.

Pathavindharabhavane nibbatto Pathavindharanāgarājā nāma jāto. So nibbattakkaṇe attano attabhāvam disvā “amanāpassa vata me ṭhānassa kulupakatāpaso vaṇṇam kathesi, urena parisakkitvā vicaraṇaṭṭhānametaṃ, nūna so aññam ṭhānam na jānāti”ti vipaṭṭisārī ahosi. Athassa tamkhaṇeyeva alaṅkatapaṭiyattāni nāganāṭakāni sabbadisāsu tūriyāni paggaṇhimsu. So tasmīmyeva khaṇe tam attabhāvam vijahitvā māṇavakavaṇṇī ahosi. Anvaddhamāsaṅca cattāro mahārājāno Sakkassa upaṭṭhānam gacchanti. Tasmā sopi Virūpakkhena nāgaraññā saddhim Sakkassa upaṭṭhānam gato. Sakko tam dūratova āgacchantam disvā sañjāni. Atha nam samīpe āgantvā ṭhitakāle “kham nibbattosi sammā”ti pucchi. Mā kathesi mahārāja, urena parisakkanaṭṭhāne nibbattomhi, tumhe pana kalyāṇamittam labhitthāti. Samma tvam “aṭṭhāne nibbattomhi”ti mā

vitakkayi¹, Padumuttaradasabalo loke nibbatto, tassa adhikārakammaṃ katvā imaṃyeva ṭhānaṃ patthehi, ubho sukhaṃ vasissāmāti. So “evaṃ deva karissāmi”ti gantvā Padumuttaradasabalaṃ nimantetvā attano nāgabhavane nāgaparisāya saddhiṃ sabbarattiṃ sakkārasammānaṃ sajjesi.

Satthā punadivase uṭṭhite aruṇe attano upaṭṭhākaṃ Sumanattheraṃ āmantesi “Sumana ajja Tathāgato dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissati, mā puthujjanabhikkhū āgacchantu, tepiṭakā paṭisambhidāppattā chaḷabhiññāva āgacchantū”ti. Thero Satthu vacanaṃ sutvā sabbesaṃ ārocesi. Satthārā saddhiṃ satasahassā bhikkhū ākāsaṃ pakkhandimsu. Pathavindharo nāgaparisāya saddhiṃ Dasabalassa paccuggamaṃ āgato Satthāraṃ parivāretvā samuddamatthake² maṇivaṇṇā ūmiyo maddamānaṃ bhikkhusaṃghaṃ oloketvā ādito Satthāraṃ, pariyosāne saṃghanavakaṃ Tathāgatassa puttaṃ Uparevatasāmaṇeraṃ nāma olokeno “anacchariyo sesasāvakaṇaṃ evarūpo iddhānubhāvo, imassa pana taruṇabālādāraḥkassa³ evarūpo iddhānubhāvo ativiya acchariyo”ti pītipāmojjaṃ uppādesi.

Athassa bhavane Dasabale nisinne sesabhikkhūsu koṭito paṭṭhāya nisīdantesu Satthu sammukhaṭṭhāneyeva Uparevatasāmaṇerassa āsanaṃ pāpuṇi. Nāgarājā yāguṃ dentopi khajjakaṃ dentopi sakiṃ Dasabalaṃ oloketi, sakiṃ Uparevatasāmaṇeraṃ. Tassa kira sarīre Satthu sarīre viya dvattiṃsa mahāpurisalakkhaṇāni paññāyanti. Tato nāgarājā “ayaṃ sāmaṇero Buddhānaṃ sadiso paññāyati, kiṃ nu kho hotī”ti avidūre nisinnaṃ aññataraṃ bhikkhuṃ pucchi “ayaṃ bhante sāmaṇero Dasabalassa kiṃ hotī”ti. Putto mahārājāti. So cintesi “mahā vatāyaṃ bhikkhu, evarūpassa sobhaggappattassa⁴ Tathāgatassa puttabhāvaṃ labhi. Sarīrampissa ekadesena Buddhānaṃ sarīrasadisāni paññāyati, mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti sattāhaṃ mahādānaṃ datvā “bhante ahaṃ imassa adhikārakammassānubhāvena ayaṃ Uparevato viya anāgate ekassa Buddhassa putto bhavēyyaṃ”ti patthanaṃ akāsi.

1. Vitakkāhi (Ka)

2. Samuddamatthakena (Sī)

3. Taruṇalalitadāraḥkassa (Sī)

4. Evaṃ rūpaggayasaggappattassa (Sī)

Satthā anantarāyaṃ disvā “anāgate Gotamabuddhassa putto bhavissasī”ti byākaritvā pakkāmi.

Pathavindharopi puna addhamāse sampatte Virūpakkhena saddhim Sakkassa upaṭṭhānaṃ gato. Atha naṃ samīpe ṭhitam Sakko pucchi “patthito te samma ayaṃ devaloko”ti. Na patthito mahārājāti. Kim dosaṃ addasāti. Doso natthi mahārāja, ahaṃ pana Dasabalassa puttaṃ Uparevatasāmaṇeraṃ passim. Tassa me diṭṭhakālato paṭṭhāya aññattha cittaṃ na nami, svāham “anāgate ekassa Buddhassa evarūpo putto bhaveyyan”ti patthanaṃ akāsim. Tvampi mahārāja ekaṃ patthanaṃ karohi, te mayaṃ nibbattaṭṭhāne na vinā bhavissāmāti. Sakko tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā ekaṃ mahānubhāvaṃ bhikkhuṃ disvā “katarakulā nu kho nikkhamitvā ayaṃ kulaputto pabbajito”ti āvajjento “ayaṃ bhinnaṃ raṭṭhaṃ sandhāretum samatthassa kulassa putto hutvā cuddasa bhattacchede katvā mātāpitaro pabbajam anujānāpetvā pabbajito”ti aññāsī. Nātvā ca pana ajānanto viya Dasabalaṃ pucchitvā sattāhaṃ mahāsakkāraṃ katvā “bhante ahaṃ imassa kalyāṇakammaṃ nissandena tumhākaṃ sāsane ayaṃ kulaputto viya anāgate ekassa Buddhassa sāsane saddhāpabbajitānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanaṃ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā “tvaṃ mahārāja anāgate Gotamassa Buddhassa sāsane saddhāpabbajitānaṃ aggo bhavissasī”ti byākaritvā pakkāmi. Sakkopi attano devapurameva gato.

Te ubhopi nibbattaṭṭhānato cavitvā devamanussesu saṃsarantā anekasahassakappe atikkamimsu. Ito pana dvānavutikappamatthake Phusso nāma Buddho loke udapādi. Tassa pitā Mahindo nāma rājā ahoṣi, vemātikā tayo kaniṭṭhabhātaro. Rājā divase divase “mayhamyeva Buddho mayhaṃ dhammo mayhaṃ saṃgho”ti mamāyanto sayameva Dasabalaṃ nibaddhaṃ bhojanaṃ bhojeti.

Athassa ekadivasam paccanto kupito. So putte āmantesi “tātā paccanto kupito, tumhehi vā mayā vā gantabbaṃ. Yadi ahaṃ gacchāmi, tumhehi iminā niyāmena Basabalo paricaritabbo”ti. Te tayopi ekappahārenea āhaṃsu “tāta tumhākaṃ gamanakiccaṃ natthi,

mayam core vidhamissāmā”ti pitaram vanditvā paccantam gantvā core vidhamitvā vijitasangāmā hutvā nivattimsu. Te antarāmagge pādamūlikehi saddhim mantayimsu “tātā amhākam gatakkhaṇeveya pitā varam dassati, kataram varam gaṇhāmā”ti. Ayyā tumhākam pitu accayena dullabham nāma natthi, tumhākam pana jeṭṭhabhātikam Phussabuddham paṭijagganavaram gaṇhathā”ti āhamsu. Te “kalyāṇam tumhehi vuttan”ti sabbepi ekacittā hutvā gantvā pitaram addasamsu. Tadā pitā tesam pasīditvā varam adāsi. Te “temāsam Tathāgataṃ paṭijaggissāmā”ti varam yācimsu. Rājā “ayam dātum na sakkā, aññam varam gaṇhathā”ti āha. Tāta amhākam aññena varena kiccam natthi, sace tumhe dātukāmā, etamyeva no varam dethāti. Rājā tesu punappunam kathentesu attanā paṭiññātattā “na sakkā na dātun”ti cintetvā āha “tātā aham tumhākam varam demi, apica kho pana Buddhā nāma durāsadā honti sīhā viya ekacarā, Dasabalam paṭijaggantā appamattā bhavyeyāthā”ti.

Te cintayimsu “amhehi Tathāgataṃ paṭijaggantehi anucchavikam katvā paṭijaggitum vaṭṭati”ti sabbepi ekacittā hutvā dasasīlāni samādāya nirāmagandhā hutvā Satthu dānaggaparivahanake tayo purise ṭhapayimsu. Tesu eko dhanadhaññuppādako ahoṣi, eko māpako, eko dānasamvidhāyako. Tesu dhanadhaññuppādako¹ paccuppanne Bimbisāro mahārājā jāto, māpako Visākho upāsako, dānasamvidhāyako Raṭṭhapālattheroti. So tattha yāvajīvam kusalam katvā devapure nibbato. Ayam pana Rāhulathero nāma Kassapadasabalassa kāle Kikissa Kāsirañño jeṭṭhaputto hutvā nibbatti, Pathavindharakumārotissa nāmam akamsu. Tassa satta bhaginiyo-ahesum. Tā Dasabalassa satta pariveṇāni kārayimsu. Pathavindharo oparajjam labhi. So tā bhaginiyo āha “tumhehi kāritapariveṇesu mayhampi ekam dethā”ti. Bhātika tumhe uparajāṭṭhāne ṭhitā, tumhehi nāma amhākam dātabbam, tumhe aññam pariveṇam karoṭhāti. So tāsam vacanam sutvā pañca vihārasatāni kāresi. Pañca pariveṇasatānītipi vadanti. So tattha yāvajīvam kusalam katvā devapure nibbatti. Imasmim pana Buddhuppāde Pathavindharakumāro amhākam

1. Tesam uppādako (Sī)

bodhisattassa aggamahesiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa sahāyako Kururaṭṭhe Thullakoṭṭhitanigame Raṭṭhapālasaṭṭhigehe nibbatti.

Atha amhākaṃ Dasabalo abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko anupubbena¹ Kapilavatthuṃ āgantvā Rāhulakumāraṃ pabbājesi. Tassa pabbajjāvidhānaṃ Pāḷiyam² āgatameva. Evaṃ pabbajitassa panassa Satthā abhiṇha-ovādavasena Rāhulovādasuttam abhāsi. Rāhulopi pātova vuṭṭhāya hatthena vālukaṃ ukkhipivā “Dasabalassa ceva ācariyupajjhāyānaṃca santikā ajja ettakaṃ ovādaṃ labheyyan”ti vadati. Bhikkhusaṃghamajjhe kathā udapādi “ovādakkhamo vata Rāhulasāmaṇero pitu anucchaviko putto”ti. Satthā bhikkhūnaṃ cittācāraṃ ṇatvā “mayi gate ekā dhammadesanā ca vaḍḍhissati, Rāhulassa ca guṇo pākaṭo bhavissati”ti gantvā dhammasabhāyaṃ Buddhāsāne nisinno bhikkhū āmantesi “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti. Rāhulasāmaṇerassa ovādakkhamabhāvaṃ kathema Bhagavā ti. Satthā imasmiṃ ṭhāne ṭhatvā Rāhulassa guṇadīpanatthaṃ Migajātakam āharitvā kathesi—

“Migam tipallatthamanekamāyaṃ,
Aṭṭhakkhuraṃ aḍḍharattā papāyim.
Ekena sotena chamā’ssasanto,
Chahi kalāhitibhoti bhāgineyyo”ti³.

Athassa sattavassikasāmaṇerakāle “mā heva kho Rāhulo daharabhāvena kilānatthāyapi sampajānamusā bhāseyyā”ti Ambalaṭṭhiyarāhulovādam⁴ desesi. Aṭṭhārasavassikasāmaṇerakāle Tathāgatassa pacchato piṇḍāya pavisantassa Satthu ceva attano ca rūpasampattiṃ disvā gehasitaṃ vitakkaṃ vitakkentassa “yaṃkiñci Rāhula rūpan”ti-ādinā nayena Mahārāhulovādasuttantaṃ⁵ kathesi. Saṃyuttake⁶ pana Rāhulovādopi Aṅguttare⁷ Rāhulovādopi therassa vipassanācāroyeva. Athassa Satthā ṇāṇaparipākaṃ ṇatvā avassikabhikkhukāle Andhavane nisinno Cūḷarāhulovādam⁸ kathesi. Desanāpariyosāne Rāhulathero koṭisatasahassadevatāhi saddhiṃ arahattaṃ pāpuṇi,

1. Anukkamena (Sī)

4. Ma 2. 77 piṭṭhe.

7. Am 1. 483 piṭṭhe.

2. Vi 3. 115 piṭṭhe.

5. Ma 2. 84 piṭṭhe.

3. Khu 5. 5 piṭṭhe Jātaka.

6. Saṃ 2. 324 piṭṭhe.

8. Ma 3. 324 piṭṭhe.

sotāpannasakadāgāmi-anāgāmidivatānaṃ gaṇanā natthi. Atha Satthā aparabhāge ariyasaṅghamajjhe nisinno therāṃ imasmim̃ sāsane sikkhākāmānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Satthari pana Kururaṭṭhe cārikāya nikkhamitvā Thullakoṭṭhitam̃ anuppatte Raṭṭhapālo kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho mātāpitaro anujānāpetvā Dasabalaṃ upasaṅkamtivā Satthu ānattiyā aññatarassa therassa santike pabbaji. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya seṭṭhigahapati bhikkhū attano nivesanadvārena gacchante disvā “kiṃ tumhākaṃ imasmim̃ gehe kammaṃ, ekova puttako ahosi, taṃ gaṇhitvā gatattha, idāni kiṃ karissathā”ti akkosati paribhāsati. Satthā addhamāsaṃ Thullakoṭṭhite vasitvā puna Sāvattthimeva agamāsi. Tatthā yasmā Raṭṭhapālo yoniso manasikaronto kammaṃ katvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. So Satthāraṃ anujānāpetvā mātāpitaro dassanattam̃ Thullakoṭṭhitam̃ gantvā tattha sapadānaṃ piṇḍāya caranto pitu nivesane ābhidosikaṃ kummāsaṃ labhitvā taṃ amataṃ viya paribhuñjanto pitarā nimantito adhvāsetvā dutiyadvāse pitu nivesane piṇḍapātāṃ paribhuñjitvā alaṅkatapaṭiyatte itthijane asubhasaññaṃ uppādetvā ṭhitakova dhammaṃ desetvā jiyā mutto viya nārāco ākāsaṃ uppatitvā Korabyarañño Migacīraṃ¹ gantvā maṅgalasilāpaṭṭe nisinno dassanattāya āgatassa rañño catupārijuññaṭṭimāṇḍitaṃ dhammaṃ² desetvā anupubbena cārikaṃ caramāno puna Satthu santikaṃyeva āgato. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitam̃. Atha Satthā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ imasmim̃ sāsane saddhāpabbajitānaṃ kulaputtānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kuṇḍadhānattheravatthu

211. Tatiye **paṭhamam̃ salākaṃ gaṇhantānanti** sabbapaṭhamam̃ salākagāhakānaṃ bhikkhūnaṃ Kuṇḍadhānatthero aggoti dasseti. So kira thero Mahāsubhaddāya nimantitadvāse Tathāgate Ugganagaraṃ gacchante “ajja Satthā dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissati, puthujjanā salākaṃ mā gaṇhantu,

1. Korabbarañño migājinaṃ (Ka)

2. Ma 2. 254 piṭṭhe.

pañcasatā khīṇāsavāva gaṇhantū”ti vutte paṭhamameva sihanādaṃ naditvā salākaṃ gaṇhi. Cūlasubhaddāya nimantitadivase Tathāgate Sāketam gacchantepi pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ antare paṭhamameva salākaṃ gaṇhi, Sunāparantajanapadaṃ gacchantepi. Imehi kāraṇehi thero paṭhamam salākaṃ gaṇhantānaṃ aggo nāma jāto. **Kuṇḍadhānoti** panassa nāmaṃ.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbato vuttanayeneva vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭhamam salākaṃ gaṇhantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā Buddhānaṃ adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā Satthārā anantarāyaṃ disvā byākato yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devesu ca manussesu ca saṃsaranto Kassapabuddhakāle bhūmaṭṭhakadevatā hutvā nibbatti. Dīghāyukabuddhānaṃ nāma na anvaddhamāsiko uposatho hoti. Vipassīdasabalassa hi chabbassantare chabbassantare uposatho ahosi, Kassapadasabalo pana chaṭṭhe chaṭṭhe māse pātīmokkhaṃ osāresi. Tassa pātīmokkhaṃ osāraṇakāle disāvāsikā dve sahāyakā bhikkhū “uposathaṃ karissāmā”ti gacchanti. Ayaṃ bhummadevatā cintesi “imesaṃ dvinnaṃ bhikkhūnaṃ metti ativiya dalhā, kiṃ nu kho bhedake sati bhijjeyya, na bhijjeyyā”ti tesaṃ okāsaṃ olokayamānā tesaṃ avidūreneva gacchati.

Atheko thero ekassa hatthe pattacīvaraṃ datvā sarīraṇaṃ janatthaṃ udakaphāsukaṭṭhānaṃ gantvā dhotahatthapādo hutvā gumbasabhāgato nikkhamati. Bhummadevatā tassa therassa pacchato pacchato uttamarūpā itthi hutvā kese vidhunitvā saṃvidhāya bandhanti viya piṭṭhito paṃsum puñchamānā viya sātakaṃ saṃvidhāya nivāsayaṃ nā viya ca hutvā therassa padānupadikā hutvā gumbato nikkhantā. Ekamante ṭhito sahāyakatthero imaṃ kāraṇaṃ disvā domanassajāto “naṭṭho dāni me iminā bhikkhunā saddhiṃ dīgharattānugato sineho. Sacāhaṃ evamidhabhāvaṃ¹ jāneyyaṃ, ettakaṃ addhānaṃ iminā saddhiṃ vissāsaṃ na kareyyaṃ”ti cintetvā āgacchantassevassa “handāvuso tuyhaṃ pattacīvaraṃ, tādiseṇa pāpena sahāyena saddhiṃ ekamaggaṃ na gacchāmi”ti āha. Taṃ kathaṃ sutvā

1. Evaṃ ṭhitabhāvaṃ (Ka)

tassa lajjibhikkhuno hadayaṃ tikhiṇasattiṃ gahetvā viddhaṃ viya ahosi. Tato naṃ āha “āvuso kiṃ nāmetaṃ vadasi, ahaṃ ettakaṃ kālaṃ dukkaṭamattampi āpattiṃ na jānāmi. Tvaṃ pana maṃ ajja ‘pāpo’ti vadasi, kiṃ te diṭṭhan”ti. Kiṃ aññena diṭṭhena, kiṃ tvaṃ evaṃvidhena alaṅkatapaṭiyattena mātugāmena saddhiṃ ekaṭṭhāne hutvā nikkhantoti. Natthetaṃ āvuso mayhaṃ, nāhaṃ evarūpaṃ mātugāmaṃ passāmīti. Tassa yāvataiyāṃ kathentassāpi itaro thero kathaṃ asaddahitvā attanā diṭṭhakāraṇaṃyeva atthaṃ gahetvā¹ tena saddhiṃ ekamaggena agantvā aññena maggena Satthu santikaṃ gato. Itaropi aññena maggena Satthu santikaṃyeva gato.

Tato bhikkhusaṃghassa uposathāgāraṃ pavisanavelāya so bhikkhu taṃ bhikkhuṃ uposathagge sañjānitvā “imasmim uposathagge evarūpo nāma pāpabhikkhu atthi, nāhaṃ tena saddhiṃ uposathaṃ karissāmī”ti nikkhamitvā bahi aṭṭhāsi. Bhummadevatā “bhāriyaṃ mayā kammaṃ katan”ti mahallaka-upāsakavaṇṇena tassa santikaṃ gantvā “kasmā bhante ayyo imasmim ṭhāne ṭhito”ti āha. Upāsaka imaṃ uposathaggaṃ eko pāpabhikkhu pavitṭho, ahaṃ tena saddhiṃ uposathaṃ na karomīti vatvā nikkhamitvā bahi ṭhitomhīti. Bhante mā evaṃ gaṇhatha, parisuddhasiḷo esa bhikkhu. Tumhehi diṭṭhamātugāmo nāma ahaṃ, mayā tumhākaṃ vīmaṃsanatthāya “dalhā nu kho imesaṃ therānaṃ metti, no dalhā”ti lajji-alajjibhāvaṃ oloketena taṃ kammaṃ katanti. Ko pana tvaṃ sappurisāti. Ahaṃ ekā bhummadevatā bhanteti. Devaputto kathentova dibbānubhāvena ṭhatvā therassa pādesu patitvā “mayhaṃ bhante khamatha, etaṃ dosaṃ thero na jānāti, uposathaṃ karoṭhā”ti therāṃ yācitvā uposathaggaṃ pavesesi. So thero uposathaṃ tāva ekaṭṭhāne akāsi, mittasanthavavasena na puna tena saddhiṃ ekaṭṭhāne ahosīti. Imassa therassa kammaṃ na kathiyati, cuditakatthero pana aparāparaṃ vipassanāya kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi.

Bhummadevatā tassa kammasa nissandena ekaṃ Buddhantaraṃ apāyato na muccittha. Sace pana kālena kālaṃ manussattaṃ āgacchati, aññena yena kenaci kato doso tasseva upari patati. So amhākaṃ

1. Aṭṭhim katvā (Ka)

Bhagavato kāle Sāvattthiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti, Dhānamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā mahallakakāle Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji, tassa upasampannadivasato paṭṭhāya ekā alaṅkatapaṭiyattā itthī tasmim̃ gāmaṃ pavisante saddhim̃yeva gāmaṃ pavisati, nikkhamante nikkhamati. Vihāraṃ pavisantepi pavisati, tiṭṭhantepi tiṭṭhatīti evaṃ niccānubandhā¹ paññāyati. Thero taṃ na passati, tassa pana purimassa kammassa nissandena sā aññesaṃ² upaṭṭhāti.

Gāme yāgubhikkhaṃ dadamānā itthiyo “bhante ayaṃ eko yāgu-uḷuṅko tumhākaṃ, eko imissā amhākaṃ sahāyikāyā”ti parihāsaṃ karonti. Therassa mahatī vihesā hoti. Vihāraṃ gatampi naṃ sāmaṇerā ceva daharabhikkhū ca parivāretvā “Dhāno koṇḍo jāto”ti parihāsaṃ karonti. Athassa teneva kāraṇena Kuṇḍadhānattheroti nāmaṃ jātaṃ. So uṭṭhāya samuṭṭhāya tehi kayiramānaṃ keḷim̃ sahitum̃ asakkonto ummādaṃ gahetvā “tumhe koṇḍā, tumhākaṃ upajjhāyā koṇḍā, ācariyā koṇḍā”ti vadati. Atha naṃ Satthu ārocesum̃ “Kuṇḍadhāno daharasāmaṇerehi saddhim̃ evaṃ pharusavācaṃ vadatī”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ bhikkhū”ti pucchitvā “saccaṃ Bhagavā”ti vutte “kasmā evaṃ vadesī”ti āha. Bhante nibbaddhaṃ vihesaṃ asahanto evaṃ kathemīti. “Tvam̃ pubbe katakammaṃ yāvajjadvivasā jīrāpetum̃ na sakkosi, puna evarūpaṃ pharusaṃ mā vada bhikkhū”ti vatvā āha—

“Māvoca pharusaṃ kañci, vuttā paṭivadeyyu taṃ.

Dukkhaṃ hi sārambhakathā, paṭidaṇḍā phuseyyu taṃ.

Sace neresi attānaṃ, kaṃso upahato yathā.

Esa pattosi nibbānaṃ, sārambho te na vijjatī”ti³.

Imaṅca pana tassa therassa mātugāmena saddhim̃ vicaraṇabhāvaṃ Kosalaraññopi kathayim̃su. Rājā “gacchatha bhaṇe vīmaṃsathā”ti pesetvā sayampi mandeneva parivārena saddhim̃ therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā ekamante olokento aṭṭhāsi. Tasmim̃ khaṇe thero sūcikkammaṃ karonto nisinnō hoti, sāpissa itthī avidūre ṭhāne ṭhitā viya paññāyati.

1. Niccānubaddhā (Sī, Syā) 2. So aññesaṃ (Sī) 3. Khu 1. 33 piṭṭhe Dhammapade.

Rājā taṃ disvā “atthidaṃ kāraṇaṃ”ti tassā ṭhitaṭṭhānaṃ agamāsi. Sā tasmim̄ āgacchante therassa vasanapaṇṇasālaṃ pavitṭhā viya ahosi. Rājāpi tāya saddhimyeva paṇṇasālaṃ pavisitvā sabbattha olokeno adisvā “nāyaṃ mātugāmo, therassa eko kammavipāko”ti saññaṃ katvā paṭhamaṃ therassa samīpeṇa gacchantopi theram̄ avanditvā tassa kāraṇassa abhūtabhāvaṃ ñatvā āgamma theram̄ vanditvā ekamantaṃ nisinno “kacci bhante piṇḍakena na kilamathā”ti pucchi. Thero “vaṭṭati mahārāja”ti āha. “Jānāmi bhante ayyassa kathaṃ, evarūpeṇa ca parikkilesena saddhim̄ carantānaṃ tumhākaṃ ke nāma pasīdissanti, ito paṭṭhāya vo katthaci gamanakkiccam̄ natthi, aham̄ catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmi, tumhe yonisomanasikāre mā pamajjitthā”ti nibaddham̄ bhikkham̄ paṭṭhapesi. Thero rājānaṃ upatthambhakaṃ labhitvā bhojanasappāyena ekaggacitto hutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattam̄ pāpuṇi. Tato paṭṭhāya sā itthi antaradhāyi.

Mahāsubhaddā Ugganagare micchādiṭṭhikule vasamānā “Satthā maṃ anukampatū”ti uposatham̄ adhiṭṭhāya nirāmagandhā hutvā uparipāsādātaḷe ṭhitā “imāni pupphāni antare aṭṭhatvā Dasabalassa matthake vitānaṃ hutvā tiṭṭhantu, Dasabalo imāya saññāya sve pañcahi bhikkhusatehi saddhim̄ mayham̄ bhikkham̄ gaṇhatū”ti saccakiriyaṃ katvā aṭṭha sumanapupphamuṭṭhiyo vissajjesi. Pupphāni gantvā dhammadesanāvelāya Satthu matthake vitānaṃ hutvā aṭṭhamsu. Satthā taṃ sumanapupphavitānaṃ disvā citteneva Subhaddāya bhikkham̄ adhivāsetvā punadivase aruṇe uṭṭhite Ānandattheram̄ āha “Ānanda mayam̄ ajja dūram̄ bhikkhācāram̄ gamissāma, puthujjanānaṃ adatvā ariyānaṃyeva salākaṃ dehī”ti. Thero bhikkhūnaṃ ārocesi “āvuso Satthā ajja dūram̄ bhikkhācāram̄ gamissati, puthujjanā mā gaṇhantu, ariyāva salākaṃ gaṇhatū”ti. Kuṇḍadhānatthero “āharāvuso salākaṃ”ti paṭhamaṃyeva hattham̄ pasāresi. Ānando¹ “Satthā tādisānaṃ bhikkhūnaṃ salākaṃ na dāpeti² ariyānaṃyeva dāpeti”ti vitakkaṃ uppādetvā gantvā Satthu ārocesi. Satthā “āharāpentassa salākaṃ dehī”ti āha. Thero cintesi “sace Kuṇḍadhānassa salākā dātum̄

1. Āvuso (Sī)

2. Na gāhāpesi (Ka)

na yuttā assa, atha Satthā paṭibāheyya, bhavissati ekaṃ kāraṇaṃ”ti

“Kuṇḍadhānassa salākaṃ dassāmī”ti gamaṇaṃ abhinīhari.

Kuṇḍadhānatthero tassa pure āgamaṇāva abhiññāpādakaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā iddhiyā ākāse ṭhatvā “āharāvuso Ānanda, Satthā maṃ jānāti, mādisaṃ bhikkhuṃ paṭhamaṃ salākaṃ gaṇhantaṃ na Satthā vāreti”ti hatthaṃ pasāretvā salākaṃ gaṇhi. Satthā taṃ aṭṭhuppattim katvā theram imasmim sāsane paṭhamaṃ salākaṃ gaṇhantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Vaṅḡisattheravatthu

212. Catutthe **paṭibhānavantānanti** sampannaṇapaṭibhānānaṃ Vaṅḡisatthero aggoti dasseti. Ayam kira thero Dasabalassa santikaṃ upasaṅkamanto cakkhupathato paṭṭhāya candena saddhiṃ upametvā, sūriyena, ākāseṇa, mahāsamuddena, hatthināgena, sīhena migaraññā saddhiṃ upametvāpi anekehi padasatehi padasahashehi Satthu vaṇṇaṃ vadantoyeva upasaṅkamati. Tasmā paṭibhānavantānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare mahābhogakule paṭisandhiṃ gaṇhitvā purimanayeneva vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭibhānavantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā Satthu adhikārakammaṃ katvā “ahampi anāgate paṭibhānavantānaṃ aggo bhaveyyaṃ”ti patthanaṃ katvā Satthārā byākato yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmim Buddhuppāde Sāvattiyam brāhmaṇakule nibbatti. Vaṅḡisamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhanto ācariyaṃ ārādhetvā chavasīsamantaṃ nāma sikkhitvā chavasīsaṃ nakhena ākoṭetvā “ayam satto asukayoniyaṃ nāma nibbato”ti jānāti.

Brāhmaṇā “ayam amhākaṃ jīvikamaggo”ti ñatvā Vaṅḡisamāṇavaṃ paṭicchannayāne nisīdāpetvā gāmaṇigamarājadhāniyo carantā nagaradvāre vā nigamadvāre vā ṭhapetvā mahājanassa rāsibhūtabhāvaṃ ñatvā “yo Vaṅḡisaṃ passati, so dhanam vā labhati, yasaṃ vā labhati, saggaṃ vā gacchati”ti vadanti. Tesam katham sutvā bahū janā lañjam datvā passitukāmā honti.

Rājarājamahāmattā tesam̄ santikaṃ gantvā “ko ācariyassa jānanaviseso”ti pucchanti. Tumhe na jānātha, sakalajambudīpe amhākaṃ ācariyasadiso añño paṇḍito nāma natthi, tivassamatthake matakānaṃ sīsam̄ āharāpetvā nakhena ākoṭetvā “ayaṃ satto asukayoniyam¹ nibbatto”ti jānāti. Vaṅgīsopi mahājanassa kaṅkacchedanattam̄ te te jane āvāhetvā attano attano gatim̄ kathāpeti. Tam̄ nissāya mahājanassa hatthato satampi sahasampi labhati.

Brāhmaṇā Vaṅgīsamāṇavam̄ ādāya yathārucim̄ vicarivā puna Sāvattim̄ āgamaṃsu. Vaṅgīso Jetavanamahāvihārassa avidūraṭṭhāne ṭhito cintesi “samaṇo Gotamo paṇḍitoti vadanti, na kho pana sabbakālam̄ mayā imesaṃyeva vacanaṃ karontena carituṃ vaṭṭati, paṇḍitānampi santikaṃ gantuṃ vaṭṭati”ti. So brāhmaṇe āha “tumhe gacchatha, aham̄ na bahukehi saddhim̄ gantvā samaṇam̄ Gotamaṃ passissāmī”ti. Te āhaṃsu “Vaṅgīsa mā te rucci samaṇam̄ Gotamaṃ passituṃ. Yo hi naṃ passati, tam̄ so māyāya āvaṭṭeti”ti. Vaṅgīso tesam̄ katham̄ anādiyivā Satthu santikaṃ gantvā madhurapaṭisanthāram̄ katvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ Satthā pucchi “Vaṅgīsa kiñci sippam̄ jānāsī”ti. Āma bho Gotama chavasīsamantaṃ nāmekam̄ jānāmīti. Kim̄ so manto karotīti. Tivassamatthake matānampi tam̄ mantam̄ jappivā sīsam̄ nakhena ākoṭetvā nibbattaṭṭhānam̄ jānāmīti. Satthā tassa ekaṃ niraye uppanassa sīsam̄ dassesi, ekaṃ manussesu uppanassa, ekaṃ devesu, ekaṃ parinibbutassa sīsam̄ dassesi. So paṭhamam̄ sīsam̄ ākoṭetvā “bho Gotama ayaṃ satto nirayam̄ gato”ti āha. Sādhu sādhu Vaṅgīsa sudīṭṭham̄ tayā, ayaṃ satto kham̄ gatoti pucchi. Manussalokaṃ bho Gotamāti. Ayaṃ satto kham̄ gatoti. Devalokaṃ bho Gotamāti tiṇṇampi gataṭṭhānam̄ kathesi. Parinibbutassa pana sīsam̄ nakhena ākoṭento neva antam̄ na koṭim̄ passati. Atha naṃ Satthā “na sakkosi tvaṃ Vaṅgīsā”ti pucchi. “Passatha bho Gotama, upaparikkhāmi tāvā”ti punappunam̄ parivatteti². Bāhirakamantena khīṇāsavassa gatim̄ katham̄ jānissati, athassa matthakato sedo mucci. So lajjitvā tuṅhībhūto aṭṭhāsī. Atha naṃ

1. Asukaṭṭhāne (Syā, Ka)

2. Parivattetvāpi (Sī)

Satthā “kilamasi Vaṅḡisā”ti āha. Āma bho Gotama, imassa sattassa gataṭṭhānaṃ jānituṃ na sakkomi. Sace tumhe jānātha, kathethāti. “Vaṅḡisa ahaṃ etampi jānāmi ito uttaritarampī”ti vatvā Dhammapade imā dve gāthā abhāsi—

“Cutim yo vedi sattānaṃ, upapattim ca sabbaso.
Asattaṃ Sugataṃ Buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ.
Yassa gatiṃ na jānanti, devā gandhabbamānusa.
Khīṇāsavaṃ arahantaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti¹.

Tato Vaṅḡiso āha “bho Gotama vijjāya vijjaṃ dentassa nāma parihāni natthi, ahaṃ attanā jānanakaṃ mantāṃ tumhākaṃ dassāmi, tumhe etaṃ mantāṃ mayhaṃ dethā”ti. Vaṅḡisa na mayāṃ mantena mantāṃ dema, evameva demāti. “Sādhu bho Gotama, detha me mantan”ti apacitim dassetvā hatthakacchapakāṃ² katvā nisīdi. Kim Vaṅḡisa tumhākaṃ samaye mahagghamantaṃ vā kiñci vā gaṇhantānaṃ parivāso nāma na hotīti. Hoti bho Gotamāti. Amhākaṃ pana manto nipparivāsoti saññaṃ karosīti. Brāhmaṇā nāma mantehi atittā honti, tasmā so Bhagavantaṃ āha “bho Gotama tumhehi kathitaniyāmaṃ karissāmi”ti. Bhagavā āha “Vaṅḡisa mayāṃ imaṃ mantāṃ dentā amhehi samānalingassa demā”ti. Vaṅḡiso “yaṃkiñci katvā mayā imaṃ mantāṃ gaṇhitvā gantuṃ vaṭṭatī”ti brāhmaṇe āha. Tumhe mayi pabbajante mā cintayittha, ahaṃ imaṃ mantāṃ gaṇhitvā sakalajambudīpe jeṭṭhako bhavissāmi. Evaṃ sante tumhākampi bhaddakaṃ³ bhavissatī”ti mantatthāya Satthu santike pabbaji. Satthā “mantaparivāsaṃ tāva vasāhi”ti dvattimsākāraṃ ācikkhi. Paññavā satto dvattimsākāraṃ sajjhāyantova tattha khayavayaṃ paṭṭhapetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi.

Tasmim arahattaṃ patte brāhmaṇā “kā nu kho⁴ Vaṅḡisassa pavatti, passissāma⁵ nan”ti tassa santikaṃ gantvā “kim bho Vaṅḡisa samaṇassa Gotamassa santike sippaṃ sikkhitaṃ”ti pucchimsu. Āma sikkhitanti. Tena

1. Khu 1. 73 piṭṭhe.

2. Hatthakacchāpakāṃ (Syā), hatthakucapakāṃ (Ka)

3. Sātthakaṃ (Ka)

4. Kim nu kho (Syā)

5. Vīmaṃsissāma (Si)

hi ehi gamissāmāti. Gacchatha tumhe, tumhehi saddhiṃ gantabbakiccaṃ mayhaṃ niṭṭhitanti. Paṭhamameva amhehi tuyhaṃ kathitaṃ “samaṇo Gotamo attānaṃ passituṃ āgate māyāya āvaṭṭeti”ti. Tvaṃ hi idāni samaṇassa Gotamassa vasaṃ āpanno, kiṃ mayhaṃ tava santike karissāmāti āgatamaggeneva pakkamiṃsu. Vaṅgīsattheropi yaṃ yaṃ velaṃ Dasabalaṃ passituṃ gacchati, ekaṃ thutiṃ karontova gacchati. Tena taṃ Satthā saṃghamaṃjhe nisinna paṭibhānavantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Upasenavaṅgantaputtattheravatthu

213. Pañcame **samantapāsādikānanti** sabbapāsādikānaṃ. **Upasenoti** tassa therassa nāmaṃ. Vaṅgantabrāhmaṇassa pana so putto, tasmā **Vaṅgantaputtoti** vuccati. Ayaṃ pana thero na kevalaṃ attanāva pāsādiko, parisāpissa pāsādikā, iti parisāṃ nissāya laddhanāmasena samantapāsādikānaṃ aggo nāma jāto.

Pañhakamme panassa ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbatto vayaṃ āgamma purimanayeneva Satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇamāno Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ samantapāsādikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇtaṃ disvā Satthu adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Nālakabrāhmaṇagāme Sāribrahmaṇiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, Upasenadārakotissa nāmaṃ akaṃsu.

So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā Dasabalassa santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji. So upasampadāya ekavassiko hutvā “ariyagabbhaṃ vaḍḍhemī”ti ekaṃ kulaputtaṃ attano santike pabbājetvā upasampādesi. So pavāretvā saddhivihārikassa ekavassikakāle attanā duvasso “Dasabalo maṃ passitvā tusissatī”ti saddhivihārikaṃ ādāya Dasabalaṃ passituṃ āgato. Satthā taṃ vanditvā ekamante nisinnaṃ pucchi “kativassosi tvaṃ bhikkhū”ti. Duvasso ahaṃ Bhagavā ti. Ayaṃ pana bhikkhu kativassoti. Ekavasso Bhagavā ti. Kintāyaṃ bhikkhu hotīti. Saddhivihāriko me Bhagavā ti. Atha naṃ Satthā “atilahuṃ

kho tvaṃ moghapurisa bāhullāya āvatto”ti vatvā anekapariyāyena vigarahi. Thero Satthu santikā garahaṃ labhitvā Bhagavantaṃ vanditvā “imināva puṇṇacandasassirikena mukhena Satthāraṃ parisameva nissāya sādhuḥkāraṃ dāpessāmī”ti taṃdivaseyeva ekaṃ ṭhānaṃ gantvā vipassanāya kammaṃ katvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi.

Tato yasmā thero mahākulato nikkhamitvā pabbajito pathavighuṭṭhadhammakathikova, tasmā tassa dhammakathāya ceva pasīditvā mittāmaccañātikulehi ca nikkhamitvā bahū kuladārakā therassa santike pabbajanti. “Ahaṃ ārañṇako, tumhepi ārañṇakā bhavituṃ sakkontā pabbajathā”ti terasa dhutaṅgāni ācikkhitvā “sakkhissāma bhante”ti vadante pabbājeti. Te attano balena taṃ taṃ dhutaṅgaṃ adhiṭṭhahanti. Thero attano dasavassakāle vinayaṃ paṇaṃ katvā sabbeva upasampādesi. Evaṃ upasampannā cassa pañcasatamattā bhikkhū parivārā ahesuṃ.

Tasmim̐ samaye Satthā Jetavanamahāvihāre vasanto “icchāmahaṃ bhikkhave addhamāsaṃ paṭisallīyitun”ti bhikkhusaṃghassa ārocetvā ekavihārī hoti. bhikkhusaṃghopi “yo Bhagavantaṃ dassanāya upasaṅkamati, so pācittiyaṃ desāpetabbo”ti¹ katikaṃ akāsi. Tadā Upasenatthero “Bhagavantaṃ passissāmī”ti attano parisāya saddhiṃ Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ upasaṅkamtivā abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā kathāsamuṭṭhāpanatthaṃ aññataraṃ therassa saddhivihārikaṃ āmantesi “manāpāni te bhikkhu paṃsukūlāni”ti. “Na kho me bhante manāpāni paṃsukūlāni”ti vatvā upajjhāye gāravena paṃsukūlikabhāvaṃ ārocesi. Imasmim̐ ṭhāne Satthā “sādhu sādhu Upasenā”ti therassa sādhuḥkāraṃ datvā anekapariyāyena guṇakathaṃ kathesi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana idaṃ vatthu Pāliyaṃ¹ āgatameva. Atha Satthā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinna imasmim̐ sāsane therāṃ samantapāsādikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Vi 1. 337 piṭṭhe.

Dabbattheravatthu

214. Chaṭṭhe **senāsanapaññāpakānanti** senāsanam paññāpentānam. Therassa kira senāsanapaññāpanakāle aṭṭhārasasu mahāvihāresu asammaṭṭham pariveṇam vā apaṭijaggitam senāsanam vā asodhitam mañcapīṭham vā anupaṭṭhitam pāṇiyaparibhojanīyam vā nāhosi. Tasmā senāsanapaññāpakānam aggo nāma jāto. **Dabbotissa** nāmam. Mallarājakule pana uppannattā **Mallaputtonāma** jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayañhi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā vayappatto vuttanayeneva vihāram gantvā dhammam suṇanto Satthāram ekam bhikkhum senāpanapaññāpakānam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā adhikārakammaṃ katvā tam ṭhānantaram patthetvā Satthārā byākato yāvajīvaṃ kusalam katvā devamanussesu saṃsaritvā Kassapadasabalassa sāsana¹ osakkanakāle pabbaji, tadā tena saddhim apare cha janāti satta bhikkhū ekacittā hutvā aññe sāsane agāravam karonte disvā “idha kim karoma, ekamante samaṇadhammaṃ katvā dukkhassantaṃ karissāmā”ti nisseṇim bandhitvā uccapabbatasikharam abhiruhitvā “attano cittabalaṃ jānantā nisseṇim pātentu, jīvite sālayā otarantu, mā pacchānutāpino ahuvatthā”ti vatvā sabbe ekacittā hutvā nisseṇim pātetvā “appamattā hotha āvuso”ti aññamaññam ovaditvā cittaruciyesu ṭhānesu nisīditvā samaṇadhammaṃ kātuṃ ārabhimsu.

Tatreko thero pañcame divase arahattaṃ patvā “mama kiccaṃ nipphannaṃ, aham imasmim ṭhāne kim karissāmī”ti iddhiyā Uttarakuruto piṇḍapātam āharitvā “āvuso imam piṇḍapātam paribhuñjatha, bhikkhācārakiccaṃ mamāyattaṃ hotu, tumhe attano kammaṃ karothā”ti āha. Kim nu kho mayaṃ āvuso nisseṇim pātentā evam avocumhā “yo paṭhamam dhammaṃ sacchikaroti, so bhikkham āharatu, tena ābhataṃ sesā paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ karissantī”ti. Natthi āvusoti. Tumhe attano pubbahetunā labhittha, mayampi sakkontā vaṭṭassantaṃ karissāma, gacchatha

1. Sāsane (Sī, Syā)

tumheti. Thero te saññāpetum asakkonto phāsukaṭṭhāne piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā gato. Aparo thero sattame divase anāgāmiphalaṃ patvā tato cuto Suddhavāsabrahmaloke nibbato.

Itarepi therā tato cutā ekam Buddhantaram devamanussesu samsarivā imasmim Buddhuppāde tesu tesu kulesu nibbattā. Eko Gandhāraṭṭhe Takkasilanagare¹ Rājagehe nibbato, eko Pabbateyyaraṭṭhe² paribbājikāya kucchimhi nibbato, eko Bāhiyaraṭṭhe kuṭumbikagehe nibbato, eko Rājagehe kuṭumbikagehe nibbato. Ayaṃ pana Dabbatthero Mallaraṭṭhe Anupīyanagare ekassa Mallarañño gehe paṭisandhim gaṇhi. Tassa mātā upavijaññakāle kālamakāsi, matasarīraṃ susānaṃ netvā dārucitakaṃ āropetvā aggim adamsu. Tassā aggivegasantattaṃ udarapaṭalaṃ dvedhā ahoṣi. Dārako attano puññabalena uppatitvā ekasmim dabbatthambhe nipati. Tam dārakaṃ gahetvā ayyikāya adamsu. Sā tassa nāmaṃ gaṇhantī dabbatthambhe nipatitvā laddhajīvitattā Dabbotissa nāmaṃ akāsi.

Tassa sattavassikakāle Satthā bhikkhusaṃghaparivāro Mallaraṭṭhe cārikaṃ caramāno Anupīyanigamaṃ patvā Anupīyambavane viharati. Dabbakumāro Satthāraṃ disvā dassaneneva pasīditvā pabbajitukāmo hutvā “ahaṃ Dasabalassa santike pabbajissāmī”ti ayyikaṃ āpucchi. Sā “sādhu tātā”ti Dabbakumāraṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā “bhante imaṃ kumāraṃ pabbājethā”ti āha. Satthā aññatarassa bhikkhuno saññaṃ adāsi “bhikkhu imaṃ dārakaṃ pabbājehī”ti. So thero Satthu vacanaṃ sutvā Dabbakumāraṃ pabbājento tacapañcakaṃ kammaṭṭhānaṃ ācikkhi. Pubbahetusampanno katābhinihāro satto paṭhamakesavaṭṭiyā oropiyamānāya³ sotāpattiphale patiṭṭhāsi, dutiyakesavaṭṭiyā oropiyamānāya sakadāgāmiphale, tatiyāya anāgāmiphale. Sabbakesānaṃ pana oropanañca arahattaphalasacchikiriyā ca apacchā apure ahoṣi.

Satthā Mallaraṭṭhe yathābhirantaṃ viharitvā Rājagahaṃ gantvā Veḷuvane vāsam kappesi. Tatrāyasmā Dabbo Mallaputto rahogato attano

1. Takkasilānagare (Sī, Syā)

2. Pabbatiyaraṭṭhe (Sī)

3. Paṭhamakesavaṭṭi-oropanaṅkhaṇe (Sī)

kiccanipphattiṃ oloketvā saṃghassa veyyāvaccakaraṇe kāyaṃ yojetukāmo cintesi “yannūnāhaṃ saṃghassa senāsanañca paññāpeyyaṃ, bhattāni ca uddiseyyan”ti. So Satthu santikaṃ gantvā attano parivitakkaṃ ārocesi. Satthā tassa sādhu-kāraṃ datvā senāsanapaññāpakattañca bhattuddesakattañca sampaṭicchi. Atha naṃ “ayaṃ Dabbo daharova samāno mahantaṭṭhāne ṭhito”ti sattavassikakāleyeva upasampādesi. Thero upasampannakālatoyeva paṭṭhāya Rājagahaṃ upanissāya viharantānaṃ sabbabhikkhūnaṃ senāsanaṃ ca paññāpeti, bhikkhañca sampaṭicchitvā uddisati. Tassa senāsanapaññāpakabhāvo sabbadisāsu pākaṭo ahosi ‘Dabbo kira Mallaputto sabhāgasabhāgānaṃ¹ bhikkhūnaṃ ekaṭṭhāne senāsanaṃ paññāpeti, dūrepi senāsanaṃ paññāpetiyeva. Gantum asakkonte iddhiyā netīti.

Atha naṃ bhikkhū kālepi vikālepi “amhākaṃ āvuso Jīvakaṃbavane senāsanaṃ paññāpehi, amhākaṃ Maddakucchimim migadāye”ti evaṃ senāsanaṃ uddisāpetvā tassa iddhiṃ passantā gacchanti. Sopi iddhiyā manomaye kāye abhisankharitvā ekekassa therassa ekekaṃ attanā sadisaṃ bhikkhūnaṃ nimminitvā² aṅguliyaṃ jalamānāya purato purato gantvā “ayaṃ mañco idam piṭhan”ti-ādīni vatvā senāsanaṃ paññāpetvā puna attano vasantaṭṭhānameva āgacchati. Ayamettha sankhepo, vitthārato panidaṃ vatthu Pāḷiyam³ āgatameva. Satthā idameva kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinna therānaṃ senāsanapaññāpakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Pilindavacchattheravattu

215. Sattame **devatānaṃ piyamaṇāpananti** devatānaṃ piyānañceva maṇāpanāñca Pilindavacchatthero⁴ aggoti dasseti. So kira anuppanne Buddhē cakkavattī rājā hutvā mahājanaṃ pañcasu silesu patiṭṭhāpetvā saggaparāyaṇaṃ akāsi. Yebhuyyena kira chasu kāmasaggesu nibbattadevatā tasseva ovādaṃ labhitvā nibbattanibbattaṭṭhāne attano sampattiṃ oloketvā “kaṃ nu kho nissāya imaṃ saggasampattiṃ labhimhā”ti

1. Sabhāgānaṃ sabhāgānaṃ (Ka)

2. Datvā (Sī)

3. Vi 1.243; Vi 4. 191 piṭṭhesu.

4. Piḷindivacchatthero (Sī)

āvajjamānā imaññ theraññ disvā “theraññ nissāya amhehi sampatti laddhā”ti sāyaññpātāññ theraññ namassanti. Tasmā so devatāññaññ piyamanāpāññaññ aggo nāma jāto. **Pilindoti** panassa gottaññ, **Vacchoti** nāmaññ¹. Tadubhayaññ saññsandetvā Pilindavacchoti vuccati.

Tassa paññhakamme ayamanupubbikathā—ayaññ kira Padumuttarabuddhakāle Haññsavatīnagare mahābhogakule nibbatto purimanayeneva Satthu dhammadesaññaññ suññanto Satthāraññ ekaññ bhikkhuññ devatāññaññ piyamanāpaṭṭhāññe ṭhapentaññ disvā taññ ṭhāññantaraññ patthetvā yāvajjivaññ kusalaññ katvā devamanussesu saññsaranto imasmiññ Buddhuppāde Sāvattiyaññ brāhmaṇakule nibbatti. Pilindavacchotissa nāmaññ akaññsu. So aparena samayena Satthu dhammadesaññaññ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā upasampanno vipassaññaññ vaḍḍhetvā arahattaññ pāpuññi. So gihīhipi bhikkhūhipi saddhiññ kathento “chi vasala, gaccha vasala, āhara vasala, gaṇha vasalā”ti vasalavādeneva samudācarati. Taññ kathaññ āharitvā Tathāgataññ pucchisññsu “Bhagavā ariyā nāma pharusavacaññā na honti”ti. Bhikkhave ariyāññaññ paravambhanavasena pharusavācā nāma natthi, apica kho pana bhavantare āciñññavasena bhaveyyāti. Bhante Pilindavacchatthero uṭṭhāya samuṭṭhāya gihīhipi bhikkhūhipi saddhiññ kathento “vasala vasalā”ti katheti, kimettha kāraññaññ Bhagavā ti. Bhikkhave na mayhaññ puttassa etaññ idāññeva āciñññaññ, atīte panesa pañca jātisatāññi vasalavādibrāhmaṇakule nibbatti. Iccesa bhavāciñññeneva kathesi, na pharusavasena. Ariyāññaññhi vohāro pharusopi samāno cetanāya aphaññrusabhāvena parisuddhova, appamattakampettha pāpaññ na upalabbhatīti vatvā Dhammapade imaññ gāthamāha—

“Akakkasaññ viñññāpaññiññ, giraññ saccamudīraye.

Yāya nābhisaññe kaññci, tamahaññ brūmi brāhmaṇaññ”ti².

Athekadivasaññ thero Rājagahaññ piññḍāya pavisanto ekaññ purisaññ pippalīññaññ bhājanaññ pūretvā ādāya antonagaraññ pavisantaññ disvā “kim te vasala bhājane”ti āha. So cintesi “ayaññ samañño mayā saddhiññ pātova pharusakathaññ kathesi, imassa anucchavikameva vatturññ vaṭṭati”ti

1. Pilindoti panassa nāmaññ, vacchoti gottaññ (Ka) Theragāthāṭṭhakathāyaññ ca.

2. Khu 1. 72 piṭṭhe Dhammapade.

“Mūsikavaccaṃ me bhante bhājane”ti āha. Evaṃ bhavissati vasalāti. Tassa therassa dassanaṃ vijahantassa sabbaṃ mūsikavaccameva ahosi. So cintesi “imā pippaliyo mūsikavaccasadisā paññāyanti, sabhāvo nu kho no”ti vīmaṃsanto hatthena uppīlesi. Athassa undūravaccabhāvaṃ ñatvā balavadomanassaṃ uppajji. So “imāyeva nu kho evarūpā, udāhu sakaṭepī”ti gantvā olokento sabbāpi pippaliyo tādisāva disvā hadayaṃ hatthena sandhāretvā “idaṃ na aññassa kammaṃ, mayā pātova diṭṭhabhikkhussetaṃ kammaṃ, addhā ekaṃ upāyaṃ bhavissati¹, tassa gataṭṭhānaṃ anuvicinitvā etaṃ kāraṇaṃ jānissāmi”ti therassa gatamaggaṃ pucchitvā pāyāsi.

Atheko puriso taṃ ativiya caṇḍikataṃ gacchantaṃ disvā “bho purisa tvaṃ ativiya caṇḍikatova gacchasi, kena kammena gacchasi”ti pucchi. So tassa taṃ pavattiṃ ārocesi. So tassa kathaṃ sutvā evamāha “bho mā cintayi, mayhaṃ ayyo Pilindavaccho bhavissati, tvaṃ etadeva bhājanaṃ pūretvā ādāya gantvā therassa purato tiṭṭha. ‘kiṃ nāmetaṃ vasalā’ti vuttakāle ca ‘pippaliyo bhante’ti vada, thero ‘evaṃ bhavissati vasalāti vakkhati. Puna sabbāpi pippaliyo bhavissanti”ti. So tathā akāsi. Sabbā pippaliyo paṭipākatikā ahesuṃ. Idamettakaṃ² vatthu. Aparabhāge pana Satthā devatānaṃ piyamanāpakāraṇameva vatthuṃ katvā therāṃ devatānaṃ piyamanāpānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bāhiyadārucīriyattheravatthu

216. Aṭṭhame **khippābhiññānanti** khippaṃ adhigata-abhiññānaṃ Dārucīriyatthero aggoti dasseti. Ayañhi thero saṃkhittadhamma-desanāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇi, maggaphalānaṃ parikammakiccaṃ nāhosi. Tasmā khippābhiññānaṃ aggo nāma jāto. Bāhiyaraṭṭhe pana jātattā **Bāhiyotissa** nāmaṃ ahosi³. So aparabhāge dārucīraṃ nivesesi⁴, tasmā **Dārucīriyo** nāma jāto.

1. Ekaṃ māyaṃ jānissati (Sī)

2. Akāmsu (Syā, Ka)

2. Idaṃ ettakaṃ (Syā), idaṃ ekaṃ (Ka)

4. Dārucīrāni dhāresi (Sī)

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṁsavatīnagare kulagehe nibbato Dasabalassa dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Kassapadasabalassa sāsanaṃ osakkanakāle heṭṭhā vuttehi bhikkhūhi saddhiṃ samaṇadhammaṃ katvā paripuṇṇasīlo jīvitakkhayaṃ patvā devaloke nibbatti.

So ekaṃ Buddhantaraṃ devaloke vasitvā imasmim Buddhuppāde Bāhiyaraṭṭhe kulagehe nibbato. Vayaṃ āgamma gharāvāsaṃ vasanto “vohāraṃ karissāmī”ti Suvannaabhūmigamaṇīyaṃ nāvaṃ abhiruhi. Nāvā icchitaṃ desaṃ appatvāva samuddamaṃjhe bhinnā, mahājano macchakacchapabhakkho ahoṣi. Ayaṃ pana ekaṃ dārukhaṇḍaṃ gahetvā sattame divase Suppārakapaṭṭane uttiṇṇo manussāvāsaṃ patvā¹ “acelakaniyāmena manusse upasaṅkamtum² ayuttan”ti avidūre ṭhāne ekaṃ mahātaḷākā sevālaṃ gahetvā sarīraṃ veḷhetvā ekasmim ṭhāne patitaṃ ekaṃ kapālaṃ ādāya bhikkhāya pāvisi.

Manussā taṃ disvā cintesuṃ “sace loke arahantā nāma atthi, evaṃvidhehi bhavitabbaṃ. Kim nu kho ayyo ukkaṭṭhabhāvena vatthaṃ na gaṇhāti, udāhu diyyamaṇaṃ gaṇheyyā”ti vīmaṃsantā nānādisāhi vatthāni āhariṃsu. So cintesi ‘sacāhaṃ na iminā niyāmena āgamissaṃ, na me ete pasīdeyyuṃ, yaṃkiñci katvā ime vañcetvā jīvikupāyaṃ³ kātum vaṭṭatī”ti vatthāni na paṭiggaṇhi. Manussā bhīyoso mattāya pasannā mahāsakkāraṃ kariṃsu. Sopi bhattakiccaṃ katvā avidūraṭṭhāne devakulaṃ gato. Mahājano tena saddhiṃyeva gantvā devakulaṃ paṭijaggitvā adāsi. So cintesi “ime mayhaṃ sevāle nivāsanamate pasīditvā evaṃvidhaṃ sakkāraṃ karonti, etesaṃ mayā ukkaṭṭheneva bhavituṃ vaṭṭatī”ti sallahukāni rukkhaphalakāni gahetvā tacchetvā vākesu āvuṇitvā cīraṃ katvā nivāsetvā pārūpitvā jīvikaṃ kappento vasi.

1. Manussavāsabhāvaṃ ṇatvā (Sī)

2. Passitum (Sī)

3. Jīvikopāyaṃ (Sī), jīvitupāyaṃ (Syā)

Atha yo so Kassapabuddhakāle sattuṣu janesu samaṇadhammaṃ karontesu eko bhikkhu Suddhāvāsabrāhmaloke nibbatto, so nibbattasamanantameva attano brahmasampattiṃ oloketvā āgataṭṭhānaṃ āvajjento sattannaṃ janānaṃ pabbataṃ āruyha samaṇadhammakaraṇaṭṭhānaṃ disvā sesānaṃ channaṃ nibbattaṭṭhānaṃ āvajjento¹ ekassa parinibbutabhāvaṃ itaresaṃ pañcannaṃ kāmāvacaradevaloke nibbattabhāvaṃ ñatvā kālānukālaṃ te pañca jane āvajjeti. Imasmim̐ pana kāle “kahaṃ nu khoti āvajjento Dārucīriyaṃ Suppārakapaṭṭanaṃ upanissāya kuhanakammaṃ jīvikaṃ kappentaṃ disvā “naṭṭho vatāyaṃ bālo, pubbe samaṇadhammaṃ karonto ati-ukkaṭṭhabhāvena arahatāpi ābhataṃ piṇḍapātaṃ aparibhuñjitvā idāni udaratthāya anarahāva arahattaṃ paṭijānitvā lokaṃ vañcento vicarati, Dasabalassa ca nibbattabhāvaṃ na jānāti, gacchāmi naṃ samvejetvā Dasabalassa nibbattabhāvaṃ jānāpemi”ti taṃkhaṇaṃyeva brahmalokato Suppārakapaṭṭane rattibhāgasamanantare Dārucīriyassa sammukhe pāturahosi.

So attano vasanaṭṭhāne obhāsaṃ disvā bahi nikkhamitvā ṭhito mahābrahmaṃ oloketvā añjalim̐ paggayha “ke tumhe”ti pucchi. Ahaṃ tuyhaṃ porāṇakasahāyo anāgāmiṃphalaṃ patvā brahmaloke nibbatto. Amhākaṃ pana sabbajettṭhako arahattaṃ patvā parinibbuto, tumhe pañca janā devaloke nibbatā. Svāhaṃ taṃ imasmim̐ ṭhāne kuhanakammaṃ jīvantaṃ disvā dametum̐ āgatoti vatvā idaṃ kāraṇamaṃha “na kho tvaṃ bāhiya arahā, napi arahattamaggam̐² samāpanno, sāpi te paṭipadā natthi, yāya tvaṃ arahā vā assa³ arahattamaggam̐ vā samāpanno”ti. Athassa Satthu uppannabhāvaṃ Sāvattṭhiyaṃ vasanabhāvaṃāca ācikkhitvā “Satthu santikaṃ gacchāhi”ti taṃ uyyojetvā brahmalokameva agamāsi.

Dārucīriyo mahābrahmunā samvejito “mokkhamaggam̐ gavesissāmī”ti vīsayojanasataṃ maggam̐ ekarattivāseṇa gantvā Satthāraṃ piṇḍāya pavittṭhaṃ antaraghare sampāpunitvā Satthu pādesu nipatitvā “desetu me bhante Bhagavā dhammaṃ, desetu Sugato dhammaṃ”ti yāvatatiyaṃ yāci. Satthā “ettāvatā Bāhiyassa ñāṇaṃ paripākaṃ gataṃ”ti ñatvā “tasmātiha te Bāhiya evaṃ sikkhitabbaṃ diṭṭhe diṭṭhamattaṃ bhavissati”ti⁴ iminā ovādena

1. Āvajjetvā (Ka) 2. Arahamaggam̐ (Sī) 3. Assasi (Sī) 4. Khu 1. 85 piṭṭhe.

ovadi. Sopi desanāpariyosāne antaravīthiyam̐ ʘhitova desanānusārena ñāṇam̐ pesetvā saha paṭisambhidāhi arahattam̐ pāpuṇi.

So attano kiccaṃ matthakappattam̐ ñatvā Bhagavantam̐ pabbajjam̐ yācitvā aparipuṇṇapattacīvaratāya pattacīvaram̐ pariyesanto saṅkāraṭṭhānato coḷakkhaṇḍāni¹ saṅkaḍḍhati. Atha nam̐ pubbaveriko amanusso ekissā taruṇavacchāya gāviyā sarīre adhimuccitvā jīvitakkhayam̐ pāpesi. Satthā Sāvattthito nikkhamanto antaravīthiyam̐ Bāhiyam̐ saṅkāraṭṭhāne patitam̐ disvā “gaṇhatha bhikkhave Bāhiyassa Dārucīriyassa sarīran”ti nīharāpetvā sarīrakiccaṃ kāretvā cātumahāpathe cetiyam̐ kārāpesi. Tato saṅghamajjhe kathā udapādi “Tathāgato bhikkhusaṅghena Bāhiyassa sarīrajjhāpanakiccaṃ kāresi, dhātuyo gahetvā cetiyam̐ kāresi, kataramaggo nu kho tena sacchikato, sāmaṇero nu kho so, bhikkhu nu kho”ti cittam̐ uppādayimsu. Satthā tam̐ aṭṭhuppattim̐ katvā “paṇḍito bhikkhave Bāhiyo”ti upari dhammadesanam̐ vaḍḍhetvā tassa parinibbutabhāvam̐ pakāsesi. Puna saṅghamajjhe kathā udapādi “na ca Satthārā Bāhiyassa bahu dhammo desito, arahattam̐ pattoti ca vadati, kim̐ nāmetan”ti. Satthā “dhammo mando bahūti akāraṇam̐, visapītakassa agado viya ceso”ti vatvā Dhammapade gāthamāha—

“Sahassamapi ce gāthā, anattapadasam̐hitā.

Ekam̐ gāthāpadam̐ seyyo, yam̐ sutvā upasammati”ti².

Desanāpariyosāne caturāsīti pāṇasahassāni amatapāṇam̐ pivimsu. Idaṅca pana Bāhiyattherassa vatthu sutte³ āgatattā vitthārena na kathitam̐. Aparabhāge pana Satthā saṅghamajjhe nisinno, Bāhiyattheram̐ khippābhiññānam̐ aggaṭṭhāne ʘhapesīti.

Kumārakassapattheravatthu

217. Navame **cittakathikānanti** vicittam̐ katvā dhammam̐ kathentānam̐. Thero kira ekassapi dvinnampi dhammam̐ kathento bahūhi upamāhi ca kāraṇehi ca maṇḍayitvā bodhento katheti. Tasmā cittakathikānam̐ aggo nāma jāto.

1. Coḷakkhaṇḍam̐ (Ka)

3. Khu 1. 84 piṭṭhe Udāne.

2. Khu 1. 28 piṭṭhe Dhammapade.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṁsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto Dasabalassa dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ cittakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā devamanussesu saṁsaranto Kassapabuddhasāsano-sakkanakāle sattannaṃ bhikkhūnaṃ abbhantaro hutvā pabbatamatthake samaṇadhammaṃ katvā aparihīnaṣīlo tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṃ Buddhantaraṃ sampattiṃ anubhavamāno amhākaṃ Satthu kāle Rājagahe ekissā kuladārikāya kucchimhi uppanno. Sā ca paṭhamaṃ mātāpitaro yācitvā pabbajjaṃ alabhamānā kulagharaṃ gatā gabbhaṃ gaṇhi. Tampi¹ ajānantī sāmikaṃ ārādhetvā tena anuññatā bhikkhuniṣu pabbajitā. Tassā gabbhanimittaṃ disvā bhikkhuniyo Devadattaṃ pucchimsu, so “assamaṇī”ti āha. Dasabalaṃ pucchimsu, Satthā Upālītheraṃ paṭicchāpesi. Thero Sāvattinagaravāsīni kulāni Visākhañca upāsikaṃ pakkosāpetvā sodhento “pure laddho gabbho, pabbajjā arogā”ti āha. Satthā “suvinicchitaṃ adhikaraṇaṃ”ti therassa sādhu-kāraṃ adāsi.

Sā bhikkhunī suvaṇṇabimbasadisaṃ puttaṃ vijāyi. Taṃ gahetvā rājā Pasenadikosalo posāpesi, Kassapoti cassa nāmaṃ katvā aparabhāge alaṅkaritvā Satthu santikaṃ netvā pabbājesi. Kumārakāle pana pabbajitattā Bhagavatā “Kassapaṃ pakkosatha, idaṃ phalaṃ vā khādanīyaṃ vā Kassapassa dethā”ti vutte “katarakassapassāti. Kumārakassapassā”ti evaṃ gahitanāmattā tato paṭṭhāya vuḍḍhakālepi **Kumārakassapot**veva vuccati. Apica rañño posāvanikaputtattāpi Kumārakassapoti taṃ sañjānimsu.

So pabbajitakālato paṭṭhāya vipassanāya ceva kammaṃ karoti, Buddhavacanañca gaṇhāti. Atha so tena saddhiṃ pabbatamatthake samaṇadhammaṃ katvā anāgāmi-phalaṃ patvā Suddhāvāse nibbatto mahābrahmā tasmīṃ samaye āvajjento Kumārakassapaṃ disvā “sahāyako me vipassanāya kilamati, gantvā tassa vipassanāya nayamukhaṃ dassetvā maggaphalappattiyā² upāyaṃ karissāmī”ti brahmaloke ṭhitova pañcadasa

1. Gabbhaṃ saṅḥitampi (Sī)

2. Maggaphalupattiyā (Sī)

pañhe abhisañkharitvā rattibhāgasamanantare Kumārakassapattherassa vasanaṭṭhāne Andhavane pāturahosi. Thero ālokaṃ disvā “ko etthā”ti āha. “Ahaṃ pubbe tayā saddhiṃ samaṇadhammaṃ katvā anāgāmiphalaṃ patvā Suddhāvāse nibbatabrahmā”ti āha. Kena kammaena āgatattḥāti. Mahābrahmā attano āgatakāraṇaṃ dīpetuṃ te pañhe ācikkhitvā “tvaṃ ime pañhe uggaṇhitvā aruṇe uṭṭhite Tathāgataṃ upasaṅkamtivā puccha, ṭhapetvā hi Tathāgataṃ añño ime pañhe kathetuṃ samattho nāma natthī”ti vatvā brahmalokameva gato.

Theropi punadivase Satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā mahābrahmunā kathitaniyāmeneva pañhe pucchi. Satthā Kumārakassapattherassa arahattaṃ pāpetvā pañhe kathesi. Thero Satthārā kathitaniyāmeneva uggaṇhitvā Andhavanaṃ gantvā vipassanaṃ gabbhaṃ gāhāpetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tato paṭṭhāya catunnaṃ parisānaṃ dhammakathaṃ kathento bahukāhi¹ upamāhi ca kāraṇehi ca maṇḍetvā cittakathameva katheti. Atha naṃ Satthā Pāyāsirañño pañcadasahi pañhehi paṭimaṇḍetvā suttante² desite taṃ suttantaṃ aṭṭhuppattim katvā imasmim sāsane cittakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahākoṭṭhitattheravatthu

218. Dasame **paṭisambhidāpattānanti** catasso paṭisambhidā patvā ṭhitānaṃ Mahākoṭṭhitatthero aggoti dasseti. Ayaṃ hi thero attano paṭisambhidāsu ciṇṇavasibhāvena³ abhiññāte abhiññāte mahāsāvake upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchantopi Dasabalaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchantopi paṭisambhidāsuyeva pañhaṃ pucchati. Iti iminā ciṇṇavasibhāvena paṭisambhidāpattānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare mahābhogakule nibbato aparena samayena Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭisambhidāpattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmim Buddhuppāde Sāvattḥiyaṃ

1. Bahukānampi abahukānampi (Sī, Syā) 2. Dī 2. 253 piṭṭhe. 3. Ciṇṇavasena (Sī)

brāhmaṇakule nibbatti. Koṭṭhitamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā ekadivasaṃ Satthu dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji. So upasampannakālato paṭṭhāya vipassanāya kammaṃ karonto saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā niccakālaṃ paṭisambhidāsu ciṅṇavasī hutvā pañhaṃ pucchanto paṭisambhidāsuyeva pucchati. Atha naṃ Satthā aparabhāge Mahāvedallasuttaṃ¹ aṭṭhuppattiṃ katvā paṭisambhidāpattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Tatiyavaggavaṇṇanā

14. Etadaggavagga 4. Catutthavagga

Ānandattheravatthu

219-223. Catutthassa paṭhame **bahussutānanti**-ādīsu aññepi therā bahussutā satimantā gatimantā dhitimantā upaṭṭhākā ca atthi, ayaṃ panāyasmā Buddhavacanaṃ uggaṇhanto Dasabalassa sāsane bhaṇḍāgārikapariyattiyāṃ ṭhatvā gaṇhi. Tasmā bahussutānaṃ aggo nāma jāto. Imasseva ca therassa Buddhavacanaṃ gahetvā dhāraṇakasati aññehi therehi balavatarā ahoṣi, tasmā **satimantānaṃ** aggo nāma jāto. Ayameva cāyasmā ekapade ṭhatvā saṭṭhi padasahassāni gaṇhanto Satthārā tathitaniyāmeneva sabbapadāni jānāti, tasmā **gatimantānaṃ** aggo nāma jāto. Tasseva cāyasmato Buddhavacanaṃ uggaṇhanavīriyaṃ sajjhāyanavīriyaṃ dhāraṇavīriyaṃ Satthu upaṭṭhānavīriyaṃ aññehi asadisāṃ ahoṣi, tasmā **dhitimantānaṃ** aggo nāma jāto. Tathāgataṃ upaṭṭhahanto cesa na aññesaṃ upaṭṭhākabhikkhūnaṃ upaṭṭhānākārena² upaṭṭhahi, aññe hi Tathāgataṃ upaṭṭhahantā na ciraṃ upaṭṭhahiṃsu, na ca Buddhānaṃ manāṃ gahetvā upaṭṭhahiṃsu. Ayaṃ thero pana upaṭṭhākāṭṭhānaṃ laddhadivasato paṭṭhāya āraddhavīriyo hutvā Tathāgatassa manāṃ gahetvā upaṭṭhahi. Tasmā **upaṭṭhākānaṃ** aggo nāma jāto.

1. Ma 1. 365 piṭṭhe.

2. Upaṭṭhahanākārena (Sī)

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ito kira sataśahassamatthake kappe Padumuttaro nāma Satthā loke uppajji. Tassa Haṃsavatī nāma nagaraṃ ahoṣi, Nando nāma rājā pitā, Sumedhā nāma devī mātā, bodhisatto Uttarakumāro nāma ahoṣi. So puttassa jātadivase mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhamma pabbajitvā padhānamanuyutto anukkamaṇaṃ sabbaññutaṃ patvā “anekajātisaṃsāraṇaṃ”ti udānaṃ udānetvā sattāhaṃ Bodhipallaṅke vītināmetvā “pathaviyaṃ ṭhappessāmi”ti pādaṃ abhinīhari. Atha pathaviṃ bhinditvā heṭṭhā vuttappamaṇaṃ padumaṃ uṭṭhāsi. Tadupādāya Bhagavā Padumuttaroteva paññāyittha. Tassa Devalo ca Sujāto ca dve aggasāvaka ahesuṃ, Amitā ca Asamā ca dve aggasāvika, Sumano nāma upaṭṭhāko. Padumuttaro Bhagavā pitu saṅghaṃ kurumāno bhikkhusataśahassaparivāro Haṃsavatiyā rājadhāniyā vasati.

Kaṇiṭṭhabhātā paṇassa Sumanakumāro nāma. Tassa rājā Haṃsavatito vīsayojanasate bhogagāmaṃ adāsi. So kadāci kadāci āgantvā pitaraṅca Satthāraṅca passati. Athekadivasam paccanto kupito Sumano rañño pesesi. Rājā “tvaṃ mayā tattha kasmā ṭhapito”ti paṭipesesi. So core vūpasametvā “upasanto deva janapado”ti rañño pesesi. Rājā tuṭṭho “sīghaṃ mama putto āgacchatū”ti āha. Tassa saḥassamattā amaccā honti. So tehi saddhiṃ antarāmagge mantesi “mayhaṃ pitā tuṭṭho sace me varaṃ deti, kiṃ gaṇhāmi”ti. Atha naṃ ekacce “hatthiṃ gaṇhatha, assaṃ gaṇhatha, janapadaṃ gaṇhatha, satta ratanāni gaṇhathā”ti āhaṃsu. Apare “tumhe pathavissarassa¹ puttā, na tumhākaṃ dhaṇaṃ dullabhaṃ, laddhampi cetam sabbaṃ pahāya gamaṇiyaṃ, puññaṃeva ekaṃ ādāya gamaṇiyaṃ. Tasmā deve varaṃ dadamāne temāsaṃ Padumuttarabhagavantaṃ upaṭṭhātuṃ varaṃ² gaṇhathā”ti āhaṃsu. So “tumhe mayhaṃ kalyāṇamittā, na metaṃ cittaṃ atthi, tumhehi pana uppāditaṃ, evaṃ karissāmi”ti gantvā pitaraṃ vanditvā pitaraṃ āliṅgetvā matthake cumbetvā “varaṃ te putta demī”ti vutte “icchāmaḥ mahārāja Bhagavantaṃ temāsaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahanto jīvitaṃ avaṅjhaṃ kātuṃ, imaṃ me deva varaṃ dehi”ti āha. Na sakkā tāta, aññaṃ varehīti. Deva khattiyānaṃ nāma

1. Puthuvissarassa (Sī)

2. Upaṭṭhānavaraṃ (Ka)

dve kathā natthi, etadeva me vara dehi, na mama aññena atthoti. Tāta Buddhānaṃ nāma cittaṃ dujjānaṃ, sace Bhagavā na icchissati, mayā dinnepi kiṃ bhavissatīti. “Sādhu deva ahaṃ Bhagavato cittaṃ jānissāmi”ti vihāraṃ gato.

Tena ca samayena bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā Bhagavā Gandhakuṭiṃ pavitṭho hoti, so maṇḍalamāle sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ santikaṃ agamāsi. Te naṃ āhaṃsu “rājaputta kasmā āgatosī”ti. Bhagavantam dassanāya, dassetha me Bhagavantanti. Na mayam rājaputta icchiticchitakkhaṇe Satthāraṃ daṭṭhuṃ labhāmāti. Ko pana bhante labhatīti. Sumanatthero nāma rājaputtāti. So “kuhiṃ bhante thero”ti therassa nisinnaṭṭhānaṃ pucchitvā gantvā vanditvā “icchāmahaṃ bhante Bhagavantam passitum, dassetha me Bhagavantam”ti āha. Thero passantasseva rājakumārassa āpokasiṇajjhānaṃ samāpajjitvā mahāpathaviṃ udakaṃ adhiṭṭhāya pathaviyam nimujjitvā Satthu Gandhakuṭiyamyeva pāturahosi. atha naṃ Bhagavā “Sumana kasmā āgatosī”ti āha. Rājaputto bhante Bhagavantam dassanāya āgatoti. Tena hi bhikkhu āsanaṃ paññāpehīti. Puna thero passantasseva rājakumārassa Buddhāsanam gahetvā antogandhakuṭiyam nimujjitvā bahipariveṇe pātubhavitvā pariveṇe āsanaṃ paññāpesi. Rājakumāro imāni dve acchariyākārāni¹ disvā “mahanto vatāyam bhikkhū”ti cintesi.

Bhagavāpi Gandhakuṭito nikkhamitvā paññatte āsane nisīdi. Rājaputto Bhagavantam vanditvā paṭisanthāraṃ akāsi. “Kadā āgatosi rājaputtā”ti vutte “bhante tumhesu Gandhakuṭim² pavitṭhesu, bhikkhū pana ‘na mayam icchiticchitakkhaṇe Bhagavantam daṭṭhuṃ labhāmā’ti maṃ therassa santikaṃ pāhesum. Thero pana ekavacaneneva dasseti, thero bhante tumhākaṃ sāsane vallabho maññe”ti. Āma rājakumāra, vallabho esa bhikkhu mayham sāsaneti. Bhante Buddhānaṃ sāsane kiṃ katvā vallabhā honṭīti. Dānaṃ datvā sīlaṃ samādiyitvā uposathakammaṃ katvā kumārāti. Bhagavā ahaṃ thero viya Buddhāsāne vallabho hotukāmo sve mayham bhikkham adhivāsethāti. Adhivāsesi Bhagavā

1. Acchariyakāraṇāni (Sī, Syā)

2. Gandhakuṭiyam (Syā)

tuṅhībhāvena. Rājakumāro attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā sabbarattim mahāsakkāraṃ sajjetvā satta divasāni khandhāvārabhattaṃ nāma adāsi.

Sattame divase Satthāraṃ vanditvā bhante mayā pitu santikā temāsaṃ antovassaṃ tumhākaṃ paṭijagganavaro laddho, temāsaṃ me vassāvāsaṃ adhivāsethāti. Bhagavā “atthi nu kho tattha gatena attho”ti oloketvā “atthi”ti disvā “suññāgāre kho rājakumāra Tathāgatā abhiraṃanti”ti āha. Kumāro “aññātaṃ Bhagavā aññātaṃ Sugatā”ti vatvā “ahaṃ bhante purimataraṃ gantvā vihāraṃ kāremi, mayā pesite bhikkhusatasahassena saddhim āgacchathā”ti Bhagavantaṃ paṭiññaṃ gāhāpetvā¹ pitu santikaṃ gantvā “dinnā me deva Bhagavatā paṭiññā, mayā pahite Bhagavantaṃ peseyyāthā”ti vatvā pitaraṃ vanditvā nikkhamitvā yojane yojane vihāraṃ kārento vīsayojanasataṃ addhānaṃ gato. Gantvā ca attano nagare vihāraṭṭhānaṃ vicinanto Sobhananāmassa² kuṭumbikassa uyyānaṃ disvā satasahassena kiṇitvā satasahassaṃ vissajjetvā vihāraṃ kāresi. Tattha Bhagavato Gandhakuṭim sesabhikkhūnañca rattiṭṭhānadivāṭṭhānatthāya kuṭileṇamaṇḍape kāretvā pākāraparikkhepaṃ dvārakoṭṭhakañca niṭṭhāpetvā³ pitu santikaṃ pesesi “niṭṭhitaṃ mayhaṃ kiccaṃ, Satthāraṃ paṇiṇathā”ti.

Rājā Bhagavantaṃ bhojetvā “Bhagavā Sumanassa kiccaṃ niṭṭhitaṃ, tumhākaṃ gamanaṃ paccāsīsatī”ti āha. Bhagavā bhikkhusatasahassaparivuto⁴ yojane yojane vihāresu vasamāno agamāsi. Kumāro “Satthā āgacchatī”ti sutvā yojanaṃ paccuggantvā gandhamālādīhi pūjayamāno vihāraṃ pavesetvā—

“Satasahassena me kītaṃ, satasahassena māpitaṃ.

Sobhanaṃ nāma uyyānaṃ, paṭiggaṇha Mahāmunī”ti—

vihāraṃ niyyādesi. So vassūpanāyikādivase dānaṃ datvā attano puttadāre ca amacce ca pakkosāpetvā āha “Satthā amhākaṃ santikaṃ dūratova āgato, Buddhā ca nāma dhammagarukā na

1. Gahetvā (Syā)

3. Niṭṭhāpetvā (Sī)

2. Sobhanassa nāma (Sī)

4. Satasahassabhikkhuparivāro (Sī)

āmisacakkhukā¹. Tasmā ahaṃ imaṃ temāsaṃ dve sātake nivāsetvā dasa sīlāni samādiyitvā idheva vasissāmi, tumhe khīṇāsavasatasahassassa imināva nīhārena temāsaṃ dānaṃ dadeyyāthā”ti.

So Sumanattherassa vasanaṭṭhānasabhāgeyeva ṭhāne vasanto yaṃ thero Bhagavato vattaṃ karoti, taṃ sabbaṃ disvā “imasmiṃ ṭhāne ekantavallabho esa thero, etasseva me ṭhānantaraṃ patthetuṃ vaṭṭati”ti cintetvā upakaṭṭhāya pavāraṇāya gāmaṃ pavisitvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā sattame divase bhikkhusatasahassassa pādamūle ticīvaraṃ ṭhapetvā Bhagavantaṃ vanditvā “bhante yadetaṃ mayā sattāhaṃ khandhāvāradānato paṭṭhāya puññaṃ kataṃ, taṃ neva sakkasampattiṃ, na mārabrahmasampattiṃ patthayantena, Buddhassa pana upaṭṭhākabhāvaṃ patthentena kataṃ. Tasmā ahampi Bhagavā anāgate Sumanatthero viya ekassa Buddhassa upaṭṭhāko homi”ti pañcapaṭiṭṭhitena paṭiṭṭhahitvā vandi. Satthā tassa anantarāyaṃ disvā byākāritvā pakkāmi. Kumāro taṃ sutvā “Buddhā ca nāma advejjhakathā honti”ti dutiyadivase Gotamabuddhassa pattacīvaraṃ gahetvā piṭṭhito piṭṭhito gacchanto viya ahoṣi.

So tasmim Buddhuppāde vassasatasahassaṃ dānaṃ datvā sagge nibbattitvā Kassapabuddhakāle piṇḍāya carato therassa pattaggaṇaṭṭhaṃ uttarisāṭakaṃ datvā pūjaṃ akāsi, puna sagge nibbattitvā tato cuto Bārāṇasirājā hutvā uparipāsādavaragato Gandhamādanato ākāseṇa āgacchante aṭṭha Paccekabuddhe disvā nimantāpetvā bhojetvā attano maṅgala-uyyāne tesāṃ aṭṭha paṇṇasālāyo kāretvā tesāṃ nisīdanatthāya attano nivesane aṭṭha sabbaratanamayāni piṭṭhāni ceva maṇi-ādhārake ca paṭiyādetvā dasa vassasahassāni upaṭṭhānaṃ akāsi. Etāni pākaṭaṭṭhānāni.

Kappasatasahassaṃ pana dānaṃ dadamānova amhākaṃ bodhisattena saddhiṃ Tusitapure nibbattitvā tato cuto Amitodanasakkassa gehe nibbatti. Athassa sabbeva ñātake ānandite pamudite karonto jātoti Ānandotveva nāmaṃ akaṃsu. So anupubbena katābhinnikkhamane sammāsambodhiṃ patvā paṭhamagamanena Kapilavatthuṃ āgantvā

1. Na āmisagarukā (Syā, Ka)

tato nikkhante Bhagavati Bhagavato parivārattham rājakumāresu pabbajantesu Bhaddiyādīhi saddhim nikkhamitvā Bhagavato santike pabbajitvā nacirasseva āyasmato Puṇṇassa Mantāṇiputtassa santike dhammakatham sutvā sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tena kho pana samayena Bhagavato paṭhamabodhiyam vīsati vassāni anibaddhā upaṭṭhākā ahesum. Ekadā nāgasamālo pattacīvaram gahetvā vicari ekadā Nāgito, ekadā Upavāno, ekadā Sunakkhatto, ekadā Cundo samaṇuddeso, ekadā Sāgato, ekadā Rādho, ekadā Meghiyo. Tattha ekadā Bhagavā Nāgasamālattherena saddhim addhānamaggappaṭipanno dvedhāpatham patto. Thero maggā okkamma¹ “Bhagavā aham iminā maggena gacchāmī”ti āha. Atha nam Bhagavā “ehi bhikkhu, iminā maggena gacchāmā”ti āha. So “handa Bhagavā tumhākam pattacīvaram gaṇhatha, aham iminā maggena gacchāmī”ti vatvā pattacīvaram bhūmiyam ṭhapetum āraddho. Atha nam Bhagavā “āhara bhikkhū”ti vatvā pattacīvaram gahetvā gato. Tassapi bhikkhuno itarena maggena gacchato corā pattacīvaraṇceva harimsu, sīsaṇca bhindimsu. So “Bhagavā idāni me paṭisaraṇam, na añño”ti cintevā lohitenā galantena Bhagavato santikam āgami. “Kimidam bhikkhū”ti ca vutte tam pavattim ārocesi. Atha nam Bhagavā “mā cintayi bhikkhu, etassa kāraṇāyeva tam nivārayimhā”ti vatvā samassāsesi.

Ekadā pana Bhagavā Meghiyattherena saddhim Pācīnavamse migadāye jantugāmam agamāsi. Tatrāpi Meghiyo jantugāme piṇḍāya caritvā nadītīre pāsādikam ambavanam disvā “Bhagavā tumhākam pattacīvaram gaṇhatha, aham tasmim ambavane samaṇadhammam karomī”ti vatvā Bhagavatā tikkhattum nivāriyamānopi gantvā akusalavitakkehi anvāsatto paccāgantvā tam pavattim ārocesi. Tampi Bhagavā “imameva te kāraṇam sallakkhetvā nivārayimhā”ti vatvā anupubbena Sāvattim agamāsi. Tattha Gandhakuṭipariveṇe paññattavarabuddhāsane nisinno bhikkhusamghaparivuto bhikkhū āmantesi “bhikkhave idānimhi mahallako, ‘ekacce bhikkhū iminā maggena gacchāmā’ti vutte aññena gacchanti, ekacce mayham pattacīvaram bhūmiyam nikkhipanti, mayham nibaddhupaṭṭhākam ekam

1. Ukkamma (Sī)

bhikkhum jānāthā”ti. Bhikkhūnaṃ dhammasaṃvego udapādi. Athāyasmā Sāriputto uṭṭhāyāsanā Bhagavantam vanditvā “aham bhante tumheyeva patthayamāno satasahassakappādhikam asaṅkhyeyyam pāramiyo pūrayim, nanu mādiso mahāpaṇṇo upaṭṭhāko nāma vaṭṭati, aham upaṭṭhahissāmī”ti āha. Tam Bhagavā “alam Sāriputta yassam disāyam tvam viharasi, asuñṇā ve sā disā, tava hi ovādo Buddhānaṃ ovādasadisō, na me tayā upaṭṭhākakiccam atthī”ti paṭikkhipi. Eteneva upāyena Mahāmogallānaṃ ādim katvā asīti mahāsāvaka uṭṭhahimsu. Te sabbe Bhagavā paṭikkhipi.

Ānandatthero pana tuṅhiyeva nisīdi. Atha nam bhikkhū āhamsu “āvuso Ānanda bhikkhusaṅgho upaṭṭhākaṭṭhānaṃ yācati, tvampi yācāhī”ti. Yācitvā laddhaṭṭhānaṃ nāma āvuso kīdisam hoti, kim mam Satthā na passati. Sace Satthā rocissati, “Ānando mam upaṭṭhahatū”ti vakkhatīti. Atha Bhagavā “na bhikkhave Ānando añṇehi ussāhetabbo, sayameva jānitvā mam upaṭṭhahissatī”ti āha. Tato bhikkhū uṭṭhehi āvuso Ānanda, uṭṭhehi āvuso Ānanda, Dasabalam upaṭṭhākaṭṭhānaṃ yācāhī”ti āhamsu. Thero uṭṭhahitvā cattāro paṭikkhepā catasso ca āyācanāti aṭṭha vare yāci.

Cattāro paṭikkhepā nāma—“sace me bhante Bhagavā attanā laddham paṇītam cīvaram na dassati, piṇḍapātam na dassati, ekagandhakuṭiyam vasitum na dassati, nimantanam gahetvā na gamissati, evāham Bhagavantam upaṭṭhahissāmī”ti vatvā “kam panettha Ānanda ādīnavam addasā”ti vutte āha “sacāham bhante imāni vatthūni labhissāmi, bhavissanti vattāro ‘Ānando Dasabalena laddham paṇītam cīvaram paribhuñjati, piṇḍapātam paribhuñjati, ekagandhakuṭiyam vasati, ekato nimantanam gacchati. Etam lābham labhanto Tathāgataṃ upaṭṭhāti, ko evam upaṭṭhahato bhāro’ti”. Ime cattāro paṭikkhepe yāci.

Catasso āyācanā nāma—“sace bhante Bhagavā mayā gahitanimantanam gamissati, sacāham tiroṭṭhā tirojanapadā Bhagavantam daṭṭhum āgataṃ parisam āgatakkhaṇeyeva Bhagavantam dassatum lacchāmi, yadā me kaṅkhā uppajjati, tasmimyeva khaṇe Bhagavantam upasaṅkमितum lacchāmi, tathā yam Bhagavā mayham parammukhe dhammam deseti, tam āgantvā mayham kathessati,

evāhaṃ Bhagavantaṃ upaṭṭhahissāmi”ti vatvā “kaṃ panettha Ānanda ānisaṃsaṃ passasī”ti vutte āha “idha bhante saddhā kulaputtā Bhagavato okāsaṃ alabhanā maṃ evaṃ vadanti ‘sve bhante Ānanda Bhagavatā saddhiṃ amhākaṃ ghare bhikkhaṃ gaṇheyyāthā’ti. Sace Bhagavā tattha na gamissati, icchiticchitakkhaṇeyeva pariṣaṃ dassetuṃ, kaṅkhaṅca vinodetuṃ okāsaṃ na lacchāmi, bhavissanti vattāro ‘kiṃ Ānando Dasabalaṃ upaṭṭhāti. Ettakampissa Bhagavā anuggahaṃ na karotī’ti. Bhagavato ca parammukhā maṃ pucchissanti ‘ayaṃ āvuso Ānanda gāthā, idaṃ suttaṃ, idaṃ jātaṃ kattha desitaṃ’ti. Sacāhaṃ taṃ na sampādayissāmi¹, bhavissanti vattāro ‘ettakampi āvuso na jānāsi, kasmā tvaṃ chāyā viya Bhagavantaṃ avijahanto dīgharattaṃ vicarasi’ti. Tenāhaṃ parammukhā desitassapi dhammassa-una kathanā icchāmi”ti. Imā catasso āyācana yāci. Bhagavāpissa adāsi.

Evaṃ ime aṭṭha vare gahetvā nibaddhupaṭṭhāko ahoṣi. Tasseva ṭhānantarassa atthāya kappasatasahassaṃ pūritānaṃ pāramīnaṃ phalaṃ pāpuṇi. So upaṭṭhākaṭṭhānaṃ laddhadivasato paṭṭhāya Dasabalassa duvidhena udakena tividhena dantakaṭṭhena hatthapādaparikammaṃna piṭṭhiparikammaṃna Gandhakuṭipariveṇasammajjanenāti evamādīhi kiccehi upaṭṭhahanto “imāya nāma velāya Satthu imaṃ nāma laddhuṃ vaṭṭati, idaṃ nāma kātuṃ vaṭṭatī”ti divasabhāgaṃ santikāvacarō hutvā rattibhāgasamanantare daṇḍadīpikaṃ gahetvā ekarattim Gandhakuṭipariveṇaṃ nava vāre anupariyāyati. Evañhissa ahoṣi “sace me thinamiddhaṃ okkameyya, Dasabale pakkosante paṭivacanaṃ dātuṃ na sakuṇeyyaṃ”ti. Tasmā sabbarattim daṇḍadīpikaṃ hatthena na muñcati. Idamettakaṃ vatthu. Aparabhāge pana Satthā Jetavane viharanto anekapariyāyena Dhammabhaṇḍāgārika-ānandattherassa vaṇṇaṃ kathetvā therāṃ imasmim sāsane bahussutānaṃ satimantānaṃ gatimantānaṃ dhitimantānaṃ upaṭṭhākānaṅca bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uruvelakassapattheravatthu

224. Dutiye **mahāparisānanti** mahāparivārānaṃ Uruvelakassapo aggoti dasseti. Aññesañhi therānaṃ kañci kālaṃ parivāro mahā hoti

1. Sampāyissāmi (Sī)

kañci kālaṃ appo, imassa pana therassa dvīhi bhātikehi saddhiṃ ekaṃ samaṇasahassaṃ nibaddhaparivārova ahosi. Tesu ekekasmim ekekaṃ pabbājente dve samaṇasahassāni honti, dve dve pabbājente tīṇi saḥassāni honti. Tasmā so mahāparivārānaṃ aggo nāma jāto. **Kassapoti** panassa gottaṃ. Uruvelāyaṃ pabbajitattā **Uruvelakassapoti** paññāyittha.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ mahāparisānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭatī”ti sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā ticīvarena acchādetvā Satthāraṃ vanditvā mahāparisānaṃ aggabhāvattaṃ patthanaṃ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā “anāgate Gotamabuddhassa sāsane mahāparisānaṃ aggo bhavissasī”ti byākaritvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto ito dvenavutikappamatthake¹ Phussabuddhassa vemātikakaniṭṭhabhātā hutvā nibbatta, pitā Mahindarājā nāma. Apare panassa dve kaniṭṭhabhātaro ahesuṃ. Evaṃ te tayo bhātaro visuṃ visuṃ ṭhānantaraṃ labhiṃsu. Te heṭṭhā vuttanayeneva kupitaṃ paccantaṃ vūpasametvā pitu santikā varaṃ labhitvā “temāsaṃ Dasabalaṃ paṭijaggissāma”ti varaṃ gaṇhiṃsu. Atha nesāṃ etadahosi “amhehi Dasabalaṃ paṭijaggantehi anucchavikaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti ekaṃ amaccaṃ uppādakaṭṭhāne ṭhapetvā ekaṃ āyavayajānanakaṃ katvā ekaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa parivesakaṭṭhāne ṭhapetvā attanā dasa sīlāni samādāya temāsaṃ sikkhāpadāni rakkhiṃsu. Te tayo amaccā heṭṭhā vuttanayeneva imasmiṃ Buddhuppāde Bimbisāraṃvisākharatṭhapālā jātā.

Te pana rājakumārā vutthavasse Dasabale sahatthā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ paccayapūjāya pūjetvā yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā amhākaṃ Dasabalassa nibbattito puretameva brāhmaṇakule nibbattitvā attano

1. Dvānavutikappamatthake (Sī, Syā)

gottavasena tayopi janā Kassapā eva nāma jātā. Te vayappattā tayo vede uggaṇḥimsu. Tesam jeṭṭhabhātikassa pañca māṇavakasatāni parivāro ahosi, majjhimassa tīṇi, kaniṭṭhassa dve. Te attano ganthe sāraṃ oloketā ditṭhadhammikameva passimsu, na samparāyikaṃ. Atha nesam jeṭṭhabhātā attano parivārena saddhiṃ Uruvelaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā Uruvelakassapo nāma jāto, Mahāgaṅgānaḍivaṅke pabbajito Nadīkassapo nāma jāto, Gayāsīse pabbajito Gayākassapo nāma jāto.

Evam tesu isipabbajjaṃ pabbajitvā tattha vasantesu bahūnaṃ divasānaṃ accayena amhākaṃ bodhisatto mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhamitvā paṭividdha¹ sabbaññutaññāṇo anukkamena dhammacakkaṃ pavattetvā pañcavaggiye there arahatte paṭiṭṭhāpetvā Yasadāraḥkappamukhe pañcapanñāsa saḥāyakepi vinetvā saṭṭhi arahante “caratha bhikkhave cārikan”ti bahujanahitāya cārikaṃ pesetvā Bhaddavaggiye vinetvā Uruvelakassapassa hetuṃ disvā “mayi gate tayo bhātikā saparivārā arahattaṃ pāpuṇissanti”ti ṇatvā ekako adutiyo Uruvelakassapassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā vasanattḥāya agyāgāraṃ yācitvā tattha kataṃ nāgadamaṇaṃ ādim katvā aḍḍhuḍḍhasahashehi pāṭihāriyehi Uruvelakassapaṃ saparivāraṃ vinetvā pabbajesi. Tassa pabbajitabhāvaṃ ṇatvā itarepi dve bhātaro saparivārā āgantvā pabbajimsu, sabbepi ehibhikkhū iddhiṃ mayapattacīvaradharā ahesuṃ.

Satthā taṃ samaṇasahassaṃ ādāya Gayāsīsaṃ gantvā piṭṭhipāsāṇe nisinna “kathaṃ rūpā nu kho etesaṃ dhammadesanā sappāyā”ti oloketo “ime aggaṃ paricarantā vicarimsu, imesaṃ tayo bhava ādittāgārasadise katvā dassetuṃ vaṭṭati”ti Ādittapariyāyasuttaṃ² desesi. Desanāpariyosāne sabbeva arahattaṃ pattā. Satthā tehi parivuto pubbe Bimbisārarañño dinnapaṭiññattā Rājagahanagare Laṭṭhivanuyyānaṃ agamāsi. Rājā Dasabalassa āgatabhāvaṃ sutvā dvādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi saddhiṃ Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā sabbāvantaṃ parisam oloketvā mahājanaṃ Uruvelakassapassa nipaccakāraṃ karontaṃ disvā “ime mayhaṃ vā Kassapassa

1. Paṭiladdha (Sī, Syā)

2. Vi 3. 44 piṭṭhe.

vā mahantabhāvaṃ na jānanti, savitakkā ca nāma desanaṃ sampaṭicchitūṃ na sakkontī”ti cintetvā “Kassapa tuyhaṃ upaṭṭhākānaṃ vitakkaṃ chindā”ti therassa saññaṃ adāsi. Thero Satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā uṭṭhāyāsanaṃ Satthāraṃ pañcapatiṭṭhitena vanditvā tālappamāṇaṃ ākāsaṃ uppatitvā iddhivikubbanāṃ dassetvā “Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmi, Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmī”ti vatvā oruyha Dasabalassa pāde vandi, etenupāyena sattame vāre sattatālappamāṇaṃ ākāsaṃ abbhuggantvā puna āgantvā Dasabalassa pāde vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Tasmim kāle mahājano “ayaṃ loke mahāsamaṇo”ti Satthari nibbitakko jāto, athassa Satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne rājā ekādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi saddhim sotāpattiphale patiṭṭhito, ekanahutaṃ upāsakattaṃ paṭivedesi. Tepi Uruvelakassapassa parivārā sahasamattā bhikkhū attano āsevanavasena cintesūṃ “amhākaṃ pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattaṃ, bahi gantvā kiṃ karissāmā”ti Uruvelakassapattheraṃyeva parivāretvā vicariṃsu. Tesu ekekasmim ekekaṃ nissitakaṃ gaṇhante dve sahasāni honti, dve dve gaṇhante tīṇi sahasāni honti. Tato paṭṭhāya yattakā tesam nissitakā, tattake kathetūṃ vaṭṭatīti. Idametta vattu¹. Aparabhāge pana Satthā Jetavane viharanto theram mahāparisānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kāḷudāyittheravattu

225. Tatiye **kulappasādakānanti** kulaṃ pasādentānaṃ. Ayaṃ hi thero adiṭṭhabuddhadassanaṃyeva Suddhodanamahārājassa nivesanaṃ pasādesi, tasmā kulappasādakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbato Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhūṃ kulappasādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiṅgāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā

1. Idamettakaṃ vattu (Sī, Syā)

devamanussesu saṁsaranto amhākaṁ bodhisattassa mātukucchiyaṁ paṭisandhiggahaṇadivase Kapilavatthusmiṁyeva amaccagehe paṭisandhiṁ gaṇhi. Jātadivase bodhisattena saddhiṁyeva jātoti taṁdivasaṁyeva taṁ dukūlacumbuṭake¹ nipajjāpetvā bodhisattassa upaṭṭhānatthāya nayiṁsu. Bodhisattena hi saddhiṁ Bodhirukkho Rāhulamātā catasso nidhikumbhiyo ārohaniyahatthi Kaṇḍako² Channo Kāḷudāyīti ime satta ekadivase jātattā saha-jātā nāma ahesuṁ. Athassa nāmaggaṇadivase sakalanagarassa udaggacittadivase jātoti Udāyītveva nāmaṁ akaṁsu. Thokaṁ kāḷadhātukattā pana **Kāḷudāyī** nāma jāto. So bodhisattena saddhiṁ kumārakīḷaṁ kīḷanto vuddhiṁ agamāsi.

Aparabhāge bodhisatto mahābhinnikkhamaṇaṁ nikkhamitvā anukkamena sabbaññutaṁ patvā pavattitavaradhammacakko lokānuggahaṁ karonto Rājagahaṁ upanissāya viharati. Tasmim samaye Sudhodanamahārājā “Siddhatthakumāro abhisambodhiṁ patvā Rājagahaṁ upanissāya Veḷuvane viharati”ti sutvā purisasahassaparivāraṁ ekaṁ amaccaṁ “puttaṁ me idha ānehī”ti pesesi. So saṭṭhiyojanamaggaṁ gantvā Dasabalassa catuparisamajjhe nisīditvā dhammadesanāvelāya vihāraṁ pāvīsi. So “tiṭṭhatu tāva rañña pahitasāsanā”ti parisapariyante ṭhito Satthu dhammadesanaṁ sutvā yathāṭhitova saddhiṁ purisasahassehi arahattaṁ pāpuṇi. Atha nesaṁ Satthā “etha bhikkhavo”ti hatthaṁ pasāresi, sabbe taṁkhaṇaṁyeva iddhiṁyapattacīvaradharā vassasaṭṭhikattherā viya ahesuṁ. Arahattaṁ pattakālato paṭṭhāya pana ariyā nāma majjhattāva hontīti rañña pahitasāsanāṁ Dasabalassa na kathesi. Rājā “neva gato āgacchati, na sāsanaṁ suyyati”ti “ehi tāta tvaṁ gacchā”ti teneva niyāmena aññaṁ amaccaṁ pesesi. Sopi gantvā purimanayeneva saddhiṁ parisāya arahattaṁ patvā tuṇhī ahoṣi. Evaṁ navahi amaccehi saddhiṁ nava purisasahassāni pesesi. Sabbe attano kiccaṁ niṭṭhāpetvā tuṇhī ahesuṁ.

Atha rājā cintesi “ettakā janā mayi sinehābhāvena Dasabalassa idhāgamanatthāya na kiñci kathayiṁsu, aññe gantvāpi Dasabalaṁ

1. Dukūlacumbuṭaṭe (Sī), dukūlacumbuṭake (Syā)

2. Kanthako (Sī, Syā)

ānetum na sakkhissanti. Mayham kho pana putto Udāyī Dasabalena saddhim ekavayo sahapamsukīliko, mayi cassa sineho atthī”ti Kāḷudāyīm pakkosāpetvā “tāta purisasahassaparivāro gantvā Dasabalam ānehī”ti āha. Paṭhamam gatapurisā viya pabbajitum labhanto ānessāmi devāti. Yamkiñci katvā mama puttam dassēhīti. “Sādhu devā”ti rañño sāsanaṃ ādāya Rājagaham gantvā Satthu dhammadesanāvelāya parisapariyante ṭhito dhammam sutvā saparivāro arahattaphalam patvā chibhikkhubhāve patiṭṭhāsi. Tato cintesi “na tāva Dasabalassa kulanagaram gantum esa kālo, vasantasamaye¹ supupphitesu vanasaṇḍesu haritaṭṭhasaṅgāyā pathaviyā esa kālo bhavissati”ti kālam paṭimānento tassa kālassa āgatabhāvam ṇatvā—

“Nātisītam nāti-uṇham, nātidubbhikkhachātakam.

Saddalā haritā bhūmi, esa kālo Mahāmuni”ti—

saṭṭhimattāhi gāthāhi Dasabalassa kulanagaram gamanattāya gamanavaṇṇam vaṇṇesi. Satthā “Udāyī gamanavaṇṇam katheti, Kapilavatthunagaram gantum esa kālo”ti vīsatisahassabhikkhuparivāro aturitagamanena cārikam nikkhami.

Udāyitthero Satthu nikkhantabhāvam ṇatvā “pitu mahārājassa saññam dātum vaṭṭati”ti vehāsam abbhugantvā rañño nivesane pāturahosi. Sudhodanamahārājā theram disvā tuṭṭhacitto mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyāditassa nānaggarasabhojanassa pattam pūretvā adāsi. Thero uṭṭhāya gamanākappam² dassesi. Nisīditvāva bhuñja tātāti. Satthu santikam gantvā bhuñjissāmi mahārājāti. Kaham pana tāta Satthāti. Vīsatisahassabhikkhuparivāro tumhākam dassanattāya cārikam nikkhanto mahārājāti. Tumhe imam piṇḍapātam paribhuñjitvā yāva mama putto imam nagaram sampāpuṇāti, tāvassa itova piṇḍapātam harathāti. Thero bhattakiccam katvā Dasabalassa āharitabbam bhattam gahetvā dhammakatham kathetvā Dasabalassa adassaneneva sakalarājanivesanam saddhāpaṭilābham labhāpetvā sabbesam passantānaññeva pattam

1. Vasantakālasamaye (Ka)

2. Gamanākāram (Sī)

ākāse vissajjetvā sayampi vehāsaṃ abbhuggantvā piṇḍapātaṃ ādāya Satthu hatthe ṭhapesi, Satthā taṃ piṇḍapātaṃ paribhuñji. Thero saṭṭhiyojanamaggaṃ yojanaparamaṃ¹ gacchantassa Satthuno divase divase rājagehato bhataṃ āharitvā adāsi. Evaṃ vatthu veditabbaṃ. Atha² aparabhāge Satthā “mayhaṃ pitu mahārājassa sakalanivesanaṃ pasādesī”ti therāṃ kulappasādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bākulattheravatthu

226. Catutthe **appābādhānanti** nirābādhānaṃ. **Bākuloti**³ dvīsu kulesu vaḍḍhitattā evaṃladdhanaṃ thero.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira atīte ito kappasatasahassādhike asaṅkhyeyyamattake Anomadassidasabalassa nibbattito puretameva brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayaṃ āgamma uggahitavedo vedattaye sāraṃ apassanto “samparāyikatthaṃ gavesissāmi”ti pabbatapāde isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcābhiññā-aṭṭhasamāpattilābhī hutvā jhānakīḷitāya⁴ vītināmesi. Tasmim samaye Anomadassī bodhisatto sabbaññutaṃ⁵ patvā ariyagaṇaparivuto cārikaṃ carati. Tāpaso “tīṇi ratanāni upannāni”ti sutvā Satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ sutvā desanāpariyosāne saraṇesu paṭiṭṭhito, attano ṭhānaṃ pana vijahitum nāsakkhi. So kālena kālaṃ Satthu dassanāya ceva gacchati, dhammañca suṇāti.

Athekasmim samaye Tathāgatassa udaravāto uppajji. Tāpaso Satthu dassanatthāya āgato “Satthā gilāno”ti sutvā “ko bhante ābādho”ti. “Udaravāto”ti vutte “ayaṃ kālo mayhaṃ puññaṃ kātun”ti pabbatapādaṃ gantvā nānāvidhāni bhesajjāni samodhānetvā “idaṃ bhesajjaṃ Satthu upanethā”ti upaṭṭhakattherassa adāsi. Saha bhesajjassa upayogena udaravāto paṭippassambhi. So Satthu phāsukakāle gantvā evamāha “bhante yadidaṃ mama bhesajjena Tathāgatassa phāsukaṃ jātaṃ, tassa me nissandena nibbattanibbattabhava gaddūhanamattampi⁶

1. Saṭṭhiyojanaparamamaggaṃ (Ka)

3. Bakkuloti (Sī)

5. Sabbaññutaññānaṃ (Sī)

2. Athassa (Syā)

4. Jhānakīḷikāya (Sī)

6. Guduhaṇamattampi (Ka)

sarīre byādhi nāma mā hotū”ti. Idamassa tasmim attabhāve kalyāṇakammaṃ.

So tato cuto brahmaloke nibbattivā ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ devamanussesu saṃsaranto Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhim gahetvā Satthāraṃ ekaṃ bhikkhum appābādhanāṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvatāyukaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Vipassīdasabalassa nibbattito puretameva Bandhumatīnagare brāhmaṇakule nibbato purimanayeneva isipabbajjāṃ pabbajitvā jhānalābhī hutvā pabbatapāde vasati.

Vipassībodhisattopi sabbaññutaṃ patvā aṭṭhasaṭṭhibhikkhusata-sahassaparivāro Bandhumatīnagaraṃ upanissāya pitu mahārājassa saṅghaṃ karonto kheme migadāye viharati. Athāyaṃ tāpaso Dasabalassa loke nibbattabhāvaṃ ṇatvā āgantvā Satthu dhammakathaṃ sutvā saraṇesu patiṭṭhāsi, attano pabbajjāṃ jahitum nāsakkhi, kālena kālaṃ pana Satthu upaṭṭhānaṃ gacchati.

Athekasmim samaye ṭhapetvā Satthārañceva dve aggasāvake ca Himavati pupphitānaṃ visarukkhānaṃ vātasamphassena sesabhikkhūnaṃ matthakarogo nāma udapādi. Tāpaso Satthu upaṭṭhānaṃ āgato bhikkhū sasīsaṃ pārupitvā nipanne disvā “kiṃ bhante bhikkhusaṅghassa aphāsukaṃ”ti pucchi. Bhikkhūnaṃ tiṇapupphakarogo¹ āvusoti. Tāpaso cintesi “ayaṃ kālo mayhaṃ bhikkhusaṅghassa kāyaveyyāvaticakammaṃ katvā puññaṃ nibbattetun”ti attano ānubhāvena nānāvidhāni bhesajjāni saṃkaḍḍhitvā yojetvā adāsi. Sabbabhikkhūnaṃ rogo taṃkhaṇaṃyeva vūpasanto.

So yāvatāyukaṃ ṭhatvā brahmaloke nibbattivā ekanavutikappe devamanussesu saṃsaranto Kassapabuddhakāle Bārāṇasiyaṃ kulagehe nibbato gharāvāsaṃ vasanto “mayhaṃ vasaṇagehaṃ dubbalaṃ, paccantaṃ gantvā dabbasambhāraṃ āharitvā gehaṃ karissāmi”ti vaḍḍhakīhi saddhim gacchanto antarāmagge ekaṃ jiṇṇaṃ mahāvihāraṃ disvā “tiṭṭhatu tāva mayhaṃ gehakammaṃ, na taṃ mayā saddhim gamissati, yaṃkiñci katvā pana saddhim gamanakammameva puretaraṃ

1. Visapuppharogo (Syā, Ka) Ma-Ṭṭha 4. 139 piṭṭhepi passitabbaṃ.

kātuṃ vaṭṭati”ti teheva vaḍḍhakīhi dabbasambhāraṃ gāhāpetvā tasmim vihare uposathāgāraṃ kāresi, bhojanasālaṃ aggisālaṃ dīghacaṅkamaṃ jantāgharaṃ kappiyakuṭim vaccakuṭim ārogyasālaṃ kāresi, yaṃkiñci bhikkhusaṃghassa upabhogaparibhogaṃ bhesajjaṃ nāma sabbam paṭiyādetvā ṭhapesi.

So yāvajjivaṃ kusalaṃ katvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ Dasabalassa nibbattito puretameva Kosambiyam seṭṭhigehe paṭisandhim gaṇhi. Tassa paṭisandhiggahaṇadivasato paṭṭhāya taṃ seṭṭhikulaṃ lābhaggayasaggappattaṃ ahoṣi. Athassa mātā puttam vijāyitvā cintesi “ayaṃ dāraḥ puñṇavā katādhikāro¹, yattakaṃ kālaṃ arogo dīghāyuko hutvā tiṭṭhati, tattakaṃ amhākaṃ sampattidāyako bhavissati. Jātadivaseyeva Mahāyamunāya nhātadāraḥ² nirogā hontī”ti nhāpanatthāya naṃ pesesi. “Pañcame divase sīsam³ nhāpetvā nadikīḷanattthāya naṃ pesesi”ti Majjhimabhāṇakā. Tattha dhātiyā⁴ dāraḥ nimujjanummujjanavasena kilāpentiyā⁵ eko macchodāraḥ disvā “bhakkho me ayan”ti mañṇamāno mukhaṃ vivarivā upagato. Dhāti dāraḥ chaḍḍetvā palātā, maccho taṃ gili. Puñṇavā satto dukkhaṃ na pāpuṇi, sayanagabbhaṃ pavisivā nipanno viya ahoṣi. Maccho dāraḥ tejena tattaphālam⁶ gilitvā ḍayhamāno viya vegena tiṃsayojanaṃ gantvā Bārāṇasinagaravāsino macchabandhassa jālam pāvīsi. Mahāmacchā nāma jālena baddhā māriyamānāva maranti, ayaṃ pana dāraḥ tejena jālato nīhaṭamattova mato. Macchabandhā ca mahāmaccham⁷ labhitvā phāletvā vikkiṇanti, taṃ pana dāraḥ ānubhāvena aphāletvā sakalameva kājena haritvā “sahassena demā”ti vadantā nagare vicarimsu, koci na gaṇhāti.

Tasmim pana nagare aputtakaṃ asītikoṭivibhavaṃ seṭṭhikulaṃ atthi, tassa dvāramūlam patvā “kim gahetvā dethā”ti vuttā “kahāpaṇaṃ”ti āhaṃsu. Tehi kahāpaṇam datvā gahito. Seṭṭhibhariyāpi aññesu divasesu macche na keḷāyati, taṃdivasaṃ pana maccham phalake ṭhāpetvā sayameva phālesi. Macchañca nāma kucchito phāleti, sā pana piṭṭhito

1. Katābhinihāro (Sī, Syā)

2. Nahāpitā dāraḥ (Sī)

3. Sasīsam (Ka)

4. Dhātiyo (Ka)

5. Kilāpentiyō (Ka)

6. Tattakapālam (Syā, Ka)

7. Matamaccham (Sī, Syā)

phālentī macchakucchiyaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ dāraṃ disvā
 “macchakucchiyaṃ me putto laddho”ti nādaṃ naditvā dāraṃ ādāya
 sāmikassa santikaṃ agamāsi. Seṭṭhi tāvadeva bheriṃ carāpetvā
 dāraṃ mādāya rañño santikaṃ gantvā “macchakucchiyaṃ me deva dāraṃ
 laddho, kiṃ karomā”ti āha. Puñṇavā esa, yo macchakucchiyaṃ arogo vasi,
 posehi nanti.

Assosi kho itaraṃ kulāṃ “Bārāṇasiyaṃ kira ekaṃ seṭṭhikulāṃ
 macchakucchiyaṃ dāraṃ labhī”ti. Te tatha agamaṃsu. Athassa mātā
 dāraṃ alaṅkaritvā kīḷāpiyamānaṃ disvā “manāpo vatāyaṃ dāraṃ”ti
 gahetvā pakatiṃ¹ ācikkhi. Itarā “mayhaṃ putto”ti āha. Kahaṃ te laddhoti.
 Macchakucchiyanti. Na tuyhaṃ putto, mayhaṃ puttoti. Kahaṃ te laddhoti.
 Mayā dasa māse kucchiyā dhārito, atha naṃ nadiyā kīḷāpiyamānaṃ maccho
 gilīti. Tuyhaṃ putto aññena macchena gilīti bhavissati, ayaṃ pana mayā
 macchakucchiyaṃ laddhoti ubhopi rājakulāṃ agamaṃsu. Rājā āha “ayaṃ
 dasa māse kucchiyā dhāritattā amātā kātumaṃ na sakkā, macchaṃ gaṇhantāpi
 vakkayakanādīni bahi katvā gaṇhantā nāma natthīti macchakucchiyaṃ
 laddhattā ayampi amātā kātumaṃ na sakkā, dāraṃ ubhinnampi kulānaṃ
 dāyādo hotū”ti. Tato paṭṭhāya dvepi kulāni ativiya lābhagayāsaggappattāni
 ahesuṃ. Tassa dvīhi kulehi vaḍḍhitattā Bākulakumāroti nāmaṃ karīṃsu.

Tassa viññutaṃ pattassa dvīsūpi nagaresu tayo tayo pāsāde kāretvā
 nāṭakāni paccupaṭṭhapesuṃ. Ekekasmim nagare cattāro cattāro māse vasati,
 ekasmim nagare cattāro māse vutthassa saṅghāṇānāvāsu maṇḍapaṃ kāretvā
 tatha naṃ saddhim nāṭakehi āropenti. So sampattim anubhavamāno catūhi
 māsehi itaraṃ nagaraṃ gacchati. Tamnagaravāsīni nāṭakāni “dvīhi māsehi
 upaḍḍhamaggaṃ āgato bhavissati”ti paccuggantvā taṃ parivāretvā dvīhi
 māsehi attano nagaraṃ nenti, itarāni nāṭakāni nivattitvā attano nagarameva
 gacchanti. Tatha cattāro māse vasitvā teneva niyāmena puna itaraṃ
 nagaraṃ gacchati. Evamassa sampattim anubhavantassa asīti vassāni
 paripuṇṇāni.

1. Pavattim (Syā)

Tasmim̄ samaye amhākaṃ bodhisatto sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakko anukkamena cārikaṃ caramāno Kosambim̄ pāpuṇi, Bārāṇasinti majjhimabhāṇakā. Bākulo seṭṭhipi kho “Dasabalo āgato”ti sutvā bahuṃ gandhamālaṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji. So sattāhameva puthujjano hutvā aṭṭhame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Athassa dvīsu naguesu gihikāle paricārikamātugāmā¹ attano kulagharāni āgantvā tattha vasamānā cīvarāni katvā pahiṇiṃsu. Thero ekaṃ addhamāsaṃ Kosambivāsikehi pahitaṃ cīvaraṃ bhuñjati, ekaṃ addhamāsaṃ Bārāṇasivāsikehīti. Eteneva niyāmena dvīsupi naguesu yaṃ yaṃ uttamaṃ, taṃ taṃ therasseva āhariyati. Therassa asīti vassāni agāramajjhe vasantassa dvīhaṅgulehi gandhapiṇḍaṃ gahetvā upasiṅghanamattampi kālaṃ na koci ābādho nāma ahosi. Asītime vasse sukheveva pabbajjaṃ upagato. Pabbajitassāpissa appamattakopi ābādho vā catūhi paccayehi vekallaṃ vā nāhosi. So pacchime kāle parinibbānasamayepi purāṇagihisahāyakassa Acelakassapassa attano kāyikacetasikasukhadīpanavaseneva sakalaṃ Bākulassuttam² kathetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Evaṃ aṭṭhuppatti samuṭṭhitā³. Satthā pana therassa dharamānakāleyeva there yathā paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento Bākulattheraṃ imasmim̄ sāsane appābādhanāṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Sobhitattheravatthu

227. Pañcame **pubbenivāsaṃ anussarantānanti** pubbe nivutthakkhandhasantānaṃ anussaraṇasamatthānaṃ Sobhitatthero aggoti dasseti. So kira pubbenivāsaṃ anupaṭipāṭiyā anussaramāno pañca kappasatāni asaṅñibhave acittakapaṭisandhim̄ nayato aggahesi ākāse padaṃ dassento viya. Tasmā pubbenivāsaṃ anussarantānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhim̄ gaṇhitvā vayappatto Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhum̄ pubbenivāsaṅṅaḷābhīnaṃ

1. Paricitamātugāmā (Sī, Syā)

2. Ma 3. 165 piṭṭhe.

3. Vatthu samuṭṭhitaṃ (Sī)

bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalakammaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti, **Sobhitotissa** nāmaṃ akaṃsu.

So aparena samayena Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā pubbenivāsañāṇe ciṇṇavasī ahosi. So anupaṭipāṭiyā attano nibbattaṭṭhānaṃ anussaranto yāva asaṅṅibhave acittakapaṭisandhi, tāva paṭisandhiṃ addasa. Tato paraṃ antare¹ pañca kappasatāni pavattim adisvā avasāne cutim disvā “kim nāmetan”ti āvajjamāno nayavasena “asaṅṅibhavo² bhavissati”ti niṭṭhaṃ agamāsi. Satthā imaṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattim katvā theram pubbenivāsam anussarantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Upālittheravatthu

228. Chaṭṭhe **vinayadharānaṃ yadidaṃ Upālīti** vinayadharānaṃ bhikkhūnaṃ Upālitthero aggoti dasseti. Thero kira Tathāgatasseva santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tathāgatasseva santike Vinayapīṭakaṃ uggaṇhitvā Bhārukacchakavatthum³ Ajjukavatthum⁴ Kumārakassapavatthuntim imāni tīṇi vatthūni sabbaññutaññāṇena saddhim saṃsandetvā kathesi. Tasmā vinayadharānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—Padumuttarabuddhakāle kiresa⁵ Haṃsavatiyaṃ kulaghare nibbatto ekadivasaṃ Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhum vinayadharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde kappakagehe paṭisandhiṃ gaṇhi, Upālidāraḥkotiṃ nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto channaṃ khattiyānaṃ pasādhako hutvā Tathāgate Anupiyambavane viharante pabajjattāya nikkhamantehi tehi chahi khattiyehi saddhim nikkhamitvā pabbaji. Tassa pabbajjāvīdhānaṃ Pāliyaṃ⁶ āgatameva.

1. Anantare (Syā, Ka)

3. Bharukacchakavatthum (Sī) Vi 1.49 piṭṭhe.

5. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle (Syā)

2. Asaṅṅibhave (Syā)

4. Vi 1.84 piṭṭhe.

6. Vi 4. 336 piṭṭhe.

So pabbajitvā upasampanno Satthāraṃ kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā “mayhaṃ bhante araṇṇāvāsaṃ anujānāthā”ti āha. Bhikkhu tava araṇṇe vasantassa ekameva dhuraṃ vaḍḍhissati, amhākaṃ pana santike vasantassa vipassanādhuraṇca¹ ganthadhuraṇca paripūressatīti. Thero Satthu vacanaṃ sampañcchitvā vipassanāya kammaṃ karonto nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ Satthā sayameva sakalaṃ Vinayapiṭakaṃ uggaṇhāpesi. So aparabhāge heṭṭhā vuttāni tīṇi vatthūni vinicchini, Satthā ekekasmim vinicchite sādhuḥkāraṃ datvā tayopi vinicchaye aṭṭhuppattim katvā therāṃ vinayadharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nandakattheravattu

229. Sattame **bhikkhunovādakānaṃ yadidaṃ Nandakoti** ayaṃ hi thero dhammakathaṃ kathento ekasamodhāne pañca bhikkhunīsātāni arahattaṃ pāpesi. Tasmā bhikkhunovādakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayañhi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbato Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ bhikkhunovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇtaṃ disvā adhiḥkārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmim Buddhuppāde Sāvattiyāṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho Satthu santike pabbajitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi², pubbenivāsañāṇe ca ciṇṇavasī ahoṣi. So catūsu parisāsu sampattāsu “sabbesaṃyeva manaṃ gahetvā kathetuṃ sakkotī”ti Dhammakathikanandako nāma jāto. Tathāgatopi kho Rohiṇīnadītīre³ cumbaṭakakalahe⁴ nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ Sākiyakumārasatānaṃ anabhiratiyā uppannāya te bhikkhū ādāya Kuṇāladahaṃ gantvā Kuṇālajātakakathāya⁵ nesaṃ saṃviggabhāvaṃ ñatvā catusaccakathaṃ kathetvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi. Aparabhāge Mahāsamayasuttaṃ⁶ kathetvā aggaṭṭhānaṃ arahattaṃ pāpesi. Tesāṃ therānaṃ purāṇadutiyaikā “amhe dāni idha kiṃ karissāmā”ti vatvā sabbāva

1. Vāsadhuraṇca (Sī)

2. Pāpuṇitvā (Sī)

3. Rohaṇīnadītīre (Ka)

4. Cumbaṭakalahato (Ka)

5. Khu 6. 113 piṭṭhe.

6. Dī 2. 203 piṭṭhe.

ekacittā hutvā Mahāpajāpatim upasaṅkamitvā pabbajjam yācimsu. Tāpi pañcasatā theriyā santike pabbajjañca upasampadañca labhimsu. Atītānantarāya pana jātiyā sabbāva tā Nandakattherassa rājaputtabhāve¹ ṭhitassa pādapariṇāṭikā ahesum.

Tena samayena Satthā “bhikkhū bhikkhuniyo ovaḍantū”ti āha. Thero attano vāre sampatte tāsam purimabhāve attano pādapariṇāṭikabhāvaṃ ṇatvā cintesi “maṃ imassa bhikkhunisaṃghassa majjhe nisinnam upamāyo ca kāraṇāni ca āharitvā dhammam kathayamānam disvā añño pubbenivāsāññalābhī bhikkhu imam kāraṇam oloketvā ‘āyasmā Nandako yāvajjādivasā orodhe na vissajjeti, sobhatāyamāyasmā orodhaparivuto’ti vattabham maññeyyā”ti. Tasmā sayam agantvā aññam bhikkhum pesesi. Tā pana pañcasatā bhikkhuniyo therasseva ovādam paccāsanti. Iminā kāraṇena Bhagavā “attano vāre sampatte aññam apesetvā sayameva gantvā bhikkhunisaṃgham ovaḍāhi”ti theram āha. So Satthu katham paṭibāhitum asakkonto attano vāre sampatte cātuddase bhikkhunisaṃghassa ovādam datvā sabbāva tā bhikkhuniyo saḷāyatanapaṭimaṇḍitāya dhammadesanāya² sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāpesi.

Tā bhikkhuniyo therassa dhammadesanāya attamanā hutvā Satthu santikam gantvā attano paṭividdhaguṇam ārocesum. Satthā “kasmim nu kho dhammam desente imā bhikkhuniyo uparimaggaphalāni pāpuṇeyyūn”ti āvajjento puna “tamyeva Nandakassa dhammadesanam sutvā pañcasatāpi etā arahattam pāpuṇissanti”ti disvā punadivasepi therasseva santikam dhammassavanatthāya pesesi. Tā punadivase dhammam sutvā sabbāva arahattam pattā. Tamdivasam Bhagavā tāsam bhikkhunīnam attano santikam āgatakāle dhammadesanāya saphalabhāvaṃ ṇatvā “hiyyo Nandakassa dhammadesanā cātuddasiyam candasadisī ahoṣi, ajja pannarasiyam candasadisī”ti vatvā therassa sādhuḱāram datvā tadeva ca kāraṇam aṭṭhuppattim katvā theram bhikkhunovādakānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Rājattabhāve (Sī)

2. Ma 3. 314 piṭṭhe.

Nandattheravatthu

230. Aṭṭhame **indriyesu guttadvārānanti** chasu indriyesu pihitadvārānaṃ Nandatthero aggoti dasseti. Kiñcāpi hi Satthusāvakā aguttadvārā nāma natthi, Nandatthero pana dasasu disāsu yaṃ yaṃ disaṃ oloketukāmo hoti, na taṃ catusampajaññavasena aparicchinditvā oloketi. Tasmā indriyesu guttadvārānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhim gahetvā vayappatto Satthu santike dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ indriyesu guttadvārānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Kapilavattupure Mahāpajāpatigotamiyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Athassa nāmaggaḥaṇadivase ñātisaṃghaṃ nandayanto tosentō jātoti **Nandakumāro**teva nāmaṃ akaṃsu.

Mahāsattopi sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakko lokānuggahaṃ karonto Rājagahato Kapilavattupuraṃ gantvā paṭhamadassaneneva pitaraṃ sotāpattiphale patiṭṭhāpesi. Punadivase pitu nivesanaṃ gantvā Rāhulamātāya ovādaṃ datvā sesajanassapi dhammaṃ kathesi. Punadivase Nandakumārassa abhisekagehapavesana-āvāhamaṅgalesu vattamānesu tassa nivesanaṃ gantvā kumāraṃ pattaṃ gāhāpetvā pabbājetuṃ¹ vihārābhimukho pāyāsi. Nandakumāraṃ abhisekamaṅgalaṃ na tathā piḷesi, pattaṃ ādāya gamanakāle pana Janapadakalyāṇī uparipāsādaragatā sihapañjaraṃ ugghāṭetvā “tuvaṭaṃ kho ayyaputta āgaccheyyāsi”ti yaṃ vācaṃ nicchāresi. Taṃ sutvā gehasitachandarāgavasena oloketo panesa Satthari gāravena yathāruciyaṃ nimittaṃ gahetuṃ nāsakkhi, tenassa cittasantāpo ahoṣi. Atha naṃ “imasmiṃ ṭhāne nivattessati, imasmim ṭhāne nivattessati”ti cintentameva Satthā vihāraṃ netvā pabbājesi. Pabbajitopi² paṭibāhituṃ asakkonto tuṇhī ahoṣi. Pabbajitadivasato paṭṭhāya pana Janapadakalyāṇiyā vuttavacanameva sarati. Athassa sā āgantvā

1. Pabbajāpetuṃ (Ka)

2. Pabbajantepi (Si)

avidūre ṭhitā viya ahoṣi. So anabhiratiyā pīlito thokaṃ ṭhānaṃ gacchati, tassa gumbaṃ vā gacchaṃ vā atikkamantasseva Dasabalo purato ṭhitako viya ahoṣi. So aggimhi pakkhittam kukkuṭapattam viya paṇinivattitvā attano vasanaṭṭhānameva pavisati.

Satthā cintesi “Nando ativiya pamatto viharati, anabhiratiṃ vūpasametum na sakkoti, etassa cittanibbāpanaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti. Tato nam āha “ehi Nanda devacārikaṃ gacchissāmā”ti. Bhagavā kathāhaṃ iddhiṃ gantabbaṭṭhānaṃ gamissāmīti. Tvaṃ kevalaṃ gamanacittam uppādehi, gantvā passissasīti. So Dasabalassa ānubhāvena Tathāgateneva saddhiṃ devacārikaṃ gantvā Sakkassa devaraṅṅo nivesanaṃ oloketvā pañca accharāsātāni addasa. Satthā Nandattheraṃ subhanimittavasena tā olokentaṃ disvā “Nanda imā nu kho accharā manāpā, atha Janapadakalyāṇī”ti pucchi. Bhante Janapadakalyāṇī imā accharā upanidhāya kaṇṇanāsacchinnakā makkaṭi viya¹ khāyatīti. Nanda evarūpā accharā samaṇadhammaṃ karontānaṃ na dullabhāti. Sace me bhante Bhagavā pāṭibhogō hoti, ahaṃ samaṇadhammaṃ karissāmīti. Vissattho tvaṃ Nanda samaṇadhammaṃ karohi. Sace te sappaṭisandhikā kālakiriya bhavissati², ahaṃ etāsaṃ paṭilābhathāya pāṭibhogoti. Iti Satthā yathāruciya devacārikaṃ caritvā Jetavanaṃ paccāgañchi.

Tato paṭṭhāya Nandatthero accharānaṃ hetu rattindivaṃ samaṇadhammaṃ karoti. Satthā bhikkhū āṇāpesi “tumhe Nandassa vasanaṭṭhāne ‘eko kira bhikkhu Dasabalaṃ pāṭibhogaṃ katvā accharānaṃ hetu samaṇadhammaṃ karoti’ti tattha tattha kathentā vicarathā”ti. Te Satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā “bhatako kirāyasmā Nando, upakkitako kirāyasmā Nando, accharānaṃ hetu brahmacariyaṃ carati, Bhagavā kirassa pāṭibhogō pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādīnaṃ”ti³ therassa savanūpacāre kathentā vicaranti. Nandatthero taṃ kathaṃ sutvā “ime bhikkhū na aññaṃ kathenti, maṃ ārabba kathenti, ayuttaṃ mama kammā”ti paṭisaṅkhānaṃ uppādetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Athassa arahattapattakkhaṇeyeva

1. Kaṇṇanāsacchinnā kāṇamakkaṭi viya (Sī)

2. Appaṭisandhikā kālakiriya na bhavissati (Ka)

3. Kukkuṭapādīkānanti (Ka)

aññatarā devatā Bhagavato etamatthaṃ ārocesi, sayampi Bhagavā aññāsiyeva. Punadivase Nandatthero Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā evamāha “yaṃ me bhante Bhagavā pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādīnaṃ, muñcāmahaṃ bhante Bhagavantaṃ etasmā paṭissavā”ti. Evaṃ vatthu¹ samuṭṭhitaṃ. Satthā aparabhāge Jetavanavihāre viharanto therāṃ indriyesu guttadvārānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahākappinattheravatthu

231. Navame **bhikkhu-ovādakānanti** bhikkhū ovađantānaṃ Mahākappinatthero aggoti dasseti. Ayaṃ kira thero ekasamodhānasmimyeva dhammakathaṃ kathento bhikkhusahassaṃ arahattaṃ pāpesi. Tasmā bhikkhu-ovādakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayaṃ amanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulaghare nibbattitvā aparabhāge Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ bhikkhu ovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Kassapasammāsambuddhakāle Bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā purisasahassassa gaṇajetṭhako hutvā gabbhasahassapaṭimaṇḍitaṃ mahāpariveṇaṃ kāresi. Te sabbepi janā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā Kappina-upāsakaṃ jetṭhakaṃ katvā saputtadārā devaloke nibbattā. Ekaṃ Buddhantaṃ devamanussesu saṃsariṃsu.

Atha amhākaṃ Satthu nibbattito puretameva ayaṃ Kappino paccantadese Kukkuṭavaṭṭinagare Rājagehe paṭisandhiṃ gaṇhi, sesapurisā² tasmimyeva nagare amaccakulesu nibbatiṃsu. Tesu Kappinakumāro pitu accayena chattaṃ ussāpetvā Mahākappinarājā nāma jāto. Pubbe kalyāṇakammakaraṇakāle tassa gharasāminī itthi samānajātike rājakule nibbattitvā Mahākappinarañño aggamahesī jātā, anojāpupphasadisavaṇṇatāya pañassā Anojādevīteva nāmaṃ ahoṣi. Mahākappinarājāpi sutavittako³ ahoṣi. So pātova uṭṭhāya catūhi

1. Khu 1. 103 piṭṭhe Udāne.

2. Sesapurisā (Syā)

3. Sutacittako (Sī, Syā)

dvārehi sīgham̄ dūte pesesi “yattha bahussute sutadhare passatha, tato nivattitvā mayham̄ ārocethā”ti.

Tena kho pana samayena amhākam̄ Satthā loke nibbattitvā Sāvattim̄ upanissāya paṭivasati. Tasmim̄ kāle Sāvattinagaravāsino vāṇijā Sāvattiyam̄ utṭhānakabhaṇḍam̄ gahetvā tam̄ nagaram̄ gantvā bhaṇḍam̄ paṭisāmetvā “rājānam̄ passissāmā”ti paṇṇākāram̄ gahetvā¹ rājakuladvāram̄ gantvā “rājā uyyānam̄ gato”ti sutvā uyyānam̄ gantvā dvāre ṭhitā paṭihārakassa ārocayim̄su. Atha rañño nivedi, te² rājā pakkosāpetvā niyyātita paṇṇākāre³ vanditvā ṭhite “tātā kuto āgacchathā”ti pucchi. Sāvattithito devāti. Kacci vo raṭṭham̄ subhikkham̄, dhammiko rājāti. Āma devāti. Atthi pana tumhākam̄ dese kiñci sāsanan̄ti. Atthi deva, na pana sakkā ucchiṭṭhamukhehi kathetunti. Rājā suvaṇṇabhiṅgārena udakam̄ dāpesi. Te mukham̄ vikkhāletvā Dasabalabhimukhā añjalim̄ paggahetvā “deva amhākam̄ dese Buddharatanam̄ nāma uppannan̄”ti āham̄su. Rañño “Buddho”ti vacane sutamatteyeva sakalasarīram̄ pharamānā pīti uppajji. Tato “Buddhoti tātā vadathā”ti āha. Buddhoti deva vadāmāti. Evam̄ tikkhattum̄ vadāpetvā “Buddhotipadam̄ aparimāṇam̄, nāssa sakkā parimāṇam̄ kātun̄”ti tasmim̄yeva pade pasanno satasahassam̄ datvā “aparam̄ kim̄ sāsanan̄”ti pucchi. Deva dhammaratanam̄ nāma uppannanti. Tampi sutvā tatheva tikkhattum̄ paṭiññam̄ gahetvā aparam̄pi satasahassam̄ datvā puna “aññam̄ kim̄ sāsanan̄”ti pucchi. Saṅgharatanam̄ deva uppannanti. Tampi sutvā tatheva paṭiññam̄ gahetvā aparam̄pi satasahassam̄ datvā dinnabhāvam̄ paṇṇe likhitvā “tātā deviyā santikam̄ gacchathā”ti pesesi. Tesu gatesu amacce pucchi “tātā Buddho loke uppanno, tumhe kim̄ karissathā”ti. Deva tumhe kim̄ kattukāmāti. Aham̄ pabbajissāmāti. Mayampi pabbajissāmāti. Te sabbepi gharam̄ vā kuṭumbam̄ vā anapaloketvā⁴ ye asse āruyha gatā teheva nikkhamim̄su.

1. Paṇṇākārahathā (Sī)

2. Nivedite (Sī)

3. Niyyātite paṇṇākāre (Syā), niyyātitena paṇṇākārena (Ka)

4. Anavaloketvā (Sī)

Vāṇijā Anojādeviyā santikaṃ gantvā paṇṇaṃ dassetuṃ. Sā taṃ vācetvā “raññā tumhākaṃ bahū kahāpaṇā¹ dinnā, kiṃ tumhehi kataṃ tātā”ti pucchi. Piyasāsaṇaṃ devi ānīanti. Amhepi sakkā tātā suṇāpetunti. Sakkā devi, ucchiṭṭhamukhehi pana vattuṃ na sakkāti. Sā suvaṇṇabhiṅgārena udakaṃ dāpesi. Te mukhaṃ vikkhāletvā rañño ārocitaniyāmeneva ārocesuṃ. Sāpi taṃ sutvā uppannapāmojjā teneva nayena ekekasmim̐ pade tikkhattuṃ paṭiññaṃ gahetvā² paṭiññāgaṇaṇāya tīṇi tīṇi katvā³ nava sataśassāni adāsi. Vāṇijā sabbānīpi dvādasa sataśassāni labhimsu. Atha ne “rājā kahaṃ tātā”ti pucchi. Pabbajissāmīti nikkhanto devīti. “Tena hi tātā tumhe gacchathā”ti uyyojetvā raññā saddhim̐ gatānaṃ amaccānaṃ mātugāme pakkosāpetvā “tumhe attano sāmikānaṃ gataṭṭhānaṃ jānātha amma”ti pucchi. Jānāma ayye, raññā saddhim̐ uyyānakīlaṃ gatāti. Āma amma gatā, tattha pana gantvā “Buddho uppanno, dhammo uppanno, saṅgho uppanno”ti sutvā “Dasabalassa santike pabbajissāmā”ti gatā, tumhe kiṃ karissathāti. Tumhe pana ayye kiṃ kattukāmāti. Ahaṃ pabbajissāmi, na tehi vantavamaṇaṃ jivhagge hapeyyanti. “Yadi evaṃ, mayampi pabbajissāmā”ti sabbāpi rathe yojetvā nikkhamimsu.

Rājāpi amaccasahashehi saddhim̐ Gaṅgātīraṃ pāpuṇi, tasmim̐ samaye Gaṅgā pūrā hoti. Atha naṃ disvā “ayaṃ Gaṅgā pūrā hoti caṇḍamacchākīṇṇā, amhehi ca saddhim̐ āgatā dāsā vā manussā vā natthi, ye no nāvaṃ vā uḷumpaṃ vā katvā dadeyyuṃ. Etassa pana Satthu guṇā nāma heṭṭhā Avīcīto upari yāva Bhavaggā patthaṭā. Sace esa Satthā Sammāsambuddho, imesaṃ assānaṃ khurapiṭṭhāni mā tementū”ti udakapiṭṭhena asse pakkhandāpesuṃ. Ekassa assassāpi khurapiṭṭhamattaṃ na temi, rājamaggena gacchantā viya paratīraṃ patvā parato aññaṃ mahānaḍim̐ pāpuṇimsu. (“Dutiyā kinnāmā”ti pucchi. Nīlavāhinī nāma gambhīratopi puthulatopi adḍhayaḷojanamattā devāti.)⁴ Tattha añña saccakiriyaṃ natthi, tāya eva

1. Paṇṇākārā (Ka)

2. Gāhāpetvā (Syā)

3. Datvā (Syā)

4. () etthantare pāṭho Sīhaḷapothhake ca Saṃ-Ṭṭha 2. 225 piṭṭhe ca natthi.

saccakiriyāya tampi aḍḍhayanavittāraṃ nadim atikkamimsu. Atha tatiyaṃ Candabhāgaṃ nāma mahānadim patvā tampi tāya eva saccakiriyāya atikkamimsu.

Satthāpi taṃdivasaṃ paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokam olovento “ajja Mahākappino tiyojanasatikam rajjam pahāya amaccasahassaparivāro mama santike pabbajitum āgacchati”¹ti disvā “mayā tesam paccuggamanam kātum yuttan”ti pātova sarīrapaṭijagganam katvā bhikkhusamghaparivāro Sāvatthiyam piṇḍāya caritvā pacchābhattam piṇḍapātaṭṭhikanto “sayameva pattacīvaram gahetvā ākāse uppativā candabhāgāya tīre tesam uttaraṇatittha-abhimukhaṭṭhāne mahānigrodharukkho atthi, tattha pallaṅkena nisīditvā parimukham satim upaṭṭhapetvā chabbaṇṇabuddharasmiyo vissajjesi. Te tena titthena uttarantā Buddharasmiyo ito cito ca dhāvantiyo oloketvā Dasabalassa puṇṇacandasassirikam mukham disvā “yam Satthāram uddissa mayam pabbajitā, addhā so eso”ti dassaneneva niṭṭham gantvā diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya oṇamitvā vandamānā āgamma Satthāram vandimsu. Rājā gopphakesu gahetvā Satthāram vanditvā ekamantam nisīdi saddhim amaccasahassena. Satthā tesam dhammakatham kathesi. Desanāpariyosāne sabbeva arahatte paṭiṭṭhāya Satthāram pabbajam yācimsu. Satthā “pubbe ime cīvaradānassa dinnattā attano pattacīvarāni gahetvāva āgatā”ti suvaṇṇavaṇṇam hattham pasāretvā “etha bhikkhavo, svākkhāto dhammo, caratha brahmacariyam sammā dukkhassa antakiriyāyā”ti āha. Sāva tesam āyasmantānam pabbajjā ca upasampadā ca ahosi, vassasaṭṭhikattherā² viya Satthāram parivārayimsu.

Anojāpi devī rathasahassaparivārā Gaṅgātīram patvā rañño atthāya³ ābhataṃ nāvaṃ vā uḷumpaṃ vā adisvā attano byattatāya cintesi “rājā saccakiriyam katvā gato bhavissati, so pana Satthā na kevalam tesamyeva atthāya nibbatto, sace so Satthā Sammāsambuddho, amhākam rathā mā udake nimujjimsū”ti udakapiṭṭhena rathe pakkhandāpesi. Rathānam nemivaṭṭimattampi na temi. Dutīyanadimpī tatiyanadimpī teneva saccakārena uttari. Uttaramānā eva ca nigrodharukkhamūle

1. Āgacchissatīti (Sī, Syā)

2. Vassasatikattherā (Sī)

3. Uttaraṇatthāya (Syā, Ka)

Satthāraṃ addasa. Satthāpi “imāsaṃ attano sāmike passantīnaṃ chandarāgo uppajjitvā maggaphalānaṃ antarāyaṃ kareyya, dhammaṃ sotuṃ ca na sakkhissanti”ti yathā aññaṃaññaṃ na passanti, tathā akāsi. Tā sabbāpi titthato uttaritvā Dasabalaṃ vanditvā nisīdim̐su. Satthā tāsāṃ dhammakathaṃ kathesi. Desanāpariyosāne sabbā sotāpattiphale patiṭṭhāya aññaṃaññaṃ passim̐su. Satthā “Uppalavaṇṇā āgacchatū”ti cintesi. Therī āgantvā sabbā pabbājetvā ādāya bhikkhuni-upassayaṃ gatā, Satthā bhikkhusahassaṃ gahetvā ākāsenā Jetavanaṃ agamāsi.

Athāyaṃ Mahākappinatthero attano kiccaṃ matthakappattaṃ ñatvā appossukko hutvā phalasaṃpattisukhena vītināmento araṇṇagatopi rukkhamūlagatopi suññāgāragatopi “aho sukhaṃ aho sukhaṃ”ti abhiñham¹ udānaṃ udānesi. Bhikkhū kathaṃ uppādesuṃ “Kappinatthero rajjasukhaṃ anussaranto udānaṃ udāneti”ti. Te Tathāgatassa ārocesuṃ. Bhagavā “mama putto maggasukhaṃ phalasukhaṃ ārabba udānaṃ udānesi”ti vatvā Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Dhammapīti sukhaṃ seti, vippasannena cetasā.

Ariyappavedite dhamme, sadā ramati paṇḍito”ti².

Athekadivasāṃ Satthā tassa antevāsikabhikkhusahassaṃ āmantetvā āha “kacci vo bhikkhave ācariyo dhammaṃ desetī”ti. Na Bhagavā deseti, appossukko diṭṭhadhammasukhavihāraṃ anuyutto viharati, kassaci ovādamattampi na detīti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ Kappina antevāsikānaṃ ovādamattampi na desi”ti. Saccaṃ Bhagavā ti. Brāhmaṇa mā evaṃ kari, ajja paṭṭhāya antevāsikānaṃ dhammaṃ desehīti. “Sādhu bhante”ti thero Satthu kathaṃ siravarena sampaṭicchitvā ekasamodhāneyeva samaṇasahassassa dhammaṃ desetvā sabbe arahattaṃ pāpesi. Aparabhāge Satthā saṃghamajjhe nisinna paṭipāṭiyā there ṭhānantaresu ṭhapento Mahākappinattheraṃ bhikkhu-ovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Abhikkhaṇaṃ (Sī)

2. Khu 1. 24 piṭṭhe Dhammapade.

8. Sāgatattheravattu

232. Dasame **tejodhātukusalānanti** tejodhātuṃ samāpajjitum kusalānaṃ Sāgatatthero aggoti dasseti. Ayañhi thero tejodhātusamāpattiyā Ambatitthanāgassa tejasā tejaṃ pariyādiyivā taṃ nāgaṃ nibbisevanam akāsi. Tasmā tejodhātukusalānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhum tejodhātukusalānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajjivaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti¹, Sāgamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajivā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā tattha vasībhāvaṃ pāpuṇi.

Athekadivasam Satthā cārikaṃ caramāno Kosambinagarasamīpaṃ agamāsi. Tena ca samayena nadītthe porāṇakanāvikkassa bahū āgantukagamikā verino hutvā taṃ pothetvā mārayiṃsu. So viruddhena cittena patthanaṃ paṭṭhapetvā² tasmiṃyeva titthe mahānubhāvo nāgarājā hutvā nibbatto. So viruddhacittatā akāleyeva vassāpeti, kāle pana na vassāpeti, sassāni na sammā sampajjanti. Sakalapaṭṭhavāsino ca tassa vūpasamanattham anusaṃvaccharaṃ balikammaṃ karonti³, vasanatthāya cassa ekaṃ gehaṃ akaṃsu. Satthāpi teneva titthena uttaritvā bhikkhusaṃghaparivuto “tasmiṃyeva padese rattim vasissāmi”ti agamāsi.

Athāyaṃ thero “caṇḍo kirettha nāgarājā”ti sutvā “imaṃ nāgarājānaṃ dametvā nibbisevanam katvā Satthu vasanaṭṭhānaṃ pariyādetum vaṭṭati”ti nāgarājassa vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Nāgo kujjhivā “konāmāyaṃ muṇḍako mayhaṃ vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā nisinnō”ti dhūpāyi, thero uttaritaraṃ dhūpāyi⁴. Nāgo pajjali, theropi uttaritaraṃ pajjalitvā tassa tejaṃ pariyādiyī. So “mahanto

1. Nibbatto (Ka)

2. Patthetvā (Ka)

3. Karontā (Syā)

4. Dhūmāyi (Syā)

vatāyaṃ bhikkhū”ti therassa pādamūle nipatitvā¹ “bhante tumhākaṃ saraṇaṃ gacchāmi”ti āha. Mayhaṃ saraṇagamanakiccaṃ natthi, Dasabalassa saraṇaṃ gacchāti. So “sādhū”ti saraṇagato hutvā ()² tato paṭṭhāya na kañci viheṭheti, devampi sammā vassāpeti, sassāni sammā sampajjanti.

Kosambivāsino “ayyena kira Sāgatena Ambatitthanāgo damito”ti sutvā Satthu āgamaṇaṃ udikkhamānā Dasabalassa mahāsakkāraṃ sajjayimsu. Te Dasabalassa mahāsakkāraṃ katvā chabbaggiyānaṃ vacanena sabbagehesu kāpotikaṃ pasannaṃ paṭiyādetvā punadivase Sāgatattherassa piṇḍāya carantassa gehe gehe thokaṃ thokaṃ adamsu. Thero apaññatte sikkhāpade manussehi yāciyamāno gehe gehe

1. Nipajjitvā (Sī, Syā)

2. (So gacchatīti saraṇaṃ, nibbānārammaṇampi ca. Vilīnacittaṃ unnataṃ, dibbe sotaṃ niraṇṭaraṃ.

Pavaraṃ sokadvayaṇce, kasiṇaṃ nīla-ādikaṃ.
Sokātikantaṃ vacanaṃ, samayā yugalaṃ subhaṃ.

Dibbacakkhu paññācakkhu, samantacakkhu dhammikaṃ.
Maṃsacakkhu gotrabhūṇaṇce, catumaggaṇca yānikaṃ.

Maggaphalaṃ vimuttaṇca, pavaraṃ gaṇakadvayaṃ.
Nava lokuttarā dantā, varaṇaṃ pavaraṃ madāṃ.

Sattatimsavaraṃ bodhi, pakkhañāṇaṇca dantalaṃ.
Catumaggaṇca ñāṇaṇca, vilāsitaṃ caturādhakaṃ.

Catusaccaṇca divaṇca, appaṭihataṇca ñāṇaṃ.
Pavaraṃ pāṇukaṇceva, anuttaravimuttakaṃ.

Vimuttādhikaṃ kattaṇca, tilakkhaṇavipassanaṃ.
Ñāṇaṇca pavaracchedaṃ, vilāsitaṃ gavirājitaṃ.

Catuvesārajjāṃ bāhaṇca, dasa santi ca ñāṇakaṃ.
Dhanaṃ yugalaṃ pavaraṃ, dasakulaṇca ñāṇakaṃ.

Pavaramajjhimaṇgaṇca, samuppādaṇca nābhikaṃ.
Hirottappapaṃsukūlaṃ, chāditaṃ kāyasaṃvaram.

Satipaṭṭhānacīvaraṃ, kāyabandhanavijjakaṃ.
Caturiddhipādapādaṇca, Buddho iti virāgatoti.
Bhagavā sabbaññutaṃ sīsaṃ gato.) (Ka)

thokaṃ thokaṃ pivitvā avidūraṃ¹ gantvāva anāhārikabhāvena² satim
vissajjtvā saṅkāraṭṭhāne pati.

Satthā katabhattakicco nikkhamanto taṃ disvā gāhāpetvā vihāraṃ
gantvā vigarahitvā sikkhāpadaṃ paññāpesi. So punadivase satim labhitvā
attanā katakāraṇaṃ sutvā accayaṃ desetvā Dasabalaṃ khamāpetvā
uppannasamvego vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Evaṃ vatthu
vinaye³ samuṭṭhitaṃ. Taṃ tattha āgatanayeneva vitthārato veditabbaṃ.
Aparabhāge pana Satthā Jetavane mahāvihāre nisīditvā paṭipāṭiyā there
ṭhānantaresu ṭhapento Sāgatatheraṃ tejodhātukusalānaṃ aggaṭṭhāne
ṭhapesīti.

Rādhatheravattu

233. Ekādasame **paṭibhāneyyakānanti** Satthu
dhammadesanāpaṭibhānassa paccayabhūtānaṃ paṭibhājanakānaṃ
bhikkhūnaṃ⁴ Rādhathero aggoti dasseti. Therassa hi diṭṭhisamudācāraṇca
okappaniyasaddhaṇca āgamma Dasabalassa navanavā dhammadesanā
paṭibhāti. Tasmā thero paṭibhāneyyakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi
Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā aparabhāge
Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhūṃ
paṭibhāneyyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā
taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ Tathāgataṃ paricaritvā
devamanussesu saṃsaranto imasmim Buddhuppāde Rājagahanagare
brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhi, Rādhamaṇavotissa nāmaṃ akaṃsu.

So mahallakakāle attano puttadārena abahumato⁵ “pabbajitvā kālaṃ
vītināmessāmi”ti vihāraṃ gantvā there pabbajjaṃ yāci, “jiṇṇo
mahallakabrāhmaṇo”ti na koci pabbājetuṃ icchi. Athekadivasaṃ brāhmaṇo
Satthu santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassa
upanissayasampattiṃ disvā kathaṃ samuṭṭhāpetukāmo “kiṃ brāhmaṇa
puttadārā taṃ paṭijagganti”ti. Kuto bho Gotama paṭijagganaṃ,

1. Satthu avidūraṃ (Sī)

2. Anarahabhāvena (Sī), anāhārikabhāvena (Syā)

3. Vi 2. 144 piṭṭhe.

4. Paṭibhānakabhikkhūnaṃ (Ka)

5. Abahumāno (Syā, Ka)

mahallakoti maṃ bahi nīharimsu. Kiṃ pana te brāhmaṇa pabbajitum na vaṭṭatīti. Ko maṃ bho Gotama pabbājessati, mahallakabhāvena maṃ na koci icchatīti. Satthā Sāriputtattherassa saññam adāsi, thero Satthu vacanam sirasā sampaṭicchitvā Rādhabrāhmaṇam pabbājetvā cintesi “Satthā imam brāhmaṇam Sādarena¹ pabbajāpesi, na kho me etaṃ anādarena pariharitum vaṭṭatī”ti Rādhattheram ādāya gāmakāvāsam agamāsi. Tatrassa adhunā pabbajitattā kicchālābhisa thero attano pattam āvāsam deti, attano pattam paṇītapinḍapātampi tasseva datvā sayam piṇḍāya carati. Rādhatthero senāsanasappāyañca bhojanasappāyañca labhitvā Sāriputtattherassa santike kammaṭṭhānam gahetvā nacirasseva arahattam pāpuṇi.

Atha nam thero gahetvā Dasabalam passitum āgato. Satthā jānantova pucchi “yo te mayā Sāriputta nissitako dinno, kīdisam tassa, na ukkaṇṭhatī”ti. Bhante sāsane abhiramitabhikkhu² nāma evarūpo bhaveyyāti. Athāyasmato Sāriputtassa “Sāriputtatthero kataññū katavedī”ti saṅghamajjhe kathā udapādi. Tam sutvā Satthā bhikkhū āmantesi “anacchariyam bhikkhave Sāriputtassa idāni kataññūkataveditā, so atīte ahetukapaṭisandhiyam nibbattopi kataññūkatavedīyeva ahoṣī”ti. Katarasmim kāle Bhagavā ti.

Atīte bhikkhave pabbatapādami pañcasatamattā vaḍḍhakupurisā mahā-araññam pavisitvā dabbasambhāre chinditvā mahā-uḷumpam bandhitvā nadiyā otārenti. Atheko hatthināgo ekasmim visamaṭṭhāne soṇḍāya sākham gaṇhanto sākhabhaṅgavegam sandhāretum asakkonto tikhiṇakhāṇuke pādena avatthāsi, pādo viddho, dukkhavedanā vattanti. So gamanam abhinīharitum asakkonto tattheva nipajji. So katipāhaccayena te vaḍḍhakī attano samīpena gacchante disvā “ime nissāyāham jīvitam labhissāmī”ti tesam anupadam agamāsi. Te nivattitvā hatthim disvā bhītā palāyanti. So tesam palāyanabhāvam ṇatvā aṭṭhāsi, puna ṭhitakāle anubandhi.

Vaḍḍhakijeṭṭhako cintesi “ayam hatthī amhesu tiṭṭhantesu anubandhati, palāyantesu tiṭṭhati, bhavissati tattha kāraṇam”ti. Sabbe tam tam rukkham

1. Ādarena (Sī)

2. Abhiramaṇakabhikkhu (Sī), abhiramako bhikkhu (Syā)

āruyha tassa āgamanam paṭimānentā nisīdimṣu. So tesam santikam āgantvā attano pādam dassento parivattetvā¹ nipajji. Tadā vaḍḍhakīnam saññā udapādi “gilānabhāvena bho esa āgacchati, na aññena kāraṇenā”ti tassa santikam gantvā pāde pavīṭṭhakhāṇukam disvā “iminā kāraṇena esa āgato”ti tikhiṇavāsiyā khāṇukakoṭiyam odhim datvā dalhāya rajjuyā bandhitvā kaḍḍhitvā nīharimṣu. Athassa vaṇamukham pīletvā pubbalohitam nīharitvā kasāvodakena dhovivā attano jānanabhesajjam makkhetvā nacirasseva phāsukam akamṣu.

Hatthināgo gilānā vuṭṭhito cintesi “ime mayham bahupakārā, ime mayā nissāya jīvitam laddham, mayā imesam kataññunā katavedinā bhavitum vaṭṭatīti attano vasanaṭṭhānam gantvā setam gandhahatthipotakam ānesi. Vaḍḍhakino hatthipotakam disvā “amhākam hatthī puttampi gahetvā āgato”ti ativiya tuṭṭhacittā ahesum. Hatthināgo cintesi “mayi tiṭṭhante ‘kim nu kho ayam āgato’ti mama āgatakāraṇam na jānissanti”ti thitaṭṭhānato pakkāmi. Hatthipotako pitu pacchato pacchato kanupāyāsi. Hatthināgo tassa āgatabhāvam ṇatvā nivattanatthāya saddasaññam adāsi. So pitu katham sutvā nivattitvā vaḍḍhakīnam santikam gato. Vaḍḍhakino “imam hatthipotakam amhākam dātum āgato bhavissati eso”ti ṇatvā “amhākam santike tayā kattabbakiccam natthi, pitu santikamyeva gacchā”ti pahiṇimṣu. Hatthināgo yāvattiyam attano santikam āgatampi puna vaḍḍhakīnamyeva samīpam pesesi. Tato paṭṭhāya vaḍḍhakino hatthipotakam attano santike katvā paṭijagganti. Bhojanakāle ekekam bhattapiṇḍam denti, bhattam tassa yāvadattham ahosi. So vaḍḍhakīhi antogahane koṭṭitam² dabbasambhāram āharitvā aṅgaṇaṭṭhāne rāsim karoti. Eteneva niyāmena aññampi upakārakammaṃ karoti.

Satthā imam kāraṇam āharitvā pubbepi Sāriputtassa kataññūkatavedibhāvam dīpeti. Sāriputtatthero hi tadā mahāhatthī ahosi, aṭṭhuppattiyam āgato ossaṭṭhavīriyo bhikkhu hatthipotako ahosi. Saṃyuttanikāyam pana patvā sakalam Rādhasamyuttam, Dhammapade ca—

1. Parivattetvā dassento (Sī)

2. Attano gahaṇakoṭikam (Ka)

“Nidhīnaṃva pavattāraṃ, yaṃ passe vajjadassinaṃ.
Niggayhavādiṃ medhāviṃ, tādisaṃ paṇḍitaṃ bhaje.
Tādisaṃ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo”¹—

gāthā therassa dhammadesanā nāma. Aparabhāge pana Satthā paṭipāṭiyā there ṭhānantaresu ṭhapento Rādhattheraṃ paṭibhāneyyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mogharājattheravatthu

234. Dvādasame **lūkhacīvaradharānanti** lūkhacīvaraṃ dhārentānaṃ Mogharājā aggoti dasseti. Ayaṃ hi thero satthalūkhaṃ² suttalūkhaṃ rajanalūkhanti tividhenapi lūkhena samannāgataṃ paṃsukūlaṃ dhāresi. Tasmā lūkhacīvaradharānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehapaṭisandhiṃ gahetvā nibbatti, tato aparabhāge Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajjivaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Kassapadasabalassa nibbattito puretameva Kaṭṭhavāhananagare amaccagehe paṭisandhiṃ gaṇhi. Aparabhāge vayappatto Kaṭṭhavāhanarājānaṃ upaṭṭhahanto amaccaṭṭhānaṃ labhi.

Tasmīṃ kāle Kassapadasabalo loke uppajji. Kaṭṭhavāhanarājā “Buddho kira loke uppanno”^{ti} sutvā taṃ pakkosāpetvā āha “tāta Buddho kira loke uppanno, imaṃ paccantanagaraṃ ekappahārenea ubhohi amhehi tucchaṃ kātuṃ na sakkā, tvaṃ tāva Majjhimadesaṃ gantvā Buddhassa uppanabhāvaṃ ñatvā Dasabalaṃ imaṃ nagaraṃ ānehi”^{ti} purisasahassena saddhiṃ pesesi. So anupubbena Satthu santikaṃ gantvā dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho tattheva pabbajitvā vīsati vassasahassāni samaṇadhammaṃ akāsi. Tena saddhiṃ gatapurisā pana sabbepi nivattitvā puna rañño santikaṃ āgatā.

Ayaṃ thero paripuṇṇasīlo kālaṃ katvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ Dasabalassa nibbattito puretameva

1. Khu 1. 24 piṭṭhe Dhammapade.

2. Vatthalūkhaṃ (Ka)

Sāvatthiyaṃ brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhi, Mogharājamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. Kaṭṭhavāhanarājāpi Kassapassa Bhagavato adhikārakammaṃ katvā ekaṃ Buddhantaraṃ saporivāro devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ Dasabalassa nibbattito puretameva Sāvatthiyaṃ purohitagehe paṭisandhiṃ gaṇhi, Bāvarimāṇavotissa¹ nāmaṃ akaṃsu. So aparena samayena tayo vede uggaṇhitvā soḷasannaṃ māṇavakasahassānaṃ sippaṃ vācento carati. Athassa Pasenadikosalarañño kāle pitu accayena purohitaṭṭhānaṃ adamsu. Tadā ayampi Mogharājamāṇavo Bāvaribrāhmaṇassa² santike sippaṃ gaṇhāti.

Athekadivasam Bāvaribrāhmaṇo rahogato attano sippe sāraṃ olokeno samparāyikaṃ sāraṃ adisvā “ekaṃ pabbajjaṃ pabbajitvā samparāyikaṃ gavesessāmi”ti Kosalarājānaṃ upasaṅkamtivā attano pabbajjaṃ anujānāpesi. So tena anuññāto soḷasahi māṇavakasahasseehi parivuto pabbajjattāya nikkhami. Kosalarājāpi tena saddhiṃyeva ekaṃ amaccaṃ kahāpaṇasahasam datvā pesesi³ “yasmim̐ ṭhāne ācariyo pabbajati, tatrassa vasanaṭṭhānaṃ gahetvā dethā”ti. Bāvaribrāhmaṇo phāsukaṭṭhānaṃ olokeno⁴ Majjhimadesato paṭikkamma Assakarañño ca Mulhakarañño⁵ ca sīmantare Godhāvaritīre⁶ attano vasanaṭṭhānaṃ kāresi.

Atheko puriso jaṭilānaṃ dassanāya gato tesam̐ santake⁷ bhūmiṭṭhāne tehi anuññāto attano vasanaṭṭhānaṃ akāsi. Tena kataṃ disvā aparaṃ kulasataṃ gehasataṃ kāresi. Te sabbepi sannipatitvā “mayaṃ ayyānaṃ santake bhūmibhāge vasāma, mudhā vasituṃ na kāraṇaṃ, sukhavāsaṃ vo dassāmā”ti⁸ ekeko ekekaṃ

1. Bāvārimāṇavotissa (Sī)

2. Bāvāribrahmaṇasseva (Sī)

3. Saddhiṃyeva kahāpaṇānaṃ sataśahasam̐ pesesi (Sī), saddhiṃyeva kahāpaṇasahasam̐ pesesi (Syā)

4. Oloketukāmo (Syā, Ka)

5. Cūḷakarañño (Sī), Malarañño (Syā)

6. Godhāvarivaṅke (Sī, Syā)

7. Santike (Sī, Syā)

8. Vasantā sukhaṃ vasituṃ sakkoma, kāraṇaṃ sukhavāsaṃ te dassāmāti (Ka)

kaḥāpaṇaṃ Bāvaribrāhmaṇassa vasanaṭṭhāne ṭhapesi. Sabbehipi ābhatakaḥāpaṇā sataśaḥassamattā ahesuṃ. Bāvaribrāhmaṇo “kimatthaṃ ete ābhata”ti āha. Sukhavāsadānatthāya bhanteti. Sacāhaṃ hiraññasuvaṇṇena atthiko assaṃ, ahaṃ mahantaṃ dhanarāsiṃ pahāya na pabbajeyyaṃ. Tumhākaṃ kaḥāpaṇe gaṇhitvā gacchathāti. Amhehi ayyassa pariccattaṃ na puna gaṇhāma, anusaṃvaccharaṃ pana eteneva niyāmena āharissāma, ime gahetvā ayyo dānaṃ detūti. Brāhmaṇo adhivāsetvā kapaṇaddhikavaṇṇibbaka-yācakānaṃ dānamukhe niyyātesī. Tassa aparāparaṃ dāyakabhāvo sakalajambudīpe paññāyittha.

Tato Kālīngaraṭṭhe Dunniviṭṭhe nāma gāme Jūjakabrāhmaṇassa vaṃse jātabrāhmaṇassa brāhmaṇī utṭhāya samuṭṭhāya brāhmaṇaṃ codeti “Bāvarī kira dānaṃ deti, gantvā tato hiraññasuvaṇṇaṃ āharā”ti. So tāya codiyamāno saṅṭhātum¹ asakkonto Bāvarissa santikaṃ gacchamāno Bāvarimhi dānaṃ datvā paṇṇasālaṃ pavisitvā nipajjitvā dānaṃ anussaramāne gato. Gantvā ca “dānaṃ me brāhmaṇa dehi, dānaṃ me brāhmaṇa dehi”ti āha. Akāle tvaṃ brāhmaṇa āgato, sampattayācakānaṃ me dīnaṃ idāni kaḥāpaṇaṃ natthīti. Na mayhaṃ brāhmaṇa bahūhi kaḥāpaṇehi attho, tava ettakaṃ dānaṃ dadantassa na sakkā kaḥāpaṇehi vinā bhavitum, mayhaṃ pañca kaḥāpaṇasatāni dehīti. Brāhmaṇa pañcapi satāni natthi, puna dānakāle sampatte labhissasīti. Kiṃ paṇāhaṃ tava dānakāle āgamissāmīti Bāvaribrāhmaṇassa paṇṇasālādvāre vālukaṃ thūpaṃ katvā samantato rattavaṇṇāni pupphāni vikiritvā mantāṃ jappento viya oṭṭhe cāletvā cāletvā “muddhā phalatu sattadhā”ti vadati.

Bāvaribrāhmaṇo cintesi “ayaṃ mahātapo tapacāraṃ gaṇhitvā caraṇabrāhmaṇako mayhaṃ sattadivasamatthake ‘sattadhā muddhā phalatu’²ti² vadati, mayhañca imassa dātabbāni pañca kaḥāpaṇasatāni natthi, ekaṃsena maṃ esa ghātessatī”ti. Evaṃ tasmīṃ sokasallasamappite nipanne rattibhāgasamanantare anantarattabhāve Bāvarissa mātā devatā hutvā nibbatti. Sā puttassa sokasallasamappitabhāvaṃ disvā āgantvā āha

1. Sandhāretum (Ka)

2. Muddhaṃ phālemīti (Sī)

“Tāta esa muddhaṃ vā muddhaphālanāṃ vā na jānāti, tvampi loke Buddhānaṃ uppanabhāvaṃ na jānāsi. Sace te saṃsayo atthi, Satthu santikaṃ gantvā puccha, so te etaṃ kāraṇaṃ kathessatī”ti. Brāhmaṇo devatāya kathaṃ sutakālato paṭṭhāya assāsaṃ labhitvā punadivase uṭṭhite aruṇe sabbeva antevāsike pakkositvā¹ “tātā Buddho kira loke uppanno, tumhe sīghaṃ gantvā ‘Buddho vā no vā’ti ñatvā āgantvā mayhaṃ ārocetha, ahaṃ Satthu santikaṃ gamissāmi. Apica kho pana mayhaṃ mahallakabhāvena jīvitantarāyo dujjāno, tumhe tassa santikaṃ gantvā iminā ca iminā ca niyāmena pañhe pucchathā”ti muddhaphālanapañhaṃ nāma abhisankharitvā adāsi.

Tato cintesi “sabbe ime māṇavā paṇḍitā, Satthu dhammakathaṃ sutvā attano kicce matthakaṃ patte puna mayhaṃ santikaṃ āgaccheyyumaṃ vā no vā”ti. Atha attano bhāgineyyassa Ajitamāṇavassa² nāma saññaṃ adāsi “tvaṃ pana ekanteneva mama santikaṃ āgantumaṃ arahasi, tayā paṭiladdhaguṇaṃ āgantvā mayhaṃ katheyyāsi”ti. Atha te soḷasa sahasasajātilā Ajitamāṇavaṃ jeṭṭhakaṃ katvā soḷasahi jeṭṭhantevāsikehi saddhim “Satthāraṃ pañhaṃ pucchissāmā”ti cārikaṃ carantā gatagataṭṭhāne “ayyā kahaṃ gacchatha kahaṃ gacchathā”ti pucchitā “Dasabalassa santikaṃ pañhaṃ pucchitumaṃ gacchāmā”ti koṭito paṭṭhāya parisāṃ saṃkaḍḍhantā anekayojanasataṃ maggaṃ gatā. Satthā “tesaṃ āgamanadivase aññaṃ³ okāso na bhavissati, idaṃ imissā parisāya anucchavikaṭṭhānaṃ”ti gantvā pāsāṇacetiye piṭṭhipāsāṇe nisīdi. So Ajitamāṇavopi saporiso⁴ taṃ piṭṭhipāsāṇaṃ āruyha Satthu sarīrasampattiṃ disvā “ayaṃ puriso imasmiṃ loke vivaṭacchado Buddho bhavissatī”ti attano ācariyena pahite pañhe manasā pucchantova gato⁵.

Tamdivasaṃ tasmim ṭhāne sampattaparisaṃ dvādasayojanikā ahosi. Tesāṃ soḷasannaṃ antevāsikānaṃ antare Mogharājamāṇavo “ahaṃ sabbehi paṇḍitataro”ti mānatthaddho, tassa etadahosi “ayaṃ Ajitamāṇavo sabbesaṃ jeṭṭhako, etassa paṭhamataraṃ mama pañhaṃ pucchitumaṃ na

1. Pakkosāpetvā (Syā)

2. Piṅgiyamāṇavassa (Ka)

3. Aññattha (Ka)

4. Sāpi parisā (Sī)

5. Pucchantāva gatā (Sī)

yuttan”ti tassa lajjāyanto paṭhamataram pañham apucchitvā tena pucchite dutiyo hutvā Satthāram pañham pucchi. Satthā “mānatthaddho Mogharājamāṇavo,¹ na tāvassa ñāṇam paripākaṃ gacchati, assa mānam nivāritum¹ vaṭṭati”ti cintetvā āha “tiṭṭha tvaṃ Mogharāja, aññe tāva pañhe pucchantū”ti. So Satthu santikā apasādam² labhitvā cintesi “ahaṃ ettakaṃ kālam mayā paṇḍitataro nāma natthīti vicarāmi, Buddhā ca nāma ajānitvā na kathenti. Satthārā mama pucchāya doso diṭṭho bhavissati”ti tuṇhī ahosi. So aṭṭhahi janehi paṭipāṭiyā pañhe pucchite adhivāsetum asakkonto navamo hutvā puna utthāsi. Punapi naṃ Satthā apasādesi.

So punapi tuṇhī hutvā “saṃghanavako dāni bhavitum na sakkhissāmi”ti pañcadasamo hutvā pañham pucchi. Atha Satthā ñāṇassa paripākabhāvam³ ñātvā pañham kathesi. So desanāpariyosāne attano parivārena jaṭilasahassena saddhim arahattaṃ pāpuṇi. Imināva niyāmena sesānipi pannarasa jaṭilasahassāni arahattaṃ pāpuṇimsu. Sabbepi iddhimayapattacīvaradharā ehibhikkhūva ahesum. Sesajanā pana na kathiyanti. Ayaṃ Mogharājatthero tato paṭṭhāya tīhi lūkhehi samannāgataṃ cīvaram dhāreti. Evaṃ Pārāyane⁴ vatthu samuṭṭhitaṃ. Satthā pana aparabhāge Jetavane nisinno there paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento Mogharājattheraṃ imasmiṃ sāsane lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapento “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ lūkhacīvaradharānaṃ yadidaṃ Mogharājā”ti āha.

Catutthavaggavaṇṇanā.

Ekacattālīsasuttamattāya therapāṭiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

1-1. Yāvassa ñāṇam paripākaṃ gacchati, athassa mānam nīharitum (Sī), na ca tāvassa ñāṇam paripākaṃ gacchati, assa mānampi nīharitum (Syā)

2. Apasādanam (Sī)

3. Paripākaṃ gatabhāvam (Sī)

4. Khu 1. 429 piṭṭhe.

14. Etadaggavagga 5. Pañcamavagga

Mahāpajāpatigotamītherīvatthu

235. Theripāḷiyā paṭhame yadidaṃ Mahāpajāpatigotamī Mahāpajāpatigotamī therī rattaññūnaṃ aggāti dasseti.

Tassā pañhakamme pana ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe paṭisandhim gaṇhitvā aparena samayena Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ rattaññūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhitvā tato cutā devaloke nibbattitvā puna ekasmiṃ Buddhantare devalokato cavitvā Bārāṇasiyaṃ pañcannaṃ dāsisatānaṃ jeṭṭhakadāsī hutvā nibbatti. Atha vassūpanāyikasamaye pañca Paccekabuddhā¹ Nandamūlakapabbhārato Isipatane otaritvā nagare piṇḍāya caritvā Isipataneva gantvā “vassūpanāyikakuṭiyā atthāya hatthakammaṃ yācissāmā”ti cintesuṃ. Kasmā? Vassaṃ upagacchantena hi nālakapaṭipadaṃ paṭipannenāpi pañcannaṃ chadanānaṃ aññatarena chadanena channe sadvārabaddhe senāsane upagantabbaṃ. Vuttañhetam “na bhikkhave asenāsanikena vassaṃ upagantabbaṃ, yo upagaccheyya, āpatti dukkaṭassā ti². Tasmā vassakāle upakaṭṭhe sace senāsanam labhati, iccetaṃ kusalam. No ce labhati, hatthakammaṃ pariyesitvāpi kātabbaṃ. Hatthakammaṃ alabhantena sāmampi kātabbaṃ, na tveva asenāsanikena vassaṃ upagantabbaṃ. Ayamanudhammatā. Tasmā te Paccekabuddhā “hatthakammaṃ yācissāmā”ti cīvaraṃ pārupitvā sāyanhasamaye nagaraṃ pavisitvā seṭṭhissa gharadvāre aṭṭhaṃsu. Jeṭṭhakadāsī kuṭam gahetvā udakatittham gacchantī Paccekabuddhe nagaraṃ pavisante addasa. Seṭṭhi tesam āgatakāraṇam sutvā “amhākaṃ okāso natthi, gacchantū”ti āha.

Atha te nagarā nikkhante jeṭṭhakadāsī kuṭam gahetvā pavisantī disvā kuṭam otāretvā vanditvā onamitvā mukham ukkhipitvā³ “ayyā nagaraṃ pavitṭhamattāva nikkhantā, kim nu kho”ti pucchi. Vassūpanāyikakuṭiyā hatthakammaṃ yācituṃ āgatamhāti. Laddham bhanteti. Na laddham upāsiketi.

1. Pañcasatapaccekabuddhā (Syā)

2. Vi 3. 212 piṭṭhe.

3. Pidhāya (Sī)

Kiṃ panesā kuṭi issareheva kātabbā, udāhu duggatehipi sakkā kātunti. Yena kenaci sakkā kātunti. Sādhu bhante mayaṃ karissāma, sve mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathāti nimantetvā puna¹ kuṭaṃ gahetvā āgamanatitthamagge² ṭhatvā āgatāgatā avasesadāsiyo “ettheva hothā”ti vatvā sabbāsaṃ āgatakāle āha “ammā kiṃ niccameva parassa dāsikammaṃ karissatha, udāhu dāsibhāvato muccitum icchathā”ti. Ajeva muccitum icchāma ayyeti. Yadi evaṃ, mayā Paccekabuddhā hatthakammaṃ alabhantā svātanāya nimantitā, tumhākaṃ sāmikehi ekadivasaṃ hatthakammaṃ dāpethāti. Tā “sādhu”ti sampaṭicchitvā sāyaṃ aṭavito āgatakāle sāmikānaṃ ārocesum. Te “sādhu”ti jeṭṭhakadāsassa gehadvāre sannipatiṃsu.

Atha ne jeṭṭhakadāsī “sve tātā Paccekabuddhānaṃ hatthakammaṃ dethā”ti ānisaṃsaṃ ācikkhitvā yepi na kātukāmā, te gāḷhena ovādena tajjetvā sabbepi sampaṭicchāpesi. Sā punadivase Paccekabuddhānaṃ bhattaṃ datvā sabbesaṃ dāsaputtānaṃ saññaṃ adāsi. Te tāvadeva araṇṇaṃ pavisitvā dabbasambhāre samodhānetvā satam satam hutvā ekekaṃ kuṭim caṅkamanādiparivāraṃ katvā mañcapīṭhapānīyaparibhojanīyādīni ṭhapetvā Paccekabuddhānaṃ temāsaṃ tattheva vasanattāya paṭiññaṃ kāretvā vārabhikkhaṃ paṭṭhapesum³. Yā attano vāradivase na sakkoti, tassā jeṭṭhakadāsī sakagehato nīharitvā deti. Evaṃ temāsaṃ paṭijaggitvā jeṭṭhakadāsī ekekaṃ dāsim ekekaṃ sātakaṃ sajjāpesi, pañca thūlasātakasatāni ahesum. Tāni parivattāpetvā pañcannaṃ Paccekabuddhānaṃ ticīvarāni katvā adāsi. Paccekabuddhā tāsāṃ passantīnaṃyeva ākāseṇa Gandhamādanapabbataṃ agamaṃsu.

Tāpi sabbā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbattiṃsu. Tāsu jeṭṭhikā tato cavitvā Bārāṇasiyā avidūre Pesakāragāme pesakārajeṭṭhakassa gehe nibbatti. Athekadivasaṃ Padumavatiyā puttā pañcasatā Paccekabuddhā Bārāṇasiraṇṇā nimantitā rājadvāraṃ āgantvā kañci olokontampi adisvā nivattitvā nagaradvārena nikkhamitvā taṃ

1. Udakaṃ netvā puna (Sī)

2. Āgamma tittamagge (Sī)

3. Vāraṃ bhikkhaṃ upaṭṭhapesum (Syā), vāreṇa bhikkhaṃ upaṭṭhapesum (Ka)

Pesakāragāmaṃ agamaṃsu. Sā itthī Paccekabuddhe disvā sampiyāyamānā sabbe vanditvā bhikkhaṃ adāsi. Te bhattakiccaṃ katvā Gandhamādanameva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī amhākaṃ Satthu nibbattito puretameva Devadahanagare Mahāsuppabuddhassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, Gotamītissā nāmaṃ akaṃsu. Mahāmāyāya kaniṭṭhabhaginī hoti. Mantajjhāyakā brāhmaṇā lakkhaṇāni pariggaṇhantā¹ “imāsaṃ dvinnampi kucchiyaṃ vasitadārakā cakkavattino bhavissantī”ti byākarīṃsu. Suddhodanamahārājā vayappattakāle tā dvepi maṅgalaṃ katvā attano gharaṃ ānesi. Aparabhāge amhākaṃ bodhisatto Tusitapurā cavitvā Mahāmāyāya deviyā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Mahāmāyā tassa jātadivasato sattame divase kālaṃ katvā Tusitapure nibbatti. Suddhodanamahārājā mahāsattassa mātucchaṃ Mahāpajāpatigotamīṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Tasmīṃ kāle Nandakumāro jāto. Ayaṃ Mahāpajāpati Nandakumāraṃ dhātīnaṃ datvā sayāṃ bodhisattaṃ parihari.

Aparena samayena bodhisatto mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhamitvā sabbaññutaṃ patvā lokānuggahaṃ karonto anukkamena Kapilavatthum patvā nagaraṃ piṇḍāya pāvisi. Athassa pitā Suddhodanamahārājā antaravīthiyaṃyeva dhammakathaṃ sutvā sotāpanno ahosi, atha dutiyadivase Nando pabbaji, sattame divase Rāhulo. Satthā aparena samayena Vesālīṃ upanissāya Kūṭāgārasālāyaṃ viharati. Tasmīṃ samaye Suddhodanamahārājā setacchattassa heṭṭhā arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyi. Tadā Mahāpajāpatigotamī pabbajjāya cittaṃ uppādesi. Tato Rohiṇīnadītīre Kalahavivādasuttapariyosāne² nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ kumārasatānaṃ pādapariṇāyikā sabbāva ekacittā hutvā “Mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā sabbāva Satthu santike pabbajissāmā”ti Mahāpajāpatiṃ jeṭṭhikaṃ katvā Satthu santikaṃ gantvā pabbajitukāma ahesuṃ. Ayaṃca Mahāpajāpati paṭhamameva ekavāraṃ Satthāraṃ pabbajjaṃ yācamānā nālattha, tasmā kappakaṃ pakkosāpetvā kese chindāpetvā kāsāyāni acchādetvā sabbā tā sākiyāniyo ādāya

1. Paṭiggaṇhantā (Sī)

2. Khu 1. 413 piṭṭhe Suttanipāte.

Vesālim gantvā Ānandattherena Dasabalaṃ yācāpetvā¹ aṭṭhahi garudhammehi pabbajjañca upasampadañca alattha. Itarā pana sabbāpi ekatova upasampannā ahesuṃ. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panetaṃ vatthu Pāliyaṃ² āgatameva.

Evam upasampannā pana Mahāpajāpati Satthāraṃ upasaṅkamtivā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, athassā Satthā dhammaṃ desesi. Sā Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā arahattaṃ pāpuṇi. Sesā pañcasatā bhikkhuniyo Nandakovādasuttapariyosāne³ arahattaṃ pāpuṇimsu. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinno bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento Mahāpajāpatiṃ rattaññūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Khemātherīvatthu

236. Dutiye **Khemā**ti evaṃnāmikā bhikkhunī. Ito paṭṭhāya ca panassā pañhakamme ayamanupubbikathāti avatvā sabbattha abhinīhāraṃ ādim katvā vattabbameva vakkhāma.

Atīte kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ ayaṃ parapariyāpannā hutvā nibbatti. Athekadivasāṃ tassa Bhagavato aggasāvikaṃ Sujātatheriṃ nāma piṇḍāya carantaṃ disvā tayo modake datvā taṃdivasameva attano kese vissajjetvā theriyā dānaṃ datvā “anāgate Buddhuppāde tumhe viya mahāpaññā bhaveyyan”ti patthanāṃ katvā yāvajīvaṃ kusalakammesu appamattā hutvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsarantī⁴ Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni geheyeva komāribrahmacariyaṃ caritvā tāhi bhaginīhi saddhiṃ Dasabalassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsarantī imasmīṃ Buddhuppāde Maddaraṭṭhe Sāgalanagare rājakule paṭisandhiṃ gaṇhi, Khemātissā nāmaṃ akāmsu. Tassā sarīraṇṇo suvaṇṇarasapiñjaro viya ahosi. Sā vayappattā Bimbisārarañño gehaṃ agamāsī.

1. Yācētva (Sī) 2. Vi 4. 442 piṭṭhe. 3. Ma 3. 314 piṭṭhe. 4. Saṃsaritvā (Sī)

Sā Tathāgate Rājagahaṃ upanissāya Veḷuvane viharante “Satthā kira rūpe dosaṃ dasseti”ti rūpamadammattā hutvā “mayhampi rūpe dosaṃ dasseyyā”ti bhayena Dasabalaṃ dassanāya na gacchati. Rājā cintesi “ahaṃ Satthu aggupaṭṭhāko, mādisassa ca nāma ariyasāvakaṃ aggamahesi Dasabalaṃ dassanāya na gacchati, na me etaṃ rucati”ti. So kavīhi Veḷuvanuyyānassa vaṇṇaṃ¹ bandhāpetvā “Khemāya deviyā savanūpacāre gāyathā”ti āha. Sā uyyānassa vaṇṇaṃ sutvā gantukāma hutvā rājānaṃ paṭipucchi. Rājā “uyyānaṃ gaccha, Satthāraṃ pana adivā āgantum na labhissasi”ti āha. Sā rañño paṭivacanaṃ adatvā maggaṃ paṭipajji. Rājā tāya saddhiṃ gacchante purise āha “sace devī uyyānato nivattamānā Dasabalaṃ passati, iccetaṃ kusalaṃ. Sace na passati, rājāṇāya naṃ dassethā”ti. Atha kho sā devī divasabhāgaṃ uyyāne caritvā nivattanti Dasabalaṃ adivāva gantum āraddhā. Atha naṃ rājapurisā attano aruciyāva devīṃ Satthu santikaṃ nayiṃsu.

Satthā taṃ āgacchantiṃ disvā iddhiyā ekaṃ devaccharaṃ nimminivā tālavaṇṇaṃ gahetvā bijamānaṃ viya akāsi. Khemā devī taṃ disvā cintesi “mānamhi naṭṭhā², evarūpā nāma devaccharappaṭibhāgā itthiyo Dasabalassa avidūre tiṭṭhanti, ahaṃ etāsaṃ paricārikāpi nappahomi, mānamadaṃ hi nissāya pāpacittassa vasena naṭṭhā”ti taṃ nimittaṃ gahetvā tameva itthiṃ olokayamānā aṭṭhāsi. Athassā passantiyāva Tathāgatassa adhiṭṭhānabalena sā itthi paṭhamavayaṃ atikkamma majjhimavaye ṭhitā viya majjhimavayaṃ atikkamma pacchimavaye ṭhitā viya ca valittacā palitakesā khaṇḍaviraḷadantā³ ahosi. Tato tassā passantiyāva saddhiṃ tālavaṇṇena parivattitvā paripati. Tato Khemā pubbahetusampannattā tasmiṃ ārammaṇe āpāthagate evaṃ cintesi “evaṃvidhampi nāma sarīraṃ evarūpaṃ vipattiṃ pāpuṇāti, mayhampi sarīraṃ evaṃgatikameva bhavissati”ti. Athassā evaṃ cintitakkhaṇe Satthā imaṃ Dhammapade gāthamāha—

1. Vaṇṇe (Sī)

2. Manāṃ vatamhi naṭṭhā (Sī), ahañcamhi naṭṭhā (Syā)

3. Khaṇḍasithiladantā (Sī), khaṇḍitapatitadantā (Syā)

“Ye rāgarattā nupatanti sotaṃ,
 Sayamkataṃ makkaṭakova jālaṃ.
 Etampi chetvāna vajanti dhīrā,
 Anapekkhino sabbadukkhaṃ¹ pahāyā”ti².

Sā gāthāpariyosāne ʘhitapade ʘhitāyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Agāramajjhe vasantena³ nāma arahattaṃ pattena taṃdivasameva parinibbāyitabbaṃ vā pabbajitabbaṃ vā hoti, sā pana attano āyusaṅkhārānaṃ pavattanabhāvaṃ⁴ ñatvā “attano pabbajjaṃ anujānāpessāmi”ti Satthāraṃ vanditvā rājanivesanaṃ gantvā rājānaṃ anabhivādetvāva aṭṭhāsi. Rājā iṅgiteneva⁵ aññāsi “ariyadhammaṃ⁶ pattā bhavissati”ti. Atha naṃ āha “devi gatā nu kho Satthudassanāyā”ti. Mahārāja tumhehi diṭṭhadassanaṃ parittaṃ, ahaṃ pana Dasabalaṃ sudiṭṭhamakāsiṃ, pabbajjaṃ me anujānāthāti. Rājā “sādhu devī”ti sampaṭicchitvā suvaṇṇasivikāya bhikkhuni-upassayaṃ upanetvā pabbājesi, athassā “Khemātherī nāma gihibhāve ʘhatvā arahattaṃ pattā”ti mahāpaññabhāvo pākaṭo ahosi. Idamettha vatthu. Atha Satthā aparabhāge Jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ʘhānantare ʘhapento Khemātheriṃ mahāpaññānaṃ aggaṭṭhāne ʘhapesīti.

Uppalavaṇṇātherīvatthu

237. Tatiye **Uppalavaṇṇā**ti nīluppalagabbhasadiseneva vaṇṇena samannāgatattā evamladdhanāmā therī. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge mahājanena saddhiṃ Satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ iddhiṃantīnaṃ aggaṭṭhāne ʘhapentaṃ disvā sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā taṃ ʘhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī Kassapabuddhakāle Bārāṇasīnagare Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati

1. Kāmasukhaṃ (Sī, Syā, Ka)

3. Agāramajjhavasantena (Sī)

5. Iṅgitasaññāpēna (Syā), ekadesaññāpēna (Ka)

2. Khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade.

4. Pavattanakabhāvaṃ (Sī)

6. Ariyadhammaṃ arahattaṃ (Sī)

vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṃghassa pariveṇaṃ katvā devaloke nibbattā.

Tato cavitvā puna manussalokaṃ āgacchantī ekasmiṃ gāme sahatthā kammaṃ katvā jīvanakaṭṭhāne nibbattā. Sā ekadivasam khettakuṭim gacchantī antarāmagge ekasmiṃ sare pātova pupphitaṃ padumapupphaṃ disvā taṃ saraṃ oruyha tañceva pupphaṃ lājapakkhipanattāya paduminiyā pattañca gahetvā kedāre sālisīsāni chinditvā kuṭikāya nisinnā lāje bhajjitvā pañca lājasatāni gaṇesi. Tasmim khaṇe Gandhamādanapabbate nirodhasamāpattito vuṭṭhito eko Paccekabuddho āgantvā tassā avidūre aṭṭhāsi. Sā Paccekabuddhaṃ disvā lājehi saddhiṃ padumapupphaṃ gahetvā kuṭito oruyha lāje Paccekabuddhassa patte pakkhipitvā padumapupphena pattam pidhāya adāsi. Athassā Paccekabuddhe thokaṃ gate etadahosi “pabbajitā nāma pupphena anattikā, ahaṃ pupphaṃ gahetvā piḷandhissāmī”ti gantvā Paccekabuddhassa hatthato pupphaṃ gahetvā puna cintesi “sace ayyo pupphena anattiko abhavissa, pattamatthake ṭhapetuṃ na adassa, addhā ayyassa attho bhavissatī”ti puna gantvā pattamatthake ṭhapetvā Paccekabuddhaṃ khamāpetvā “bhante imesaṃ me lājānaṃ nissandena lājagaṇanāya puttā assu, padumapupphassa nissandena nibbattanibbattaṭṭhāne me pade pade padumapupphaṃ uṭṭhahatū”ti patthanam akāsi. Paccekabuddho tassā passantiyāva ākāseṇa Gandhamādanapabbatam gantvā taṃ padumam Nandamūlakapabbhāre Paccekabuddhānaṃ akkamanasopānasamīpe pādapuñchanam katvā ṭhapesi.

Sāpi tassa kammaṃ nissandena devaloke paṭisandhiṃ gaṇhi, nibbattakālato paṭṭhāya cassā pade pade mahāpadumapupphaṃ uṭṭhāsi. Sā tato cavitvā pabbatapāde ekasmiṃ padumassare padumagabbhe nibbatti. Taṃ nissāya eko tāpaso vasati, so pātova mukhadhovanattāya saraṃ gantvā taṃ pupphaṃ disvā cintesi “idaṃ pupphaṃ sesehi mahantataram, sesāni ca pupphitāni, idaṃ makuḷitameva, bhavitabbamettha kāraṇenā”ti udakaṃ otarivā taṃ pupphaṃ gaṇhi. Taṃ tena gahitamattameva pupphitam. Tāpaso antopadumagabbhe nipannadārikaṃ addasa. Diṭṭhakālato paṭṭhāya ca dhītusineham labhitvā padumeneva saddhiṃ paṇṇasālam netvā mañcake nipajjāpesi.

Athassā¹ puññānubhāvena aṅguṭṭhake khīraṃ nibbatti. So tasmim̐ pupphe milāte aññaṃ navapupphaṃ āharitvā taṃ nipajjāpesi. Athassā ādhāvanavidhāvanena² kīlitum̐ samatthakālato paṭṭhāya padavāre padavāre padumapupphaṃ uṭṭhāsi, kuṅkumarāsissa viyassā sarīravaṇṇo ahoṣi. Sā appattā devavaṇṇaṃ, atikkantā mānusaṇṇaṃ ahoṣi. Sā pitari phalāphalattāya gate paṇṇasālāyaṃ ohīyati.

Athekadivasam̐ tassā vayappattakāle pitari phalāphalattāya gate eko vanacarako taṃ disvā cintesi “manussānaṃ nāma evaṃvidhaṃ rūpaṃ natthi, vīmaṃsissāmi nan”ti tāpasassa āgamaṇaṃ udikkhanto nisīdi. Sā pitari āgacchante paṭipathaṃ gantvā tassa hatthato kājakamaṇḍalum̐ aggahesi, āgantvā nisinnassa cassa attanā karaṇavattaṃ dassesī. Tadā so vanacarako manussabhāvaṃ ñatvā tāpasam̐ abhivādetvā nisīdi. Tāpaso taṃ vanacarakaṃ vanamūlaphalāphalehi ca pānīyena ca nimantetvā “bho purisa imasmim̐yeva ṭhāne vasissasi, udāhu gamissasi”ti pucchi. Gamissāmi bhante, idha kiṃ karissāmīti. Idam̐ tayā diṭṭhakāraṇaṃ etto gantvā akathetuṃ sakkhissasīti. Sace ayyo na icchatī, kiṃ kāraṇā kathessāmīti tāpasam̐ vanditvā puna āgamanakāle maggasañjānanatthaṃ sākhasaññaṃ rukkhasaññaṃ karonto pakkāmi.

So Bārāṇasim̐ gantvā rājānaṃ addasa, rājā “kasmā āgatosī”ti pucchi. “Ahaṃ deva tumhākaṃ vanacarako pabbatapāde acchariyaṃ itthiratanam̐ disvā āgatomhī”ti sabbaṃ pavattim̐ kathesi. So tassa vacanaṃ sutvā vegena pabbatapādaṃ gantvā avidūre ṭhāne khandhāvāraṃ nivesetvā vanacarakena ceva aññehi³ ca purisehi saddhim̐ tāpasassa bhattakiccaṃ katvā nisinnavelāya tattha gantvā abhivādetvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Rājā tāpasassa pabbajitaparikkhārabhaṇḍaṃ pādāmūle ṭhapetvā “bhante imasmim̐ ṭhāne kiṃ karoma, gacchāma”ti āha. Gaccha mahārājāti. Āma gacchāmi bhante, ayyassa pana samīpe visabhāgaparisā atthīti assumha, asāruppā esā⁴ pabbajitānaṃ, mayā saddhim̐ gacchatu bhanteti. Manussānaṃ cittaṃ nāma duttosayaṃ, kathaṃ⁵ bahūnaṃ majjhe

1. Atha tassā (Sī)

2. Ādhāvanaparidhāvanena (Ka)

3. Appehi (Sī)

4. Papañco eso (Sī), papañcā esā (Syā)

5. Nāma cittaṃ duṭṭhaṃ, ayaṃ kathaṃ (Ka)

vasissatīti. Amhākaṃ rucitakālato paṭṭhāya sesānaṃ jeṭṭhakaṭṭhāne ṭhapetvā paṭijaggissāmi¹ bhanteti.

So rañño kathaṃ sutvā daharakāle gahitanāmaseneva “amma Padumavatī”ti dhītarāṃ pakkosi, sā ekavacaneneva paṇṇasālato nikkhamitvā pitaraṃ abhivādetvā aṭṭhāsi. Atha naṃ pitā āha “tvaṃ amma vayappattā, imasmiṃ ṭhāne raññā diṭṭhakālato paṭṭhāya vasituṃ ayuttā², raññā saddhiṃ gaccha ammā”ti. Sā “sādhu tātā”ti pitu vacanaṃ sampaṭicchitvā abhivādetvā parodamānā aṭṭhāsi³. Rājā “imissā pitu cittaṃ gaṇhāmi”ti tasmiṃyeva ṭhāne kahāpaṇarāsīmhi ṭhapetvā abhisekaṃ akāsi. Atha naṃ gahetvā attano nagaraṃ ānetvā⁴ āgatakālato paṭṭhāya sesa-itthiyo anoloketvā tāya saddhiṃyeva ramati. Tā itthiyo issāpakatā taṃ rañño antare paribhinditukāmā evamāhaṃsu “nāyaṃ mahārāja manussajātikā, kahaṃ nāma tumhehi manussānaṃ vicaraṇaṭṭhāne padumāni uṭṭhahantāni diṭṭhapubbāni, addhā ayaṃ yakkhinī, nīharatha naṃ mahārājā”ti. Rājā tāsāṃ kathaṃ sutvā tuṅhī ahosi.

Athassa aparena samayena paccanto kupito. So “garugabbhā⁵ Padumavatī”ti taṃ nagare ṭhapetvā paccantaṃ agamāsi. Atha tā itthiyo tassā upaṭṭhāyikāya lañjaṃ datvā “imissā dāraṃ jātamattameva apantvā ekaṃ dārugaṭṭhikaṃ lohiteṇa makkhetvā santike ṭhapehī”ti āhaṃsu. Padumavatiyāpi nacirasseva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Mahāpadumakumāro ekakova kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, avasesā ekūnapañcasatā dārakā Mahāpadumakumārassa mātukucchito nikkhamitvā nipannaṃkāle saṃsedajā hutvā nibbattiṃsu. Athassa “na tāvāyaṃ satim paṭilabhatī”ti ñatvā upaṭṭhāyikā ekaṃ dārugaṭṭhikaṃ lohiteṇa makkhetvā samīpe ṭhapetvā tāsāṃ itthīnaṃ saññaṃ adāsi. Tā pañcasatāpi itthiyo ekekā ekekaṃ dārakaṃ gahetvā cundakāraṇānaṃ santikaṃ⁶ pesetvā karaṇḍake

1. Paṭijaggitūṃ sakkhissāma (Sī)

2. Aphāsukaṃ (Sī), aphāsukā (Syā)

3. Rodamānā gacchati (Syā, Ka) 4. Gantvā (Ka) 5. Garubhārā (Sī)

6. Cundānaṃ santikaṃ (Sī), cundakāraṇānaṃ santike (Syā), cundakārasantikaṃ (Ka)

āharāpetvā attanā attanā gahitadārake tattha nipajjāpetvā bahi lañchanam katvā ṭhapayimsu.

Padumavatīpi kho saññaṃ labhitvā taṃ upaṭṭhāyikaṃ “kiṃ vijātamhi amma”ti pucchi. Sā taṃ santajjetvā “kuto tvaṃ dārakaṃ labhissasi”ti vatvā “ayaṃ te kucchito nikkhantadārako”ti lohitaṃ akkhitam dāruḅhaṭikaṃ purato ṭhapesi. Sā taṃ disvā domanassappattā “sīghaṃ naṃ phāletvā apanehi, sace koci passeyya, lajjitabbaṃ bhavēyyā”ti āha. Sā tassā kathaṃ sutvā atthakāma viya dāruḅhaṭikaṃ phāletvā uddhane pakkhipi.

Rājāpi paccantato āgantvā nakkhattaṃ paṭimānento bahinagare khandhāvāraṃ bandhitvā¹ nisīdi. Atha tā pañcasatā itthiyo rañño paccuggamaṃ āgantvā āhaṃsu “tvaṃ mahārāja na amhākaṃ saddahasi, amhehi vuttaṃ akāraṇaṃ viya hoti. Tvaṃ mahesiyā upaṭṭhāyikaṃ pakkosāpetvā paṭipuccha, dāruḅhaṭikaṃ te devī vijātā”ti. Rājā taṃ kāraṇaṃ na upaparikkhitvā “amanussajātikā bhavissati”ti taṃ gehato nikkadḍhi. Tassā rājagehato saha nikkhamaṇeva padumapupphāni antarādhāyimsu, sarīracchavīpi vivaṇṇā ahoṣi. Sā ekikāva antaravīthiyā pāyāsi. Atha naṃ ekā vayappattā mahallikā itthi disvā dhītusinehaṃ uppādetvā “kahaṃ gacchasi amma”ti āha. Āgantukamhi, vasaṇṭṭhānaṃ oloketi vicarāmīti. Idhāgaccha ammaṃti vasaṇṭṭhānaṃ datvā bhojanaṃ paṭiyādesi.

Tassā imināva niyāmena tattha vasamānāya tā pañcasatā itthiyo ekacittā hutvā rājānaṃ āhaṃsu “mahārāja tumhesu yuddhaṃ² gatesu amhehi Gaṅgādevatāya ‘amhākaṃ deve vijitasāṅgāme āgate balikammaṃ katvā udakakīḷaṃ karissāma’ti patthitaṃ atthi, etamattaṃ deva jānāpema”ti. Rājā tāsāṃ vacanena tuṭṭho Gaṅgāyaṃ udakakīḷaṃ kātuṃ agamāsi. Tāpi attanā attanā gahitaṃ karaṇḍakaṃ paṭicchannaṃ katvā ādāya naḍim gantvā tesāṃ karaṇḍakānaṃ paṭicchādanattaṃ pārupitvā pārupitvā udake patitvā karaṇḍake vissajjesuṃ. Tepi kho karaṇḍakā sabbe saha gantvā heṭṭhāsote pasāritajālamhi laggimsu. Tato udakakīḷaṃ kīḷitvā

1. Māpetvā (Sī)

2. Khandhāvāraṃ (Sī, Syā)

rañño uttiṇṇakāle jālaṃ ukkhipantā te karaṇḍake disvā rañño santikaṃ ānayaṃsu. Rājā karaṇḍake disvā¹ “kiṃ tātā karaṇḍakesū”ti āha. Na jānāma devāti. so te karaṇḍake vivarāpetvā oloketo paṭhamāṃ Mahāpadumakumārassa karaṇḍakaṃ vivarāpesi. Tesāṃ pana sabbesampi karaṇḍakesu nipajjāpitadivaseyeva puññiddhiyā aṅguṭṭhato² khīraṃ nibbatti. Sakko devarājā tassa rañño nikkankhabhāvattamaṃ antokaraṇḍake akkharāni likhāpesi “ime kumārā Padumavatiyā kucchimhi nibbattā Bārāṇasirañño puttā, atha ne Padumavatiyā sapattiyo pañcasatā itthiyo karaṇḍakesu pakkhipitvā udake khipiṃsu, rājā imaṃ kāraṇaṃ jānātū”ti. Karaṇḍake vivaritamatte rājā akkharāni vācetvā dārake disvā Mahāpadumakumāraṃ ukkhipitvā “vegena rathe yojetha, asse kappetha, ahaṃ ajja antonagaraṃ pavisitvā ekaccānaṃ mātugāmānaṃ piyaṃ karissāmi”ti pāsādaṃ āruya hatthigīvāya sahasasabhaṇḍikaṃ ṭhapetvā bheriṃ carāpesi “yo Padumavatiṃ passati, so imaṃ sahasaṃ gaṇhatū”ti.

Taṃ kathaṃ sutvā Padumavatiṃ mātuyā saññaṃ adāsi “hatthigīvato sahasaṃ gaṇha amma”ti. Ahaṃ evarūpaṃ gaṇhituṃ na visahāmi. Sā dutiyampi tatiyampi vutte “kiṃ vatvā gaṇhāmi amma”ti āha. “Mama dhītā Padumavatiṃ devīṃ passati”ti vatvā gaṇhāhīti. Sā “yaṃ vā taṃ vā hotū”ti gantvā sahasasakaṇṭhakaṃ gaṇhi. Atha naṃ manussā pucchīṃsu “Padumavatiṃ devīṃ passasi amma”ti. “Ahaṃ na passāmi, dhītā kira me passati”ti āha. Te “kahaṃ pana sā amma”ti vatvā tāya saddhiṃ gantvā Padumavatiṃ sañjānitvā pādesu nipatiṃsu. Tasmīṃ kāle sā “Padumavatiṃ devī ayan”ti ñatvā “bhāriyaṃ vata itthiyā kammaṃ kataṃ, yā evaṃvidhassa rañño mahesī samānā evarūpe ṭhāne nirārakkhā vasi”ti āha. Tepi rājapurisā Padumavatiyā nivesanaṃ setasāñhi parikkhipāpetvā dvāre ārakkhaṃ ṭhapetvā rañño ārocesuṃ. Rājā suvaṇṇasivikaṃ pesesi. Sā “ahaṃ evaṃ na gamissāmi, mama vasanaṭṭhānato paṭṭhāya yāva rājagehaṃ etthantare varapotthakacittattharaṇe attharāpetvā upari suvaṇṇatāraṇavacittāṃ celavitānaṃ bandhāpetvā

1. Oloketvā (Sī)

2. Aṅguṭṭhake (Sī), aṅguṭṭhakesu (Syā)

pasādhanatthāya sabbālaṅkāresu pahitesu padasāva gamissāmi, evaṃ me nāgarā sampattiṃ passissantī”ti āha. Rājā “Padumavatiyā yathāruciṃ karoṭhā”ti āha. Tato Padumavatī sabbapasādhanam pasādhetvā “rājageham gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji. Athassā akkanta-akkantaṭṭhāne varapotthakacittattharaṇāni bhinditvā padumapupphāni uṭṭhahimsu. Sā mahājanassa attano sampattiṃ dassetvā rājanivesanam āruyha sabbe cittattharaṇe tassā mahallikāya posāvanikamūlam katvā dāpesi.

Rājāpi kho tā pañcasatā itthiyo pakkosāpetvā “imāyo te devi dāsiyo katvā demī”ti āha. Sādhu mahārāja, etāsam mayham dinnabhāvam sakalanagare jānāpehīti. Rājā nagare bherim carāpesi “Padumavatiyā dubbhikā¹ pañcasatā itthiyo etissā eva dāsiyo katvā dinnā”ti. Sā “tāsam sakalanāgarena² dāsibhāvo sallakkhito”ti ñatvā “aham mama dāsiyo bhujissā kātuṃ labhāmi devā”ti rājānam pucchi. Tava icchā devīti. Evaṃ sante tameva bhericārikam³ pakkosāpetvā “Padumavatevīyā attano dāsiyo katvā dinnā pañcasatā itthiyo sabbāva bhujissā katāti puna bherim carāpethā”ti āha. Sā tāsam bhujissabhāve kate ekūnāni pañcasataputtāni tāsamyeva hatthe posanattāya datvā sayam Mahāpadumakumāramyeva gaṇhi.

Atha aparabhāge tesam kumārānam kīlanavaye sampatte rājā uyyāne nānāvidham kīlanatṭhānam kāresi. Te attano soḷasavassuddesikakāle sabbeva ekato hutvā uyyāne padumasañchannāya maṅalapokkharāṇiyā kīlantā navapadumāni pupphitāni purāṇapadumāni ca vaṇṭato patantāni disvā “imassa tāva anupādinna-kassa evarūpā jarā pāpuṇāti, kimaṅgam pana amhākam sarīrassa. Idampi hi evaṃgatikameva bhavissatī”ti ārammaṇam gahetvā sabbeva paccekabodhiññānam nibbattetvā uṭṭhāyuttāya padumakaṇṇikāsu pallaṅkena nisīdimsu.

Atha tehi saddhim āgatā rājapurisā bahugataṃ divasaṃ ñatvā “ayyaputtā tumhākam velam jānāthā”ti āhamsu. Te tuṅhī ahesum.

1. Dūbhikā (Sī)

2. Sakalanagare (Ka)

3. Bherivādakam (Sī)

Te purisā gantvā rañño ārocesuṃ “kumārā deva padumakaṇṇikāsu nisinnā, amhesu kathentesupi vacībhedaṃ na karontī”ti. Yathāruciyā tesāṃ nisīdituṃ dethāti. Te sabbarattim gahitārakkhā padumakaṇṇikāsu nisinnaniyāmeneva aruṇaṃ uṭṭhāpesuṃ. Purisā punadivase upasaṅkamtivā “devā velam jānāthā”ti āhaṃsu. Na mayaṃ devā, Paccekabuddhā nāma mayanti. Ayyā tumhe bhāriyaṃ kathaṃ kathetha, Paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti, dvaṅgulakesamassudharā kāye paṭimukka-aṭṭhaparikkhārā hontīti. Te dakkhiṇahatthena sīsaṃ parāmasiṃsu, tāvadevagihilingaṃ antaradhāyi, aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkāva ahesuṃ. Tato passantasseva mahājanassa ākāseṇa Nandamūlakapabbhāraṃ agamaṃsu.

Sāpi kho Padumavatī devī “ahaṃ bahuputtā hutvā niputtā jātā”ti hadayasokaṃ¹ patvā teneva sokena² kālaṃ katvā Rājagahanagaradvāragāmake sahatthena kammaṃ katvā jīvanakaṭṭhāne nibbatti. Aparabhāge kulagharaṃ gantvā ekadivasaṃ sāmikassa khettaṃ yāguṃ haramānā tesāṃ attano puttānaṃ antare aṭṭha Paccekabuddhe bhikkhācāraṇelāya ākāseṇa gacchante disvā sīghaṃ sīghaṃ gantvā sāmikassa ārocesi “passa ayya Paccekabuddhe, ete nimantetvā bhojessāmā”ti. So āha “samaṇasakuṇā nāmete aññatthāpi³ evaṃ caranti, na ete Paccekabuddhā”ti. Te tesāṃ kathentānaṃyeva avidūre ṭhāne otarīsu. Sā itthī taṃdivasaṃ attano bhattakhajjabhojanaṃ⁴ tesāṃ datvā “svepi aṭṭha janā mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Sādhu upāsike, tava sakkāro ettakova hotu, āsanāni ca aṭṭheva hontu, aññepi bahū Paccekabuddhe disvā tava cittaṃ pasādeyyāsīti⁵. Sā punadivase aṭṭha āsanāni paññāpetvā aṭṭhannaṃ sakkārasammānaṃ paṭiyādetvā nisīdi.

Nimantitapaccekabuddhā sesānaṃ saññaṃ adāsu “mārisā ajja aññattha agantvā sabbeva tumhākaṃ mātu saṅghaṃ karoṭhā”ti. Te tesāṃ vacanaṃ sutvā sabbeva ekato ākāseṇa āgantvā mātu gehadvāre pāturaṃhesuṃ. Sāpi paṭhamaṃ laddhasaññatāya bahūpi disvā na kampittha, sabbepi

1. Hadayasosaṃ (Sī, Syā)

2. Rogena (Sī, Syā)

3. Aññadāpi (Sī)

4. Attanā labhanakaṃ khajjabhojjaṃ (Sī)

5. Sandhāreyyāsīti (Sī), saṅṭhāreyyāsīti (Syā)

te gehaṃ pavesetvā āsanesu nisīdāpesi. Tesu paṭipāṭiyā nisīdantesu navamo aññāni aṭṭha āsanāni māpetvā sayam dhurāsane nisīdi. Yāva āsanāni vadḍhanti, tāva gehaṃ vadḍhati. Evaṃ tesu sabbesupi nisinnesu sā itthī aṭṭhannaṃ Paccekabuddhānaṃ paṭiyāditaṃ sakkāraṃ pañcasatānampi yāvadatthaṃ datvā aṭṭha nīluppalahatthake āharitvā nimantitapaccekabuddhānaṃyeva pādamūle ṭhapetvā āha “mayhaṃ bhante nibbattanibbattaṭṭhāne sarīravaṇṇo imesaṃ nīluppalānaṃ antogabbhavaṇṇo viya hotū”ti patthanaṃ akāsi. Paccekabuddhā mātu anumodanaṃ katvā Gandhamādanaṃyeva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi, nīluppalagabbhasamānavañṇatāya cassā Uppalavaṇṇāteveva nāmaṃ akaṃsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīparājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhissa santikaṃ paḥiṇiṃsu “dhītaṃ amhākaṃ detū”ti. Apahiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi “ahaṃ sabbesaṃ manaṃ gahetuṃ na sakkhissāmi, upāyaṃ panekaṃ karissāmi”ti dhītaṃ pakkosāpetvā “pabbajituṃ amma sakkhissāsi”ti āha. Tassā pacchimabhavikattā pitu vacanaṃ sīse āsittasatapākatelaṃ viya ahosi, tasmā pitaraṃ “pabbajissāmi tātā”ti āha. So tassā sakkāraṃ katvā bhikkhuni-upassayaṃ netvā pabbājesi. Tassā acirapabbajitāya eva uposathāgāre kālavāro¹ pāpuṇi. Sā dīpaṃ jāletvā uposathāgāraṃ sammajjitvā dīpasikhāya nimittaṃ gaṇhitvā punappunaṃ² olokayamānā tejokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaphalena saddhimyeva ca iddhivikubbane ciṇṇavasī ahosi. Sā aparabhāge Satthu yamakapāṭihāriyakaraṇadvase “ahaṃ bhante pāṭihāriyaṃ karissāmi”ti sīhanādaṃ nadi. Satthā idaṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattim katvā Jetavanavihāre nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento imaṃ therim iddhimantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Tālavāro (Sī)

2. Gaṇhitvā ṭhatvāva punappunaṃ (Sī)

Paṭācārātherīvatthu

238. Catutthe **vinayadharānaṃ yadidaṃ Paṭācārā**ti Paṭācārā therī vinayadharānaṃ¹ aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ vinayadharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṃghassa pariveṇaṃ katvā puna devaloke nibbattitvā ekaṃ Buddhantaraṃ sampattiṃ anubhavitvā imasmim Buddhuppāde Sāvattīyaṃ seṭṭhigehe paṭisandhiṃ gaṇhi.

Sā aparabhāge vayappattā attano gehe ekena kammaḱārena saddhiṃ santhavaṃ katvā aparabhāge attano samānajātikaṃ kulaṃ gacchantī katasanthavassa purisassa saññaṃ adāsi “na tvaṃ sveva paṭṭhāya maṃpaṭihārasatenapi daṭṭhum labhissasi, sace te kammaṃ atthi, idāni maṃ gaṇhitvā gacchāhi”ti. So “evaṃ hotū”ti anucchavikaṃ hatthasāraṃ gahetvā taṃ ādāya nagarato tiṇi cattāri yojanāni paṭikkamitvā ekasmim gāmake vāsaṃ kappesi.

Atha aparabhāge tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsi. Sā gabbhe paripakke “idaṃ amhākaṃ anāthaṭṭhānaṃ, kulagehaṃ gacchāma sāmī”ti āha. So “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti gantuṃ asakkonto kālaṃ vītināmesi. Sā tassa kāraṇaṃ ṇatvā “nāyaṃ bālo maṃ nessatī”ti tasmim bahi gate “ekikāva kulagehaṃ gamissāmī”ti maggaṃ paṭipajji. So āgantvā taṃ gehe apassanto paṭivissake pucchitvā “kulagehaṃ gatā”ti sutvā “maṃ nissāya kuladhīta anāthā jāta”ti padānupadikaṃ gantvā sampāpuṇi. Tassā antarāmaggeva gabbhavuṭṭhānaṃ ahoṣi. Tato “yassatthāya mayaṃ gaccheyyāma, so attho antarāmaggeva nipphanno, idāni gantvā kim karissāmā”ti paṭinivattimsu. Puna tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsīti purimanayeneva vitthāretabbaṃ.

1. Vinayadhārīnaṃ (Ka)

Antarāmagge panassā gabbhavuṭṭhāne jātamatteyeva catūsu disāsu mahāmegho uṭṭhahi¹. Sā taṃ purisaṃ āha “sāmi avelāya catūsu disāsu meggo uṭṭhito, attano vasanaṭṭhānaṃ² kātum vāyamāhi”ti. So “evaṃ karissāmi”ti daṇḍakehi kuṭikaṃ katvā “chadanatthāya tiṇaṃ āharissāmi”ti ekasmiṃ mahāvammikapāde tiṇaṃ chindati, atha naṃ vammike nipanno kaṇhasappo pāde daṃsi, so tasmiṃyeva ṭhāne patito. Sāpi “idāni āgamissati, idāni āgamissati”ti sabbarattim khetvā “addhā maṃ so ‘anāthā esā’ti magge chaḍḍetvā gato bhavissati”ti āloke sañjāte padānusārena oloketi vammikapāde patitaṃ disvā “maṃ nissāya naṭṭho puriso”ti paridevitvā daharadāraṃ passenādāya mahallakaṃ aṅgulīhi³ gāhāpetvā maggena gacchanti antarāmagge ekaṃ uttānanadiṃ disvā “dvepi dārake ekappahāreṇeva ādāya gantum na sakkhissāmi”ti jeṭṭhakaṃ orimatīre ṭhapetvā daharaṃ paratīraṃ netvā pilotikacumbaṭake nipajjāpetvā puna nivattitvā “itaraṃ⁴ gahetvā gamissāmi”ti nadiṃ otari.

Athassā nadīmajjhaṃ pattakāle eko seno “maṃsapiṇḍo ayan”ti saññāya dārakaṃ vijjhitaṃ āgacchati⁵. Sā hatthaṃ pasāretvā senaṃ palāpesi⁶. Tassā taṃ hatthavikāraṃ disvā mahallakadārako “maṃ pakkosati”ti saññāya nadiṃ otaritvā sote patito yathāsotaṃ agamāsi. Sopi seno tassā asampattāya eva taṃ daharadāraṃ gaṇhitvā agamāsi. Sā balavasokābhībhūtā antarāmagge imaṃ vilāpagītaṃ gāyantī gacchati—

“Ubho puttā kālākatā, panthe mayhaṃ patī mato”ti.

Sā evaṃ vilapamānāva Sāvattim patvā kulasabhāgam⁷ gantvāpi sokavaseneva attano gehaṃ vavatthapetuṃ asakkonti “imasmiṃ ṭhāne evaṃ vidhaṃ nāma kulaṃ atthi, kataṃ taṃ gehaṃ”ti paṭipucchi. Tvaṃ taṃ kulaṃ paṭipucchitvā kiṃ karissasi, tesaṃ vasanagehaṃ vātappahāreṇa patitaṃ, tattheva te sabbepi jīvitakkhayaṃ pattā, atha ne khuddakamahallake ekacitakasmīyeva jhāpenti, passa esā dhūmavaṭṭi paññāyatīti. Sā taṃ kathaṃ sutvāva

1. Mahāmeghā uṭṭhahimsu (Sī)

2. Anovassakaṭṭhānaṃ (Sī)

3. Aṅgulim (Syā, Ka)

4. Imaṃ (Ka)

5. Gahetvā gacchati (Ka)

6. Apasādesi (Ka)

7. Kulagehaṃ (Ka)

Kim tumhe vadathā”ti attano nivatthasāṭakam sandhāretum asakkontī jātaniyāmeneva bhāhā paggayha kandamānā nātīnam citakaṭṭhānam gantvā tam vilāpagītam paripuṇṇam katvā paridevamānā—

“Ubho puttā kālakatā, panthe mayham patī mato.

Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitakasmim ḍayhare”ti—

āha. Aññena janena sāṭakam dinnampi phāletvā phāletvā chaḍḍeti. Atha nam diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne mahājano parivāretvā carati. Athassā “ayam paṭācāram¹ paṭapariharaṇam vinā carati”ti **Paṭācārā**veva nāmam akaṃsu. Yasmā cassā naggabhāvena² alajjī-ācāro pākaṭo ahoṣi, tasmā patito³ ācāro assāti Paṭācārāveva nāmam akaṃsu.

Sā ekadivasam Satthari mahājanassa dhammam desente vihāram pavisitvā parisapariyante aṭṭhāsi. Satthā mettāpharaṇena pharivā “satim paṭilabha bhagini satim paṭilabha bhagini”ti āha. Tassā Satthu vacanam sutvā balavahirottappam āgatam, sā tattheva bhūmiyam nisīdi. Avidūre ṭhito puriso uttarisāṭakam khipitvā adāsi, sā tam nivāsetvā dhammam assosi. Satthā tassā cariyavasena imā Dhammapade gāthā āha—

“Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā.

Antakenādhipannassa, natthi nātīsu tāṇatā.

Etamatthavasam nātivā, paṇḍito sīlasamvuto.

Nibbānagamanam maggam, khippameva visodhaye”ti⁴.

Sā gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva sotāpattiphale patiṭṭhāya Satthāram upasaṅkamitvā vanditvā pabbajjam yāci. Satthā tassā “bhikkhuni-upassayam gantvā pabbajā”ti pabbajjam sampañicchi. Sā pabbajitvā nacirasseva arahattam patvā Buddhavacanam gaṇhantī Vinayaṭṭhake ciṇṇavasī ahoṣi. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinnō bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento Paṭācārānam vinayadharānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Paṭācārā (Syā, Ka)

3. Paṭu (Sī)

2. So naggabhāvena (Sī)

4. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

Dhammadinnātherīvatthu

239. Pañcame **dhammakathikānanti** dhammakathikānaṃ bhikkhunīnaṃ Dhammadinnā aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ parāyattaṭṭhāne nibbattivā Padumuttarassa Bhagavato aggasāvakassa Sujātattherassa adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā sagge nibbatti. Sabbaṃ heṭṭhā Khemātheriyā abhinīhāraseneva vedittabbaṃ. Phussabuddhakāle panesā Satthu vemātikānaṃ tiṇṇaṃ bhātikānaṃ dānādhikāre ṭhapitakammikassa¹ gehe vasamānā “ekaṃ dehi”ti vuttā dve adāsi. Evaṃ sabbaṃ aparihāpentī datvā² dvenavutikappe atikkamma Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abhantarā hutvā vīsati vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṃghassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge Visākhasēṭṭhino gehaṃ gatā. Visākhasēṭṭhi nāma Bimbisārassa sahāyako raññā saddhiṃ Dasabalassa paṭhamadassanaṃ gantvā dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhito, aparabhāge anāgāmiṃphalaṃ sacchākāsi.

So taṃdivasaṃ gharaṃ gantvā sopānamatthake ṭhitāya Dhammadinnāya hatthe pasārite hatthaṃ anālambitvāva pāsādaṃ abhiruhi. Bhuñjamānopi “imaṃ detha, imaṃ harathā”ti na byāhari. Dhammadinnā kaṭacchum gahetvā parivisaṃmānā cintesi “ayaṃ me hatthālambakaṃ dentiyaṃpi³ hatthaṃ na ālambi, bhuñjamānopi kiñci na katheti, ko nu kho mayhaṃ doso”ti. Atha naṃ bhuttāvim “ko nu kho me ayya doso”ti pucchi. Dhammadinne tuyhaṃ doso natthi, ahaṃ pana ajja paṭṭhāya santhavavasena tumhākaṃ santike nisīditum vā ṭhātum vā āharāpetvā khādītum vā bhuñjītum vā abhabbo. Tvaṃ sace icchasi, imasmiṃ gehe vasa. No ce icchasi, yattakena te dhanena attho, taṃ gaṇhitvā kulagharaṃ gacchāhīti. Ayyaputta evaṃ sante ahaṃ tumhehi chaḍḍitakheḷaṃ vamiṭavamaṇaṃ sīsena ukkhipitvā na carissāmi, mayhaṃ pabbajjaṃ anujānāthāti. Visākho “sādhu Dhammadinne”ti rañño ārocetvā Dhammadinnaṃ suvaṇṇasivikāya bhikkhuni-upassayaṃ pabbajjatthāya pesesi.

1. Ṭhapitakuṭumbikassa (Ka)

2. Caritvā (Ka)

3. Karontiyāpi (Ka)

Sā pabbajitvā cintesi “ayaṃ tāva seṭṭhi gharamajjhe ṭhitova dukkhassantaṃ akāsi, pabbajjaṃ laddhakālato paṭṭhāya pana mayāpi dukkhassantaṃ kātum vaṭṭatī”ti ācariyupajjhāyānaṃ santikaṃ gantvā “ayye mayhaṃ ākiṇṇaṭṭhāne cittaṃ na ramati, gāmakāvāsaṃ gacchāmi”ti āha. Theriyo tassā mahākulā nikkhamma pabbajitabhāvena cittaṃ vāretum¹ asakkontiyo taṃ gahetvā gāmakāvāsaṃ agamaṃsu. Sā atīte madditasāṅkhārātāya² nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Athassā etadahosi “mayhaṃ kiccaṃ matthakaṃ pattamaṃ, idha vasitvā kiṃ karissāmi, Rājagahameva gacchāmi, tatra maṃ nissāya bahu ñātisaṃgho puññāni karissatī”ti theriyo gahetvā nagarameva paccāgatā.

Visākho tassā āgatabhāvaṃ ñatvā “sīghaṃ āgatā ukkaṇṭhitā nu kho bhavissatī”ti sāyanhasamaye tassā santikaṃ gantvā abhivādetvā ekamantaṃ nisinno “ukkaṇṭhitabhāvaṃ pucchitum ayuttan”ti pañcakkhandhādivasena pañhe pucchi, Dhammadinnā khaggena uppalaṇālaṃ chindantī viya pucchitaṃ pucchitaṃ vissajjesi. Upāsako Dhammadinnātheriyā ñāṇassa sūrabhāvaṃ ñatvā attano adhigataṭṭhāne paṭipāṭiyā tīsu maggesu sabbākārena pañhe pucchitvā uggahavasena arahattamaggepi pucchi. Dhammadinnātheripi upāsakassa yāva anāgāmiphālāva visayabhāvaṃ ñatvā “idāni attano visayaṃ atikkamitvā dhāvati”ti taṃ nivattentī “accasarā āvuso Visākha pañhe³, nāsakkhi pañhānaṃ pariyaṇtaṃ gahetum, nibbānogadhañhi āvuso Visākha brahmacariyaṃ nibbānaparāyaṇaṃ nibbānapariyosānaṃ. Ākaṅkhamāno ca tvaṃ āvuso Visākha Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ puccheyyāsi. Yathā ca te Bhagavā byākaroti, tathā naṃ dhāreyyāsi”ti⁴ āha.

Visākho Satthu santikaṃ gantvā sabbaṃ pucchāvissajjananayaṃ kathesi⁵. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “mama dhītāya atītānāgatapaccuppannesu khandhesu taṇhā natthī”ti vatvā Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Yassa pure ca pacchā ca, majjhe ca natthi kiñcanaṃ.
Akiñcanaṃ anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti⁶.

1. Kopetum (Sī, Syā)

2. Majjitasāṅkhārātāya (Sī)

3. Pañhā (Ka)

4. Ma 1. 379 piṭṭhe.

5. Pucchāvissajjanaṃ nayantaṃ kathaṃ kathesi (Ka)

6. Khu 1. 74 piṭṭhe Dhammapade.

Tato Dhammadinnāya sādhuḥkāraṃ datvā Visākhaṃ upāsakaṃ etadavoca “paṇḍitā Visākha Dhammadinnā bhikkhunī, mahāpaññā Visākha Dhammadinnā bhikkhunī. Maṃ ceṇi tvaṃ Visākha etamatthaṃ puccheyyāsi, ahampi taṃ evameva byākareyyaṃ, yathā taṃ Dhammadinnāya bhikkhuniyā byākatam, eso cevetassa attho, evañca naṃ dhārehīti. Evametam vatthu samuṭṭhitam. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento idameva Cūḷavedallam aṭṭhuppattim katvā therim imasmim sāsane dhammakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nandātherīvatthu

240. Chaṭṭhe **jhāyīnaṃ yadidaṃ Nandā**ti jhānābhiratānaṃ Nandā therī aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhim gahetvā aparabhāge Satthu dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim jhānābhiratānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā tato kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ Satthu nibbattito puretameva Mahāpajāpatigotamiyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi, Nandātissā nāmaṃ akaṃsu, Rūpanandātipi vuccati. Sā aparabhāge uttamarūpabhāvena Janapadakalyāṇī nāma jātā.

Sā amhākaṃ Dasabale sabbaññutaṃ patvā anupubbena Kapilavatthum āgantvā Nandañca Rāhulañca pabbājetvā pakkante Suddhodanamahārājassa parinibbutakāle “Mahāpajāpatigotamī ca Rāhulamātā ca nikkhamitvā Satthu santike pabbajitā”ti ñatvā “imāsaṃ pabbajitakālato paṭṭhāya mayhaṃ idha kim kamman”ti Mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā pabbaji. Pabbajitadivasato paṭṭhāya “Satthā rūpaṃ garahatī”ti Satthu upaṭṭhānaṃ na gacchati, ovādavāre sampatte aññaṃ pesetvā ovādaṃ āharāpeti. Satthā tassā rūpamadamattabhāvaṃ ñatvā “attano ovādaṃ attanāva āgantvā gaṇhantu, na bhikkhunīhi añña pesetabbā”ti āha. Tato Rūpanandā aññaṃ maggaṃ aṇṇantī akāmā ovādaṃ agamāsi.

Satthā tassā caritavasena iddhiyā ekaṃ itthirūpaṃ nimminitvā tālavaṇṇaṃ gahetvā bījamānaṃ viya akāsi. Rūpanandā taṃ disvā cintesi “ahaṃ akāraṇeneva pamattā hutvā nāgacchāmi, evarūpāpi itthiyo Satthu

santike vissatthā caranti. Mama rūpaṃ etāsaṃ rūpassa kalaṃ nāgghati soḷasiṃ, ajānitvāva ettakaṃ kālaṃ na āgatamhī”ti tameva itthinimittam gaṇhitvā oloketi aṭṭhāsi. Satthā tassā pubbahetusampannatāya¹ “aṭṭhīnaṃ nagaraṃ katan”ti² Dhammapade gāthaṃ vatvā—

“Caram vā yadi vā tiṭṭham, nisinno uda vā sayan”ti³—

suttaṃ abhāsi. Sā tasmimyeva rūpe khayavayaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇi. Imasmim ṭhāne idaṃ vatthu heṭṭhā Khemātheriyā vatthunā sadisamevāti na vitthāritam. Tato paṭṭhāya Rūpanandā jhānābhiratānaṃ antare dhurappattā ahoṣi. Satthā aparabhāge Jetavane nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento Nandātherim jhāyīnaṃ⁴ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Soṇātherivattu

241. Sattame āradhvāriyānanti paggahitaparipuṇṇavīriyānaṃ Soṇā aggāti dasseti. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhim gahetvā aparabhāge dhammaṃ suṇanti Satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim āradhvāriyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ kulagehe paṭisandhim gahetvā aparabhāge gharāvāse vutthā⁵ bahū puttadhītarō labhitvā sabbepi visuṃ visuṃ gharāvāse patiṭṭhāpesi. Te tato paṭṭhāya “ayaṃ amhākaṃ kiṃ karissatī”ti taṃ attano santikaṃ āgataṃ “mātā”ti saññampi na kariṃsu. Bahuputtikasoṇā tesam attani agāravabhāvaṃ ṇatvā “gharāvāseṇa kiṃ karissāmi”ti nikkhamitvā pabbaji. Atha naṃ bhikkhuniyo “ayaṃ vattam⁶ na jānāti, ayuttaṃ karotī”ti daṇḍakammaṃ karonti. Puttadhītarō taṃ daṇḍakammaṃ āharantiṃ disvā “ayaṃ yāvajjadvivasā sikkhāmatampi⁷ na jānāti”ti diṭṭhadiṭṭhatṭhāne uppaṇḍesum⁸. Sā tesam vacanaṃ sutvā uppannaṃvegā “attano gativisodhanaṃ kātum vaṭṭatī”ti nisinnaṭṭhānepi

1. Pubbhahetusampannāya (Sī)

3. Khu 1. 307 piṭṭhe Suttanipāte.

5. Patiṭṭhitā (Sī)

7. Sikkhāpadamattampi (Sī)

2. Khu 1. 36 piṭṭhe Dhammapade.

4. Jhāyīnīnaṃ (Sī)

6. Mattam (Sī)

8. Ujjhāyanti (Sī), uppaṇḍenti (Syā)

ṭhitaṭṭhānepi dvattiṃsākāraṃ sajjhāyati. Sā¹ yatheva pubbe Bahuputtikasoṇattherīti paññāyittha, evaṃ pacchā Āraddhavīriyasoṇattherīti pākaṭā jātā.

Athekadivasam bhikkhuniyo vihāram gacchantiyo
 “bhikkhunisaṃghassa udakaṃ tāpeyyāsi Soṇe”ti vatvā agamaṃsu. Sāpi
 udakatāpanato puretameva aggisālāya caṅkamitvā caṅkamitvā
 dvattiṃsākāraṃ sajjhāyantī vipassanaṃ vaḍḍhesi. Satthā Gandhakuṭiyam
 nisinnova imaṃ obhāsagātham abhāsi—

“Yo ca vassasatam jīve, apassam dhammamuttamam.

Ekāham jīvitam seyyo, passato dhammamuttaman”ti².

Sā gāthāpariyosāne arahataṃ patvā cintesi “aham arahattaṃ pattā,
 āgantukajano ca anupadhāretvāva mayi avaññāya³ kiñci vatvā bahum
 apuññampi pasaveyya, tasmā⁴ saṃlakkhaṇakāraṇam katum vaṭṭati”ti. Sā
 udakabhājanam uddhanam āropetvā heṭṭhā aggim na akāsi. Bhikkhuniyo
 āgantvā uddhanam olokentiyo aggim adisvā “imam mahallikam
 ‘bhikkhunisaṃghassa udakaṃ tāpehi’ti avocumha, ajjāpi uddhane aggimpi
 na karoti”ti āhamsu. Ayye kim tumhākam agginā, uṇhodakena nhāyitukāmā
 bhājanato udakaṃ gahetvā nāyathāti. Tāpi “bhavissati ettha kāraṇam”ti
 gantvā udake hattham otāretvā uṇhabhāvam ṇatvā ekakuṭam āharitvā
 udakaṃ gaṇhanti, gahitagahitaṭṭhānam paripūrati. Tadā sabbāva tassā
 arahatte ṭhitabhāvam ṇatvā daharatarā⁵ tāva pañcapatiṭṭhitena pādesu patitvā
 “mayam ayye ettakam kālam tumhe anupadhāretvā viheṭhetvā viheṭhetvā⁶
 kathayimha, khamatha no”ti khamāpesum. Vuddhatarāpi ukkuṭikam
 nisīditvā “khama ayye”ti khamāpesum. Tato paṭṭhāya “mahallakakāle
 pabbajitvāpi āraddhavīriyabhāvena nacirasseva aggaphale patiṭṭhitā”ti
 theriyā guṇo pākaṭo ahoṣi. Aparabhāge Satthā Jetavane nisīditvā
 bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento Soṇattherim āraddhavīriyānam
 aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Sajjhāyantī (Syā)

3. Avamaññāya (Syā, Ka)

5. Daharadharā (Ka)

2. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

4. Tassa (Sī)

6. Heṭhetvā viheṭhetvā (Sī), viheṭhetvā (Syā)

Bakulātherīvatthu

242. Aṭṭhame **dibbacakkhukānaṃ yadidaṃ Bakulāti**¹ dibbacakkhukānaṃ Bakulā therī aggāti dasseti. Ayam kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ kulagehe nibbattitvā aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Sā tato paṭṭhāya dibbacakkhumhi ciṇṇavasī ahoṣi. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinna bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ therīṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kuṇḍalakesātherīvatthu

243. Navame **khippābhiññānanti khippābhiññānaṃ bhikkhunīnaṃ Bhaddā Kuṇḍalakesā** aggāti dasseti. Ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā Satthu dhammakathaṃ sutvā Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe sattannaṃ bhaginīnaṃ abhantarā hutvā vīsati vassasahassāni dasa sīlāni samādāya komārikabrahmacariyaṃ carantī saṃghassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahanagare seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi, Bhaddātissā nāmaṃ akaṃsu.

Taṃdivasaṃyeva ca tasmiṃ nagare purohitaputto jāto. Tassa jātavelāya rājanivesanaṃ ādiṃ katvā sakalanagare āvudhāni pajjalimsu. Purohito pātova rājakulaṃ gantvā rājānaṃ sukhasēyyaṃ pucchi. Rājā “kuto me ācariya sukhasēyyā, ajja sabbarattim rājanivesane āvudhāni pajjalitāni disvā bhayappattā ahumhā”ti āha. Mahārāja tappaccayā mā cintayittha, na tumhākaṃyeva gehe āvudhāni pajjalimsu, sakalanagare evaṃ ahoṣīti. Kim kārāṇā ācariyā ti

1. Sakulāti (Sī), saṃkulāti (Syā)

amhākaṃ gehe coranakkhattena dārako jāto, so sakalanagarassa sattu hutvā uppanno, tassetam pubbanimittam. Tumhākaṃ upaddavo natthi, sace pana icchatha, hārema¹ nanti. Amhākaṃ pīlāya asatiyā hāraṇakammaṃ² natthīti. Purohito “mama putto attano nāmaṃ gahetvāva āgato”ti Sattukotevassa nāmaṃ akāsi. Setṭhigehepi Bhaddā vaḍḍhati, purohitagehepi Sattuko vaḍḍhati. So attano ādhāvanavidhāvanena kīḷitum samatthakālato paṭṭhāya attano vicaraṇaṭṭhāne yaṃ yaṃ passati, taṃ taṃ sabbaṃ āharitvā mātāpitūnaṃ gehaṃ pūreti. Pitā naṃ kāraṇasahassampi vatvā vāretum nāsakkhi.

Aparabhāge panassa vayappattassa sabbākārenāpi vāretum asakkuṇeyyabhāvaṃ ñatvā dve nīlasātake datvā sandhicchedana-upakaraṇaṅca siṅghāṭakayantaṅca hatthe datvā “tvaṃ imināva kammaṇa jīvāhī”ti naṃ vissajjesi. So taṃdivasato paṭṭhāya siṅghāṭakayantaṃ khipitvā kulānaṃ pāsāde āruyha sandhiṃ chinditvā parakulesu nikkhittabhaṇḍaṃ attanā ṭhapitaṃ viya gahetvā gacchati. Sakalanagare tena aviluttagehaṃ nāma nāhosi. Ekadivasaṃ rājā rathena nagare vicaranto sārathim pucchi “kiṃ nu kho imasmiṃ nagare tasmim tasmim ghare chiddameva paññāyatī”ti. Deva imasmiṃ nagare Sattuko nāma coro bhittim chinditvā kulānaṃ santakaṃ haratīti. Rājā nagaraguttikaṃ pakkosāpetvā “imasmiṃ kira nagare evarūpo nāma coro atthi, kasmā naṃ na gaṇhasī”ti āha. Mayaṃ deva taṃ coraṃ sahoḍḍham³ passitum na sakkomāti. Sace ajja naṃ coraṃ gaṇhasi, jīvasi. Sace na gaṇhasi, rājāṇaṃ te⁴ karissāmīti. Evaṃ devāti nagaraguttiko sakalanagare manusse cāretvā⁵ taṃ bhittim chinditvā parabhaṇḍaṃ avaharantaṃ sahoḍḍhameva gahetvā rañño dassesi. Rājā “imaṃ coraṃ dakkhiṇadvārena nīharitvā ghātethā”ti āha. Nagaraguttiko rañño paṭissuṇitvā taṃ coraṃ catukke catukke pahārasahassena tāḷento gāhāpetvā dakkhiṇadvāraṃ gacchati.

1. Hāretha (Syā), mārema (Ka)

3. Sahodham (Syā)

5. Āṇāpetvā (Syā), codetvā (Ka)

2. Hārakammaṃ (Syā), māritakammaṃ (Ka)

4. Rājadaṇḍe (Ka)

Tasmiṃ samaye ayaṃ Bhaddā nāma seṭṭhidhītā mahājanassa kolāhalasaddena¹ sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā oloketī taṃ Sattukaṃ coraṃ tathā nīyamānaṃ disvā ubho hi hatthehi hadayaṃ sandhārentī gantvā sirisayane adhomukhā nipajji. Sā ca tassa kulassa ekadhītā, tenassā ñātakā appamattakampi mukhavikāraṃ sahituṃ na sakkonti. Atha naṃ mātā sayane nipannaṃ disvā “kiṃ karosi amma”ti pucchi². Etaṃ vajjhaṃ katvā nīyamānaṃ coraṃ addasa ammaṃti. Āma ammaṃti³. Etaṃ labhamānā jīvissāmi, alabhamānāya me maraṇamevāti. Te taṃ nānappakārenapi⁴ saññāpetuṃ asakkontā “maraṇā jīvitaṃ seyyo”ti sallakkhesuṃ. Athassā pitā nagaraguttikassa santikaṃ gantvā sahaṃsaṃ lañjaṃ datvā “mayhaṃ dhītā core paṭibaddhacittā, yena kenaci upāyena imaṃ muñcā”ti āha. So “sādhū”ti seṭṭhissa paṭissuṇitvā coraṃ gahetvā yāva sūriyassa atthaṅgamaṇā ito cito ca papañcāpetvā sūriye atthaṅgate cārakato⁵ ekaṃ manussaṃ nīharāpetvā Sattukassa bandhanaṃ mocetvā Sattukaṃ seṭṭhigehaṃ pesetvā tena bandhanaṇa itaraṃ bandhitvā dakkhiṇadvārena nīharitvā ghātesī. Seṭṭhidāsāpi Sattukaṃ gahetvā seṭṭhino nivesanaṃ āgamaṃsu. Taṃ disvā seṭṭhi “dhītu maṇaṃ pūressāmi”ti Sattukaṃ gandhodakena nhāpetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ kāretvā pāsādaṃ pesesī. Bhaddāpi “paripuṇṇo me saṅkappo”ti anekālaṅkārena alaṅkaritvā taṃ paricarati.

Sattuko katipāhaṃ vītināmetvā cintesī “imissā pasādhanabhaṇḍakaṃ mayhaṃ bhavissati, kenaci upāyena imaṃ ābharaṇaṃ gahetuṃ vaṭṭati”ti samīpe sukhena nisinnakāle Bhaddaṃ āha “mayhaṃ ekaṃ vacanaṃ vattabbaṃ atthī”ti. Seṭṭhidhītā sahasalābhaṃ labhitvā viya tuṭṭhamānasā “vissatthaṃ vadehi ayyā”ti āha. Tvaṃ cintesī “maṃ nissāya iminā jīvitaṃ laddhaṃ”ti, ahaṃ pana gahitamattova corapapātapabbate adhivatthāya devatāya “sacāhaṃ jīvitaṃ labhissāmi, balikammaṃ te dassāmi”ti āyācīṃ. Taṃ nissāya mayā jīvitaṃ

1. Kalakalasaddena (Sī)

3. Addasathāti. Āma amma addasāmaṃti (Sī)

5. Corabhāvaṃ katvā (Syā), corabhāgaṃ (Ka)

2. Pucchiṃsu (Sī)

4. Anekapariyāyenapi (Sī)

laddhaṃ, sīghaṃ balikammaṃ sajjāpehīti. Bhaddā “ahaṃ tassa manaññam pūressāmī”ti balikammaṃ sajjāpetvā sabbaṃ pasādhanam pasādhetvā ekayāne āruyha sāmikena saddhim corapapātapabbataṃ gantvā “pabbatadevatāya balikammaṃ karissāmī”ti abhiruhitum āradhā. Sattuko cintesi “sabbesu abhiruhantesu mama imissā ābharaṇaṃ gahetum na okāso bhavissatī”ti tameva balibhājanaṃ gāhāpetvā pabbataṃ abhiruhi.

So Bhaddāya saddhim kathento piyakathaṃ na katheti. Sā iṅgiteneva tassa adhippāyaṃ aññāsi. Atha naṃ so āha “bhadde tava uttarisātakam omuñcitvā kāyāruḷhaṃ te pasādhanam ettha bhaṇḍikaṃ karohī”ti. Sāmi mayhaṃ ko aparādhoti. Kim panāhaṃ bāle balikammatthaṃ āgatoti saññaṃ karosi. Ahañhi imissā devatāya yakanam ubbaṭṭetvā dadeyyam¹, balikammāpadesena pana tava ābharaṇaṃ gaṇhitukāmo hutvā āgatomhīti. Kassa pana ayya pasādhanam, kassa ahanti. Mayaṃ evarūpaṃ na jānāma, aññaṃ tava santakam, aññaṃ mama santakanti. Sādhu ayya, ekaṃ pana me adhippāyaṃ pūretha, alaṅkataniyāmeneva me purato ca pacchato ca āliṅgitum dethāti. So “sādhu”ti sampaṭicchi. Sā tena sampaṭicchitabhāvaṃ ñatvā purato āliṅgitvā pacchato āliṅgantī viya hutvā pabbatapapāte pātesi. So patanto ākāseyeva cuṇṇavicuṇṇo ahosi. Tāya kataṃ vicitrabhāvaṃ disvā pabbate adhivatthā devatā guṇakittanavasena imā gāthā āha—

“Na so sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.

Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

Na so sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.

Itthīpi paṇḍitā hoti, muhuttamapi cintaye”ti².

Tato Bhaddā cintesi “na sakkā mayā iminā niyāmena puna geham gantum, itova gantvā ekaṃ pabbajjaṃ pabbajissāmī”ti Nigaṇṭhārāmaṃ gantvā Nigaṇṭhe pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ te āhaṃsu “kena niyāmena pabbajjā hotū”ti. Yaṃ tumhākaṃ pabbajjāya uttamaṃ, tadeva karoṭhāti. Te “sādhu”ti tassā tālaṭṭhinā kese luñcitvā pabbājesum. Kesā

1. Khādeyyam (Si), mā dadeyyam (Ka)

2. Khu 4. 242 piṭṭhe Therī-apadāne.

puna vaḍḍhantā rāsirāsivasena kuṇḍalāvattā hutvā vaḍḍhiṃsu. Sā teneva kāraṇena Kuṇḍalakesā nāma jātā. Sā attano pabbajitaṭṭhāne sabbasipparṇam uggaṇhitvā “etesarṇam ito uttari viseso natthī”ti ñatvā gāmanigamarājadhāniyo vicarantī yattha yattha paṇḍitā atthi, tattha tattha gantvā tesarṇam jānanasipparṇam sabbameva uggaṇhāti. Athassā bahūsu ṭhānesu sikkhitabhāvena paṭivādam dātum samatthā na honti. Sā attanā saddhim kathetum samattham adisvā yaṃ gāmarṇam vā nigamarṇam vā pavisati, tassa dvāre vālukārāsīm katvā tattha jambusākham ṭhapeti. “yo mama vādam āropetum sakkoti, so imarṇam sākham maddatū”ti samīpe ṭhitānarṇam dārakānarṇam saññarṇam deti. Tam sattāhampi maddantā na honti. Atha narṇam gahetvā pakkamati.

Tasmim samaye amhākarṇam Bhagavā loke nibbattitvā Sāvattim upanissāya Jetavane viharati. Kuṇḍalakesāpi kho anupubbena Sāvattim patvā antonagaram pavisamānā porāṇakaniyameneva vālukārāsīmhi sākham ṭhapetvā dārakānarṇam saññarṇam datvā pavisi. Tasmim samaye Dhammasenāpati bhikkhusarṇghe pavitṭhe ekakova nagaram pavisanto vālukāthūpe jambusākham disvā “kasmā ayam ṭhapitā”ti pucchi. Dārakā tam kāraṇarṇam aparihāpetvā kathesum. Evam sante imarṇam gahetvā maddatha dārakāti. Tesu therassa vacanarṇam sutvā ekacce madditum na visahiṃsu, ekacce tamkhaṇeyeva madditvā cuṇṇavicuṇṇarṇam akaṃsu. Kuṇḍalakesā bhattakiccarṇam katvā nikkhamantī tam sākham madditam disvā “kassetarṇam kamman”ti pucchi. Athassā Dhammasenāpatinā kārapitabhāvarṇam kathayiṃsu. Sā “attano thāmarṇam ajānanto imarṇam sākham maddāpetum no visahissati, addhā mahanto eso bhavissati. Ahampi pana khuddikā bhavantī na sobhissāmi, antogāmaṃmeva pavisitvā parisāya saññarṇam dātum vaṭṭatī”ti cintetvā tathā akāsi. Asītikulasahassanivāse nagare sabhāgasabhāgavasena sabbeva sañjāniṃsūti veditabarṇam.

Theropi bhattakiccarṇam katvā aññatarasmim rukkhamūle nisīdi. Athāyam Kuṇḍalakesā mahājanaparivutā therassa santikarṇam gantvā paṭisanthārarṇam katvā ekamantarṇam ṭhatvā “bhante tumhehi sākḥā maddāpitā”ti pucchi. Āma mayā maddāpitāti. Evam sante tumhehi saddhim amhākarṇam vādo hotu

bhanteti. Hotu Bhaddeti. Kassa pucchā hotu¹ kassa vissajjananti. Pucchā nāma amhākaṃ pattā, tvaṃ pana tuyhaṃ jānanakaṃ pucchāti. Sā therena dinna-anumatiyā sabbameva attano jānanakaṃ vādaṃ pucchi, thero sabbāṃ vissajjesi. Sā sabbāṃ pucchitvā tuṅhī ahoṣi. Atha naṃ thero āha “tayā bahu pucchitaṃ, mayampi ekaṃ pañhaṃ pucchāmā”ti. Pucchatha bhanteti. Ekaṃ nāma kinti. Kuṇḍalakesā “na jānāmi bhante”ti āha. Tvaṃ ettakampi na jānāsi, aññaṃ kiṃ jānissasīti. Sā therassa pādesu patitvā “tumhākaṃ saraṇaṃ gacchāmi bhante”ti āha. Mama saraṇagamanakammaṃ natthi, sadevake loke aggapuggalo dhuravihāre vasati, taṃ saraṇaṃ gacchāhīti. Sā “evaṃ karissāmi bhante”ti sāyanhasamaye Satthu dhammadesanāvelāya Satthu santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā tassā madditasāṅkhārāya cariyāvasena Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Sahassamapi ce gāthā, anatthapadasaṃhitā.

Ekaṃ gāthapadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammatī”ti².

Sā gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā pabbajjaṃ yāci, Satthā tassā pabbajjaṃ sampaṭicchi. Sā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji. Aparabhāge catuparisamajjhe kathā udapādi “mahantā vatāyaṃ Bhaddā Kuṇḍalakesā, yā catuppadikagāthāvasāne arahattaṃ pattā”ti. Satthā taṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattim katvā therim khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bhaddākāpilānītherīvatthu

244. Dasame **pubbenivāsanti** pubbe nivutthakkhandhasantānaṃ anussarantīnaṃ Bhaddā Kāpilānī aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇtaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā anuppanne Buddhe Bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhim gaṇhitvā attano sāmibhaginiyā³ saddhim kalahaṃ karontī tāya Paccekabuddhassa

1. Hoti (Sī)

2. Khu 1. 28 piṭṭhe Dhammapade.

3. Bhātujāyāya (Sī)

piṇḍapāte dinne “ayaṃ imassa piṇḍapātaṃ datvā attano vasaṃ vatteti”ti Paccekabuddhassa hatthato pattaṃ gaṇhitvā bhattaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Mahājano “bālā ayan”ti garahitvā “yāya te saddhiṃ kalaho kato, tassā kiñci na karosi, Paccekabuddho te kiṃ aparajjhatī”ti āha. Sā tesāṃ vacanena lajjāyamānā puna pattaṃ gahetvā kalalaṃ hāretvā dhovivā gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena sappinā vijjotamānaṃ Paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “yathā ayaṃ piṇḍapāto obhāsajāto, evaṃ obhāsajātaṃ me sarīraṃ hotū”ti patthanaṃ paṭṭhapesīti sabbāṃ Mahākassapattherassa vatthumhi vuttanayeneva veditabbaṃ.

Mahākassapatthero pana dakkhiṇamaggaṃ gahetvā Dasabalassa santikaṃ Bahuputtakanigrodhamūlaṃ gato, ayaṃ Bhaddā Kāpilānī vāmamaggaṃ gaṇhitvā mātugāmassa pabbajjāya ananuññātabhāvena pariḃbājikārāmaṃ agamāsi. Yadā pana Mahāpajāpatigotamī pabbajjaṅca upasampadaṅca labhi, tadā sā therī theriyā santike pabbajjaṅca upasampadaṅca labhitvā aparabhāge vipassanāya kammaṃ karontī arahattaṃ patvā pubbenivāsaṅgaṇe ciṇṇavasī ahosi. Atha Satthā Jetavane nisīditvā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento imaṃ theriṃ pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bhaddākaccānātherīvatthu

245. Ekādasame **mahābhiññāppattānanti** mahatiyo abhiññāyo pattānaṃ Bhaddā Kaccānā nāma aggāti dasseti. Ekassa hi Buddhassa cattārova janā mahābhiññā honti, na avasesasāvakā. Avasesasāvakā hi kappasatasahassameva anussarituṃ sakkonti, na tato paraṃ. Mahābhiññāppattā pana kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ anussaranti. Amhākampi Satthu sāsane dve aggasāvakā Bākulatthero Bhaddā Kaccānāti ime cattāro ettakaṃ anussarituṃ sakkhimsu. Tasmā ayaṃ therī mahābhiññāppattānaṃ aggā nāma jāta. Bhaddā Kaccānāti tassā nāmaṃ. Bhaddakañcanassa hi uttamasuvaṇṇassa viya

tassā sarīravaṇṇo ahosi, sā tasmā Bhaddakañcanāti nāmaṃ labhi, sā pacchā Kaccānātveva saṅkhaṃ gatā¹. Rāhulamātāyetaṃ adhivacanaṃ.

Sā hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhim gahetvā aparabhāge Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim mahābhiññāppattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃkatvaṃ taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Suppabuddhasakkassa gehe paṭisandhim gaṇhi, Bhaddā Kaccānātissā nāmaṃ akaṃsu.

Sā vayappattā bodhisattassa gehaṃ agamāsi. Sā aparabhāge Rāhulakumāraṃ nāma puttaṃ vijāyi. Tassa jātadivaseva bodhisatto nikkhamitvā Bodhimaṇḍe sabbaññutaṃ patvā lokānuggahaṃ karonto anupubbena Kapilavatthum āgamma ñātinaṃ saṅghaṃ akāsi. Aparabhāge parinibbute Suddhodanamahārāje Mahāpajāpatigotamī pañcahi mātugāmasatehi saddhim Satthu santike pabbaji. Rāhulamātāpi Janapadakalyāṇīpi theriyā santikaṃ gantvā pabbaji. Sā pabbajitakālato paṭṭhāya Bhaddakaccānattherīveva pākāṭā ahosi. Sā aparabhāge vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā abhiññāsu ciṇṇavasī ahosi, ekapallaṅkena nisinnā ekāvajjanena kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyaṃ anussarati. Tassā tasmim guṇe pākāṭe jāte Satthā Jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ therim mahābhiññāppattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kisāgotamītherīvatthu

246. Dvādasame **lūkhacīvaradharānanti** tīhi lūkhehi samannāgataṃ paṃsukūlaṃ dhārentīnaṃ Kisāgotamī aggāti dasseti. Gotamīti tassā nāmaṃ, thokaṃ kisadhātukattā² pana **Kisāgotamī**ti vuccati. Ayampi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃkatvaṃ taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ

1. Tasmā Bhaddakaccānātveva saṅkhaṃ gatā (Ka)

2. Kilantadhātukattā (Sī)

devamanussesu saṁsaritvā imasmim Buddhuppāde Sāvatthiyaṁ duggatakule nibbattitvā vayappattakāle ekaṁ kulam agamāsi, tattha naṁ “duggatakulassa dhītā”ti paribhaviṁsu.

Sā aparabhāge puttam vijāyi, athassā sammānamakamṁsu. So panassā dārako ādhāvitvā paridhāvitvā kīlanavaye ṭhito kālamakāsi, tassā soko udapādi. Sā “aham imasmimyeva gehe hatalābhasakkārā hutvā puttassa jātakālato paṭṭhāya sakkāram pāpuṇim, ime mayham puttam bahi chaḍḍetumpi vāyameyyun”ti¹ puttam aṅkenādāya “puttassa me bhesajjam dethā”ti gehadvārapaṭipāṭiyā vicarati. Diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne manussā “kattha te matakassa bhesajjam diṭṭhapubban”ti pāṇim paharitvā parihasam karonti. Sā tesam kathāya neva saññattim² gacchati. Atha naṁ eko paṇḍitapuriso disvā “ayam puttasokena cittavikkhepaṁ pattā bhavissati, etissā pana bhesajjam na añño jānissati, Dasabalova jānissati”ti cintetvā evamāha “amma tava puttassa bhesajjam añño jānanto nāma natthi, sadevake pana loke aggapuggalo Dasabalo dhuravihāre vasati, tassa santikam gantvā pucchāhi”ti. Sā “saccam puriso katheti”ti puttamādāya Tathāgatassa Buddhāsane nisinnavelāya parisapariyante ṭhatvā “puttassa me bhesajjam detha Bhagavā”ti āha.

Satthā tassā upanissayam disvā “Bhaddakam te Gotami katam bhesajjatthāya idhāgacchantiyā, gaccha nagaram pavisitvā koṭito paṭṭhāya sakalanagaram caritvā yasmim gehe koci matapubbo natthi, tato siddhatthakam āharā”ti āha. Sā “sādhu bhante”ti tuṭṭhamānasā antonagaram pavisitvā paṭhamageheyeva “Dasabalo mama puttassa bhesajjatthāya siddhatthakam āharāpeti, siddhatthakam me dethā”ti āha. “handa Gotamī”ti nīharitvā adamṁsu. “aham³ evam gahetum na sakkomi⁴, imasmim gehe koci matapubbo nāma natthīti. Kim vadesi Gotami, ko idha matakke gaṇetum sakkotīti. “tena hi alam nāham gaṇhissāmi, Dasabalo mam yattha matapubbo natthi, tato nam gaṇhāpetī”ti āha. Sā imināva niyāmena

1. Vāyamissantīti (Ka)

2. Paññattim (Ka)

3. Ayam (Sī)

4. Na sakkā (Sī)

tatiyagharaṃ gantvā cintesi “sakalanagare ayameva niyāmo bhavissati, idaṃ hitānukampakena Buddhena diṭṭhaṃ bhavissati”ti samvegaṃ labhitvā tatova bahi nikkhamitvā āmakasusānaṃ gantvā¹ puttāṃ hatthena gahetvā “puttaka ahaṃ imaṃ maraṇaṃ taveva uppannanti cintesiṃ, na panetaṃ taveva, mahājanasādhāraṇo esa dhammo”ti vatvā puttāṃ āmakasusāne chaḍḍetvā imaṃ gāthamāha—

“Na gāmadhammo no nigamassa dhammo,
Na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo.
Sabbassa lokassa sadevakassa,
Eseva dhammo yadidaṃ aniccatā”ti².

Evañca pana vatvā Satthu santikaṃ agamāsi. Atha naṃ Satthā “laddho te Gotami siddhatthako”ti āha. Niṭṭhitāṃ³ bhante siddhatthakena kammaṃ, patiṭṭhaṃ pana me⁴ dethāti āha. Athassā Satthā Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ.
Suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti⁵.

Sā gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva sotāpattiphale patiṭṭhāya pabbajjāṃ yāci, Satthā pabbajjāṃ anujāni. Sā tikkhattuṃ Satthāraṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā bhikkhuni-upassayaṃ gantvā pabbajjañca upasampadañca labhitvā nacirasseva yonisomanasikāre kammaṃ karontī vipassanaṃ vaḍḍhesi. Athassā Satthā imaṃ obhāsagāthamāha—

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ.
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padan”ti⁶.

Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ patvā parikkhāravalañje paramukkaṭṭhā hutvā tīhi lūkhehi samannāgataṃ cīvaraṃ pārupitvā vicari. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Netvā (Si)

3. Natthi (Syā, Ka)

5. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

2. Khu 4. 246 piṭṭhe Therī-apadāne.

4. Tumhe (Ka)

6. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

Sīṅgālakamātātherivattu

247. Terasame **saddhādhimuttānanti** saddhālakkhaṇe abhiniviṭṭhānam Sīṅgālakamātā¹ aggāti dasseti. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Hamsavatiyaṃ kulaghare nibbattā Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekam bhikkhunim saddhādhimuttānam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā adhikārakammaṃ katvā tam ṭhānantaram patthesi. Sā kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Rājaganagare seṭṭhikule nibbattā samānajātikam kulam gantvā ekam puttam vijāyi, tassa Sīṅgālakakumāroti nāma akāmsu. Sāpi teneva kāraṇena Sīṅgālakamātā nāma jātā. Sā ekadivasam Satthu dhammakatham sutvā paṭiladdhasaddhā Satthu santikam gantvā pabbaji. Pabbajitakālato paṭṭhāya saddhindriyam adhimattam paṭilabhi. Sā dhammassavanatthāya vihāram gantvā Dasabalassa sarīrasampattim² olokayamānāva tiṭṭhati. Satthā tassā saddhālakkhaṇe abhiniviṭṭhabhāvam ṇatvā sappāyam katvā pasādanīyameva dhammam desesi. Sāpi therī saddhālakkhaṇameva dhuram katvā arahattam pāpuṇi. Atha nam Satthā aparabhāge Jetavane nisīditvā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imam therim saddhādhimuttānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Terasasuttapaṭimaṇḍitāya theripāṭiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Etadaggavagga 6. Chaṭṭhavagga

Tapussa-bhallikavatthu

248. Upāsakapāṭiyā³ paṭhame **paṭhamam saraṇam gacchantānanti** sabbapaṭhamam saraṇam gacchantānam Tapusso⁴ ca Bhalliko cāti ime dve vāṇijā aggāti dasseti. Ime kira Padumuttarabuddhakāle Hamsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhim gahetvā aparabhāge Satthu dhammadesanam suṇantā Satthāraṃ dve upāsake paṭhamam saraṇam gacchantānam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā adhikārakammaṃ katvā tam ṭhānantaram patthayimsu. Te kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā

1. Sīgālakamātā (Sī)

3. Upāsakapāṭiyam (Sī), upāsakapāṭivaṇṇanāya (Ka)

2. Sarīranipphattim (Sī)

4. Tapasso (Sī)

amhākaṃ bodhisattassa sabbaññutaññānapattito puretameva
Asitañjananagare kuṭumbiyagehe nibbattiṃsu. Jeṭṭhabhātiko Tapusso nāma
ahosi, kaniṭṭho Bhalliko nāma.

Te aparena samayena gharāvāsaṃ vasantā kālena kālaṃ pañca
sakaṭasatāni yo jāpetvā vāṇijakammam¹ karontā caranti. Tasmim samaye
amhākaṃ bodhisatto sabbaññutaṃ patvā sattaṣattāhaṃ Bodhimaṇḍe
vihāritvā aṭṭhame sattahe Rājāyatanamūle nisīdi. Tasmim samaye te vāṇijā
pañcamattehi sakaṭasatehi taṃ ṭhānaṃ anuppattā ahesuṃ. Tesam anantare
attabhāve mātā tasmim padese devatā hutvā nibbatti. Sā cintesi “idāni
Buddhānaṃ āhāro laddhuṃ vaṭṭati. Na hi sakkā ito paraṃ nirāhārehi²
yāpetuṃ. Ime ca me puttā iminā maggena gacchanti, tehi ajja Buddhānaṃ
piṇḍapātaṃ dāpetuṃ³ vaṭṭatī”ti pañcasu sakaṭasatesu yuttagoṇānaṃ
gamanupacchedaṃ akāsi. Te “kiṃ nāmetan”ti nānāvīdhāni nimittāni
olokenti. Atha tesam kilamanabhāvaṃ ñatvā ekassa purisassa sarīre
adhimuccivā “kiṃkāraṇā kilamatha, tumhākaṃ añño yakkhavaṭṭo vā
bhūtavaṭṭo vā nāgāvaṭṭo vā natthi, ahaṃ pana vo atītattabhāve⁴ mātā
imasim ṭhāne bhummadevatā hutvā nibbattā. Esa Dasabalo
Rājāyatanamūle nisinno, tassa paṭhamaṃ piṇḍapātaṃ dethā”ti.

Te tassā kathaṃ sutvā tuṭṭhamānasā hutvā manthañca madhupiṇḍikañca
suvaṇṇathālakena ādāya Satthu santikaṃ gantvā “imaṃ bhojanaṃ
paṭiggaṇhatha bhante”ti āhaṃsu. Satthā atītābuddhānaṃ āciṇṇaṃ olokesi,
athassa cattāro mahārājāno selamaye patte upanāmesuṃ. Satthā “tesaṃ
mahapphalaṃ hotū”ti cattāropi patte “ekova patto hotū”ti adhiṭṭhāsi.
Tasmim khaṇe te vāṇijā Tathāgatassa patte manthañca madhupiṇḍikañca
patiṭṭhapetvā paribhuttakāle udakaṃ datvā bhattakiccapariyosāne Satthāraṃ
abhivādetvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Atha nesaṃ Satthā dhammaṃ desesi,
desanāpariyosāne dvepi janā dvevācike saraṇe patiṭṭhāya Satthāraṃ
abhivādetvā attano nagaraṃ

1. Vāṇijakammaṃ (Si)

3. Dātuṃ (Syā)

2. Nirāhārena (Ka)

4. Pañcame attabhāve (Syā, Ka)

gantukāmā “bhante amhākaṃ Paricaraṇacetiyaṃ dethā”ti vadiṃsu. Satthā dakkhiṇena hatthena sīsaṃ parāmasitvā dvinnampi janānaṃ aṭṭha kesadhātuyo¹ adāsi. Te ubhopi janā kesadhātuyo suvaṇṇasamuggesu ṭhapetvā attano nagaraṃ netvā Asitañjananagaradvāre jīvakesadhātuyā cetiyaṃ paṭiṭṭhāpesuṃ. Uposathadivase cetiyato nīlarasmiyo niggacchanti. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Satthā pana aparabhāge Jetavane nisīditvā upāsake paṭipāṭiyā ṭhānantaressu ṭhapento ime dve jane paṭhamaṃ saraṇaṃ gacchantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Anāthapiṇḍikasetṭhivatthu

249. Dutiye **dāyakānanti** dānābhiraṭānaṃ Sudatto gahapati Anāthapiṇḍiko aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatta Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ dāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Sāvattiyaṃ Sumanasetṭhissa gehe nibbatti, Sudattotissa nāmaṃ akāmsu.

So aparabhāge gharāvāse paṭiṭṭhito dāyako dānapati hutvā teneva guṇena patthaṇāmadheyyo Anāthapiṇḍiko nāma ahoṣi. So pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya Rājagahe attano piyasahāyakassa setṭhino gehaṃ gantvā tattha Buddhassa Bhagavato uppānabhāvaṃ sutvā balavapaccūsakāle devatānubhāvena vivaṭena dvārena Satthāraṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ sutvā sotāpattiphale paṭiṭṭhāya dutiyadivase ca Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā Sāvattiṃ āgamanatthāya Satthu paṭiññaṃ gahetvā antarāmagge pañcacattālīsayojanamagge satasahassaṃ satasahassaṃ datvā yojanikavihāre kāretvā Jetavanaṃ koṭisanthārena santharivā aṭṭhārasahi koṭiṃ kiṇitvā aṭṭhārasahi koṭiṃ vihāraṃ kāretvā vihāre niṭṭhite catunnaṃ parisānaṃ purehattapacchābhattesu yadicchakaṃ dānaṃ dadanto aṭṭhārasahi koṭiṃ vihāramahaṃ niṭṭhāpesi. Vihāramaho navahi māsehi niṭṭhānaṃ

1. Aṭṭha kesadhātumuṭṭhiyo (Sī)

agamāsi, “pañcahī”ti apare. Temāse pana sabbācariyānaṃ¹ vivādo natthi.

Evam catupaṇṇāsakoṭidhanaṃ vissajjetvā niccakālaṃ gehe evarūpaṃ dānaṃ pavattesi. Devasikaṃ pañca salākabhattasatāni honti, pañca pakkhikabhattasatāni, pañca salākayāgusātāni, pañca pakkhikayāgusātāni, pañca dhurabhattasatāni², pañca āgantukabhattasatāni, pañca gamikabhattasatāni, pañca gilānabhattasatāni, pañca gilānupaṭṭhākabhattasatāni, pañca āsanasatāni gehe niccapaññattāneva hontīti. Atha naṃ aparabhāge Satthā Jetavane nisinno upāsake paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento dāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Cittagahapativatthu

250. Tatiye **dhammakathikānanti** dhammakathikānaṃ upāsakānaṃ Citto gahapati aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbato aparabhāge dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ dhammakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Migaluddakagehe nibbato aparabhāge araṇṇe kammaṃ kātum samatthakāle ekadivasam deve vassante migamāraṇatthāya sattim³ ādāya araṇṇaṃ gantvā migarūpāni olokeno ekasmiṃ akatapabbhāre sasīsam paṃsukūlaṃ pārūpitvā pāsāṇaphalake nisinnaṃ ekaṃ bhikkhuṃ disvā “eko ayyo samaṇadhammaṃ karonto nisinno bhavissati”ti saṇṇaṃ uppādetvā vegena gharaṃ gantvā ekasmiṃ uddhane hiyyo ābhatamaṃsaṃ, ekasmiṃ bhattaṃ pacāpetvā piṇḍācārike dve bhikkhū disvā tesam pattam ādāya paññattāsane nisīdāpetvā bhikkhaṃ samādāpetvā “ayye parivisathā”ti aṇṇe āṇāpetvā taṃ bhattaṃ kuṭe pakkhipitvā paṇṇena mukhaṃ bandhitvā kuṭam ādāya gacchanto antarāmagge nānāvidhāni pupphāni ocinitvā pattapuṭakena⁴ gahetvā therassa nisinnaṭṭhānaṃ gantvā kuṭam otāretvā ekamante ṭhapetvā

1. Tesam pana sabbācariyānaṃ (Syā)

3. Satthim (St)

2. Pañca dhuvabhattasatāni (Syā, Ka)

4. Bhattakuṭena (Ka)

“Mayhaṃ bhante saṅghaṃ karoṭhā”ti vatvā therassa pattaṃ ādāya bhattassa pūretvā therassa hatthe patiṭṭhapetvā tehi missakapupphehi theram pūjetvā ekamante ṭhito “yathāyaṃ rasapiṇḍapātena saddhiṃ pupphapūjā cittaṃ paritoseṭi, evaṃ nibbattanibbattaṭṭhāne me paṇṇākārasahassāni ceva āgacchantu pañcavaṇṇakusumavassañca vassatū”ti āha.

Thero tassa upanissayaṃ disvā dvattimsākārakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā adāsi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbatti, nibbattaṭṭhāne jaṇṇumattena odhinā dibbapupphavassaṃ vassi, sayañca aññāhi devatāhi adhikatarena rūpena samannāgato ahosi. So ekaṃ Buddhantaram devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Magadharatthe Macchikāsaṇḍanagare seṭṭhikule nibbatti, jātakālevassa sakalanagare jaṇṇumattena odhinā pañcavaṇṇakusumavassaṃ vassi. Athassa mātāpitaro “amhākaṃ putto attanāva attano nāmaṃ gahetvā āgato, jātadivasevassa sakalanagaraṃ pañcavaṇṇehi pupphehi vicittaṃ jātan”ti **Cittakumāro**ti nāmaṃ¹ akaṃsu.

So aparabhāge gharāvāse patiṭṭhito pitu accayena tasmiṃ nagare seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. Tasmiṃ samaye pañcavaggiyattherānaṃ abbhantaro Mahānāmatthero nāma Macchikāsaṇḍanagaraṃ agamāsi. Citto gahapati tassa iriyāpathe pasīditvā pattaṃ ādāya gehaṃ ānetvā² piṇḍapātena patimānetvā katabhattakiccaṃ Ambāṭakārāmaṃ nāma uyyānaṃ netvā tathassa vasanaṭṭhānaṃ kāretvā nibaddhaṃ attano gehe piṇḍapātaṃ gahetvā vasanaṭṭhāya paṭiññaṃ gaṇhi. Theropi tassa upanissayaṃ disvā dhammaṃ desento saḷāyatanavibhattimeva desesi. Citto gahapati purimabhava madditasāṅkhārātāya nacirasseva anāgāmiphalaṃ sampāpuṇi. Athekadivasaṃ Isidattatthero tattha gantvā viharanto seṭṭhissa nivesane bhattakiccapariyosāne āyasmatā therena pañhaṃ vissajjetuṃ asakkontena ajjhiṭṭho upāsakassa pañhaṃ vissajjetvā tena pubbe gihisahāyakabhāve ñāte “na idāni idha vatthabban”ti yathāsukhaṃ pakkāmi. Punekadivasaṃ seṭṭhi gahapati Mahānāmattheraṃ iddhipāṭihāriyakaraṇatthaṃ

1. Cittakumārotissa nāmaṃ (Syā)

2. Netvā (Sī)

yāci. Sopi tassa tejosamāpattipāṭihāriyaṃ dassetvā “idāni idha vasitum na yuttan”ti yathāsukhaṃ pakkāmi.

Athekadivasam dve aggasāvaka bhikkhusahassaparivārā Ambāṭakārāmaṃ agamaṃsu¹. Seṭṭhi gahapati tesam mahāsakkāraṃ sajjesi. Sudhammatthero taṃ asahamāno seṭṭhiṃ tilasaṅgulikāvādena khumsetvā tena paṇāmito Satthu santikaṃ gantvā ovādaṃ labhitvā Dasabalassa ovāde ṭhito Cittaṃ gahapatiṃ khamāpetvā tattheva Ambāṭakārāme viharanto vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tadā upāsako cintesi “ahaṃ Dasabalaṃ adisvāva ciraṃ vītināmesim, Satthu santikaṃ gacchantena pana ayuttam tuccahatthena gantun”ti pañcahi sakatasatehi telamadhuphāṇitādāni ādāya “ye Dasabalaṃ passitukāmā, te mayā saddhiṃ āgacchantū”ti nagare bherim carāpetvā dvīhi purisasahashehi parivuto Satthāraṃ passitum pakkāmi. Timsayojane magge² devatā paṇṇākāraṃ upaṭṭhapesum. So Satthu santikaṃ gantvā pañcapaṭiṭṭhitena Satthāraṃ vandi, tasmim khaṇe ākāsa pañcavaṇṇānaṃ pupphānaṃ vassaṃ³ vassi.

Satthā tassa ajjhāsayavasena saḷāyatanavibhattimeva kathesi. Tassa aḍḍhamāsamattaṃ Dasabalassa dānaṃ dentassāpi sakanivesanato nītāni taṇḍulatelamadhuphāṇitādāni na khīyimsu. Rājagahavāsikehi pahitapaṇṇākārova alaṃ ahosi. So Satthāraṃ passivā attano nagaraṃ gacchanto sakatehi ābhattaṃ sabbaṃ bhikkhusaṃghassa adāsi. Sakatesu tuccesu jātamattesveva⁴ devatā satta ratanāni pūrayimsu. Mahājanantare kathā udapādi “yāva sakkārasammānappatto vatāyaṃ Citto gahapatī”ti. Tam sutvā Satthā Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Saddho sīlena sampanno, yaso bhogasamappito.

Yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti⁵.

So tato paṭṭhāya ariyasāvakaṇāmyeva upāsakānaṃ pañcahi satehi⁶ parivuto vicarati. Atha naṃ Satthā aparabhāge upāsake

1. Āgamaṃsu (Ka) 2. Timsayojanamagge (Sī) Yojane yojane magge (Syā)
 3. Pañcavaṇṇānaṃ pupphānaṃ pupphavassaṃ (Sī), pañcavaṇṇapupphavassaṃ (Syā)
 4. Gatamattesveva (Ka) 5. Khu 1. 56 piṭṭhe Dhammapade.
 6. Purisasatehi (Syā)

paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento Cittasaṃyuttam¹ aṭṭhuppattim katvā dhammakathikānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Hatthaka-āḷavakavatthu

251. Catutthe **catūhi saṅgahavattūhī**ti catubbidhena saṅgahavattunā parisam saṅgaṇhantānam Hatthako Āḷavako aggoti dasseti. Ayam kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyam kulaghare nibbatto aparabhāge Satthu dhammakatham suṇanto Satthāram catūhi saṅgahavattūhi samannāgataṃ ekaṃ upāsakaṃ ṭhānantare ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Āḷaviraṭṭhe Āḷavinagare Āḷavakassa rañño gehe paṭisandhim gaṇhi², sve bhattachāṭiyā saddhim Āḷavakassa pesetabbo ahosi.

Tatrāyam anupubbikathā—ekadivasam kira Āḷavako rājā migavatthāya³ araññaṃ gantvā ekaṃ migam anubandhitvā ghātetvā chinditvā dhanukoṭīyam lagetvā⁴ nivattetvā āgacchanto vātātapena kilantakāyo⁵ ekaṃ sandacchāyam⁶ nigrodharukkhamulāṃ pavisitvā nisīdi. Atha nam muhuttaṃ daratham vinodetvā nikkhamantaṃ rukkhe adhivatthā devatā “tiṭṭha tiṭṭha, bhakkhosi me”ti hatthe gaṇhi. So daḷham gahitattā aññaṃ upāyam apassanto “devasikaṃ te ekekapurisenā⁷ saddhim cāṭibhattaṃ pesessāmi”ti vatvā nagaram gato. Tato paṭṭhāya bandhanāgārato ekekamanussena saddhim cāṭibhattaṃ pesesi. Eteneva niyāmena bandhanāgāre manussesu khīṇesu “mahallakamanussesu gayhamānesu raṭṭhakhobho hoti”ti te aggahetvā daharakumāre gaṇhitum ārabhimso. Tato paṭṭhāya nagare dārakamātaro⁸ ca gabbhiniyo ca aññaṃ raṭṭhaṃ gacchanti.

Tasmim samaye Satthā paccūsasamayante⁹ lokam volokento Āḷavakakumārassa tiṇṇam maggaphalānam upanissayam disvā “ayam kumāro

1. Saṃ 2. 474 piṭṭhe.

2. Gehe nibbatto (Sī)

3. Migavadhāya (Ka)

4. Laketvā (Sī), laggetvā (Syā)

5. Vātātapakilantatāya (Sī)

6. Saṇḍacchāyam (Syā), sītacchāyam (Ka)

7. Ekena purisenā (Sī)

8. Daharakumārā (Sī)

9. Paccūsasamanantare (Sī, Syā)

kappasatasahassaṃ patthitapatthano devalokā cavitvā Āḷavakarañño gehe nibbatto, aññaṃ kumāraṃ alabhantā sve kumāraṃ cāṭibhattena saddhim gahetvā gacchissanti”ti cintetvā sāyanhasamaye aññātakavesena Āḷavakassa yakkhassa bhavanadvāraṃ gantvā tassa dovārikaṃ Gadrabhaṃ nāma yakkhaṃ bhavanam pavisanatthāya yāci. So āha “Bhagavā tumhe pavisatha, mayhaṃ pana Āḷavakassa anārocanaṃ nāma ayuttan”ti. So Himavante yakkhasamāgamaṃ gatassa Āḷavakassa santikaṃ agamāsi. Satthāpi taṃ bhavanam pavisitvā Āḷavakassa nisīdanapallaṅke nisīdi.

Tasmim samaye Sātāgirahevavatā Āḷavakassa bhavanamatthakena yakkhasamāgamaṃ gacchantā attano gamane asampajjamāne “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āvajjentā Satthāraṃ Āḷavakassa bhavane nisinnaṃ disvā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā yakkhasamāgamaṃ gantvā Āḷavakassa tuṭṭhiṃ pavedayimsu “lābhā¹ te āvuso Āḷavaka, yassa² te sadevake loke aggapuggalo bhavane nisinno, gantvā Satthu santike dhammaṃ suṇāhi”ti. So tesam kathaṃ sutvā cintesi “ime ekassa muṇḍakasamaṇassa mama pallaṅke nisinnabhāvaṃ kathenti”ti anattamaṇo³ kodhābhībhūto hutvā “ajja mayhaṃ etena samaṇena saddhim saṅgāmo bhavissati, tatha me sahāyā nāma hothā”ti⁴ dakkhiṇapādaṃ ukkhipitvā satṭhiyojanamattaṃ pabbatakūṭaṃ akkami, taṃ bhijjitvā dvidhā ahosi. Ito patṭhāya Āḷavakayuddhaṃ vitthāretabbaṃ. Āḷavako pana sabbarattim Tathāgatena saddhim nānappakārena yujjhantopi kiñci⁵ kātuṃ asakkonto Satthāraṃ upasaṅkamitvā aṭṭha paṇhe pucchi, Satthā vissajjesi. Desanāpariyosāne sotāpattiphale patitṭhāsi. Vitthāretvā kathetukāmena Āḷavakasuttavaṇṇanā⁶ oloketabbā.

Punadvise utṭhite aruṇe cāṭibhattāharaṇavelāya sakalanagare gahetabbayuttaṃ dāraṃ adisvā rañño ārocesuṃ. Rājā āha “gaṇhituṃ ayuttaṭṭhāne pana atthi tātā”ti. Āma deva ajja rājakule putto jātoti. Gacchatha tātā, mayhaṃ jīvantā puttaṃ labhissāma, cāṭibhattena

1. Mahālābho (Syā, Ka)

2. Yam (Ka)

3. Tato (Sī)

4. Hontīti (Sī)

5. Yamkiñci (Syā)

6. Sam-Ṭṭha 1. 289 piṭṭhe.

naṃ pesethāti. Te deviyā vikkandamānāya dāraṃ gahetvā cāṭibhattena saddhiṃ Āḷavakassa bhavanadvāraṃ gantvā “handa ayya¹ tava bhāgaṃ paṭicchāhi”ti āhaṃsu. Āḷavako tesāṃ kathāṃ sutvā ariyasāvakaṭṭhā lajjamāno adhomukho nisīdi. Atha naṃ Satthā āha “idāni te Āḷavaka lajjanakiccaṃ natthi, dāraṃ gahetvā mama hatthe ṭhapehi”ti. Te rājapurisā Āḷavakakumāraṃ Āḷavakassa hatthe ṭhapesuṃ, Āḷavako taṃ ādāya Dasabalassa hatthe ṭhapesi, Satthā paṭiggaṇhitvā puna Āḷavakassa hatthe ṭhapesi, Āḷavako taṃ gahetvā rājapurisānaṃ hatthe ṭhapesi. Itissa hatthato hatthaṃ gatattā “Hatthako Āḷavako”tveva nāmaṃ akaṃsu.

Atha naṃ te rājapurisā tuṭṭhamānasā ādāya rañño santikaṃ agamaṃsu. Rājā taṃ disvā “ajja cāṭibhattaṃ na sampaṭicchati”ti saññaṃ katvā “kasmā tātā evameva āgatathā”ti āha. Deva rājakulassa tuṭṭhi ca vaḍḍhi ca, Satthā Āḷavakassa bhavane nisīditvā Āḷavakaṃ dametvā upāsakatte patiṭṭhāpetvā kumāraṃ amhākaṃ dāpesīti. Satthāpi Āḷavakaṃ pattacīvaraṃ gāhāpetvā Āḷavinagarābhimukho pāyāsi. So nagaraṃ upasaṅkamanto lajjitvāva osakkati². Satthā naṃ oloketvā “lajjasi Āḷavakā”ti pucchi. Āma bhante nagaravāsino maṃ nissāya mātimaraṇaṃ pitimaraṇaṃ puttadāramaraṇaṃca pāpuṇiṃsu, te maṃ passitvā daṇḍehipi leḍḍūhipi paharissanti. Tasmā osakkāmi bhanteti. “Āḷavaka natthi te mayā saddhiṃ gacchantassa bhayaṃ, vissattho ehi”ti vatvā nagarassa avidūre ṭhāne vanasaṇḍe aṭṭhāsi. Āḷavakarājāpi nāgare gahetvā Satthu paccuggamaṇaṃ gato. Satthā sampattaparisāya dhammaṃ desesi, desanāvasāne caturāsīti pāṇasahassāni amatapānaṃ pivīsi. Te Āḷavakassa tattheva vasanaṭṭhānaṃ katvā anusamvaccharaṃ balikammaṃ paṭṭhapesuṃ.

Āḷavakopi nāgare dhammikāya rakkhāya saṅgaṇhi. Sopi Āḷavakakumāro vuḍḍhippatto Satthu dhammadesanaṃ sutvā tīṇi maggaphālāni paṭivijjhi. So sabbakālaṃ ariyasāvaka-upāsakānaṃ pañcahi satehi³ parivuto carati. Athekadivasāṃ tehi upāsakehi saddhiṃ Satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā suvinītaṃ parisāṃ disvā

1. Handa gaṇha (Sī)

2. Lajjitvā paccosakkati (Sī, Syā)

3. Parivārasatehi (Ka)

“mahatī te Ālavaka parisā, katham taṃ saṅgaṇhāsī”ti āha. Bhagavā dānena tussantaṃ dānena saṅgaṇhāmi, piyavacanena tussantaṃ piyavacanena saṅgaṇhāmi, uppannesu kiccesu tesam nittharaṇena tussantaṃ uppannakiccanittharaṇena saṅgaṇhāmi, samānattaṭṭhānena tussantaṃ samānattatāya saṅgaṇhāmīti. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha Satthā aparabhāge Jetavane nisīditvā upāsake ṭhānantaresu ṭhapento Hatthakam Ālavakam catūhi saṅgahavatthūhi parisam saṅgaṇhantānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahānāmasakkavatthu

252. Pañcame **paṇītaḍāyakānanti** paṇītarasadāyakānam Mahānāmo Sakko aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatta Satthu dhammakatham suṇanto Satthāram ekam upāsakam paṇītarasadāyakānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaram patthesi. So kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Kapilavatthupure Sakyarājakule¹ nibbattitvā vayappatto Dasabalassa paṭhamadassaneyeva² sotāpattiphale patitṭhāsi.

Athekasmim samaye Satthā Verañjāyam vassāvāsam vasitvā anupubbena Kapilavatthupuram gantvā Nigrodhārāme paṭivasati. Mahānāmo “Satthā āgato”ti sutvā Satthu santikam gantvā abhivādetvā ekamantaṃ nisinna Satthāram evamāha “Bhagavā sutametaṃ ‘bhikkhusamgho kira Verañjāyam bhikkhācārena kilamatī’ti, mama catumāsam bhikkhusamghassa paṭijaggane paṭiññam³ detha, aham bhikkhusamghassa sarīre ojam pavesessāmi”ti. Satthā adhivāsesi. So Satthu adhivāsanam viditvā punadivasato paṭṭhāya Buddhappamukham bhikkhusamgham paṇītarasabhojanacatumadhurādīhi paṭijaggitvā puna catumāsam paṭiññam gahetvā aṭṭha māse pūretvā puna catumāsam paṭiññam gahetvā sakalasaṃsaccharam paṭijaggi. Satthā tato param paṭiññam nādāsi. Mahānāmo pana tato paṭṭhāya aparāparam sampattabhikkhusamghassa teneva niyāmena sakkāram karoti, tassa so guṇo sakalajambudīpe pākaṭo jāto. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ.

1. Sakkarājakule (Syā) 2. Paṭhamakadassaneyeva (Sī) 3. Paṭijagganapaṭiññam (Syā)

Satthā pana aparabhāge Jetavane nisīditvā Mahānāmaṃ Sakkam paṇītaḍāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uggagahapativatthu

253. Chaṭṭhe **manāpadāyakānanti** manāpaṃ cittarucitabhojanaṃ dāyakānaṃ Uggo gahapati Vesāliko aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbato aparabhāge Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ manāpadāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇṭaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Vesāliyaṃ seṭṭhikule nibbatti. Tassa jātakāle nāmaṃ aniyāmitaṃ. Aparabhāge panassa attabhāvopi uggato ahosi samiddho, alaṅkatatoraṇaṃ viya ussitacittapaṇo viya ca ativirocitta. Guṇāpissa uggatā ahesuṃ. So imesaṃ dvinnampi uggatattā **Uggasetṭhi**veva saṅkhaṃ gato. So paṇāyaṃ Dasabalassa paṭhamadassaneyeva sotāpattiphale patiṭṭhāya aparabhāge tīṇipi maggaphalāni sacchākāsi. So attano mahallakakāle rahogato nisīditvā cintesi “yaṃ yaṃ mayhaṃ piyaṃ manāpaṃ, taṃ tadeva Dasabalassa dassāmi, idaṃ me Satthu sammukhāpi¹ sutam ‘manāpadāyī labhate manāpan’ti”. Athassa etadahosi “api nu kho me cittaṃ jānitvā Satthā nivesanadvāraṃ āgaccheyyā”ti.

Satthāpi kho tassa cittaṃ ñatvā bhikkhusaṃghaparivuto nivesanadvāreyeva pāturaḥosi. So “Satthā āgato”ti sutvā ativiya ussāhajāto Dasabalassa santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā Satthu pattam paṭiggahetvā gharaṃ pavesetvā paññattavarabuddhāsane Satthāraṃ, avasesa-āsanesu bhikkhusaṃghaṃ nisīdāpetvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nānaggarasehi parivisitvā bhattakiccapariyosāne ekamantaṃ nisīditvā evamāha “sammukhā metaṃ bhante Bhagavato sutam sammukhā paṭiggahitaṃ ‘manāpadāyī labhate manāpan’ti. Yaṃ yaṃ bhante manāpaṃ, taṃ taṃ mayā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dinnamevā”ti Satthāraṃ jānāpetvā tato paṭṭhāya yaṃ yaṃ tassa manāpaṃ, taṃ taṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa deti. Taṃ pana sabbaṃ

1. Santikāpi (Sī)

Pañcakanipāte Uggasutte¹ vitthārato āgamissati. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitam. Satthā aparabhāge Jetavane viharanto taṃ upāsakaṃ manāpadāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uggatagahapativatthu

254. Sattame saṃghupaṭṭhākānanti bhikkhusaṃghassa upaṭṭhākānaṃ Hatthigāmakko Uggato gahapati aggoti dasseti. Sopi Padumuttarabuddhakāle Hamsavatiyaṃ kulagehe nibbato aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ sutvā Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ saṃghupaṭṭhākānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇṭam disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Htthigāme seṭṭhikule nibbatti, tassa Uggatakumāroti nāmaṃ akaṃsu.

So aparabhāge gharāvāse patiṭṭhito pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. Tena samayena Satthā bhikkhusaṃghaparivuto cārikaṃ caranto Hatthigāmaṃ patvā Nāgavanuyyāne viharati, tadā ayaṃ Uggataseṭṭhi sattāhaṃ pānamadamatto hutvā nātakehi parivuto Nāgavanuyyānaṃ gantvā paricārayamāno Dasabalaṃ disvā balavahirottappaṃ paccupaṭṭhāpesi. Athassa Satthāraṃ upasaṅkamantassa sabbo surāmato abbatthaṃ agamāsi. So Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Athassa Satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne tīṇi maggaphalāni paṭivijjhi. Tato paṭṭhāya nātakāni “tumhe yathāsukhaṃ gacchathā”ti vissajjetvā dānābhirato hutvā bhikkhusaṃghassa dānameva deti. Devatā rattibhāgasamanantare āgantvā seṭṭhissa ārocenti² “gahapati asuko bhikkhu tevijjo, asuko bhikkhu chaḷabhiñño, asuko sīlavā, asuko dussīlo”ti. So tāsāṃ vacanaṃ sutvāpi guṇaṃ tāva³ yathābhūtaṃ jānāti, deyyadhammaṃ pana samacitteneva deti. Satthu santike nisīditvāpi tameva guṇaṃ katheti. Aparabhāge Satthā Jetavane nisīditvā taṃ gahapatiṃ saṃghupaṭṭhākānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Am 2. 42 piṭṭhe.

2. Ārocesuṃ (Ka)

3. Guṇavante (Sī)

Sūrambaṭṭhavatthu

255. Aṭṭhame **aveccappasannānanti** avigacchanasabhāvena acalena pasādena samannāgatānaṃ Sūrambaṭṭho aggoti dasseti. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe nibbatta Satthu dhammakathaṃ sutvā Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmīṃ Buddhuppāde Sāvattīyaṃ seṭṭhikule nibbatti, Sūrambaṭṭhotissa² nāmaṃ akaṃsu.

So aparabhāge vayappatto gharāvāse patiṭṭhāya aññatitthiyānaṃ upaṭṭhāko hutvā carati. Atha Satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento tassa sotāpattimagghetum disvā bhikkhācāraṇelāya nivesanadvāraṃ agamāsi. So Dasabalaṃ disvā cintesi “samaṇo Gotamo mahākule ceva jāto, loka ca abhiññāto³, tenassa santikaṃ agamaṇaṃ nāma na yuttan”ti Satthu santikaṃ gantvā pādesu vanditvā pattaṃ gahetvā gharaṃ pavesetvā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā bhikkhaṃ datvā bhattakiccapariyosāne ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassa caritavasena dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthāpi taṃ dametvā vihārameva gato.

Tato māro cintesi “ayaṃ Sūrambaṭṭho nāma amhākaṃ santako, Satthā panassa ajja gehaṃ gato, kiṃ nu kho Satthu dhammaṃ sutvā maggapātubhāvaṃ akaritthāti yāvassa mama visayā atikkantabhāvaṃ vā anatikkantabhāvaṃ vā jānāmī”ti attano kāmarūpitāya Dasabalassa sarikkhakaṃ rūpaṃ māpetvā cīvaraggahaṇampi pattaḱḱahaṇampi Buddhākappeneva katvā dvattimsalakkhanaḱḱharo hutvā Sūrambaṭṭhassa gehadvāre aṭṭhāsi. Sūrambaṭṭhopi “puna Dasabalo āgato”ti sutvā “Buddhānaṃ aniyyanīkaḱḱamaṇaṃ nāma natthi, kena nu kho kāraṇena āgato”ti vegena “Dasabalo”ti saññāya tassa santikaṃ gantvā abhivādetvā ekamantaṃ ṭhito “bhante tumhe idāneva imasmīṃ gehe bhattakiccaṃ katvā gatā, kiṃ nu kho kāraṇaṃ paṭicca puna āgatatthā”ti āha. “Sūrambaṭṭha mayā dhammaṃ kathentena ekaṃ

1. Surabandho (Syā, Ka)

2. Surabandhotissa (Ka)

3. Atipaññāto (Sī, Syā)

anupadhāretvā kathitaṃ. Mayā hi pañcakkhandhā ‘sabbeva aniccā dukkhā anattā’ti kathitā, na panete sabbeva evarūpā. Ekacce hi khandhā niccā dhuvā sassatā atthī”ti āha.

Tato Sūrambaṭṭho cintesi “ayaṃ kathā ativiya bhāriyā. Buddhānañhi anupadhāretvā kathanāṃ nāma natthī¹, Dasabalassa māro kira paṭipakkho, addhā ayaṃ māro bhavissatī”ti cintetvā “mārosi tvaṃ”ti āha. Ariyasāvakena kathitakathā tassa pharasuppahāro viya ahosi, tasmā sakabhāvena ṭhātum² asakkonto “āma Sūrambaṭṭha ahaṃ māro”ti āha. “Tādisānaṃ³ mārānaṃ satampi sahasampi āgantvā mama saddhaṃ cāletum na sakkoti, Mahāgotamo Dasabalo mayhaṃ dhammaṃ desento ‘sabbe saṅkhārā aniccā’ti bodhetvā desesi, mā me gharadvāre tiṭṭhā”ti accharaṃ pahari. Māro tassa vacanaṃ sutvā paṭippharivā kathetum asakkonto tattheva antaradhāyi. Sūrambaṭṭhopi sāyanhasamaye Satthu santikaṃ gantvā mārena katakiriyaṃ kathetvā “bhante evaṃ māro mama saddhaṃ cāletum vāyamitthā”ti āha. Satthā etadeva kāraṇaṃ aṭṭhuppattim katvā imasmim sāsane Sūrambaṭṭhaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Jīvakavatthu

256. Navame **puppalappasannānanti** puggaliyappasādena samannāgatānaṃ upāsakānaṃ Jīvako Komārabhacco aggoti dasseti. So hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatto Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ puggalappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Rājagahanagare Abhayarājakumāraṃ paṭicca Sālavatiyā nāma rūpūpajīvinīyā kucchimhi nibbatto. Rūpūpajīvinīyo ca nāma vijātakāle sace putto hoti, chaḍḍenti. Sace dhītā, paṭijagganti. Iti sā taṃ dāraḱaṃ kattarasuppakena saṅkārakūṭe chaḍḍāpesi. Atha naṃ Abhayo rājakumāro rājupaṭṭhānaṃ gacchanto taṃ disvā “kiṃ bhaṇe etaṃ kākehi samparikiṇṇaṃ”ti manusse⁴ pesetvā

1. Buddhānañhi dve kathā nāma natthīti upadhāretvāva (Ka)

2. Tumahādisānaṃ (Ka)

2. Sandhāretum (Ka)

4. Purise (Syā, Ka)

dārako devāti. Jīvati bhaṇeti. “Jīvati devā”ti sutvā attano antepure posāpesi. Tassa jīvātīti kathitattā Jīvakoti nāmaṃ akaṃsu, kumārena posāpitoti Komārabhaccoti nāmaṃ akaṃsu.

So attano soḷasavassuddesikakāle Takkasilam gantvā vejjasippanṃ uggaṇhitvā Bimbisārarañño santikā sakkāraṃ labhitvā Caṇḍapajjotassa rañño rogam phāsukam akāsi. So tassa pañca taṇḍulasakaṭasatāni soḷasa kahāpaṇasahassāni dussasahassaparivāram¹ anaggham siveyyakam² dussayugañca pesesi. Tasmim samaye Satthā Rājagaham upanissāya Gijjhakūṭe pabbate viharati. Jīvako Satthu ussannadhātuke kāye virecanam datvā bhesajjam karonto “cattāro paccayā mama santakāva hontū”ti Satthāraṃ attano vihāre vasāpetvā Satthu bhesajjam katvā tam dussayugam upanetvā “idam bhante tumheyeva paribhogam karoṭhā”ti vatvā tena saddhim laddham dussasahassam³ bhikkhusamghassa adāsi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārena pana Jīvakavatthu Khandhake⁴ āgatameva. Satthā aparabhāge Jetavane viharanto Jīvakam Komārabhaccam puggalappasannānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nakulapitugahapativatthu

257. Dasame **vissāsakānanti** vissāsikakatham kathentānam upāsakānam antare Nakulapitā gahapati aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyam kulagehe nibbato Satthu dhammadesanam suṇanto Satthāraṃ ekam upāsakam vissāsakānam⁵ aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā adhikārakammaṃ katvā tam ṭhānantaram patthesi. So kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Bhaggaratṭhe Susumāragirinagare⁶ seṭṭhikule nibbatti. Satthāpi bhikkhusamghaparivuto cārikam caramāno tam nagaram patvā Bhesakaḷāvane viharati. Athāyam Nakulapitā gahapati Susumāragirivāsīhi saddhim Satthu santikam gantvā paṭhamadassanen’eva so ca bhariyā cassa Dasabalam “ayam amhākam putto”ti saññam paṭṭhapetvā

1. Rūpasahassaparivāram (Sī)

2. Sīveyyakam (Sī)

3. Rūpasahassam (Sī)

4. Vi 3. 377 piṭṭhe.

5. Vissāsikānam (Sī, Syā)

6. Sumsumāragirinagare (Sī, Syā), Saṃsumāragirinagare (Ka)

ubhopi Satthu pādesu nipatitvā “tāta tvaṃ ettakaṃ kālaṃ amhe chaḍḍetvā kahaṃ vicarasī”ti āhaṃsu. Ayaṃ kira Nakulapitā gahapati pubbe pañca jātisatāni Dasabalassa pitā ahosi, pañca jātisatāni cūlapitā, pañca jātisatāni mahāpitā, pañca jātisatāni mātulo, Nakulamātāpi pañca jātisatāni mātā ahosi, pañca jātisatāni cūlamātā, pañca jātisatāni mahāmātā, pañca jātisatāni pitucchā. Iti dīgharattaṃ anugatasinehattā Dasabalaṃ disvāva “putto”ti saññaṃ katvā saṅṭhātum nāsakkhimsu. Satthā yāva tesāṃ cittaṃ saññaṃti na gacchati, tāva “apethā”ti nāvoca. Atha nesāṃ yathāmaneneva satim paṭilabhivā majjhatabhūtānaṃ āsayāṃ ñatvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne ubhopi sotāpattiṃphale patiṭṭhahimsu.

Satthā aparabhāge tesāṃ mahallakakāle puna taṃ nagaraṃ agamāsi. Te “Satthā āgato”ti sutvā Satthu santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā svātanāya nimantetvā punadivase attano nivesane Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nānaggarasehi parivisitvā Satthāraṃ katabhattakiccaṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ nisīdimsu. Ekamantaṃ nisinna kho Nakulapitā gahapati Bhagavantaṃ etadavoca, “yato me bhante Nakulamātā gahapatānī daharasseva daharā ānītā, nābhijānāmi Nakulamātaraṃ gahapatānīm manasāpi aticaritā¹, kuto pana kāyena? Iccheyyāma mayaṃ bhante diṭṭhe ceva dhamme aññaṃaññaṃ passitum abhisamparāyaṃca aññaṃaññaṃ passitun”ti. Nakulamātāpi kho gahapatānī Bhagavantaṃ etadavoca “yato ahaṃ bhante Nakulapituno gahapatissa daharasseva daharā ānītā, nābhijānāmi Nakulapitaraṃ gahapatim manasāpi aticaritā, kuto pana kāyena? Iccheyyāma mayaṃ bhante diṭṭhe c’eva dhamme aññaṃaññaṃ passitum abhisamparāyaṃca aññaṃaññaṃ passitun”ti. Atha aparabhāge Satthā Jetavane nisīditvā upāsake paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapanento imaṃ imesaṃ dvinnampi kathaṃ aṭṭhuppattim katvā Nakulapitaraṃ gahapatim viśāsakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Dasasuttapaṭimaṇḍitāya upāsakapāṭiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Etadaggavagga 7. Sattamavagga

Sujātāvatthu

258. Upāsikāpāliya paṭhame **paṭhamam saraṇam gacchantīnanti** sabbapaṭhamam saraṇesu paṭiṭṭhitānam upāsikānam Sujātā nāma Seniyadhītā¹ aggāti dasseti. Sāpi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyam kulagehe nibbattā aparabhāge Satthu dhammakatham suṇanti Satthāram ekam upāsikam paṭhamam saraṇam gacchantīnam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā adhikāram katvā tam ṭhānantaram patthesi. Sā kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā amhākam Satthu nibbattito puretameva Uruvelāyam Senānigame Seniyakuṭumbikassa² gehe nibbattitvā vayappattā ekasmim nigrodhamūle patthanam akāsi “sace samajātikam kulagharam gantvā paṭhamagabbhe puttam labhissāmi, anuṣamvaccharam balikammaṃ karissāmi”ti. Tassā sā patthanā samijjhi.

Sā mahāsattassa dukkarakārikam karontassa chaṭṭhe vasse paripuṇṇe Visākhapuṇṇamadivase “pātova balikammaṃ karissāmi”ti rattiyā paccūsasamayam paccuṭṭhāya dhenuyo duhāpesi. Vacchakā dhenūnam thanamūlam na āgamaṃsu, thanamūle navabhājanamhi³ upanītamatte attanova dhammatāya khīradhārā patimsu. Tam acchariyam disvā Sujātā sahattheneva khīram gaṇhitvā navabhājane pakkhipitvā sahattheneva aggim katvā pacitum⁴ ārabhi. Tasmim pāyāse paccamāne mahantamahantā pubbuḷā⁵ uṭṭhahitvā dakkhiṇāvattā hutvā sañcaranti, ekaphusitampi bahi na niggacchati. Mahābrahmā chatam dhāresi, cattāro lokapālā khaggahatthā ārakkham gaṇhimsu, Sakko alātāni samānento aggim jālesi. Devatā catūsu dīpesu ojam saṃharitvā tattha pakkhipimsu. Sujātā ekadivaseyeva imāni acchariyāni disvā Puṇṇādāsīm āmantesi “amma Puṇṇe ajja amhākam devatā ativiya pasannā, mayā ettakam kālam evarūpaṃ acchariyam nāma na diṭṭhapubban, vegena gantvā devatṭhānam paṭijaggāhī”ti. Sā “sādhu ayye”ti tassā vacanam sampaṭicchitvā turitaturitā rukkhamūlam agamāsi.

1. Sujātā senānīdhītā (Sī)

2. Senānīnigame senānikuṭumbikassa (Sī)

3. Agamaṃsu, thanamūlena ca bhojanamhi (Sī)

4. Pacitukāmā (Ka)

5. Bubbuḷā (Sī), pupphuḷā (Ka)

Bodhisattopi kho bhikkhācārakālaṃ āgamayamāno pātova gantvā rukkhamūle nisīdi. Rukkhamūlaṃ sodhanatthāya gatā Puṇṇā āgantvā Sujātāya ārocesi “devatā rukkhamūle nisinnā”ti. Sujātā “sace je saccam bhaṇasi, adāsīm karomī”ti vatvā sabbapasādhanam pasādhetvā satahassagghanake suvaṇṇathāle pāyāsam vadḍhetvā aparāya suvaṇṇapātiyā pidahitvā setavatthena sampaliveṭhetvā samantā gandhadāmamālādāmāni osāretvā ukkhipitvā gantvā mahāpurisam disvā balavapītiṃ uppādetvā diṭṭhatthānato paṭṭhāya oṇatoṇatā gantvā sīsato thālaṃ otāretvā vivaritvā saheva pātiyā pāyāsam mahāpurisassa hatthe ṭhapetvā vanditvā “yathā mayham manoratho nipphanno, evaṃ tumhākampi nipphajjatū”ti vatvā pakkāmi. Bodhisatto Nerañjarāya nadiyā tīraṃ gantvā suvaṇṇathālaṃ tīre ṭhapetvā nhatvā paccuttaritvā ekūnapaṇṇāsa piṇḍe karonto pāyāsam paribhuñjitvā suvaṇṇapātiṃ nadiyā sampavāhetvā anukkamena Bodhimaṇḍam āruyha sabbaññutaṃ patvā sattasattāham Bodhimaṇḍe¹ atikkamitvā Isipatane migadāye pavattitavaradhammacakko Sujātāya puttassa Yasadārakassa upanissayaṃ disvā gantvā aññatarasmim rukkhamūle nisīdi.

Yasopi kulaputto rattibhāgasamanantare vivaṭam itthāgāraṃ disvā sañjātasamvego “upaddutaṃ vata bho, upasaṭṭham vata bho”ti vatvā nivesanato nikkhamitvāva bahinagare Satthu santikaṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā tīṇi maggaphalāni paṭivijjhi. Athassa pitā padānupadikaṃ gantvā² Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā Yasassa pavattiṃ pucchi. Satthā Yasam kulaputtaṃ paṭicchādetvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne so seṭṭhigahapati sotāpattiphale paṭiṭṭhāsi, Yaso arahattaphalaṃ pāpuṇi. Tam Bhagavā “chi bhikkhū”ti āha, tāvadevassa gihiliṅgaṃ antaradhāyi, iddhimayapattacīvaradharo ahoṣi. Pitāpissa Satthāraṃ nimantesi. Satthā Yasam kulaputtaṃ pacchāsamaṇam katvā tassa gharaṃ gantvā katabhattakicco dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne Yasassa mātā Sujātā, purāṇadutiyyikā ca sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu. Tamdivasaṃ ayaṃ Sujātā tevācikasaraṇe paṭiṭṭhāsi saddhiṃ suṇisāya. Ayamettha

1. Bodhipallanke (Sī)

2. Āgantvā (Sī)

saṅkhepo, vitthārato panetaṃ vatthu Khandhake¹ āgatameva. Satthā aparabhāge paṭipāṭiyā upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento imam upāsikaṃ paṭhamam saraṇam gacchantīnam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Visākhāvattu

259. Dutiye **dāyikānanti** dānābhiratānam² upāsikānam Visākhā Migāramātā aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā aparabhāge Satthu dhammadesanam suṇantī Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ dāyikānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe sattannaṃ bhaginīnam sabbakaniṭṭhā hutvā nibbatti. Tadā kira—

Samaṇī Samaṇaguttā ca, Bhikkhunī Bhikkhudāyikā³.

Dhammā ceva Sudhammā ca, Saṃghadāsī ca sattamāti⁴.

Imā satta bhaginiyo ahesum. Tā etarahi—

Khemā Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā ca Gotamī.

Dhammadinnā Mahāmāyā, Visākhā ceva sattamāti—

evaṃnāmā hutvā nibbattā. Tatrāyaṃ Saṃghadāsī ekaṃ Buddhantaram devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Aṅgaratṭhe Bhaddiyanagare Meṇḍakasetṭhiputtassa Dhanañcayasetṭhino⁵ aggamahesiyā Sumanadeviyā nāma kucchismim nibbatti, **Visākhātissā** nāmaṃ akaṃsu. Tassā sattavassikakāle Dasabalo Selabrāhmaṇassa ca aññesaṅca bodhaneyyabandhavānam upanissayasampattiṃ disvā mahābhikkhusaṃghaparivāro cārikaṃ caramāno tasmim ratṭhe taṃ nagaram pāpuṇi.

Tasmim ca samaye Meṇḍako gahapati tasmim nagare pañcannaṃ mahāpuññānam jeṭṭhako hutvā setṭhiṭṭhānam kāresi. **Pañca mahāpuññā** nāma Meṇḍako setṭhi, Candapadumā nāma tasseva aggamahesī, tassa ca putto Dhanañcayo nāma, tassa bhariyā Sumanadevī nāma, Meṇḍakasetṭhissa

1. Vi 3. 21 piṭṭhe.

2. Dānābhiratīnam (Syā, Ka)

3. Bhikkhudāsikā (Syā)

4. Sattimāti (Sī)

5. Dhanañjayasetṭhino (Sī)

dāso Puṇṇo nāmāti. Na kevalañca Meṇḍakaseṭṭhiyeva,
 Bimbisāramahārājassa pana āṇāpavattiṭṭhāne **pañca amitabhogā** nāma
 ahesum Jotiko Jaṭilo Meṇḍako Puṇṇo Kākavaliyoti. Tesu ayaṃ
 Meṇḍakaseṭṭhi Dasabalassa attano nagaram sampattabhāvaṃ sutvā puttassa
 Dhanañcayaseṭṭhino dhītaram Visākhādārikam pakkositvā evamāha “amma
 tuyhampi maṅgalaṃ amhākampi maṅgalaṃ, tava paricārikāhi¹ pañcadārikā
 satehi saddhim pañca rathasatāni āruyha pañcahi dāsīsatehi parivutā
 Dasabalassa paccuggamanam karohi”ti. Sā pitāmahassa vacanam sutvā tathā
 akāsi. Kāraṇākāraṇesu pana kusalattā yāvatikā yānassa bhūmi, yānena
 gantvā yānā paccorohitvā pattikāva Satthāram upasaṅkamitvā vanditvā
 ekamantam aṭṭhāsi. Athassā caritavasena Satthā dhammam desesi.
 Desanāpariyosāne pañcahi dārikāsatehi saddhim sotāpattiphale patiṭṭhāsi.
 Meṇḍakaseṭṭhipi kho Satthu santikam gantvā Satthāram vanditvā ekamantam
 aṭṭhāsi, atha Satthā tassapi caritavasena dhammam desesi. So
 desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhāya Satthāram svātanāya nimantetvā
 punadivase attano nivesane paṇītena khādanīyena bhojanīyena
 Buddhappamukham bhikkhusamgham parivisitvā etenupāyena adḍhamāsam
 mahādānam adāsi. Satthā Bhaddiyanagare yathābhirantam viharitvā
 pakkāmi.

Iti param aññam kathāmaggam vissajjetvā Visākhāya uppattikathāva
 kathetabbā. Sāvattiyañhi Kosalarājā Bimbisārassa santikam pesesi “mama
 āṇāpavattiṭṭhāne amitabhogavindanakulam nāma natthi, amhākam
 amitabhogavindanakulam pesetū”ti. Rājā amaccehi saddhim mantesi.
 Amaccā “mahākulam pesetum na sakkā, ekam pana seṭṭhiputtam
 pesesāmā”ti Meṇḍakaseṭṭhino puttam Dhanañcayaseṭṭhim āyācimsu². Rājā
 tesam vacanam sutvā tam pesesi. Atha nam Kosalarājā Sāvattitho
 sattayojanamattake Sāketanagare seṭṭhiṭṭhānam datvā vāsesi.

Sāvattiyañca Migāraseṭṭhino putto Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma
 vayappatto ahoṣi. Athassa pitā “putto me vayappatto, gharāvāsenassa

1. Paricārikehi (Ka)

2. Ārocayimsu (Sī)

ābandhanasamayo”ti ñatvā “amhākaṃ samānajātike kule dārikaṃ pariyesathā”ti kāraṇākāraṇakusale purise pesesi. Te Sāvatthiyaṃ attano rucitaṃ dārikaṃ adisvā Sāketam agamaṃsu. Tamdivasañca Visākhā attano samānavayehi pañcahi kumārikāsatehi parivāritā nakkhattakīlanatthāya ekaṃ mahāgāmaṃ¹ agamaṃsi. Tepi purisā antonagare caritvā attano rucitaṃ dārikaṃ adisvā bahinagaradvāre aṭṭhaṃsu. Tasmim samaye devo vassitum ārabhi. Atha tā Visākhāya saddhim nikkhantā dārikā temanabhayena vegena sālam pavisimṃsu. Te purisā tāsampi antare yathārucitaṃ dārikaṃ na passimṃsu. Tāsam pana sabbapacchato Visākhā devaṃ vassantampi aṇeṭvā aturitagamanena temayamānāva sālam pāvīsi. Te purisā tam disvā cintayimṃsu “rūpavatī tāva kaññā etaparamā² bhaveyya, rūpaṃ panetaṃ ekaccāya kāritapattam³ viya hoti, katham samuṭṭhāpetvā kathentā jānissāma madhuravacanā vā no vā”ti. Tato nam āhaṃsu “ativiya pariṇatavayā itthī viya yāsi ammā”ti⁴. Kim disvā kathetha tātāti. Aññā tayā saddhim kīlanakumāriyo temanabhayena vegena āgantvā sālam pavitṭhā, tvaṃ pana mahallikā viya padavāraṃ atikkamma nāgacchasi, sātakassa temanabhāvampi na gaṇesi. Sace tam hatthī vā asso vā anubandheyya, kim evamevaṃ kareyyāsīti. Tātā sātakā nāma na dullabhā, sulabhā mayham kule sātakā. Vayappattā mātugāmā pana paṇiyabhaṇḍasadisā, hatthe vā pāde vā bhagge aṅgavikalaṃ mātugāmaṃ jigucchantā niṭṭhubhitvā gacchanti, tasmā saṇikaṃ āgatāmhīti.

Te cintayimṃsu “imāya sadisā imasmim Jambudīpe itthī nāma natthi, yādisā rūpena, kathāyapi tādisāva. Kāraṇākāraṇam ñatvā kathetī”ti tassā upari mālāguḷam khipimṃsu. Atha Visākhā cintesi “ahaṃ pubbe apariggahitā, idāni pana pariggahitāmhī”ti vinītenākārena bhūmiyaṃ nisīdi. Atha nam tattheva sāṇiyā parikkhipimṃsu. Sā paṭicchannabhāvaṃ ñatvā dāsigaṇaparivutā geham agamaṃsi. Tepi Migāraseṭṭhino purisā tāya saddhimyeva Dhanañcayaseṭṭhissa santikaṃ agamaṃsu.

1. Mahāvāpim (Sī, Syā)

2. Rūpavatī nāma aññāpi etaparamāva (Sī)

3. Karakapakkaṃ (Sī), kārikaṃ cakkam(Syā)

4. Itthivaṇṇā viyasi ammāti (Sī, Syā)

“Kataragāmaṅvāsino tātā tumhe”ti pucchitā “Sāvattthinagare Migāraseṭṭhino purisamhā”ti vatvā “mayam amhākaṃ seṭṭhinā tumhākaṃ gehe vayappattā dārikā atthīti sutvā pesitā”ti. Sādhu tātā, tumhākaṃ seṭṭhi kiñcāpi bhogena amhehi asadiso, jātiyā pana sadiso. Sabbākārasampanno nāma dullabho gacchatha tumhe seṭṭhissa amhehi sampañcchitabhāvaṃ ārocethāti.

Te tassa vacanaṃ sutvā Sāvattthim gantvā Migāraseṭṭhissa tuṭṭhim vaḍḍhim ca pavedetvā “laddhā no sāmi Sākete Dhanañcayaseṭṭhissa gehe dārikā”ti āhaṃsu. Tam sutvā Migāraseṭṭhi “mahākulagehe kira no dārikā laddhā”ti tuṭṭhamānaso hutvā tāvadeva Dhanañcayaseṭṭhissa sāsanam paṇiṇi “idāneva dārikaṃ ānayissāma, kattabbakiccaṃ karontū”ti. Sopissa paṭisāsanam pesesi “nayidaṃ amhākaṃ bhāriyaṃ, seṭṭhi pana attano kattabbakiccaṃ karontū”ti. So Kosalarañño santikaṃ gantvā ārocesi “deva ekā me maṅgalakiriya atthi, dāsassa te Puṇṇavaḍḍhanassa Dhanañcayaseṭṭhino dhītaram Visākhaṃ nāma dārikaṃ ānessāmi, Sāketagamanam me anujānāthā”ti. Sādhu mahāseṭṭhi, kiṃ pana amhehipi āgantabbanti. Deva tumhādisānam gamanam laddhum¹ sakkāti. Rājā² mahākulassa saṅgahaṃ kātukāmo “hotu seṭṭhi, āgamissāmi”ti sampañcchitvā Migāraseṭṭhinā saddhim Sāketanagaraṃ agamāsi. Dhanañcayaseṭṭhi “Migāraseṭṭhi kira Kosalarājānam gahetvā āgato”ti sutvā paccuggamanam katvā rājānam gahetvā attano nivesanam agamāsi. Tāvadeva rañño ca rājabalassa ca Migāraseṭṭhino ca vasanaṭṭhānam ceva mālāgandhabhattādīni ca sabbāni³ paṭiyādesi. “Idam imassa laddhum vaṭṭati, idam imassā”ti sabbam attanāva jānāti. Te te janā cintayimṃsu “seṭṭhi amhākameva sakkāram karotī”ti.

Athekadivasam rājā Dhanañcayaseṭṭhissa sāsanam paṇiṇi “na sakkā seṭṭhinā⁴ cirakālam amhākaṃ bharaṇaposanam kātum, dārikāya gamanakālam jānātū”ti. Sopi rañño sāsanam pesesi “idāni vassakālo āgato, na sakkā catumāsam vicaritum, tumhākaṃ balakāyassa yaṃ yaṃ

1. Katham laddhum (Sī, Syā)

3. Mālāgandhavatthādīni ca (Sī)

2. Mahārājā (Ka)

4. Seṭṭhi (Ka)

laddhuṃ vaṭṭati, sabbaṃ taṃ mama bhāro. Kevalaṃ devo mayā pesitakāle gacchatū”ti. Tato paṭṭhāya Sāketanagaraṃ niccanakkhattagāmo viya ahoṣi. Evaṃ tayo māsā atikkantā. Dhanañcayaseṭṭhino pana dhītāya mahālatāpasādhanam na tāva niṭṭham gacchati. Athassa kammantādhiṭṭhāyakā āgantvā ārocayimsu “sesaṃ asantaṃ nāma natthi, balakāyassa pana bhattapacanadārūni nappahontī”ti. Gacchatha tātā, hatthisālā assasālā viyojetvā bhattaṃ pacathāti. Evaṃ pacantānampi aḍḍhamāso atikkanto. Tato puna ārocayimsu “dārūni sāmi nappahontī”ti. Tātā imasmim kāle dārūni laddhuṃ na sakkā, dussakoṭṭhāgāraṃ pana vivaritvā thūlasātake¹ gahetvā vaṭṭiyo katvā telacāṭiyam temetvā bhattaṃ pacathāti. Iminā niyāmena pacantānam cattāro māsā pūrayimsu.

Tato Dhanañcayaseṭṭhi dhītuyā mahālatāpasādhanassa niṭṭhitabhāvam ṇātvā “sve dārikaṃ pesessāmi”ti dhītaram samīpe nisīdāpetvā “amma patikule vasantiyā nāma imañcamañca ācāram sikkhitum vaṭṭati”ti ovādam adāsi. Ayaṃ Migāraseṭṭhi anantaragabbhe nisinno² Dhanañcayaseṭṭhino ovādam assosi. Sopi seṭṭhi dhītaram evaṃ ovadi—

Amma sasurakule vasantiyā nāma anto-aggi bahi na nīharitabbo, bahi-aggi anto na pavesetabbo, dadantasseva dātabbam, adadantassa na dātabbam, dadantassapi adadantassapi dātabbam, sukham nisīditabbam, sukham paribhuñjitabbam, sukham nipajjitabbam, aggi paricaritabbo, antodevatā namassitabbāti.

Imaṃ dasavidham ovādam datvā punadivase sabbā seniyo sannipātetvā rājasenāya majjhe aṭṭha kuṭumbike pāṭibhoge gahetvā “sace me dhītu gataṭṭhāne doso uppajjati, tumhehi sodhetabbo”ti vatvā navakoṭṭi-agghanakena mahālatāpasādhanena dhītaram pasādhetvā³ nhānacūṇṇamūlam catupaṇṇāsasakaṭasataṃ dhanam⁴ datvā dhītāya saddhim nibaddham gamanacāriniyo⁵ pañcasatā dāsiyo⁶ pañca ājaññarathasatāni

1. Thūlathūle sātake (Sī)

3. Pasādhetvā (Sī)

5. Sahacāriniyo (Sī), paricāriniyo (Syā)

2. Anantare gabbhe nipanno (Sī)

4. Catupaṇṇāsakoṭṭidhanam (Ka)

6. Rūpadāsiyo (Syā, Ka)

sabbūpakāraṇca¹ sataṃ sataṃ datvā Kosalarājānaṇca Migāraseṭṭhiṇca vissajjetvā dhītu gamanavelāyaṃ vajādhiṭṭhāyake purise pakkosāpetvā “tātā mama dhītāya gataṭṭhāne khīrapānatthaṃ dhenūhi, yānayojanatthaṃ usabhehi ca attho hoti, tasmā mama dhītu gamanamagge vajadvāraṃ vivarivā puthulato aṭṭha usabhāni gogaṇena pūretvā tigāvutamatthake asukā nāma kandarā atthi, aggagoyūthe² taṃ ṭhānaṃ patte bherisaññāya vajadvāraṃ pidaheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti seṭṭhissa vacanaṃ sampañcchitvā tathā akaṃsu. Vajadvāre vivaṭe uḷāruḷārāyeva gāviyo nikkhamiṃsu. Dvāre pidahite pana Visākhāya puññabalena balavagāvo ca dammagāvo ca bahi laṅghitvā maggaṃ paṭipajjiṃsu. Atha Visākhā Sāvattihinagaradvāraṃ pattakāle cintesi “pañcchannayānasmim̃ nu kho nisīditvā pavisāmi, udāhu rathe ṭhatvā”ti. Athassā etadahosi “pañcchannayānena me pavisantiyā mahālatāpasādhanassa viseso na paññāyissatī”ti. Sā sakalanagarassa attānaṃ dassentī rathe ṭhatvā nagaraṃ pāvīsi. Sāvattihivāsino Visākhāya sampattim̃ disvā “esā kira Visākhā nāma evarūpā³, ayaṇca sampatti etissāva anucchavikā”ti āhaṃsu. Iti sā mahāsampattiyā Migāraseṭṭhino gehaṃ pāvīsi. Āgatadivase cassā⁴ sakalanagaravāsino “amhākaṃ Dhanañcayaseṭṭhi attano nagaraṃ sampattānaṃ mahāsakkāraṃ akāsi”ti yathābalaṃ paṇṇākāraṃ paṇiṃsu. Visākhā pahitapahitaṃ paṇṇākāraṃ tasmiṃyeva nagare aññamaññesu kulesu sabbatthakameva dāpesi⁵. Athassā rattibhāgasamanantare ekissā ājaññaḷavāya gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Sā dāsīhi daṇḍadīpikā gāhāpetvā tattha gantvā ḷavāvaṃ uṇhodakena nhāpetvā telena makkhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi.

Migāraseṭṭhipi sattāhaṃ puttassa āvāhasakkāraṃ karonto dhuravihāre vasantampi Tathāgataṃ amanasikatvā sattame divase sakalanivesanaṃ pūrento naggasamaṇake nisīdāpetvā “āgacchatu me dhītā, arahante vandatū”ti Visākhāya sāsanāṃ paṇiṃ. Sā “arahantā”ti vacanaṃ sutvā sotāpannā ariyasāvikaṃ haṭṭhatuṭṭhā hutvā tesam̃

1. Sabbasakkāraṇca (Sī)

2. Attano yūthe (Ka)

3. Etaṃ rūpaṃ (Sī)

4. Gatadivaseyevassā (Sī)

5. Sabbatthakam̃ pesesi (Ka)

nisinnaṭṭhānaṃ gantvā te oloketvā “na evarūpā nāma arahantā honti, hirottappavivajjitānaṃ¹ nāma santikaṃ kasmā maṃ sasuro pakkosāpeti”ti “dhīdhi”ti garahitvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Naggasamaṇā taṃ disvā sabbe ekappahārenea seṭṭhiṃ garahiṃsu “kiṃ tvaṃ gahapati aññaṃ nālattha, samaṇassa Gotamassa sāvikaṃ mahākāḷakaṇṇiṃ² kasmā imaṃ gehaṃ pavesesi, vegena naṃ imasmā gehā nīharāhi”ti. Tato seṭṭhi “na sakkā mayā imesaṃ vacanena imaṃ gehā nīharitum, mahākulassa dhītā ayan”ti cintetvā “ācariyā daharā nāma jānitvā vā ajānitvā vā kareyyum, tumhe tuṅhī hothā”ti nagge uyyojetvā mahāpallaṅke nisīdāpetvā suvaṇṇakaṭacchum gahetvā Visākhāya parivisiyamāno suvaṇṇapātiyaṃ appodakamadhupāyāsaṃ paribhuñji.

Tasmiṃ samaye eko piṇḍacāriko thero piṇḍāya caranto seṭṭhissa gharadvāraṃ pāpuṇi. Visākhā taṃ disvā “sasurassa ācikkhitum na yuttan”ti yathā so theram passati, evaṃ apagantvā aṭṭhāsi. So pana bālo theram disvāpi apassanto viya hutvā adhomukho pāyāsameva bhuñjati. Visākhā “theram disvāpi me sasuro saññaṃ na karoti”ti ṇatvā theram upasaṅkamtvā “aticchatha bhante, mayhaṃ sasuro purāṇaṃ khādati”ti āha. So Nigaṇṭhehi tāva kathitakāle adhivāsesi, “purāṇaṃ khādati”ti vuttakkhaṇeyeva pana hatthaṃ apānetvā “imaṃ pāyāsaṃ ito haratha, etaṅca imasmā gehā nīharatha. Ayaṃ hi maṃ evarūpe maṅgalagehe asucikhādakaṃ nāma karoti”ti āha. Tasmiṃ kho pana nivesane sabbepi dāsakammakarā Visākhāya santakāva, ko naṃ hatthe vā pāde vā gaṇhissati, mukhena kathetum samatthopi nāma natthi. Tato Visākhā sasurassa kathaṃ sutvā āha “tāta na ettakena vacanena mayaṃ nikkhamāma, nāhaṃ tumhehi udakatitthato kumbhadāsikā viya ānītā. Dharamānakamātāpitūnaṃ dhītaro nāma na ettakeneva nikkhamanti, eteneva me kāraṇena pitā idhāgamanadivase aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā ‘sace me dhītaraṃ upādāya doso uppajjati,

1. Hirottappavissajjitānaṃ (Ka)

2. Mahākāḷakaṇṇiṃ (Sī, Ka)

sodheyyāthā'ti vatvā tesam hatthe thapesi. Te pakkosāpetvā mayham dosādosam sodhāpethā'ti.

Tato seṭṭhi “kalyāṇam esā kathetī”ti aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā “ayam dārikā sattame divase aparipuñneyeva maṅgalagehe nisinnam mam ‘asucikhādako’ti vadatī”ti āha. Evaṃ kira ammāti. “Tātā mayham sasuro asucim khāditukāmo bhavissati, aham pana evam katvā na kathemi. Ekasmim pana piṇḍapātikatthere gharadvāre thite ayam appodakamadhupāyāsam bhuñjanto na tam manasi karoti, aham iminā kāraṇena ‘aticchatha bhante mayham sasuro imasmim attabhāve puñnam na karoti, purāṇapuñnam khādatī”ti ettakam kathayinti¹ āha. Ayya idha doso natthi, amhākam dhītā kāraṇam katheti, tvam kasmā kujjhasīti. Ayyā esa tāva doso mā hotu, ayam pana dārikā āgatadivaseyeva mama putte saññam akatvā attano icchitaṭṭhānam agamāsīti. Evaṃ kira ammāti. Tātā nāham icchitaṭṭhānam gacchāmi, imasmim pana gehe ājānīyavaḷavāya vijātāya saññampi akatvā nisīdanam nāma ayuttanti daṇḍadīpikā gāhāpetvā dāsīhi parivutā tattha gantvā vaḷavāya vijātaparihāram kārapesinti. Ayya amhākam dhītā tava gehe dāsīhipi akattabbakammaṃ akāsi, tvam ettha kim dosam passasīti.

Ayyā esa tāva guṇo hotu, imissā pana pitā idhāgamanadivase ovādam dento “**anto-aggi bahi na nīharitabbo**”ti āha, kim pana sakkā amhehi ubhato paṭivissakagehānam aggim adatvā vasitunti. Evaṃ kira ammāti. Tātā na mayham pitā etaṃ aggim upādāya kathesi, yā pana antonivesane sassu-ādīnam² rahassakathā uppajjati, sā dāsīdāsānam na kathetabbā. Evarūpā hi kathā vaḍḍhamānā kalahāya samvattati, idaṃ sandhāya mayham pitā kathesi tātāti.

Ayyā etaṃ tāva evam hotu, imissā pitā “**bāhirato aggim na anto pavesetabbo**”ti āha, kim sakkā amhehi anto-aggimhi nibbute bāhirato aggim anāharitunti. Evaṃ kira ammāti. Tātā mayham pitā etaṃ aggim sandhāya na kathesi, yam pana dosam dāsakammakārehi kathitam hoti, tam automānusakānam na kathetabbam -pa-.

1. Kathemīti (Ka)

2. Sassu-ādīnam mātuḡamānam (Sī, Syā)

Yampi tena **“ye dadanti, tesamīveva dātabban”**ti vuttaṃ, taṃ **“yācītakam upakaraṇam gahevā ye paṭīdadanti, tesamīveva dātabban”**ti sandhāya vuttaṃ.

“Ye na dadanti”ti idampi yācītakam upakaraṇam gahevā ye na paṭīdadanti, tesam na dātabbanti sandhāya vuttaṃ.

“Dadantassapi adadantassapi dātabban”ti idaṃ pana duggatesu ñātimittesu sampattesu paṭīdātum sakkontu vā mā vā, dātumeva vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukham nisīditabban”ti idampi sassusasure disvā uṭṭhātabbaṭṭhāne nisīditum na vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukham bhuñjītabban”ti idaṃ pana sassusasurasāmikehi puretaram bhuñjītvā te parivisitvā sabbehi laddhāladdham ñatvā pacchā sayam bhuñjītum vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukham nipajjītabban”ti idampi sassusasurasāmikehi puretameva sayanam āruya na nipajjītabbam, tesam kattabbayuttakam vattapaṭīvattam katvā pacchā sayam nipajjītum yuttanti idaṃ sandhāya vuttaṃ.

“Aggi parīcarītabbo”ti idaṃ pana sassumpi sasurampi sāmikampi aggikkhandham viya uragarājānam viya ca katvā passitum vaṭṭatīti idaṃ sandhāya vuttanti.

Ete tāva ettakā guṇā hontu, imissā pana pitā **antodevatā namassāpeti**¹, imassa ko atthoti. Evaṃ kira ammāti. Āma tātā, etampi hi me pitarā idaṃ sandhāya vuttaṃ **“āveṇīkagharāvāsam vasanakālato paṭṭhāya attano gharadvāram sampattapabbajitam disvā yaṃ ghare khādanīyam bhojanīyam atthi, tato pabbajitānam datvāva khāditum vaṭṭatī”**ti. Atha nam te āhamsu **“tuyham pana mahāseṭṭhi pabbajite disvā adānameva**² **ruccati maññeti. So aññam paṭīvacanam apassanto adhomukho nisīdi.**

Atha nam kuṭumbikā **“kim seṭṭhi aññopi amhākam dhītu doso atthī”**ti pucchimsu. Natthi ayyāti. Kasmā pana nam niddosam akāraṇā

1. Antodevatā namassitabbāti (Ka)

2. Adātabbameva (Syā, Ka)

gehato nīharāpesīti. Tasmim̄ khaṇe Visākhā āha “paṭhamam̄ tāva mayham̄ mama sasurassa vacanena gamanam̄ na yuttam̄, mayham̄ pana āgamanadivase mama dosādosam̄ sodhanatthāya mama pitā tumhākam̄ hatthe ṭhapetvā adāsi, idāni mayham̄ gantum̄ sukhan”ti dāsīdāse “yānādīni sajjāni karothā”ti āṇāpesi. Atha nam̄ seṭṭhi te kuṭumbike gahetvā “amma mayā ajānitvā kathitam̄, khamāhi mayhan”ti āha. Tātā tumhākam̄ khamitabbam̄ tāva khamāmi, aham̄ pana Buddhasāsane aveccappasannassa kulassa dhītā, na mayam̄ vinā bhikkhusam̄ghena vattāma. Sace mama ruciyā bhikkhusam̄gham̄ paṭijaggitum̄ labhāmi vasissāmīti. Amma tvam̄ yathāruciyā tava samaṇe paṭijaggāhīti.

Tato Visākhā Dasabalam̄ nimantāpetvā punadivase nivesanam̄ pūrentī Buddhappamukham̄ bhikkhusam̄gham̄ nisīdāpesi. Naggaparisāpi Satthu Migāraseṭṭhino geham̄ gatabhāvam̄ sutvā tattha gantvā geham̄ parivāretvā nisīdim̄su. Visākhā dakkhiṇodakam̄ datvā “sabbo sakkāro paṭiyādito, sasuro me āgantvā Dasabalam̄ parivisatū”ti sāsanam̄ pesesi. So Nigaṇṭhānam̄ vacanam̄ sutvā “mama dhītā Sammāsambuddham̄ parivisatū”ti āha. Visākhā nānagarasehi Dasabalam̄ parivisitvā niṭṭhite bhattakicce puna sāsanam̄ pahīni “sasuro me āgantvā Dasabalassa dhammakatham̄ suṇātū”ti. Atha nam̄ “idāni agamanam̄ nāma ativiya akāraṇan”ti dhammakatham̄ sotukamyatāya gacchantam̄ naggasamaṇā āham̄su “samaṇassa Gotamassa dhammam̄ suṇanto bahisāṇiyam̄ nisīditvā suṇāhi”ti. Puretameva ca gantvā sāṇiyā parikkhipim̄su. Migāraseṭṭhi gantvā bahisāṇiyam̄ nisīdi. Tathāgato “tvam̄ bahisāṇiyam̄ vā nisīda, parakuṭṭe vā parasele vā paracakkavāle vā nisīda. Aham̄ Buddho nāma sakkomi tam̄ mama saddam̄ sāvetun”ti suvaṇṇavaṇṇaphalam̄ ambarukkham̄ khandhe gahetvā cāleno viya dhammakatham̄ kathesi, desanāpariyosāne seṭṭhi sotāpattiphale patiṭṭhāya sāṇim̄ ukkhipitvā Satthu pāde pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā Satthu santikeyeva ca “tvam̄ amma ajja ādim̄ katvā mama mātā”ti Visākhām̄ attano mātutuṭṭhāne ṭhapesi. Tato paṭṭhāya Visākhā **Migāramātā** nāma jātā.

Sā ekadivasm̄ nakkhattasamaye vattante “antonagare guṇo natthī”ti dāsīhi parivutā Satthu dhammakatham̄ sotum̄ gacchantī “Buddhānam̄ santikam̄

uddhatavesena¹ gantuṃ ayuttan”ti mahālatāpasādhanam omuñcitvā dāsiyā hatthe datvā Satthāraṃ upasaṅkamtivā abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi, Satthā dhammakatham katesi. Sā dhammadesanāpariyosāne Dasabalam vanditvā nagarābhimukhā pāyāsi. Sāpi dāsi attanā gahitapasādhanassa ṭhapitaṭṭhānam asallakkhetvā gacchantī pasādhanatthāya paṭinivatti. Atha nam Visākhā “kham pana te tam ṭhapitan”ti paṭipucchi. Gandhakuṭipariveṇe ayyeti. Hotu je gantvā āhara, Gandhakuṭipariveṇe ṭhapitakālato paṭṭhāya āharāpanam² nāma amhākam ayuttam. Tasmā tam vissajjtvā daṇḍakammaṃ karissāma. Tattha pana ṭhapite ayyānam balibodho hotīti.

Punadvise Satthā bhikkhusaṅghaparivāro Visākhāya nivesanadvāram sampāpuṇi. Nivesane ca nibaddhapaññattāni āsanāni. Visākhā Satthu pattaṃ gaṇhitvā Satthāraṃ geham pavesetvā paññattāsaneyeva nisīdāpetvā katabhattakicce Satthari tam pasādhanam āharitvā Satthu pādamūle nikkhipitvā “idam bhante tumhākam dammi”ti āha. Satthā “alankāro nāma pabbajitānam na vaṭṭatī”ti paṭikkhipi. Jānāmi bhante, aham pana imam agghāpetvā dhanam gahetvā tumhākam vasanagandhakuṭim kāressāmīti. Tadā Satthā adhvāsesi. Sāpi tam agghāpetvā navakoṭidhanam gahetvā gabbhasahassapaṭimaṇḍite Pubbārāmahāre Tathāgatassa vasanagandhakuṭim kāresi. Visākhāya pana nivesanam pubbaṅghasamaye kāsāvapajjotam isivātapavātameva³ hoti Anāthapaṇḍikassa geham viya. Tassāpi gehe sabbabhattāni paṭiyattāneva ahesum. Sā pubbaṅghasamaye bhikkhusaṅghassa āmisasaṅgham katvā pacchābhatte bhesajjāni ceva aṭṭhavidhapānāni ca gaṇhāpetvā vihāram gantvā bhikkhusaṅghassa datvā pacchā Satthu dhammadesanam sutvā āgacchati. Satthā aparabhāge upāsikāyo paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento Visākhā Migāramātaram dāyikānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Khujjuttarā-sāmāvatīvattu

260-261. Tatiyacatutthesu **bahussutānam yadidam Khujjuttarā, mettāvihārīnam yadidam Sāmāvatī**ti bahussutānam upāsikānam Khujjuttarā,

1. Uttamavesena (Ka)

2. Āharaṇam (Ka)

3. Isivātaparivātameva (Si)

mettāvihārīnaṃ Sāmāvatī aggāti dasseti. Tā kira dvepi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge “Satthu dhammakatham sossāmā”ti vihāraṃ agamaṃsu. Tattha Khujjuttarā Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ bahussutānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃkatvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sāmāvatīpi ekaṃ upāsikaṃ mettāvihārīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃkatvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Tāsaṃ dvinnampi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbattivā devamanussesu saṃsarantīnaṃyeva kappasatasahassaṃ atikkantaṃ.

Atha amhākaṃ Satthu nibbattito puretameva Allakappaṭṭhe¹ ahivātakarogo nāma udapādi. Ekekaṃ gehe ekappahāreṇeva dasapi vīsampi tiṃsampi janā² maranti, tiroraṭṭhaṃ gatā pana jīvitaṃ labhanti. Taṃ³ ṇatvā eko puriso attano puttadāraṃ ādāya “aññaṃ raṭṭhaṃ gamissāmī”ti tato nikkhami. Athassa ghare gahitapātheyyaṃ antarāmagge kantāre anuttiṇṇeyeva⁴ parikkhayaṃ agamāsi. Tesāṃ sarīrabalaṃ parihāyi, sakiṃ mātā puttaṃ ukkhipati, sakiṃ pitā. Athassa pitā cintesi “amhākaṃ sarīrabalaṃ parihīnaṃ, puttaṃ ukkhipitvā gacchantā kantāraṃ nittharituṃ na sakkhissāmā”ti. So tassa mātaraṃ ajānāpetvāva udakakiccena ohīno viya puttaṃ magge nisīdāpetvā ekakova maggaṃ paṭipajji. Athassa bhariyā āgamaṇaṃ olokayamānā ṭhitā hatthe puttaṃ adisvā viravamānā gantvā kahaṃ me sāmi putto”ti āha. Ko te puttena attho, jīvamānā puttaṃ labhissāmāti. Sā “atisāhasiko vatāyaṃ puriso”ti vatvā “gaccha tvaṃ, nāhaṃ tādīsena saddhiṃ gamissāmī”ti āha. So “anupadhāretvā me bhadda kathaṃ, khametaṃ mayhan”ti vatvā puttaṃ ādāyāgato⁵.

Te taṃ kantāraṃ samatikkamitvā sāyaṃ ekaṃ gopālakakulaṃ sampāpuṇṇiṃsu. Taṃdivasaṅca gopālakakulavāsino nirudakapāyāsaṃ pacīṃsu. Te te disvā “ime ativiya chātakā”ti pāyāsassa mahābhājanaṃ pūretvā uḷuṅkapūraṃ sappiṃ āsiṅcivā adaṃsu. Tesu taṃ pāyāsaṃ bhuñjantesu sā itthī pamāṇeṇeva bhuñji, puriso pana pamāṇātikantaṃ

1. Vajjiraṭṭhe (Sī), Mallaraṭṭhe (Ka)

2. Dasapi vīsatipi janā (Sī)

3. Labhantīti (Ka)

4. Atiṇṇeyeva (Syā)

5. Ādāya gato (Ka)

bhuñjitvā jīrāpetum asakkonto rattibhāgasamanantare kālamakāsi. So kālam karonto tesu sālayabhāvena gopālakānam gehe sunakhiyā kucchismim paṭisandhim gaṇhi. Sunakhī nacirasseva vijātā. Gopālako taṃ kukkuram sassirikam disvā piṇḍena palobhetvā attani uppannasineham gahetvā saddhimeva carati.

Athekadivasam eko Paccekabuddho bhikkhācāraṇelāya gopālakassa gharadvāram sampatto. Sopi taṃ disvā bhikkham datvā attānam nissāya vasanattāya paṭiññam gaṇhi. Paccekabuddho gopālakakulassa avidūre ṭhāne ekasmim vanasaṇḍe vāsam upagato. Gopālako tassa santikam gacchanto taṃ kukkuram gahetvāva gacchati, antarāmagge ca vālamigattāne vālamigānam palāyanattham rukkhe vā pāsāṇe vā pahāram deti, sopi kukkuro tassa karaṇavidhānam vavatthapeti. Athekadivasam so gopālako Paccekabuddhassa santike nisīditvā “bhante amhākam sabbakālam āgamanam nāma na hoti. Ayam pana kukkuro cheko, imassa āgatasāññāya amhākam gehadvāram āgaccheyyāthā”ti āha. So ekadivasam “Paccekabuddham gaṇhitvā ehi”ti kukkuram pesesi. Kukkuro tassa vacanam sutvā bhikkhācāraṇelāya gantvā Paccekabuddhassa pādāmūle urena nipajji. Paccekabuddho “ayam mama santikam āgato”ti ñatvā pattacīvaram ādāya maggam paṭipajji. So tassa vīmaṃsanattāya ukkamitvā¹ aññam maggam gaṇhi, kukkuro purato ṭhatvā gopālakamaggam paṭipannakāle apasakki. Yasmiṃ ca yasmiṃ ca ṭhāne vālamigānam palāyanattham gopālako rukkham vā pāsāṇam vā pahari, taṃ taṃ ṭhānam patvā kukkuro mahāviraṇam viravi. Tassa saddena vālamigā palāyanti. Paccekabuddhopi bhattakiccavelāya mahantam siniddhapiṇḍam tassa deti. Sopi piṇḍalābhena Paccekabuddhe uttaritam sineham karoti.

Gopālako temāsam vutthassa Paccekabuddhassa ticīvarappahonam sāṭakam datvā “bhante sace vo ruccati, idheva vasatha. No ce ruccati, yathāsukham gacchathā”ti āha. Paccekabuddho gamanākāram dasseti. So gopālako Paccekabuddham anugantvā nivattati. Kukkuro Paccekabuddhassa aññattha gamanabhāvam ñatvā atisinehena uppanabalavasoko hadayaphālanam patvā kālam katvā Tāvatisapure nibbatti. Athassa

1. Nikkhamitvā (Ka)

Paccekabuddhena saddhim gamanakāle uccāsaddam katvā vālamigānam palāpitabhāvena devatāhi saddhim kathentassa saddo sakaladevapuram chādetvā aṭṭhāsi. So teneva nāmadheyyam labhitvā **Ghosakadevapurto** nāma jāto. Athassa tasmim sampattim anubhavantassa manussapathe Kosambinagare Udeno nāma rājā rajjam paṭipajji. Tassa vatthu Majjhimaṇṇāsake Bodhirājakumārasuttavaṇṇanāyam¹ vuttanayeneva veditabbam.

Tasmim pana rajjam kārayamāne Ghosakadevapurto cavitvā Kosambiyam ekissā rūpūpajiviniyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sā dasamāsaccayena vijāyitvā puttabhāvam ṇatvā saṅkārakūṭe chaḍḍāpesi. Tasmim khaṇe Kosambiseṭṭhino kammantiko pātova seṭṭhigharam gacchanto “kiṃ nu kho imam kākehi samparikiṇṇan”ti gantvā dāraḥam disvā “mahāpuñṇavā esa dāraḥo bhavissati”ti ekassa purisassa hatthe geham pesetvā seṭṭhigharam agamāsi. Seṭṭhipi rājūpaṭṭhānavelāya rājakulam gacchanto antarāmagge purohitam disvā “ajja kiṃ nakkhattan”ti pucchi. So tattheva ṭhito gaṇetvā asuḥam nāma nakkhattan, ajja iminā nakkhattena jātadāraḥo imasmim nagare seṭṭhiṭṭhānam labhissati”ti āha. So tassa katham sutvā vegena gharam pesesi “imassa purohitassa dve kathā nāma natthi, gharaṇi ca me garugabbhā, jānātha tāva nam vijātā vā no vā”ti. Te gantvā jānitvā “ayya na tāva vijātā”ti āhaṃsu. Tena hi gacchatha, imasmim nagare ajja jātadāraḥam pariyesathāti. Te pariyesantā tassa seṭṭhino kammantikassa gehe tam dāraḥam disvā seṭṭhino ārocayimsu. Tena hi gacchatha bhaṇe, tam kammantikam pakkosathāti. Te tam pakkosimsu. Atha nam seṭṭhi “gehe kira te dāraḥo atthi”ti pucchi. Āma ayyāti. Tam dāraḥam amhākam dehīti. Na demi ayyāti. Handa saḥsam gaṇhitvā dehīti. So “ayam jiveyya vā mareyya vā, dujjānamidan”ti saḥsam gaṇhitvā adāsi.

Tato seṭṭhi cintesi “sace me bhariyā dhītaram vijāyissati, imameva puttam karissāmi. Sace puttam vijāyissati, māressāmi”ti. Cintetvā gehe posesi. Athassa bhariyā katipāhaccayena puttam vijāyi. Tato seṭṭhi “evam tam gāvo madditvā māressanti”ti cintetvā

1. Ma-Ṭṭha 3. 222 piṭṭhe.

“Imaṃ dāraṃ vajadvāre nipajjāpethā”ti āha. Taṃ tattha nipajjāpesuṃ. Atha naṃ yūthapati usabho paṭhamāṃ nikkhamanto disvā “evaṃ taṃ aññe na maddissanti”ti catunnaṃ pādānaṃ antare katvā aṭṭhāsi. Atha naṃ gopālakā disvā “mahāpuñño esa dāraṃ bhavissati, yassa tiracchānagatāpi guṇaṃ jānanti, paṭijaggissāma naṃ”ti attano gehaṃ nayimsu.

Sopi seṭṭhi tassa matabhāvaṃ anuvijjanto “gopālakehi nīto”ti sutvā puna sahaṃsaṃ datvā āṇāpetvā āmakasusāne chaḍḍāpesi. Tasmim̐ ca kāle seṭṭhissa ghare ajapālakako susānaṃ nissāya ajikā cāreti. Athekā dhenu ajikā dāraṃ puññaṃ maggā okkamma gantvā dāraṃ khīraṃ datvā gatā. Tato nivattamānāpi tattheva gantvā khīramadāsi. Ajapālakako cintesi “ayaṃ ajikā pātopi imasmā ṭhānā okkamitvā gatā, kiṃ nu kho etan”ti gantvā olokeno taṃ dāraṃ disvā “mahāpuñño esa dāraṃ, tiracchānagatāpissa guṇaṃ jānanti, paṭijaggissāmi naṃ”ti gahetvā gehaṃ gato.

Punadvase¹ seṭṭhi “mato nu kho dāraṃ, na mato”ti olokāpento ajapālakena gahitabhāvaṃ ñatvā sahaṃsaṃ datvā āṇāpetvā “sve imaṃ nagaraṃ eko satthavāhaputto pavissati, imaṃ dāraṃ netvā cakkamagge ṭhapetha, evaṃ taṃ sakaṭacakkaṃ chindantaṃ gamissati”ti āha. Taṃ tattha nikkhittaṃ satthavāhaputtassa purimasakāṭe goṇā disvā cattāro pāde thambhe viya otāretvā aṭṭhaṃsu. Satthavāho “kiṃ nu kho etan”ti tesāṃ ṭhitakāraṇaṃ olokeno dāraṃ disvā “mahāpuñño dāraṃ, paṭijaggitum vaṭṭati”ti gaṇhitvā agamāsi.

Seṭṭhipi tassa cakkapathe matabhāvaṃ vā amatabhāvaṃ vā olokāpento satthavāhena gahitabhāvaṃ ñatvā tassapi sahaṃsaṃ datvā āṇāpetvā nagarato avidūre ṭhāne papāte pātāpesi. So tattha papatanto naḷakāraṇaṃ kammakaraṇaṭṭhāne ekasālāya² patito. Sā tassa puññānubhāvena satavhatakappāsāpicusamphassasadisā ahosi. Atha naṃ naḷakāraṇeṭṭhako “puññavā esa dāraṃ, paṭijaggitum

1. Punapi (Syā, Ka)

2. Naḷakārasālāyaṃ (St), naḷakārasālāya (Syā)

vaṭṭatī”ti gaṇhitvā gehaṃ gato. Seṭṭhi dārakassa papātato patitaṭṭhāne matabhāvaṃ vā amatabhāvaṃ vā pariyesāpento naḷakārajeṭṭhakena gahitabhāvaṃ ñatvā tassapi sahaṣsaṃ datvā āṇāpesi.

Aparabhāge seṭṭhissa sakaputtopi sopi ubho vayappattā ahesuṃ. Seṭṭhi puna Ghosakadārakassa¹ māraṇupāyaṃ cinto attano kumbhakārassa gehaṃ gantvā “ambho mayhaṃ gehe evarūpo eko avajādadārako atthi, taṃ dāraṃ yaṃkiñci katvā māretuṃ vaṭṭati rahassena”ti āha². So ubhopi kaṇṇe pidahitvā “evarūpaṃ nāma bhāriyaṃ kathaṃ kathetuṃ na vaṭṭatī”ti āha. Tato seṭṭhi “ayaṃ mudhā na karissatī”ti cintevā “handa bho sahaṣsaṃ gaṇhitvā etaṃ kammaṃ nipphādehī”ti āha. Lañjaṃ nāma abhinnaṃ bhindati, tasmā so sahaṣsaṃ labhitvā sampaṭicchitvā “ahaṃ ayya asukadivase nāma āvāpaṃ³ ālimpessāmi, tadā taṃ dāraṃ asukavelāya nāma pesehī”ti āha. Seṭṭhipi kho tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya divase gaṇento kumbhakārena vuttadivasassa sampattabhāvaṃ ñatvā Ghosakakumāraṃ pakkosāpetvā “amhākaṃ tāta asukadivase nāma bahūhi bhājanehi attho, tvaṃ amhākaṃ kumbhakārassa santikaṃ gantvā ‘pitarā kira me tumhākaṃ ekaṃ kathitaṃ atthi, taṃ ajja nipphādehī’ti vadehī”ti āha. So “sādhū”ti tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā nikkhami.

Atha naṃ antarāmagge seṭṭhissa sakaputto guḷakīḷaṃ kīḷanto disvā vegena gantvā “ahaṃ bhātika dārahehi saddhiṃ kīḷanto ettakaṃ nāma jito, taṃ me paṭijinitvā dehī”ti āha. So “mayhaṃ idāni okāso natthi, pitā maṃ accāyikakammena kumbhakārassa santikaṃ pahiṇī”ti āha. Itaro “ahaṃ bhātika tattha gamissāmi, tvaṃ imehi saddhiṃ kīḷitvā mayhaṃ lakkhaṃ paccāharitvā dehī”ti āha. “Tena hi gacchā”ti attano kathitasāsaṇaṃ tassa kathetvā dārahehi saddhiṃ kīḷi. Sopi kumāro kumbhakārassa santikaṃ gantvā taṃ sāsaṇaṃ ārocesi. So “sādhū tāta nipphādessāmi”ti taṃ kumāraṃ gabbhaṃ pavesetvā⁴ tikhīṇāya vāsiyā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā⁵ cāṭiyaṃ pakkhipitvā cāṭimukhaṃ

1. Punassa dārakassa (Ka)

2. Vaṭṭatīti rahassena āha (Sī, Syā)

3. Āmaṃ (Ka)

4. Gabbhe ṭhapetvā (Ka)

5. Katvā (Sī)

pidahitvā bhājanantare ṭhapetvā āvāpaṃ¹ ālimpesi. Ghosakakumāro bahū jinitvā kaniṭṭhassa āgamaṇaṃ olokento nisīdi. So taṃ cirāyamānaṃ ṇatvā “kiṃ nu kho cirāyati”ti kumbhakāragehasabhāgaṃ² gantvā katthaci aditvā “gehaṃ gato bhavissati”ti nivattitvā gehaṃ agamāsi.

Seṭṭhi naṃ dūratova āgacchantaṃ disvā “kiṃ nu kho kāraṇaṃ bhavissati, mayā esa māraṇatthāya kumbhakārassa santikaṃ pahito, so dāni puna idhevāgacchati”ti āgacchantaṃyeva naṃ “kiṃ tāta kumbhakārassa santikaṃ na gatosī”ti āha. Āma tāta na gatohīti. Kasmā tātāti. So attano nivattakāraṇaṃca kaniṭṭhabhātikassa tattha gatakāraṇaṃca ārocesi. Seṭṭhi tassa vacanassa sutakālato paṭṭhāya mahāpathaviyā ajjhotthaṭo viya hutvā “kiṃ nāmetaṃ tvaṃ vadasī”ti vipphandacitto³ vegena kumbhakārassa santikaṃ gantvā aññesaṃ santike akathanīyabhāvena “pekkha bho, pekkha bho”ti āha. Kiṃ pekkhāpesi tvaṃ, niṭṭhitaṃ etaṃ kammanti. So tatova nivattitvā gehaṃ agamāsi. Tato paṭṭhāya cassa cetasarogo uppajji.

So tasmim kāle tena saddhim abhuñjitvā (āsaṃ bhinditvā)⁴ “yena kenaci upāyena mama puttassa sattuno antarameva⁵ passituṃ vaṭṭati”ti ekaṃ paṇṇaṃ likhitvā Ghosakakumāraṃ pakkositvā “tvaṃ imaṃ paṇṇaṃ ādāya asukagāme nāma amhākaṃ kammantiko atthi, tassa santikaṃ gantvā imaṃ paṇṇaṃ datvā ‘imasim kira paṇṇe sāsanaṃ sīghaṃ karohi’ti vada. Antarāmagge amhākaṃ sahāyako gāmakaseṭṭhi nāma eko seṭṭhi atthi, tassa gharaṃ gantvā bhataṃ bhuñjitvā gaccheyyāsī”ti ca mukhasāsanam⁶ adāsi. So seṭṭhim vanditvā paṇṇaṃ gahetvā nikkhanto antarāmagge gāmakaseṭṭhissa vasanaṭṭhānaṃ gantvā tassa gehaṃ pucchitvā taṃ bahidvāraakoṭṭhake nisīditvā massuparikammaṃ karontaṃ vanditvā aṭṭhāsi. “Kuto āgacchasi tāta”ti ca vutte “Kosambiseṭṭhino puttomhi tāta”ti āha. So “amhākaṃ sahāyaseṭṭhino putto”ti haṭṭhatuṭṭho ahoṣi.

1. Āmaṃ (Ka)

3. Kinnāmetaṃ saccaṃ vadasīti utrastacitto (Sī)

5. Anattameva (Sī)

2. Kumbhakāragehaṃ vegena (Ka)

4. () natthi Sīhaḷapotthake.

6. Sukhasāsanam (Ka)

Tasmiṃ ca khaṇe tassa seṭṭhino dhītāya ekā dāsī seṭṭhidhītu pupphāni āharitum gacchati. Atha naṃ seṭṭhi āha “tvam amma etaṃ kammaṃ ṭhapetvā Ghosakakumārassa pāde dhovivā sayanaṃ attharivā dehī”ti. Sā tathā katvā āpaṇaṃ gantvā seṭṭhidhītu pupphāni āhari. Seṭṭhidhītā taṃ disvā “tvam ajja ciraṃ bahi papañcesī”ti tassā kujjhitvā “kiṃ te ettakaṃ kālaṃ ettha katan”ti āha. “Mā kathesi ayye, mayā evarūpo nadiṭṭhapubbo, tuyhaṃ kira pitu saḥāyakaseṭṭhino putto eko, na sakkā tassa rūpasampattiṃ kathetum. Seṭṭhi maṃ pupphānaṃ atthāya gacchantiṃ ‘tassa kumārassa pāde dhovivā sayanaṃ attharivā dehī’ti āha, tenāhaṃ bahi ciraṃ papañcesin”ti. Sāpi kho seṭṭhidhītā tassa kumārassa catutthe attabhāve gharasāminī ahosi, tasmā tassā vacanassa sutakālato paṭṭhāya neva attano ṭhitabhāvaṃ, na nisinnabhāvaṃ aññāsī. Sā tameva dāsiṃ gahetvā tassa nipannaṭṭhānaṃ gantvā taṃ niddāyamānaṃ oloketvā dussante¹ paṇṇaṃ disvā “kiṃ nu kho etaṃ paṇṇaṃ”ti kumāraṃ anuṭṭhāpetvā paṇṇaṃ gahetvā vācetvā”Ayaṃ attano maraṇapaṇṇaṃ sayameva gahetvā āgacchati”ti taṃ paṇṇaṃ phāletvā tasmiṃ appabuddheyeva “mayā tava santikaṃ putto pesito, saḥāyakassa me gāmakaseṭṭhissa vayappattā dārikā atthi, tvam sīghaṃ amhākaṃ āṇāpavattiṭṭhāne uppādaṃ dhanam gaṇhitvā sabbasatena mama puttassa gāmakaseṭṭhino dhītaraṃ gahetvā maṅgalaṃ karohi. Maṅgale ca niṭṭhite ‘iminā me vidhānena² katan’ti mayhaṃ sāsanaṃ pesehi. Ahaṃ tava idha kattabbaṃ jānissāmī”ti paṇṇaṃ likhitvā tameva lañchanaṃ datvā paṭṭhamam baddhaniyāmeneva dussante bandhi.

Sopi kho kumāro taṃdivasaṃ tattha vasitvā punadivase seṭṭhiṃ āpucchitvā kammantikassa gāmaṃ gantvā paṇṇaṃ adāsī. Kammantiko paṇṇaṃ vācetvā gāmike sannipātetvā “tumheva maṃ na gaṇetha, mama sāmī attano jeṭṭhaputtassa sabbasatena dārikaṃ ānetum³ mayhaṃ santikaṃ pesesi, vegena imasmiṃ ṭhāne uppādaṃ sampiṇḍethā”ti sabbaṃ maṅgalasakkāraṃ sajjetvā gāmakaseṭṭhissa sāsanaṃ pesetvā sampañchāpetvā sabbasatena maṅgalakiriyaṃ niṭṭhāpetvā Kosambiseṭṭhissa paṇṇaṃ pahiṇi “mayā tumhehi pahitapaṇṇe sāsanaṃ sutvā idañcidañca katan”ti.

1. Dasante (Sī)

2. Vivāhena (Ka)

3. Ānetūti (Syā, Ka)

Seṭṭhi taṃ sāsanaṃ sutvā aggidaḍḍho viya “idāni naṭṭhomhī”ti cintanavasena lohitaṭṭhakandikarogaṃ patvā “yena kenaci taṃ upāyena pakkosivā¹ mama santakassa assāmikaṃ karissāmī”ti “maṅgalassa niṭṭhitakālato paṭṭhāya kasmā mayhaṃ putto bahi hoti, sīghaṃ āgacchatū”ti sāsanaṃ pesesi. Sāsanaṃ sutvā kumāre gantuṃ āradḍhe² seṭṭhidhītā cintesi “ayaṃ bālo maṃ³ nissāya imaṃ sampattiṃ alatthanti na jānāti, yaṃkiñci katvā imassa gamanapaṭibāhanupāyo kātuṃ vaṭṭatī”ti. Tato naṃ āha “kumāra mā ativegena gacchāhi⁴, kulagāmaṃ gacchantena nāma attano parivacchaṃ katvā gantuṃ vaṭṭatī”ti.

Kosambakaseṭṭhipi tassa cirāyanabhāvaṃ ṅatvā puna sāsanaṃ paṇiṇi “kasmā me putto cirāyati, ahaṃ lohitaṭṭhakandikarogaṃ patto, jīvantameva maṃ āgantvā daṭṭhuṃ vaṭṭatī”ti. Tasmim kāle seṭṭhidhītā tassa ārocesi “na eso tava pitā, tvaṃ pana ‘pitā’ti saññaṃ karosi. Esa tava māraṇatthāya kammantikassa paṇṇaṃ paṇiṇi, ahaṃ taṃ paṇṇaṃ apanetvā aññaṃ sāsanaṃ likhitvā tava etaṃ sampattiṃ uppādayim. Esa taṃ ‘aputtaṃ⁵ karissāmī’ti pakkosati, etassa kālakiriyaṃ āgamehī”ti. Athassa dharamānakasseva kālakatabhāvaṃ sutvā⁶ Kosambinagaraṃ agamāsi. Seṭṭhidhītāpi tassa bahiyeva⁷ saññaṃ adāsi “tvaṃ pavisanto sakalagehe tava ārakkhaṃ ṭhapentova pavisāhi”ti. Sayampi seṭṭhiputtana saddhimeva pavisivā ubho hatthe ukkhipivā rodantī viya hutvā andhakāraṭṭhāne nipannaṭṭhakassa seṭṭhissa santikaṃ gantvā sīseneva hadayaṃ pahari. So dubbalatāya teneva pahārena kālamakāsi.

Kumāropi pitu sarīrakiccaṃ katvā “tumhe mahāseṭṭhissa maṃ sakaputtoti⁸ vadathā”ti pādāmūlikānaṃ laṅjaṃ adāsi. Tato sattame divase rājā “seṭṭhiṭṭhānārahaṃ ekaṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti “seṭṭhissa saputtakaniputtakabhāvaṃ jānāthā”ti pesesi. Seṭṭhipādāmūlikā rañño seṭṭhissa saputtabhāvaṃ⁹ kathayimsu. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā

1. Pakkosāpetvā (Ka)

2. Kumāro gantuṃ āradḍho (Sī)

3. Kaṃ (Sī)

4. Mā ativegāyi (Sī)

5. Tava aputtattāṃ (Ka)

6. Dharamāne agantvā tassa dubbalabhāvaṃ sutvā (Ka)

7. Seṭṭhidhītāpissa pageva (Sī)

8. Puttoti (Ka)

9. Sakaputtabhāvaṃ (Sī)

tassa seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. So Ghosakaseṭṭhi nāma jāto. Atha naṃ bhariyā āha “ayyaputta tvampi avajāto, ahampi duggatakule nibbattā. Pubbe katakusalavasena pana evarūpaṃ sampattiṃ alabhimha, adhunāpi kusalaṃ karissāmā”ti. So “sādhu bhadde”ti sampaṭicchitvā devasikaṃ sahaṣsaṃ vissajjetvā dānaṃ paṭṭhapesi.

Tasmim samaye tāsāṃ dvinnaṃ janānaṃ Khujjuttarā¹ devalokato cavitvā Ghosakaseṭṭhissa gehe dhātiyā kucchismiṃ paṭisandhim gaṇhi. Sā jātakāle khujjā ahosiṃti Khujjuttarātevassā nāmaṃ akaṃsu. Sāmāvāṭipi devalokato cavitvā Bhaddavatiyaraṭṭhe Bhaddiyanagare Bhaddavatiyaseṭṭhissa gehe paṭisandhim gaṇhi, Sāmātissā nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge tasmim nagare chātakabhayaṃ uppajji, manussā chātakabhayabhītā yena vā tena vā gacchanti. Tadā ayaṃ Bhaddavatiyaseṭṭhi bhariyāya saddhim mantesi “bhadde imasmim² chātakabhayassa anto na paññāyati, Kosambinagare amhākaṃ sahaṃyakassa Ghosakaseṭṭhissa santikaṃ gacchāma, na so amhe disvā pamajjissati”ti. Tassa kira so seṭṭhi adiṭṭhasahāyako ahosi, tasmā evamāha. So sesajanaṃ nivattāvetvā bhariyaṃca dhītaraṃca gaṇhitvā Kosambinagarassa maggaṃ paṭipajji. Te tayopi antarāmagge mahādukkhaṃ anubhavantā anupubbena Kosambim patvā ekāya sālāya nivāsaṃ akaṃsu.

Ghosakaseṭṭhipi kho attano gharadvāre kapaṇaddhikavanibbakayācakānaṃ mahādānaṃ dāpesi. Athāyaṃ Bhaddavatiyaseṭṭhi cintesi “na sakkā amhehi imināva kapaṇavesena sahaṃyakassa attānaṃ dassetuṃ, sarīre pākatike jāte sunivatthā supārutā seṭṭhim passissāmā”ti. Te ubhopi dhītaraṃ Ghosakaseṭṭhissa dānaggaṃ paḥiṇimsu. Sā attano bhattaṃ āharaṇatthāya bhājanaṃ gahetvā dānaggaṃ gantvā ekasmim okāse lajjamānarūpā aṭṭhāsi. Taṃ disvā dānakammiko cintesi “sesajana³ sammukhasammukhaṭṭhāne kevaṭṭā macchavilope⁴ viya mahāsaddaṃ katvā gaṇhitvā gacchanti, ayaṃ pana dārikā kuladhītā bhavissati, upadhisampadāpissā atthi”ti.

1. Uttarā (Sī) 2. Imassa (Ka) 3. Ime janā (Ka) 4. Macchaṃ vilopantā (Ka)

Tato naṃ āha “tvaṃ amma kasmā sesajano viya gaṇhitvā na gacchasi”ti. Tāta evarūpaṃ sambādhaṭṭhānaṃ kinti katvā pavisāmīti. Amma kati pana janā tumheti. Tayo janā tātāti. So tayo bhattapiṇḍe adāsi. Sā taṃ bhattaṃ mātāpitūnaṃ adāsi, pitā dīgharattaṃ chātakattā¹ atirekaṃ bhuñjitvā kālamakāsi. Sā punadivase gantvā dveyeva bhattapiṇḍe gaṇhi. Taṃdivasaṃ seṭṭhibhariyā bhattena ca kilantatāya seṭṭhino ca maraṇasokena rattibhāgasamanantare kālamakāsi. Sā punadivase seṭṭhidhītā ekameva bhattapiṇḍaṃ gaṇhi. Dānakammiko tassā kiriyaṃ upadhāretvā “amma tayā paṭhamadivase tayo piṇḍā gahitā, punadivase dve, ajja ekameva gaṇhasi. Kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchi. Sā taṃ kāraṇaṃ kathesi. Kataragāmaṃvāsino pana amma tumheti. Sā tampi kāraṇaṃ nippadesato kathesi. “Amma evaṃ sante tvaṃ ambhākaṃ seṭṭhidhītā² nāma ahosi, mayhañca aññā dārikā natthi, tvaṃ ito paṭṭhāya mama dhītā ammā”ti taṃ dhītaraṃ katvā gaṇhi.

Sā uṭṭhāya samuṭṭhāya dānagge mahāsaddaṃ sutvā “kasmā ayaṃ tāta uccāsaddamahāsaddo”ti āha. Amma mahājanassa antare nāma appasaddaṃ kātuṃ na sakkāti. Ahamettha upāyaṃ jānāmi tātāti. Kiṃ kātuṃ vaṭṭati ammāti. Samantā vatiṃ katvā dve dvārāni yojetvā anto bhājanāni ṭhapāpetvā ekena dvārena pavisitvā bhattaṃ gaṇhitvā ekena dvārena nikkhamaṃ karotha tātāti. Sādhu ammāti punadivasato paṭṭhāya tathā kāresi. Tato paṭṭhāya dānaggaṃ padumassaraṃ³ viya sannisinnasaddaṃ ahosi.

Tato Ghosakaseṭṭhi pubbe dānaggasmim uccāsaddamahāsaddaṃ sutvā tadā taṃ asuṇanto dānakammikaṃ pakkosāpetvā pucchi “tvaṃ ajja dānaṃ na dāpesi”ti. Dinnaṃ ayyāti. Atha kasmā pubbe viya dānagge saddo na suyayati. Āma ayya ekā me dhītā atthi, ahaṃ tāya kathita-upāye ṭhatvā dānaggaṃ nissaddamakāsinti. Tava dhītā nāma natthi, kuto te dhītā laddhāti. So vañcetuṃ asakkuṇeyyabhāvena seṭṭhissa sabbaṃ dhītu āgamanavidhānaṃ kathesi. Kasmā pana bho tvaṃ evarūpaṃ bhāriyaṃ kammamakāsi. Tvaṃ ettakaṃ addhānaṃ mama dhītaraṃ attano santike vasamānaṃ

1. Chātājhatto (Sī, Syā)

2. Dhītā (Ka)

3. Pakkadhūpanaṃ (Sī), vūpasamaṃ (Syā), dhūpasaraṃ (Ka)

nārocesi, vegena taṃ amhākaṃ gehaṃ āṇāpehīti. So tassa vacanaṃ sutvā akāmak¹ āṇāpesi. Tato paṭṭhāya seṭṭhi taṃ dhītuṭṭhāne ṭhapetvā “dhītu sakkāraṃ karomī”ti attano samānajātikehi kulehi dhītu samānavayāni pañca kumārikasatāni tassā parivāramakāsi.

Athekadivasam Udeno rājā nagare anusañcaranto taṃ Sāmāvatim tāhi kumārīhi parivāritam kīlamānam disvā “kassāyam dārikā”ti pucchitvā “Ghosakasetṭhissa dhītā”ti sutvā sassāmika-assāmikabhāvaṃ pucchi. Tato assāmikabhāve kathite “gacchatha seṭṭhino kathetha ‘tumahākaṃ dhītaram rājā icchatī’ti”. Taṃ sutvā seṭṭhi “amhākaṃ aññā dārikā natthi, ekadhītikaṃ sapattivāse dātum na sakkomā”ti. Rājā taṃ katham sutvā seṭṭhim ca seṭṭhibhariyañca bahi katvā sakalageham lañchāpesi. Sāmāvatī bahi kīḷitvā āgacchantī mātāpitaro bahi nisinnake disvā “ammatātā kasmā idha nisinnatthā”ti. Te taṃ kāraṇam kathayimsu. Ammatātā kasmā tumhe imam paṭivacanaṃ na jānātha² “mama dhītā sapattivāse vasantī ekikā vasitum na sakkhissati, sacassā parivārā pañcasatā kumāriyo vasāpetha, evaṃ vasissati”ti. Idāni evaṃ kathāpetha tātāti. “Sādhu amma mayaṃ tava cittaṃ na jānimhā”ti vatvā te tathā kathayimsu. Rājā uttaritaram pasīditvā sahasampi hotu, sabbā ānethā”ti āha. Atha nam bhaddakena nakkhattamuhuttakena pañcamātugāmasataparivāram rājageham nayimsu. Rājā tā pañcasatāpi tassāyeva parivāram katvā abhisekam katvā visum³ ekasmim pāsāde vasāpesi.

Tena ca samayena Kosambiyam Ghosakasetṭhi Kukkuṭasetṭhi Pāvārikasetṭhīti tayo janā aññamaññaṃ sahāyakā honti. Te tayopi janā pañcasate tāpase paṭijagganti. Tāpasāpi cattāro māse tesam santike vasitvā aṭṭha māse Himavante vasanti. Athekadivasam te tāpasā Himavantato āgacchantā mahākantāre tasitā kilantā ekaṃ mahantaṃ vaṭarukkham patvā tattha adhivatthāya devatāya santikā saṅgaham paccāsītantā nisīdimsu. Devatā sabbālankāravibhūsitam hattham

1. Akāmato (Syā)

2. Na jānittha (Sī)

3. Datvā seṭṭhidhītaram (Sī)

pasāretvā tesam pānīyapānakādīni datvā kilamatham paṭivinodesi. Te devatāya ānubhāvena vimhitā pucchimsu “kiṃ nu kho devate kammaṃ katvā tayā ayam sampatti laddhā”ti. Devatā āha—loke Buddho nāma Bhagavā uppanno, so etarahi Sāvatthiyaṃ viharati. Anāthapiṇḍiko gahapati taṃ upaṭṭhāti. So uposathadivasesu attano bhatakānaṃ pakatibhattavetanameva datvā uposatham kārapesi. Athāham ekadivasaṃ majjhanhike pātarāsathāya āgato kañci bhatakaṃ kammaṃ karontaṃ adisvā “ajja manussā kasmā kammaṃ na karonti”ti pucchim. Tassa me etamattham ārocesum. Athāham etadavocaṃ “idāni upaḍḍhadivaso gato, sakkā nu kho upaḍḍha-uposatham¹ kātun”ti. Tato seṭṭhissa paṭivedetvā “sakkā kātun”ti āha². Svāham upaḍḍhadivasaṃ uposatham samādiyitvā tadaheva kālam katvā imaṃ sampattiṃ paṭilabhinti.

Atha te tāpasā “Buddho kira uppanno”ti sañjātapītimojjā tato Sāvattim gantukāmā hutvāpi “bahūpakārā no upaṭṭhākaseṭṭhino, tesampi imamattham ārocesāmā”ti Kosambim gantvā seṭṭhihi katasakkārabahumānā “tadaheva mayam gacchāmā”ti āhaṃsu. “Kiṃ bhante turitattha, nanu tumhe pubbe cattāro pañca māse vasitvā gacchathā”ti vuttā taṃ pavattiṃ ārocesum. “Tena hi bhante saheva³ gacchāmā”ti ca vutte “gacchāma mayam, tumhe saṅgikam āgacchathā”ti Sāvattim gantvā Bhagavato santike pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇimsu.

Tepi seṭṭhino pacchā pañcasatapañcasatasakaṭaparivārā Sāvattim gantvā Jetavanato avidūre ṭhāne khandhāvāram bandhitvā Satthu santikam gantvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Satthā tesam cariyāvasena dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne tayopi sotāpattiphale paṭiṭṭhāya svātanāya nimantetvā punadivase Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa mahādānaṃ datvā teneva niyāmena ajjatanāya svātanāyāti nimantetvā addhamāsam khandhāvārabhattam nāma datvā Satthāram attano nagaram āgamanatthāya yācimsu. Satthā “suññāgāre Tathāgatā abhiramantī”ti⁴ kathesi. Te “aññātam bhante”ti vatvā “tumhe amhehi pahitasāsanena āgaccheyyāthā”ti

1. Uposatham (Ka)

3. Sabbe (Syā, Ka)

2. Sakkā karotūti āhaṃsu (Sī)

4. Tathāgatānam abhiratabhāvam (Sī)

vatvā Satthāraṃ vanditvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā attano nagarameva āgantvā tayopi janā sake sake uyyāne vihāre kārāpesuṃ. Ghosakasetṭhinā kārīto Ghositārāmo nāma jāto, Kukkuṭasetṭhinā kārīto Kukkuṭārāmo nāma jāto, Pāvārikasetṭhinā kārītaṃ Pāvārikambavanaṃ nāma jātaṃ. Te vihāre kārāpetvā Satthu dūtaṃ paṇiṃsu “Satthā amhākaṃ saṅgahaṃ kātuṃ imaṃ nagaraṃ āgacchatū”ti. Satthā “Kosambiṃ gamissāmi”ti mahābhikkhusaṃghaparivāro cārikaṃ nikkhamanto antarāmagge Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa arahattūpanissayaṃ disvā gamanaṃ vicchinditvā Kururaṭṭhe Kammāsadammaṃ nāma nigamaṃ agamāsi.

Tasmim samaye Māgaṇḍiyo sabbarattim bahigāme aggim juhitvā pātova antogāmaṃ pavisati. Satthāpi punadivase antogāmaṃ piṇḍāya pavisanto paṭipathe Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa attānaṃ dassesi. So Dasabalaṃ disvā cintesi “ahaṃ ettakaṃ kālaṃ mama dhītu rūpasampattiyā sadisaṃ dāraṃ pariyesanto carāmi, rūpasampattiyā ca satipi evarūpaṃ gahitapabbajjameva patthesim¹. Ayaṃ kho pana pabbajito abhirūpo dassaṇīyo mama dhītuyeva anucchaviko”ti vegena gehaṃ agamāsi. Tassa kira brāhmaṇassa pubbe eko pabbajitavaṃso atthi, tenassa pabbajitameva disvā cittaṃ namati. So brāhmaṇim āmantesi “bhadde mayā ()² evarūpo pabbajito nāma nadiṭṭhapubbo suvaṇṇavaṇṇo brahmavaṇṇo mama dhītuyeva anucchaviko, sīghaṃ me dhītaraṃ alaṅkarohī”ti. Brāhmaṇiyā dhītaraṃ alaṅkarontiyāva Satthā attano ṭhitaṭṭhāne³ padacetiyāni dassetvā antonagaraṃ pāvīsi.

Atha brāhmaṇo brāhmaṇiyā saddhim dhītaraṃ gahetvā taṃ ṭhānaṃ āgacchanto antogāmaṃ pavitṭhakāle āgatattā ito cito ca olokento Dasabalaṃ adisvā brāhmaṇim paribhāsati “tava kāraṇaṃ bhaddakaṃ nāma natthi, tayi papañcaṃ karontiyāva so pabbajito nikkhamitvā gato”ti. Brāhmaṇa gato tāva hotu, kataradisābhāgena gatoti. Iminā disābhāgenāti Satthu gataṭṭhānaṃ olokentova padacetiyāni disvā “bhadde imāni tassa purisassa padāni, ito gato bhavissati”ti āha. Atha brahmaṇī Satthu Padacetiyāṃ disvā

1. Patthemi (Sī, Syā)

2. (Evarūpaṃ pabbajjaṃ patthemi, ayaṃ kho pana) (Ka)

3. Diṭṭhaṭṭhāne (Syā)

cintesi “bālo vatāyaṃ brāhmaṇo attano ganthamattassāpi atthaṃ na jānāti”ti tena saddhiṃ parihāsaṃ karontī āha “yāva bālo cāsi brāhmaṇa, evarūpassa nāma purisassa dhītaraṃ dassāmīti vadasi¹. Rāgena hi rattassa dosena duṭṭhassa mohena mūlḥassa purisassa adaṃ nāma evarūpaṃ na hoti. Loke pana vivaṭacchadassa² Sabbaññubuddhassa etaṃ padaṃ passa brāhmaṇa—

Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ bhave,
Duṭṭhassa hoti avakaḍḍhitaṃ padaṃ.
Mūlḥassa hoti sahasānupīlitaṃ,
Vivaṭacchadassa idamīdisaṃ padaṃ”ti.

So brāhmaṇiyā ettakaṃ kathentiyaṃpi asutvā “tvaṃ nāma caṇḍā mukharā”ti āha. Tesāṃ dvinnampi aññamaññaṃ vivādaṃ³ karontānaṃyeva Satthā piṇḍāya caritvā saddhiṃ bhikkhusaṃghena katabhattakicco brāhmaṇassa dassanūpacāreneva nikkhami. Brāhmaṇo Satthāraṃ dūratova āgacchantaṃ disvā brāhmaṇiṃ apasādetvā “ayaṃ so puriso”ti haṭṭhapahaṭṭho Dasabalassa purato ṭhatvā “bho pabbajita ahaṃ pātova paṭṭhāya taṃ pariyesanto carāmi, imasmiṃ Jambudīpe mama dhītāya samānarūpā itthī nāma natthi, purisopi tayā saddhiṃ samānarūpo nāma natthi, mama dhītaraṃ tuyhaṃ posanathāya dammi, gaṇhāhi naṃ”ti āha. Atha naṃ Satthā “ahaṃ brāhmaṇa kāmaggavāsiniyo⁴ uttamarūpadharā nānāvaṇṇaṃ kathaṃ kathentiyo mama palobhanatthameva⁵ āgantvā santike ṭhitā devadhītaṃ na icchīṃ, kimaṅgaṃ pana imaṃ gaṇhissāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragaṇca,
Nāhosi chando api methunasmiṃ.
Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ,
Pādāpi naṃ samphusituṃ na icche”ti⁶.

Māgaṇḍiyā cintesi “anattikena nāma ‘alan’ti vattumeva vaṭṭati. Ayaṃ pana mama sarīraṃ muttakarīsapuṇṇaṃ nāma katvā ‘pādāpi naṃ samphusituṃ na

1. Carasi (Sī)

3. Vādapaṭivādaṃ (Sī)

5. Posanathameva (Ka)

2. Vivattacchaddassa (Sī)

4. Kāmasaṃsaggavāsino (Ka)

6. Khu 1. 409 piṭṭhe Suttanipāte.

icche'ti avoca, ekaṃ issariyaṭṭhānaṃ labhantī antaramevassa¹ passissāmi'ti āghātaṃ bandhi. Satthā taṃ amanasikatvā cariyavasena brāhmaṇassa dhammadesanaṃ ārabhi. Desanāpariyosāne ubhopi jāyampatikā anāgāmiṭṭhāya paṭiṭṭhāya “idāni amhākaṃ gharāvāsena attho natthī”ti dhītarāṃ Māgaṇḍiyāṃ² cūḷapitarāṃ sampaṭicchāpetvā ubhopi pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Atha rājā Udeno Cūḷamāgaṇḍiyena saddhiṃ vohāraṃ katvā Māgaṇḍiyadārikaṃ rājānubhāvena gehaṃ ānetvā abhisekaṃ katvā tassā pañcamātugāmasataparivārāya vasanaṭṭhānaṃ³ visuṃ pāsādaṃ adāsi.

Satthāpi kho anupubbena cārikaṃ caramāno Kosambinagaraṃ sampāpuṇi. Setṭhino Satthu āgamaṇaṃ sutvā paccuggamaṇaṃ katvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisinnā Bhagavantaṃ etadavocuṃ “ime bhante tayo viharā tumhe uddissa katā, paṭiggaṇhatha bhante vihare cātuddisassa saṃghassa saṅgahatthāyā”ti. Paṭiggahesi Bhagavā vihare. Tepi setṭhino Satthāraṃ svātanāya nimantetvā abhivādetvā gharaṃ agamaṃsu.

Māgaṇḍiyāpi kho Satthu āgatabhāvaṃ sutvā chinnabhinnake dhutte pakkosāpetvā tesāṃ lañjaṃ datvā “tumhe samaṇaṃ Gotamaṃ iminā iminā ca niyāmena akkosathā”ti vatvā uyyojesi. Te Satthu antogāmaṃ pavisanavelāya saparivāraṃ Satthāraṃ nānāvidhehi akkosehi akkosīṃsu. Āyasmā Ānando Satthāraṃ āha “bhante evarūpe akkosanaṭṭhāne na vasissāma, aññaṃ nagaraṃ gacchāmā”ti. Satthā Ānanda Tathāgatā nāma aṭṭhahi lokadhammehi na kampanti, ayampi saddo sattāhaṃ nātikkamissati, akkosakānaṃyeva upari patissati, tvaṃ mā vitakkayitthā”ti. Tepi tayo nagarasetṭhino mahāsakkārena Bhagavantaṃ pavesetvā mahādānaṃ adaṃsu. Tesāṃ aparāparaṃ dānaṃ dadantānaṃyeva māso atikkami, atha nesāṃ etadahosi “Buddhā nāma sabbalokaṃ anukampamānā uppajjanti, aññesampi okāsaṃ dassāmā”ti. Tato te Kosambinagaravāsinopi janassa okāsaṃ akaṃsu. Tato paṭṭhāya nāgarāpi vīthisabhāgena gaṇasabhāgena mahādānaṃ denti.

1. Antamevassa (Sī)

2. Māgandiyāṃ (Sī)

3. Vasanaṭṭhāya (Sī)

Athekadivasam Sathā bhikkhusamghaparivuto mālākārajettṭhakassa gehe nisīdi. Tasmim̄ khaṇe Sāmāvatiyā upaṭṭhāyikā Khujjuttarā aṭṭha kahāpaṇe ādāya mālatthāya taṃ gehaṃ agamāsi. Mālākārajettṭhako taṃ disvā “amma Uttare ajja tuyhaṃ pupphāni dātum̄ khaṇo natthi, ahaṃ Buddhappamukhaṃ bhikkhusamghaṃ parivissāmi¹. Tvampi parivesanāya sahāyikā hohi, evaṃ ito paresaṃ veyyāvaccakaraṇato mucchissatī”ti āha. Tato Khujjuttarā attanā laddhaṃ bhojanaṃ bhuñjitvā Buddhānaṃ bhattagge veyyāvaccam̄ akāsi. Sā Satthārā upanisinnakathāvasena kathitaṃ dhammaṃ sabbameva uggaṇhi. Anumodanaṃ pana sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

Sā aññesu divasesu cattārova kahāpaṇe datvā pupphāni gahetvā gacchati, tasmim̄ pana divase diṭṭhasaccabhāvena parasantake cittaṃ anuppādetvā sabbeva aṭṭha kahāpaṇe datvā pacchim̄ pūretvā pupphāni ādāya Sāmāvatiyā santikaṃ agamāsi. Atha naṃ sā pucchi “amma Uttare tvaṃ aññesu divasesu na bahūni pupphāni āharasi, ajja pana bahukāni, kim̄ no rājā uttaritaraṃ pasanno”ti. Sā musāvāde abhabbatāya atīte attanā kataṃ aniguhitvā sabbaṃ kathesi. “Atha kasmā ajja bahūni pupphāni āharasī”ti vuttā ca² evamāha “ahaṃ ajja Dasabalassa dhammaṃ sutvā amataṃ sacchākāsim̄, tasmā tumhe na vañcemī”ti. Taṃ sutvā “amma Uttare tayā laddhaṃ amatadhammaṃ amhākampi dehī”ti sabbāva hatthaṃ pasārayim̄su. Ayye evaṃ dātum̄ na sakkā, ahaṃ pana Satthārā kathitaniyāmena tumhākaṃ dhammaṃ desessāmi, tumhe attano hetumhi satī taṃ dhammaṃ labhissathāti. Tena hi amma Uttare kathehīti. “Evaṃ kathetum̄ na sakkā, mayhaṃ uccaṃ āsanaṃ paññāpetvā tumhe nīcāsanesu nisīdathā”ti āha. Tā pañcasatāpi itthiyo Khujjuttarāya uccāsanaṃ datvā sayam̄ nīcāsanaṃ gahetvā nisīdim̄su. Khujjuttarāpi sekkhapaṭisambhidāsu ṭhatvā tāsam̄ dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne Sāmāvatiṃ jettṭhikaṃ katvā sabbāva sotāpattiphale patiṭṭhahim̄su. Tato paṭṭhāya Khujjuttaraṃ veyyāvaccakaraṇato apanetvā “tvaṃ Satthu dhammakathaṃ sutvā āharitvā amhe sāvehī”ti āhaṃsu. Khujjuttarāpi tato paṭṭhāya tathā akāsi.

1. Parivissāmi (Syā)

2. Āharitthāti ca vuttā (St)

Kasmā panesā dāsī hutvā nibbattāti? Sā kira Kassapadasabalassa sāsane ekāya sāmaṇeriyā attano veyyāvaccam kāresi. Tena kammena pañca jātisatāni paresam dāsīyeva hutvā nibbatti. Kasmā pana khujjā ahosīti? Anuppanne kira Buddhhe ayaṃ Bārāṇasirañño gehe vasantī ekaṃ rājakulūpakam Paccekabuddham khujjadhātukam disvā attanā saḥavāsīnam mātugāmānam purato parihāsam karontī khujjākārena vicari. Tasmā khujjā hutvā nibbatti. Kim pana katvā sā pañnavantī¹ jātāti? Anuppanne Buddhhe ayaṃ Bārāṇasirañño gehe vasantī aṭṭha Paccekabudde rājagehato uḥhapāyāsassa pūrite patte gahetvā gacchante disvā “ettha ṭhapetvā gacchatha bhante”ti aṭṭha suvaṇṇakaṭake omuñcitvā adāsi. Tassa kamma nissandena pañnavantī hutvā nibbatti.

Atha kho tā Sāmāvatīyā parivārā pañcasatā itthiyo paṭividdhasaccāpi samānā rañño assaddhabhāvena kālena kālam Satthu santikam gantvā Buddhadassanam na labhanti. Tasmā Dasabale antaravīthim paṭipanne vātapānesu nappahontesu attano attano gabbhesu chiddam katvā tehi oloketi. Athekadivasam Māgaṇḍiyā attano pāsādatalato nikkhamitvā caṅkamamānā tāsam vasanaṭṭhānam gantvā gabbhacchiddam disvā “kimidan”ti pucchi. Tāhi tassā Satthari baddhāghātataṃ ajānantīhi “Satthā imam nagaram āgato, mayam ettha ṭhatvā Satthāram passāma ceva pūjema cā”ti vutte “idānissa kattabbam jānissāmi, imāpi tassa upaṭṭhāyikā, imāsampi kattabbam jānissāmi”ti cintetvā gantvā raññā saddhim rahogatakāle “mahārāja Sāmāvatimissakānam bahiddhā patthanā atthi, katipāheneva te jīvitam māressanti, Sāmāvatī saparivārā tumhesu sineham vā pemaṃ vā na karoti, samaṇam pana Gotamam antaravīthiyā gacchantam disvā vātapānesu appahontesu tāni khaṇḍitvāpi okāsam katvā oloketī”ti āha. Rājā “na tā evarūpaṃ karissanti”ti na saddahati. Puna vuttepi na saddahatiyeva. Atha nam tikkhattum vuttepi assaddahantam “sace me vacanam na saddahasi, tāsam vasanaṭṭhānam gantvā upadhārehi mahārāja”ti āha. Rājā gantvā gabbhesu chiddam disvā “idam kin”ti pucchitvā tasmim atthe ārocite tāsam akkujjhivā

1. Sappaññā (Sī)

kiñci avatvā chiddāni pidahāpesi. Rājā tato paṭṭhāya tāsāṃ pāsāde uddhacchiddakajālavātapānāni kāresi.

Sā tena kāraṇena rājānaṃ kopetuṃ asakkontī “deva etāsāṃ tumhesu pemaṃ atthi vā natthi vāti jānissāma, aṭṭha kukkuṭe pesetvā tumhākaṃ atthāya pacāpethā”ti āha. Rājā tassā vacanaṃ sutvā “ime pacitvā pesetū”ti Sāmāvatīyā aṭṭha kukkuṭe pahīṇi. sotāpannā ariyasāvīkā jīvamāne kukkuṭe kiṃ pacissati, alanti vatvā pana hatthenapi phusituṃ na icchi. Māgaṇḍiyā “hotu mahārāja, eteveya ca kukkuṭe samaṇassa Gotamassa pacanattthāya pesehī”ti. Rājā tathā akāsi. Māgaṇḍiyā antarāmaggeyeva kukkuṭe mārāpetvā “ime kukkuṭe pacāpetvā samaṇassa Gotamassa detū”ti pahīṇi. Sā tesāṃ matabhāvena¹ Dasabalañca uddissa pahitabhāvena pacitvā Dasabalassa pesesi. Māgaṇḍiyā “passa mahārāja”ti vatvā ettakenapi rājānaṃ kopetuṃ nāsakkhi.

Ayaṃ pana Udeno tāsū ekekissā vasanaṭṭhāne satta satta divasāni vasi. Athāyaṃ Māgaṇḍiyā ekaṃ kaṇhasappapotakaṃ veḷupabbe pakkhipāpetvā attano vasanaṭṭhāne ṭhapesi. Rañño ca yattha kатthaci gacchantassa hatthikantavīṇaṃ ādāyayeva gamanaṃ āciṇṇaṃ, Māgaṇḍiyā rañño attano santikaṃ āgamanakāle taṃ sappapotakaṃ antovīṇāya pakkhipitvā chiddaṃ pidahāpesi. Atha naṃ Sāmāvatīyā santikaṃ gamanakāle “mahārāja Sāmāvatī nāma samaṇassa Gotamassa pakkhā, tumhe na gaṇeti. Yaṃ kiñci katvā tumhākaṃ dosameva cinteti, appamattā hothā”ti āha. Rājā Sāmāvatīyā vasanaṭṭhāne sattāhaṃ vīṇāmetvā puna sattāhe Māgaṇḍiyāya nivesanaṃ agamāsi. Sā tasmīṃ āgacchanteyeva “kacci te mahārāja Sāmāvatī otāraṃ na gavesatī”ti kатhentī viya rañño hatthato vīṇaṃ gahetvā cāletvā “kiṃ nu kho mahārāja ettha abbhantare vicaratī”ti vatvā sappassa nikkhamanokāsaṃ katvā “abbhumme anto sappo”ti vīṇaṃ chaddetvā palāyi. Tasmīṃ kāle rājā padittam² veḷuvanaṃ viya pakkhittaloṇaṃ uddhanaṃ viya ca dosena³ taṭataṭāyanto

1. Tathāsajjitabhāvena (Ka)

2. Ādittam (Sī)

3. Rosena (Sī, Syā)

“Vegena saporivāraṃ Sāmāvatiṃ pakkosathā”ti āha. Rājapurisā gantvā pakkosimsu.

Sā rañño kuddhabhāvaṃ ñatvā sesamātugāmānaṃ saññamadāsi. “Rājā tumhe ghātetukāmo pakkosati, ajja divasaṃ odissakena mettāpharaṇena rājānaṃ pharathā”ti āha. Rājā tā itthiyo pakkosāpetvā sabbāva paṭipāṭiyā ṭhapetvā¹ mahādhanuṃ ādāya visapītakaṇḍam² sannayhitvā dhanuṃ pūretvā³ aṭṭhāsi. Tasmim̐ khaṇe sabbāva tā Sāmāvattippamukhā itthiyo odhiso mettaṃ pharimsu. Rājā kaṇḍam̐ neva khipitum⁴ na apanetum̐ sakkoti, gattehi sedā muccanti⁵, sarīraṃ vedhati, mukhato kheḷo patati, gahetabbagahaṇam⁶ na passati. Atha naṃ Sāmāvati “kiṃ mahārāja kilamasi”ti āha. Āma devi kilamāmi, avassayo me hohīti. Sādhu mahārāja kaṇḍam̐ mahāpathavimukhaṃ karohīti. Rājā tathā akāsi. Sā “rañño hatthato kaṇḍam̐ muccatū”ti adhiṭṭhāsi. Tasmim̐ khaṇe kaṇḍam̐ mucci. Rājā taṃkhaṇamyeva udake nimujjitvā āgamma allakeso allavatto Sāmāvattiyā pādesu patitvā “khama devi mayhaṃ, bhedaḱānaṃ me vacanena anupadhāretvā etaṃ katan”ti āha. Khamāmi devāti. Sādhu devi, evaṃ tayā mayhaṃ khamitaṃ nāma hoti. Ito paṭṭhāya tumhākaṃ yathāruciyaṃ Dasabalassa dānaṃ detha, pacchābhattaṃ vihāraṃ gantvā dhammakathaṃ suṇātha, ajja vo⁷ paṭṭhāya parihāraṃ dammīti. Tena hi deva ajja paṭṭhāya ekaṃ bhikkhuṃ yācitvā ānetha, yo no dhammaṃ vācessatīti. Rājā Satthu santikaṃ gantvā yācanto Ānandattheraṃ labhi. Tato paṭṭhāya tā pañcasatā itthiyo therāṃ pakkosāpetvā sakkārasammānaṃ katvā katabhattakiccassa therassa santike dhammaṃ pariyāpuṇanti.

Tā ekadivasaṃ therassa anumodaṇāya pasannā therassa pañca uttarāsaṅgasatāni adamsu. Thero kira pubbe tunnavāyakāle⁸ ekassa Paccekabuddhassa ekāya sūciyā saddhim̐ hatthatalamattaṃ coḷakhaṇḍam̐ adāsi. So sūciyā phalena imasmim̐ attabhāve mahāpañño ahosi, coḷakhaṇḍassa phalena imināva niyāmena pañcasatakkhattum̐ dussāni paṭilabhi.

1. Ṭhapāpetvā (Sī)

3. Pure katvā (Ka)

5. Muccimsu (Syā, Ka)

7. Ajjato (Ka)

2. Visapītaṃ sallaṃ (Ka)

4. Neva kaṇḍam̐ pakkhipitum̐ (Sī)

6. Gahetabbagahaṇakam̐ (Sī)

8. Tunnavāyakule (Ka)

Tato Māgaṇḍiyā aññaṃ kātabbāṃ apassantī “uyyānaṃ gacchāma mahārājā”ti āha. Sādhu devīti. Sā rañño¹ sampaṭicchitabhāvaṃ ñatvā cūḷapitarāṃ pakkosāpetvā āha “amhākaṃ uyyānaṃ gatakāle Sāmāvatiyā vasanaṭṭhānaṃ gantvā Sāmāvatiṃ saparivāraṃ antokarivā ‘rañño āṇā’ti vatvā dvāraṃ pidahitvā palālana palivethetvā gehe aggim dethā”ti. Māgaṇḍiyo tassā vacanaṃ sutvā tathā akāsi. Tasmim divase sabbāpi tā itthiyo pubbe katassa upapīlakakammassānubhāvena samāpattim appetum nāsakkhimsu, ekappahāreṇeva bhusamuṭṭhi viya jhāyimsu. Tāsaṃ ārakkhapurisā rañño santikaṃ gantvā “deva idaṃ nāma karimsū”ti ācikkhimsu.

Rājā “kena katan”ti pariyesanto Māgaṇḍiyāya kāritabhāvaṃ ñatvā taṃ pakkosāpetvā “bhadda bhaddakaṃ tayā kammaṃ kamaṃ mayā kātabbāṃ karontiyā, ‘uṭṭhāya samuṭṭhāya mayhaṃ vadhāya parisakkamānā ghātītā, pasannosmi, tuyhaṃ sampattim dassāmi”ti tava ñātake pakkosāpehī”ti āha. Sā rañño kathaṃ sutvā aññātakepi ñātake katvā pakkosāpesi. Rājā sabbesaṃ sannipatitabhāvaṃ ñatvā rājāṅgaṇe galappamāṇesu āvātesu nikhanitvā upari ṭhitāni sīsāni bhindāpento mahantehi ayanaṅgalehi kasāpesi². Māgaṇḍiyampi khaṇḍākhaṇḍikaṃ chindāpetvā pūvapacanaḱaṭṭhe pacāpesi³.

Kim pana Sāmāvatiyā saparivārāya agginā jhāpanakammanti⁴. Sā kira anuppanne Buddhe teheva pañcahi mātugāmasatehi saddhim Gaṅgāya kīḷitvā bahititthe⁵ ṭhitā sīte jāte avidūraṭṭhāne Paccekabuddhassa paṇṇasālaṃ disvā anto asodhetvāva bahi aggim datvā visibbesum⁶. Antopaṇṇasālāya Paccekabuddho nirodhasamāpattim samāpajjitvā nisinno. Tā jālāsu pacchinnāsu Paccekabuddhaṃ disvā “kim amhehi kamaṃ, ayaṃ Paccekabuddho rañño kulūpako, imaṃ disvā rājā amhākaṃ kujjhissati, idāni naṃ sujjhāpitaṃ kātum vaṭṭatī”ti aññānipi dārūni pakkhipitvā aggim adamsu. Puna jālāya pacchinnāya Paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāya tāsaṃ passantīnaṃyeva cīvarāni papphoṭetvā vehāsaṃ uppatitvā gato. Tena

1. Sādhu devīti ca rañño (Ka)

3. Pūvapacanaḱaṭṭheva bhajjāpesi (Sī)

5. Bahitīre (Sī)

2. Kasāpetvā (Sī)

4. Jhāyanakammanti (Ka)

6. Visivesum (Sī)

kammena niraye paccitvā pakkāvasesena imaṃ byasanaṃ pāpuṇimsu. Catuparisamajjhe pana kathā udapādi “bahussutā vata Khujjuttarā, mātugāma-attabhāve ṭhatvā pañcannaṃ mātugāmasatānaṃ dhammaṃ kathetvā sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāpesi. Sāmāvatīpi raññā attano appitaṃ kaṇḍaṃ mettāpharaṇena pharivā paṭibāhī”ti tassāpi mahājano guṇaṃ kathesi. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha Satthā aparabhāge Jetavane nisinnō tadeva kāraṇaṃ aṭṭhuppattim katvā Khujjuttaraṃ bahussutānaṃ, Sāmāvatim mettāvihārīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uttarānandamātāvattu

262. Pañcame **jhāyīnanti** jhānābhiratānaṃ upāsikānaṃ Uttarā Nandamātā aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Hamsavatiyaṃ kulagehe nibbattā Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ jhānābhiratānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Rājagahanagare Sumanasetṭhim nissāya vasantassa Puṇṇasīhassa¹ nāma bhariyāya kucchismim paṭisandhim gaṇhi, Uttarātissā nāmaṃ akaṃsu.

Athekasmim nakkhattamahadivase Rājagahasetṭhi Puṇṇaṃ pakkosāpetvā āha “tāta Puṇṇa nakkhattaṃ vā uposatho vā duggatassa kim karissati, evaṃ santepi vadehi ‘kim nakkhattaparibbayaṃ² gahetvā nakkhattaṃ kīḷissasi, balavagoṇe ca phālaṅca naṅgalaṅca³ gahetvā kasissasī’ti”. “Mama bhariyāya saddhim mantetvā jānissāmi ayyā”ti taṃ kathaṃ bhariyāya ārocesi. “Setṭhi nāma ayyo issaro, tassa tayā saddhim kathentassa kathā sobhati, tvaṃ pana attano kasikammaṃ mā vissajjesī”ti āha. So tassā vacanaṃ sutvā kasibhaṇḍaṃ ādāya kasitum gato.

Taṃdivasaṅca Sāriputtatthero nirodhasamāpattito vuṭṭhāya “kassa ajja mayā saṅgahaṃ kātum vaṭṭatī”ti āvajjento imassa Puṇṇassa upanissayaṃ disvā bhikkhācāraṇelāya pattacīvaramādāya Puṇṇassa kasaṇaṭṭhānaṃ gacchanto avidūre attānaṃ dassesi. Puṇṇo therāṃ disvā kasim

1. Puṇṇasetṭhissa (Syā, Ka)

2. Paribbayaṃ (Ka)

3. Phālakam naṅgalaṅca (Sī)

ṭhapetvā therassa santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vandi. Thero taṃ oloketvā udakasabhāgaṃ pucchi. Tassa etadahosi “ayyo mukhaṃ dhovitukāmo bhavissatī”¹ti. Tato vegena gantvā dantakaṭṭhaṃ āharitvā kappiyaṃ katvā therassa adāsi. There dantakaṭṭhaṃ khādante pattena saddhiṃ dhammakaraṇaṃ nīharitvā udakassa pūretvā āhari. Thero mukhaṃ dhovitvā bhikkhācāramaggaṃ¹ paṭipajji. Puṇṇo cintesi “thero aññesu divasesu imaṃ maggaṃ na paṭipajjati, ajja pana mayhaṃ saṅgahatthāya paṭipanno bhavissati. Aho vata me bhariyā mamatthāya āharaṇakaṃ āhāraṃ therassa patte patiṭṭhapeyyā”²ti.

Athassa bhariyā “ajja nakkhattadivaso”²ti pātova attano labhanakaniyāmena khādanīyabhojanīyaṃ saṃvidhāya gahetvā sāmikassa kasaṇaṭṭhānaṃ āgacchantī² antarāmagge therāṃ disvā cintesi “aññesu divasesu mayhaṃ therāṃ disvā deyyadhammo na hoti, deyyadhamme santepi mama ayyaṃna assāmi, ajja pana dvinnampi sammukhībhāvo jāto. Mama sāmikassa puna sampādetvā āharissāmi, imaṃ tāva āhāraṃ therassa dassāmī”²ti tīhi cetanāhi sampayuttaṃ katvā taṃ bhojanaṃ Sāriputtattherassa patte patiṭṭhapetvā “evaṃvidhā duggatajīvitā muccāmī”²ti āha. Theropi “tava ajjhāsayo pūratū”²ti tassānumodanaṃ katvā tato nivattitvā vihāraṃ agamāsi.

Sāpi puna attano gehaṃ gantvā sāmikassa āhāraṃ sampādetvā ādāya kasaṇaṭṭhānaṃ gantvā sāmikassa kujjhanabhāvato bhītā “sāmi ajja ekadivasaṃ tava manaṃ sandhārehī”²ti āha. Kiṃ kārāṇatī. Ahaṃ ajja tāva āhāraṃ āharantī antarāmagge therāṃ disvā tava bhāgabhattaṃ therassa patte patiṭṭhapetvā puna gehaṃ gantvā āhāraṃ pacitvā ādāya āgatāmhīti. Manāpaṃ te bhadde kataṃ, mayāpi pātova therassa dantakaṭṭhaṃca mukhodakaṃca dinnāṃ. Ajja amhākaṃ supphātaṃ, sabbampi therassa amhākaṃ santakameva jātanti dvinnampi janānaṃ ekasadisameva cittaṃ ahoṣi. Atha Puṇṇo āhāraṃkatvā bhariyāya ūrumhi sīsaṃ katvā muhuttaṃ nipajji. Athassa niddā okkami. So thokaṃ niddāyitvā pabuddho

1. Bhikkhācāraṇaṃ maggaṃ (Sī)

2. Āgantvā (Syā), gantvā (Ka)

kasitaṭṭhānaṃ olokesi, olokitolokitaṭṭhānaṃ mahākosātakipupphehi samparikiṇṇaṃ viya ahoṣi. So bhariyaṃ āha “bhadde kinnāmetaṃ ajja idaṃ kasitaṭṭhānaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ hutvā khāyati”ti. Ayya ajja te sakaladivasāṃ kilantatāya akkhīni maññe bhamantīti. Bhadde mayhaṃ assaddahantī sayāṃ olokehīti. Tasmim kāle sā oloketvā sabhāvaṃ ayya kathesi, evametaṃ bhavissatīti.

Puṇṇo utṭhāya ekaṃ kaṭṭhim¹ gahetvā naṅgalasīse pahari, guḷapiṇḍo viya naṅgalasīse alliyitvā aṭṭhāsi. So bhariyaṃ pakkositvā āha “bhadde aññesaṃ vapitabījaṃ nāma² tīhi vā catūhi vā māsehi phalaṃ deti, amhākaṃ pana ayyassa Sāriputtattherassa antare ropitena saddhābījena ajjeva avassaṃ phalaṃ dinnāṃ. Imasmim karīsamatte padese āmalakamattopi paṃsupiṇḍo asuvaṇṇo nāma³ natthi”ti. Idāni kiṃ karissāma ayyāti. “Bhadde imaṃ ettakaṃ suvaṇṇaṃ thenetvā khādituṃ nāma na sakkā”ti bhariyaṃ tasmim ṭhāne ṭhapetvā bhattassa pūretvā ābhatāṃ pātīm suvaṇṇassa pūretvā gantvā rañño ārocāpesi “eko manusso suvaṇṇapātīm gahetvā ṭhito”ti. Rājā taṃ pakkosāpetvā “kahaṃ te tāta laddhan”ti pucchi. “Deva mayhaṃ ekaṃ kasitaṭṭhānaṃ sabbaṃ suvaṇṇameva jātaṃ, paḥiṇitvā āharāpethā”ti āha. Tvaṃ kinnāmosīti. Puṇṇo nāma ahaṃ devāti. Gacchatha bhaṇe sakaṭāni yojetvā Puṇṇassa kasitaṭṭhānato suvaṇṇamāharathāti.

Sakaṭehi saddhim gatarājapurisā “rañño puññaṃ”ti vatvā suvaṇṇapiṇḍe gaṇhanti, gahitagahitampi kasitaleḍḍuyeva hoti. Te gantvā rañño ārocesuṃ. Tena hi bhaṇe gantvā “Puṇṇassa puññaṃ”ti vatvā gaṇhathāti. Gahitagahitaṃ suvaṇṇameva hoti. Te sabbampi taṃ suvaṇṇaṃ āharitvā rājaṅgaṇe rāsīm akāmsu. Rāsi ubbedhena tālappamaṇo ahoṣi. Rājā vāṇije pakkosāpetvā “kassa gehe ettakaṃ suvaṇṇaṃ atthi”ti pucchi. Natthi deva kassacīti. Ettakassa pana dhanassa sāmīno kiṃ kātuṃ vaṭṭatīti. Dhanasetṭhim nāma naṃ kātuṃ vaṭṭati devāti. Tena hi Puṇṇaṃ imasmim nagare Dhanasetṭhim nāma karoṭhāti sabbaṃ taṃ suvaṇṇaṃ tasseva datvā taṃdivasaṃyevassa setṭhiṭṭhānaṃ adāsi. So setṭhi

1. Vatīm (Syā), vaṭṭīm (Ka)

2. Vappe vapite bījaṃ nāma (Sī)

3. Paṃsucuṇṇo asuvaṇṇaṃ nāma (Sī)

maṅgalaṃ karonto sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adāsi. Sattame divase Dasabalassa bhattānumodanāya Puṇṇasetṭhipi bhariyāpi dhītāpi sabbe sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Aparabhāge Rājagahasetṭhi “Puṇṇasetṭhino vayappattā dārikā atthi”¹ti sutvā attano puttassa kāraṇā tassa gehaṃ pesesi. So tassa sāsanaṃ sutvā “nāhaṃ dhītaraṃ dassāmi”²ti paṭisāsanaṃ pesesi. Sumanasetṭhipi puna pesesi “tvam mama gehaṃ nissāya vasitvā idāni ekappahārenea issaro hutvā mayhaṃ dārikaṃ na desī”³ti. Tato Puṇṇasetṭhi āha “imaṃ tāva tumhākaṃ setṭhi sabhāvameva kathesi, puriso nāma sabbakāle evaṃvidhoyevāti na sallakkhetabbo. Ahañhi idāni tādise purise dāse katvā gahetuṃ sakkomi, tuyhaṃ pana jātiṃ vā gottaṃ vā na kopemi. Apica kho mama dhītā sotāpannā ariyasāvika devasikaṃ kahāpaṇagghanakehi pupphehi pūjaṃ karoti, tamahaṃ tumhādisassa micchādīṭṭhikassa gehaṃ na pesessāmi”⁴ti¹. Evaṃ Puṇṇasetṭhissa paṭibāhakabhāvaṃ ñatvā Rājagahasetṭhi puna sāsanaṃ pesesi “porāṇakaṃ vissāsaṃ mā bhindatu”²ahaṃ mayhaṃ suṇisāya devasikaṃ dvinnaṃ kahāpaṇānaṃ agghanakāni pupphāni sajjāpessāmi”³ti. So “sādhū”⁴ti sampatiçchitvā dhītaraṃ tassa gharaṃ pesesi.

Athekadivasāṃ sā Puṇṇasetṭhino dhītā Uttarā attano sāmikaṃ evamāha “ahaṃ attano kulagehe māssa aṭṭha divasāni nibaddhaṃ uposathakammaṃ karomi, idānipi tumhesu sampatiçchantesu uposathaṅgāni adhiṭṭhaheyyan”⁵ti. So “na sakkā”⁶ti taṃ na sampatiçchi. Sā taṃ saññāpetuṃ asakkonti tuṇhī ahoṣi. Puna antovasse “uposathikā bhavissāmi”⁷ti tadāpi okāsaṃ kārentī neva alattha. Sā antovasse aḍḍhatiyesu māsesu atikkantesu aḍḍhamāse avasiṭṭhe mātāpitūnaṃ sāsanaṃ pesesi “ahaṃ tumhehi cārake pakkhittā ettake addhāne”⁸ ekadivasampi uposathaṅgāni adhiṭṭhātuṃ na labhāmi, pañcadasa me kahāpaṇasahassāni pesethā”⁹ti. Te dhītu sāsanaṃ

1. Na paṇiṣṣāmi (Sī)

2. Mā maddatu (Sī)

3. Ettakesu ṭhānesu (Ka)

sutvā “kimbāraṇā”ti apucchitvāva paṇiṃsu. Uttarā te kahāpaṇe gaṇhitvā tasmim̄ nagare Sirimā nāma gaṇikā atthi, taṃ pakkosāpetvā “amma Sirime ahaṃ imaṃ aḍḍhamāsaṃ uposathaṅgāni adhiṭṭhahissāmi, tvam̄ imāni pañcadasa kahāpaṇasahassāni gahetvā imaṃ aḍḍhamāsaṃ seṭṭhiputtaṃ paricarāhī”ti. Sā “sādhu ayye”ti sampaṭicchi. Tato paṭṭhāya seṭṭhiputto “ahaṃ Sirimāya saddhim̄ modissāmi”ti Uttarāya aḍḍhamāsaṃ uposathakammaṃ sampaṭicchi.

Sā tena sampaṭicchitabhāvaṃ ñatvā divase divase pātova dāsigaṇaparivutā Satthu sahatthā khādanīyabhojanīyaṃ saṃvidahitvā Satthari bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gate uposathaṅgāni adhiṭṭhāya pāsādavaraṃ āruya attano silāni āvajjamaṇā nisīdati. Evaṃ aḍḍhamāsaṃ vītināmetvā uposathaṃ vissajjanadivase pātova yāgukhajjākādīni saṃvidahantī vicarati. Tasmim̄ samaye seṭṭhiputto Sirimāya saddhim̄ uparipāsādavaragato jālavātapānaṃ vivarivā antaravattum̄ olokento aṭṭhāsi. Uttarā vātapānacchiddena uddham̄ olokesi. Seṭṭhiputto Uttaraṃ oloketvā “nerayikajātikā vatāyaṃ evaṃvidham̄ nāma sampattiṃ pahāya ukkhalikamasimakkhitā hutvā nikkāraṇā dāsīnaṃ antare vicarati”ti sitaṃ akāsi. Uttarā tassa pamādabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ bālo¹ nāma attano sampatti sabbakālaṃ thāvarāti saññī bhavissati”ti sayampi sitaṃ akāsi. Tato sirimā “ayaṃ ceṭṭikā mayi ṭhitāya evaṃ mama sāmikena saddhim̄ sitaṃ karotī”ti kupitā vegena otari. Uttarā tassā āgamaṇākappeneva “ayaṃ bālā aḍḍhamāsamattaṃ imasmim̄ gehe vasitvā mayhamevetam̄ gehantisaññī jātā”ti ñatvā taṅkhaṇaññeva mettājhānaṃ samāpajjitvā aṭṭhāsi. Sirimāpi dāsīnaṃ antarena āgantvā uḷuṅkaṃ gahetvā pūvapacanaṭṭhāne pakkuthitatelessa² pūretvā Uttarāya matthake āsiñci, mettājhānaṃ vipphārena Uttarāya matthake āsittaṃ pakkuthitatelessa³ padumapatte āsitta-udakaṃ viya vinivattitvā gataṃ.

Tasmim̄ khaṇe Sirimāya samīpe ṭhitā dāsiyo taṃ oloketvā “bho je⁴ tvam̄ amhākaṃ ayyāya hatthato mūlaṃ gahetvā āgatā

1. Imaṃ (Sī)

2. Pakkuṭṭhitatelessa (Syā), pakkaṭṭhitalessa (Sī, Ka)

3. Pakkuṭṭhitatelessa (Syā), pakkaṭṭhitatelessa (Sī, Ka)

4. Hotu je (Ka)

imasmiṃ gehe vasamānā amhākaṃ ayyāya sadisā bhavituṃ vāyamasī”ti sammukhaṭṭhāne¹ taṃ paribhāsimsu. Tasmim̄ khaṇe Sirimā attano āgantukabhāvaṃ aññāsi. Sā tatova gantvā Uttarāya pādesu patitvā “ayye anupadhāretvā me kataṃ, khamatha mayhan”ti āha. Amma Sirime nāhaṃ tava imasmiṃ ṭhāne khamissāmi, ahaṃ sapitikā dhītā, Dasabale khamanteyeva khamissāmīti.

Satthāpi kho bhikkhusaṃghaparivāro āgantvā Uttarāya nivesane paññattāsane nisīdi. Sirimā gantvā Satthu pādesu patitvā “bhante mayā ayyāya Uttarāya antare eko doso kato, tumhesu khamantesu khamissāmīti vadati, khamatha mayhaṃ Bhagavā”ti. Khamāmi te Sirimeti. Sā tasmim̄ kāle gantvā Uttaraṃ khamāpesi. Tamdivasañca Sirimā Dasabalassa bhattānumodanaṃ sutvā—

“Akkodhena jine kodhaṃ, asādhun̄ sādhunā jine.
Jine kadariyaṃ dānena, saccenā`likavādinan”ti²—

Gāthāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhitā dasabalaṃ nimantetvā punadivase mahādānaṃ adāsi. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge pana Satthā Jetavane nisīditvā upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento Uttaraṃ Nandamātaraṃ jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Suppavāsāvattu

263. Chaṭṭhe **pañītaḍāyikānanti** pañītarasadāyikānaṃ³ upāsikānaṃ Suppavāsā Koliyadhītā aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ pañītaḍāyikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Koliyanagare khattiyakule nibbatti, Suppavāsātissā nāmaṃ akaṃsu. Sā vayappattā ekassa Sakyakumārassa gehaṃ gatā paṭhamadassaneyeva Satthu dhammakathaṃ sutvā

1. Sammukhasammukhaṭṭhānato uṭṭhāya (Sī)

2. Khu 1. 46 piṭṭhe Dhammapade.

3. Pañītassa dāyikānaṃ (Ka)

soṭāpattiphale paṭiṭṭhāsi. Sā aparabhāge Sīvalim nāma dāraḥaṃ vijāyi. Tassa vatthu heṭṭhā vitthāritameva.

Sā ekasmiṃ samaye Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa nānaggarasapaṇitabhōjanam adāsi. Satthā katabhattakicco anumodanam karonto Suppavāsāya imam dhammam desesi “bhōjanam Suppavāse denti ariyasāvika paṭiggāhakānam pañca ṭhānāni deti. Āyum deti, vaṇṇam deti, sukham deti, balaṃ deti, paṭibhānam deti. Āyum kho pana datvā āyussa bhāginī hoti dibbassa vā mānussa vā -pa- paṭibhānam datvā paṭibhānassa bhāginī hoti dibbassa vā mānussa vā”ti. Evametam vatthu samuṭṭhitam. Atha aparabhāge Satthā Jetavane nisīditvā upāsikāyo ṭhānantaressu ṭhapento Suppavāsam Koliyadhītaram paṇitadāyikānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Suppiyāvattu

264. Sattame **gilānupaṭṭhākīnanti** gilānupaṭṭhākīnam upāsikānam Suppiyā upāsikā aggāti dasseti. Ayam kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyam kulagehe nibbattā aparabhāge Satthu dhammadesanam suṇantī Satthāram ekam upāsikam gilānupaṭṭhākīnam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā adhikārakammaṃ katvā tam ṭhānantaram patthesi. Sā kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Bārāṇasiyam kulagehe nibbatti, Suppiyātissā nāmam akaṃsu. Aparabhāge Satthā bhikkhusaṃghaparivāro Bārāṇasim āgamāsi. Sā Tathāgatassa paṭhamadassaneyeva dhammam sutvā soṭāpattiphale paṭiṭṭhāsi.

Athekadivasam dhammassavanatthāya vihāram gatā vihāracārikam caramānā ekam bhikkhum gilānam disvā abhivādetvā paṭisanthāram katvā “ayyassa kiṃ laddhum vaṭṭati”ti pucchi. Rasam¹ laddhum vaṭṭati upāsiketi. “Hotu bhante, aham paṇiṇissāmī”ti theram abhivādetvā antonagaram gantvā punadivase pavattamaṃsatthāya dāsim antarāpaṇam pesesi. Sā sakalanagare pavattamaṃsam alabhitvā aladdhabhāvam kathesi. Upāsikā cintesi “aham ayyassa rasam paṇiṇissāmīti vatvā sace na

1. Mamsam (Ka)

pesessāmi, ayyo aññatopi alabhanto kilamissati, yaṁkiñci katvā pesetuṁ vaṭṭati”ti gabbhaṁ pavisitvā ūrumaṁsaṁ chinditvā dāsiyā adāsi “idaṁ maṁsaṁ gahetvā sambhārehi yojetvā rasaṁ katvā vihāraṁ netvā ayyassa dehi. So ce maṁ pucchati, gilānāti vadehī”ti. Sā tathā akāsi.

Satthā taṁ kāraṇaṁ ñatvā punadivase bhikkhācāraṇelāya bhikkhusaṁghaparivuto upāsikāya gehaṁ agamāsi. Sā Tathāgatassa āgatabhāvaṁ sutvā sāmikaṁ āmantesi “ayyaputta ahaṁ Satthu santikaṁ gantuṁ na sakkomi, gaccha tvaṁ Satthāraṁ antogehaṁ pavesetvā nisidāpehī”ti. So tathā akāsi. Satthā “kahaṁ Suppiyā”ti pucchi¹. Gilānā bhanteti. Pakkosatha nanti. Atha te gantvā “Satthā taṁ pakkosati”ti āhaṁsu. Sā cintesi “sabbalokassa hitānukampako Satthā na imaṁ² kāraṇaṁ adisvā pakkosāpessati”ti sahasā mañcamhā vuṭṭhāsi. Athassā Buddhānubhāvena taṁkhaṇaṁyeva vaṇo ruhitvā succhavi³ ahosi sesaṭṭhānato atirekataraṁ vippasannaṇṇo. Tasmim̄ khaṇe upāsikā sitaṁ katvā Dasabalam pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā “imissā upāsikāya kim aphāsukan”ti pucchi. Sā attanā katakāraṇaṁ sabbaṁ kathesi. Satthā katabhattakicco vihāraṁ gantvā bhikkhusaṁghaṁ sannipātāpetvā taṁ bhikkhuṁ anekapariyāyena vīgarahitvā sikkhāpadaṁ⁴ paññapesi. Evametaṁ vatthu samuṭṭhitaṁ. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinna upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento Suppiyaṁ upāsikaṁ gilānupaṭṭhākīnaṁ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kātiyānīvatthu

265. Aṭṭhame **aveccappasannānanti** adhigatena⁵ acalappasādena samannāgatānaṁ upāsikānaṁ Kātiyānī aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Hāmsavatiyaṁ kulagehe nibbattā Satthāraṁ ekaṁ upāsikaṁ aveccappasannānaṁ aggaṭṭhāne ṭhapentaṁ disvā adhikārakammaṁ katvā taṁ ṭhānantaraṁ patthesi. Sā kappasatasahassaṁ devamanussesu

1. Āha (Ka)

2. Na maṁ (Ka)

3. Sacchavi (Sī)

4. Vi 3. 312 piṭṭhe.

5. Avigatena (Ka)

saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Kuraragharanagare¹ nibbatti,
Kāṭiyānītissā nāmaṃ akaṃsu.

Sā aparabhāge vayappattā Kuraragharikāya² Kāṭiyā sahāyikā daḷhamittā
ahosi. Yadā pana Kuṭikaṇṇasonatthero “Dasabalassa kathitaniyāmena
mayhampi dhammaṃ kathehi”ti mātaraṃ yācito rattibhāge antonagare
alaṅkatadhammāsane nisīditvā mātaraṃ kāyasakkhiṃ katvā
dhammadesanaṃ ārabhi, tadā ayaṃ Kāṭiyānī upāsikā Kāṭiyā saddhiṃ gantvā
parisapariyante dhammaṃ suṇantī aṭṭhāsi. Tasmim samaye pañcamattāni³
corasatāni antonagare divā katasāññāya koṭito paṭṭhāya ummaṅgaṃ⁴
khanitvā imissā Kāṭiyāniyā gharaṃ sampāpuṇimsu. Tesam corajeṭṭhako tehi
saddhiṃ apavisitvā “kiṃ nu kho ayaṃ parisā sannipatitā”ti
vīmaṃsanatthāya Soṇattherassa dhammakathanaṭṭhānaṃ gantvā
parisapariyante tiṭṭhamāno imissā Kāṭiyāniyā piṭṭhipasse aṭṭhāsi.

Tasmim samaye Kāṭiyānī dāsim āmantesi “gaccha je, gehaṃ pavisitvā
dīpatelaṃ āhara, ⁵mayam dīpe jāletvā dhammaṃ sossāmā”ti⁵. Sā gharaṃ
gantvā ummaṅge core disvā dīpatelaṃ agaṇhitvāva āgantvā attano ayyāya
ārocesi “ayye gehe corā ummaṅgaṃ khananti”ti. Tam sutvā corajeṭṭhako
cintesi “sacāyaṃ imissā kathaṃ gaṇhitvā gehaṃ gamissati, ettheva naṃ
asinā dvedhā chindissāmi. Sace pana gahitanimitteneva dhammaṃ suṇissati,
corehi gahitabhaṇḍakampi puna dāpessāmi”ti. Kāṭiyānīpi kho dāsiyā kathaṃ
sutvā “amma mā saddaṃ kari, corā nāma harantā attanā diṭṭhameva
harissanti, ahaṃ pana ajja dullabhassavanaṃ⁶ suṇāmi, mā dhammassa
antarāyaṃ karohī”ti āha. Corajeṭṭhako tassā vacanaṃ sutvā cintesi “iminā
ajjhāsayena⁷ ṭhitāya nāma gehe bhaṇḍaṃ harantehi amhehi mahāpathavī
pavisitabbā bhavyeyyā”ti. So tāvadeva gantvā corehi gahitabhaṇḍaṃ
chaddāpetvā corehi saddhiṃ āgantvā dhammaṃ suṇanto

1. Kulagehe (Ka)

2. Kulagharikāya (Ka)

3. Navamattāni (Sī, Syā)

4. Ummaggaṃ (Sī)

5-5. Mayampi dīpe jālapessāma, sahāyikāya Kāṭiyā kusalakamme bhāgaṃ
gaṇhissāmāti (Sī)

6. Dullabhavacanaṃ (Sī), dullabhaṃ dhammassavanaṃ (Syā, Ka)

7. Imissā mahanta-ajjhāsayena (Ka)

parisapariyante aṭṭhāsi. Kāṭiyānīpi upāsikā therassa desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

Atha aruṇe uggate corajeṭṭhako gantvā upāsikāya pādesu patitvā “ayye sabbesaṃyeva no khamāhī”ti āha. Kim pana tumhehi mayhaṃ katanti. So sabbaṃ attanā katadosaṃ ārocesi. Tena hi tātā khamāmi tumhākanti. Ayye amhākaṃ evaṃ khamitaṃ nāma na hoti, tumhākaṃ pana puttattherassa santike sabbesaṃ yeva no pabbajjaṃ dāpehīti. Sā sabbepi te gahetvā Kuṭikaṇṇasoṇattherassa santike pabbājesi. Tepi kho corā therassa santike pabbajitā sabbeva arahattaṃ pāpuṇṇimsu. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge Satthā Jetavane viharanto upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento Kāṭiyānīm upāsikaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nakulamātāvattu

266. Navame **vissāsikānanti** vissāsakathaṃ kathentīnaṃ upāsikānaṃ Nakulamātā gahapatānī aggāti dasseti. Yaṃ panettha vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ heṭṭhā upāsakapāḷiyaṃ vuttameva. Kevalaṃ idha Nakulamātaraṃ dhuraṃ katvā veditabbanti.

Kāḷīkuraragharikāvattu

267. Dasame **anussavappasannānanti** anussaveneva uppanna pasādena¹ samannāgatānaṃ upāsikānaṃ antare Kāḷī upāsikā Kuraragharikā² aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ Kuraragharanagare³ nibbattā Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ anussavappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇtaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahanagare kulagehe nibbatti, Kāḷītissā nāmaṃ akāmsu.

1. Pasannena (Ka)

2. Kulagharikā (Ka)

3. Kulagehe (Syā, Ka)

Sā vayappattā Kuraragharanagare kulagehaṃ gatā. Athassā saṃvāseṇa gabbho patiṭṭhahi. Sā paripuṇṇagabbhā “pasesaṃ gehe gabbhavuṭṭhānaṃ nāma appatirūpan”ti attano kulanagameva āgantvā rattibhāgasamanantare attano pāsādassa upari ākāse ṭhitānaṃ Sātāgīrahemavatānaṃ ratanattayassa vaṇṇaṃ kathentānaṃ kathaṃ sutvā anussavikkappasādaṃ¹ uppādetvā Satthu adassaneneva sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi, aparabhāge panassā gabbhavuṭṭhānaṃ ahoṣīti sabbaṃ vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Aparabhāge pana Satthā Jetavane bhikkhusaṃghamaṃjhe nisīditvā upāsikāyo ṭhānantaṃ upāsikaṃ anussavappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Dasasuttaparimāṇāya upāsikāpāliya vaṇṇanā niṭṭhitā.

Ettāvata ca Manorathapūraṇiyā Aṅguttaranikāyaṭṭhakathāya

Sabbāpi etadaggaṭṭhivaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Aṭṭhānapāli 1. Paṭhamavaggavaṇṇanā

268. Aṭṭhānapāliya aṭṭhānanti hetupaṭikkhepo. **Anavakāsoti** paccayapaṭikkhepo. Ubhayenapi kāraṇameva paṭikkhipati. Kāraṇāñhi tadāyattavuttitāya attano phalassa ṭhānanti ca avakāsoti ca vuccati. **Yanti** yena kāraṇena. **Diṭṭhisampannoti** maggaḍḍhiyā sampanno sotāpanno ariyasāvako. Tassa hi diṭṭhisampanno itipi, dassanasampanno itipi, āgato imaṃ saddhammaṃ itipi, passati imaṃ saddhammaṃ itipi, sekkhena ñāṇena samannāgato itipi, sekkhāya vijjāya samannāgato itipi, dhammasotasamāpanno itipi, ariyo nibbedhikapañño itipi, amatadvāraṃ āhacca tiṭṭhati itipīti bahūni nāmāni honti. **Kaṅci saṅkhāranti** catubhūmakeṣu saṅkhatasaṅkhāreṣu² kaṅci ekaṃ saṅkhāraṃ. **Niccato upagaccheyyāti** niccoti gaṇheyya. **Netam ṭhānam vijjatīti** etaṃ kāraṇaṃ natthi na upalabbhati. **Yaṃ puthujjanoti** yena kāraṇena puthujjano. **Ṭhānametaṃ vijjati**”ti etaṃ kāraṇaṃ atthi. Sassaṭṭhiyā hi so tebhūmakeṣu saṅkhatasaṅkhāreṣu² kaṅci saṅkhāraṃ niccato gaṇheyyāti attho.

1. Anussavādhigatappasādaṃ (Ka)

2. Saṅkhāreṣu (Si)

Catutthabhūmakasaṅkhārā pana tejjusadattā divasaṃsantatto ayogūḷo viya makkhikānaṃ, diṭṭhiyā vā aññesaṃ vā akusalānaṃ ārammaṇaṃ na honti. Iminā nayena **kañci saṅkhāraṃ sukhato**ti-ādīsupi attho veditabbo.

269. **Sukhato upagaccheyyāti** “ekantasukhī attā hoti arogo parammaraṇā”ti¹ evaṃ attadiṭṭhivasena sukhato gāhaṃ sandhāyetam vuttam. Diṭṭhivippayuttacittena pana ariyasāvako pariḷāhābhībhūto pariḷāhavūpasamattham mattahatthiparittāsito viya cakkhabrahmaṇo gūtham kañci saṅkhāraṃ sukhato upagacchati.

270. Attavāre kaṣiṇādipaṇṇattisaṅghattham “saṅkhāraṃ”ti avatvā **kañci dhammanti** vuttam. Idhāpi ariyasāvakassa catubhūmakavasena paricchedo veditabbo, puthujjanassa tebhūmakavasena. Sabbavāresu vā ariyasāvakassāpi tebhūmakavaseneva paricchedo vaṭṭati. Yam yam hi² puthujjano gaṇhāti, tato tato ariyasāvako gāhaṃ viniveṭheti. Puthujjano hi yam yam niccam sukham attāti gaṇhāti, tam tam ariyasāvako aniccam dukkham anattāti gaṇhanto tam gāhaṃ viniveṭheti³. Iti imasmim suttattaye⁴ puthujjanattaggāhaviniveṭhanaṃ nāma kathitam.

271. **Mātaranti**-ādīsu janikāva mātā, janakova pitā, manussabhūtova khīṇāsavo arahāti adhippeto. Kim pana ariyasāvako aññaṃ jīvitā voropeyyāti? Etampi aṭṭhānaṃ. Sacepi bhavantaragataṃ ariyasāvakaṃ attano ariyasāvakabhāvaṃ ajānantampi koci evaṃ vadeyya “imaṃ kunthakipillikaṃ jīvitā voropetvā sakalacakkavāḷagabbhe cakkavattirajjam paṭipajjāhī”ti, neva so tam jīvitā voropeyya. Athāpi naṃ evaṃ vadeyyum “sace imaṃ na ghātesasi⁵, sīsaṃ te chindissāmā”ti. Sīsamevassa chindeyyum, na ca so tam ghāteyya. Puthujjanabhāvassa pana mahāsāvajjabhāvadassanattam ariyasāvakassa ca baladīpanatthametaṃ vuttam, ayaṃ hettha adhippāyo—sāvajjo puthujjanabhāvo, yatra hi nāma puthujjano mātughātādīnipi ānantariyāni karissati. Mahābalo ca ariyasāvako, yo⁶ etāni kammāni na karotīti.

1. Dī 1. 29; Ma 3. 18 piṭṭhesu.

4. Suttantanaye (Syā, Ka)

2. Yam hi yam (Sī)

5. Na ghāteyyāsi (Sī)

3. Vinivaṭṭeti (Sī)

6. So (Ka)

274. **Paduṭṭhacittoti**¹ vadhakacittena paduṭṭhacitto. **Lohitaṃ uppādeyyāti** jīvamānakasarīre khuddakamakkhikāya pivanamattampi lohitaṃ uppādeyya.

275. **Saṃghaṃ bhindeyyāti** samānasamvāsakaṃ samānasīmāya ṭhitaṃ pañcahi kāraṇehi² saṃghaṃ bhindeyya. Vuttampi cetaṃ “pañcahupāli ākārehi saṃgho bhijjati kammena uddesena voharanto anussāvanena salākaggāhenā”ti³.

Tattha **kammenāti** apalokanādīsu catūsu kammesu aññatarena kammena. **Uddesenāti** pañcasu pātimokkhuddesesu aññatarena uddesena. **Voharantoti** kathayanto, tāhi tāhi uppatīhi⁴ **adhammaṃ dhammoti**-ādīni aṭṭhārasa bhedakaravatthūni dīpento. **Anussāvanenāti** “nanu tumhe jānātha mayhaṃ uccākulā pabbajitabhāvaṃ bahussutabhāvaṃca, mādiso nāma uddhammaṃ ubbinayaṃ Satthu sāsanaṃ gāheyyāti⁵ cittampi uppādetuṃ na tumhākaṃ yuttaṃ, kiṃ mayhaṃ avīci nīluppalavanaṃ viya sītālā, kiṃ ahaṃ apāyato na bhāyāmi”ti-ādīnā nayena kaṇṇamūle vacībhedaṃ katvā anussāvanena. **Salākaggāhenāti** evaṃ anussāvetvā tesāṃ cittaṃ upatthambhetvā anivattidhamme katvā “gaṇhatha imaṃ salākaṃ”ti salākaggāhena.

Ettha ca kammameva uddeso vā pamāṇaṃ, vohārānussāvana-salākaggāhā pana pubbabhāgā. Aṭṭhārasavatthudīpanavasena hi voharantena tattha rucijananatthaṃ anussāvetvā salākāya gahitāyapi abhinnova hoti saṃgho. Yadā pana evaṃ cattāro vā atirekā vā salākaṃ gahetvā āveṇikaṃ kammaṃ vā uddesaṃ vā karonti, tadā saṃgho bhinno nāma hoti. Evaṃ dīṭṭhisampanno puggalo saṃghaṃ bhindeyyāti netāṃ ṭhānaṃ vijjati. Ettāvata mātughātādīni pañca ānantariyakammāni dassitāni honti, yāni puthujjano karoti, na ariyasāvako. Tesāṃ avibhāvatthaṃ—

Kammato dvārato ceva, kappatṭhitiyato tathā.
Pākasādhāraṇādīhi, viññātabbo vinicchayo.

1. Duṭṭhacittoti (Sī)

2. Pañcahākārehi (Syā, Ka)

3. Vi 5. 349 piṭṭhe.

4. Upapattīhi (Ka)

5. Gaṇheyyāti (Ka)

Tattha **kammato** tāva—ettha hi manussabhūtasappa manussabhūtaṃ mātaṃ vā pitaraṃ vā api parivattaliṅgaṃ jīvitā voropentassa kammaṃ ānantariyaṃ hoti, tassa vipākaṃ paṭibāhissāmīti sakalacakkavāḷaṃ mahācetiyaṃ māṇehipi kañcanathūpehi pūretvāpi sakalacakkavāḷaṃ pūretvā nisinnassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvāpi Buddhassa Bhagavato saṃghāṭikaṇṇaṃ amuñcanto vicarivāpi kāyassa bhedaṃ nirayameva upapajjati. Yo pana sayāṃ manusso tiracchānabhūtaṃ mātaṃ vā pitaraṃ vā, sayāṃ vā tiracchānabhūto manussabhūtaṃ, tiracchānabhūtoyeva vā tiracchānabhūtaṃ jīvitā voropeti, tassa kammaṃ ānantariyaṃ na hoti, bhāriyaṃ pana hoti, ānantariyaṃ āhacceva tiṭṭhati. Manussajātikanāṃva pana vasena ayaṃ pañho kathito.

Tattha eḷakacattukkaṃ saṅgāmacattukkaṃ coracattukkaṃ kathetabbāṃ. Eḷakaṃ māressāmīti abhisandhināpi hi eḷakattūhāne ṭhitāṃ manusso manussabhūtaṃ mātaṃ vā pitaraṃ vā mārento ānantariyaṃ phusati. Eḷakābhisandhinā mātāpiti-abhisandhinā vā eḷakaṃ mārento ānantariyaṃ na phusati, mātāpiti-abhisandhinā mātāpitāro mārento phusateva. Esa nayo itarasmimpi cattukkadvaye. Yathā ca mātāpitūsu, evaṃ arahantepe etāni cattukkāni vedittabbāni. Manussa-arahantameva ca māretvā ānantariyaṃ phusati, na yakkhabhūtaṃ. Kammaṃ pana bhāriyaṃ, ānantariyasadisameva. Manussa-arahantassa ca puthujjanakāleyeva sathappahāre vā vise vā dinnepi yadi so arahattaṃ patvā teneva marati, arahantaghātaṃ hotiyeva. Yaṃ pana puthujjanakāle dinnāṃ dānaṃ arahattaṃ patvā paribhuñjati, puthujjanasseva taṃ dinnāṃ hoti. Sesa-ariyapuggale mārentassa ānantariyaṃ natthi, kammaṃ pana bhāriyaṃ, ānantariyasadisameva.

Lohituppāde Tathāgatassa abhejjakāyatāya parūpakkamena cammacchedaṃ katvā lohitapaggharaṇaṃ nāma natthi, sarīrassa pana antoyeva ekasmiṃ ṭhāne lohitaṃ samosarati. Devadattena paviddhasilato bhijjivā gatā sakalikāpi¹ Tathāgatassa pādantaṃ pahari, pharasunā pahaṭo viya pādo antolohitoyeva ahosi. Tathā karontassa ānantariyaṃ hoti. Jīvako pana Tathāgatassa

1. Sakkhalikāpi (Ka)

ruciyaṃ satthakena cammaṃ chinditvā tamhā ṭhānā duṭṭhalohitaṃ niharitvā phāsukamakāsi. Tathā karontassa puññakammameva hoti.

Atha ye parinibbute Tathāgate cetiyaṃ bhindanti, bodhiṃ chindanti, dhātumhi upakkamanti, tesāṃ kiṃ hotīti? Bhāriyaṃ kammaṃ hoti ānantariyasadisāṃ. Sadhātukaṃ pana thūpaṃ vā paṭimaṃ vā bādhayamānaṃ bodhisākhaṃ chinditum vaṭṭati. Sacepi tattha nilīnā sakuṇā cetiye vaccaṃ pāṭenti, chinditum vaṭṭatiyeva. Paribhogacetiyo hi sarīracetiyaṃ mahantataraṃ. Cetiyaavatthum bhinditvā gacchantaṃ bodhimūlampi chinditvā haritum vaṭṭati. Yā pana bodhisākhā bodhigharaṃ bādhati, taṃ geharakkhaṇatthaṃ chinditum na labhati. Bodhi-atthaṃ hi gehaṃ, na gehatthāya bodhi. Āsanagharepi eseva nayo. Yasmiṃ pana āsanaghare dhātu nihitā hoti, tassa rakkhaṇatthāya bodhisākhaṃ chinditum vaṭṭati. Bodhijagganatthaṃ oḷāharaṇasākhaṃ vā pūṭisākhaṃ vā¹ chinditum vaṭṭatiyeva, sarīrapaṭijaggane viya puññampi hoti.

Samṅhabhedepi sīmaṭṭhakasaṃghe asannipatite visum parisam gahetvā katavohārānussāvanasālākaggāhassa kammaṃ vā karontassa uddesaṃ vā uddisantaṃ bhedo ca hoti ānantariyakammañca. Samaggasaññāya pana vaṭṭatīti saññāya vā karontassa bhedova hoti, na ānantariyakammaṃ. Tathā navato ūnāparisāya. Sabbantimena paricchedena navannaṃ jānānaṃ yo saṃghaṃ bhindati, tassa ānantariyakammaṃ hoti. Tassa anuvattakānaṃ adhammavādīnaṃ mahāsāvajjakammaṃ, dhammavādīno pana anavajjā. Tattha navannaṃ eva saṃghabhede idaṃ suttaṃ—“ekato Upāli cattāro honti, ekato cattāro, navamo anussāveti, salākaṃ gāheti ‘ayaṃ dhammo ayaṃ vinayo idaṃ Satthu sāsanaṃ, imaṃ gaṇhatha, imaṃ rocethā’ti. Evaṃ kho Upāli saṃgharāji ceva hoti saṃghabhedo ca. Navannaṃ vā Upāli atirekanavannaṃ vā saṃgharāji ceva hoti saṃghabhedo cā”ti². Etesu ca pana pañcasu saṃghabhedo vacīkammaṃ, sesāni kāyakammānīti evaṃ kammato viññātabbo vinicchayo.

1. Ojoharaṇasākhaṃ vā pūṭiṭhānaṃ vā (Sī)

2. Vi 4. 367 piṭṭhe.

Dvāratoti sabbāneva cetāni kāyadvāratopi vacīdvāratopi samuṭṭhahanti. Purimāni panettha cattāri āṇattikavijjāmayappayogavasena vacīdvārato samuṭṭhahitvāpi kāyadvārameva pūrenti, saṅghabhedo hatthamuddhāya bhedaṃ karontassa kāyadvārato samuṭṭhahitvāpi vacīdvārameva pūretīti evamettha dvāratopi viññātabbo vinicchayo.

Kappaṭṭhitiyatoti saṅghabhedoyeva cettha kappaṭṭhitiyo. Saṅghahante hi kappe vā kappavemajjhe vā saṅghabhedaṃ katvā kappavināseyeva muccati. Sacepi hi “sve kappo vinassissatī”¹ti ajja saṅghabhedaṃ karoti, sveva muccati, ekadivasameva niraye paccati. Evaṃ karaṇaṃ¹ pana natthi. Sesāni cattāri kammāni ānantariyāneva honti, na kappaṭṭhitiyānīti evamettha kappaṭṭhitiyatopi viññātabbo vinicchayo.

Pākatoti yena ca pañcapetāni kammāni katāni honti, tassa saṅghabhedoyeva paṭisandhivasena vipaccati, sesāni “ahosikammaṃ nāhosi kammavipāko”²ti evamādīsu saṅkhaṃ gacchanti. Saṅghabhedābhāve lohituppādo, tadabhāve arahantaghāto, tadabhāve sace pitā sīlavā hoti, mātā dussīlā, no vā tathā sīlavatī, pitughāto paṭisandhivasena vipaccati. Sace mātā sīlavatī, mātughāto. Dvīsupi sīlena vā dussīlena vā samānesu mātughātova paṭisandhivasena vipaccati. Mātā hi dukkarakārīnī bahūpakārā ca puttānanti evamettha pākatopi viññātabbo vinicchayo.

Sādhāraṇādīhīti purimāni cattāri sabbesampi gahaṭṭhapabbajitānaṃ sādhāraṇāni, saṅghabhedo pana “na kho Upāli bhikkhunī saṅghaṃ bhindati, na sikkhamānā, na sāmaṇero, na sāmaṇerī, na upāsako, na upāsikā saṅghaṃ bhindati. Bhikkhu kho Upāli pakatatto samānasaṃvāsako samānasīmāyaṃ ṭhito saṅghaṃ bhindatī”²ti² vacanato vuttappakārassa bhikkhunova hoti, na aññassa, tasmā asādhāraṇo. Ādisaddena sabbepe dukkhavedanāya sahatatā dosamohasampayuttā cāti evamettha sādhāraṇādīhipi viññātabbo vinicchayo.

1. Ettha kāraṇaṃ (Sī)

2. Vi 4. 368 piṭṭhe.

276. **Aññam satthāraṇṭi** “ayaṃ me satthā satthu kiccaṃ kātuṃ asamattho”ti bhavantarepi aññam titthakaraṃ “ayaṃ me satthā”ti evaṃ gaṇheyya, netam ṭhānam vijjatīti attho.

277. **Ekissā lokadhātuyā**ti dasasahassilokadhātuyā. Tīṇi hi khattāni jātikhattam āṇākhettam visayakhettanti. Tattha **jātikhattam** nāma dasasahassī lokadhātu. Sā hi Tathāgatassa mātukucchimim okkamanakāle nikkhamanakāle sambodhikāle dhammacakkappavattane āyusaṅkhāravossajjane parinibbāne ca kampati. Koṭisatasahassacakkavālam pana **āṇākhettam** nāma. Āṇāṇāyaparittamoraparittadhajaggaparittaratanaparittādīnam hi ettha āṇā pavattati. **Visayakhettassa** pana parimāṇam natthi. Buddhānam hi “yāvatakaṃ ṇāṇam tāvatakaṃ ñeyyaṃ, yāvatakaṃ ñeyyaṃ tāvatakaṃ ṇāṇam, ṇāṇapariyantikaṃ ñeyyaṃ, ñeyyapariyantikaṃ ṇāṇan”ti¹ vacanato avisayo nāma natthi.

Imesu pana tīsu khettesu ṭhapetvā imam cakkavālam aññasmim cakkavāle Buddhā uppajantīti suttaṃ natthi, na uppajantīti pana atthi. **Tīṇi** hi **piṭakāni** Vinayapiṭakaṃ Suttantapiṭakaṃ Abhidhammapiṭakaṃ. **Tisso saṅgītiyo** Mahākassapattherassa saṅgīti, Yasattherassa saṅgīti, Moggaliputtattherassa saṅgīti. Imā tisso saṅgītiyo āruḷhe tepiṭake Buddhavacane imam cakkavālam muñcitvā aññattha Buddhā uppajantīti suttaṃ natthi, na uppajantīti pana atthi.

Apubbam acarimanti apure apacchā, ekato na uppajjanti, pure vā pacchā vā uppajjantīti vuttaṃ hoti. Tattha Bodhipallaṅke “bodhim appatvā na utthahissāmi”ti nisinnakālato paṭṭhāya yāva mātukucchimim paṭisandhiggahaṇam, tāva pubbeti na veditabbam. Bodhisattassa hi paṭisandhikkhaṇe dasasahassacakkavālakampaneneva khettpariggaho kato, etthantare aññassa Buddhassa uppatti nivāritāva hoti. Parinibbānato paṭṭhāya yāva sāsapamattāpi dhātu tiṭṭhati, tāva pacchāti na veditabbam. Dhātūsu hi ṭhitāsu Buddhā ṭhitāva honti. Tasmā etthantare aññassa Buddhassa uppatti nivāritāva hoti. Dhātuparinibbāne pana jāte aññassa Buddhassa uppatti na nivāritā.

1. Khu 7. 139; Khu 8. 175; Khu 9. 376 piṭṭhesu.

Kasmā pana apubbaṃ acarimaṃ na uppajjantīti? Anacchariyattā. Buddhā hi acchariyamanussā. Yathāha “ekapuggalo bhikkhave loke uppajjamāno uppajjati acchariyamanusso. Katamo ekapuggalo, Tathāgato Arahaṃ Sammāsambuddho”¹. Yadi ca dve vā cattāro vā aṭṭha vā soḷasa vā ekato uppajjeyyūṃ, anacchariyā bhaveyyūṃ. Ekasmiṃ hi vihāre dvinnaṃ cetiyānampi lābhasakkārā uḷārā na honti, bhikkhūpi bahutāya anacchariyā jātā, evaṃ Buddhāpi bhaveyyūṃ. Tasmā na uppajjanti.

Desanāya ca visesābhāvato. Yaṃ hi satipaṭṭhānādikaṃ dhammaṃ eko deseti, aññena uppajjitvāpi sova dhammo desetabbo siyā. Tato anacchariyo siyā. Ekasmiṃ pana dhammaṃ desente desanāpi acchariyāva hoti.

Vivādabhāvato ca. Bahūsu ca Buddhesu uppannesu bahūnaṃ ācariyānaṃ antevāsikā viya “amhākaṃ Buddho pāsādiko, amhākaṃ Buddho madhurassaro lābhī puññavā”²ti vivadeyyūṃ, tasmāpi evaṃ na uppajjanti.

Apicetaṃ kāraṇaṃ Milindaraññā puṭṭhena Nāgasenattherena vitthāritameva. Vuttañhi tattha²—

Bhante Nāgasena bhāsitaṃpi hetuṃ Bhagavatā “aṭṭhānametaṃ bhikkhave anavakāso, yaṃ ekissā lokadhātuyā dve Arahanto Sammāsambuddhā apubbaṃ acarimaṃ uppajjeyyūṃ, netuṃ ṭhānaṃ vijjati”³ti. Desenta³ ca bhante Nāgasena sabbepi Tathāgatā sattatimsa bodhipakkhiyadhamme desenti, kathayamānā⁴ ca cattāri ariyasaccāni kathenti, sikkhāpentā ca tisu sikkhāsu sikkhāpentī, anusāsamānā ca appamādapāṭipattiyāṃ anusāsanti. Yadi bhante Nāgasena sabbesampi Tathāgatānaṃ eko uddeso ekā kathā ekā sikkhā ekā anusīṭṭhi, kena kāraṇena dve Tathāgatā ekakkhaṇe na uppajjanti. Ekenapi tāva Buddhuppādena ayaṃ loko obhāsajāto, yadi dutiyopi Buddho bhaveyya, dvinnaṃ pabhāya ayaṃ loko bhiyyoso mattāya obhāsajāto bhaveyya. Ovadamānā ca dve Tathāgatā sukhaṃ ovadeyyūṃ, anusāsamānā

1. Am 1. 22 piṭṭhe.

3. Desayantā (St)

2. Khu 11. 231 piṭṭhādīsu.

4. Kathayantā (Ka)

ca sukhaṃ anusāseyyuṃ. Tattha me kāraṇaṃ desehi, yathāhaṃ nissamsayo bhaveyyanti.

Ayaṃ mahārāja dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī, ekasseva Tathāgatassa guṇaṃ dhāreti, yadi dutiyo Buddho uppajjeyya, nāyaṃ dasasahassī lokadhātu dhāreyya, caleyya kampeyya nameyya onameyya vinameyya vikireyya vidhameyya viddhaṃseyya, na ṭhānamupagaccheyya.

Yathā mahārāja nāvā ekapurisasandhāraṇī bhaveyya, ekasmiṃ purise abhirūḷhe sā nāvā samupādikā bhaveyya, atha dutiyo puriso āgaccheyya tādiso āyunā vaṇṇena vayena pamāṇena kisathūlena sabbaṅgapaccaṅgena, so taṃ nāvaṃ abhiruheyya, api nu sā mahārāja nāvā dvinnampi dhāreyyāti. Na hi bhante, caleyya kampeyya nameyya onameyya vinameyya vikireyya vidhameyya viddhaṃseyya, na ṭhānamupagaccheyya, osīdeyya udaketi. Evameva kho mahārāja ayaṃ dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī, ekasseva Tathāgatassa guṇaṃ dhāreti, yadi dutiyo Buddho upajjeyya, nāyaṃ dasasahassī lokadhātu dhāreyya, caleyya -pa- na ṭhānamupagaccheyya.

Yathā vā pana mahārāja puriso yāvadatthaṃ bhojanaṃ bhuñjeyya chādentāṃ yāva kaṅṭhamabhipūrayitvā, so dhāto pīṇito paripuṇṇo nirantaro tandikato anonamitadaṇḍajāto punadeva tattakaṃ bhojanaṃ bhuñjeyya, api nu kho so mahārāja puriso sukhito bhaveyyāti. Na hi bhante, sakiṃ bhuttova mareyyāti. Evameva kho mahārāja ayaṃ dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī -pa- na ṭhānamupagaccheyyāti.

Kiṃ nu kho bhante Nāgasena atidhamabhārena pathavī calatīti. Idha mahārāja dve sakaṭā ratanaparipūrītā bhaveyyuṃ yāva mukhasamā, ekasmā sakaṭato ratanaṃ gahetvā ekasmiṃ sakaṭe ākireyyuṃ, api nu kho taṃ mahārāja sakaṭaṃ dvinnampi sakaṭānaṃ ratanaṃ dhāreyyāti. na hi bhante, nābhīpi tassa phaleyya, arāpi tassa bhijjeyyūṃ, nemīpi tassa opateyyūṃ, akkhopi tassa bhijjeyyāti. Kiṃ nu kho mahārāja atiratanabhārena sakaṭaṃ bhijjatīti. Āma bhanteti. Evameva kho mahārāja atidhamabhārena pathavī calatīti.

Api ca mahārāja imaṃ kāraṇaṃ Buddhabalaparidīpanāya osāritaṃ.
 Aññampi tattha abhirūpaṃ¹ kāraṇaṃ suṇohi, yena kāraṇena dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti. Yadi mahārāja dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyūṃ, parisāya vivādo uppajjeyya,
 “tumhākaṃ Buddho amhākaṃ Buddho”ti ubhatopakkhajātā bhaveyyūṃ.
 Yathā mahārāja dvinnaṃ balavāmaccānaṃ parisāya vivādo uppajjati,
 “tumhākaṃ amacco amhākaṃ amacco”ti ubhatopakkhajātā honti. Evameva
 kho mahārāja yadi dve Sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyūṃ, parisāya
 vivādo uppajjeyya, “tumhākaṃ Buddho amhākaṃ Buddho”ti
 ubhatopakkhajātā bhaveyyūṃ. Imaṃ paṭhamaṃ kāraṇaṃ suṇohi, yena
 kāraṇena dve Sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti.

Aparampi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi, yena kāraṇena dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti. Yadi mahārāja dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyūṃ, aggo Buddhoti yaṃ vacanaṃ,
 taṃ micchā bhaveyya. Jeṭṭho Buddhoti -pa-. Seṭṭho Buddhoti. Visiṭṭho
 Buddhoti. Uttamo Buddhoti. Pavaro Buddhoti. Asamo Buddhoti.
 Asamasamo Buddhoti. Appaṭṭisamo Buddhoti. Appaṭṭibhāgo Buddhoti.
 Appaṭṭipuggalo Buddhoti yaṃ vacanaṃ, taṃ micchā bhaveyya. Idampi kho
 tvaṃ mahārāja kāraṇaṃ atthato sampaṭiccha, yena kāraṇena dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti.

Apica mahārāja Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ sabhāvapakatikā esā, yaṃ
 ekoyeva Buddho loke uppajjati. Kasmā? Kāraṇamahantattā
 Sabbaññubuddhaguṇānaṃ. Aññampi mahārāja yaṃ mahantaṃ hoti, taṃ
 ekaṃyeva hoti. Pathavī mahārāja mahantī, sā ekāyeva. Sāgaro mahanto, so
 ekoyeva. Sineru girirājā mahanto, so ekoyeva. Ākāso mahanto, so ekoyeva.
 Sakko mahanto, so ekoyeva. Brahmā mahanto, so ekoyeva. Tathāgato
 Arahaṃ Sammāsambuddho mahanto, so ekoyeva. Yattha te uppajjanti,
 tattha aññesaṃ okāso na hoti. Tasmā Tathāgato Arahaṃ Sammāsambuddho
 ekoyeva loke uppajjati. Sukathito bhante Nāgasena pañho opammehi
 kāraṇehi”ti.

1. Aparam (Syā, Ka)

Ekissā lokadhātuyāti ekasmiṃ cakkavāḷe. Heṭṭhā imināva padena dasa cakkavāḷasahassāni gahitāni, tānipi ekacakkavāḷeneva paricchinditum vaṭṭanti. Buddhā hi uppajjamānā imasmiṃyeva cakkavāḷe uppajjanti, uppajjanaṭṭhāne¹ pana vārite ito aññesu cakkavāḷesu na uppajjantīti vāritameva hoti.

Paṭhamavaggavaṇṇanā

15. Aṭṭhānapāli 2. Dutiyavaggavaṇṇanā

278. **Apubbaṃ acarimanti** ettha cakkaranapātubhāvato pubbe pubbaṃ, tasseva antaradhānato pacchā carimaṃ. Tattha dvidhā cakkaranassa antaradhānaṃ hoti cakkavattino kālakiriyāya vā pabbajjāya vā. Antaradhāyamānaṃ pana taṃ kālakiriyato vā pabbajjato vā sattame divase antaradhāyati, tato paraṃ cakkavattino pātubhāvo avārito.

Kasmā pana ekacakkavāḷe dve cakkavattino na uppajjantīti? Vivādupacchedato acchariyabhāvato² cakkaranassa mahānubhāvato ca. Dvīsu hi uppajjantesu “amhākaṃ rājā mahanto, amhākaṃ rājā mahanto”ti vivādo uppajjeyya, “ekasmiṃ dīpe cakkavattī, ekasmiṃ dīpe cakkavattī”ti ca anacchariyo bhaveyya. Yo cāyaṃ cakkaranassa dvisahassadīpa-parivāresu catūsu mahādīpesu issariyānuppādānasamattho mahānubhāvo, sopi parihāyetha. Iti vivādupacchedato acchariyabhāvato cakkaranassa mahānubhāvato ca na ekacakkavāḷe dve uppajjanti.

279. **Yaṃ itthī Arahaṃ assa Sammāsambuddhoti** ettha tiṭṭhatu tāva sabbaññuṅṅe nibbattetvā lokanittaraṇasamattho Buddhabhāvo, paṇidhānamattampi itthiyā na sampajjati.

“Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu Sathāraddassanaṃ.

Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā.

Aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī”ti³—

1. Uppannaṭṭhāne (Ka)

2. Anacchariyabhāvato (Syā, Ka)

3. Khu 4. 311 piṭṭhe Buddhavaṃse.

imāni hi paṇidhānasampattikāraṇāni. Iti¹ paṇidhānampi sampādetuṃ asamatthāya² itthiyā kuto Buddhabhāvoti “aṭṭhānametaṃ bhikkhave anavakāso yaṃ itthī Arahaṃ assa Sammāsambuddho”ti vuttaṃ. Sabbākāraparipūrova puññussayo sabbākāraparipūrameva attabhāvaṃ nibbatteṭṭi purisova Arahaṃ hoti Sammāsambuddho, na itthī.

280. **Rājā assa cakkavattī**-ādīsupi yasmā itthiyā kosohitavathaguyhatādīnaṃ³ abhāvena lakkhaṇāni na paripūranti, itthiratanābhāvena sattaratanasamaṅgitā na sampajjati, sabbamanussehi ca adhiko attabhāvo na hoti. Tasmā “aṭṭhānametaṃ bhikkhave anavakāso yaṃ itthī rājā assa cakkavattī”ti vuttaṃ.

281. Yasmā ca sakkattādīni tīṇi ṭhānāni uttamāni, itthilingaṅca hīnaṃ, tasmā cassā sakkattādīnipi paṭisiddhāni.

Nanu ca yathā itthilingaṃ, evaṃ purisalingampi brahmaloke natthi. Tasmā “yaṃ puriso brahmattaṃ kāreyya, ṭhānametaṃ vijjati”tipi na vattabbaṃ siyāti. No na vattabbaṃ. Kasmā? Idha purisassa tattha nibbattanato. Brahmattanti hi mahābrahmattaṃ adhippetāṃ. Itthī ca idha jhānaṃ bhāvetvā kālaṃ katvā Brahmaṃpārisajjānaṃ sahaṃyataṃ upapajjati, na mahābrahmānaṃ. Puriso pana tattha nuppajjatīti na vattabbo. Samānepi cettha ubhayalingābhāve purisasaṅṭhānāva brahmāno, na itthisaṅṭhānā. Tasmā suvuttamevetāṃ.

284. **Kāyaduccaritassāti**-ādīsu yathā nimbabījakosātakibījādīni madhuraṃ phalaṃ na nibbattenti, asātaṃ amadhurameva nibbattenti, evaṃ kāyaduccaritādīni madhuraṃ vipākāṃ na nibbattenti, amadhurameva nibbattenti. Yathā ca ucchubījasālibījādīni madhuraṃ sādurasameva phalaṃ nibbattenti, na asātaṃ kaṭukaṃ. Evaṃ kāyasucaritādīni madhurameva vipākāṃ nibbattenti, na amadhuraṃ. Vuttampi cetāṃ—

“Yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ.
Kalyāṇakārī kalyāṇaṃ, pāpakārī ca pāpakaṃ”ti⁴.

1. Idam (Syā, Ka)

3. Kosohitavathaguyhatādīnaṃ (Sī, Syā)

2. Asamatthatāya (Sī)

4. Saṃ 1. 229 piṭṭhe.

Tasmā “aṭṭhānametaṃ bhikkhave anavakāso yaṃ kāyaduccaritaṃ”ti-
ādi vuttaṃ.

290-295. **Kāyaduccaritasamaṅgīti**-ādīsu **samaṅgīti** pañcavidhā
samaṅgītā āyūhanasamaṅgītā cetanāsamaṅgītā kammāsamaṅgītā
vipākasamaṅgītā upaṭṭhānasamaṅgītāti. Tattha
kusalākusalakammāyūhanakkhaṇe **āyūhanasamaṅgītā**ti vuccati. Tathā
cetanāsamaṅgītā. (Yāva pana sattā arahattaṃ na pāpuṇanti, tāva sabbepe
sattā pubbe upacitacetanāya samaṅgītāya cetanāsamaṅginoti vuccanti. Esā
cetanāsamaṅgītā.)¹ Yāva arahattaṃ na pāpuṇanti, tāva sabbepe sattā pubbe
upacitaṃ vipākārahaṃ kammaṃ sandhāya “kammāsamaṅgino”ti vuccanti.
Esā **kammāsamaṅgītā**. **Vipākasamaṅgītā** vipākakkhaṇeyeva veditabbā. Yāva
pana sattā arahattaṃ na pāpuṇanti, tāva tesāṃ tato tato cavitvā niraye tāva
uppañjamaṇānaṃ aggijālālohakumbhi-ādīhi upaṭṭhānākārehi nirayo,
gabbhaseyyakattaṃ āpañjamaṇānaṃ mātukucchi, devesu uppañjamaṇānaṃ
kapparukkavimānādīhi upaṭṭhānākārehi devalokoti evaṃ upapattinimittaṃ
upaṭṭhāti. Iti nesāṃ iminā upapattinimitta-upaṭṭhānena aparimuttatā
upaṭṭhānasamaṅgītā nāma. Sā calati, sesā niccalā. Niraye hi upaṭṭhitepi
devaloko upaṭṭhāti, devaloke upaṭṭhitepi nirayo upaṭṭhāti, manussaloke
upaṭṭhitepi tiracchānayoṇi upaṭṭhāti, tiracchānayoṇiyā ca upaṭṭhitāyapi
manussaloko upaṭṭhātiyeva.

Tatridaṃ vatthu—Soṇagiripāde kira Acelavihāre² Soṇatthero nāma eko
dhammakathiko. Tassa pitā Sunakhavājiko nāma ahosi, thero taṃ
paṭibāhantopi saṃvare ṭhapetuṃ asakkonto “mā nassi varāko”ti³
mahallakakāle akāmakāṃ naṃ pabbājesi. Tassa gilānaseyyāya nipannassa
nirayo upaṭṭhāsi. Soṇagiripādato mahantā sunakhā āgantvā khāditukāmā
viya samparivāresuṃ. So mahābhayabhīto “vārehi tāta Soṇa, vārehi tāta
Soṇā”ti āha. Kim mahātherāti. Na passasi tātāti taṃ pavattim ācikkhi.
Soṇatthero “kathaṅhi nāma mādisassa pitā niraye

1. () etthantare pāṭho Sihalapotthake ca, Ma-Ṭṭha 4. 87; Abhi-Ṭṭha 2. 419 piṭṭhesu
ca na dissati.

2. Pañcalavihāre (Sī)

3. Pāpakoti (Ka)

nibbattissati, paṭiṭṭhāssa bhavissāmī”ti¹ sāmaṇerehi nānāpupphāni āharāpetvā cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇesu talasantharaṇapūjam² āsanapūjañca kāretvā pitaraṃ mañcakena cetiyaṅgaṇaṃ haritvā mañce nisīdāpetvā “ayaṃ mahāthera pūjā tumhākaṃ atthāya katā, ‘ayaṃ me Bhagavā duggatapaṇṇākāro’ti vatvā Bhagavantaṃ vanditvā cittaṃ pasādehi”ti āha. So mahāthero pūjaṃ disvā tathā karonto cittaṃ pasādesi. Tāvadevassa devaloko upaṭṭhāsi. Nandanavanacittalatāvanamissakavanaphārusa-kavanavimānāni ceva devanāṭakāni ca parivāretvā ʔhitāni viya ahesuṃ. So “apetha Soṇa, apetha Soṇā”ti therāṃ āha. Kimidaṃ mahātherāti. Etā te mātaro āgacchantīti. Thero “saggo upaṭṭhito mahātherassā”ti cintesi. Evaṃ upaṭṭhānasamaṅgitā calatīti veditabbā. Etāsu samaṅgitāsu idha āyūhanacetanākammasamaṅgitāvasena “kāyaduccaritasamaṅgī”ti-ādi vuttaṃ.

Tattha eke ācariyā “yasmim̄ khaṇe kammaṃ āyūhati, tasmim̄yeva khaṇe tassa saggo vārito”ti vadanti. Apare pana “āyūhitakammaṃ nāma³ vipākavāraṃ labhantampi atthi alabhantampi. Tattha yadā kammaṃ vipākavāraṃ labhati, tasmim̄yeva kāle tassa saggo vārito”ti vadanti. Sesāṃ sabbattha uttānatthamevāti.

Atthānapāḷivaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Ekadhammapāḷi 1. Paṭhamavaggavaṇṇanā

296. Ekadhammapāḷiyaṃ **ekadhammoti** ekasabhāvo. **Ekantanibbidāyāti** ekantena vaṭṭe nibbindanattāya ukkaṇṭhanattāya. **Virāgāyāti** vaṭṭe virajjanattāya, rāgādīnaṃ vā kilesānaṃ virajjanāya vigamāya. **Nirodhāyāti** rāgādīnaṃ nirodhāya appavattikaraṇattāya, vaṭṭasseva vā nirujjhanattāya. **Upasamāyāti** kilesavūpasamanattāya, **abhiññāyāti** aniccādivasena lakkhaṇattayaṃ āropetvā abhijānanattāya. **Sambodhāyāti** catunnaṃ saccānaṃ bujjhanattāya, “bodhi vuccati catūsu maggesu

1. Paṭiṭṭhānamassa karissāmīti (Ka)

2. Santharapūjañca (Syā)

3. Āyūhanakammaṃ (Syā, Ka)

ñāṇan”ti¹ evaṃ vuttassa vā catumaggañāṇassa paṭivijjhanatthāya.

Nibbānāyāti appaccayanibbānassa sacchikaraṇatthāya.

Iti Bhagavā imehi sattahi padehi Buddhānussatikammaṭṭhānassa vaṇṇaṃ kathesi. Kasmā? Mahājanassa ussāhajananatthaṃ visakaṇṭakavāṇijo viya attano paṇiyassa². Visakaṇṭakavāṇijo nāma guḷavāṇijo vuccati. So kira guḷaphāṇitakhaṇḍasakkarādīni³ sakateṇādāya paccantagāmaṃ gantvā “visakaṇṭakam gaṇhatha, visakaṇṭakam gaṇhathā”ti ugghosesi. Taṃ sutvā gāmikā “visaṃ nāma kakkhaḷaṃ ghoram. Yo naṃ khādati, so marati. Kaṇṭakampi vijjhivā māreti, ubhopete kakkhaḷā. Ko ettha ānisaṃso”ti gehadvārāni thakesuṃ, dārake ca palāpesuṃ. Taṃ disvā vāṇijo “avohārakusalā ime gāmikā, handa ne upāyena gāhāpemi”ti “atimadhuraṃ gaṇhatha, atisāduṃ gaṇhatha, guḷaṃ phāṇitaṃ sakkaraṃ samagghaṃ labbhati, kūṭamāsakūṭakahāpaṇādīhi vāpi labbhatī”ti ugghosesi. Taṃ sutvā gāmikā tuṭṭhapahaṭṭhā vaggavaggā gantvā bahumpi mūlaṃ datvā aggahesuṃ.

Tattha visakaṇṭakavāṇijassa “visakaṇṭakam gaṇhathā”ti ugghosanaṃ viya Bhagavato Buddhānussatikammaṭṭhānakathanaṃ, visakaṇṭake vaṇṇaṃ kathetvā tassa gahaṇatthāya mahājanassa ussāhakarāṇaṃ viya imehi sattahi padehi Buddhānussatikammaṭṭhānassa vaṇṇabhaṇaṇena tattha mahājanassa ussāhakarāṇaṃ.

Katamo ekadhammoti kathetukamyatāpucchā. **Buddhānussatīti** Buddhaṃ ārabha uppannā anussati, Buddhaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Taṃ panetaṃ Buddhānussatikammaṭṭhānaṃ duvidhaṃ hoti cittasampahaṃsanatthañceva vipassanatthañca. Kathaṃ? Yadā hi asubhārammaṇesu aññataraṃ⁴ bhāventassa bhikkhuno cittuppādo upahaññati ukkaṇṭhati nirassādo hoti vīthiṃ nappaṭipajjati, kūṭagoṇo viya ito cito ca vidhāvati. Tasmim̐ khaṇe esa mūlakammaṭṭhānaṃ pahāya “itipi so Bhagavā”ti-ādinā nayena Tathāgatassa lokiyalokuttaraguṇe anussarati. Tassevaṃ Buddhaṃ anussarantassa cittuppādo pasīdati, vinīvaraṇo

1. Khu 7. 362; Khu 8. 231 piṭṭhesu.

2. Paṇḍitatāya (Syā, Ka)

3. Guḷavāṇijo khaṇḍasakkarādīni (Ka)

4. Asubhārammaṇe asubhasaññaṃ (Syā), asubhārammaṇe subhasaññaṃ (Ka)

hoti. So taṃ cittaṃ evaṃ dametvā puna mūlakammaṭṭhānaṃyeva manasi karoti. Kathaṃ? Yathā nāma balavā puriso kūṭāgārakaṇṇikatthāya mahārukkhaṃ chindanto sākhāpalāsacchedanamatteneva¹ pharasudhārāya vipannāya mahārukkhaṃ chindituṃ asakkontopi dhuranikkhepaṃ akatvāva kammārasālaṃ gantvā tikhiṇaṃ pharasuṃ kārapetvā puna taṃ chindeyya. Evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbaṃ. So evaṃ Buddhānussativasena cittaṃ paridametvā puna mūlakammaṭṭhānaṃ manasikaronto asubhārammaṇaṃ paṭhamajjhānaṃ nibbattetvā jhānaṅgāni sammāsivā ariyabhūmiṃ okkamati. Evaṃ tāva cittasampahāsanatthaṃ hoti.

Yadā panaesa Buddhānussatiṃ anussarivā “ko ayaṃ itipi so Bhagavāti-ādinā nayena anussari, itthī nu kho puriso nu kho devamanussamābrahmānaṃ aññataro nu kho”ti pariggaṇhanto “na añño koci satisampayuttaṃ pana cittameva anussari”ti disvā “taṃ kho panetaṃ cittaṃ khandhato viññāṇakkhandho hoti, tena sampayuttā vedanā vedanākkhandho, tena sampayuttā saññā saññākkhandho, sahaḥjātā phassādayo saṅkhārakkhandhoti ime cattāro arūpakkhandhā hontī”ti arūpaṅca vavatthapetvā tassa nissayaṃ pariyesanto hadayavattthuṃ disvā tassa nissayaṇi cattāri mahābhūtāni, tāni upādāya pavattāni sesa-upādārūpāni ca pariggahetvā “sabbampetaṃ rūpaṃ rūpakkhandho”ti vavatthapetvā “idaṅca rūpaṃ purimaṅca arūpaṃ”ti saṅkhepato rūpārūpaṃ, pabhedato pañcakkhandhe puna “saṅkhepato pañcapete khandhā dukkhasaccaṃ”ti dukkhasaccaṃ vavatthapetvā “tassa pabhāvikā taṇhā samudayasaccaṃ, tassa nirodho nirodhasaccaṃ, nirodhapajānanā paṭipadā maggasaccaṃ”ti evaṃ pubbabhāge cattāri ca saccāni vavatthapetvā paṭipāṭiyā ariyabhūmiṃ okkamati. Tadāssa idaṃ kammaṭṭhānaṃ vipassanatthaṃ nāma hoti. **Ayaṃ khoti**-ādi appanāvāro vuttanayeneva veditabbo.

297. **Dhammānussati**-ādīsupi eseva nayo. Ayaṃ panettha vacanattho— dhammaṃ ārabha uppannā anussati² **dhammānussati**, svākkhātā-didhammaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Saṃghaṃ ārabha uppannā anussati **saṃghānussati**, suppaṭipannatādīsaṃghaguṇārammaṇāya satiyā

1. ...matteyyeva (Si)

2. Sati (Ka)

etaṃ adhivacanaṃ. Silaṃ ārabha uppannā anussati **sīlānussati**, akhaṇḍatādisīlaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Cāgaṃ ārabha uppannā anussati **cāgānussati**, muttacāgatādicāgaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Devatā ārabha uppannā anussati **devatānussati**, devatā sakkhiṭṭhāne ṭhapetvā attano saddhādiguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Ānāpāne ārabha uppannā sati **ānāpānassati**, assāsapassāsanimitārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Maraṇaṃ ārabha uppannā sati **marāṇassati**, jīvitindriyupacchedārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Kesādibhedam rūpakāyaṃ gatā, kāye vā gatāti kāyagatā, kāyagatā ca sā sati cāti kāyagatasatīti vattabbe rassaṃ akatvā **kāyagatāsati**ti vuttā. Kesādikāyakoṭṭhāsanimitārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Upasamaṃ ārabha uppannā anussati **upamānussati**, sabbadukkhūpasamārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Duvidho vā upasamo accantūpasamo ca khayūpasamo ca. Tattha **accantūpasamo** nāma nibbānaṃ, **khayūpasamo** nāma maggo. Evametaṃ duvidhampi upasamaṃ anussarantassa uppannā sati upamānussatīti ayamettha attho. Iti imesu dasasu kammaṭṭhānesu ānāpānassati marāṇassati kāyagatāsati imāni tīṇi vipassanatthāneva honti, sesāni satta cittasampahaṃsanatthānīpi hontīti.

Paṭhamavaggaṇṇanā

16. Ekadhammapāḷi 2. Dutiyavaggaṇṇanā

298. Dutīye **micchādiṭṭhī**ti dvāsaṭṭhivīdhāyapi micchādiṭṭhiyā etaṃ adhivacanaṃ. **Micchādiṭṭhikassā**ti tāya diṭṭhiyā samannāgatassa.

299. **Sammādiṭṭhī**ti pañcavidhāyapi sammādiṭṭhiyā etaṃ adhivacanaṃ. **Sammādiṭṭhikassā**ti tāya diṭṭhiyā samannāgatassa.

302. **Ayoniso manasikāro**ti anupāyamanasikāro.

303. **Yoniso manasikāro**ti upāyamanasikāro. Tattha ayoniso manasikaroto pubbe anuppannā micchādiṭṭhi uppajjati, uppannā pana yāva niyāmokkamanā pavaḍḍhati. Niyāme okkante vaḍḍhitā nāma hoti. Yoniso manasikaroto pubbe anuppannā sammādiṭṭhi uppajjati, uppannā pana yāva arahattamaggā pavaḍḍhati. arahattaphale patte vaḍḍhitā nāma hoti.

304. **Micchādiṭṭhiyā bhikkhave samannāgatā sattāti** ettha ekaccā micchādiṭṭhi saggāvaraṇā ceva hoti maggāvaraṇā ca, ekaccā maggāvaraṇāva, na saggāvaraṇā, ekaccā neva saggāvaraṇā na maggāvaraṇā. Tattha ahetukadiṭṭhi akiriyadiṭṭhi natthikadiṭṭhīti ayam ti vidhā saggāvaraṇā ceva hoti maggāvaraṇā ca. Dasavatthukā antaggāhikā micchādiṭṭhi maggāvaraṇāva hoti na saggāvaraṇā. Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi neva saggāvaraṇā na maggāvaraṇā. Idam pana vidhānam paṭikkhipitvā imasmim sutte “micchādiṭṭhiyā bhikkhave samannāgatā”ti vacanato antamaso vīsativatthukam sakkāyadiṭṭhim upādāya diṭṭhi nāma saggam upanetum samatthā nāma natthi, ekantam nirayasmimyeva nimujjāpetīti vuttam. Yathā hi muggamāsappamāṇāpi pāsānasakkharā uduke pakkhittā uppilavamānā¹ nāma natthi, ekantam heṭṭhāva pavisati, evamevam antamaso sakkāyadiṭṭhipi saggam upanetum samatthā nāma natthi, ekantam apāyesuyeva nimujjāpetīti.

305. **Sammādiṭṭhiyā samannāgatā**ti ettha kammassakatasammādiṭṭhi jhānasammādiṭṭhi vipassanāsammādiṭṭhi maggasammādiṭṭhi phalasammādiṭṭhīti pañcavidhā sammādiṭṭhi. Tattha kammassakatasammādiṭṭhi sampattibhavam ākaḍḍhati, jhānasammādiṭṭhi rūpārūpabhava paṭisandhim deti, maggasammādiṭṭhi vaṭṭam viddhamseti, phalasammādiṭṭhi bhavam paṭibāhati, vipassanāsammādiṭṭhi kim karotīti? Sāpi paṭisandhim nākaḍḍhati. Tipiṭakacūḷābhayatthero panāha “sace vipassanāsammādiṭṭhi bhāvitā diṭṭheva dhamme arahattam pāpetum sakkoti, iccetam kusalam. Sace na sakkoti, satta bhava deti āvuso”ti. Evamayam lokiyalokuttarā sammādiṭṭhi kathitā. Imasmim panatthe lokikā bhavanipphādikāva veditabbā.

1. Patitā upari palavamānā (Ka)

306. **Yañceva kāyakammaṃ yathādiṭṭhi samattaṃ samādinnanti** ettha **yathādiṭṭhīti** yā yā diṭṭhi, tassā tassā anurūpaṃ¹. **Samattanti** paripuṇṇaṃ. **Samādinnanti** gahitaṃ. Tadevaṃ yathādiṭṭhiyaṃ ṭhitakāyakammaṃ, diṭṭhisahajātaṃ kāyakammaṃ, diṭṭhānulomikaṃ kāyakammanti tividhaṃ hoti. Tattha “pāṇaṃ hanato adinnaṃ ādiyato micchācāraṃ carato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ, natthi pāpassa āgamo”ti yaṃ evaṃladdhikassa sato pāṇātipāta-adinnādānamicchācārasaṅkhātaṃ kāyakammaṃ, idaṃ **yathādiṭṭhiyaṃ ṭhitakāyakammaṃ** nāma. “Pāṇaṃ hanato adinnaṃ ādiyato micchācāraṃ carato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ, natthi pāpassa āgamo”ti imāya pana laddhiyā iminā dassanena sahajātaṃ kāyakammaṃ **diṭṭhisahajātaṃ kāyakammaṃ** nāma. Tadeva pana samattaṃ samādinnaṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ **diṭṭhānulomikaṃ kāyakammaṃ** nāma. Vacīkammādīsupi eseva nayo. Yathā panettha “pāṇaṃ hanato adinnaṃ ādiyato micchācāraṃ carato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ”ti yojanā katā, evaṃ vacīkammamanokammesu “musā bhaṇato, piṣuṇaṃ kathentassa, pharusāṃ kathentassa, samphaṃ palapantassa, abhijjhāluno, byāpannacittassa, micchādiṭṭhikassa ca sato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ”ti yojanā kātabbā.

Yā ca cetanāti—ādīsū diṭṭhisahajātāva cetanā **cetanā** nāma, diṭṭhisahajātāva patthanā **patthanā** nāma, cetanāpatthanānaṃ vasena cittaṭṭhapanā² **paṇidhi** nāma, tehi pana cetanādīhi³ sampayuttā phassādayo **saṅkhārā** nāma. **Diṭṭhi** hissa **bhikkhave pāpikāti** yasmā tassa puggalassa diṭṭhi pāpikā lāmikā. **Nikkhittanti** ropitaṃ. **Upādiyatīti** gaṇhāti. **Kaṭukattāyāti** idaṃ purimasseva vevacanaṃ.

“Vaṇṇagandharasūpeto, amboyaṃ ahuvā pure.

Tameva pūjaṃ labhamāno, kenambo kaṭukapphalo.

Pucimandaparivāro, ambo te dadhivāhana.

Mūlaṃ mūlena saṃsaṭṭhaṃ, sākhā sākhā nisevare⁴.

Asātasannivāsena, tenambo kaṭukapphalo”ti⁵—

1. Yā yaṃ diṭṭhi, tassā anurūpaṃ (Sī)

2. Cittapatthanā (Ka)

3. Cetanādiṭṭhīhi (Ka)

4. Nivesare (Ṭikā)

5. Khu 5. 48 piṭṭhe Jātake.

Āgataṭṭhāne viya hi idhāpi kaṭukanti tittakaṃ veditabbaṃ. **Asātattāyāti** amadhurattāya.

Imasmiṃ pana Bījūpamasutte¹ “diṭṭhīti niyatamicchādiṭṭhi gahitā”ti porāṇakattherā āhaṃsu. Taṃ pana paṭikkhipitvā “sabbānipi dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni gahitāni”ti vuttaṃ. Anantarasutte “pāṇātipātā viramantassa adinnādānā viramantassa micchācārā viramantassa natthi tatonidānaṃ puññaṃ”ti-ādinā nayena yathādiṭṭhiyaṃ ṭhitakāyakammādīni yojetvā veditabbāni, idha pana sammādiṭṭhisahajātā cittaṭṭhapanāva patthanāti veditabbā. Sammādiṭṭhi panettha lokiyalokuttarā kathitā. Sesāṃ sabbattha uttānatthamevāti.

Dutiyavaggavaṇṇanā.

16. Ekadhammapāli 3. Tatiyavaggavaṇṇanā

308. Tatiyassa paṭhame **micchādiṭṭhikoti** yāthāvadiṭṭhiko. **Viparītaḍḍassanoti** tāyeva micchādiṭṭhiyā viparītaḍḍassano. **Saddhammā vuṭṭhāpetvāti** dasakusalakammaphadhammato vuṭṭhāpetvā. **Asaddhamme patiṭṭhāpeti**ti dasa-akusalakammaphasāṅkhāte asaddhamme patiṭṭhāpeti. **Ekapuggaloti** cettha chahi sathārehi saddhiṃ Devadatto ca aññe ca evarūpā veditabbā.

309. Dutīye **sammādiṭṭhikoti** yāthāvadiṭṭhiko. **Aviparītaḍḍassanoti** tāyeva sammādiṭṭhiyā aviparītaḍḍassano. **Asaddhammāti** dasa-akusalakammaphathato. **Saddhammeti** dasakusalakammaphasāṅkhāte saddhamme. **Ekapuggaloti** cettha anuppane Buddhē cakkavattī rājā sabbaññubodhisattoti evamādayo labbhanti, uppane Buddhē Buddho ceva Buddhasāvaka ca.

310. Tatiye **micchādiṭṭhiparamānī**ti micchādiṭṭhi paramā etesanti micchādiṭṭhiparamāni. Pañca hi ānantariyakammāni mahāsāvajjāni nāma, tehipi micchādiṭṭhiyeva mahāsāvajjatarāti adhippāyo. Kasmā? Tesāṃ hi paricchedo atthi. Cattāri hi ānantariyakammāni niraye nibbattāpentīti

1. Bījopamasutte (Sī)

vuttāni. Saṅghabhedakammampi niraye kappatthitikameva hoti. Evametesam paricchedo atthi, koṭi paññāyati, niyatamicchādiṭṭhiyā pana paricchedo natthi. Sā hi vaṭṭassa mūlam, tāya samannāgatassa bhavato vuṭṭhānam natthi. Ye tassa sotabbanam maññanti, tepi vippaṭipādeti¹. Tāya ca samannāgatassa neva saggo atthi na maggo. Kappavināse mahājane brahmaloke nibbattepi niyatamicchādiṭṭhiko tatha anibbattivā piṭṭhicakkavāle nibbattati. Kim pana piṭṭhicakkavālam na jhāyatīti? Jhāyati, tasmim jhāyamānepi esa ākāse ekasmim okāse paccatiyevāti vadanti.

311. Catutthe **Makkhalīti** “mā khalī”ti vacanam upādāya evamīladdhanāmo tittakaro. **Nadīmukheti** dvinnam nadīnam samāgataṭṭhāne². Desanāmatamevetam, dvinnam kandarānam, dvinnam udakānam, samuddassa ca, loṇiyā ca, samuddassa ca nadiyā cāti etesampi yassa kassaci samāgataṭṭhānam aññampi tathārūpam udakam. **Khippanti**³ kuminam. **Uḍḍeyyāti** oḍḍeyya⁴. Manussā hi naḷchi vā ucchūhi vā veḷūhi vā palāsantisalākāya⁵ vā ekam dve tayo vā kumbhe gaṇhanappamāṇakuminam katvā mukhavaṭṭiyā yottena bandhitvā nadīmukham netvā dvīsu passesu khāṇuke koṭṭetvā yottehi tatha bandhanti, tam sandhāyetam vuttam. Tasmim hi pavitṭhassa khuddakassa macchassāpi mokkho natthi. **Anayāyāti** avaḍḍhiyā. **Byasanāyāti** vināsāya. **Makkhalī moghapurisoti** ayam Makkhalī Gosālo tucchapuriso. **Manussakhippam maññe loke uppannoti** mahājanassa saggamokkhagamanamagge⁶ tatha gamananivāraṇattham manussakuminam viya loke uppanno.

312. Pañcamādīsu **durakkhāte bhikkhave dhammavinayeti** durakkhātadhammavinayo nāma bāhirakasāsanam. Tatha hi Satthāpi asabbaññū hoti, dhammopi durakkhāto, gaṇopi duppaṭipanno. **Yo ca samādapetīti** yo ācariyapuggalo samādapeti. **Yañca samādapetīti** yam antevāsikam samādapeti. **Yo ca samādapito tathattāya paṭipajjatīti** yo antevāsiko ācariyena samādapito tassa vacanam

1. Vipparipādeti (Syā), vipparisārenti (Ka)

3. Khipanti (Sī, Syā)

5. Sinnusalākāya (Sī)

2. Samāgamaṭṭhāne (Syā, Ka)

4. Oḍḍeyyāti uḍḍeyya (Sī)

6. Saggamokkhagamanamaggo (Ka)

karonto tathābhāvāya paṭipajjati. **Bahuṃ apuññaṃ pasavantī**ti samādapako hi paṇātipātādīsu jaṅghasatam samādapento tesam sabbesampi akusalena samakameva akusalam pāpuṇāti. Tenāha “sabbe te bahuṃ apuññaṃ pasavantī”ti.

313. **Svākkhā**teti suṭṭhu akkhāte sudesite. Evarūpe hi dhammavinaye Satthā ca Sabbaññū hoti, dhammo ca svākkhāto, gaṇo ca suppaṭipanno. **Sabbe te bahuṃ puññaṃ pasavantī**ti samādapako hi bhikkhū piṇḍāya pavitṭhe disvā yāgubhattādīni samādapento sabbesampi dāyakānam kusalena samakam kusalam pāpuṇāti. Tena vuttam “bahuṃ puññaṃ pasavantī”ti.

314. **Dāyakena mattā jānitabbā**ti dāyakapuggalena pamāṇam jānitabbam, pamāṇena dātabbam, pūretvā atirekam na dātabbam. Na dātabbanti hi avatvā¹ pamāṇavasena thokam dātabbanti vuttam. Kasmā? Pūretvā atireke dinnepi hi atirekā manussasampatti vā dibbasampatti vā nibbānasampatti vā natthi. **No paṭiggāhakenā**ti paṭiggāhakassa pana mattam jānitvā paṭiggahaṇakiccam nāma natthi. Kasmā? Tassa hi mattam ṇatvā pūretabbā² mattapaṭiggahaṇamūlikā appicchapaṭipadā nāma natthi. Yattakam pana labhati, tattakam gahetabbam. Atirekaggahaṇamūlam hissa puttadārabharaṇam³ bhavissati.

315. **Paṭiggāhakena mattā jānitabbā**ti paṭiggāhakupuggalena pamāṇam jānitabbam. Katham? Tena hi dāyakassa vaso veditabbo, deyyadhammassa vaso veditabbo, attano thāmo veditabbo. Yadi hi deyyadhammo bahu hoti, dāyako appam dātukāmo, dāyakassa vasena appam gaṇhitabbam. Deyyadhammo appo, dāyako bahuṃ dātukāmo, deyyadhammassa vasena appam gaṇhitabbam. Deyyadhammopi bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, attano thāmam ṇatvā pamāṇeneva gaṇhitabbam. Evam mattam ṇatvā paṭiggāhanto hi appicchapaṭipadam pūreti. Anupannassa lābho uppajjati, uppanno lābho thāvaro va hoti. Appasannā pasīdanti, pasannāpi bhiyyo pasādamāpajjanti, mahājanassa cakkhubhūto hoti, sāsanam ciraṭṭhitikam karoti.

1. Dātabbam na dātabbanti avatvā (Ka)

2. Pūretvā (Syā, Ka)

3. Puttadāragahaṇam (Syā)

Tatrimāni vatthūni—Rohaṇajanapade kira Kuṭumbariyavihāre eko daharo dubbhikkhasamaye tasmim̐ gāme ekassa kammakārassa¹ gehe bhuñjanatthāya kaṭacchubhattam̐ gahetvā gamanatthāya ca kaṭacchubhattameva labhati. So ekadivasam̐ tasmim̐ gehe ekam̐ āgantukam̐ disvā ekameva kaṭacchubhattam̐ gaṇhi. Athassa “kena kāraṇena”ti vutte tamattham̐ vatvā so kulaputto pasīditvā “amhākam̐ kulūpakabhadanto evarūpo nāmā”ti rājadvāre mittāmaccānam̐ kathesi. Te sabbepi tassa appicchaguṇe pasannā ekadivaseneva saṭṭhi dhurabhattāni ṭhapesum̐. Evam² **appiccho anuppannalābham̐ uppādeti.**

Saddhātissamahārājāpi cūḷupaṭṭhākam̐³ Tissāmaccam̐ vīmaṁsitvā tena ekam̐ tittiram̐ pacāpetvā āharāpesi. Atha paribhogasamaye “aggam̐ datvā paribhuñjissāmi”ti aṭṭhakasālapariveṇe⁴ mahātherassa bhaṇḍaggāhasāmaṇerassa tittiramaṁsam̐ dento tasmim̐ thokam̐yeva paṭiggāṇhante tassa appicchaguṇe pasīditvā “pasannosmi tāta, aṭṭha te dhurabhattāni demī”ti āha. Mahārāja upajjhāyassa demīti. Aparānipi aṭṭha demīti. Tāni amhākam̐ ācariyassa demīti. Aparānipi aṭṭha dammīti. Tāni samānupajjhāyānam̐ dammīti. Aparānipi aṭṭha dammīti. Tāni bhikkhusam̐ghassa dammīti. Aparānipi aṭṭha dammīti. Sāmaṇero adhivāsesīti. Evamassa **uppanno lābho thāvaro hoti.**

Appasannā pasīdantīti etthapi—Dīghabrāhmaṇo kira brāhmaṇe bhojento pañca pañca bhattasarakāni datvā santappetum̐ nāsakkhi. Athekadivasam̐ “samaṇā kira nāma appicchā”ti katham̐ sutvā vīmaṁsanatthāya bhattam̐ gāhāpetvā bhikkhusam̐ghassa bhattakiccakaraṇavelāya vihāram̐ gantvā tiṁsamatte bhikkhū bhojanasālāyam̐ bhuñjante disvā ekam̐ bhattasarakam̐ gahetvā sam̐ghattherassa santikam̐ agamāsi. Thero aṅgulim̐ cāletvā thokameva aggahesi. Eteneva niyāmena ekam̐ bhattasarakam̐ sabbesam̐ sampāpuṇi. Tato brāhmaṇo “saccoyeva etesam̐ samaṇānam̐ guṇo”ti appicchatāya pasanno sahasam̐ vissajjetvā tasmim̐yeva vihāre cetiyam̐ kāresi. Evam̐ appasannā pasīdanti.

1. Lambakaṇṇakassa (Sī), lambakaṇṇassa (Syā)

2. Evam̐ dhammova (Syā), evam̐ dhammo ca (Ka)

3. Cūḷha-upaṭṭhākam̐ (Sī)

4. Kanthakasālapariveṇe (Sī)

Pasannā bhiyyo pasīdantīti ettha vatthunā kiccaṃ natthi. Pasannānaṃ hi appicchaṃ disvā pasādo bhiyyo vaḍḍhatiyeva.

Majjhantikatisattherasadise pana appicche disvā mahājano appiccho bhavituṃ maññatīti appiccho **mahājanassa cakkhubhūto** nāma hoti.

“Appicchatā bhikkhave saddhammassa ṭhitiyā asammosāya anantaradhānāya samvattatī”¹ti vacanato pana appiccho **sāsanam ciraṭṭhitikam karoti** nāma.

No dāyakenāti svākkhāte dhammavinaye pana dāyakassa pamāṇam ṇātvā dātabbakkiccaṃ nāma natthi. Yattako deyyadhammo atthi, tattakam avattharivā dātuṃ vaṭṭati. Avattharivā dinnakāraṇā hi esa manussasampattiṃ dibbasampattiṃ nibbānasampattiṃ ca avattharivā uttaruttari paṇītapāṇīameva labhati.

316. Yo āradhāvīriyo, so dukkham viharatī
pañcātapatappana²maruppapātapatanādiccānuparivattana-
ukkuṭikappadhānādīni anuyuñjanto diṭṭhe ceva dhamme dukkham viharati,
tasseva bāhiraśamaye samādinnassa tapacaraṇassa vipākena niraye
uppajjitvā samparāyepi dukkham viharati.

317. Yo kusīto, so dukkham viharatīti ayampi diṭṭhe dhamme ceva samparāye ca dukkham viharati. Katham? Yassa hi pabbajitakālato paṭṭhāya yoniso manasikāro natthi, Buddhavacanam na uggaṇhāti,
ācariyupajjhāyavattam na karoti, cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇavattam na karoti.
Janassa pana saddhādeyyam apaccavekkhitaparibhogena paribhuñjitvā
divasam seyyasukham passasukham³ anuyuñjitvā pabuddhakāle tayo vitakke
vitakketi. So katipāheneva bhikkhubhāvā cavati. Evaṃ diṭṭhadhamme ca
dukkham viharati. Pabbajitvā panasamaṇadhammassa sammā akatattā ca—

Kuso yathā duggahito, hatthamevānukantati.

Sāmaññaṃ dupperāmaṭṭham, nirayāyupakaḍḍhatī⁴.

Apāyasmimīyeva paṭisandhim gaṇhāti. Evaṃ samparāyepi dukkham viharati.

1. Am 1. 18 piṭṭhe.

3. Phassasukham (Sī)

2. Pañcātapatappana (Sī)

4. Khu 1. 57 piṭṭhe Dhammapade.

318. **Yo kusīto, so sukhaṃ viharatīti** kālena kālaṃ vuttappakāre tapacaraṇe kiñci kiñci tapacaraṇaṃ katvā kālena kālaṃ odātavattavasano mālāgandhavilepanadharo madhurabhojanaṃ bhuñjanto mudukāsu seyyāsu sayanto diṭṭhe dhamme ceva sukhaṃ viharati samparāye ca. So hi tassa tapacaraṇassa gāḷhaṃ aggahitattā nātibahuṃ niraye dukkhaṃ anubhavati. Tasmā samparāye sukhaṃ viharati nāma.

319. **Yo āraddhavīriyo, so sukhaṃ viharatīti** āraddhavīriyo hi pabbajitakālato paṭṭhāya vattesu paripūrakārī hoti, Buddhavacanaṃ uggahāti, yoniso manasikāre kammaṃ karoti. Athassa vattapūraṇaṅceva uggahitabuddhavacanaṅca samaṇadhammakiriyaṅca āvajjentassa cittaṃ paśīdati. Evaṃ diṭṭheva dhamme sukhaṃ viharati. Diṭṭhadhamme pana arahattaṃ pāpuṇituṃ asakkonto nibbattaḥhave khippābhiñño hotīti samparāyepi sukhaṃ viharati nāma.

320. **Seyyathāpi bhikkhave appamattakopi gūtho duggandho hotīti** idaṃ suttaṃ aṭṭhuppattiyāṃ vuttaṃ. Katara-aṭṭhuppattiyanti? Navakanipāte¹ satuppādasutta-aṭṭhuppattiyāṃ. Tathāgato hi taṃ atthaṃ² kathento “nava puggalā nirayato muttā, tiracchānayanito muttā, pettivisayato muttā”ti kathesi. Athassa etadahosi “sace kho pana me puttā imaṃ dhammadesanaṃ sutvā khīṇanirayamhā khīṇatiracchānayanikā khīṇapettivisayā khīṇāpāyaduggativinipātāti maññamānā uparimaggaphalattāya vāyamituṃ na maññeyyuruṃ, tesaṃ saṃvegaṃ janessāmī”ti saṃvegajananatthaṃ “seyyathāpi bhikkhave”ti imaṃ suttaṃ ābhi. Tattha **appamattakoti** thokamattako parittappamaṇo, antamaso kusaggenapi gahetvā upasiṅghiyamāno duggandhova hoti. **Appamattakampi bhavaṃ na vaṇṇemīti** appamattakampi kālaṃ bhava paṭisandhim na vaṇṇayāmi. Idānissa upamaṃ dassento āha **antamaso accharāsaṅghātamattampīti**. Sabbantimena paricchena dve aṅguliyo ekato katvā paharaṇamattampi kālanti vuttaṃ hoti. Sesāṃ sabbattha uttānatthamevāti.

Tatīyavaggavaṇṇanā.

1. Am 3. 184 piṭṭhe.

2. Suttaṃ (Sī)

16. Ekadhammapāli 4. Catutthavaggavaṇṇanā

322. Catutthavaggassa paṭhame **Jambudīpeti** jambuyā paññāto pākaṭo dīpoti Jambudīpo. Imassa kira dīpassa saññābhūtā¹ yojanasatubbedhā paṇṇāsajoyanasākhā pañcadasajoyanāvattakkhandhā Himavantapabbate jātā kappatṭhāyinī mahājambū nāma atthi, tāya ayam dīpo Jambudīpoti vuccati. Yathā ca imasmim dīpe jamburukkho kappatṭhāyī, tathā Aparagoyāne kadambarukkho, Uttarakurūsu kapparukkho, Pubbavidehe sirīsarukkho, Asurānam cittapāṭalirukkho, supaṇṇānam simbalirukkho, devānam pāricchattakoti imepi kappatṭhāyīnova.

Pāṭalī simbalī jambū, devānam pāricchattako.

Kadambo kapparukkho ca, sirīso² bhavati sattamoti.

Ārāmarāmaṇeyyakanti pupphārāmaphalārāmānam rāmaṇeyyakam Veḷuvanajīvakambavanajetavanapubbārāmasadisam. Tam imasmim Jambudīpe appamattakam parittakam, na bahukanti attho. Sesapadesupi eseva nayo. Ettha **vanarāmaṇeyyakanti** nāgavanasālavana-campakavanādisadisam Vaṅkapabbatahimavantapabbatapadesādīsu araññavanam veditabbam. **Bhūmirāmaṇeyyakanti** Jetavanavihāramagadhak-khettādisadisam samam bhūmiṭṭhānam. **Pokkharāṇirāmaṇeyyakanti** Jetavanapokkharāṇigaggarāpokkharāṇisadisānam vaṭṭacaturassadīghavaṅkādisaṭṭhānānam pokkharāṇīnam sannivesanaṭṭhānam. **Ukkūlavikūlanti** ukkūlaṅca vikūlaṅca. Tattha ukkūlam unnataṭṭhānam, vikūlam ninnataṭṭhānam. **Nadīvidugganti** nadīnam bhinnataṭṭhānam tam duggamattā nadīvidugganti vuccati. **Khāṇukaṇṭakataṭṭhānanti** tathajātakānaṅceva āhariyamānānaṅca khāṇukaṇṭakādīnam patitṭhānaṭṭhānam. **Pabbatavisamanti** girivisamam. **Ye odakāti** ye ca udake jāyanti, teyeva bahutarā. Ito kira Suvāṇṇabhūmi sattamattāni yojanasatāni hoti, ekena vātena gacchantī nāvā sattahi ahorattehi gacchati. Athekasmim samaye evam gacchantī nāvā sattāhampi nandiyāvattamacchapiṭṭheneva gatā. Evam odakānam sattānam bahubhāvo veditabbo.

Apica thalaṭṭhānassa parittabhāvena udakassa ca bahubhāvenāpi ayamatto veditabbo. Yathā hi mahātaḷāke ekova

1. Paññābhūtā (Sī)

2. Sirīsenā (Syā, Ka)

uppalagaccho assa, tassa cattāri ca paṇṇāni, majjhe ca ekaṃ uppalamakulaṃ assa. Evamevaṃ cattāri paṇṇāni viya cattāro dīpā, majjhe uppalamakulaṃ viya Sinerupabbato, sesaṃ udakaṃ viya udakaparikkhitto okāso. Tassa mahantabhāvo iddhimantānaṃ pākaṭo hoti. Tesāṃ hi ākāsenā gacchantānaṃ cattāro mahādīpā cattāri paṇṇāni viya upaṭṭhahanti, Sinerupabbato majjhe uppalamakulaṃ viya, sesaṃ udakaṃ viya udakaparikkhitto okāso. Evaṃ mahante udake jātatā odakāva bahutarā veditabbā.

323. Dutiyādīsu **aññatra manussehīti** idha cattāro apāyā aññatra manussehīti adhippetā.

Majjhimesu janapadesūti “puratthimāya disāya Gajaṅgalam¹ nāma nigamo, tassa parena mahāsālā, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Puratthimadakkhiṇāya disāya Sallavatī nāma nadī, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya Setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchimāya disāya Thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya Usīraddhajo nāma pabbato, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe”² evaṃ paricchinne janapadeti attho. Ayaṃ hi janapado mudiṅgasaṅṭhāno ujukena katthaci asītiyojano hoti, katthaci yojanasatiko, katthaci dviyojanasatiko, majjhena pana tiyojanasatiko, pariyaṅtaparikkhepena navamattayojanasatiko hoti. Ettake thāne Buddhapaccekabuddhā mahāsāvaka Buddhupaṭṭhākā Buddhasāvaka Buddhamātā Buddhapitā cakkavattī rājāti ime sattā nibbattanti. Apica upādāyupādāyāpi Majjhimapadeso labbhati. Sakalopi hi Jambudīpo Majjhimapadeso nāma, sesadīpā paccantimā janapadā. Tambapaṇṇidīpe Anurādhapuram Majjhimapadeso nāma, seso paccantoti evaṃ nayo veditabbo.

324. **Paññavanto ajaḷā aneḷamūgāti** ettha kammassakatapaññā jhānapaññā vipassanāpaññā maggapaññā phalapaññāti etāhi samannāgatā

1. Kajaṅgalam (Sī)

2. Vi 3. 287 piṭṭhe.

paññavanto nāma, amūḷhā ajaḷā nāma. Yesaṃ eḷā mukhato na galati, te aneḷamūgā nāma, aneḷamukhā niddosamukhāti attho. **Paṭibalāti** samatthā, kāyabalena ceva ñāṇabalena ca samannāgatā. **Atthamaññātunti** atthānattham kāraṇākāraṇaṃ jānituṃ. **Duppaññāti** appaññā nippaññā. **Jaḷāti** mandā¹ momūhā.

325. **Ariyena paññācakkhunāti** saḥavipassanena maggena². **Avijjāgatāti** avijjandhakārena samannāgatā.

326. **Ye labhanti Tathāgataṃ dassanāyāti** ye Tathāgatassa guṇe jānitvā Tathāgataṃ cakkhuvīññāṇena passituṃ labhanti.

327. **Tathāgatappaveditanti** Tathāgatena paveditaṃ pakāsetvā kathitaṃ. **Savanāyāti** sotaviññāṇena sotuṃ.

328. **Dhārentīti** na pammussanti.

329. **Dhātānaṃ³ dhammānaṃ atthaṃ upaparikkhantīti** paṇḍāyā Pāḷiyā atthānattham upaparikkhanti.

330. **Atthamaññāya dhammamaññāyāti** Aṭṭhakathaṅca Pāḷiṅca jānitvā. **Dhammānudhammaṃ paṭipajjantīti** anulomapaṭipadaṃ pūrenti.

331. **Samvejanīyesu ṭhānesūti** samvegajanakesu kāraṇesu. **Sarvījjantīti** samvegaṃ āpajjanti.

332. **Yoniso padahantīti** upāyena padhānavīriyaṃ karonti.

333. **Vavassaggārammaṇanti** vavassaggo vuccati nibbānaṃ, taṃ ārammaṇaṃ karitvāti attho. **Labhanti samādhinti** maggasamādhim ca phalasangādhim ca pāpuṇanti.

334. **Annagarasaggānanti** uttamannānaṅca uttamarasānaṅca. **Uñchena kapālābhataṇa⁴ yāpentīti** uñchācārena vanamūlaphalāphalena vā

1. Dandhā (Sī)

3. Dhatānaṃ (Sī)

2. Saha vipassanamaggena (Ka)

4. Kapālābhattena (Syā)

kapālena ābhatabhātena vā yāpenti. Ettha ca yo kassacideva khādanīyassa bhojanīyassa atthāya citte uppanne taṃkhaṇāmyeva na taṃ labhati, ayaṃ annaggarasaggānaṃ na lābhī nāma. Yassapi taṃkhaṇāmyeva labhitvā oloketassa vaṇṇagandharasā amanāpā honti, ayampi annaggarasaggānaṃ na lābhī nāma. Yassa pana vaṇṇagandharasā paṭilabbhanti¹, manāpā honti, ayaṃ annaggarasaggānaṃ lābhī nāma. So uttamakoṭiyā cakkavattī rājā, heṭṭhimakoṭiyā Dhammāsoko veditabbo. Saṅkhepato hi yassa bhāttassa ekapāti satasahassaṃ agghati, idaṃ annaggarasaggaṃ nāma. Yaṃ pana bhikkhusaṃghaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā manussā uttamapaṇītaṃ bhāttam denti, idaṃ kiṃ nāmāti? Idaṃ uñchena kapālābhatena yāpente upādāya annaggarasaggaṃ nāma vuccatīti.

335. **Attharasassāti**-ādīsu attharaso nāma cattāri sāmāññaphalāni dhammaraso nāma cattāro maggā, vimuttiraso nāma amatanibbānaṃ. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Catutthavaggavaṇṇanā.

Jambudīpapeyyālo niṭṭhito.

17. Pasādakaradhammavaggavaṇṇanā

366. **Addhamidanti**-ādīsu **addhanti** ekaṃsādhivacanametam, addhā idaṃ lābhānaṃ, ekaṃso esa lābhānanti vuttaṃ hoti. **Yadidaṃ āraññikattanti**² yo esa āraññikabhāvo. Idaṃ vuttaṃ hoti—āraññikabhāvo nāma lābhānaṃ ekaṃso avassabhāvitā³ na sakkā āraññikena lābhaṃ na labhitunti. Āraññiko hi bhikkhu “attano araññavāsassa anucchavikaṃ karissāmi”ti pāpakaṃ nāma na karoti, athassa “āraññiko ayaṃ bhikkhū”ti sañjātagāravo mahājano catupaccayena pūjaṃ karoti. Tena vuttaṃ “addhamidaṃ bhikkhave lābhānaṃ yadidaṃ āraññikattan”ti. Sesapadesupi eseva nayo. Ettha pana **bāhusaccanti** bahussutabhāvo. **Thāvareyyanti** cirapabbajitattā thāvarappattabhāvo.

1. Paṭilabbhanti (Sī, Ṭikāyam ca) 2. Āraññikattanti (Sī) 3. Avassaṃ bhāvitattā (Syā)

Ākappasampadāti cīvaraggahaṇādino ākappassa sampatti.
Parivārasampadāti suciparivāratā. **Kolaputtī**ti kulaputtabhāvo.
Vaṇṇapokkharatāti sampannarūpatā. **Kalyāṇavākkaraṇatā**ti vacanakiriyāya madhurabhāvo. **Appābādhatā**ti ārogyasampatti. Arogo hi bhikkhu attano sarīrakalyatāya¹ vipassanādhure ca ganthadhure ca paripūrakārī hoti, tenassa lābho uppajjatīti.

Soḷasa pasādakaradhammā niṭṭhitā.

18. Aparā-accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā

382. **Accharāsaṅghātā**mattampīti idampi suttam Aggikkhandhūpama-aṭṭhuppattiyāmyeva³ vuttam. Appanāppattāya hi mettāya vipāke kathāyeva natthi. Tassāyeva aṭṭhuppattiyā ayaṃ desanā āraddhāti veditabbā. Tattha **paṭhamanti** “gaṇanānupubbatā paṭhamam, idaṃ paṭhamam samāpajjatīti paṭhaman”ti Vibhaṅge⁴ vuttatthameva. **Jhānanti** jhānam nāma duvidham ārammaṇūpanijjhānaṃca lakkhaṇūpanijjhānaṃcāti. Tattha **ārammaṇūpanijjhānam** nāma aṭṭha samāpattiyo. Tā hi pathavīkasiṇādino ārammaṇassa upanijjhānato⁵ ārammaṇūpanijjhānanti vuccanti. **Lakkhaṇūpanijjhānanti** vipassanāmaggaḥhalāni. Vipassanā hi aniccādivasena saṅkhāralakkhaṇassa upanijjhānato lakkhaṇūpanijjhānam nāma, vipassanāya pana lakkhaṇūpanijjhānakiccaṃ maggena sijjatīti maggo lakkhaṇūpanijjhānam, phalaṃ suññata-animitta-appaṇihitalakkhaṇassa nibbānasseva upanijjhānato lakkhaṇūpanijjhānanti vuccati. Tattha imasmiṃ pana atthe ārammaṇūpanijjhānam adhippetam. **Ko pana vādo ye nam bahulikarontī**ti ye nam paṭhamajjhānam bahulī karonti, punappunam karonti, tesu vattabbameva natthi. Sesamettha heṭṭhā vuttanayeneva veditabbam.

383. **Dutiyaṇti**-ādīsupi “gaṇanānupubbatā dutiyan”ti-ādinā⁶ nayena attho veditabbo.

1. Sarīrakalyānatāya (Syā, Ka)

2. Vāsadhure ca (Sī)

3. Am 2. 495 piṭṭhe.

4. Abhi 2. 267 piṭṭhe.

5. Upanijjhāyanato (Sī)

6. Abhi 2. 268 piṭṭhe.

386-387. **Mettanti** sabbasattesu hitapharaṇaṃ. **Cetovimuttinti** cittavimuttiṃ. Idha appanāppattāva mettā adhippetā. **Karuṇādīsupi** eseva nayo. Ime pana cattāro brahmavihārā vaṭṭaṃ honti, vaṭṭapādā honti, vipassanāpādā honti, diṭṭhadhammasukhavihārā honti, abhiññāpādā vā nirodhapādā vā honti. Lokuttarā pana na honti. Kasmā? Sattārammaṇattāti.

390. **Kāye kāyānupassīti** ānāpānapabbam iriyāpathapabbam catusampajaññapabbam paṭikūlamanasikārapabbam dhātumanasikārapabbam navasivathikāpabbāni ajjhattaparikkammavasena cattāri nīlādikaṣiṇānīti imasmiṃ aṭṭhārasavidhe kāye tameva kāyaṃ paññāya anupassanto. **Viharatīti** iriyati vattati. Iminā imassa aṭṭhārasavidhena kāyānupassanāsatiṭṭhānabhāvakkassa bhikkhuno iriyāpatho kathito hoti. **Ātāpīti** tasseva vuttappakāraṇassa satipaṭṭhānassa bhāvanakavīriyena vīriyavā. **Sampajānoti** aṭṭhārasavidhena kāyānupassanāsatiṭṭhānassa pariggāhikapaññāya sammā pajānanto. **Satimāti** aṭṭhārasavidhena kāyānupassanāpariggāhikāya satiyā samannāgato. **Vineyya loke abhijjhādomanassanti** tasmimyeva kāyasaṅkhāte loke pañcakāmaguṇikabhaṇhaṇca paṭighasampayuttadomanassaṇca vinetvā vikkhambhetvā kāye kāyānupassī viharatīti vuttaṃ hoti. Ettāvata kāyānupassanāsatiṭṭhānavasena suddharūpasammasanameva kathitanti veditabbam.

Vedanāsu vedanānupassīti sukhādibhedāsu vedanāsu “sukhaṃ vedanaṃ vediyamāno sukhaṃ vedanaṃ vediyāmīti pajānāti. Dukkhaṃ, adukkhamasukhaṃ, sāmisaṃ vā sukhaṃ nirāmisaṃ vā sukhaṃ, sāmisaṃ vā dukkhaṃ, nirāmisaṃ vā dukkhaṃ, sāmisaṃ vā adukkhamasukhaṃ, nirāmisaṃ vā adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vediyamāno nirāmisaṃ adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vediyāmīti pajānāti”¹ evaṃ vuttaṃ navavidhaṃ vedanaṃ anupassanto. **Ātāpīti**-ādinā panettha navavidhena vedanānupassanāsatiṭṭhānassa bhāvanāpariggāhikānaṃ vīriyapaññāsatiṇaṃ vasena attho veditabbo. **Lokoti** cettha vedanā² veditabbā.

1. Dī 2. 236; Abhi 2. 202; Ma 1. 75 piṭṭhesu.

2. Sāva vedanā (Sī)

Cittadhammesupi eseva nayo. Ettha pana **citte cittānupassīti** “sarāgaṃ vā cittaṃ sarāgaṃ cittanti pajānāti”¹ti evaṃ vitthārite soḷasappabhede citte tameva cittaṃ pariggāhikāya anupassanāya anupassantoti attho. **Dhammesu dhammānupassīti** “pañca nīvaraṇāni, pañcupādānakkhandhā, cha ajjhattikabāhirāyatanāni, satta bojjhaṅgā, cattāri ariyasaccāni”²ti evaṃ koṭṭhāsavasena pañcadhā vuttasu dhammesu dhammapariggāhikāya anupassanāya te dhamme anupassantoti attho. Ettha pana vedanānupassanāsatipañhāne ca cittānupassanāsatipañhāne ca suddharūpasammasanameva kathitaṃ, dhammānupassanāsatipañhāne rūpārūpasammasanaṃ. Iti imāni cattāripi satipañhānāni lokiyalokuttaramissakāneva kathitānīti veditabbāni.

394. **Anuppannānanti** anibbattānaṃ. **Pāpakānanti** lāmakānaṃ. **Akusalānaṃ dhammānanti** akosallasambhūtānaṃ lobhādiddhammānaṃ. **Anuppādāyāti** anibbattanatthāya. **Chandaṃ janetīti** kattukamyatā-kusalacchandaṃ uppādeti. **Vā yamatīti** payogaṃ parakkamaṃ karoti. **Vīriyaṃ ārabhatīti** kāyikacetasikavīriyaṃ karoti. **Cittaṃ paggaṇhātīti** teneva sahaḷātavīriyena cittaṃ ukkhipati. **Padahatīti** padhānavīriyaṃ karoti.

Uppannānanti jātānaṃ nibbattānaṃ. **Kusalānaṃ dhammānanti** kosallasambhūtānaṃ alobhādiddhammānaṃ. **Ṭhitiyāti** ṭhitattham. **Asammosāyāti** anassanattham. **Bhiyyobhāvāyāti** punappunabhāvāya. **Vepullāyāti** vipulabhāvāya. **Bhāvanāyāti** vadḍhiyā. **Paripūriyāti** paripūraṇatthāya. Ayaṃ tāva catunnaṃ sammappadhānānaṃ ekapadiko atthuddhāro.

Ayaṃ pana sammappadhānakathā nāma duvidhā lokiyā lokuttarā ca. Tattha lokiyā sabbapubbabhāge hoti, sā Kassapasamyuttapariyāyena lokiyamaggakkhaṇeyeva veditabbā. Vuttaṃ hi tattha—

(“Cattārome āvuso sammappadhānā. Katame cattāro.”)³ Idhāvuso bhikkhu ‘anuppannā me pāpakā akusalā dhammā uppajjamānā anatthāya samvatteyyun’^{ti} ātappaṃ karoti, ‘uppannā

1. Dī 2. 237; Abhi 2. 204; Ma 1. 76 piṭṭhesu.

2. Dī 2. 238; Abhi 2. 206; Ma 1. 76 piṭṭhesu.

3. () Pāḷiyaṃ natthi.

me pāpakā akusalā dhammā appahīyamānā anathāya saṁvatteyyun'ti ātappaṃ karoti, 'anuppannā me kusalā dhammā anuppajjamānā anathāya saṁvatteyyun'ti ātappaṃ karoti, 'uppannā me kusalā dhammā nirujjhamānā anathāya saṁvatteyyun'ti ātappaṃ karoti'¹.

Ettha ca **pāpakā akusalā**ti lobhādayo veditabbā. **Anuppannā kusalā dhammā**ti samathavipassanā ceva maggo ca. **Uppannā kusalā** nāma samathavipassanāva. Maggo pana sakim uppajjitvā nirujjhamāno anathāya saṁvattanako nāma natthi. So hi phalassa paccayaṃ datvāva nirujjhati. Purimasmimpi² vā samathavipassanāva gahetabbāti vuttaṃ, taṃ pana na yuttaṃ. Evaṃ lokiyā sammappadhānakathā sabbapubbabhāge Kassapasam'yuttapariyāyena veditabbā. Lokuttaramaggakkhaṇe panetaṃ ekameva vīriyaṃ catukiccasāghanavasena cattāri nāmāni labhati.

Tattha **anuppannānam pāpakānanti** ettha "anuppanno ceva kāmaccando"³ti-ādīsu vuttanayena attho veditabbo. **Uppannānam pāpakānanti** ettha catubbidhaṃ uppannaṃ vattamānuppannaṃ bhutvāvīgatuppannaṃ okāsakatuppannaṃ bhūmiladdhuppannanti. Tattha ye kilesā vijjamānā uppādādisamaṅgino, idaṃ **vattamānuppannaṃ** nāma. Kamme pana javite ārammaṇarasaṃ anubhavitvā niruddhaviṇṇāko bhutvā vīgataṃ nāma, kammaṃ uppajjitvā niruddhaṃ bhutvā³ vīgataṃ nāma. Tadubhayampi **bhutvāvīgatuppannanti** saṅkhaṃ gacchati. kusalākusalakammaṃ aññakammassa vipākaṃ paṭibāhitvā attano vipākassa okāsaṃ karoti, evaṃ kate okāse vipāko uppajjamāno okāsakaraṇato paṭṭhāya uppannoti vuccati, idaṃ **okāsakatuppannaṃ** nāma. Pañcakkhandhā pana vipassanāya bhūmi nāma, te atītādibhedo honti. Tesu anusayitakilesā pana atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Atītakkhandhesu anusayitāpi hi appahīnāva honti, anāgatakkhandhesu anusayitāpi appahīnāva honti, paccuppannakkhandhesu anusayitāpi appahīnāva honti, idaṃ **bhūmiladdhuppannaṃ** nāma. Tenāhu porāṇā "tāsu tāsu bhūmīsu asamugghātagatā kilesā bhūmiladdhuppannāti saṅkhaṃ gacchanti"³ti.

1. Saṃ 1. 401 piṭṭhe. 2. Purimasmim (Sī) 3. Bhavitvā (Ma-Ṭṭha 3. 173 piṭṭhe.)

Aparampi catubbidham uppannam samudācāruppannam ārammaṇādhiḡgahituppannam avikkhambhituppannam asamugghātītuppannanti. Tattha sampati vattamānaṃyeva **samudācāruppannam** nāma. Sakim cakkhūni ummīletvā ārammaṇe nimitte gahite anussaritānussaritakkhaṇe kilesā nuppajjissantīti na vattabbā. Kasmā? Ārammaṇassa adhiḡgahitattā. Yathā kim? Yathā khīrarukkhaṇa kuṭṭhāriyā āhatāhataṭṭhāne khīram na nikkhamissatīti na vattabbā, evaṃ. Idam **ārammaṇādhiḡgahituppannam** nāma. Samāpattiyā avikkhambhitakilesā pana imasmiṃ nāma ṭhāne na uppajjissantīti na vattabbā. Kasmā? Avikkhambhitattā. Yathā kim? Yathā khīrarukkham kuṭṭhāriyā āhaneyyūṃ, imasmiṃ nāma ṭhāne khīram na nikkhameyyāti na vattabbam evaṃ. Idam **avikkhambhituppannam** nāma. Maggena asamugghātītakilesā pana bhavagge nibbattassāpi uppajantīti purimanayeneva vitthāretabbam. Idam **asamugghātītuppannam** nāma.

Imesu uppannesu vattamānuppannam bhutvāvīgatuppannam okāsakatuppannam samudācāruppannanti catubbidham uppannam na maggavajjham, bhūmiladdhuppannam ārammaṇādhiḡgahituppannam avikkhambhituppannam asamugghātītuppannanti catubbidham maggavajjham. Maggo hi uppajjamāno ete kilese pajahati. So ye kilese pajahati, te atītā vā anāgatā vā paccuppanā vāti na vattabbā. Vuttampi cetam—

“Hañci atīte kilese pajahati, tena hi khīṇaṃyeva khepeti, niruddham nirodheti, atthaṅgataṃ atthaṅgameti, atītaṃ yaṃ natthi, taṃ pajahati. Hañci anāgate kilese pajahati, tena hi ajātaṃ pajahati, anibbattaṃ anuppannam apātubhūtaṃ pajahati, anāgataṃ yaṃ natthi, taṃ pajahati. Hañci paccuppanne kilese pajahati, tena hi ratto rāgaṃ pajahati, duṭṭho dosaṃ, mūlho mohaṃ, vinibaddho mānaṃ, parāmaṭṭho diṭṭhim, aniṭṭhaṅgato vicikicchaṃ, thāmagato anusayaṃ pajahati, kaṇhasukkā dhammā yuganaddhā vattanti, saṃkilesikā maggabhāvanā hotīti -pa- tena hi natthi maggabhāvanā, natthi phalasadācchikiriya, natthi kilesappahānaṃ, natthi dhammābhisamayoti. Atthi maggabhāvanā -pa- atthi dhammābhisamayoti. Yathā kathaṃ viya, seyyathāpi taruṇo rukkho -pa- apātubhūtāyeva na pātubhavanti”¹.

1. Khu 9. 394 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

Iti Pāḷiyaṃ ajāṭaphalarukkho āgato, jāṭaphalarukkho pana dīpetabbo. Yathā hi saphalo taruṇambarukkho, tassa phalāni manussā paribhuñjeyyūṃ, sesāni pāṭetvā pacchiyo pūreyyūṃ, athañño puriso taṃ pharasunā chindeyya. Tenassa neva atītāni phalāni nāsītāni honti, na anāgatapaccuppannāni ca nāsītāni. Atītāni hi manussehi paribhuttāni anāgatāni anibbattāni, na sakkā nāsetuṃ. Yasmiṃ pana samaye so chinno, tadā phalāniyeva natthīti paccuppannāni anāsītāni. Sace pana rukkho acchinno assa, athassa pathavīrasañca āporasañca āgamma yāni phalāni nibbatteyyūṃ, tāni nāsītāni honti. Tāni hi ajātāneva na jāyanti, anibbattāneva na nibbattanti. Apātubhūtāneva na pātubhavanti. Evameva maggo nāpi atītādibhede kilese pajahati, nāpi na pajahati. Yesañhi kilesānaṃ maggena khandhesu aparīññātesu uppatti siyā, maggena uppajjitvā khandhānaṃ pariññātattā te kilesā ajātāva na jāyanti, anibbattāva na nibbattanti, apātubhūtāva na pātubhavanti. Taruṇaputtāya itthiyā puna avijāyanattham byādhitānaṃ rogavūpasamanattham pītabhesajjehi cāpi ayamattho vibhāvetabbo. Evaṃ maggo ye kilese pajahati, te atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Na ca maggo kilese na pajahati. Ye pana maggo kilese pajahati, te sandhāya “uppannānaṃ pāpakānaṃ”ti-ādi vuttaṃ.

Na kevalañca maggo kileseyeva pajahati, kilesānaṃ pana appahīnattā ye uppajjeyyūṃ upādinnakkhandhā, tepi pajahatiyeva. Vuttampi cetam “sotāpattimaggañāṇena abhisāṅkhāraviññāṇassa nirodhena satta bhavē ṭhapetvā anamatagge saṃsāre ye uppajjeyyūṃ nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti”¹ti vitthāro. Iti maggo upādinnato anupādinnato ca vuṭṭhāti. Bhavavasena pana sotāpattimaggo apāyabhavato vuṭṭhāti, sakadāgāmimaggo sugatibhavekadesato, anāgāmimaggo sugatikāmabhavato, arahattamaggo rūpārūpabhavato vuṭṭhāti. Sabbabhavēhi vuṭṭhātiyevātipi vadanti.

Atha maggakkhaṇe katham anuppannānaṃ uppādāya bhāvanā hoti, katham vā uppannānaṃ ṭhitiyāti? maggappavattiyā eva. Maggo hi pavattamāno pubbe

1. Khu 8. 33 piṭṭhe Cūḷaniddese.

anuppannapubbattā anuppanno nāma vuccati. Anāgatapubbaṃ hi ṭhānaṃ gantvā ananubhūtapubbaṃ vā ārammaṇaṃ anubhavitvā vattāro bhavanti “anāgataṭṭhānaṃ āgatamha, ananubhūtaṃ ārammaṇaṃ anubhavāmā”ti. Yā cassa pavatti, ayameva ṭhiti nāmāti “ṭhitiyā bhāveti”ti vattum vaṭṭati. Evametassa bhikkhuno idaṃ lokuttaramaggakhaṇe vīriyaṃ “anuppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ anuppādāyā”ti-ādīni cattāri nāmāni labhati. Ayaṃ lokuttaramaggakhaṇe sammappadhānakathā. Imasmim̐ pana sutte lokiyalokuttaramissakāneva sammappadhānāni kathitāni.

389-401. Iddhipādesu chandaṃ nissāya pavatto samādhī **chandasaṃādhī**, padhānabhūtā saṅkhārā **padhānasaṅkhārā**. **Samannāgatanti** tehi dhammehi upetaṃ. Iddhiyā pādaṃ, iddhibhūtaṃ vā pādanti **iddhipādaṃ**. Sesesupi eseva nayo. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Iddhipādavibhaṅge¹ āgato eva. Visuddhimagge² panassa attho dīpito. Tatrāyaṃ bhikkhu yadā chandādīsu ekaṃ dhuraṃ nissāya vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇāti, tadāssa paṭhamiddhipādo pubbhāge lokiyo, aparabhāge lokuttaro. Evaṃ sesāpīti. Imasmimpi sutte lokiyalokuttarāva iddhipādā kathitā.

402-406. **Saddhindriyaṃ bhāvetīti**-ādīsu saddhāva attano saddhādḥure indaṭṭhaṃ kāretīti³ **saddhindriyaṃ**. **Vīriyindriyādīsupi** eseva nayo. **Bhāvetīti** ettha pana ādikammiko yogāvacaro tīhi kāraṇehi saddhindriyaṃ visodhento saddhindriyaṃ bhāveti nāma. Vīriyindriyādīsupi eseva nayo. Vuttaṃ hetam—

“Assaddhe puggale parivajjayato, saddhe puggale sevato bhajato payirupāsato, pasādanīye suttante paccavekkhato imehi tīhākārehi⁴ **saddhindriyaṃ** visujjhati.

Kusīte puggale parivajjayato, āraddhavīriye puggale sevato bhajato payirupāsato, sammappadhāne paccavekkhato imehi tīhākārehi⁴ **vīriyindriyaṃ** visujjhati.

1. Abhi 2. 225 piṭṭhe.

3. Karotīti (Sī, Syā)

2. Visuddhi 2. 13 piṭṭhe.

4. Tīhi kāraṇehi (Syā)

Muṭṭhassatī puggale parivajjayato, upaṭṭhitassatī puggale sevato bhajato payirupāsato, satipaṭṭhāne paccavekkhato imehi tīhākārehi¹ **satindriyaṃ** visujjhati.

Asamāhite puggale parivajjayato, samāhite puggale sevato bhajato payirupāsato, jhānavimokkhe paccavekkhato imehi tīhākārehi **samādhindriyaṃ** visujjhati.

Duppaññe puggale parivajjayato, paññavante puggale sevato bhajato payirupāsato, gambhīraññācariyaṃ paccavekkhato imehi tīhākārehi **paññindriyaṃ** visujjhati².

Ettha ca **gambhīraññācariyaṃ paccavekkhatoti** saṅhasukhumaṃ khandhantaraṃ āyatanantaraṃ dhātantaraṃ indriyabalabojjhaṅgantaraṃ maggantaraṃ phalantaraṃca paccavekkhantassāti attho. Imesaṃ hi tiṇṇaṃ tiṇṇaṃ kāraṇaṃ vasena akatābhiniveso ādikammiko yogāvacaro saddhādhurādīsu abhinivesaṃ paṭṭhapetvā bhāvento avasāne vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā imāni indriyāni bhāveti nāma, arahattaphale patte bhāvitindriyo nāma hotīti. Evaṃ imānipi pañcindriyāni lokilokuttarāneva kathitānīti.

Saddhābalādīsu saddhāyeva akampiyatṭhena balanti **saddhābalaṃ**, **vīriyabalādī**supi eseva nayo. Ettha hi saddhā assaddhiye³ na kampati, vīriyaṃ kosajje na kampati, sati muṭṭhassacce na kampati, samādhi uddhacce na kampati, paññā avijjāya na kampatīti sabbānipi akampiyatṭhena balānīti vuccanti. Bhāvanānayo panettha indriyabhāvanāyaṃ vuttanayeneva veditabboti. Imāni lokiya lokuttarāneva kathitānīti.

418. **Satisambojjhaṅgaṃ bhāvetīti** ettha ayam ādikammikānaṃ kulaputtānaṃ vasena saddhiṃ atthavaṇṇanāya bhāvanānayo. Tattha satisambojjhaṅgati-ādinā nayena vuttānaṃ sattannaṃ ādīpadānaṃ tāva ayam atthavaṇṇanā—satisambojjhaṅge tāva saraṇatṭhena sati, sā panesā upaṭṭhānalakkhaṇā, apilāpanalakkhaṇā vā. Vuttampi cetam—“yathā

1. Tīhi kāraṇehi (Syā)

2. Khu 9. 198 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

3. Assaddhiyena (Sī, Syā)

mahārāja rañño bhaṇḍāgāriko rañño sāpateyyaṃ apilāpeti ‘ettakaṃ mahārāja hiraññaṃ, ettakaṃ suvaṇṇaṃ, ettakaṃ sāpateyyaṃ’ ti. Evameva kho mahārāja sati uppajjamānā kusalākusalasāvajjānavajjahīnappaṇīta-kaṇhasukkasappaṭibhāge dhamme apilāpeti ime cattāro satipaṭṭhānā” ti¹ vitthāro. Apilāpanarasā, kiccavaseneva hissā etaṃ lakkhaṇaṃ therena vuttaṃ. Asammosarasā vā, gocarābhimukhībhāvapaccupaṭṭhānā. Sati eva sambojjhaṅgoti **satisambojjhaṅgo**.

Tattha bodhiyā, bodhissa vā aṅgoti **bojjhaṅgo**. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yā hi ayaṃ dhammasāmaggī yāya lokiyalokuttaramaggakkhaṇe uppajjamānāya līnuddhaccapatiṭṭhānāyūhanakāmasukha-attakilamathānuyoga-ucchedasassatābhīnivesādīnaṃ anekesaṃ upaddavānaṃ paṭipakkhabhūtāya satidhammavicayavīriyapītipassaddhisamādhi-upekkhāsāṅkhātāya dhammasāmaggiyā ariyasāvako bujjhatīti katvā bodhīti vuccati, **bujjhatīti** kilesasantānaniddāya uṭṭhahati, cattāri vā ariyasaccāni paṭivijjhati, nibbānameva vā sacchikarotīti vuttaṃ hoti. Yathāha “satta bojjhaṅge bhāvetvā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddho” ti². Tassā dhammasāmaggisāṅkhātāya bodhiyā aṅgotipi **bojjhaṅgo** jhānaṅgamaggaṅgādayo viya. Yopesa yathāvuttappakārāya etāya dhammasāmaggiyā bujjhatīti katvā ariyasāvako bodhīti vuccati, tassa aṅgotipi **bojjhaṅgo** senaṅgarathaṅgādayo viya. Tenāhu Aṭṭhakathācariyā “bujjhanakassa puggalassa aṅgāti vā bojjhaṅgā” ti.

Apica “bojjhaṅgāti kenatṭhena bojjhaṅgā? Bodhāya saṃvattantīti bojjhaṅgā, bujjhantīti bojjhaṅgā, anubujjhantīti bojjhaṅgā, paṭibujjhantīti bojjhaṅgā, sambujjhantīti bojjhaṅgā” ti iminā paṭisambhidānāyena³ bojjhaṅgattho veditabbo. Pasattho sundaro ca bojjhaṅgo sambojjhaṅgo, sati eva sambojjhaṅgo **satisambojjhaṅgo**, taṃ satisambojjhaṅgaṃ.

Dhammavicayasambojjhaṅgānti-ādīsipi catusaccadhamme vicinatīti **dhammavicayo**. So pavicayalakkhaṇo, obhāsanaraso, asammoḥapaccupaṭṭhāno. Vīrabhāvato, vidhinā īrayitabbato ca **vīriyaṃ**. Taṃ paggahalakkhaṇaṃ.

1. Khu 11. 36 piṭṭhe Milindapañhe.

2. Saṃ 3. 139; Dī 3. 83 piṭṭhesu.

3. Khu 9. 302 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

upathambhanarasam, anosīdanapaccupaṭṭhānam. Piṇayatīti¹ **pīti**. Sā pharaṇalakkhaṇā, tuṭṭhilakkhaṇā vā, kāyacittānam piṇanarasā², nesamyeva odagyapaccupaṭṭhānā³. Kāyacittadarathappassambhanato **passaddhi**. Sā upasamalakkhaṇā, kāyacittadarathamaddanarasā, kāyacittānam aparipphandanasītibhāvapaccupaṭṭhānā⁴. Samādhānato **samādhī**. So avikkhepalakkhaṇo, avisāralakkhaṇo vā, cittacetāsikānam sampiṇḍanaraso, cittaṭṭhitipaccupaṭṭhāno. Ajjuhekkhanato **upekkhā**. Sā paṭisaṅkhānalakkhaṇā, samavāhitalakkhaṇā vā, ūnādhikanivāraṇarasā, pakkhapātupacchedanarasā vā, majjhatabhāvapaccupaṭṭhānā. Sesam vuttanayameva. **Bhāvetīti** brūheti vaḍḍheti, uppādetīti attho.

Tattha cattāro dhammā **satisambojjhaṅgassa** uppādāya saṁvattantīti veditabbā satisampajaññaṁ muṭṭhassatipuggalaparivajjanatā upaṭṭhitassatipuggalasevanatā tadadhimuttatāti. Abhikkantādīsu⁵ hi sattasu ṭhānesu satisampajañña⁶, bhattanikkhattakākasadise muṭṭhassatipuggale parivajjanena, tissadattatthera-abhayattherādisadise upaṭṭhitassatipuggale sevanena, ṭhānanisajjādīsu satisamuṭṭhāpanattham ninnapoṇapabbhāra-cittatāya ca satisambojjhaṅgo uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi catūhi kāraṇehi satisambojjhaṅgam samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṁ katvā abhinivesaṁ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṁ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā satisambojjhaṅgam bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Satta dhammā **dhammavicayasambojjhaṅgassa** uppādāya saṁvattanti paripucchakatā vatthuvisadakiriyā indriyasamattapaṭipādanā duppañña-puggalaparivajjanā paññavantapuggalasevanā gambhīraññaṇacariya-paccavekkhaṇā tadadhimuttatāti. Tattha **paripucchakatāti** khandhadhātu-āyatana-indriyabalabojjhaṅgamaggaṅgajhānasamathavipassanānam atthasannissitaparipucchābahulatā.

Vatthuvisadakiriyāti ajjhattikabāhirānam vatthūnam visadabhāvakaraṇam. Yadā hissa kesanakhalomā dīghā honti, sarīraṁ vā uppannadosaṅceva

1. Piṇātīti (Ka)

2. Piṇanarasā (Sī)

3. Odaggapaccupaṭṭhānā (Sī)

4. Aparipphandanabhūtasītibhāvapaccupaṭṭhānā (Syā, Ka),
aparipphandasītibhāvapaccupaṭṭhānā (Abhi-Ṭṭha 1. 174 piṭṭhe.)

5. Abhikkamādīsu (Syā, Ka)

6. Satisampajaññarahite (Sī)

sedamalamakkhitañca, tadā ajjhattikaṃ vatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Yadā pana cīvaraṃ jīṇaṃ kiliṭṭhaṃ duggandhaṃ vā hoti, senāsaṇaṃ vā uklāpaṃ, tadā bāhiraṃ vatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Tasmā kesādicchedanena uddhaṃvirecana-adhovirecanādīhi sarīrasallahuka-bhāvakaṇaṇa ucchādananahāpanena ca ajjhattikavatthu visadaṃ kātappaṃ. Sūcikkammadhovanarajanaparibhaṇḍakaraṇādīhi bāhiraṃvatthu visadaṃ kātappaṃ. Etasmim hi ajjhattikabāhire vatthumhi avisade uppannesu cittacetāsikesu ñāṇampi avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ aparisuddhāni dīpakapallavaṭṭitelādīni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Visade pana ajjhattikabāhire vatthumhi uppannesu cittacetāsikesu ñāṇampi visadaṃ hoti parisuddhāni dīpakapallavaṭṭitelādīni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Tena vuttaṃ “vatthuvisadakiriya dhammavicayasambojjhaṅgassa uppādāya samvattati”ti.

Indriyasamattapaṭipādanā nāma saddhādīnaṃ indriyānaṃ samabhāvakaṇaṇaṃ. Sace hissa saddhindriyaṃ balavaṃ hoti, itarāni mandāni, tato vīriyindriyaṃ paggahakiccaṃ, satindriyaṃ upaṭṭhānakiccaṃ, samādhindriyaṃ avikkhepakiccaṃ, paññindriyaṃ dassanakiccaṃ kātum na sakkoti. Tasmā taṃ dhammasabhāvapaccavekkhaṇaṇa vā, yathā vā manasikaroto balavaṃ jātum, tathā amanasikāreṇa hāpetappaṃ.

Vakkalittheravatthu cettha nidassanaṃ. Sace pana vīriyindriyaṃ balavaṃ hoti, atha neva saddhindriyaṃ adhimokkhakiccaṃ kātum sakkoti, na itarāni itarakiccabhedam. Tasmā taṃ passaddhādibhāvanāya hāpetappaṃ. Tatrāpi **Soṇattherassa vatthu** dassetappaṃ. Evaṃ sesesupi ekassa balavabhāve sati itaresaṃ attano kicesu asamatthatā veditabbā.

Visesato panettha saddhāpaññānaṃ samādhivīriyānañca samataṃ pasaṃsanti. Balavasaddho hi mandapañño mudhappasanno¹ hoti, avatthumhi pasīdati. Balavapañño mandasaddho kerāṭikapakkaṃ bhajati, bhesajjasamuṭṭhito viya rogo atekiccho hoti. Cittuppādamatteneva kusalaṃ hotīti atidhāvitvā dānādīni akaronto niraye uppajjati. Ubhinnaṃ samatāya vatthusmimyeva pasīdati. Balavasamādhiṃ pana mandavīriyaṃ samādhissa kosajjapakkhattā kosajjaṃ abhibhavati. Balavavīriyaṃ mandasamādhiṃ vīriyassa uddhaccapakkhattā uddhaccaṃ abhibhavati. Samādhi pana vīriyena

1. Muddhappasanno (Sī)

saṃyojito kosajje patitum na labhati, vīriyaṃ samādhinā saṃyojitam uddhacce patitum na labhati. Tasmā taṃ ubhayaṃ samaṃ kattabban. Ubhayasamatāya hi appanā hoti.

Apica samādhikammikassa balavatīpi saddhā vaṭṭati. Evaṃ hi saddahanto okappento appanaṃ pāpuṇissati. Samādhipaṇṇāsu pana samādhikammikassa ekaggaṭā balavatī vaṭṭati. Evaṃ hi so appanaṃ pāpuṇāti. Vipassanākammikassa paṇṇā balavatī vaṭṭati. Evaṃ hi so lakkhaṇapaṭivedhaṃ pāpuṇāti. Ubhinnaṃ pana samatāyapi appanā hotiyeva. Sati pana sabbattha balavatī vaṭṭati. Sati hi cittaṃ uddhaccapakkhikānaṃ saddhāvīriyapaṇṇānaṃ vasena uddhaccapātato kosajjapakkhikena ca samādhinā kosajjapātato rakkhati. Tasmā sā loṇadhūpanaṃ viya sabbabyañjanesu, sabbakammiko amacco viya ca sabbarājakiccesu, sabbattha icchitabbā. Tenāha “sati ca pana sabbatthikā vuttā¹ Bhagavatā, kiṃ kāraṇā? Cittaṃ hi satipaṭisaraṇaṃ, ārakkhapaccupaṭṭhānā ca sati, na vinā satiyā cittaṃ paggahaniggaho hoti”ti.

Duppaṇṇapuggalaparivajjanā nāma khandhādibhedesu anogaḷhapaṇṇānaṃ dummedhapuggalānaṃ ārakā parivajjanam.
Paṇṇavantapuggalasevanā nāma samapaṇṇāsalakkhaṇapariggāhikāya udayabbayapaṇṇāya samannāgatapuggalasevanā.
Gambhīraṇṇacariyapaccavekkhaṇā nāma gambhīresu khandhādīsu pavattāya gambhīrapaṇṇāya pabhedapaccavekkhaṇā. **Tadadhimuttatā** nāma ṭhānanisajjādīsu dhammavicayasambojjhaṅgasamuṭṭhāpanattham ninnapoṇapabbhāracittatā. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi sattahi kāraṇehi dhammavicayasambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā dhammavicayasambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Ekādasa dhammā **vīriyasambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti—
 apāyabhayapaccavekkhaṇatā ānisaṃsadassavitā gamanavīthi-
 paccavekkhaṇatā piṇḍapātāpacāyanatā dāyajjamahattapaccavekkhaṇatā
 Satthumahattapaccavekkhaṇatā jātimahattapaccavekkhaṇatā
 sabrahmacārimahattapaccavekkhaṇatā kusītapuggalaparivajjanatā
 āraddhavīriyapuggalasevanatā tadadhimuttatāti.

1. Sam 3. 100 piṭṭhe.

Tattha “nirayesu pañcavidhabandhanakammakaraṇato paṭṭhāya mahādukkhaṃ anubhavanakālepi, tiracchānayoṇiyaṃ jālakkipakuminādīhi gahitakālepi, pājanakaṇṭakādippahāratunnassa pana sakataṅvahanādikālepi, pettivisaye anekānīpi vassasahassāni ekaṃ Buddhantarampi khuppipāsāhi āturībhūtakālepi, kālakañcika-asuresu saṭṭhihattha-asītihatthappamāṇena aṭṭhicammamatteneva attabhāvena vātātapādidukkhānubhavanakālepi na sakkā vīriyasambojjhaṅgaṃ uppādetum, ayameva te bhikkhu kālo”ti evaṃ **apāyabhayaṃ paccavekkhantassāpi** vīriyasambojjhaṅgo uppajjati.

“Na sakkā kusītena nava lokuttaradhammā laddhum, āradhaviṛiyeneva sakkā, ayamānisaṃso vīriyassā”ti evaṃ **ānisaṃsadassāvinopi** uppajjati. “Sabbabuddha¹ Paccekabuddhamahāsāvakehi gatamaggova gantabbo, so ca na sakkā kusītena gantun”ti evaṃ **gamanavīthiṃ paccavekkhantassāpi** uppajjati.

“Ye taṃ piṇḍapātādīhi upaṭṭhahanti, ime te manussā neva nātakā, na dāsakammakarā, nāpi taṃ nissāya jīvissāmāti te paṇītāni piṇḍapātādīni denti. Atha kho attano kārānaṃ mahapphalataṃ paccāsīsamānā denti. Satthārāpi ‘ayaṃ ime paccaye paribhuñjitvā kāyadaḥhībahulo² sukhaṃ viharissatī”ti na evaṃ sampassatā tuyhaṃ paccayā anuññātā, atha kho ‘ayaṃ ime paribhuñjamāno samaṇadhammaṃ katvā vaṭṭadukkhato muccissatī’ti te paccayā anuññātā. So dāni tvaṃ kusīto viharanto na taṃ piṇḍapātāṃ apacāyissasi. āradhaviṛiyasseva hi piṇḍāpacayanaṃ nāma hotī”ti evaṃ **piṇḍapātāpacāyanaṃ paccavekkhantassāpi** uppajjati Mahāmittattherassa viya Piṇḍapātiyatissattherassa viya ca.

Mahāmittatthero kira Kassakaleṇe nāma paṭivasati. Tassa ca gocaragāme ekā mahā-upāsikā therāṃ puttāṃ katvā paṭijaggati. Sā ekadivasāṃ araññaṃ gacchantī dhītaraṃ āha “amma asukasmim ṭhāne purāṇataṇḍulā, asukasmim khīraṃ, asukasmim sappi, asukasmim phāṇitaṃ, tava bhātikassa ayyamittassa āgatakāle bhattaṃ pacitvā khīrasappiphāṇitehi saddhiṃ dehi, datvā tvañca bhūñjeyyāsi, ahaṃ pana hiyyo pakkaṃ pārivāsikabhattaṃ kañjiyena bhuttāmhī”ti. Divā kiṃ bhūñjissasi ammati.

1. Sabbaññubuddha (Sī, Ka)

2. Kāyadaḍḍhibahulo (Sī)

Sākapaṇṇaṃ pakkhipitvā kaṇaṭaṇḍulehi ambilayāguṃ pacitvā ṭhapehi ammāti.

Thero cīvaraṃ pārupitvā pattamā nīharantova taṃ saddamā sutvā attānam ovadi “mahā-upāsikā kira kaṅḅiyena pārivāsikabhattamā bhuṅḅi, divāpi kaṇapaṇṇambilayāguṃ bhuṅḅissati, tuyhamā atthāya pana purāṇaṭaṇḍulādīni ācikkhati. Tamā nissāya kho panesā neva khetamā na vatthumā na bhattamā na vatthamā paccāsīsati, tisso pana sampattiyo patthayamānā deti, tvamā etissā tā sampattiyo dātumā sakkhissasi, na sakkhissasīti, ayamā kho pana piṇḍapāto tayā sarāgena sadosena samohena na sakkā gaṅḅhitun”ti pattamā thavikāya pakkhipitvā gaṅḅhikamā muṅcitvā nivattitvā Kassakaleṇameva gantvā pattamā heṭṭhā maṅce, cīvaraṅca cīvaravamse ṭhabetvā “arahattamā apāpuṅitvā na nikkhamissamī”ti vīryamā adhiṭṭhahitvā nisīdi. Dīgharattamā appamatto hutvā nivutthabhikkhu vipassanamā vaḍḍhetvā purebhattameva arahattamā patvā vīkasamānamiva¹ padumamā mahākḅhīṅāsavo sitamā karontova nikkhami. Leṇadvāre rukkhamhi adhivatthā devatā—

“Namo te purisājaṅḅā, namo te purisuttama.

Yassa te āsavā khīṅā, dakkḅhiṅeyyosi mārisā”ti—

udānamā udānetvā “bhante piṇḍāya pavitṭṭhānamā tumhādisānamā arahantānamā bhikkhamā datvā mahallakittḅiyo dukkhā muccissanti”ti āha. Thero uṭṭhahitvā dvāramā vivaritvā kālamā olovento “pātoyevā”ti ṅatvā pattacīvaramā ādāya gāmamā pāvīsi.

Dārikāpi bhattamā sampādetvā “idāni me bhātā āgamissati, idāni me bhātā āgamissati”ti dvāramā olokayamānā nisīdi. Sā there gharadvāramā sampatte pattamā gahetvā sappiphāṅitayojitassa khīrapīṇḍapātassa pūretvā hatthe ṭhapesi. Thero “sukham² hotū”ti anumodanamā katvā pakkāmi. Sāpi tamā olokayamānāva aṭṭhāsī. Therassa hi tadā abhivīya parisuddho chavivaṅḅo ahosi, vipassannāni indriyāni, mukhamā bandhanā pavuttatālapakkamā³ vīya ativīya virocittha.

1. Vīkasitamiva (Syā, Ka)

2. Sukhī (Ka)

3. Muttatālapakkamā (Sī), pamuttatālapakkamā (Syā)

Mahā-upāsikā araṇṇato āgantvā “kiṃ amma bhātiko te āgato”ti pucchi. Sā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Upāsikā “ajja me puttassa pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattan”ti ṇatvā “abhiramati te amma bhātā Buddhasāsane na ukkaṇṭhatī”ti āha.

Piṇḍapātikatissattheravatthu pana evaṃ veditabbaṃ—Mahāgāme kira eko daliddapuriso dāruvikkayena jīvikaṃ kappeti, so teneva kāraṇena nāmaṃ labhitvā Dārubhaṇḍakamahātisso nāma jāto. So ekadivasam attano bhariyam āha “kiṃ amhākaṃ jīvitam nāma, Satthārā daliddadānassa mahapphalabhāvo kathito, mayaṅca nibaddham dātuṃ na sakkoma, pakkhikabhattamattam datvā puna uppannam salākabhattampi¹ dassāmā”ti. Sā “sādhū sāmī”ti sampañcchitvā punadivase yathālābhena pakkhikabhattam adāsi. Bhikkhusamghassa ca paccayehi nipparissayakālo hoti, daharasāmaṇerā paṇītabhojanāni bhuñjitvā “ayam lūkhāhāro”ti tesam pakkhikabhattam gahitamattakameva katvā tesam passantānamyeva chaḍḍetvā gacchanti.

Sā itthī taṃ disvā sāmikassa kathesi, “mayā dinnam chaḍḍentī”ti na pana vippañsāriniṃ ahosi. Tassā sāmiko āha “mayam duggatabhāvena ayyānam² sukhena paribhuñjāpetum nāsakkhimha, kiṃ nu kho katvā ayyānam manam gahetum sakkhissāmā”ti. Athassa bhariyā āha “kiṃ vadesi sāmī, saputtakā duggatā nāma natthīti³ ayam te dhītā, imam ekasmiṃ kule ṭhapetvā dvādasa kahāpaṇe gaṇhitvā ekaṃ khīradhenum āhara, ayyānam khīrasalākabhattam dassāma, evam tesam cittam gaṇhitum sakkhissāmā”ti. So sādhuṭi sampañcchitvā tathā akāsi. Tesam puñṇena sā dhenu sāyam tīṇi māṇikāni, pāto tīṇi māṇikāni khīram deti. Sāyam laddham dadhim katvā punadivase tato gahitanavanītena sappim katvā sasappiparisekam⁴ khīrasalākabhattam denti. Tato paṭṭhāya tassa gehe salākabhattam puñṇavantāva labhanti.

So ekadivasam bhariyam āha “mayam dhītu atthitāya lajjitabbato ca muttā, gehe ca no bhattam ayyānam paribhogāraham jātam. Tvam yāva

1. Uppanne salākabhattamattampi (Sī)

2. Ariyānam (Sī)

3. Atthīti (Sī, Syā)

4. Sappinā parisekam (Ka)

ahaṃ āgacchāmi, tāva imasmim̄ kalyāṇavatte¹ mā pamajji. Ahaṃ kiñcideva katvā dhītarāṃ mocessāmi”ti. So ekaṃ padesaṃ gantvā ucchuyantakammaṃ katvā chahi māsehi dvādasa kahāpaṇe labhitvā “alaṃ ettakaṃ mama dhītu mocanattḥāyā”ti te kahāpaṇe dussante² bandhitvā “gehaṃ gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji.

Tasmim̄ samaye Ambariyamahāvihāravāsī Piṇḍapātiyatissatthero “Tissamahāvihāraṃ gantvā cetiyaṃ vandissāmi”ti attano vasanaṭṭhānato Mahāgāmaṃ gacchanto tameva maggaṃ paṭipajji. So upāsako therāṃ dūratova disvā “ekakova agantvā iminā ayyena saddhim̄ ekaṃ dhammakathaṃ suṇanto gamissāmi. Silavanto hi sabbakālaṃ dullabhā”ti vegena therāṃ sampāpuṇitvā abhivādetvā saddhim̄ gacchanto velāya upakaṭṭhāya cintesi “mayhaṃ hatthe puṭakabhattaṃ natthi, ayyassa ca bhikkhākālo sampatto, ayañca me paribbayo hatthe atthi, ekaṃ gāmadvāraṃ pattakāle ayyassa piṇḍapātaṃ dassāmi”ti.

Tassevaṃ citte uppannamattheyeva eko puṭakabhattaṃ gahetvā taṃ ṭhānaṃ sampatto. Upāsako taṃ disvā “bhante thokaṃ āgamethā”ti vatvā taṃ upasaṅkamitvā āha “kahāpaṇaṃ te bho purisa dammi, taṃ me puṭakabhattaṃ dehi”ti. So cintesi “imaṃ bhattaṃ imasmim̄ kāle māsakampi na agghati, ayañca mayhaṃ ekavāreneva kahāpaṇaṃ deti, bhavissatettha kāraṇaṃ”ti cintetvā “nāhaṃ kahāpaṇena demi”ti āha. Evaṃ sante dve gaṇha, tīṇi gaṇhāti iminā niyāmena sabbepi te kahāpaṇe dātukāmo jāto. Itaro “aññepissa atthi”ti saññāya taṃ “na demi”cceva āha. Atha naṃ so āha “sace me bho aññepi assu, tepi dadeyyaṃ. Na kho panāhaṃ attano atthāya gaṇhāmi, etasmim̄ me rukkhamūle eko ayyo nisīdāpito, tuyhampi kusalaṃ bhavissati, dehi me taṃ bhattaṃ”ti. Tena hi bho gaṇha, āhara te kahāpaṇeti kahāpaṇe gahetvā puṭakabhattaṃ adāsi. Upāsako bhattaṃ gahetvā hatthe dhovivā therāṃ upasaṅkamitvā “pattaṃ nīharatha bhanthe”ti āha. Thero pattaṃ nīharitvā upaḍḍhabhatte dinne pattaṃ pidahi. Upāsako āha “ayaṃ bhante ekasseva paṭiviso,

1. Ayyānaṃ vatte (Ka)

2. Dasante (Si)

na sakkā mayā ito bhuñjituṃ. Tumhākaṃyeva atthāya imaṃ pariyesitvā laddhaṃ, gaṇhatha naṃ maṃ anukampaṃ upādāyā”ti. Thero “atthi ettha kāraṇaṃ”ti gaḥetvā sabbāṃ paribhuñji. Upāsako dhamakaraṇena pānīyaṃ parissāvetvā adāsi. Tato niṭṭhitabhattakicce there ubhopi maggaṃ paṭipajjimsu.

Thero upāsakaṃ pucchi “kena kāraṇena tvaṃ na bhuñjasī”ti. So attano gamaṇāgamaṇavidhānaṃ sabbāṃ kathesi. Thero taṃ sutvā saṃvegapatto cintesi “dukkaraṃ upāsakena kataṃ, mayā pana evarūpaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā etassa kataññunā bhavitabbaṃ. Sappāyasenaṇaṇaṃ labhitvā tattheva chavimaṇsalohitesu sukkhantesupi nisinnapallaṅkaneva arahattaṃ appatvā na uṭṭhahissāmī”ti. So Tissamahāvihāraṃ gantvā āgantukavattaṃ katvā attano pattasenaṇaṇaṃ pavasitvā paccattharaṇaṃ attharivā tattha nisinna attano mūlakammaṭṭhānameva gaṇhi. So tāya rattiya obhāsamattampi nibbattetuṃ nāsakkhi. Punadivasato paṭṭhāya bhikkhācārapalibodhaṃ chinditvā tadeva kammaṭṭhānaṃ anulomapaṭilomaṃ vipassi. Etenupāyena vipassanto sattame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā cintesi “atviya me kilantaṃ sarīraṃ, kiṃ nu kho me jīvitaṃ¹ ciraṃ pavattissati, na pavattissati”ti. Athassa appavattanabhāvaṃ disvā senānaṇaṇaṃ paṭisāmetvā pattacīvaramādāya vihāramajjhaṃ gantvā bheriṃ paharāpetvā bhikkhusaṃghaṃ sannipātāpesi.

Samghatthero “kena bhikkhunā saṃgho² sanipātito”ti pucchi. Mayā bhanteti. Kimatthaṃ sappurisāti. Bhante aññaṃ kammaṃ natthi, yesaṃ pana magge vā phale vā kaṅkhā atthi, te maṃ pucchantūti. Sappurisa tādisā nāma bhikkhū asantaṃ guṇaṃ na kathenti, amhākaṃ ettha kaṅkhā natthi. Kiṃ pana te saṃvegakāraṇaṃ ahoṣi, kiṃ paccayaṃ katvā tayā arahattaṃ nibbantanti. Bhante imasmim Mahāgāme valliyavīthiyaṃ Dārubhaṇḍakamahātisso nāma upāsako attano dhītaraṃ bahi ṭhapetvā dvādasa kahāpaṇe gaṇhitvā tehi ekaṃ khīradhenuṃ gaḥetvā saṃghassa khīrabhattasālākaṃ paṭṭhapesi, so “dhītaraṃ mocessāmī”ti cha māse yantasālāya bhatim katvā dvādasa kahāpaṇe labhitvā “dhītaraṃ mocessāmī”ti attano

1. Āyusāṅkhāro (Sī)

2. Bhikkhusaṃgho (Sī, Syā)

gehaṃ gacchanto antarāmagge maṃ disvā bhikkhācāraṇelāya sabbepi te kahāpaṇe datvā puṭakabhattaṃ gaṇhitvā sabbaṃ mayhaṃ adāsi. Ahaṃ taṃ piṇḍapātāṃ paribhuñjitvā idhāgantvā sappāyaseṇāsaṇaṃ labhitvā “piṇḍāpacāyanakammaṃ karissāmi”ti visesaṃ nibbattesiṃ bhanteti. Taṃ thānaṃ sampattā catassopi parisā therassa sādhuṅkāraṃ adāsi. Sakabhāvena saṅghātaṃ¹ samattho nāma nāhosi. Thero saṅghamajjhe nisīditvā kathento kathentova “mayhaṃ kūṭāgāraṃ Dārubaṇḍaka-mahātissassa hatthena puṭṭhakāleyeva calatū”ti adhiṭṭhāya anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi.

Kākavaṇṇatissamahārājā “eko kira thero parinibbuto”ti sutvā vihāraṃ gantvā sakkārasammānaṃ katvā kūṭāgāraṃ sajjetvā therāṃ tatha āropetvā “idāni citakaṭṭhānaṃ gamissāmi”ti ukkhipanto cāletuṃ nāsakkhi. Rājā bhikkhusaṅghaṃ pucchi “atthi bhante therena kiñci kathitaṃ”ti. Bhikkhū therena kathitavidhānaṃ ācikkhimsu. Rājā taṃ upāsakaṃ pakkosāpetvā “tayā ito sattadivasamatthake kassaci maggappaṭipannassa bhikkhuno puṭakabhattaṃ dinnan”ti pucchi. Āma devāti. Kena te niyāmena dinnanti. So taṃ kāraṇaṃ sabbaṃ ārocesi. Atha naṃ rājā therassa kūṭāgāraṭṭhānaṃ pesesi “gaccha taṃ therāṃ sañjāna² so vā añño vā”ti. So gantvā saṅghaṃ ukkhipitvā therassa mukhaṃ disvā sañjānitvā dvīhi hatthehi hadayaṃ sandhārento³ rañño santikaṃ gantvā “deva mayhaṃ ayyo”ti āha. Athassa rājā mahāpasādhanāṃ dāpesi. Taṃ pasādhetvā āgataṃ “gaccha⁴ bhātika Mahātissa mayhaṃ ayyāti vatvā⁵ kūṭāgāraṃ ukkhipā”ti āha. Upāsako “sādhu devā”ti gantvā therassa pāde vanditvā⁶ ubhoḥi hatthehi ukkhipitvā attano matthake akāsi. Tasmimyeva khaṇe kūṭāgāraṃ ākāse uppatitvā citakamatthake patiṭṭhāsi. Tasmim kāle citakassa catūhipi kaṇṇehi sayameva aggijālā uṭṭhahimsūti.

“Mahantaṃ kho panetaṃ Satthu dāyajjaṃ, yadidaṃ satta ariyadhanāni nāma, taṃ na sakkā kusītena gahetuṃ. Yathā hi vippatipannaṃ puttaṃ mātāpitaro ‘ayaṃ

1. Sandhāretuṃ (Ka)

2. Sañjānātha (Ka)

3. Paharanto (Syā)

4. Āgacchatha (Ka)

5. Mayhaṃ ayyaṃ vanditvā (Sī)

6. Vivaritvā (Sī)

amhākaṃ aputto'ti paribāhiraṃ karonti, so tesāṃ accayena dāyajjaṃ na labhati, evaṃ kusītopi idaṃ ariyadhanadāyajjaṃ na labhati, āradhāvīriyova labhatī”ti **dāyajjamahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

“Mahā kho pana te Satthā. Satthuno hi te mātukucchimhi paṭisandhim gahaṇakālepi abhinikkhamanepi abhisambodhiyampi dhammacakkappavattanayamakapāṭihāriyadevorohana-āyusaṅkhāravossajjanesupi parinibbānakālepi dasasahasilokadhātu kampittha, yuttaṃ nu te evarūpassa Satthuno sāsane pabbajitvā kusītena bhavitun”ti evaṃ **Satthumahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

“Jātiyāpi tvaṃ idāni na lāmakajāṭiko, asambhinnāya Mahāsammata-paveṇiyā āgata-okkākarājavamse jātosī, Suddhodanamahārājassa ca Mahāmāyādeviyā ca nattā, Rāhulabhaddassa kaniṭṭho, tayā nāma evarūpena Jinaputtana hutvā na yuttaṃ kusītena viharitun”ti evaṃ **jātimahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

“Sāriputtamoggallānā ceva asīti mahāsāvaka ca vīriyeneva lokuttaradhammaṃ paṭivijjhimsu, tvaṃ etesaṃ sabrahmacārīnaṃ maggaṃ paṭipajjasi, na paṭipajjasi”ti evaṃ **sabrahmacārimahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

Kucchim pūretvā ṭhita-ajagarasadiṣe vissaṭṭhakāyikacetāsikavīriye kusītapuggale parivajjentassāpi, āradhāvīriye pahitatte puggale sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsu vīriyuppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāra-cittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi ekādasahi kāraṇehi vīriyasambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhāpetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā vīriyasambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Ekādasā dhammā **pītisambojjhaṅgassa** uppādāya samvattanti—
Buddhānussati, dhamma, saṅgha, sīla, cāga, devatānussati upasamānussati lūkhapuggalaparivajjanatā siniddhapuggalasevanatā pasādanīyasuttanta-paccavekkhaṇatā tadadhimmuttatāti.

Buddhaguṇe anussarantassāpi hi yāva upacārā sakalasarīraṃ pharamāno pītisambojjhaṅgo uppajjati, dhammasaṃhaguṇe anussarantassāpi, dīgharattaṃ akhaṇḍaṃ katvā rakkhitaṃ catupārisuddhisīlaṃ paccavekkhantassāpi, gihino dasasīlaṃ pañcasīlaṃ paccavekkhantassāpi, dubbhikkhabhayādīsu paṇītabhojanaṃ sabrahmacārīnaṃ datvā “evaṃnāma adamhā”ti cāgaṃ paccavekkhantassāpi, gihinopi evarūpe kāle sīlavantānaṃ dinnadānaṃ paccavekkhantassāpi, yehi guṇehi samannāgatā devattaṃ pattā, tathārūpānaṃ guṇānaṃ attani atthitaṃ paccavekkhantassāpi, samāpattiyā vikkhambhitā kilesā saṭṭhipi sattatipi vassāni na samudācarantīti paccavekkhantassāpi, cetiyadassanabodhidassanatheradassanesu asakkaccakiriyāya saṃsūcitalūkhabhāve Buddhādīsu pasādasinehābhāvena gadrabhapiṭṭhe rajasadise lūkhapuggale parivajjentassāpi, Buddhādīsu pasādabahule muducitte siniddhapuggale sevantassāpi, ratanattayaḡuṇaparidīpake pasādanīyasuttante paccavekkhantassāpi, ṭhānanisajjādīsu pīti-uppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi ekādasahi kāraṇehi pītisambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā pītisambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Satta dhammā **passaddhisambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti—
paṇītabhojanasevanatā utusukhasevanatā iriyāpathasukhasevanatā
majjhattapayogatā sāraddhakāyapuggalaparivajjanatā
passaddhakāyapuggalasevanatā tadadhimuttatīti.

Paṇītaṃ hi siniddhaṃ sappāyabhojanaṃ bhuñjantassāpi, sītuṇhesu ca utūsu ṭhānādīsu ca iriyāpathesu sappāya-utuñca iriyāpathaṅca sevantassāpi passaddhi uppajjati. Yo pana mahāpurisajātiko sabba-utu-iriyāpathakkhamo hoti, na taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Yassa sabhāgavisabhāgatā atthi, tasseva visabhāge utu-iriyāpathe vajjetvā sabhāge sevantassa uppajjati. Majjhattapayogo vuccati attano ca parassa ca kammassakatapaccavekkhaṇā. Iminā majjhattapayogena uppajjati. Yo leḍḍudaṇḍādīhi paraṃ viheṭṭhayamāno vicarati, evarūpaṃ sāraddhakāyaṃ puggalaṃ parivajjentassāpi, saṃyatapādapaṇiṃ passaddhakāyaṃ puggalaṃ sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsu

passaddhi-uppādanatthāya ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi sattahi kāraṇehi passaddhisambojjhaṅgam samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā passaddhisambojjhaṅgam bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Ekādasa dhammā **samādhisambojjhaṅgassa** uppādāya samvattanti—vatthuvisadakiriyatā indriyasamattapaṭipādanatā nimittakusalatā samaye cittassa paggaṇhanatā samaye cittassa niggaṇhanatā samaye sampahaṃsanatā samaye ajjupekkhanatā asamāhitapuggalaparivajjanatā samāhitapuggalasevanatā jhānavimokkhapaccavekkhaṇatā¹ tadadhimuttatāti. Tattha **vatthuvisadakiriyatā** ca **indriyasamattapaṭipādanatā** ca vuttanayeneva veditabbā.

Nimittakusalatā nāma kasiṇanimittassa uggahakusalatā. **Samaye cittassa paggaṇhanatā**ti yasmim samaye atisithilavīriyatādihi līnaṃ cittaṃ hoti, tasmim samaye dhammavicayavīriyapītisambojjhaṅgasamuṭṭhāpanena tassa paggaṇhanam. **Samaye cittassa niggaṇhanatā**ti yasmim samaye accāraddhavīriyatādihi uddhataṃ cittaṃ hoti, tasmim samaye passaddhisamādhī-upekkhāsambojjhaṅgasamuṭṭhāpanena tassa niggaṇhanam. **Samaye sampahaṃsanatā**ti yasmim samaye cittaṃ paññāpayogamandatāya vā upasamasukhānadhigamena² vā nirassādam hoti, tasmim samaye aṭṭhasamvegavatthupaccavekkhaṇena samvejeti. **Attha samvegavatthūni** nāma jātijarābyādhimaraṇāni cattāri, apāyadukkham pañcamaṃ, atīte vaṭṭamūlakaṃ dukkham, anāgate vaṭṭamūlakaṃ dukkham, paccuppanne āhārapariyeṭṭhimūlakaṃ dukkhanti. Ratanattayaguṇānussaraṇena ca pasādam janeti, ayaṃ vuccati “samaye sampahaṃsanatā”ti.

Samaye ajjupekkhanatā nāma yasmim samaye sammāpaṭipattiṃ āgamma alīnaṃ anuddhataṃ anirassādam ārammaṇe samappavattaṃ samathavīthipaṭipannaṃ cittaṃ hoti, tadāssa pagghaniggahasampahaṃsanesu na byāpāraṃ āpajjati sārathi viya samappavattesu assesu. Ayaṃ vuccati “samaye ajjupekkhanatā”ti. **Asamāhitapuggalaparivajjanatā** nāma upacāraṃ vā appanaṃ vā appattānaṃ

1. Idam padaṃ Saṃ-Ṭṭha 3. 199 piṭṭhe sabbapotthakesu na dissati, tassa vitthāraṇānaṃ ca sabbatṭhakathāsu natthi. Di-Ṭṭha 2. 383; Ma-Ṭṭha 1. 301 piṭṭhesu passitabbaṃ.

2. Upasamasukhānaṃ vigamena (Saṃ-Ṭṭha 3. 200 piṭṭhe)

vikkhittacittānaṃ puggalānaṃ ārakā parivajjanaṃ.

Samāhitapuggalasevanatā nāma upacārena vā appanāya vā samāhitacittānaṃ sevanā bhajanā payirupāsana. **Tadadhimuttatā** nāma thānanisajjādīsu samādhi-uppādanatthānyeva ninnapoṇapabbhāracittatā. Evañhi paṭipajjato esa uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi ekādasahi kāraṇehi samādhisambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ ‘katvā abhinivesaṃ paṭṭhāpetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā samādhisambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Pañca dhammā **upekkhāsambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti—sattamajjhattatā saṅkhāramajjhattatā sattasaṅkhārakelāyanapuggalaparivajjanatā sattasaṅkhāramajjhattapuggalasevanatā tadadhimuttatāti. Tattha dvīhākārehi **sattamajjhattataṃ** samuṭṭhāpeti “tvam attano kammaṃ āgantvā attanova kammaṃ gamissasi, esopi attano kammaṃ āgantvā attanova kammaṃ gamissati, tvam kaṃ kelāyasi”ti evaṃ kammassakatapaccavekkhaṇena ca, “paramatthato sattoyeva natthi, so tvam kaṃ kelāyasi”ti evaṃ nissattapaccavekkhaṇena cāti. Dvīhevākārehi **saṅkhāramajjhattataṃ** samuṭṭhāpeti “idaṃ cīvaraṃ anupubbena vaṇṇavikāraṇe vā jinṇabhāvaṇa upagantvā pādapuñchanacoḷakaṃ hutvā yaṭṭhikoṭiyā chaḍḍaniyaṃ bhavissati, sace panassa sāmiko bhaveyya, nāssa evaṃ vinassituṃ dadeyyā”ti evaṃ assāmikabhāvapaccavekkhaṇena ca, “anaddhaniyaṃ idaṃ tāvakālikan”ti evaṃ tāvakālikabhāvapaccavekkhaṇena cāti. Yathā ca cīvare, evaṃ pattādīsipi yojanā kātabbā.

Sattasaṅkhārakelāyanapuggalaparivajjanatāti ettha yo puggalo gihī vā attano puttadhītādike, pabbajito vā attano antevāsikasamānupajjhāyakādike mamāyati, sahattheneva nesaṃ kesacchedanasūcikkammacīvaradhovana-
rajanapattapacanādīni karoti, muhuttampi apassanto “asuko sāmaṇero kuhim, asuko daharo kuhin”ti bhantamigo viya ito cito ca oloketi, aññena kesacchedanādīnaṃ atthāya “muhuttaṃ tāva asukaṃ pesethā”ti yāciyamānopi “amhepi taṃ attano kammaṃ na kārema, tumhe naṃ gahetvā kilamessathā”ti na deti, ayaṃ **sattakelāyano** nāma. Yo pana cīvarapattathālakakattarayaṭṭhi-ādīni mamāyati, aññassa hatthena parāmasitumpi na deti,

tāvakālikam yācīto “mayampi idaṃ dhanāyantā¹ na paribhuñjāma, tumhākam kiṃ dassāmā”ti vadati, ayaṃ **saṅkhārakelāyano** nāma.

Yo pana tesu dvīsūpi vatthūsu majjhatto udāsino, ayaṃ **sattasaṅkhāramajjhatto** nāma. Iti ayaṃ upekkhāsambojjhaṅgo evarūpaṃ sattasaṅkhārakelāyanapuggalaṃ ārakā parivajjentassāpi, sattasaṅkhāramajjhappuggalaṃ sevantassāpi, thānanisajjādīsu taduppādanattham ninnaponaṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi pañcahi kāraṇehi upekkhāsambojjhaṅgam samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā upekkhāsambojjhaṅgam bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti. Iti imepi satta sambojjhaṅgā lokiyalokuttaramissakāva kathitā.

419. **Sammādiṭṭhim bhāvetīti** aṭṭhaṅgikassa maggassa ādibhūtaṃ sammādiṭṭhim brūheti vadḍheti. Sesapadesūpi eseva nayo. Ettha pana sammādassanalakkhaṇā **sammādiṭṭhi**. Sammā-abhiniropanalakkhaṇo **sammāsaṅkappo**. Sammāpariggāhalakkhaṇā **sammāvācā**. Sammā-samuṭṭhāpanalakkhaṇo **sammākammanto**. Sammāvodāpanalakkhaṇo² **sammā-ājīvo**. Sammāpaggahalakkhaṇo **sammāvāyāmo**. Sammā-upaṭṭhānalakkhaṇā **sammāsati**. Sammāsamādhānalakkhaṇo **sammāsamādhi**.

Tesu ekekassa tīṇi tīṇi kiccāni honti. Seyyathidaṃ, sammādiṭṭhi tāva aññehipi attano paccanīkakilesehi saddhim micchādiṭṭhim pajahati, nirodhaṃ ārammaṇaṃ karoti, sampayuttadhamme ca passati tappaṭṭicchādakamohavidhamanavasena asammohato. Sammāsaṅkappādayopi tatheva micchāsaṅkappādīni ca pajahanti, nirodhaṃ ārammaṇaṃ karonti. Viseso panettha sammāsaṅkappo sahaṃjātadhamme sammā abhiniropeti, sammāvācā sammā pariggaṇhāti, sammākammanto sammā samuṭṭhāpeti, sammā-ājīvo sammā vodāpeti, sammāvāyāmo sammā paggaṇhāti, sammāsati sammā upaṭṭhāti, sammāsamādhi sammā padahati.

Api cesā sammādiṭṭhi nāma pubbhāge nānākkhaṇā nānārammaṇā hoti, maggaḷe ekakkhaṇā ekārammaṇā. Kiccato pana dukkhe

1. Mamāyantā (Syā, Ka)

2. Sammāvodānalakkhaṇo (Syā, Ka)

ñāṇanti-ādīni cattāri nāmāni labhati. Sammāsaṅkappādayopi pubbabhāge nānākkhaṇā nānārammaṇā honti, maggakāle ekakkhaṇā ekārammaṇā. Tesu sammāsaṅkappo kiccato nekkhammasaṅkappo avihimsāsaṅkappo abyāpādasāṅkappoti tīṇi nāmāni labhati. Sammāvācādayo tayo pubbabhāge ()¹ viratiyopi honti cetanāyopi, maggakkhaṇe pana viratiyova. Sammāvāyāmo sammāsati idampi dvayaṃ kiccato sammappadhāna-satipaṭṭhānavasena cattāri nāmāni labhati. Sammāsamādhi pana pubbabhāgepi maggakkhaṇepi sammāsamādhiyeva.

Iti imesu aṭṭhasu dhammesu Bhagavatā nibbānādhigamāya paṭipannassa yogino bahukārattā² paṭhamāṃ sammādiṭṭhi desitā. Ayaṃ hi “paññāpajjoto paññāsathan”³ ca vuttā. Tasmā etāya pubbabhāge vipassanāññāsaṅkhātāya sammādiṭṭhiyā avijjandhakāraṃ vidhamitvā⁴ kilesacore ghātento khemena yogāvacarō nibbānaṃ pāpuṇāti. Tena vuttaṃ “nibbānādhigamāya paṭipannassa yogino bahukārattā paṭhamāṃ sammādiṭṭhi desitā”^{ti}.

Sammāsaṅkappo pana tassā bahukāro, tasmā tadanantaraṃ vutto. Yathā hi heraññiko hatthena parivattetvā parivattetvā cakkhunā kahāpaṇaṃ olokento “ayaṃ kūṭo ayaṃ cheko”^{ti} jānāti, evaṃ yogāvacaropi pubbabhāge vitakkena vitakketvā vitakketvā vipassanāpaññāya olokayamāno “ime dhammā kāmāvacarā, ime dhammā rūpāvacarādayo”^{ti} jānāti. Yathā vā pana purisena koṭiyaṃ gahetvā parivattetvā parivattetvā dinnāṃ mahārukkhaṃ tacchako vāsiyā tacchetvā kamme upaneti, evaṃ vitakkena vitakketvā vitakketvā dinnadhamme yogāvacarō paññāya “ime dhammā kāmāvacarā, ime dhammā rūpāvacarā”^{ti}-ādinā nayena paricchinditvā kamme upaneti. Tena vuttaṃ “sammāsaṅkappo pana tassā bahukāro, tasmā tadanantaraṃ vutto”^{ti}.

1. (Nānākkhaṇā nānārammaṇā) (Ka, Abhi-Ṭṭha 2. 108 piṭṭhe ca) Dī-Ṭṭha 1. 280 piṭṭhe pana taṃ na dissati.

2. Bahupakārattā (Ka)

3. Abhi 1. 20, 22 piṭṭhesu.

4. Viddhamsetvā (Ka)

Svāyaṃ yathā sammādiṭṭhiyā, evaṃ sammāvācāyapi upakāraḥ.
Yathāha “pubbe kho gahapati vitakketvā vicāretvā pacchā vācaṃ
bhindatī”ti¹, tasmā tadanantaraṃ sammāvācā vuttā.

Yasmā pana idañcidañca karissāmāti paṭhamāṃ vācāya saṃvidahitvā
loke kammante payojenti, tasmā vācā kāyakammaṃ upakārikāti
sammāvācāya anantaraṃ sammākammanto vutto.

Catubbidhaṃ pana vacīduccaritaṃ tividdhaṃ kāyaduccaritaṃ pahāya
ubhayasucaritaṃ pūrentasseva yasmā ājīvaṭṭhamakasīlaṃ pūراتي, na itarassa.
Tasmā tadubhayānantaraṃ sammā-ājīvo vutto.

Evaṃ suddhājīvena “parisuddho me ājīvo”ti ettāvataṃ paritosaṃ katvā
suttapamattena viharitum na yuttaṃ, atha kho sabba-iriyāpathesu idaṃ
vīriyamārabhitabbanti dassetuṃ tadanantaraṃ sammāvāyāmo vutto.

Tato āraddhavīriyenāpi kāyādīsu catūsu vatthūsu sati sūpaṭṭhitā²
kātabbāti dassanattamaṃ tadanantaraṃ sammāsati desitā.

Yasmā pana evaṃ sūpaṭṭhitā sati samādhissa upakārānupakārānaṃ
dhammānaṃ gatiyo samanvesitvā pahoti ekattārammaṇe cittaṃ
samādhātuṃ, tasmā sammāsatiyā anantaraṃ sammāsamādhi desitoti
veditabbo. Iti ayampi aṭṭhaṅgiko maggo lokiyalokuttaramissakova kathito.

427. **Ajjhattaṃ rūpasaññī**ti-ādīsu ajjhatarūpe parikammavasena
ajjhattaṃ rūpasaññī nāma hoti. Ajjhattañhi nīlparikammaṃ karonto kese vā
pitte vā akkhitārakāya vā karoti, pītaparikammaṃ karonto mede vā chaviyā
vā hatthapādālesu³ vā akkhīnaṃ pītakaṭṭhāne vā karoti, lohītaparikammaṃ
karonto maṃse vā lohite vā jivhāya vā akkhīnaṃ rattaṭṭhāne vā karoti,
odātaparikammaṃ karonto aṭṭhimhi vā dante vā nakhe vā akkhīnaṃ
setaṭṭhāne vā karoti. Tamā pana sunīlaṃ supītaṃ sulohitakaṃ su-odātakaṃ
na hoti, avisuddhameva hoti.

1. Ma 1. 376 piṭṭhe.

2. Suppaṭṭhitā (Ka)

3. Hatthapādapiṭṭhesu (Ka)

Eko¹ bahiddhā rūpāni passatīti yassevaṃ parikammaṃ ajjhataṃ uppannaṃ hoti, nimittaṃ pana bahiddhā, so evaṃ ajjhataṃ parikammaṃ bahiddhā ca appanāya vasena “ajjhataṃ rūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passatī”ti vuccati. **Parittānī**ti avaḍḍhitāni. **Suvaṇṇadubbaṇṇānī**ti suvaṇṇāni vā hontī² dubbaṇṇāni vā, parittavaseneva idaṃ abhibhāyatanaṃ vuttanti veditabbaṃ. **Tāni abhibhuyyāti** yathā nāma sampannagahaṇiko kaṭacchumattaṃ bhattaṃ labhitvā “kiṃ ettha bhuñjitabbaṃ atthī”ti saṅkaḍḍhitvā ekakabalameva karoti, evameva nāṇuttariko puggalo visadaññaṇo “kiṃ ettha parittake ārammaṇe samāpajjitabbaṃ atthi, nāyaṃ mama bhāro”ti tāni rūpāni abhibhavitvā samāpajjati, saha nimittuppādenevettha appanaṃ pāpetīti attho. **Jānāmi passāmī**ti iminā panassa ābhogo kathito. So ca kho samāpattito vuṭṭhitassa, na antosamāpattiyam. **Evamsaññī hotī**ti ābhogasaññāyapi jhānasaññāyapi evamsaññī hoti. Abhibhavanasaññā hissa antosamāpattiyampi atthi, ābhogasaññā pana samāpattito vuṭṭhitasseva.

Appamāṇānīti vaddhitappamāṇāni, mahantānīti attho. **Abhibhuyyāti** ettha pana yathā mahagghaso puriso ekaṃ bhattavaḍḍhitakaṃ labhitvā “aññampi hotu, kiṃ etaṃ mayhaṃ karissatī”ti taṃ na mahantato passati, evameva nāṇuttaro puggalo visadaññaṇo “kiṃ ettha samāpajjitabbaṃ, nayidaṃ appamāṇaṃ, na mayhaṃ cittekaggaṭākaṇe bhāro atthī”ti tāni abhibhavitvā samāpajjati, saha nimittuppādenevettha appanaṃ pāpetīti attho.

Ajjhattaṃ arūpasaññīti alābhitāya vā anattikatāya vā ajjhatarūpe parikammasaññāviraḥito.

Bahiddhā rūpāni passatīti yassa parikammampi nimittampi bahiddhāva uppannaṃ, so evaṃ bahiddhā parikammaṃ ceva appanāya ca vasena³ “ajjhataṃ arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passatī”ti vuccati. Sesamettha catuttha-abhibhāyatane ca vuttanayameva. Imesu pana catūsu parittaṃ vitakkacaritavasena āgataṃ, appamāṇaṃ mohacaritavasena, suvaṇṇaṃ dosacaritavasena, dubbaṇṇaṃ

1. Idaṃ padaṃ idha Pāliyaṃ na dissati. Dī 2. 92; Ma 2. 205; Aṃ 3. 125 piṭṭhesu pana taṃ atthi.

2. Hontu (Syā, Ma-Ṭṭha 3. 177 piṭṭhe ca)

3. Parikammasseva vasena (Sī, Syā)

rāgacaritavasena. Etesañhi etāni sappāyāni, sā ca nesaṃ sappāyatā vitthārato Visuddhimagge cariyāniddese vuttā.

Pañcama-abhibhāyatanādīsu **nīlānī**ti sabbasaṅgāhakavasena¹ vuttaṃ. **Nīlavañṇānī**ti vaṇṇavasena. **Nīlanidassanānī**ti nidassanavasena, apaññāyamānavivarāni asambhinnavaṇṇāni ekanīlāneva hutvā dissantīti vuttaṃ hoti. **Nīlanibhāsānī**ti idaṃ pana obhāsavasena vuttaṃ, nīlobhāsāni nīlappabhāyuttānīti attho. Etena nesaṃ suvisuddhatāṃ dasseti. Visuddhavaṇṇavaseneva hi imāni cattāri abhibhāyatanāni vuttāni. “Nīlakasiṇaṃ gaṇhanto nīlasmim̐ nimittaṃ gaṇhāti pupphasmim̐ vā vatthasmim̐ vā vaṇṇadhātuyā vā”ti-ādikaṃ panettha kasiṇakaraṇaṅca parikammaṅca appanāvīdhānaṅca sabbaṃ Visuddhimagge vitthārato vuttameva. Imāni pana aṭṭha abhibhāyatanaññānāni vaṭṭānīpi honti vaṭṭapādakānīpi vipassanāpādakānīpi diṭṭhadhammasukhavihārānīpi abhiññāpādakānīpi nirodhapādakānīpi, lokiyāneva pana na lokuttarānīti veditabbāni.

435. **Rūpī rūpāni passatī**ti ettha ajjhataṃ kesādīsu nīlakasiṇādīsu nīlakasiṇādivasena uppāditaṃ rūpajjhānaṃ rūpaṃ, taṃ assa atthīti rūpī. **Bahiddhā rūpāni passatī**ti bahiddhāpi nīlakasiṇādīni rūpāni jhānacakkhunā passati. Iminā ajjhatabahiddhāvattukesu kasiṇesu uppāditaññānassa puggalassa cattāripi rūpāvacarajjhānāni dassitāni. **Ajjhattaṃ arūpasaññī**ti ajjhataṃ na rūpasaññī, attano kesādīsu anuppāditarūpāvacarajjhānoti attho. Iminā bahiddhāparikammaṃ katvā bahiddhāva uppāditaññānassa puggalassa rūpāvacarajjhānāni dassitāni.

Subhantveva adhimutto hotīti iminā suvisuddhesu nīlādīsu vaṇṇakasiṇesu jhānāni dassitāni. Tattha kiñcāpi anto-appanāyaṃ subhanti ābhogo natthi, yo pana visuddhaṃ subhaṃ kasiṇārammaṇaṃ katvā viharati, so yasmā “subhanti adhimutto hotī”ti vattabataṃ āpajjati, tasmā evaṃ desanā katā. Paṭisambhidāmagge pana “kathaṃ subhantveva adhimutto hotīti vimokkho—idha bhikkhu mettāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharivā viharati -pa- mettāya bhāvitattā

1. Sabbasaṅgāhikavasena (Sī)

sattā appaṭikūlā honti. Karuṇā. Muditā. Upekkhāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati -pa- upekkhāya bhāvitattā sattā appaṭikūlā honti. Evaṃ subhantveva adhimutto hotīti vimokkho”ti¹ vuttaṃ. **Sabbaso rūpasaññānanti**-ādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbam Visuddhimagge vuttameva.

443. **Pathavīkasiṇam bhāvetīti** ettha pana sakalaṭṭhena kasiṇam, pathavī eva kasiṇam **pathavīkasiṇam**. Parikamma pathaviyāpi uggahanimittassāpi paṭibhāganimittassāpi taṃ nimittam ārammaṇam katvā uppannajjhānassāpi etaṃ adhivacanaṃ. Idha pana pathavīkasiṇārammaṇam jhānam adhippetam. Tam hesa bhāveti. **Āpokasiṇā**dīsupi eseva nayo.

Imāni pana kasiṇāni bhāventena sīlāni sodhetvā parisuddhasīle paṭiṭṭhitena yvāssa dasasu palibodhesu palibodho atthi, taṃ upacchinditvā kammaṭṭhānadāyakaṃ kalyāṇamittaṃ upasaṅkamtivā attano cariyānukūlavasena yaṃ yassa sappāyam, taṃ tena gahetvā kasiṇabhāvanāya ananurūpaṃ vihāram pahāya anurūpe viharantena khuddakapalibodhupacchedam katvā sabbam bhāvanāvīdhānam aparihāpentena bhāvetabbāni. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Visuddhimagge² vutto. Kevalam hi tattha viññāṇakasiṇam nāgataṃ, taṃ atthato ākāsakasiṇe pavattaviññāṇam. Tañca kho ārammaṇavasena vuttaṃ, na samāpattivasena. Tam hi anantaṃ viññāṇanti ārammaṇam katvā esa viññāṇaṅcāyatanasamāpattim bhāvento viññāṇakasiṇam bhāvetīti vuccati. Imānipi dasa kasiṇāni vaṭṭānipi honti vaṭṭapādakānipi vipassanāpādakānipi dīṭṭhadhammasukhavihāratthānipi abhiññāpādakānipi nirodhapādakānipi, lokiyāneva pana na lokuttarānīti.

453. **Asubhasaññam bhāvetīti** asubhasaññā vuccati uddhumātakādīsu dasasu ārammaṇesu³ uppannā paṭhamajjhānasahagatā saññā, taṃ bhāveti brūhetti vadḍhetti, anuppannam uppādeti, uppannam anurakkhatīti attho. Dasannaṃ pana asubhānam bhāvanānayo sabbo Visuddhimagge⁴

1. Khu 9. 235 piṭṭhe.

3. Asubhārammaṇesu (Sī)

2. Visuddhi 1. 81 piṭṭhe.

4. Visuddhi 1. 173 piṭṭhe.

vitthāritoyeva. **Marāṇasaññaṃ bhāvetīti** sammutimaraṇaṃ khaṇikamaraṇaṃ samucchadamaraṇanti tividhampi maraṇaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃ¹ bhāveti, anuppannaṃ uppādeti, uppannaṃ anurakkhatīti attho. Heṭṭhā vuttalakkhaṇā vā maraṇassatiyeva idha maraṇasaññaṃ vuttā, taṃ bhāveti uppādeti vaḍḍhetīti attho. Bhāvanānayo panassā Vusuddhimagge² vitthāritoyeva. **Āhāre paṭikūlasaññaṃ bhāvetīti** asitapītādibhede kabaḷikāre āhāre gamanapaṭikūlādīni nava paṭikūlāni paccavekkhantassa uppajjanakasaññaṃ bhāveti, uppādeti vaḍḍhetīti attho. Tassāpi bhāvanānayo Visuddhimagge vitthāritoyeva. **Sabbaloke anabhiratisaññaṃ³ bhāvetīti** sabbasmimpi tedhātuke loka anabhiratisaññaṃ ukkaṇṭhitasaññaṃ bhāvetīti attho. **Aniccasaññaṃ bhāvetīti** pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ udayabbayaññathattapariggāhikaṃ pañcasu khandhesu aniccanti uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Anicce dukkhasaññaṃ bhāvetīti** anicce khandhapañcake paṭipīḷanasañkhāta⁴dukkhalakkhaṇa-pariggāhikaṃ dukkhanti uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Dukkhe anattasaññaṃ bhāvetīti** paṭipīḷanaṭṭhena dukkhe khandhapañcake vasavattanākārasañkhāta-anattalakkhaṇapariggāhikaṃ anattāti uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Pahānasaññaṃ bhāvetīti** pañcavidhaṃ pahānaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Virāgasaññaṃ bhāvetīti** pañcavidhameva virāgaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃ bhāveti. **Nirodhasaññaṃ bhāvetīti** saṅkhāranirodhaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃ bhāveti. Nibbānaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññaṃtipi vadanti. Ettha ca sabbaloke anabhiratisaññaṃ aniccasaññaṃ anicce dukkhasaññaṃ imāhi tīhi saññaṃhi balavavipassanā kathitā, puna aniccasaññaṃ bhāvetīti-ādikāhi dasahi saññaṃhi vipassanāsamārambhova kathito.

473. **Buddhānussatinti-ādīni** vuttatthāneva.

483. **Paṭhamajjhānasahagatanti** paṭhamajjhānena saddhim gataṃ pavattaṃ, paṭhamajjhānasampayuttanti attho. **Sandhindriyaṃ bhāvetīti** paṭhamajjhānasahagataṃ katvā saddhindriyaṃ bhāveti brūheti vaḍḍheti. Esa nayo sabbattha.

1. Uppannasaññaṃ (Syā, Ka)

3. Anabhiratasaññaṃ (Sī, Syā)

2. Visuddhi 1. 222 piṭṭhe.

4. Paṭipīḷanasañkhātaṃ (Ka)

19. Kāyagatāsativaggavaṇṇanā

563. **Cetasā phuṭoti** ettha duvidham pharaṇam āpopharaṇaṅca dibbacakkhupharaṇaṅca. Tattha āpokasiṇam samāpajjitvā āpena pharaṇam āpopharaṇam nāma. Evaṃ phuṭepi mahāsamudde sabbā samuddaṅgamā kunnadiyo antogadhāva honti. Ālokaṃ pana vaḍḍhetvā dibbacakkhunā sakalāsamuddadassanaṃ dibbacakkhupharaṇam nāma. Evaṃ phuṭepi mahāsamudde sabbā mahāsamuddaṅgamā kunnadiyo antogadhāva honti. **Antogadhā tassāti** tassa bhikkhuno bhāvanāya abhantaragatāva honti. **Vijjā bhāgiyāti** ettha sampayogavasena vijjam bhajanṭīti vijjābhāgiyā, vijjābhāge vijjākoṭṭhāse vattantītipi vijjābhāgiyā. Tattha vipassanāñāṇam manomayiddhi cha abhiññāti aṭṭha vijjā¹, purimena atthena tāhi sampayuttadhammāpi vijjābhāgiyā. Pacchimena atthena tāsu yā kāci ekā vijjā vijjā, sesā vijjābhāgiyāti evaṃ vijjāpi vijjāsampayuttadhammāpi vijjābhāgiyāteva veditabbā.

564. **Mahato samvegāyāti** mahantassa samvegassa atthāya. Uparipadadvayepi eseva nayo. Ettha ca mahāsamvego nāma vipassanā, mahā-attho nāma cattāro maggā, mahāyogakkhemo nāma cattāri sāmaññaphalāni. Atha vā mahāsamvego nāma saha vipassanāya² maggo, mahā-attho nāma cattāri sāmaññaphalāni, mahāyogakkhemo nāma nibbānam. **Satisampajaññāyāti** satiyā ca ñāṇassa ca atthāya. **Ñānadassanappaṭilābhāyāti** dibbacakkuñāṇāya. **Diṭṭhadhammasukhavihārāyāti** imasmimyeva paccakkhe attabhāve sukhavihāratthāya. **Vijjāvimutti phalāsacchikiriyāyāti** vijjāvimuttīnam phalassa paccakkhakarāṇatthāya. Ettha ca vijjāti maggapaññā, vimuttīti taṃsampayuttā sesadhammā. Tesam phalaṃ nāma arahattaphalaṃ, tassa sacchikiriyāyāti attho.

571. **Kāyopi passambhatīti** nāmakāyopi karajakāyopi passambhati, vūpasantadaratho hoti. **Vitakkavicārāpīti** ete dhammā dutiyajjhānena vūpasammanti nāma, idha pana oḷārikavūpasamaṃ sandhāya³ vuttaṃ.

1. Vijjā vijjā (Ka) Abhi-Ṭṭha 1. 93 piṭṭhepi passitabbaṃ.

2. Sahavipassanako (Sī)

3. Vūpasamatthāya (Ka)

Kevalāti sakalā, sabbe niravasesāti attho. **Vijjābhāgiyā**ti vijjakoṭṭhāsiyā, te heṭṭhā vibhajitvā dassitāva.

574. **Avijjā pahīyatī**ti aṭṭhasu ṭhānesu vaṭṭamūlakam bahalandhakāram mahātamaṃ¹ aññānam pahiyati. **Vijjā uppajjati**ti arahattamaggavijjā uppajjati. **Asmimāno pahīyatī**ti asmīti navavidho māno pahiyati. **Anusayā**ti satta anusayā. **Samyojanānī**ti dasa samyojanāni.

575. **Paññāpabhedāyā**ti paññāya pabhedagamanattham. **Anupādāparinibbāyā**ti apaccayaparinibbānassa sacchikiriyatthāya.

576. **Anekadhātupaṭivedho hotī**ti aṭṭhārasannaṃ dhātūnaṃ lakkhaṇapaṭivedho hoti. **Nānādhātupaṭivedho hotī**ti tāsamyeva aṭṭhārasannaṃ dhātūnaṃ nānābhāvena lakkhaṇapaṭivedho hoti. **Anekadhātupaṭisambhidā hotī**ti iminā dhātupabhedañānam² kathitam. Dhātupabhedañānam nāma “imāya dhātuyā ussannāya idam nāma hotī”ti jānanaṇāyā. Tam panetaṃ dhātupabhedañānam na sabbesaṃ hoti, Buddhānameva nippadesaṃ hoti. Tam Sammāsambuddhena sabbaso na kathitam. Kasmā? Tasmim kathite attho natthīti.

584. **Paññāpaṭilābhāyā**-ādīni soḷasa padāni Paṭisambhidāmagge “sappurisasamsevo saddhammassavanaṃ yonisomanasikāro dhammānudhammapaṭipatti. Ime kho bhikkhave cattāro dhammā bhāvitā bahulikātā paññāpaṭilābhāya samvattanti -pa- nibbedhikapaññatāya samvattanti”ti evaṃ mātikaṃ ṭhapetvā vitthāritāneva. Vuttaṃ hetam³—

Paññāpaṭilābhāya samvattantīti katamo paññāpaṭilābho, catunnaṃ maggañāṇaṃ catunnaṃ phalañāṇaṃ catunnaṃ paṭisambhidāñāṇaṃ channaṃ abhiññāñāṇaṃ tesattatīnaṃ ñāṇaṃ sattsattatīnaṃ ñāṇaṃ lābho paṭilābho pattisampatti phassanā sacchikiriyā upasampadā, paññāpaṭilābhāya samvattantīti ayaṃ paññāpaṭilābho. (1)

1. Bahalandhakārakāram mahātamo (Si)

2. Dhātubhede ñāṇam (Ka)

3. Khu 9. 371 piṭṭhe.

Paññāvuddhiyā saṁvattantīti katamā paññāvuddhi, sattannaṃ ca sekkhānaṃ puthujjanakalyāṇakassa ca paññā vaḍḍhati, arahato paññā vaḍḍhitavaḍḍhanā¹, paññāvuddhiyā saṁvattantīti ayaṃ paññāvuddhi. (2)

Paññāvepullāya saṁvattantīti katamaṃ paññāvepullaṃ, sattannaṃ ca sekkhānaṃ puthujjanakalyāṇakassa ca paññā vepullaṃ gacchati, arahato paññā vepullaṃ gatā, paññāvepullāya saṁvattantīti idaṃ paññāvepullaṃ. (3)

Mahāpaññatāya saṁvattantīti katamā mahāpaññā, mahante atthe pariggaṇhātīti mahāpaññā, mahante dhamme -pa- mahantā niruttiyo, mahantāni paṭibhānāni, mahante sīlakkhandhe, mahante samādhi, paññā, vimutti, vimuttiñāṇadassanakkhandhe, mahantāni ṭhānāṭṭhānāni, mahantā vihārasamāpattiyo, mahantāni ariyasaccāni, mahante satipaṭṭhāne, sammappadhāne, iddhipāde, mahantāni indriyāni, mahantāni balāni, mahante bojjhaṅge, mahante ariyamagge², mahantāni sāmāññaphalāni, mahābhiññāyo³, mahantaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ pariggaṇhātīti mahāpaññā, mahāpaññatāya saṁvattantīti ayaṃ mahāpaññā. (4)

Puthupaññatāya saṁvattantīti katamā puthupaññā, puthu nānākkhandhesu ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā. Puthu nānādhātūsu, puthu nānā-āyatanesu, puthu nānāpaṭiccasamuppādesu, puthu nānāsuññatamanupalabbhesu, puthu nānā-atthesu, dhammesu, niruttīsu, paṭibhānesu, puthu nānāsīlakkhandhesu, samādhi, paññā, vimutti, vimuttiñāṇadassanakkhandhesu, puthu nānāṭṭhānāṭṭhānesu, puthu nānāvihārasamāpattīsu, puthu nānā-ariyasaccesu, puthu nānāsatipaṭṭhānesu, sammappadhānesu, iddhipādesu, indriyesu, balesu, bojjhaṅgesu, puthu nānā-ariyamaggesu, puthu nānāsāmāññaphalesu, puthu nānā-abhiññāsu ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā. Puthu nānājanasādhāraṇe⁴ dhamme samatikkamma⁵ paramatthe nibbāne ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā. Puthupaññatāya saṁvattantīti ayaṃ puthupaññā. (5)

1. Vaḍḍhati, vaḍḍhitavaḍḍhanā (Ka)

2. Mahantaṃ ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ (Sī), mahantaṃ ariyamaggaṃ (Syā)

3. Mahantā mahābhiññāyo (Syā) 4. Puthujjanasādhāraṇe (Ka) 5. Atikkamma (Ka)

Vipulapaññatāya saṁvattantīti katamā vipulapaññā, vipule atthe pariggaṇhātīti vipulapaññā -pa- vipulaṁ paramatthaṁ nibbānaṁ pariggaṇhātīti vipulapaññā, vipulapaññatāya saṁvattantīti ayaṁ vipulapaññā. (6)

Gambhīrapaññatāya saṁvattantīti katamā gambhīrapaññā, gambhīresu khandhesu ñāṇaṁ pavattatīti gambhīrapaññā. Puthupaññāsadiṣo vitthāro. Gambhīre paramatthe nibbāne ñāṇaṁ pavattatīti gambhīrapaññā, gambhīrapaññatāya saṁvattantīti ayaṁ gambhīrapaññā. (7)

Asāmantapaññatāya saṁvattantīti katamā asāmantapaññā¹, yassa puggalassa atthavavathānato atthapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Dhammaniruttipaṭibhānavavathānato paṭibhāna- paṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya, tassa atthe ca dhamme ca niruttiyā ca paṭibhāne ca na añño koci sakkoti abhisambhavitum, anabhisambhavanīyo ca so aññehīti asāmantapañño.

Puthujjanakalyāṇakassa paññā aṭṭhamakassa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmanta, puthujjanakalyāṇakaṁ upādāya aṭṭhamako asāmantapañño. Aṭṭhamakassa paññā sotāpannassa paññāya dūre -pa- aṭṭhamakaṁ upādāya sotāpanno asāmantapañño. Sotāpannassa paññā sakadāgāmissa paññāya. Sakadāgāmissa paññā anāgāmissa paññāya. Anāgāmissa paññā arahato paññāya. Arahato paññā Paccekabuddhassa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmanta, arahantaṁ upādāya Paccekabuddho asāmantapañño. Paccekabuddhañca sadevakañca lokaṁ upādāya Tathāgato Arahaṁ Sammāsambuddho aggo asāmantapañño.

Paññāpabhedakusalo pabhinnañāṇo -pa- te pañhaṁ abhisankharitvā abhisankharitvā Tathāgataṁ upasaṅkamtivā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni ca, kathitā visajjitā ca te pañhā Bhagavatā honti niddiṭṭhakāraṇā, upakkhattakā ca te Bhagavato sampajjanti. Atha kho Bhagavā² tattha atirocati yadidaṁ paññāyāti aggo asāmantapañño, asāmantapaññatāya saṁvattantīti ayaṁ asāmantapaññā. (8)

1. Asāmantapaññā (Ṭīkā)

2. Bhagavāva (Sī)

Bhūripaññatāya saṁvattantīti katamā bhūripaññā, rāgaṃ abhibhuyyātīti bhūripaññā, abhibhavitāti bhūripaññā, dosaṃ, mohaṃ, kodhaṃ, upanāhaṃ, makkhaṃ, palāsaṃ, issaṃ, macchariyaṃ, māyaṃ, sāṭheyyaṃ, thambhaṃ, sārambhaṃ, mānaṃ, atimānaṃ, maḍaṃ, pamādaṃ, sabbe kilese, sabbe duccharite, sabbe abhisankhāre, sabbe bhavagāmikamme abhibhuyyātīti bhūripaññā, abhibhavitāti bhūripaññā. Rāgo ari, taṃ ariṃ maddanipaññātīti bhūripaññā, doso, moho -pa- sabbe bhavagāmikammā ari, taṃ ariṃ maddanipaññātīti bhūripaññā. Bhūri vuccati pathavī, tāya pathavisamāya vitthatāya vipulāya paññāya samannāgatoti bhūripaññā. Apica paññāya etaṃ adhvacaṇaṃ bhūri medhā pariṇāyikātīti, bhūripaññatāya saṁvattantīti ayaṃ bhūripaññā. (9)

Paññābāhullāya saṁvattantīti katamaṃ paññābāhullaṃ, idhekacco paññāgaruko hoti paññācarito paññāsayo paññādhimutto paññādhaḥjo paññāketu paññādhipateyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanabahulo sampekkhāyanadhammo vibhūtavihārī taccarito taggaruko tabbahulo tanninno tappono tappabbhāro tadadhimutto tadādhipateyyo, yathā gaṇagaruko vuccati gaṇabāhulikoti, cīvaragaruko, pattagaruko, senāsanagaruko vuccati senāsanabāhulikoti, evamevaṃ idhekacco paññāgaruko hoti paññācarito -pa- tadādhipateyyo, paññābāhullāya saṁvattantīti idaṃ paññābāhullaṃ. (10)

Sīghapaññatāya saṁvattantīti katamā sīghapaññā, sīghaṃ sīghaṃ sīlāni paripūretīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ indriyasamvaram, bhojane mattaññutaṃ, jāgariyānuyogaṃ, sīlakkhandhaṃ, samādhi, paññā, vimutti, vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ paripūretīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ ṭhānātṭhānāni paṭivijjhati. Vihārasamāpattiyo paripūreti. Ariyasaccāni paṭivijjhati. Satipaṭṭhāne bhāveti. Sammappadhāne iddhipāde indriyāni balāni bojjhaṅge ariyamaggam bhāvetīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ sāmāññaphalāni sacchikarotīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ abhiññāyo paṭivijjhatīti sīghapaññā. Sīghaṃ sīghaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikarotīti sīghapaññā, sīghapaññatāya saṁvattantīti ayaṃ sīghapaññā. (11)

Lahupaññatāya saṁvattantīti katamā lahupaññā, lahuṃ lahuṃ sīlāni paripūretīti lahupaññā -pa- lahupaññatāya saṁvattantīti ayaṃ lahupaññā. (12)

Hāsapaññatāya saṁvattantīti katamā hāsapaññā, idhekacco vedabahulo tuṭṭhibahulo hāsabahulo pāmojjabahulo sīlāni paripūretīti hāsapaññā -pa- paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikarotīti hāsapaññā, hāsapaññatāya saṁvattantīti ayaṃ hāsapaññā. (13)

Javanapaññatāya saṁvattantīti katamā javanapaññā, yaṃkiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ, yā kāci vedanā, yā kāci saññā, ye keci saṅkhārā, yaṃkiñci viññāṇaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ ajjhataṃ vā bahiddhā vā oḷārikaṃ vā sukhumaṃ vā hīnaṃ vā paṇītaṃ vā yaṃ dūre santike vā, sabbaṃ viññāṇaṃ aniccato khippaṃ javatīti javanapaññā, dukkhato, anattato khippaṃ javatīti javanapaññā. Cakkhuṃ -pa- jarāmaṇaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ aniccato, dukkhato, anattato khippaṃ javatīti javanapaññā. Rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ aniccaṃ khayaṭṭhena, dukkhaṃ bhayaṭṭhena, anattā asārakaṭṭhenāti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā rūpanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā -pa- jarāmaṇanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā. Rūpaṃ -pa- jarāmaṇaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ khayadhammaṃ vayadhammaṃ virāgadhammaṃ nirodhadhammanti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā jarāmaṇanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā, javanapaññatāya saṁvattantīti ayaṃ javanapaññā. (14)

Tikkhapaññatāya saṁvattantīti katamā tikkhapaññā, khippaṃ kilese chindatīti tikkhapaññā. Uppannaṃ kāmavitakkaṃ, byāpādavitakkaṃ, vihiṃsāvitakkaṃ, uppannuppanne pāpake akusale dhamme nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gametīti tikkhapaññā. Uppannaṃ rāgaṃ, dosaṃ, mohaṃ -pa- sabbe bhavagāmikamme nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gametīti tikkhapaññā. Ekasmiṃ āsane cattāro ariyamaggā cattāri sāmaññaphalāni catasso paṭisambhidāyo cha abhiññāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāyāti tikkhapaññā, tikkhapaññatāya saṁvattantīti ayaṃ tikkhapaññā. (15)

Nibbedhikapaññatāya samvattantīti katamā nibbedhikapaññā, idhekacco sabbasaṅkhāresu ubbegabahulo hoti uttāsabahulo ukkaṇṭhanabahulo aratibahulo anabhiratibahulo bahimukho na ramati sabbasaṅkhāresu, anibbidhappubbaṃ appadālitapubbaṃ lobhakkhandhaṃ nibbijjhati padāletīti nibbedhikapaññā, anibbidhappubbaṃ appadālitapubbaṃ dosakkhandhaṃ, mohakkhandhaṃ, kodhaṃ, upanāhaṃ -pa- sabbe bhavagāmikamme nibbijjhati padāletīti nibbedhikapaññā, nibbedhikapaññatāya samvattantīti ayaṃ nibbedhikapaññā. (16)

Evam Paṭisambhidāmagge vuttanayenevettha attho veditabbo. Kevalañhi tattha bahuvacanaṃ, idha ekavacananti ayameva viseso. Sesam tādīsamevāti. Imā ca pana soḷasa mahāpaññā lokiyalokuttaramissakāva kathitā.

20. Amatavaggavaṇṇanā

600-611. **Amataṃ te bhikkhave paribhuñjantī**ti te maraṇavirahitaṃ nibbānaṃ paribhuñjantīti attho. Nanu ca nibbānaṃ lokuttaraṃ, kāyagatāsati lokiyā, kathaṃ taṃ paribhuñjantā amataṃ paribhuñjantīti? Taṃ bhāvetvā adhigantabbato. Kāyagataṃ hi satim bhāvento amatamadhigacchati, abhāvento nādhigacchati. Tasmā evaṃ vuttaṃ. Etenupāyena sabbattha attho veditabbo. Apī cettha **viraddhanti** virādhitaṃ nādhigataṃ. **Āraddhanti**¹ paripuṇṇaṃ. **Pamādimśūti** pamajjanti. **Pamuṭṭhanti** sammuṭṭhaṃ² vissaritaṃ naṭṭhaṃ vā. **Āsevantanti** ādito sevitāṃ. **Bhāvitanti** vaḍḍhitaṃ. **Bahulīkatanti** punappunaṃ kataṃ. **Anabhiññātanti** ñāta-abhiññāya ajānitaṃ. **Apariññātanti** ñātapariññāvaseneva apariññātāṃ. **Asacchikatanti** apaccakkhataṃ. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Manorathapūraṇiyā Aṅguttaranikāyaṭṭhakathāya

Sahassasuttantaparimāṇassa

Ekakanipātassa samvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Aviraddhanti (Ka)

2. Pammuṭṭhanti pamuṭṭhaṃ (Sī), pamuṭṭhanti pammumuṭṭhaṃ (Syā)

Aṅguttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko		Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]			[A]	
Akammaniyaṁ hoti	40		Atthamaññātuṁ	379
Akusalapakkhikā	55		Atthamaññāya	379
Akusalabhāgiyā	55		Attharaso	380
Akusalā	55		Adantaṁ	41
Akusalānaṁ dhammānaṁ	383		Aduṭṭhullāpatti	73
Akkantaṁ	42		Adutiyo	89
Aguttaṁ	41		Addhaṁ	380
Agga	96		Adhammaṁ adhammo	72
Aggo	90		Adhammaṁ dhammo	354
Aṅgaṁ	65		Adhammaṁ dhammoti dīpenti	65
Acarimaṁ	358, 362		Adhigamo	67
Accharāsaṅghātamattaṁ	53		Adhimutto	407
Accharāsaṅghātamattampi	376, 381		Anatthāya	65
Acchariyamanusso	88		Ananuyogā	62
Accho	44		Ananuyogo	62
Ajaḷā	379		Anantaradhānāya	65
Ajjhattaṁ arūpasaññī	406, 407		Anabhiññātaṁ	416
Ajjhattaṁ rūpasaññī	405		Anabhiratisaññaṁ	409
Ajjhattikaṁ	65		Anayāya	372
Aññaṁ	15		Anavakāso	352
Aññaṁ satthāraṁ	358		Anavasesāpatti	73
Aññaṁtra manussehi	378		Anāciṇṇaṁ	66
Aññāya	379		Anāthapiṇḍikassa ārāme	11
Aññāsikoṇḍañño	106		Anāpattiṁ āpatti	73
Aṭṭhānaṁ	352		Anāpatti	73
Attatthaṁ vā	44			

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Anāvilena	44
Anāvilo	44
Aniccasaññaṃ bhāveti	409
Anicce dukkhasaññaṃ bhāveti	409
Anutappā hoti	89
Anuttaram	93
Anuttariyānaṃ	91
Anupādāparinibbānāya	411
Anuppannā kusalā dhammā	384
Anuppannānaṃ	383
Anuppannānaṃ pāpakānaṃ	384
Anuppanno	23
Anuppanno ceva kāmaccchando	
nuppajjati	36
Anuppanno vā	22
Anuppanno vā kāmaccchando	
nuppajjati	27
Anuppavatteti	95
Anuppādāya	383
Anuyogā	62
Anuyogo	62
Anuruddho	143
Anusayā	411
Anussarantānaṃ	240
Anussavappasannānaṃ	351
Anussāvanena	354
Anekadhātupaṭivedho	93
Anekadhātupaṭivedho	
hoti	411

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Anekadhātupaṭisambhidā	
hoti	411
Aneḷamūgā	379
Antamaso	376
Antaradhānāya	65
Antogadhā tassa	410
Annaggarasaggānaṃ	379
Anvadeva	55
Apaññattaṃ	67
Apariññātaṃ	416
Apātubhūtaṃ	40
Apāyo	43
Apubbaṃ acarimaṃ	358, 362
Appaṭikammāpatti	73
Appaṭipuggalo	90
Appaṭibhāgo	90
Appaṭimo	90
Appaṭisamo	90
Appamattakampi bhavaṃ na	
vaṇṇemi	376
Appamattako	376
Appamattikā	63-64
Appamāṇāni	406
Appasannā pasīdanti	374
Appābādhatā	381
Appābādhanānaṃ	236
Appicchataṃ	57
Appicchassa	57
Abahulīkataṃ	40
Abhāvitaṃ	40
Abhiḷhādomanassaṃ	382

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Abhiññāya	365	Asamasamo	90
Abhibhuyya	406	Asamo	90
Amataṃ te bhikkhave		Asammosāya	65-383
paribhuñjanti	416	Asahāyo	90
Amoghaṃ	54	Asātattāya	371
Ayoniso manasi-		Asāmantapaññatāya	
karoto	25	saṃvattanti	413
Ayoniso manasikāro	368	Asubhanimittaṃ	36
Ayaṃ kho	367	Asubhasaññaṃ bhāveti	408
Arakkhitaṃ rakkhitaṃ	41	Asmimāno pahīyati	411
Araṇavihārīnaṃ	173	Assutavā	46
Arati	26	Ahaṃ	15
Arahaṃ	87	[Ā]	
Arittajjhāno	54	Ākappasampadā	381
Ariyasāvako	48	Āgantukehi	45
Ariyena paññācakkhunā	379	Āciṇṇaṃ	66
Alamariyañānadassanavisesaṃ	44	Ātāpī	382
Avijjaṃ	42	Ānāpānassati	368
Avijjāgatā	379	Āpatti	73
Avijjā pahīyati	411	Āmantesi	13
Avinayo	66	Āraññakānaṃ	175
Aviparītadassano	371	Āraññikattaṃ	380
Avūpasantacittassa	26	Āraddhaṃ	416
Aveccappasannānaṃ	305, 349	Āraddhavīriyassa	38
Asacchikataṃ	416	Āraddhavīriyānaṃ	181-281
Asantuṭṭhitā	59	Ārabhati	383
Asaddhammā	371	Ārambhadhātu	37
Asaddhamme patiṭṭhāpeti	371	Ārammaṇūpanijjhānaṃ	381
Asampajaññaṃ	62	Ārāmarāmaṇeyyakam	377
Asampajānassa	62	Āvilena	44

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]		[U]	
Āvilo	43	Upaseno	211
Āsevati	53	Upādiyati	370
Āsevitam	416	Upāli	241
Āhāre paṭikūlasaññaṃ bhāveti	409	Upekkhā	390
[I]		Uppajjati	23
Iti karitvā	65	Uppajjamāno uppajjati	76
Itthigandho	20	Uppannā ca kusalā dhammā parihāyanti	56
Itthiphoṭṭhabbo	20	Uppannānaṃ	383
Itthiraso	20	Uppannānaṃ pāpakānaṃ	384
Itthirūpaṃ	15	Uppanno	24, 35
Itthisaddo	17	Uppanno ca kāmaccchando pahīyati	36
Idaṃ	45	Uppalavaṇṇā	266
Iddhipādaṃ	387	Uruvelakassapo	231
Iddhimantānaṃ	116	[E]	
Indriyesu guttadvārānaṃ	244	Ekam	8
[U]		Ekantanibbidāya	365
Ukkūlavikūlaṃ	377	Ekadhammampi	22
Uccākulikānaṃ	150	Ekadhammo	365
Uñchena	379	Ekapuggalo	73, 75, 371
Uḍḍeyya	372	Ekarūpampi	15
Uttariṃ vā manussadhammā	44	Ekissā	
Udakarāhaddo	43	lokadhātuyā	358, 362
Uddesena	354	Eko	73
Uddhaccakukkuccam	26	Eko bahiddhā rūpāni passati	406
Upakkilesehi	45	Etadaggaṃ	96, 105
Upagaccheyya	352, 353	Etadavoca	14
Upaṭṭhākānaṃ	223		
Upasamānussati	368		
Upasamāya	365		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[E]		[Ka]	
Evaṁ	3	Kisāgotamī	290
Evaṁ niraye	43	Kukkuccaṁ	26
Evaṁsaññī hoti	406	Kuṭikaṇṇo	186
[O]		Kuṇḍadhāno	204
Odakā	377	Kulappasādakānaṁ	233
Ovādapatikaro	54	Kusalā	56
[Ka]		Kusalānaṁ dhammānaṁ	62, 383
Kaṅkhārevato	180	Kevalā	411
Kaṅci dhammaṁ	353	Ko pana vādo ye naṁ	
Kaṅci saṅkhāraṁ	352	bahulīkaronti	54, 381
Kaṭukattāya	370	Kolaputti	381
Katamo ekadhammo	366	Kosajjaṁ	56
Katamo ekapuggalo	79	Koḷiviso	181
Kapālābhatena	379	[Kha]	
Kammaṇa	354	Khāṇukaṇṭakaṭṭhānaṁ	377
Kalalībhūto	43	Khippaṁ	372
Kalyāṇamittatā	62	Khippābhiññānaṁ	271, 283
Kalyāṇavākkaraṇatā	381	Khujjuttarā	321
Kalyāṇavākkaraṇānaṁ	185	Khemā	264
Kasiṇaṁ	408	Kho	13
Kassapo	231	[Ga]	
Kāmacchando	23	Gatimantānaṁ	223
Kāyagatāsati	368	Gambhīrañāṇacariyaṁ	
Kāyaduccaritassa	363	paccavekkhato	388
Kāye kāyānupassī	382	Gambhīrapaññatāya	
Kāyopi passambhati	410	saṁvattanti	413
Kālakiriyā	89	Garukāpatti	73
Kāḷigodhāya putto	150	Gilānupaṭṭhākīnaṁ	348
Kāḷudāyī	234	Guttam	41

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ca]		[Jha]	
Cakka	93	Jhānaṃ	381
Catūhi saṅgahavatthūhi	299	Jhāyīnaṃ	42, 180, 342
Carantampi tiṭṭhantampi	43	[Ña]	
Cāgānussati	368	Ñāṇadassanappaṭilābhāya	410
Cittaṃ 15, 40, 41, 44, 45, 46		[Tha]	
Cittaṃ paggaṇhāti	383	Ṭhānaṃ	352
Cittaṃ bhikkhave bhāvitaṃ		Ṭhānametaṃ vijjati	352
bahulīkataṃ	44	Ṭhānesu	379
Cittakathikānaṃ	220	Ṭhitiyā	65, 383
Cittabhāvanā	47, 48	[Ta]	
Citte cittānupassī	383	Tatra	12
Cetanā	370	Tathāgatappaveditaṃ	379
Cetasā cetoparicca	43	Tathāgato	80, 82, 87
Cetasā phuṭo	410	Tandī	26
Cetaso avūpasamo	26	Tasmā	47
Cetaso līnattaṃ	26	Tāni abhibhuyya	406
Cetovimutti	36	Tikkhapaññāya saṃvattanti	415
Cetovimuttiṃ	382	Tiṭṭhantampi	43
[Cha]		Tecimaṃ saddhammaṃ	
Chandaṃ	383	antaradhāpenti	67
Chandasamādhi	389	Tejodhātukusalānaṃ	251
[Ja]		Te bhikkhū	14
Janeti	383	[Tha]	
Jambudīpe	377	Thāvareyyaṃ	380
Javanapaññatāya saṃvattanti	415	Thināṃ	25
Jaḷā	379	Thinamidhmaṃ	25
Jānāmi passāmi	406	[Da]	
Jetavane	11	Dakkiṇeyyānaṃ	173
		Dantaṃ	41
		Dabbo	213

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]	
Dassanāya	379
Dāyakānaṁ	295
Dāyakena mattā jānitabbā	373
Dāyikānaṁ	311
Dāruḍḍiyo	217
Diṭṭhadhammasukhavihārāya	410
Diṭṭhi	370
Diṭṭhisampanno	352
Dibbacakkhukānaṁ yadidaṁ	
Bakulā	283
Dibbacakkhukānaṁ	143
Dukkhādhivahaṁ	40
Dukkhe anattasaññaṁ bhāveti	409
Duggati	43
Duṭṭhullāpatti	73
Dutiyāṁ	381
Duppaññā	379
Durakkhāte bhikkhave	
dhammavinaye	372
Dullabho lokasmiṁ	87
Devatānussati	368
Devatānaṁ piyamanāpānaṁ	215
Devamanussānaṁ	78
Dvipadānaṁ aggo	90
[Dha]	
Dhammaṁ adhammoti dīpentī	66
Dhammakathikānaṁ	278, 296
Dhammacakkaṁ	93
Dhammamaññāya	379
Dhammaraso	380
Dhammavicayo	389

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Dha]	
Dhammānudhammaṁ	379
Dhammānussati	367
Dhammesu dhammānupassī	383
Dhātānaṁ dhammānaṁ atthaṁ	
upaparikkhanti	379
Dhārentī	379
Dhitimantānaṁ	223
Dhutavādānaṁ	126
Dhutavādānaṁ yadidaṁ	
Mahākassapo	127
[Na]	
Na	15
Nadīmukhe	372
Nadīviduggaṁ	377
Nandako	242
Nandā	280
Nānādhātupaṭivedho	93, 411
Nikkamadhātu	37
Nikkhattaṁ	370
Nikkhitto	43
Niccato upagaccheyya	352
Nibbānaṁ	42
Nibbānāya	366
Nibbedhikapaññatāya	
saṁvattanti	416
Nimitta	25
Nirayo	43
Nirodhasaññaṁ bhāveti	409
Nirodhāya	365
Nīlanidassanāni	407

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Nīlanibhāsāni	407	Paṭhamam	381
Nīlavaṇṇāni	407	Paṭhamam uppajjati	55
Nīlāni	407	Paṭhamam saraṇam	
Netam thānam vijjati	352	gacchantānam	293
No dāyakena	375	Paṭhamam saraṇam	
No paṭiggāhakena	373	gacchantīnam	309
[Pa]		Paṭhamam salākam	
Paggaṇhāti	383	gaṇhantānam	203
Paccassosum	14	Paṭhamajjhānasahagatam	409
Paññavanto	378	Paṇidhi	370
Paññattam	67	Paṇītaḍāyakānam	302
Paññāpaṭilābhāya	411	Paṇītaḍāyikānam	347
Paññāpaṭilābhāya samvattanti	411	Patikiṭṭham	63
Paññāpabhedāya	411	Patthanā	370
Paññāparihāni	63	Pathavīkaṣiṇam bhāveti	408
Paññābhullāya samvattanti	414	Padahati	383
Paññāvuddhi	64	Padahanti	379
Paññāvuddhiyā	64	Paduṭṭhacittam	43
Paññāvuddhiyā samvattanti	412	Paduṭṭhacitto	354
Paññāvepullāya samvattanti	412	Padhānasaṅkhārā	387
Paṭācārā	275	Pabbatavisamaṃ	377
Paṭiggāhakena mattā		Pabhassaram	45
jānitabbā	373	Pamādimsu	416
Paṭighanimittam	25	Pamādo	56
Paṭipajjanti	379	Pamuṭṭham	416
Paṭibalā	379	Parakkamadhātu	37
Paṭibhānavantānam	208	Parittāni	406
Paṭibhāneyyakānam	253	Paripucchakatā	390
Paṭisambhidānam	93	Paribhuñjati	54
Paṭisambhidāpattānam	222	Pariyatti	68
		Pariyādāna	15
		Pariyādāya	15
		Parivārasampadā	381

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Ba]	
Pavattitaṃ	94	Bahujanasukhāya	77
Pasannaṃ	43	Bahujanahitāya	77
Pasannā bhiyyo pasīdanti	375	Bahulīkatam	44, 416
Passaddhi	390	Bahussutānaṃ	223
Passambhati	410	Bahussutānaṃ yadidaṃ	
Pahānasaññaṃ bhāveti	409	Khujjuttarā	321
Pahīyati	35	Bākulo	236
Pātubhāvo	87, 91	Bāhiyo	217
Pāpakā akusalā	384	Bāhiraṃ	65
Papakānaṃ	383	Bāhusaccaṃ	380
Pāpamittatā	62	Bujjhati	389
Pāpikā	370	Buddhānussati	366
Pāripūriyā	383	Bojjhaṅgā	62
Piṇḍolabhāradvājo	153	Bojjhaṅgo	389
Pilindo	216	Byasanāya	372
Pīti	390	Byāpādo	25
Puggalappasannānaṃ	306	[Bha]	
Puggalo	73	Bhagavato paccassosum	14
Puṇṇo Mantāniputto	156	Bhagavā	10, 13
Puthujjano	46	Bhagavā etadavoca	14
Puthupaññatāya saṃvattanti	412	Bhattasammado	26
Pubbenivāsaṃ	288	Bhadante	14
Pubbenivāsaṃ		Bhaddiyo	150
anussarantānaṃ	240	Bhavaṃ	376
Pokkharāṇirāmaṇeyyakam	377	Bhāvanāya	383
[Ba]		Bhāvanāpāripūriṃ gacchanti	63
Bakulā	283	Bhāvitaṃ	44, 416
Balāni	388	Bhāveti	55, 387, 408, 409
Bahiddhā rūpāni passati	406, 407	Bhāsitassa	161
Bahum apuññaṃ pasavanti	373	Bhikkhave	15, 56

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]	
Bhikkhavo	13
Bhikkhu ovādakānaṃ	246
Bhikkhunovādakānaṃ	
yadidaṃ Nandako	242
Bhikkhū	13
Bhiyyobhāvāya	24, 383
Bhutvāvigatuppannaṃ	384
Bhūmirāmaṇeyyakāṃ	377
Bhūripaññatāya saṃvattanti	414
Bhecchati	42
[Ma]	
Makkhali	372
Makkhali moghapuriso	372
Macchagumbaṃ	43
Majjhimesu janapadesu	378
Mañjussarānaṃ	152
Mattā	373
Manasi karoti	55
Manussakhippaṃ maññe loke	
uppanno	372
Manussadhammaṃ	44
Manavapadāyakānaṃ	303
Manopubbaṅgamā	55
Manomayaṃ	164
Maraṇasaññaṃ bhāveti	409
Maraṇassati	368
Mallaputto	213

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahato anattāya	65
Mahato anattāya	
saṃvattati	40
Mahato saṃvegāya	410
Mahākassapo	127
Mahāpajāpatigotamī	261
Mahāpaññatāya saṃvattanti	412
Mahāpaññaṃ	116
Mahāparisaṇaṃ	230
Mahābhiññāpattānaṃ	289
Mahicchatā	56
Mātaraṃ	353
Micchādiṭṭhi	368
Micchādiṭṭhikassa	368
Micchādiṭṭhiko	371
Micchādiṭṭhiparamāni	371
Micchādiṭṭhiyā bhikkhave	
samannāgatā sattā	369
Micchāpaṇihitaṃ	42
Micchāpaṇihitena cittena	42
Middhaṃ	25
Mudutāya	44
Me	5
Mettaṃ	382
Mettā	36
Mettācittaṃ	53
Mettāvihāriṇaṃ yadidaṃ	
Sāmavati	321
Moggallāno	116

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]	
Yaṃ itthī Arahaṃ assa	
Sammāsambuddho	362
Yaṃ puthujjano	352
Yañca samādapeti	372
Yathayidaṃ	15, 56
Yathādiṭṭhi	370
Yathābhataṃ	43
Yathābhūtaṃ nappajānāti	47
Yathābhūtaṃ pajānāti	48
Yadidaṃ	44, 63, 64, 106, 380
Yavasūka	42
Yāvañca	45
Ye odakā	377
Ye keci	55
Ye labhanti Tathāgataṃ	
dassanāya	379
Yo āraddhavīriyo	
so dukkhaṃ viharati	375
Yo āraddhavīriyo	
so sukhaṃ viharati	376
Yo kusīto, so	
dukkhaṃ viharati	375
Yo kusīto, so sukhaṃ	
viharati	376
Yo ca samādapito	
tathattāya paṭipajjati	372
Yo ca samādapeti	372
Yoniso	379

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]	
Yoniso bhikkhave	
manasikaroto	39
Yoniso	
manasikaroto	36, 37
Yoniso manasikāro	369
[Ra]	
Raṇaṃ	173
Raṭṭhapālo	196
Raṭṭhapiṇḍaṃ	54
Rattaññūnaṃ	105
Rājā assa cakkavattī	363
Rāhulo	196
Rukkhajātānaṃ	44
Rūpa	16
Rūpī rūpāni passati	407
Revato Khadiravaniyo	175
[La]	
Lakuṇḍakabhaddiyo	152
Lakkhaṇūpaniṃjjhānaṃ	381
Labhanti samādhiṃ	379
Lahukāpatti	73
Lahupaññatāya saṃvattanti	415
Lahuparivattaṃ	45
Lābhīnaṃ yadidaṃ Sīvali	190
Līnattaṃ	26
Luḷito	43
Lūkhacīvaradharānaṃ	256, 290
Lokadhātuyā	362
Lokānukampāya	77

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[La]	
Loke	75, 382
Loko	382
Lohitaṃ uppādeyya	354
[Va]	
Vakkali	194
Vaṅgantaputto	211
Vaccho	216
Vaṇṇapokkharatā	381
Vatthuvisadakiriya	390
Vanarāmaṇeyyakam	377
Vavassaggārammaṇam	379
Vā	22, 421
Vāyamati	383
Vikūlam	377
Vicikicchā	27
Vijambhitā	26
Vijjam	42
Vijjati	352
Vijjā uppajjati	411
Vijjābhāgiya	410, 411
Vijjā	93
Vijjāvimutti phalāsacchi- kiriya	410
Vitakkavicārāpi	410
Vitthārena atthaṃ vibhajantānam	160
Vinayadharānam yadidaṃ Upāli	241
Vinayadharānam yadidaṃ Paṭācārā	275
Vinayo	66
Vinipāto	43

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]	
Vineyya loke abhijjhā- domanassam	382
Viparītadassano	371
Vipulapaññatāya samvattanti	413
Vippamuttam	46
Vippasanno	44
Vimutti	93
Viraddham	416
Virāgasaññam bhāveti	409
Virāgāya	365
Vissāsakānam	307
Vissāsikānam	351
Viharati	54, 111, 383
Vīriyārambho	56
Vīriyam	389
Vīriyam ārabhati	383
Vūpasantacittassa	39
Vedanāsu vedanānupassī	382
Vepullāya	24, 383
Voharanto	354
[Sa]	
Samkhittena bhāsītassa	160
Samgham bhindeyya	354
Samghānussati	367
Samghupaṭṭhākānam	304
Samyojanāni	411
Samvijjanti	379
Samvejanīyesu thānesu	379

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sakkharaḥaḥalaṁ	43
Saṅkhārā	370
Saggaṁ	43
Sacchikarissati	42
Sacchikiriya	93
Satimantānaṁ	223
Satimā	382
Satisampajaṅṅāya	410
Satisambojjhaṅgaṁ bhāveti	388
Satisambojjhaṅgo	389
Sattasaṅkhāraḥelāyana- puggalaparivajjanaṭā	402
Satthāraṁ	358
Satthusāsanakaro	54
Saddhammassa	65
Saddhammā	371
Saddhammā vuṭṭhāpetvā	371
Saddhamme	371
Saddhādhimuttānaṁ	194, 293
Saddhāpabbajitānaṁ	196
Saddhābalaṁ	388
Saddhindriyaṁ bhāveti	387-409
Santuṭṭhassa	59
Santuṭṭhitā	59
Sappaṭikammāpatti	73
Sabbaloke anabhiraṭisaṅṅaṁ bhāveti	409
Sabbe te bahuṁ puṅṅaṁ pasavanti	373
Samaṅgī	364
Samattāṁ	370

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Samanupassāmi	15
Samantapāsādikānaṁ	211
Samayaṁ	8
Samaye cittassa niggaṅṅanaṭā	401
Samaye cittassa paggaṅṅanaṭā	401
Samaye sampahaṁsanaṭā	401
Samādinnaṁ	370
Samādhi	390
Sampajaṅṅaṁ	62
Sampajānassa	62
Sampajāno	382
Sambodhāya	365
Sammadeva	95
Sammādiṭṭhiṁ bhāveti	403
Sammādiṭṭhi	368
Sammādiṭṭhikassa	368
Sammādiṭṭhiko	371
Sammādiṭṭhiyaṁ samannāgaṭā	369
Sammāpaṇihitaṁ	42
Sammāsambuddho	87
Sammosāya	65
Salākaḡḡaṅṅa	354
Savanāya	379
Sāmāvati	321
Sāriputto	116
Sālisūkaṁ	42
Sāvattiyaṁ	11
Sāvasesāpatti	73
Sikkhākāmaṅṅaṁ	196
Sippisambukaṁ	43

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sīghapaññatāya saṁvattanti	414
Sīlānussati	368
Sīvali	190
Sīhanādikānaṃ	153
Sukhato upagaccheyya	353
Sukhādhivahaṃ	41
Sugatiṃ	43
Sutaṃ	5
Sutavā	48
Subhanimittaṃ	25
Subhantveva adhimutto hoti	407

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Suvaṇṇadubbaṇṇāni	406
Senāsanapaññāpakānaṃ	213
Seyyathāpi	42
Seyyathāpi bhikkhave appamattakopi gūtho duggandho hoti	376
Soṇo	181, 186
Sotāpattiphalasacchikiriyā	93
Svākkhāte	373
[Ha]	
Hāsapaññatāya saṁvattanti	415

Aṅguttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko		Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]			[Ā]	
Akiriyaḍiṭṭhi	369		paṭikkhepā cattāro	229
Accantūpasamo	368		Āyūhanasamaṅgitā	364
Atthapaṭisambhidā	93		Ārammaṇādhigga-	
Atricchatāḍibhedo	57		tuppannaṃ	385
Adiṭṭhajoṭanaṃ pucchā	79		Ārammaṇūpanijjhānaṃ	381
Adhigama-antaradhānaṃ	67		Āsevanākārā	53
Adhigama-appiccho	59		[I - U - E - O]	
Anuttariyaṇi cha	19		Ṇaparibhogo	54
Anumatipucchā	79		Upaṭṭhānasamaṅgitā	364
Anussatānuttariyaṃ	92		Upasamo duvidho	368
Antaggāhikā micchāḍiṭṭhi	369		Uppajjati	77
Antaradhānaṇi pañca	67		Uppajjamāna uppajjati	
Appicchataṃ	58		āḍibhedo	76
Appiccho catubbidho	58		Uppajjamāno	76
Amitabhogaṃ pañca puggalā	312		Uppannaṃ catubbidhaṃ	384, 385
Ariyo ceva sāvako ca	48		Uppanno	77
Ariyo na sāvako	48		Etadaggasannikkhepe kārāṇāni	
Avikkhambhituppannaṃ	385		cattāri	97
Asamuggāḍituppannaṃ	385		Okāsakatuppannaṃ	384
Ahetukaḍiṭṭhi	369		Ovāda-anusāsaṇaṃ vireso	54
[Ā]			[Ka - Kha]	
Āṇākhetaṃ	358		Kathetukamyatā pucchā	79
Ānantariyakammavinicchayo	354		Kappaṭṭhāyino rukkhā satta	377
Ānandattherassa			Kammasamaṅgitā	364
āyācanaṃ catasso	229		Kammassakatasammāḍiṭṭhi	369
			Kassapā khuddānukhuddakā	127
			Kāyakkammaṃ tividdhaṃ	370

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka - Kha]		[Dha]	
Kāyikavīriyam	38	uppādeti	94
Kāyo aṭṭhārasavidho	382	pavattitam	94
Khayūpasamo	368	pavatteti	94
Khettāni tīni	358	Dhammapaṭṭisambhidā	93
[Ca - Ja - Ña - Ta - Tha]		Dhammo pañcavidho	383
Catusaccabuddho	89	Dhātu-antaradhānaṃ	70
Cittam soḷasavidham	383	Dhuta-ādibhedo	126
Cetanā samaṅgitā	364	Dhutaṅga-appiccho	58
Cetasikavīriyam	38	Dhutaṅgāni	127
Jambudīpa	377	Dhutadhammā	127
Jātikhetam	358	Dhutavādo	126
Jhānaṃ duvidham	381	Dhuto	126
Jhānasammādiṭṭhi	369	[Na]	
Ñāṇasamanupassanā	15	Natthikadiṭṭhi	369
Tadaṅgappahānaṃ	36	Niruttipaṭṭisambhidā	93
Theyyaparibhogo	54	Nissaraṇappahānaṃ	36
[Da]		Neva ariyo na sāvako	48
Dassanānuttariyam	91	[Pa]	
Dāyajjaparibhogo	54	Paccaya-appiccho	58
Diṭṭhasaṃsandanaṃ pucchā	79	Paccekabuddho	90
Diṭṭhi samanupassanā	15	Paññāpaṭṭilābhāya saṃvattantā	
Dīpā cattāro	377	cattāro dhammā	410
Desanā duvidhā	73	Paṭipatti-antaradhānaṃ	67
[Dha]		Paṭipassaddhippahānaṃ	36
Dhammacakkaṃ		Paṭibhānapaṭṭisambhidā	93
abhinīhaṭam	94	Paṭisambhidā catasso	93
abhinīharati	94	Paṇidhānasampattikāraṇāni	
uppāditam	94	aṭṭha	362
		Paramatthadesanā	73
		Paribhogā cattāro	54

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Ma]	
Pariyatti	68	Mahā-attho	410
Pariyatti-antaradhānaṃ	68-9	Mahāpuññā pañca puggalā	311
Pariyatti-appiccho	59	Mahāyogakkhemo	410
Pariyādānasaddassa dve atthā	15	Mahāsaṃvego	410
Pahānāni pañca	35-6	Mahicchata	57
Pāpicchatā	57	Micchādiṭṭhi	
Pāricariyānuttariyaṃ	92	ānantariyakammehipi tassā	
Piṭakāni tīṇi	358	mahāsāvajjatarabhāvo	371
Puggalakathākathane		saggāvaraṇādikā	369
kāraṇāni aṭṭha	74	[Ya - La - Va]	
Pucchā pañcavidhā	79	Yathābalasanteso	60, 61
[Pha - Ba]		Yathālābhasantoso	60, 61
Pharaṇaṃ duvidhaṃ	410	Yathāsārappasantoso	60, 61
Phalasammādiṭṭhi	369	Lakkhaṇūpanijjhānaṃ	381
Buddhakkicāni pañca	48	Lābhānuttariyaṃ	92
Buddhā cattāro	89	Liṅga-antaradhānaṃ	69-70
Buddhānaṃ apubbaṃ acarimaṃ		Lokā tayo	75
anuppāde kāraṇaṃ	359	Vaṭṭaṃ	40
Bodhisattena saha jātā		Vaṭṭapādaṃ	40
satta	234	Vaṭṭavaṭṭapādādīpabhedo	40
[Bha - Ma]		Vattamānuppannaṃ	384
Bhikkhūnaṃ yeva āmantane		Vikkhambhanappahānaṃ	36
pucchāvisajjanā	13	Vipassanāsammādiṭṭhi	369
Bhutvāvigatuppannaṃ	384	Vipākasamaṅgitā	364
Bhūmiladdhuppannaṃ	384	Vimaticchedanā pucchā	79
Maggasammādiṭṭhi	369	Vivaṭṭaṃ	40
Majjhimadesa	76	Vivaṭṭapādaṃ	40
Majjhimā janapadā	378	Visayakhettaṃ	358
Maraṇaṃ tividhaṃ	409	Vihārā bahuvidhā	11

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Sa]	
Vīriyassa dosā cattāro	38	Samanupassanā dve	15
Vedanā navavidhā	382	Samayā bahuvīdhā	9
[Sa]		Samucchedappahānaṃ	36
Samṅhabhedassa kāraṇāni		Samudācārappannaṃ	385
pañca	354	Sammādiṭṭhi pañcavidhā	369
Samvegavatthūni aṭṭha	401	Sammutidesanā	73
Sakkāyadiṭṭhi	369	Savanānuttariyaṃ	91
Saṅkhāraṅkelaṅkano	402	Sādhukāradānassa	
Saṅkhāramajjhataṭṭa	402	ānisaṃso	22
Saṅgītiyo tisso	358	Sāmparibhogo	54
Sattakelaṅkano	402	Sāvako na ariyo	48
Sattamajjhataṭṭa	402	Sikkhānuttariyaṃ	92
Santoso dvādasavidho	60	Sutabuddho	89
Sabbaññubuddho	90	Suttanikkhepā cattāro	14
Samaṅgitaṃ pañcavidhā	364	Sotāpannassa bahūni nāmāni	352

Āṅuttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[Ā]	
Āṅā	311	Ākiṅcaññāyatana	100
Aciravatī	194	Ānanda	3, 4, 7, 12, 14, 34, 51, 53, 81, 91-2, 120, 149, 178, 189, 207, 223, 229, 230, 264
Ajita	259	Ābhassarabrahmaloka	100
Ajjuka	241	Āḷavaka (rājā)	299-332
Aññāsikoṇḍañña	78, 95, 105-6, 114, 159	Āḷavī (nagara, raṭṭha)	293, 299
Annabhāra	145-7	Āḷāra	114
Anāthapiṇḍika	11, 174-5, 295, 321, 333	[I]	
Anupiya-ambavana	149	Isidattatthera	297
Anuruddhatthera	97, 143-4, 148-50	Isipātana	77, 95, 114, 148
Anotattadaha	136	[U]	
Anomatthera	116, 119	Ugga (gahapati)	303
Anomadassī	116, 120, 236	Ugga (nagara)	203, 207
Anomānadī	77, 94, 112	Uggata	304
Aparagoyāna	377	Uggāhamāna	8
Abhayaṛājakumāra	316	Ujjenī	161-2, 164
Amittodanasakka	148	Uttara (kumāra)	224
Ambatthala	16	Uttarakuru	377
Ambariyamahāvihāra	396	Uttarā	342, 345-7
Ambāṭakārāma (uyyāna)	297-8	Uttarā Nandamātā	342
Allakappa	322	Udaka	114
Asitañjana	294-5	Udāyī	235
Assajitthera	115, 123, 125	Udena	324, 332

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]	
Upatissa	122, 124, 177
Upatissa gāma	122
Upatissa paribbājaka	123
Upananda	127
Upariṭṭha (Pacceka Buddha)	145-6
Uparevata (sāmaṇera)	199-200
Upasenatthera	212
Upasena dāraka	211
Upasena Vaṅgantaputta	211
Upālitthera	39, 221, 241, 356-7
Uppalavaṇṇā	266, 274, 311
Uruvelā	113, 231-2, 309
Uruvelakassapa	127, 230-3
Usīraddhaja	76, 378
[E]	
Ekasālaka	8
[O]	
Okkāka	399
[Ka]	
Kaṅkhārevata	180-1
Kaccāna	161-3
Kaṅcanamāṇava	161
Kaṅcanavana (uyyāna)	163-4
Kaṭṭhavāhana (nagara)	256-7
Kaṇḍaka	77, 112
Kaṇḍambarukkha	97
Kapilabrāhmaṇa	137

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kapilavatthu (nagara)	112, 159, 202, 227, 234-5, 244, 280, 290, 302
Kappāsiyavanasaṇḍa	115
Kammāsadamma (nigama)	334
Kalaṇḍuvāla gāma	126
Kallagāma (janapada)	29, 71
Kassapa (Bhagavā)	81-2, 131-2, 143, 145, 153, 161, 166, 194, 201, 204, 213, 218-9, 221, 227, 231, 237, 246, 256-7, 264, 266, 275, 278, 283, 296, 311
Kassapa (āyasmā)	35
Kākavaṇṇatissa	398
Kājaragāmamahāvihāra	28
Kātiyānī	349-51
Kālāmā	4
Kāliṅga	258
Kāla (nāgarājā)	113
Kāsi	201, 264, 266, 275, 278, 283, 311
Kāḷacampā	183
Kāḷigodhā	150
Kālī	186, 188, 351
Kāḷudāyitthera	149, 162, 233-5
Kikī	201, 264, 266, 275, 278, 283, 311
Kimilatthera	150
Kisāgotamī	290

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kukkuṭa (setṭhi)	332, 334
Kukkuṭārāma	334
Kuṭumbariya (vihāra)	374
Kuṭambikadhītā	21
Kuṇḍadhānatthera	203-4, 206-7
Kuṇḍalakesā	283, 287-8
Kumārakassapa	127, 220-2, 241
Kuraraghara (nagara)	351-2
Kuraragharikā	186
Kuru	202-3, 334
Koṇāgamana	131
Koṇḍaññatthera	114
Koṇḍañña (brāhmaṇa)	114
Koṇḍañña (māṇava)	112-3
Kolita	122, 125
Kolitagāma	121-2
Kolitaparibbājaka	125
Koliya (nagara)	347-8
Kosambī	238, 240, 251-2, 324, 328-30, 332-4, 336
Kosalaraṭṭha	51
Kosala (rājā)	312, 314, 316
Kosiyagottabrāhmaṇa	137

[Kha]

Khaṇḍatthera	109
Khaṇḍa (rājakumāra)	109
Khujjuttarā	321-2, 330, 337, 342
Khemā	264-6, 278, 281, 311

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ga]

Gaggarā (pokkharāṇī)	377
Gaṅgā	12
Gajaṅgala (nigama)	76, 378
Gandhakuṭi	50
Gandhamādana	194, 263, 267
Gandhāraṭṭha	214
Gayākassapa	127, 232
Gayāsīsa	78, 115, 232
Gāmeṇḍavālamahāvihāra	28
Gijjhakūṭa	185, 307
Giribhaṇḍapūjā	16
Guttila vīṇāvādaka	21
Gocaragāmamahāvihāra	28
Gopālakumāra	164
Gopālamātā	164
Gotama	16, 120, 166, 176, 181, 190, 200, 209-11, 227, 231, 253-4, 320, 339
Gotama (tāpasa)	156-9
Gotamī, Mahāpajāpati	243-4, 261, 264, 280, 289-90, 311
Gotamī, Kisā	290
Godhāvarī	257

[Gha]

Ghaṭikārakumbhakāra	59
Ghaṭikāra mahābrahmā	112
Ghosaka (dāraka)	326-8, 330-2, 334

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Gha]	
Ghosaka (devaputta)	324
Ghositārāma	334
[Ca]	
Cakkavatti	362-3, 371, 378
Caṇḍapajjota	161-3, 307
Candapaduma	311
Candavatī	116
Citta (gahapati)	296-7
Cittatthera	16
Cittalatāvana	180, 365
Cittalapabbatamahāvihāra	28
Cunda	85, 228
Cūḷa-anāthapiṇḍika	98
Cūḷakāla	111
Cūḷanāgatthera, tipīṭaka-	20
Cūḷapanthaka	164-72
Cūḷamāgaṇḍiya	336
Cūḷasetṭhi	170-2
Cūḷābhayatthera, Tipīṭaka-	20
Cetiya (giri, pabbata)	16, 59
Cetiyaṛaṭṭha	150
[Cha]	
Chaddanta	195
Chaddantadaha	115
Channa	77, 112
Chabbaggiyā	252
Chātapabbata	19

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ja]	
Jaṭila	312
Janapadakalyāṇī	244-5, 280, 290
Jantu (gāma)	228
Jambudīpa	313, 335, 377-8, 380
Jīvaka, Komārabhacca	169-70, 215, 306-7
Jīvakambavana	169
Jūjaka	258
Jeta (rājakumāra)	11, 175
Jetavana	11-2, 164, 179-80, 233, 260, 264, 266, 274, 277, 280-3, 287, 289-90, 292-3, 295-6, 304, 333, 342, 349, 377
Jetavana (pokkharāṇī)	377
Jetavanavihāra	115, 180, 209, 212
Jotika	312
[Ta]	
Takkasilā	214, 307
Tapussa	293-4
Tāvatiṃsa	97, 323
Tindukācīra	8
Tissa, Kākavaṇṇa-	398
Tissa (purohitaputta)	109
Tissatthera, Kuṭumbiyaputta-	38
Tissatthera, Cittalapabbata-	34
Tissatthera, Cūḷapiṇḍapātika-	27

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]	
Tissatthera, Piṇḍapātika-	395
Tissatthera, Piṇḍapātiya-	396
Tissatthera, Milakkha-	27, 38
Tissatthera, Sāketa-	59
Tissabhūtittthera	30
Tissamahāvihāra	32
Tusita	227, 263
Telapanāli	162
[Tha]	
Thullakoṭṭhita	202-3
Thūṇa	76, 378
[Da]	
Dabba (Mallaputta)	213-5
Damiḷadevī	16
Dahara (bhikkhu), Chātapabbatavāsī	19
Dahara (bhikkhu), Sudhāmuṇḍakavāsī	19
Dāruccīriyatthera	217, 220
Dīpaṅkara	94
Devatthera, Maliya-	29
Devadatta	221
Devadaha	263
Doṇa (brāhmaṇa)	93
Doṇavatthu (brāhmaṇagāma)	112, 115, 159
Dvebhātikattherā	59
[Dha]	
Dhanañcaya	311-2, 314-5
Dhanasetṭhi	167

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Dha]	
Dhammadinnatthera, Talaṅgaravāsī	32
Dhammadinnā	33, 278-80, 311
Dhammasenāpati	99, 150, 175
Dhammā	311
[Na]	
Nakulapitu	307-8
Nakulamātu	351
Nanda (kumāra)	173-4, 263, 280
Nandatthera	242-6
Nandanavana	180, 365
Nandamūlaka- pabbhāra	261, 267, 273
Nanda (rāja)	135, 224
Nandā (therī)	280-1
Nadīkassapa	127, 232
Nāgadattadevarāja	194
Nāgasamāla	228
Nāgasena	45, 359-61
Nāgita	228
Nālaka brāhmaṇagāma	176, 211
Nālandā	142
Nigrodhārāma	302
Nisabhatthera	116, 119
[Pa]	
Pañcavaggiyā	114, 232, 297
Pañcasikha	98
Paṭācārā	275, 277, 311
Paṇḍava	113, 194
Paṇḍukambalasilā	97

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Pathavindharakumāra	201
Padumavatī	262, 269-73
Padumuttara	106, 127, 144, 151, 154-6, 161, 165, 173, 175, 180, 182, 186, 190, 194, 204, 208, 211, 213, 216, 218, 221-2, 224, 231, 237, 240-2, 244, 246, 251, 253, 256, 261, 264, 266, 275, 278, 280-1, 283, 288, 290, 293, 295-6, 299, 302-7, 309, 322, 342, 347-9, 351
Payāgapatiṭṭhāna	175
Pasenadi Kosala	221, 257
Pācīnavaṃsamigadāya	150
Pāvārika (seṭṭhi)	332, 334
Pāvārikambavana	334
Piṇḍolabhāradvāja	153, 155
Pippalimāṇava	137, 139
Pilindavaccha	215-6
Pītimallakatthera	38
Puṇṇa	115
Puṇṇa (dāsa)	312
Puṇṇa Mantāṇiputta	159, 160, 228
Puṇṇa seṭṭhi	342-5
Puṇṇavaḍḍhana	312, 314
Puṇṇasīha	342
Puṇṇā	310
Pubbavideha	377

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pha]	
Phussa (Buddha)	200-1, 231, 278
[Ba]	
Bandhumatī (nagara)	109, 129, 190, 237
Bandhumarājā	130
Bahulā (therī)	283
Bākula	126, 136, 239, 240, 289
Bārāṇasī	100, 131, 145, 161, 170-2, 182, 227, 237-40, 246, 261-2, 266, 268, 271, 288, 348
Bāvāri	257-8
Bāhiya (raṭṭha)	13, 217-8
Bimbisāra	71, 115, 231-2, 264, 278, 307, 312
Bodhimaṇḍa	12, 95
Brahmadatta	170
[Bha]	
Bhagutthera	150
Bhagga	307
Bhaddakañcana	289-90
Bhaddavaggiya	78, 115, 232
Bhaddavatiya (raṭṭha)	330
Bhaddavatiya (seṭṭhi)	330
Bhaddā	285-6
Bhaddā kaccānā	289-90
Bhaddā kāpilānī	137, 139-41, 288-9

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]	
Bhaddāli	8
Bhaddiya (nagara)	311-2
Bhaddiyatthera	115, 150, 228
Bhallika	293-4
Bhāradvāja	155
Bhārukaccha	241
Bhoga (gāma)	224
[Ma]	
Magadhakkhetta	176
Magadharatṭha	137
Macchikāsaṇḍa (nagara)	297
Majjhantikatthera	58
Majjhimadesa	76
Maṇḍalārāma Mahāvihāra	29, 71
Madda (ratṭha)	137-8, 264
Maliyadevatthera	29
Malla (rañña)	214
Malla (ratṭha)	214
Mallikā	8
Mahākaccānatthera	188
Mahākappina	249-50
Mahākassapatthera	104, 127, 129, 142, 289
Mahākālakuṭumbika	111
Mahākāla	109
Mahākumāratthera, Sosānika-	58
Mahākoṭṭhitatthera	222
Mahāgaṅgā	175

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahāgāma	395-6
Mahācetiyaṅgaṇa	20
Mahātitthabrāhmaṇagāma	137
Mahātissatthera	32
Mahātissa, dārubhaṇḍaka-	398
Mahādāṭhika nāgarāja	16
Mahādevalatthera	157
Mahānāgatthera, Uccāvālukavāsī	38
Mahānāmatthera	115, 297
Mahānāma sakka	148, 302-3
Mahānisabhatthera	127-8
Mahāpanthaka	165-9, 172
Mahāpaduma (kumāra)	269, 271
Mahāpadumapaccekabuddha	136
Mahābodhimaṇḍala	77
Mahāmāyā	77, 120, 263, 311, 399
Mahāmittatthera	393
Mahāmoggallāna	91, 97, 99, 103-4, 126, 229
Mahāsaṅgharakkhitatthera, Malayavāsī	30
Mahāsammata	399
Mahāsivatthera, Gāmantapabbhāravāsī	31, 38
Mahāsuppabuddha	263, 290
Mahāsubhaddā	203, 207
Mahāsumatthera, Sosānika-	58
Mahinda (rājā)	200, 231

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Māgaṇḍiya (brāhmaṇa)	334-6, 338-9, 341
Migadāya	228, 237
Migāra (seṭṭhi)	316, 320
Milinda	45, 359
Missakavana	365
Muḷhaka (rājā)	257
Meghiya	228
Meṇḍaka	311-2
Moggalibrāhmaṇī	121
Moggallāna	116, 120, 399
Mogharājatthera	256-7, 260
[Ya]	
Yamunā	12
Yasa	78, 115, 310
Yasodharā	116
[Ra]	
Raṭṭhapāla	196-7, 201-3, 231
Rājagaha	113, 122-3, 126, 137, 142, 148, 155, 160, 166-7, 169, 174, 184, 186, 195, 214-6, 232, 234-6, 244, 246, 253, 265, 273, 283, 293, 298, 306-7, 338, 342
Rādhatthera	228, 253-4
Rāhula	14, 77, 112, 120, 149, 196-7, 201-2, 234, 244, 263, 280, 290, 399

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra]	
Revata	175-6, 178-9, 180, 194
Rohaṇa (janapada)	374
Rohiṇī (nadī)	263
[La]	
Lāḷudāyī	127
Licchavī	64
Lumbinīvana	12
[Va]	
Vakkalitthera	39, 194-6, 391
Vaṅkapabbata	377
Vaṅgīsatthera	208-11
Vappatthera	115
Varasāgara	194
Varuṇatthera	116
Vipassī	81-2, 129, 190, 204, 237
Visākhā	64, 180, 201, 221, 231, 278-9, 280, 311-2, 316-7, 320-1
Verañjā	302
Vesālī	263-4, 303
Vessantara	94
Veḷuvana	124-5, 127, 141, 160, 166, 179, 214, 234, 265, 377

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Samghadāsī	311
Sañcaya	125
Saddhātissa	17, 374
Samaṇaguttā	311
Samaṇī	311
Saradatāpasa	117-21
Saradamāṇava	116
Sallavatī (nadī)	76, 378
Sāgatatthera	228, 251-2
Sāgala (nagara)	137, 264
Sātāgiri	186-8, 300
Sāmāvatī	321-2, 330, 337-42
Sāriputta	10, 91, 95, 99, 101, 116, 120, 126, 129, 160, 173, 177-8, 254-5, 342-4, 399
Sārī brāhmaṇī	121-2, 176, 211
Sāvatti	3, 11-2, 21, 153, 160, 175, 181, 194-5, 206, 208-9, 216, 221-2, 228, 241, 247, 249, 257, 274-6, 281, 283, 287, 295, 305, 312-4, 316, 333
Siṅgālakamātā (therī)	293
Siddhatthakumāra	113, 187, 234
Sinerupabbata	378
Sirivaḍḍhanakuṭumbika	116-7, 120
Sirivaḍḍhanakumāra	182
Sirivaḍḍhana (setṭhi)	120-1, 182
Sīvali	174, 178, 190, 193-4

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sujātatthera	278, 309-10
Sujātā (therī)	94, 264
Sudatta	295
Sundarā	116
Suddhodana	120, 148-9, 263, 280, 287, 233, 235, 280, 290, 399
Sudhammā	311
Sudhāmuṇḍaka	19
Sunakkhatta	228
Sunakhavājika	364
Suppavāsā	192-3, 347-8
Suppiya	348-9
Subha	4
Subhūti	173-5
Sumana (upaṭṭhaka)	199, 224
Sumanatthera	225, 227
Sumana (setṭhi)	145-6, 174, 295, 342
Sumanādevī	116, 311
Sumedhabrāhmaṇa	94
Sumedhā (devī)	224
Suvaṇṇakakkaṭaka	17
Suvaṇṇabhūmi	218
Suvaṇṇamora	18-9
Susumāragiri	307
Sūrambaṭṭha	305-6
Setakaṇṇika	378
Seniyakuṭumbika	309
Selabrāhmaṇa	311

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Sa]		[Ha]
Soṇakuṭikaṇṇa	185, 351		218, 221-2, 224, 231,
Soṇakoḷivisa	181		237, 240-2, 244, 246,
Soṇagiri	364		251, 253, 256, 261, 264,
Soṇatthera	181, 185-6,		266, 275, 278, 280-1,
	188-9, 364-5, 391		283, 288, 290, 293,
Soṇā (therī)	281-2		295-6, 299, 302-7, 309,
Sobhana	226		311, 322, 342, 347-9, 351
Sobhitatthera	240-1	Hatthaka Āḷavaka	299, 301
	[Ha]	Hatthi (gāma)	304
Haṃsavatī	106-7, 127, 154,	Himavanta	100, 187, 194,
	156, 165, 173, 175, 197,		197, 377
	204, 208, 211, 213, 216,	Hemavata	186-8, 300

Āṅguttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṃ, Syā = Syāmapotthakaṃ, Kaṃ = Kambojapotthakaṃ, I = Iṅgalisapotthakaṃ, Ka = Kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho.

Āṅguttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Piṭṭhankā

[A]

Aggagoyūthe = Attano yūthe (Ka)	316
Agāramajjhe vasantena = Agāramajjhāvasantena (Sī)	266
Āṅgavavatthāne = Āṅgavavatthāpane (Ṭikā)	165
Accayena = Pacchato (Sī)	137
Acchariyabhāvato = Anacchariyabhāvato (Syā, Ka)	362
Acchariyākārāni = Acchariyākāraṇāni (Sī, Syā)	225
Acelavihāre = Pañjalavihāre (Sī)	364
Ajjhattabhātiko = Ajjhāttikabhātiko (Sī)	177
Ajītamāṇavassa = Piṅgiyamāṇavassa (Ka)	259
Ajjhesi = Ajjhabhāsi (Sī)	189
Ajjhopannā = Ajjhāpannā (Sī, Syā) Ajjhosannā (Ka)	47
Aññataravihārasamaṅgiparidīpanametam = Aññataravihārasamā- yogaparidīpanametam (Ka)	11
Aññāsi = Maññāsi (Sī)	187
Aññehi = Appehi (Sī)	268
Aṭṭhakaśālapariveṇe = Kanthakaśālapariveṇe (Sī)	374
Aṭṭha kesadhātuyo = Aṭṭha kesadhātumuṭṭhiyo (Sī)	295
Aṭṭhavassikakāle = Avassikakāle (Sī)	34
Aṭṭhuppatti samuṭṭhitā = Vatthu samuṭṭhitam (Sī)	240
Attanā = Attano (Sī)	161

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[A]

Atthāya = Uttaraṇatthāya (Syā, Ka)	249
Atappayāti = Atappiyāti (Syā, Ka)	57
Aticaritā = Aticarittā (Sī)	308
Atilīnaṃ = Alīnaṃ (Ka)	38
Ativegena gacchāhi = Mā ativegāyi (Sī)	329
Atthaṃ gahetvā = Aṭṭhiṃ katvā (Ka)	205
Atthaṃ = Suttaṃ (Sī)	376
Adhigatena = Avigatena (Ka)	349
Adhivahanato dukkhādhivahaṃ = Āvahanato dukkhāvahaṃ (Sī)	41
Anaggapākoti = Anāgatavācakoti (Syā) Anaggatapākoti (Ka)	197
Anantaragehavāsīnaṃ = Antikagharavāsīnaṃ (Ka)	166
Anabhiratasaññaṃ = Anabhiratasaññaṃ (Sī, Syā)	409
Anāhārikabhāvena = Anarahabhāvena (Sī) Anāhārakabhāvena (Syā)	253
Anujāneyyātha = Sampāṭicchatha (Sī, Syā)	168
Anutappā = Ānutappā (Sī)	89
Anuttiṇṇeyeva = Atiṇṇeyeva (Syā)	322
Anupubbim kathaṃ = Pubbagāthā (Sī) Pubbakathaṃ (Syā)	30
Anussati = Sati (Ka)	367
Anokkamitvā = Anukkamitvā (Ka)	173
Antarameva = Anattameva (Sī)	327
Antaramevassa = Antamevassa (Sī)	336
Antare = Anantare (Syā, Ka)	241
Antogahane koṭṭitaṃ = Attano gahaṇakoṭṭikaṃ (Ka)	255
Antogāmābhimukho = Attano gāmābhimukho (Ka)	192
Apaññāṇatthāya = Apaññāpanatthāya (Syā) Apaññāyanatthāya (Ka)	65
Apaṇṇattikabhāvaṃ = Apaṇṇakabhāvaṃ (Ka)	70

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[A]

Avassabhāvitā = Avassam bhāvitattā (Syā)	380
Avassikkakālato = Aṭṭhavassikkakālato (Ka)	32
Avhāyanampi = Avhānampi (Sī, Syā)	196
Assa = Assasi (Sī)	219
Asantaguṇasambhāvanatā = Asantaguṇapakāsanatā (Syā, Ka)	57
Asamatthāya = Asamatthatāya (Sī)	363
Asāmantapaññā = Asamantapaññā (Ṭikā)	413
Asubhārammaṇesu aññatarāṃ = Asubhārammaṇe asubhasaññāṃ (Syā)	
Asubhārammaṇe subhasaññāṃ (Ka)	366

[Ā]

Āgatapākoti = Āgatayācakoti (Sī) Āgatavācakoti (Syā)	197
Āgamaṃsu, thanamūle navabhājanamhi = Agamaṃsu, thanamūlena ca bhojanamhi (Sī)	309
Āgamanatitthamagge = Āgamma titthamagge (Sī)	262
Āgamanappavattiṃ = Āgatapavattiṃ (Sī) Āgamanapavuttiṃ (Syā)	71
Ādeyyavacanā = Advejjhavacanā (Ka)	195
Ādhāvanavidhāvanena = Ādhāvanaparidhāvanena (Ka)	268
Āmisacakkhukā = Na āmisagarukā (Syā, Ka)	227
Āyācimsu = Ārocayimsu (Sī)	312
Āyūhitakammaṃ nāma = Āyūhanakammaṃ (Syā, Ka)	365
Āraññikattanti = Āraññakattanti (Sī)	380
Āraddhanti = Aviraddhanti (Ka)	416
Ālambanaphalakaṃ = Ālambanabāhaṃ (Sī)	179
Āvajjanaṃ = Āvajjanapaṭipajjanaṃ (Ka)	75
Āvāpaṃ = Āmaṃ (Ka)	327
Āharāpanaṃ = Āharaṇaṃ (Ka)	321
Āharāpetvā = Atiharāpetvā (Sī, Syā)	21

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[I]

Īngiteneva = Īngitasaññāṇena (Syā) Ekadesaññāṇena (Ka)	266
Itthikāye gandho vā = Iti kāyagandho vā (Sī) Itthikāyagandho vā (Syā)	20
Itthī viya yāsi ammāti = Itthī vaṇṇā viyasi ammāti (Sī, Syā)	313
Isivātapapaṭivātaṃ = Isivātaparivātaṃ (Sī)	164

[U]

Ukkaṇṭhitabhikkhū = Uddhatabhikkhū (Sī)	179
Ukkamitvā = Nikkhamitvā (Ka)	323
Ucchukhaṇḍikaṃ = Ucchubhaṇḍikaṃ (Sī) Ucchukhaṇḍike (Syā)	59
Uḍḍeyyāti oḍḍeyya = Oḍḍeyyāti uḍḍeyya (Sī)	372
Uttarimanussadhammaṃ = Uttamasāradhammaṃ (Sī)	155
Udakasabhāgaṃ = Utusabhāgaṃ (Ka)	175
Uddhatavesena = Uttamavesena (Ka)	321
Uddissakaṃ = Odissakaṃ (Sī)	173
Unnadi = Unnami (Sī) Onami (Syā)	141
Upaṭṭhahassu = Upaṭṭhapayassu (Sī, Syā) Upaṭṭhayassu (Syā)	30
Upaṭṭhānākārena = Upaṭṭhahanākārena (Sī)	223
Upaḍḍha-uposathaṃ = Uposathaṃ (Ka)	333
Upanijjhānato = Upanijjhāyanato (Sī)	381
Upavatte = Pavatte (Sī)	188
Upaseṭṭhissa = Usabhaseṭṭhissa (Sī, Syā)	183
Uppajjanaṭṭhāne = Uppannaṭṭhāne (Ka)	362
Uppajjanakasaññaṃ = Uppannasaññaṃ (Syā, Ka)	409
Uppaṇḍesum = Ujjhāyanti (Sī) Uppaṇḍenti (Syā)	281
Uppattīhi = Upapattīhi (Ka)	354
Uppannaṃ”ti = Nipphannanti (Sī)	191
Uppalaṃva yathodaketi = Uppalaṃ viya vāyatīti (Syā)	22

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[U]

Upāsakapāḷiyā = Upāsakapāḷiyam (Sī) Upāsakapāḷivaṇṇanāya (Ka)	293
Uposathaṅgāni = Uposatham (Ka)	127
Ummaṅgam = Ummaggaṃ (Sī)	350
Uracakke = Khuracakke (Ka)	93
Ussāretvā = Ussāpetvā (Sī)	71
Ussārento viya = Ussāpento viya (Sī)	189

[E]

Ekasālāya = Naḷakārasālāyam (Sī) Naḷakārasālāya (Syā)	325
Etamatthavasam paṭicca = Etamattham sampaṭicca (Ka)	55
Evarūpassa sobhaggappattassa = Evaṃ rūpaggayasaggapattassa (Sī)	199
Evaṃvidhabhāvam = Evaṃ ṭhitabhāvam (Ka)	204
Evaṃvidham rūpam = Evarūpam (Ka)	204

[O]

Okkamma = Ukkamma (Sī)	228
Otaritvā mā no = Otariyamāno (Ka)	197
Odagyapaccupaṭṭhānā = Odaggapaccupaṭṭhānā (Sī)	390
Olambitvā = Olaggetvā (Sī)	69
Olokento = Oloketukāmo (Syā, Ka)	257
Osāretvā = Osāpetvā (Ka)	140

[Ka]

Kakuṭapādīnan”ti = Kukkuṭapādīkānanti (Ka)	245
Kaṭṭhim = Vatiṃ (Syā) Vaṭṭim (Ka)	344
Kaṇḍako = Kanthako (Sī, Syā)	234
Kaṇḍakam vāhanavaram = Kantakam hayavaram (Sī)	
Kanthakam assavaram (Syā)	77
Katādhikāro = Katābhinihāro (Sī, Syā)	238
Kapaṇam = Karuṇam (Syā, Ṭikā)	18

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ka]

Kapālābhatena = Kapālabhattena (Syā)	379
Kammakārassa = Lambakaṇṇakassa (Sī) Lambakaṇṇassa (Syā)	374
Kammaṭṭhāne vā = Kammaṭṭhānāya vā (Syā, Ka)	185
Kallavālagāmakam = Kalaṇḍuvālagāmantam (Ka)	126
Kalyānavatte = Ayyānam vatte (Ka)	396
Kahāpaṇā = Paṇṇākārā (Ka)	248
Kā nu kho = Kiṃ nu kho (Syā)	210
Kāmaggavāsiniyo = Kāmasamsaggavāsino (Ka)	335
Kāyadaḥhibahulo = Kāyadaḍḍhibahulo (Sī)	393
Kāyaduṭṭhullam = Kāyadubbalyam (Ka)	26
Kāraṇā = Kāraṇam (Ka)	74
Kāritapattam = Kārapattam (Sī) Kārikam cakkam (Syā)	313
Kāretīti = Karotīti (Sī, Syā)	387
Kālavāro = Tālavāro (Sī)	274
Kālena = Kālena (Sī)	113
Kāliya nāma kuraragharikāya upāsikāya kucchimim = Kālī nāma kuraragharikā upāsikā, tassā kucchimim (Sī)	186
Kiñci = Yamkiñci (Syā)	300
Kimilatthero = Kimilatthero (Sī)	150
Kiriyā = Kālakiriyā (Syā, Ka)	89
Kilesadhunano vā = Kilese dhunanto vā (Ka)	126
Kisadhātukattā = Kilantadhātukattā (Sī)	290
Kuñjaram satṭhihāyanam = Kuñjara satṭhihāyana (Sī)	18
Kuraragharikā = Kulagharikā (Ka)	351
Kuraragharikāya = Kulagharikāya (Syā, Ka)	186, 350
Kuraragharanagare = Kulagehe (Ka)	350
Kurundakavāsī phussamittatthero = Kurundakavāsī Sumittatthero (Ka) Kurundakavāsī Pussamittatthero (Syā)	40
Kulasabhāgam = Kulageham (Ka)	276

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kokanadaṃ = Kokanudaṃ (Ka)	168
Korabyarañño migacīraṃ = Korabbarañño migājinaṃ (Ka)	203
Kolāhalasaddena = Kalakalasaddena (Sī)	285
Kosohitavatthaguyhatādīnaṃ = Kosohitavatthuguyhatādīnaṃ (Sī, Syā)	363

[Kha]

Khaṇasampatti = Saddhāsampatti (Syā, Ka) Ṭṭkā oloketabbā.	49
Khaṇḍaviraḷadantā = Khaṇḍasithiladantā (Sī)	
Khaṇḍitapahitadantā (Syā)	265
Khippanti = Khipanti (Sī, Syā)	372
Khujjuttarā = Uttarā (Sī)	330

[Ga]

Gajaṅgalaṃ = Kajaṅgalaṃ (Sī, Syā)	76, 378
Kaddūhanamatthampi = Gudūhaṇamattampi (Ka)	236
Gadhitā = Gathitā (Ka)	47
Gandhadāmamālādāmādīhi = Gandhamālādāmādīhi (Sī)	107
Gabbhokantisamayo = Gabbhavokantisamayo (Ka)	9
Gamanacāriṇiyo = Sahacāriṇiyo (Sī) Paricāriṇiyo (Syā)	315
Gamanākappaṃ = Gamanākāraṃ (Sī)	235
Garugabbhā = Garubhārā (Sī)	269
Gahetvā ṭhapesi = Ganthitvā pesesi (Ka)	139
Gāthaṃ = Thutiṃ (Sī, Syā)	19
Gāmeṇḍavālamahāvihārassa = Maṇḍalavāsimahāvihārassa (Syā, Ka)	27
Giribhaṇḍapūjaṃ = Giribhaṇḍavāhanapūjaṃ (Sī, Syā)	16
Guḷaphāṇitakhaṇḍasakkarādīni = Guḷavāṇijo khaṇḍasakkarādīni (Ka)	366
Gehadvāre = Gehaṅgaṇe (Sī, Ka)	132
Gocaraḡāmamahāvihāre = Kājaragaḡāmamahāvihāre (Sī)	28
Godhāvaritīre = Godhāvarivaṅke (Sī, Syā)	257

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Cakkavālasahassantarampi = Cakkavālasahassabbhantaritampi (Sī)	108
Caṇḍapajjoto = Chandajāto (Sī)	163
Cāretvā = Āṇāpetvā (Syā) Codetvā (Ka)	284
Cāriṃ = Haritaṃ (Syā) Gocaraṃ (Ka)	171
Ciṇṇavasibhāvena = Ciṇṇavasena (Sī)	222
Cittakumāroti nāmaṃ = Cittakumārotissa nāmaṃ (Syā)	297
Cittaṭṭhapanā = Cittapatthanā (Ka)	370
Citraṭṭaparikkhittāni = Citraṭṭaparikkhittāni (Sī)	49
Cundakāraḱānaṃ santikaṃ = Cundānaṃ santikaṃ (Sī) Cundakāraḱānaṃ santike (Syā) Cundakārasantikaṃ (Ka)	269
Cūlapanthakatthero = Cullapanthakatthero (Sī, Syā)	164
Cūlasetṭhi = Cūlakasetṭhi (Syā, Ka)	170
Cūlupaṭṭhākaṃ = Culha-upaṭṭhākaṃ (Sī)	374
Coḷakkhaṇḍāni = Coḷakkhandhaṃ (Ka)	220

[Cha]

Chātakattā = Chātajjhatto (Sī, Syā)	331
-------------------------------------	-----

[Ja]

Jīvikupāyaṃ = Jīvikopāyaṃ (Sī) Jīvitupāyaṃ (Syā)	218
Jīvitaṃ = Āyusaṅkhāro (Sī)	397

[Jha]

Jhānakīḷitāya = Jhānakīḷikāya (Sī)	236
Jhānalābhīnaṃ = Jhānasīlānaṃ (Sī)	180
Jhāpanakammanti = Jhāyanakammanti (Ka)	341
Jhāyīnaṃ = Jhāyinīnaṃ (Sī)	281

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Ñā]

Ñātattacariyaṃ lokattacariyaṃ = Ñātattacariyaṃ lokattacariyaṃ buddhicariyaṃ (Sī) Ñātattacariyaṃ lokattacariyaṃ Buddhattacariyaṃ (Syā)	76
--	----

[Ṭha]

Ṭhitaṭṭhāne = Diṭṭhaṭṭhāne (Syā)	334
----------------------------------	-----

[Ta]

Takkasilanagare = Takkasilānagare (Sī, Syā)	214
Tattakapāle = Tattakaṭāhe (Sī)	27
Tattaphālaṃ = Tattakapālaṃ (Syā, Ka)	238
Tathākāritāya Tathāgato = Bhagavā hi yaṃ vācaṃ bhāsati, tatheva kāyena karoti (Ka)	86
Tapusso = Tapasso (Sī)	293
Tayidaṃ = Yadidaṃ (Ka)	126
Talaṅgara = Vālaṅkara (Ka)	32
Tassa otārāpekkhā = Tasmim otarāpentā (Ka)	18
Tassāsayāṃ = Tassajjhāsayāṃ (Syā)	34
Tādisānaṃ = Tumhādisānaṃ (Ka)	306
Tiṇapupphakarogo = Visapuppharogo (Syā, Ka)	237
Tiṇamuṭṭhi = Paṇṇamuṭṭhi (Sī, Syā)	43
Titthiyamaddanaṃ = Titthiyamathanaṃ (Sī)	97

[Tha]

Thaddhakāya = Phuṭṭhatāya (Ka)	44
Thusakoṭṭanasadisāṃ = Thusabhojanasadisāṃ (Syā) Thusakoṭṭhasadisāṃ (Ka)	156
Thūlasātake = Thūlathūle sātake (Sī)	315
Theravaṃsadīpānaṃ = Theravaṃsappadīpānaṃ (Sī, Syā)	2

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Da]

Dakkhanti = Rakkhanti (Ka)	72
Dassanti = Passanti (Ka)	141
Dassento = Desento (Sī, Syā, Ka)	11
Daharatarā = Daharadaharā (Ka)	282
Dārucīraṃ nivāsesi = Dārucīrāni dhāresi (Sī)	217
Dippiati = Dibbati (Ka)	72
Disvā = Oloketvā (Sī)	271
Dukūlacumbuṭake = Dukūlacumbuṭe (Sī) Dukūlacumbuṭake (Syā)	234
Dujjīvitā = Dujjīvikā (Sī)	146
Dutiyattavāre = Dutiyacittavāre (Syā)	121
Dubbhikā = Dūbhikā (Sī)	272
Dullabhañca vatidaṃ = Dullabhataraṃ (Ka)	32
Dussasahassaparivāraṃ = Rūpasahassaparivāraṃ (Sī)	307
Dussante = Dasante (Sī)	396
Devadattaṃ gato = Divaṅgato (Syā)	134
Desako = Desetā (Sī)	11
Desanāvilāsappatto = Desanāvilāsasampanno (Sī, Syā)	55
Dvenavutikappamatthake = Dvānavutikappamatthake (Sī, Syā)	231
Domanassaṃ = Paṭighaṃ (Sī, Syā)	60
Dosena = Rosena (Sī, Syā)	339

[Dha]

Dhanañcayasetṭhino = Dhanañjayasetṭhino (Sī)	311
Dhanāyantā = Mamāyantā (Syā, Ka)	403
Dhātā = Dhatā (Sī, Syā)	7
Dhātānaṃ = Dhatānaṃ (Sī)	379
Dhātupabhedañāṇaṃ = Dhātubhede ñāṇaṃ (Ka)	411
Dhutadharo = Dhutavādo (Sī)	104
Dhūpāyi = Dhūmāyi (Syā)	251

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Na pesessāmī”ti = Na pahiṇissāmīti (Sī)	345
Nāvikassa nāvāya (Syā, Ka)	172
Nhātadārakā = Nahāpitā dārakā (Sī)	238
Niccanavako = Niccam navo (Sī, Ṭikāyam ca)	143
Niccānubandhā = Niccānubaddhā (Sī, Syā)	206
Niṭṭhāpetvā = Niṭṭhapetvā (Sī)	226
Nipatitvā = Nipajjitvā (Sī, Syā)	252
Nipphattasabbakiccattā = Nibbattasabbakiccattā (Sī)	77
Nirayo = Narako (Sī)	110
Niruttaram = Anuttariyam (Ka)	93
Nirussukkā = Nibbitakkā (Sī)	191
Nisajjanam nāma = Nipajjanam nāma (Sī, Ka)	88
Nisevare = Nivesare (Ṭikā)	370

[Pa]

Pakatim = Pavattim (Syā)	239
Pakkuthitajātirase = Pakkuthitajātīpiṇḍarase (Sī)	184
Pakkuthitatelassa = Pakkuṭṭhitatelassa (Syā)	
Pakkaṭṭhitatelassa (Sī, Ka)	346
Pakkhittā uppilavamānā = Patitā-uparipalavamānā (Ka)	369
Paccūsasamayante = Paccūsasamanantare (Sī, Syā)	299
Pañcadhurabhattasatāni = Pañcadhuvabhattasatāni (Syā, Ka)	296
Paccayākāravaṭṭam = Paccayavaṭṭam (Sī) Paccayākāram (Syā)	114
Pañcātapatappana = Pañcatāpatappana (Sī)	375
Paññāsaṅkalananicchayo = Paññāsakalavinicchayo (Syā)	2
Pañhe = Pañhā (Ka)	277
Paṭacāram = Paṭacārā (Syā, Ka)	277
Paṭibhājanakānam bhikkhūnam = Paṭibhānakabhikkhūnam (Ka)	253
Paṭividdha = Paṭiladdha (Sī, Syā)	232
Paṭhamadassaneyeva = Paṭhamakadassaneyeva (Sī)	302

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Pa]

Paṭhamābhisambodhim = Paramābhisambodhim (Sī, Syā)	156
Paṭṭhapetvā = Patthetvā (Ka)	251
Paṭṭhapetvā = Paḍḍhetvā (Syā, Ka)	35
Paṇṇākāraṃ = Saccakāraṃ (Sī)	138
Paṇiyassa = Paṇḍitatāya (Syā, Ka)	366
Pattapuṭakena = Bhattakuṭena (Ka)	296
Pattavāraṃ = Hatthavāraṃ (Sī)	192
Patiṭṭhāssa bhavissāmīti = Patiṭṭhānamassa karissāmīti (Ka)	365
Pathavissarassa = Puthuvissarassa (Sī)	224
Padittaṃ = Ādittaṃ (Sī)	339
Pannaraso = Pannarasī (Sī)	146
Pabbateyyaraṭṭhe = Pabbatiyaraṭṭhe (Sī)	214
Pamuṭṭhanti sammūṭṭhaṃ = Pammūṭṭhanti pamuṭṭhaṃ (Sī)	
Pamuṭṭhanti pamuṭṭhaṃ (Syā)	416
Payāgapatiṭṭhānatitthaṃ = Payāgatitthe (Ka)	175
Pariggaṇhantā = Paṭiggaṇhantā (Sī)	263
Pariyādānānubhāvadassanavasena = Pariyādānabhāvadassana- vasena (Syā, Ka)	16
Parivitakkamattameva = Parivitakkitamattameva (Sī)	114
Palālavaraṇakaṃ = Palālāvaraṇakaṃ (Sī)	28
Palāsantisalākāya = Sinnusalākāya (Sī)	372
Palitakesaṃ = Palikasīsaṃ (Sī)	176
Pavattanabhāvaṃ = Pavattanakabhāvaṃ (Sī)	266
Pavuttatālapakkaṃ = Muttatālapakkaṃ (Sī) Pamuttatālapakkaṃ (Syā)	394
Passasukhaṃ = Phassasukhaṃ (Sī)	375
Pilindavacchatthero = Piḷindivacchatthero (Sī)	215
Pilindoti panassa gottam, Vacchoti nāmaṃ = Pilindoti panassa nāmaṃ Vacchoti gottam (Ka)	216
Pilotikasaṅghāṭī'ti = Paṭapilotīnaṃ saṅghāṭīti (Sī)	142
Pippalimāṇavo = Pippalimāṇavo (Sī, Syā)	137
Pīṇanarasā = Pīnanarasā (Sī)	390

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pīṇayatīti = Pīṇātīti (Ka)	390
Puṇṇasīhassa = Puṇṇasetṭhissa (Syā, Ka)	342
Pubbuḷā = Bubbuḷā (Sī) Pupphuḷā (Ka)	309
Purimavacanaṃ = Purimasavanaṃ (Sī)	8

[Ba]

Bakulāti = Sakulāti (Sī) Saṅkulāti (Syā)	283
Bahalandhakāraṃ mahātamaṃ = Bahalandhakārakāraṃ mahātamo (Sī)	411
Bahukārattā = Bahupakārattā (Ka)	404
Bākulo = Bakkulo (Sī, Syā)	126, 236
Bāvarimāṇavotissa = Bāvārimāṇavotissa (Sī)	257
Bāvāribrahmaṇassa = Bāvāribrahmaṇasseva (Sī)	257
Bījūpamasutte = Bījopamasutte (Sī)	371
Buddhicariyāya = Buddhacariyāya (Ka)	80
Bodhimaṇḍe = Bodhipallaṅke (Sī)	310

[Bha]

Bhattaṃ paccāsīsamānā viharāma = Bhojanaṃ paccāsīsamānā vicarāma (Sī) Bhatim paccāsīsamānā viharāma (Syā)	146
Bhaddakaṃ = Sātthakaṃ (Ka)	210
Bhikkhudāyikā = Bhikkhudāsikā (Syā)	311
Bhikkhusatasahassaparivuto = Satasahassabhikkhuparivāro (Sī)	226
Bhūmattharaṇaṃ = Bhummattharaṇaṃ (Sī)	189
Bhecchatīti = Bhijjissatīti (Syā, Ka)	42
Bhericārikaṃ = Bherivādakaṃ (Sī)	272

[Ma]

Maggaphalapattiyā = Maggaphaluppattiyā (Sī)	221
Madditasaṅkhārātāya = Majjitasaṅkhārātāya (Sī)	279
Manomayajjhānalābhī = Manomayañāṇalābhī (Sī)	169
Mahākāloti = Mahākāloti (Sī)	109

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[La]

Laggetvā = Laketvā (Sī) Laggetvā (Syā) 299

[Va]

Vaṅgapatte = Vatthayuge (Syā, Ka) 107

Vacanasampañjiggahe = Vacanasampañjicchane (Sī, Syā) 3

Vassasaṭṭhikattherā = Vassasatikattherā (Sī) 249

Vassasaṭṭhikatthero viya = Vassasatikathero viya (Sī) 113

Vassasaṭṭhikattherā viya = Vassasatikattherā viya (Sī) 174

Vassasaṭṭhikattherasadisā = Vassasatikattherasadisā (Sī) 159

Vākkaraṇaṃ vuccati vacanakiriyā,

madhuravacanānanti attho = Vākkaraṇaṃ vuccati vacanaṃ,

kalyāṇavākkaraṇaṃ madhura-

vacananti attho (Ka)

185

Vāṇijjakammaṃ = Vaṇijjakammaṃ (Sī) 294

Vidhamitvā = Viddhamsetvā (Ka) 404

Vidhānena = Vivāhena (Ka) 328

Vinayadharānaṃ = Vinayadhārīnaṃ (Ka) 275

Viniveṭṭheti = Vinivaṭṭeti (Sī) 353

Vipassanādhuraṅca = Vāsadhuraṅca (Sī) 242

Vipassanādhure ca = Vāsādhure ca (Sī) 381

Vipassanādhuraṃ = Vāsadhuraṅca (Sī, Syā) 28

Vivaṭṭacchadassa = Vivattacchaddassa (Sī) 335

Vissakammaṃ = Vissukammaṃ (Syā) Visukammaṃ (Ka) 98

Vissāsakānaṃ = Vissāsikānaṃ (Sī, Syā) 307

Visibbesuṃ = Visivesuṃ (Sī) 341

Vīriyasamathayojanattāya = Vīriyasamatayojanattāya (Ka) 185

Vutto cūḷapanthakaṃ = Vutte bālapanthakaṃ (Sī) 169

[Sa]

Saṃgharivā = Saṃharivā (Sī) 130

Saṃsīdāpessatī'ti = Saṃsumbhissatīti (Ka) 30

Sakyaṛājakule = Sakkarājakule (Syā) 302

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sakalikāpi = Sakkhalikāpi (Ka)	355
Sakkā kātun”ti āha = Sakkā karotūti āhamsu (Sī)	333
Saccakāro = Paccayo (Syā, Ka, Saṃ-Ṭṭha 2. 169 piṭṭhe ca)	
Ṭṭikā pana passitabbā.	129
Sañcayo = Sañjayo (Sī, Syā)	122, 123
Sañjana = Sañjanātha (Ka)	398
Saññattim = Paññattim (Ka)	291
Saññāṇabhūtā = Paññāṇabhūtā (Sī)	377
Satthalūkham = Vatthalūkham (Ka)	256
Saṅghāturim = Sandhāreturim (Ka)	258, 398
Sattim = Satthim (Sī)	296
Sanarāmaralokagarum = Sanarāmaralokagurum (Sī, Syā)	1
Santake = Santike (Sī, Syā)	257
Santharaṇapūjam = Santharapūjañca (Syā)	365
Sandacchāyam = Saṅḍacchāyam (Syā) Sītacchāyam (Ka)	299
Sandhāya bhikkhāya gatānam = Sandhāya payātānam (Sī)	
Sandhāya sanupayātānam (Syā)	197
Sannipatitā devasaṅghā = Sannipatito devasaṅgho (Sī)	71
Sanimittā = Subhanimittā (Syā, Ka)	25
Sabbaññutam = Sabbaññutaññānam (Sī)	236
Sabbatthakameva dāpesi = Sabbatthakam pasesi (Ka)	316
Sabbadukham = Kāmasukham (Sī, Syā, Ka)	266
Sabbabuddha = Sabbaññubuddha (Sī, Ka)	393
Sabbasaṅgāhakavasena = Sabbasaṅgāhikavasena (Sī)	407
Sabbūpakārañca = Sabbasakkārañca (Sī)	316
Samaṇamaṇḍikāputto = Samaṇamaṇḍikāputto (Sī)	8
Samāgataṭṭhāne = Samāgamaṭṭhāne (Syā, Ka)	372
Sampādayissāmi = Sampāyissāmi (Sī)	230
Sammāvodāpanalakkhaṇo = Sammāvodānalakkhaṇo (Syā, Ka)	403
Sarīrasampattim = Sarīranipphattim (Sī)	117, 293

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Sa]

Savanaraso = Assavaraso (Sī)	20
Saheva = Sabbe (Syā, Ka)	333
Sahoḍḍham = Sahodham (Syā)	284
Sāṇim = Sāṇiyam (Syā) Sāṇiyā (Ka)	172
Sādarena = Ādarena (Sī)	254
Sādhukīḷitam = Sādhukīḷikam (Sī)	137
Sādheti = Sāreti (Sī)	11
Sikkhāmattampi = Sikkhāpadamattampi (Sī)	281
Siṅgālakamātā = Sigālakamātā (Sī)	293
Sinerupāde = Sinerupapāte (Sī, Syā)	105
Sinerum mattham = Sinerumatthakam (Syā) Sinerum matthakam (Ka)	130
Sivathikadassanam = Sīvathikāya dassanam (Sī, Syā)	27
Siveyyakam = Sīveyyakam (Sī)	307
Suggahito = Sukathito (Ka)	189
Succhavi = Sacchavi (Sī)	349
Sujātā nāma seniyadhītā = Sujātā senānī dhītā (Sī)	309
Sutavittako = Sutacittako (Sī, Syā)	246
Suttattaye = Suttantanaye (Syā, Ka)	353
Suddhodano nāma rājā = Suddhodanamahārājā nāma (Sī, Syā)	120
Sudhāmuṇḍakavāsī = Paṇamugāmaṇḍitavāsī (Ka)	19
Surattadupaṭṭam = Rattadupaṭṭam (Sī)	50
Suvaṇṇabhiṅgāram = Suvaṇṇabhiṅkāram (Sī)	135
Susamiddho = Suṭṭhubhūti vā samiddho (Sī) Subhūtiyā samiddho (Syā)	173
Susumāragirinagare = Sumsumāragirinagare (Sī, Syā) Samsumāragirinagare (Ka)	307
Sūpaṭṭhitā = Suppatiṭṭhitā (Ka)	405
Sūrambaṭṭho = Surabandho (Syā, Ka)	305
Sūrambaṭṭhotissa = Surabandhotissa (Ka)	305

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Senānigame seniyakuṭumbikassa = Senānī nigame senānī kuṭumbikassa (Sī)	309
Sobhananāmassa = Sobhanassa nāma (Sī)	226

[Ha]

Hadaṣasokaṃ = Hadaṣasosaṃ (Sī, Syā)	273
Haritūpalittāya = Haritupattāya (Sī)	183
Hatthakacchapakāṃ = Hatthakacchāpakāṃ (Syā) Hatthakucapakāṃ (Ka)	210
Hāraṇakammaṃ = Hāraṇakammaṃ (Syā) Māritakammaṃ (Ka)	284
Hārema = Hāretha (Syā) Mārema (Ka)	284
Himavantappadese = Himavantapasse (Sī)	100
Hirottappavivajjitānaṃ = Hirottappavissajjitānaṃ (Ka)	317
Heṭṭhimatale = Heṭṭhā samatale (Ka)	183